

AKADÉMIA POLICAJNÉHO ZBORU V BRATISLAVE

ODDELENIE VEDY A VEDECKÝCH PROJEKTOV

VEDECKÁ KONFERENCIA DOKTORANDOV NA AKADÉMII POLICAJNÉHO ZBORU V BRATISLAVE

1. ročník

Zborník príspevkov z 1. ročníka vedeckej konferencie doktorandov
na Akadémii Policajného zboru v Bratislave

konaná

pod záštitou prorektora pre vedu a zahraničné vzťahy
doc. JUDr. Mojmíra Mamojku, PhD.

dňa 26. októbra 2017

Vedecký výbor konferencie:

Dr. h. c. doc. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.

doc. JUDr. Mojmír Mamojka, PhD.

doc. Ing. Jaromír Mlýnek, CSc.

Dr. h. c. doc. JUDr. Ľuboš Wäldl, PhD.

doc. Ing. Ľubica Baričičová, PhD.

Organizačný výbor:

doc. JUDr. Mojmír Mamojka, PhD.

doc. Ing. Jaromír Mlýnek, CSc.

Mgr. Lucia Siváčková

Ing. Eva Kunovská

Mgr. et Bc. Lucia Noskovičová

Helena Vajglová

Mgr. Patrícia Krásna

Mgr. Katarína Hyžová

Mgr. Veronika Hegedúšová

Recenzenti:

doc. Ing. Pavol Augustín, CSc.

JUDr. Vladimír Baláž

prof. Dr. Jozef Balga, PhD.

JUDr. Ladislav Balún

plk. doc. Ing. Ľubica Baričičová

doc. Mgr. Dr. Vladimír Blažek, CSc.

prof. PhDr. Ján Buzalka, CSc.

mjr. JUDr. Ladislav Dudor, PhD.

plk. doc. JUDr. Miroslav Felcan, PhD. LL.M.

doc. Ing. Stanislav Filip, PhD.

doc. RNDr. Ľudmila Gregušová, CSc.
pplk. JUDr. Monika Hullová, PhD.
kpt. JUDr. Michaela Jurisová, PhD.
Dr. h. c. doc. JUDr. Štefan Kočan, PhD.
mjr. doc. PhDr. Ing. Kristína Králiková, PhD. MBA.
Dr. h. c. doc. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.
prof. Ing. Miroslav Lisoň, PhD.
pplk. JUDr. Boris Löffler, PhD.
doc. JUDr. Mojmír Mamojka, PhD.
plk. doc. JUDr. Klaudia Marczyová, PhD.
pplk. JUDr. Veronika Marková, PhD.
npor. JUDr. PhDr. Mgr. Jozef Medelský, PhD.
doc. JUDr. Antonín Nesvadba, PhD.
pplk. doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD.
doc. JUDr. Peter Polák, PhD.
prof. Ing. Jozef Stieranka, PhD.
mjr. doc. Mgr. JUDr. Jana Šimonová, PhD.
doc. PaedDr. Samuel Uhrin, CSc.
Dr. h. c. doc. JUDr. Ľuboš Wäldl, PhD.

Zborník zostavila:

Mgr. Lucia Siváčková, Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Rukopis prešiel jazykovou korektúrou:

Mgr. Mária Humenská, PhD. (slovenský jazyk)

Mgr. Mária Ferenčíková (anglický jazyk)

ISBN 978-80-8054-781-3

EAN 9788080547813

OBSAH

BAKOŠ, Tibor

Využitie kriminalistických metód pri realizácii vybraných oprávnení príslušníka Policajného zboru7

BAŇAS, Peter

Právo občana na ochranu proti rozhodnutiam orgánov samosprávy21

BARTKO, Štefan

Komunita – nástroj reintegrácie drogovu závislých27

BLAHOVÁ, Mária

Postavenie orgánov medzinárodnej policajnej spolupráce v Európskej únii a v kontexte právnych úprav vybraných európskych krajín34

DEMČÁKOVÁ, Jaroslava*

Súčasný stav riešenia problematiky modelovania a prognózovania na súčasné bezpečnostné hrozby v SR42

DRNDOVÁ, Daniela

Zmena štátnozamestnaneckého pomeru podľa § 55 zákona č. 55/2017 Z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov51

FERENČÍKOVÁ, Mária

Terminologická práca v rezorte Ministerstva vnútra SR60

FLNĎOVÁ, Eva

Kriminalita a možnosti jej prevencie73

GVUŠČ, Štefan

Nedostatky zistené výkonom finančnej kontroly na mieste a opatrenia prijaté povinnou osobou na nápravu zistených nedostatkov a príčin ich vzniku80

HEGEDÚŠOVÁ, Veronika

Pomoc obetiam kriminálnych aktivít v komunitách – potreba vedeckého skúmania88

HYŽOVÁ, Katarína

Domáce násilie a ochrana obetí domáceho násilia prostredníctvom aplikácie inštitútu elektronického monitoringu93

CHRENŠŤ, Jakub

Mechanizmy kontroly dodržiavania práv osôb zadržovaných políciou103

JAKUBÍKOVÁ, Františka*

Stručne k raným prameňom práva upravujúcim princíp prezumpcie nevinu115

JAKUBOVICH, Katarína, TRELAJ Claude

Elektronický monitoring osôb v Spolkovej republike Nemecko123

KACZOR, Silvester

Vedecké skúmanie krízových scenárov131

KADÁČEK, Michal

Opodstatnenosť dozoru prokuratúry vo verejnej správe a jeho vzťah k správne súdnictvu.....139

KÁNOVÁ, Nikola

Podmienečné zastavenie trestného stíhania v Slovenskej republike za obdobie rokov 2008 – 2016149

KIŠŠOVÁ, Michaela

Teoretické prístupy ku vzniku závislostí od psychoaktívnych látok161

KRÁSNÁ, Patrícia

Miera ochrany obetí trestných činov na území Slovenskej republiky v súčasnosti172

KRESL, Eva*

Trestné činy verejných činiteľov182

KRIVOSUDSKÁ, Petra

Štatistika trestnej činnosti páchanej na území Slovenskej republiky nezamestnanými osobami v období rokov 2011 – 2015196

KULIK, Juraj

Rozsah zákonného splnomocnenia externej parlamentnej kontroly spravodajských služieb...212

MIŠOTA, Martin

Bezpečnosť a ochrana informácií v bankových inováciách na jednotnom digitálnom trhu222

MOLNÁROVÁ, Iveta

Trestná zodpovednosť právnických osôb v súvislosti s trestnými činmi korupcie236

PETRIK, Marek

Základné princípy podvodnej techniky phishing250

PIVÁČEK, Marián

Status marginalizovanej rómskej komunity v obci262

POTANKOVÁ, Viera

Komparácia právneho postavenia hlavného kontrolóra vyššieho územného celku – Bratislavského samosprávneho kraja – s právnym postavením riaditeľky krajinského dvora audítorov Dolného Rakúska272

RUBISOVÁ, Ivana

Porovnanie slovenskej a zahraničnej legislatívy upravujúcej vybrané práva a slobody dieťaťa na základe súdnych rozhodnutí280

SIVÁČKOVÁ, Lucia

Trest povinnej práce288

ŠKRINÁR, Tomáš

Test proporcionality a jeho využiteľnosť v Policajnom zbore297

UJVÁRY, Kristián

Nelegálna migrácia ako zdroj organizovaného zločinu a terorizmu306

* Doktorand aktívne nevystúpil s príspevkom na Vedeckej konferencii doktorandov na Akadémii Policajného zboru v Bratislave, 1. ročník

Využitie kriminalistických metód pri realizácii vybraných oprávnení príslušníka Policajného zboru

Anotácia: Autor odhaľuje vzájomné prepojenie kriminalistiky a oprávnení príslušníka Policajného zboru podľa zákona o Policajnom zbore. Postup príslušníka Policajného zboru pri plnení úloh musí byť zákonný a dôvodný. Kriminalistika aj policajné právo sú zamerané na výkon konkrétnych činností a preto je dôležité, aby bola teoretická rovina úzko prepojená s aplikačnou praxou. Metódy kriminalistickej taktiky a metódy kriminalistickej techniky, pri ktorých sa bezprostredne zasahuje do základných ľudských práv a slobôd, môžu byť v právnom štáte realizované, len ak takéto oprávnenie orgánu verejnej moci vyplýva priamo zo zákona a len zákonom predpísaným spôsobom. Okrem trestného práva procesného a správneho práva procesného je to práve policajné právo a najmä zákon o Policajnom zbore, ktorý poskytuje zákonný rámec postupu príslušníkov Policajného zboru. Vykonávanie kriminalisticko-expertíznej a znaleckej činnosti je jedna zo základných úloh Policajného zboru. Zákon o Policajnom zbore uvádza, že realizácia tejto úlohy je z inštitucionálneho hľadiska zabezpečená útvarom kriminalisticko-expertíznych činností. Skúsenosti a poznatky z aplikačnej činnosti spätne obohacujú a posúvajú vpred aj teóriu kriminalistiky a policajného práva. Okrem znalcov však postupy kriminalistických metód využívajú aj príslušníci Policajného zboru, ktorí sú orgánmi činnými v trestnom konaní alebo plnia úlohy správneho orgánu, ale aj príslušníci Policajného zboru vykonávajúci napríklad hliadkovú alebo obchádzkovú činnosť.

Kľúčové slová: kriminalistika, kriminalisticky relevantná udalosť, kriminalisticky relevantná informácia, metódy kriminalistickej techniky, metódy kriminalistickej taktiky, dôkaz, zákon o Policajnom zbore, oprávnenia príslušníka Policajného zboru, kriminalisticko-expertízna a znalecká činnosť.

Úvod do problematiky

Každá spoločnosť, ktorá chce pretrvať, musí mať svoje pravidlá. Zároveň je potrebné, aby tieto pravidlá boli dodržiavané členmi danej spoločnosti. V prípadoch, kedy jednotlivci alebo skupiny nechcú dodržiavať tieto pravidlá, musí spoločnosť disponovať príslušným aparátom, ktorý zabezpečí dodržiavanie týchto pravidiel, a to aj donútením.

Donútenie sa môže realizovať priamo hrubou silou, zbraňou, dnes sa používa slovné spojenie donucovacím prostriedkom. V modernej spoločnosti je použitie hrubej sily akceptovateľné len pri použití zásady subsidiarity a zásady proporcionality. To znamená, že je bezprostredne ohrozený život, zdravie osoby alebo majetok a zároveň musí byť splnená podmienka, že iným spôsobom by bolo odvrátenie ohrozenia chráneného záujmu neúčinné, neúčelné alebo by hrozilo nebezpečenstvo z omeškania.

Spoločnosť sa vyvíjala, autoritatívne rozhodnutia boli nahradené zákonným postupom. Okrem zákonnosti musel byť postup akceptovateľný aj kritikou zdravého rozumu. Zdravý rozum založený na skúsenostiach získaných vlastným a skupinovým poznaním a ich zovšeobecnením začala najprv dopĺňať, neskôr nahrádzať veda. Okrem právnej vedy je pre činnosť justičného a bezpečnostného aparátu dôležitá práve kriminalistika. Vývoj a využívanie kriminalistiky je úzko spojené s činnosťou príslušníkov bezpečnostných zložiek.

Kriminalistika

Kriminalistika je samostatná veda, ktorá skúma zákonitosti vzniku, priebehu a prejavov kriminalisticky relevantných udalostí s cieľom rozpracovania kriminalistických metód a metódik ich aplikácie v procese objasňovania týchto udalostí.¹

Kriminalita má úzky vzťah s vedami, ktoré tiež skúmajú kriminalitu. Spolu s kriminológiou skúmajú kriminalitu, ale s rôznym stupňom všeobecnosti. Prelínajú sa najmä

¹ ŠIMOVČEK, I. et al., 2011. *Kriminalistika*.

v oblasti predchádzania trestnej činnosti. Predmetom kriminalistiky sú tie opatrenia na prevenciu kriminality, ktoré majú technickú a taktickú hodnotu.

Kriminalistika predchádza kriminalite prostredníctvom poznávania determinujúcich faktorov spôsobov páchania a utajovania konkrétnych kriminalisticky relevantných udalostí a aplikáciou kriminalistických metód na potláčanie a postupnú elimináciu ich kriminogénneho pôsobenia.² Plní funkciu prevencie, najmä generálnej prevencie, nakoľko svojimi metódami zvyšuje pravdepodobnosť efektívneho postihu osôb zodpovedných za vznik spoločensky škodlivých javov a udalostí, a tým odrádza ďalších možných páchatel'ov.

Vzťah kriminalistiky k právnym vedám

Kriminalistika má blízky vzťah k právnym vedám, preto ju niektorí zahraniční autori k nim zarad'ovali. Kriminalistika nie je právnou vedou. Právo a kriminalistika sa však výrazne determinujú.

Kriminalistika ovplyvňuje činnosť orgánov verejnej správy a zároveň ovplyvňuje aj tvorbu práva. Využívanie výsledkov kriminalistiky v procese kriminalistického objasňovania je podmienené právom. Aplikácia právnych noriem na druhej strane často vyžaduje práve aplikáciu poznatkov kriminalistiky.

Osobitný vzťah je medzi kriminalistikou a trestným právom procesným. Trestný poriadok explicitne upravuje také kriminalistické metódy, ktoré zasahujú do práv a slobôd osoby. Takto je osobám poskytnutá garancia proti zneužitiu kriminalistických metód tak, že sa presne určia podmienky a formy ich použitia pri realizácii procesných úkonov.

Samotný postup podľa procesných noriem nie je ešte zárukou úspešnosti v trestnom konaní. Procesné normy stanovujú hranice, v ktorých sa môžu subjekty kriminalistického objasňovania pohybovať. Náplňou kriminalistiky nie je právne rozhodovanie. Kriminalistika má technickú, taktickú, metodickú a organizačnú povahu.

Kriminalistika vkladá do trestného konania prvky vedeckej a profesionálnej efektívnosti, eliminuje náhodnosť, živelnosť a zdĺhavosť konania. Kriminalistické metódy rešpektujú ustanovenia právnych predpisov na úseku trestného konania. Na posilnenie tejto zásady boli niektoré pôvodné kriminalistické odporúčania prevzaté do Trestného poriadku, nakoľko sa preukázal ich význam pre korektnosť dokazovania.

Kriminalistika sa viaže aj k správne právu. Význam vzrástol najmä v súvislosti s objasňovaním priestupkov ako skupiny kriminalisticky relevantných udalostí.

Obdobne rastie význam kriminalistiky pre policajné právo. V právnych predpisoch upravujúcich činnosť policajných zložiek, ako aj v súvisiacich interných predpisoch alebo metodikách, je upravená činnosť služieb Policajného zboru, ktorej obsahom je aj využitie kriminalistických odporúčaní.

Základné pojmy kriminalistiky

Kriminalisticky relevantná udalosť je jav, dej, ktorý sa pripravuje, vzniká, má svoj priebeh a zaniká, a ktorý vyvoláva alebo podmieňuje vznik kriminalistickej situácie, na ktorej riešenie možno aplikovať kriminalistické metódy.³

Z hľadiska právneho posúdenia je možné členiť kriminalisticky relevantné udalosti na skupiny. Patria sem trestné činy, priestupky, iné spoločensky nežiaduce udalosti, pri ktorých nie je zrejmé, či patria k predchádzajúcim dvom skupinám, ktoré však poškodzujú alebo ohrozujú verejný poriadok, život, zdravie a majetok osôb, a ich vznik aktivizuje začatie procesu kriminalistického objasňovania. Tiež je možné vyčleniť skupinu spoločensky žiaducich udalostí, to je tých, ktoré nevykazujú znaky trestného činu alebo priestupku, ale na ich skúmanie

² ŠIMOVČEK, I. et al., 2001. *Kriminalistika*.

³ ŠIMOVČEK, I. et al., 2001. *Kriminalistika*.

je možné využiť metódy kriminalistického objasňovania, napríklad archeologické nálezy, staré listiny. Kriminalistika má interdisciplinárnu povahu. Aplikuje a transformuje poznatky spoločenských, prírodných a technických vied. Kriminalistika má však prevažne spoločenský charakter. Spoločenský charakter je podmienený predovšetkým jej spoločenskou funkciou a jej obsahom, ktoré sú vytvárané poznatkami o ľudskej činnosti.

Každá kriminalisticky relevantná udalosť sa viaže k určitému spôsobu svojho vzniku, priebehu. Tento spôsob zanecháva odraz v materiálnom prostredí a vo vedomí ľudí vo forme kriminalistických stôp, ktoré sú zakódovanými informáciami o danej udalosti. Nie je možné, aby kriminalisticky relevantná udalosť vznikla, pripravovala sa, prebehla, či bola ukončená bez vzniku kriminalisticky relevantných informácií.

Za kriminalistickú stopu sa považuje zmena v materiálnom prostredí alebo vo vedomí človeka, ktorá príčinne alebo aspoň miestne alebo časovo súvisí s vyšetrovanou udalosťou, obsahuje kriminalisticky alebo trestnoprávne relevantnú informáciu, ktorú možno zistiť a informáciu z nej možno využiť pomocou prístupných kriminalistických, prírodovedných a technických metód, prostriedkov a postupov.⁴

Podľa Strausa majú pamäťové stopy určite materiálny charakter (zmena biochemického zloženia jednotlivých mozgových buniek), ale tieto zmeny nie je možné v súčasnosti exaktne vyhodnotiť. Z tohto dôvodu sú pamäťové stopy v kriminalistickej praktickej činnosti považované za jedinečné.⁵ Jedinečnosť je predovšetkým v tom, že vznikajú sprostredkované pomocou ľudských zmyslov, ich tvorba nie je doteraz dostatočne exaktne objasnená, sú zásadne ovplyvnené vlastnosťami osoby, ktorá ich vo svojej pamäti uchováva, nevznikajú okamžite po príslušnom vneme, nemožno ich spravidla využívať opakovane, sú nedostupné, pokiaľ konkrétna osoba nechce alebo nemôže odovzdať ich obsah (neexistujú prostriedky, ktoré by mohli tento stav zmeniť), sú definitívne stratené, pokiaľ osoba, ktorá ich má zafixované vo svojej pamäti, zomrie.

Na prácu s pamäťovou stopou sa zameriava špecifická metóda kriminalistickej taktiky – výsluch. Výsluch je kriminalistická metóda, ktorej cieľom je získať úplné a pravdivé informácie o objasňovanej udalosti z pamäťových stôp uložených vo vedomí ľudí za dodržania podmienok príslušného zákona.⁶

Pre objasnenie kriminalisticky relevantnej udalosti je potrebné zodpovedať sedem kriminalistických otázok (Čo? Kde? Kedy? Kto? Ako? S kým? Prečo?), ktoré tvoria najmasívnejšie bloky kriminalistickej pyramídy. Tieto tvoria prvú úroveň. Druhú úroveň objasňovania tvoria stopy, zvyšky hmoty a výpovede. Obe úrovne smerujú k tretej úrovni, ktorou je identifikácia.⁷

Pri aplikácii oprávnení policajta je možné využiť aj ďalšie metódy kriminalistickej taktiky, napríklad prehliadky, ohliadky.

Oprávnenia policajta

Policajný zbor je ozbrojený bezpečnostný zbor plniaci úlohy na úseku vnútornej bezpečnosti a vnútorného poriadku. Úlohy Policajného zboru plnia najmä príslušníci Policajného zboru (ďalej len „policajt“). Policajti sú zväčša prví, ktorí sa dozvedia o protiprávnej činnosti a prichádzajú na miesto kriminalisticky relevantnej udalosti. Policajný zbor plní úlohy aj na úseku prevencie v rozsahu pôsobnosti ustanovenej zákonom.⁸

⁴ PORADA, V. et al., 2007. *Kriminalistika*.

⁵ STRAUS, J., NĚMEC, M. et al., 2009. *Teorie a metodologie kriminalistiky*.

⁶ METEŇKO, J., et al., 2013. *Kriminalistická taktika*.

⁷ FENYIVESI, C., 2014. Model a základní principy kriminalistické pyramidy. In *Policajná teória a prax*, 3/2014, s. 88 – 98.

⁸ § 2 ods. 3 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore.

Právna úprava postavenia Policajného zboru a úlohy Policajného zboru

Policajný zbor sa vo svojej činnosti riadi ústavou, ústavnými zákonmi, zákonmi a ostatnými všeobecne záväznými právnymi predpismi a medzinárodnými zmluvami, ktorými je Slovenská republika viazaná.⁹

Činnosť Policajného zboru je upravená predovšetkým zákonom Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon“). Zákon nadobudol platnosť 6. júla 1993 a účinnosť 1. septembra 1993. Zákon sa člení na niekoľko častí.

V § 2 ods. 1 zákona sa vymedzuje osemnásť základných úloh Policajného zboru. Medzi týmito úlohami je výslovne uvedené, že vykonáva kriminalisticko-expertízu a znaleckú činnosť.¹⁰ V ďalších šiestich písmenách sú uvedené úlohy vykonávané v súvislosti s trestným konaním alebo konaním o priestupkoch.

Policajný zbor plní úlohy štátnej správy¹¹ a iné úlohy,¹² ak tak ustanovujú osobitné predpisy.

Z inštitucionálneho hľadiska je v ustanoveniach zákona uvedené, že organizačnou súčasťou Policajného zboru je aj útvar kriminalisticko-expertíznych činností,¹³ ktorý vykonáva odbornú činnosť a znaleckú činnosť podľa osobitného predpisu.¹⁴

Tretia hlava, ktorá je najrozsiahlejšia, sa vnútorne člení na oddiely, upravuje povinnosti, oprávnenia a prostriedky policajta a Policajného zboru. Má päťdesiatštyri paragrafov. Prvý oddiel upravuje povinnosti policajta. Druhý oddiel upravuje oprávnenia policajta. Tretí oddiel upravuje informačno-technické prostriedky a operatívno-pátraciu činnosť. Štvrtý oddiel upravuje celú policajného zaistenia. Piaty oddiel upravuje použitie donucovacích prostriedkov policajtom. Z pohľadu kriminalistiky sú relevantné najmä oprávnenia policajta a operatívno-pátracia činnosť.

Všeobecne k oprávneniam policajta

Tretia hlava zákona obsahuje množstvo oprávnení policajta. Z názvu niektorých oprávnení je zrejmá ich súvislosť s kriminalistikou, napríklad § 20a Oprávnenie na snímanie identifikačných znakov, § 20 Oprávnenie použiť služobného psa na pachové práce. Väčšina oprávnení zákona sa neaplikuje samostatne, ale v spojení s inými oprávneniami zákona.

Dôležité je v tejto súvislosti zdôrazniť aj ustanovenie Trestného poriadku, podľa ktorého za dôkaz môže slúžiť všetko, čo môže prispieť k náležitému objasneniu veci a čo sa získalo z dôkazných prostriedkov podľa Trestného poriadku alebo podľa osobitného zákona. Takýmto osobitným zákonom je aj zákon o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

Ďalej je v predmetnom ustanovení exemplifikatívny výpočet dôkazných prostriedkov, výsluch obvineného, svedkov, znalcov, posudky a odborné vyjadrenia, previerka výpovede

⁹ § 1 ods. 3 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z.

¹⁰ § 2 ods. 1 písmeno n) zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z.

¹¹ Napríklad zákon č. 224/2006 Z. z. o občianskych preukazoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, zákon č. 190/2003 Z. z. o strelných zbraniach a strelive a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, zákon č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹² Napríklad Trestný zákon, Civilný sporový poriadok, Civilný mimosporový poriadok, Správny súdny poriadok, zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov v znení neskorších predpisov, zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹³ § 4 ods. 1 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z.

¹⁴ Napríklad § 141 až 152 Trestného poriadku.

na mieste, rekognícia, rekonštrukcia, vyšetrovací pokus, obhliadka, veci a listiny dôležité pre trestné konanie, oznámenie, informácie získané použitím informačno-technických prostriedkov alebo prostriedkov operatívno-pátracej činnosti.¹⁵

Oprávnenia možno z vecného hľadiska smerujú voči osobám, veciam a k informáciám. Takéto delenie z vecného hľadiska je aplikované aj v zákonnej úprave činnosti Polície Českej republiky.¹⁶

Niektoré oprávnenia policajta podľa tretej hlavy druhého oddielu zákona

Frekvencia využívania konkrétnych opatrení policajta korešponduje s ich poradím v samotnom zákone. Predovšetkým je potrebné v tejto súvislosti zdôrazniť povinnosť policajta pri vykonávaní služobnej činnosti dbať na česť, vážnosť a dôstojnosť osoby i svoju vlastnú a nepripustiť, aby v súvislosti s touto jeho činnosťou vznikla osobe bezdôvodná ujma a aby prípadný zásah do jej práv a slobôd prekročil mieru nevyhnutnú na dosiahnutie účelu sledovaného jeho služobnou činnosťou.

V tomto kontexte je preto potrebné vnímať aj gradáciu zásahu do práv a slobôd osoby v jednotlivých opatreniach. Preto sa v tejto práci, vzhľadom na jej rozsah, nemá význam venovať všetkým oprávneniam policajta podľa zákona, ale len niektorým. Na nich možno demonštrovať vzájomnú prepojenosť kriminalistiky a jednotlivých oprávnení, ale aj vzájomnú prepojenosť jednotlivých oprávnení policajta navzájom.

§ 17 Oprávnenie požadovať vysvetlenie

Podľa uvedeného ustanovenia je policajt oprávnený požadovať potrebné vysvetlenie od osoby, ktorá môže prispieť k objasneniu skutočností dôležitých pre odhalenie priestupku alebo správneho deliktu a na zistenie jeho páchatel'a, ako aj na vypátranie hľadaných alebo nezvestných osôb a vecí.

Z kriminalistického hľadiska majú získané informácie prispieť k objasneniu skutkových okolností, napríklad využitím siedmich kriminalistických otázok.

Získané informácie majú prispieť k identifikácii relevantných osôb, napríklad páchatel'a, poškodeného, ďalšieho svedka, alebo k identifikácii veci, napríklad ukradnutej alebo použitej na spáchanie skutku.

V prípade páchatel'a bude dôležitý jeho opis, najmä vek, pohlavie, postava, tetovanie, zvláštne znamenia, čo mal oblečené, čo mal so sebou (aktovka), teda to, čo môže prispieť k identifikácii jeho osoby na základe vonkajších znakov. Zaujímavé sú aj informácie o jeho dynamických vlastnostiach, ako sú reč, chôdza alebo iné pohyby, ktoré môžu poskytnúť informácie o jeho etnicite, regionálnej príslušnosti (nárečie), odbornej príslušnosti (slang, zautomatizované pohyby, a to aj so zbraňou), vzdelaní (odborné výrazy), ale aj o vnútornom rozpoložení (konal v chvate). Spôsob príchodu na miesto, činnosť a spôsob odchodu z miesta kriminalisticky relevantnej udalosti, či bol sám alebo mal komplica.

Svedok môže opísať vec, ktorú bezprostredne vnímal a mal ju páchatel' pri sebe, použil ju na spáchanie skutku alebo sa jej zmocnil, slúžila ako dopravný prostriedok. Opis môže smerovať k jej vonkajším vlastnostiam, ako aj k dynamickým vlastnostiam (zvuk motora). Svedok môže popísať hlavne celkový priebeh udalosti, prípadne jej čiastkový priebeh.

Tieto informácie majú taktickú hodnotu. Určenie miesta alebo predmetu, na ktorých sa bude pravdepodobne vyskytovať kriminalistická stopa. Možno ich primárne využiť na pátranie po osobe alebo po veci, kedy je možné využiť oprávnenie podľa § 19 zákona na zaistenie osoby, ako aj oprávnenie podľa § 23 zákona na zastavovanie a prehliadku dopravného prostriedku, následné oprávnenie podľa § 22 zákona odňať zbraň a oprávnenie

¹⁵ § 119 ods. 2 Trestného poriadku.

¹⁶ Zákon č. 273/2008 Sb. o Polícii České republiky ve znění pozdějších předpisů.

podľa § 21 zákona zaistiť vec. Zároveň má vysokú hodnotu aj bezprostrednosť získanej informácie, v tomto čase si osoba upevňuje pamäťovú stopu. Prvotná výpoveď býva pri následných procesných úkonoch často pozmenená pod vplyvom prehodnotenia zodpovednosti za vlastné konanie súvisiace s objasňovanou udalosťou.

Z pohľadu kriminalistickej taktiky možno využiť prvky výsluchu.

Výsluch je jednou z najfrekvencovanejších metód procesu objasňovania, nakoľko pri objasňovaní akejkoľvek kriminalisticky relevantnej udalosti je takmer vždy nevyhnutné vypočuť jednu alebo viac osôb.¹⁷

V prípade potreby je policajt oprávnený vyzvať osobu, aby sa ihneď alebo v určenom čase dostavila na útvár Policajného zboru na spísanie zápisnice o podaní vysvetlenia alebo ak ide o objasňovanie priestupku, na spísanie záznamu alebo zapísania výsledkov úkonov do správy o výsledku objasňovania priestupku.

Ak osoba bez dostatočného ospravedlnenia alebo bez závažných dôvodov výzve nevyhoví, môže ju policajt predviesť na útvár Policajného zboru za účelom podania vysvetlenia. Takéto predvedenie je služobným zákrokom, preto je policajt oprávnený voči predvedenej osobe vykonať oprávnenie odňať zbraň podľa § 22 zákona.

Takéto sekundárne oprávnenie je možné v dôvodných prípadoch využiť na obmedzenie osobnej slobody, čo z hľadiska vyšetrovania, ale aj kriminalistiky, poskytuje ďalšie možnosti uplatnenia kriminalistických metód.

§ 17a Oprávnenie požadovať informácie

Policajt je oprávnený požadovať potrebné informácie od osoby, ktorá môže prispieť k objasneniu skutočností dôležitej na odhalenie trestného činu a na zistenie jeho páchatela.

Vznik tohto oprávnenia je spojený s určitými trendmi v oblasti trestno-právnej legislatívy. V roku 2002 bolo z ustanovenia § 17 ods. 1 zákona vypustené slovné spojenie „trestný čin“ a vytvorené samostatné ustanovenie § 17a. Nie vždy je však možné ihneď kvalifikovať, či ide o trestný čin alebo o priestupok, napríklad z dôvodu recidívy.

Perspektívne sa uvažuje o zlúčení s oprávnením podľa § 17 zákona. Kriminalistický význam tohto oprávnenia je obdobný ako v § 17 zákona. Chýba tu však širší inštrumentálny aparát, ktorý je k dispozícii podľa § 17 zákona, napríklad absentuje možnosť predvedenia osoby.

§ 17b Oprávnenie na predvedenie osoby na základe dožiadania

Policajt je oprávnený predviesť osobu na základe dožiadania súdu, orgánu činného v trestnom konaní, správneho orgánu alebo iného orgánu podľa osobitných predpisov. Napriek stručnosti ustanovenia je potrebné aj toto ustanovenie vnímať v spojitosti s inými ustanoveniami zákona, a to predovšetkým s možnosťou vykonať u osoby „bezpečnostnú prehliadku“, teda oprávnenie odňať zbraň podľa § 22 zákona.

§ 18 Oprávnenie požadovať preukázanie totožnosti

Podľa uvedeného ustanovenia je policajt oprávnený vyzvať osobu, ak je to potrebné, na plnenie úloh podľa tohto zákona, aby preukázala svoju totožnosť dokladom totožnosti. Význam identifikácie osoby z kriminalistického hľadiska je zřejmý. Zistenie totožnosti osôb, ktoré boli v danom čase na danom mieste, môže prispieť k objasneniu kriminalisticky relevantnej udalosti, a to aj vtedy, ak sa jej vznik zistí až s odstupom času. Ak nie je možná identifikácia osoby na základe údajov, ktoré osoba uviedla, policajt aplikuje oprávnenie na snímanie identifikačných znakov podľa § 20a zákona na snímanie identifikačných znakov.

Uvedené oprávnenie je potrebné aplikovať vždy v súvislosti s inými oprávneniami. Je potrebné vedieť, voči komu sa tieto oprávnenia realizujú. Zároveň je tu vždy určitá miera

¹⁷ METEŇKO, J. et al., 2013. *Kriminalistická taktika*.

pravdepodobnosti, že po osobe je vyhlásené pátranie. Z pohľadu kriminalistiky teda dôjde k stotožneniu osoby (kriminalistická identifikácia), voči ktorej sa realizuje oprávnenie podľa zákona s osobou, po ktorej je vyhlásené pátranie.

§ 19 Oprávnenie na zaistenie osoby

Zaistenie osoby je jedným z najdôležitejších oprávnení policajta, zároveň je jedným z najväznejších zásahov do práv a slobôd osoby. Pôvodný návrh zákona obsahoval len tri dôvody. Znenie písmen a) a b) je aj v súčasnosti bez zmien. V aktuálnom znení je viac dôvodov zaistenia, pre obmedzený priestor sa venujem len jednému, a to zaisteniu pre účely trestného konania.

Podľa navrhovaného písmena c) policajt mal mať oprávnenie zaistiť osobu, ktorá sa nachádza na mieste trestného činu bezprostredne po jeho spáchaní, alebo je tu iná súvislosť so spáchaným trestným činom.

Legislatívny návrh reagoval na skutočnosť, že nebolo možné zaistiť osobu, ktorá sa nachádzala na mieste trestného činu bezprostredne po jeho spáchaní, prípadne, ak bola vypátraná služobným psom, alebo ju bolo možné identifikovať na základe opisu svedka trestného činu pri pátraní po takzvanej horúcej stope, keď zanechal na mieste doklady alebo iné veci umožňujúce jeho identifikáciu.

V platnom znení bola z alternatívneho dôvodu nahradením spojky „alebo“ spojkou „a“ vytvorená kumulatívna podmienka. Ustanovenie znelo: „c) ktorá sa nachádza na mieste trestného činu bezprostredne po jeho spáchaní a je tu súvislosť s trestným činom,“.

V roku 2001 bolo toto ustanovenie vypustené, nakoľko bola tendencia vypustiť zo zákona o Policajnom zbore všetky oprávnenia súvisiace s trestným konaním. Zaistenie osoby pre účely trestného konania sa malo realizovať len úkonmi a opatreniami podľa Trestného poriadku.

V roku 2008 bol znovu doplnený dôvod zaistenia osoby pre účely trestného konania v zmenenej podobe. Prvá časť súvetia ostala, ale za spojkou a bola nahradená slovami „je potrebné zistiť jej súvislosť s trestným činom,“. Ustanovenie znie: „f) ktorá sa nachádza na mieste trestného činu bezprostredne po jeho spáchaní a je potrebné zistiť jej súvislosť s trestným činom,“.

Využívanie tohto ustanovenia je v súčasnosti komplikované právnymi predpismi na úseku trestného práva procesného. Preferuje sa využívanie ustanovenia § 85 ods. 1 Trestného poriadku.¹⁸

Osobu podozrivú zo spáchania trestného činu môže policajt zadržať, ak je tu niektorý z dôvodov väzby (podľa § 71 ods. 1 alebo 2 Trestného poriadku) alebo ak ide o podozrivú osobu podľa § 204 ods. 1 Trestného poriadku (postup „v super rýchlom konaní“), aj keď proti nej doteraz nebolo vznesené obvinenie. Na zadržanie je potrebný predchádzajúci súhlas prokurátora. Bez takého súhlasu možno zadržanie vykonať, len ak vec neznesie odklad a súhlas vopred nemožno dosiahnuť, najmä ak bola taká osoba pristihnutá pri trestnom čine alebo zastihnutá na úteku.¹⁹

Otázne je využitie ustanovenia § 85 ods. 2 Trestného poriadku príslušníkom Policajného zboru, niekedy označovaného ako inštitút občianskeho zadržania. Od roku 1997 je názov inštitútu „obmedzenie osobnej slobody podozrivej osoby“. Osobnú slobodu osoby, ktorá bola pristihnutá pri trestnom čine alebo bezprostredne po ňom, môže obmedziť ktokoľvek, ak je to potrebné na zistenie jej totožnosti, zabránenie úteku, zabezpečenie dôkazov alebo

¹⁸ DEAK, M., 2015. *Zadržanie podozrivej osoby v trestnom konaní*.

¹⁹ § 85 ods. 1 Trestného poriadku.

na zabránenie ďalšiemu páchaniu trestnej činnosti. Je však povinný takú osobu bezodkladne odovzdať útvaru Policajného zboru, útvaru Vojenskej polície alebo útvaru Colnej správy.²⁰

Na základe obsahovej analýzy je zrejmé, že nie sú medzi sebou zameniteľné. Vychádzajú z reálnej situácie konkrétneho subjektu, ktorý ich realizuje. Iná je objektívna vedomosť o skutku bezprostredne po jeho spáchaní a iné sú aj subjektívne schopnosti na ich posúdenie. V tomto aspekte je na tom zasahujúca hliadka obdobne ako občan v rámci svojpomocného obmedzenia osobnej slobody podozrivej osoby. V inej situácii je orgán činný v trestnom konaní, ktorý zadrží osobu, keď má zároveň k dispozícii dostatok informácií, napríklad z výpovedí svedkov alebo úradných záznamov policajtov.

V tomto prípade je teda otázne praktické využitie výsledkov kriminalistických metód, ktorým je napríklad opis osoby, opis vecí alebo vypátranie osoby na základe pachovej stopy z miesta činu, keď v zákone nie je uvedené oprávnenie takúto osobu, ktorá sa už nebude nachádzať fakticky na mieste činu, zaistiť.

Na základe uvedeného je spracovaný legislatívny návrh, ktorý dopĺňa predmetné ustanovenie. Za aktuálne znenie sa dopĺňajú slová „alebo na základe získaných informácií je potrebné zistiť jej súvislosť s trestným činom“. Takéto znenie by reflektovalo pôvodné znenie vychádzajúce aj z kriminalistickej praxe. Ustanovenie by znelo: „f) ktorá sa nachádza na mieste trestného činu bezprostredne po jeho spáchaní a je potrebné zistiť jej súvislosť s trestným činom alebo na základe získaných informácií je potrebné zistiť jej súvislosť s trestným činom“.

V súčasnosti je toto ustanovenie čiastočne aplikovateľné len v prípade hrozby teroristického útoku. Policajt je oprávnený zaistiť osobu pred zistením jej totožnosti podľa § 18 zákona, ak sa nachádza na mieste, na ktorom hrozí teroristický útok alebo na mieste, kde došlo k teroristickému útoku. Ustanovenie bolo doplnené v rámci balíčka protiteroristických zákonov.²¹

Význam zaistenia nie je len v samotnom zaistení, ale aj v ďalších oprávneniach, ktoré možno voči tejto osobe realizovať, napríklad § 20a zákona oprávnenie na snímanie identifikačných znakov, § 22 zákona oprávnenie odňať zbraň.

§ 20 Oprávnenie použiť služobného psa na pachové práce

Toto oprávnenie bolo doplnené do zákona v roku 2005.²² Policajt je pri plnení úloh vyplývajúcich z tohto zákona oprávnený použiť služobného psa na pachové práce najmä pri sledovaní stopy osoby, vyhľadávaní osôb a vecí a identifikácii osôb a vecí. Služobný pes môže vystopovať páchatel'a trestného činu, ktorého možno následne zaistiť. Pri použití psa sa využívajú poznatky kriminalistickej odorológie.

Služobné psy sú používané na sledovanie osoby, zásahy v technicky zabezpečených objektoch, prehliadky terénu, objektov, motorových vozidiel, pri domových prehliadkach, na vyhľadávanie nábojníc, drog, výbušnín, strelných zbraní, vyhľadávanie mŕtvol a iných predmetov. Pri označení páchatel'a z predmetu alebo stopy. Odoberanie pachovej stopy z osoby možno vykonať, len ak ide o osobu, ktorá je podozrivá zo spáchania trestného činu. Služobného psa je možné použiť na identifikáciu osoby alebo vecí na základe metódy pachových konzerv.

§ 20a Oprávnenie na snímanie identifikačných znakov

²⁰ § 85 ods. 2 Trestného poriadku.

²¹ Zákon č. 444/2015 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

²² Zákon č. 69/2005 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Policajt je oprávnený osobe predvedenej podľa § 18 ods. 3 a 4 zákona, ak na základe oznámených údajov ani v evidencii obyvateľov nemožno zistiť jej totožnosť, osobe zaistenej podľa § 19 zákona, osobe zadržanej, osobe zatknutej, osobe obvinenej zo spáchania trestného činu, osobe nájdenej alebo vypátranej, odobrať daktyloskopické odtlačky, zisťovať telesné znaky, vykonať meranie tela, vyhotoviť obrazové, zvukové a obdobné záznamy, a odobrať vzorky biologických materiálov. Policajt je oprávnený snímať identifikačné znaky aj cudzincom, ktorých okruh je taxatívne uvedený v predmetnom ustanovení.

Zisťovanie telesných znakov a meranie tela vykonáva policajt rovnakého pohlavia alebo na jeho písomnú žiadosť odborne spôsobilý zdravotnícky pracovník; odber krvi a odber vzoriek biologických materiálov z intímnych častí ľudského tela vykonáva na základe písomnej žiadosti policajta len odborne spôsobilý zdravotnícky pracovník.

Toto oprávnenie umožňuje následnú individuálnu identifikáciu osoby, ktorá je fakticky obmedzená na osobnej slobode. Identifikácia je možná na základe porovnania údajov tejto osoby s údajmi v evidenciách, ktorými Policajný zbor disponuje, teda aj kriminalistickými evidenciami. Zaistené odtlačky, ako aj ďalšie údaje, ktoré majú charakter osobných údajov, je možné ukladať a následne spracovávať v kriminalistických evidenciách. Na základe získaných osobných údajov je možné stotožniť vyššie uvedenú osobu s osobou, ktorej individuálne znaky boli zaistené v stopách na mieste kriminalisticky relevantnej udalosti.

Policajt je oprávnený odobrať daktyloskopické odtlačky aj osobe, ktorá o to písomne požiadala.

§ 21 Oprávnenie zaistiť vec

Policajt je oprávnený zaistiť na vykonanie potrebných úkonov vec, ak má podozrenie, že tá súvisí so spáchaním trestného činu alebo priestupku, a jej zaistenie je potrebné na zistenie skutkového stavu veci alebo na rozhodnutie orgánu činného v trestnom konaní, alebo na rozhodnutie orgánu v konaní o priestupku, alebo ak ide o vec, po ktorej pátra polícia iného štátu.

Vec môže súvisieť so spáchaním trestného činu alebo priestupku, ak bol trestný čin spáchaný na nej samotnej, napríklad bola odcudzená. Vec mohla byť určená alebo použitá na spáchanie skutku, nachádzajú sa na nej činné plochy, ktoré vytvorili stopy zistené a zaistené na mieste kriminalisticky relevantnej udalosti. Taktiež mohla byť vec získaná za veci pochádzajúce z trestnej činnosti. Na veci môže byť kriminalistická stopa, napríklad daktyloskopická alebo biologická. Vec sama o sebe alebo jej držba môže byť dôkazom. Môže byť predmetom pri rekognícii.

Ak sa vykonanými úkonmi potvrdí, že zaistená vec súvisí s trestným činom alebo s priestupkom, policajt je povinný zaistenú vec neodkladne odovzdať príslušnému orgánu činnému v trestnom konaní alebo orgánu príslušnému na prejednanie priestupku. Na to, aby mohla byť zaistená vec využitá v trestnom konaní je potrebné, aby ju prevzal orgán činný v trestnom konaní na účely trestného konania.²³ Ako bolo vyššie uvedené, táto vec môže byť využitá v trestnom konaní ako dôkaz. Zaistenú vec, po ktorej pátra polícia iného štátu, odovzdá policajt polícii iného štátu.

§ 22 Oprávnenie odňať zbraň

Policajt je oprávnený presvedčiť sa, či osoba, proti ktorej vykonáva služobný zákrok, nemá pri sebe zbraň a ak ju má, odňať ju. Služobný zákrok je zákonom ustanovený a v jeho medziach vykonávaná činnosť policajta, pri ktorom sa bezprostredne zasahuje do základných

²³ § 92 Trestného poriadku.

práv a slobôd osoby. Zbraňou sa rozumie čokoľvek, čím možno urobiť útok proti telu dôraznejším.²⁴

Rovnaké oprávnenie má aj policajt vykonávajúci službu pri ochrane strážených objektov aj voči osobe, ktorá vstupuje do týchto objektov alebo z nich odchádza. Za tým účelom je policajt oprávnený vyzvať osobu, aby sa podrobila kontrole batožiny, kontrole motorového alebo iného vozidla, prípadne pri vstupe do stráženého objektu alebo pri odchode z neho prešla zariadením na zisťovanie predmetov.

Odňatú zbraň je policajt povinný vrátiť po skončení služobného zákroku alebo pri odchode osoby zo stráženého objektu. Ak zákonné dôvody nedovoľujú odňatú zbraň vrátiť, policajt vydá osobe potvrdenie o odňatí zbrane. Strelná zbraň môže byť predmetom odborného skúmania na útvare kriminalisticko-expertíznych činností v rámci kriminalistickej balistiky a získaný porovnávací materiál môže byť porovnávaný so stopami v kriminalistických evidenciách.

Využitie takto získaných vecí bolo viackrát spochybnené zo strany súdov. Z dikcie zákona nevyplýva, že takáto vec nemôže slúžiť ako dôkaz v trestnom konaní. V postupe policajtov však bolo možné zistiť pochybenia, kedy nepostupovali celkom v intenciách zákonnej úpravy, čo mohlo byť skutočnou príčinou neuznania dôkazu v trestnom konaní.

Využitie odňatej „zbrane“ z pohľadu kriminalistiky a pre účely trestného konania je analogické, ako pri oprávnení zaistiť vec podľa § 21 zákona.

§ 23 Oprávnenie na zastavovanie a prehliadku dopravného prostriedku

Toto oprávnenie je v zákone od nadobudnutia jeho platnosti v roku 1993. Patrí k najčastejšie využívaným oprávneniam policajta. Reštriktívnym výkladom však postupne strácalo na vykonateľnosti, a tým aj na praktickom význame. Preto bolo potrebné nanovo upraviť znenie ustanovenia druhého odseku.

Policajt je oprávnený vykonať prehliadku dopravného prostriedku, vecí, batožiny a nákladu, ktoré sa v ňom prepravujú, alebo elektronickú kontrolu vozidla prepojením kontrolovaného vozidla so zariadením určeným na kontrolu identifikačných údajov vozidla.

Na identifikáciu vozidla sa využíva elektronický systém vozidla a jeho výrobcu. Zároveň je možné detegovať neautorizované zmeny v predmetnom systéme.

Explicitným vyjadrením oprávnenia na prehliadky batožiny a nákladu sa odstraňujú predchádzajúce pochybnosti o možnosti na ich prehliadku.

Zákonodarca podmieňuje možnosti, kedy je možné prehliadku vykonať. Prehliadku je možné vykonať, len ak je podozrenie, že používaním dopravného prostriedku, na dopravnom prostriedku alebo v súvislosti s dopravným prostriedkom bol spáchaný trestný čin, pri pátraní po hľadanej alebo nezvestnej osobe, zbraniach, strelive, výbušninách, omamných látkach, psychotropných látkach, jedoch, prekursoroch, jadrových alebo iných rádioaktívnych materiáloch, vysokorizikových chemických látkach a vysoko rizikových biologických agensoch a toxínoch, a veciach pochádzajúcich z trestnej činnosti alebo súvisiacich s trestnou činnosťou, alebo pri odhaľovaní neoprávneného prechodu štátnej hranice alebo neoprávneného pobytu.

Ďalšie oprávnenia policajta podľa zákona

²⁴ § 14 ods. 5 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z.

Vzťah kriminalistiky a oprávnení policajta na použitie informačno-technických prostriedkov a operatívno-pátracej činnosti je rozsiahla téma, ktorá by v danom rozsahu mohla byť spracovaná samostatne.²⁵

Samostatné spracovanie by bolo vhodné aj pre oprávnenie na prácu s informáciami v Policajnom zbore, osobitne s osobnými údajmi. Na spracúvanie informácií sa vo všeobecnosti vzťahuje právny predpis na úseku ochrany osobných údajov, v rámci ktorého je negatívne vymedzené, na ktoré činnosti Policajného zboru sa nevzťahuje.²⁶ Zákon o Policajnom zbore upravuje spracúvanie informácií vo všeobecnosti aj osobitne, napríklad pri plnení úloh na účely trestného konania, pri pátraní po osobách v rámci cezhraničnej spolupráce v štvrtej hlave zákona.

Oprávnenie Policajného zboru, ak je to potrebné na plnenie jeho úloh, vyhotovovať zvukové, obrazové alebo iné záznamy z miest verejne prístupných a zvukové, obrazové alebo iné záznamy o priebehu služobnej činnosti alebo služobného zákroku, má určite veľký význam z hľadiska realizácie metód kriminalistickej techniky a kriminalistickej taktiky.

Význam dokumentovania pre kriminalistiku je zrejmý zo zavedenia jej samostatnej časti, ktorou je kriminalistická dokumentácia. Kriminalistickou dokumentáciou sa rozumie vhodným spôsobom a určenou formou urobený zrozumiteľný, úplný a verifikovaný obraz získanej kriminalisticky alebo právne relevantnej informácie, všetkých podmienok a okolností jej získania, časovo a priestorovo vymedzených činností vykonávaných na účely získania informácií, ako aj obraz o prítomnosti účastníkov, ktorí sa na úkonoch podieľali alebo boli na nich prítomní.²⁷

Dôležité je, že Policajný zbor môže osobné údaje uchovávať v informačných systémoch, čo sú aj kriminalistické informácie. Tieto informácie tiež môže zdieľať v rámci medzinárodných policajných organizácií, napríklad Interpol, Europol, Schengenský informačný systém. Osobitne je upravená národná databáza profilov deoxyribonukleovej kyseliny a spracúvanie údajov z tejto databázy.²⁸

Na tomto mieste je potrebné spomenúť nutnosť transpozície smernice Európskej únie do 6. mája 2018, ktorá sa dotkne aj tejto časti zákona o Policajnom zbore, najmä spracovania informácií na účely trestného konania.²⁹ V súčasnosti sa pripravuje novela zákona, ktorou sa transponuje smernica Európskej únie o spracúvaní informácií o pasažieroch letov.³⁰

Primárnosť postupu policajta podľa ustanovení trestného práva procesného

Primárne použitie oprávnení policajta podľa zákona v prípadoch, ktoré sa dotýkajú trestného konania je komplikované ustanoveniami právnych predpisov na úseku trestného práva procesného.

Policajtom sa na účely Trestného poriadku rozumie aj príslušník Policajného zboru, ktorý nie je vyšetrovateľom Policajného zboru alebo povereným príslušníkom Policajného zboru uvedeným v odseku 8 písm. a) a c) Trestného poriadku v rozsahu určenom všeobecne

²⁵ TADANIOVÁ, I., 2012. Aplikácia kriminalisticko-technických metód v operatívno-pátracej činnosti. In *Policajná teória a prax*, č. 4, s. 123 – 127.

²⁶ § 3 ods. 1 písmeno c) a d) zákona č. 122/2013 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 84/2014 Z. z.

²⁷ PORADA, V. et al., 2007. *Kriminalistika*.

²⁸ Zákon č. 417/2002 Z. z. o používaní analýzy deoxyribonukleovej kyseliny na identifikáciu osôb.

²⁹ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/680 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov príslušnými orgánmi na účely predchádzania trestným činom, ich vyšetrovania, odhaľovania alebo stíhania alebo na účely výkonu trestných sankcií, o voľnom pohybe takýchto údajov a o zrušení rámcového rozhodnutia Rady 2008/977/SVV.

³⁰ Smernica Európskeho parlamentu a rady (EÚ) 2016/681 z 27. apríla 2016 o využívaní údajov zo záznamov o cestujúcich (PNR) na účely prevencie, odhaľovania, vyšetrovania a stíhania teroristických trestných činov a závažnej trestnej činnosti.

záväzným právnym predpisom, ktorý vydá Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky na vykonávanie rozhodnutí, opatrení a úkonov trestného konania vo vyšetrovaní alebo v skrátenom vyšetrovaní.³¹

Podľa právneho predpisu³² je policajt zaradený do určených služieb Policajného zboru oprávnený vydať uznesenie o začatí trestného stíhania podľa § 199 ods. 1 Trestného poriadku, ak vykonal úkon podľa § 3 písm. a) alebo písm. g) a o oprave uznesenia podľa § 174 ods. 1 v spojení s § 180 Trestného poriadku.

Tento policajt je oprávnený pribrať do konania tlmočníka podľa § 28 ods. 1 Trestného poriadku, pribrať do konania prekladateľa podľa § 28 ods. 4 Trestného poriadku, predvolať svedka a požiadať o jeho predvedenie podľa § 128 Trestného poriadku, vyžiadať odborné vyjadrenie alebo písomné potvrdenie podľa § 141 ods. 2 Trestného poriadku, zaistiť na účely trestného konania vec dôležitú pre trestné konanie podľa § 89 ods. 1 Trestného poriadku, prevziať vec podľa § 92 Trestného poriadku, vrátiť vec alebo uložiť vec do úschovy na základe uznesenia podľa § 97 ods. 1 Trestného poriadku, odovzdať vec na predaj na základe uznesenia podľa § 97 ods. 3 Trestného poriadku, vydať vec obvinenému na základe uznesenia podľa § 98 ods. 2 Trestného poriadku, zničiť vec na základe uznesenia podľa § 98 ods. 3 Trestného poriadku, vykonať obhliadku podľa § 154 ods. 1 Trestného poriadku, vykonať prehliadku tela podľa § 155 ods. 1 Trestného poriadku, vykonať odber biologického materiálu podľa § 155 ods. 2 Trestného poriadku, vykonať úkony na zistenie totožnosti osoby podľa § 155 ods. 5 Trestného poriadku, prijať trestné oznámenie podľa § 196 ods. 1 Trestného poriadku, vyhľadať a zabezpečiť dôkazy, aby mohli byť vykonané v ďalšom konaní podľa § 203 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku.

V kontexte vyššie uvedeného právneho predpisu sa stávajú niektoré oprávnenia príslušníka Policajného zboru, ktorý je policajtom podľa § 10 ods. 10 Trestného poriadku, podľa zákona o Policajnom zbore v prípadoch trestných činov obsolentnou normou.

Z právneho hľadiska by mal postupovať podľa ustanovení Trestného poriadku, to je však v praxi nerealizovateľné. Z tohto dôvodu je potrebné po obsahovej stránke, najmä čo do rozsahu, prehodnotiť predmetný právny predpis. Filozofia pravdepodobne kopíruje český model, kde je však odlišný právny stav. České trestné právo má iný pohľad na možnosť využitia dôkazov získaných podľa iných právnych predpisov.

Záver

Štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach, v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon. Toto ustanovenie ústavy platí aj pre Policajný zbor a policajtov.

Preto je potrebné, aby zákonná úprava činnosti policajta bola precízna. Postupy musia vychádzať zo skúseností získaných praktickým výkonom služobných činností, ako aj z výsledkov teoretického bádania. Musia reflektovať poznatky kriminalistiky, trestného práva a bezpečnostno-policajného práva.

V neustále sa meniacom dynamickom právnom systéme je potrebné sledovať všetky relevantné zmeny. Nepripustiť legislatívne zmeny, ktoré sťažujú výkon služobnej činnosti, ale prijímať také legislatívne zmeny, ktoré zlepšujú podmienky na efektívnu realizáciu úloh Policajného zboru.

Získané skúsenosti a poznatky je potrebné odovzdávať ďalším policajtom najmä v procese odbornej prípravy na policajných školách tak, aby sa zabezpečila kontinuita zvyšovania úrovne profesionality v činnosti príslušníkov Policajného zboru.

³¹ § 10 ods. 10 Trestného poriadku.

³² Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky 192/2017 Z. z. z 12. júla 2017 o rozsahu vykonávania rozhodnutí, opatrení a úkonov trestného konania vo vyšetrovaní alebo skrátenom vyšetrovaní Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky podľa § 10 ods. 10 Trestného poriadku v znení neskorších predpisov.

Literatúra

- DEAK, M., 2015. *Zadržanie podozrivej osoby v trestnom konaní*. Bratislava: C. H. Beck. 168 s. ISBN 978-80-89603-33-6.
- FENYIVESI, C., 2014. Model a základní principy kriminalistické pyramidy. In *Policajná teória a prax*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, č. 3, s. 88 – 98. ISSN 1335-1370.
- METEŇKO, J. et al., 2013. *Kriminalistická taktika*. Brno: Vydavatelství a nakladatelství. 307 s. ISBN 978-80-87713-08-2.
- PORADA, V. et al., 2007. *Kriminalistika*. Bratislava: IURA EDITION. 604 s. ISBN 978-80-8078-170-5.
- PORADA, V. et al., 2007. *Kriminalistika*. Plzeň: Aleš Čenek. 309 s. ISBN 978-80-7380-038-3.
- STRAUS, J., NĚMEC, M. et al., 2009. *Teorie a metodologie kriminalistiky*. Plzeň: Aleš Čenek. 503 s. ISBN 978-80-7380-214-1.
- ŠIMOVČEK, I. et al., 2001. *Kriminalistika*. Bratislava: IURA EDITION. 326 s. ISBN 80-89047-12-2.
- ŠIMOVČEK, I. et al., 2011. *Kriminalistika*. Plzeň: Aleš Čenek. 405 s. ISBN 978-80-7380-343-8.
- TADANIOVÁ, I., 2012. Aplikácia kriminalisticko-technických metód v operatívno-pátracej činnosti. In *Policajná teória a prax*, č. 4, s. 123 – 127. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. ISSN 1335-1370.

Právne predpisy

- Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/680 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov príslušnými orgánmi na účely predchádzania trestným činom, ich vyšetrovania, odhaľovania alebo stíhania, alebo na účely výkonu trestných sankcií a o voľnom pohybe takýchto údajov a o zrušení rámcového rozhodnutia Rady 2008/977/SVV.
- Smernica Európskeho parlamentu a rady (EÚ) 2016/681 z 27. apríla 2016 o využívaní údajov zo záznamov o cestujúcich (PNR) na účely prevencie, odhaľovania, vyšetrovania a stíhania teroristických trestných činov a závažnej trestnej činnosti.
- Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.
- Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky 192/2017 Z. z. z 12. júla 2017 o rozsahu vykonávania rozhodnutí, opatrení a úkonov trestného konania vo vyšetrovaní alebo skrátenom vyšetrovaní Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky podľa § 10 ods. 10 Trestného poriadku v znení neskorších predpisov.
- Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.
- Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 417/2002 Z. z. o používaní analýzy deoxyribonukleovej kyseliny na identifikáciu osôb.
- Zákon č. 190/2003 Z. z. o strelných zbraniach a strelive a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 69/2005 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov,
Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
Zákon č. 224/2006 Z. z. o občianskych preukazoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
Zákon č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
Zákon č. 122/2013 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 84/2014 Z. z.
Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok.
Zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok.
Zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok.
Zákon č. 444/2015 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.
Zákon č. 273/2008 Sb. o Policii České republiky ve znění pozdějších předpisů.

Key words: forensic science, forensically relevant event, forensically relevant information, forensic techniques, forensic tactics, evidence, Act on the Police Force, police officer powers, forensic expertise activities, expert activities

Summary

State bodies can only act in compliance with the constitution, in its framework and in the scope and manner prescribed by the law. The provisions of the constitution are binding for the Police Force and for police officers, too.

Therefore it is necessary for the legislation governing the police activities to be precise. The actions taken by police officers must be based on experience gained by the practical performance of service duties as well as on the results of scientific research. They must keep in mind the knowledge of criminalistics, criminal law and security-police law.

In the constantly changing and dynamic legal system it is necessary to notice all the relevant changes, not to adopt legislative changes complicating the performance of the police tasks, and adopt such legislative changes that would improve the conditions for carrying out of the police duties.

It is necessary to forward the gained experience and knowledge to other policemen, especially during their study at the police schools so that the continuity of enhancing the professionalism of policemen is ensured.

*Mgr. Ing. JUDr. Tibor Bakoš
oddelenie policajnej normotvorby
kancelárie prezidenta Policajného zboru
Prezídia Policajného zboru.
e-mail: tibor.bakos@minv.sk*

Recenzenti:

plk. doc. JUDr. Miroslav Felcan, PhD., LL.M.; mjr. JUDr. Ladislav Dudor, PhD.

Právo občana na ochranu proti rozhodnutiam orgánov samosprávy

Anotácia: Odborný článok sa venuje právnej ochrane občana, ktorého práva boli dotknuté rozhodnutím orgánu verejnej správy. Občanova právna ochrana je garantovaná nielen v intenciách vnútroštátneho práva, ale i na Európskej úrovni. Autor venuje pozornosť právnej úprave zodpovednosti štátu a samosprávy za neoprávnené zásahy do práv občanov, ktorej ťažiskovým predpisom je zákon 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci v znení neskorších predpisov. Autor sa popri právnej úprave venuje aj škode, ktorá bola občanovi rozhodnutím orgánu verejnej správy spôsobená.

Kľúčové slová: verejná správa, územná samospráva, ochrana práv občana, zákon o zodpovednosti za škodu, Ústava SR, nezákonné rozhodnutie, nesprávny úradný postup.

Úvod do problematiky

V každom demokratickom štáte je dôležitou súčasťou ochrany práv občana aj jeho ochrana pred nesprávnymi či nezákonnými rozhodnutiami štátnych orgánov a orgánov verejnej správy. V súčasnosti pretrváva na Slovensku tzv. „únik mozgov do zahraničia“, ktorým trpí nie len súkromný sektor, ale aj ten verejný. Tento vývoj neprispieva k zvyšovaniu kvalifikovaného personálneho obsadenia jednotlivých verejných postov, čím sa následne zvyšuje počet prípadov neoprávnených zásahov do práv občanov. Nielen ubúdajúce kvalifikované ľudské zdroje sú príčinou odôvodňujúcou potrebu právnej ochrany občana pred rozhodnutiami verejnej správy. Príčiny nájdeme aj v dôvodoch, ako je prepolitizovanosť verejnej správy, narastajúca korupcia, klientelizmus a narastajúci vplyv rôznych finančných skupín. Aj napriek tomuto nepriaznivému vývoju Najvyšší súd vydal uznesenie, podľa ktorého štát musí niesť objektívnu zodpovednosť za konanie svojich orgánov, ktorých konaním došlo k zásahu do práv jednotlivcov. Podľa Najvyššieho súdu štát nemá slobodnú vôľu, ale zákon dodržiavať musí, a to skrz svoje orgány, ktoré konajú v jeho mene.¹ Túto premisu doplnil aj rozsudok krajského súdu v Bratislave, ktorý hovorí, že každý zásah do práv jednotlivca musí byť odôvodnený skutočnosťou konkrétneho charakteru vyplývajúceho zo zákona a nikdy nesmie ísť o svojvôľu orgánu verejnej správy.² Národná rada Slovenskej republiky sa k ochrane práv jednotlivca pred konaním orgánov verejnej správy postavila prijatím zákona č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci v znení neskorších predpisov (ďalej len „ZZŠ“). Potrebu tohto zákona si zákonodarca uvedomil z dôvodu, že aj štátna správa a územná samospráva nie sú neomylné, a v ich činnosti sa vyskytujú nedostatky. Zákonom sa zakotvili pravidlá a postupy potrebné na odškodnenie jednotlivcov poškodených činnosťou verejnej správy.

Ochrana občana pred nezákonnými rozhodnutiami a nesprávnym úradným postupom verejnej správy v právnej rovine

Vnútroštátna právna úprava tvorí na jednej strane dôležitú sústavu a gro ochrany práv občana. Na druhej strane však stoja medzinárodné a európske dohovory upravujúce danú problematiku. Fundamentálnym medzinárodným dokumentom ochrany práv jednotlivca je Dohovor o ochrane základných ľudských práv a slobôd, podľa ktorého „každý má právo na to, aby bola jeho vec spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch, alebo o akomkoľvek trestnom čine, z ktorého je obvinený.“³

¹ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 14. 3. 2013, sp. zn. 7Cdo/121/2012.

² Rozsudok Krajského súdu v Bratislave z 25. 9. 2013, sp. zn. 11Co/2/2013.

³ Dohovor o ochrane základných ľudských práv a slobôd čl. 6 ods. 1.

V rámci uplatňovania európskych dohovorov platí zásada prednosti komunitárneho práva pred právom jednotlivých členských štátov, Slovensko nevynímajúc. Ide o jednu z najstarších a najdôležitejších zásad komunitárneho práva. Paradoxom spomínanej zásady je jej absencia v Zmluve o ES a ďalších primárnych prameňoch komunitárneho práva. Zakotvenie zásady prednosti komunitárneho práva nachádzame v judikatúre Súdneho dvora ES. Medzi konkrétne európske dohovory patrí okrem iného európsky Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd o odškodnení za pozbavenie osobnej slobody, veľkú úlohu zohrávajú aj Dohovor o odškodnení za justičný omyl a Občiansky dohovor o korupcii o náhrade škody spôsobenej korupciou verejných činiteľov.⁴

Ochrana občana ako taká je zakotvená v Ústave SR, ktorá predstavuje právny základ Slovenskej republiky. Okrem základných práv Ústava SR zakotvuje vo svojom siedmom oddiele súdnu a inú právnu ochranu. Pre občana to znamená, že sa v prípade poškodenia svojich práv môže obrátiť na súd. Konkrétnejšie ustanovenie ústavy hovorí o nestrannom nezávislom súde, prípadne inom orgáne Slovenskej republiky podľa príslušných právnych predpisov.⁵ Ods. 3 spomínaného článku upravuje aj prípad, kedy rozhodnutím štátneho orgánu došlo k spôsobeniu škody. „Každý má právo na náhradu škody spôsobenej nezákonným rozhodnutím súdu, iného štátneho orgánu či orgánu verejnej správy alebo nesprávnym úradným postupom.“⁶ V spomenutom ustanovení vidíme previazanosť, ktorú konštatoval aj Ústavný súd SR vo svojom náleze, podľa ktorého medzi ustanovením Ústavy SR a Dohovorom o základných ľudských právach a slobodách nemožno nájsť zásadnú odlišnosť.⁷

Nosným zákonom tejto oblasti je ZZŠ. Predchodcom bol zákon prijatý viac ako tri desaťročia späť.⁸ Ústavný súd vo svojom náleze skonštatoval opodstatnenosť potreby nového zákona. Zároveň demonštruje, že zmyslom je stanovenie podmienok, ktorými sa zakladá právo na náhradu škody vzniknutej práve nezákonným rozhodnutím súdu, orgánu štátu a orgánu územnej samosprávy alebo nesprávnym úradným postupom. ZZŠ je špeciálnym predpisom, čo znamená, že sa použije prednostne pred všeobecnými právnymi predpismi. V praxi to znamená prepojenosť s Občianskym zákonníkom ako všeobecnou právnou normou. Ak by nastal prípad, kedy by ZZŠ neobsahoval vlastnú právnu úpravu, napr. definíciu pojmov, použijú sa jednotlivé ustanovenia Občianskeho zákonníka.

Na neho nadväzuje zákon 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov (ďalej len „zákon o VÚC“) a zákon 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a na vyššie územné celky (ďalej len „kompetenčný zákon“). ZZŠ rozlišuje dve skupiny zodpovednosti. **Prvou skupinou** je zodpovednosť štátu za škodu spôsobenú orgánmi verejnej moci pri výkone verejnej moci. Naproti tomu **druhú skupinu** tvorí zodpovednosť obce a VÚC za škodu spôsobenú orgánmi územnej samosprávy pri výkone samosprávy. V tejto druhej skupine nadviažeme na kompetenčný zákon, aby sme si ujasnili terminologickú presnosť, kedy ide o výkon samosprávy. Výkon samosprávy je v tomto zákone upravený negatívne, t. j. v §4: „Ak zákon pri úprave pôsobnosti obce alebo VÚC neustanovuje, že ide o prenesený výkon pôsobností štátnej správy, platí, že ide o výkon samosprávnej pôsobnosti obce alebo VÚC.“⁹

ZZŠ vo svojich jednotlivých častiach rozlišuje zodpovednosť štátu za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci. Ide o právnu úpravu obsiahnutú v druhej časti zákona. V tretej časti je upravená zodpovednosť územnej samosprávy za škodu spôsobenú pri výkone samosprávy.

⁴ FEKETE, I., 2007. *Občiansky zákonník – komentár*, s. 423.

⁵ Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky, druhá hlava, siedmy oddiel, čl. 46.

⁶ Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky, druhá hlava, siedmy oddiel, čl. 46 ods. 3.

⁷ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 18. 1. 2012, sp. zn. I. ÚS 430/2011.

⁸ Pozri zákon č. 58/1969 Zb. o zodpovednosti za škodu spôsobenú rozhodnutím orgánu štátu alebo jeho nesprávnym úradným postupom.

⁹ Zákon 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a vyššie územné celky.

V následných kapitolách svoju pozornosť budeme venovať s dôrazom na územnú samosprávu, aj keď niektoré ustanovenia platia všeobecne pre štátnu správu aj pre samosprávu.

Nezáonné rozhodnutie

Samospráva je zodpovedná za škodu, ktorú spôsobí **nezáonným rozhodnutím a nesprávnym úradným postupom**. Zákon výslovne nedefinuje pojem **nezáonné rozhodnutie**. Môžeme vychádzať z dôvodovej správy, podľa ktorej ide o také rozhodnutie orgánu verejnej správy, ktoré je v rozpore s právnymi normami, právnym poriadkom SR alebo s jej záväzkami, ktoré vyplývajú z platnej medzinárodnej zmluvy, ktorou je SR viazaná, alebo v prípade, že ide o rozpor s komunitárnym právom.¹⁰

ZZŠ v § 10 ods. 1 hovorí nasledovne: „*Územná samospráva zodpovedá za podmienok ustanovených týmto zákonom za škodu spôsobenú orgánmi územnej samosprávy pri výkone samosprávy.*“¹¹ Následne odsek 2 výslovne stanovuje, akými spôsobmi môže územná samospráva poškodiť občana: „*Územná samospráva zodpovedá za škodu podľa odseku 1, ktorá bola spôsobená:*

- a) *nezáonným rozhodnutím alebo*
- b) *nesprávnym úradným postupom*“¹²

V poslednom, treťom odseku uvedeného desiateho paragrafu je stanovené, že sa územná samospráva nemôže zodpovednosti zbaviť.¹³

Nato, aby právo nebolo zneužívané a orgány štátnej správy a územnej samosprávy a v konečnom dôsledku aj súdy neboli zaťažované neoprávnenými návrhmi je potrebné, aby boli splnené presné podmienky. Všetky podmienky nároku na náhradu škody by sme zhrnuli do troch bodov, a to:

- 1. Individuálny právny akt, ktorý musí byť právoplatný.**
- 2. Došlo k zrušeniu alebo zmene rozhodnutia samosprávy pre nezákonnosť.**
- 3. Bol podaný riadny opravný prostriedok.**

Ad 1. V prostredí verejnej správy sú vydávané konštitutívne i deklaratórne správne akty. Hlavný rozdiel medzi konštitutívnym rozhodnutím a deklaratórnym je, že konštitutívnym rozhodnutím sa zakladá nová právna a skutková podstata, ktorá tu doteraz nebola, a pôsobí do budúcnosti, pričom deklaratórne rozhodnutie len právne potvrdzuje skutočnosť, ktorá de facto existovala aj pred vydaním tohto rozhodnutia, a rozhodnutím sa dostáva do roviny de jure.

Ad 2. Zmena alebo zrušenie rozhodnutia, ktoré je v rozpore so zákonom je legislatívnou podmienkou pri uplatnení nároku na náhradu škody. V prípade niektorých rozhodnutí je možné ich zmeniť, či zrušiť len z dôvodov výslovne uvedených v osobitných zákonoch. Špecifickým je prípad prekročenia právomoci, ktorá je orgánu verejnej moci vyhradená zákonom. V tomto prípade sa na náhradu škody nevyžaduje zmena alebo zrušenie rozhodnutia.

Ad 3. Opravné prostriedky sa rozdeľujú na riadne a mimoriadne. Pre prípad náhrady škody je potrebné uplatnenie riadneho opravného prostriedku. Až ak na základe neho nedôjde k náprave si nárok oprávnený môže uplatniť na súde.

¹⁰ MIKLÍK, F., 2004. Problémy zodpovednosti štátu za škodu pri výkone verejnej moci. In *Justičná revue*, č. 10.

¹¹ Zákon č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov §10 ods. 1.

¹² Zákon č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov č. § 10 ods. 2 písm. a), b).

¹³ Zákon č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov §10 ods. 3.

Nesprávny úradný postup

O **nesprávny úradný postup** ide v prípade, že orgán verejnej správy nevykonal úkon, ktorého povinnosť mu vyplýva priamo zo zákona, alebo mal vydať rozhodnutie v lehote, ktorá mu vyplýva zo zákona. O nesprávny úradný postup ide tiež, ak orgán verejnej správy je nečinný a tým vznikajú zbytočné priet'ahy. O nesprávny úradný postup sa tiež jedná v prípade, ak orgán verejnej moci nezákonne zasiahne do práv a právom chránených záujmov fyzických a právnických osôb.

Zodpovednosť územnej samosprávy je založená na princípe **absolútnej objektívnej zodpovednosti**, ako sme už vyššie spomenuli. Zákon ani nepripúšťa tzv. liberačné dôvody, na základe ktorých by mohlo dôjsť k zbaveniu sa zodpovednosti. Z toho vyplýva, že samospráva zastúpená orgánmi, ktoré konajú v jej mene, sa nikdy nemôže zbaviť zodpovednosti, ktorá jej zo zákona vyplýva. Je teda zjavné, že ak nedôjde k naplneniu zákonných podmienok, štátu a samospráve zodpovednosť nevznikne.¹⁴ Na druhej strane na základe objektívnej zodpovednosti oprávnený nemusí preukazovať zavinenie. Nezáleží na tom, či ide o úmysel alebo nedbanlivosť. Stačí preukázanie skutočnosti, že oprávnenému vznikla konaním, resp. nekonaním, škoda. Tento typ zodpovednosti sa tiež nazýva zodpovednosť za výsledok. Samospráva sa delí, ako sme už vyššie spomenuli, na obce a VÚC. Za obec koná jej štatutárny orgán, ktorým je starosta obce. VÚC zodpovedá za škodu pri výkone verejnej správy prostredníctvom predsedu samosprávneho kraja, tzv. župana. Považujeme za potrebné spomenúť aj rozsudok Najvyššieho súdu SR, ktorý rozlišuje medzi právom na ochranu osobnosti a právom na náhradu škody. Podľa najvyššieho súdu ide o dve úplne odlišné a zároveň samostatné práva s rozdielnou pojmovou a aj obsahovou odlišnosťou. V občianskoprávnej úprave sa vyskytujú právne vzťahy, ktoré založené na zásade náhrady škody tým kto ju spôsobil. Ak sa presunieme do zákona ZZŠ, zodpovedným je štát a na miestnej úrovni aj samospráva, a teda nie priamo ten, kto ju spôsobil.¹⁵

Procesný postup

Celý procesný postup začína **predbežným prerokovaním**. Predbežné prerokovanie sa vykonáva na základe žiadosti poškodeného. Žiadosť musí mať obligatórne písomnú formu a podáva sa na verejný orgán príslušný konať. V prípade, že by bola žiadosť podaná na nepríslušný orgán, ten má povinnosť postúpiť vec na prejednanie príslušnému orgánu a informovať o postúpení žiadateľa. Prijatím žiadosti začína plynúť šesťmesačná lehota na posúdenie a prejednanie žiadosti. Ak v tejto lehote orgán vec neprejedná, alebo ju prejedná, ale nárok na náhradu škody neuspokojí, či uspokojí len čiastočne, má žiadateľ právo domáhať sa uspokojenia svojho nároku na súde. ZZŠ využíva inštitút z praktických dôvodov, a to najmä preto, aby sa predišlo zbytočnému nadmernému zaťažovaniu súdov, ktoré sú v súčasnosti vyťažené za mierou únosnosti a spôsobovalo by to ďalšie priet'ahy, tentoraz súdne. Práve preto zákon ponúka zákonnú možnosť dovolania sa svojho porušeného práva vo vzťahu k právam poškodeného. Túto skutočnosť dokumentoval aj Najvyšší súd SR vo svojom rozsudku, kedy by súd návrh podaný bez predchádzajúceho predbežného prerokovania zamietol, a to ako predčasne podaný.¹⁶ K predchádzaniu súdnemu konaniu sa uplatňuje aj možnosť mimosúdneho uspokojenia nároku poškodeného. V prípade, že by bola žiadosť podaná rovno na súde, súd následne vyzve žiadateľa, aby odstránil nedostatok, a to využitím nápravy na orgáne oprávnenom jednať v predmetnej veci, a až následne po neuspokojení svojich

¹⁴ BARDELČÍK, T. Zákon č. 514/2003 Z. z. de lege lata a vo svetle komparácie. In *Bulletin Slovenskej advokácie*, s. 7–13.

¹⁵ Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 26. 9. 2013, sp. zn. 3Cdo/176/2013.

¹⁶ Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 19. 5. 2015, sp. zn. 3Sžo/38/2014.

nárokov sa obrátil na súd.¹⁷ Na základe podanej písomnej žiadosti musia byť dodržané obsahové náležitosti. Medzi tie patrí:

- ✓ Kto je žiadateľom náhrady škody.
- ✓ Vec, ku ktorej sa podaný návrh vzťahuje.
- ✓ Právny titul, na základe ktorého sa domáha náhrady škody.
- ✓ Ujasnenie, akým spôsobom škoda vznikla.
- ✓ Náhrada, ktorej sa poškodený domáha.

Žiadateľ uvedie v žiadosti aj výšku náhrady nárokovanej škody a zároveň označí orgán verejnej správy, ktorý mu škodu spôsobil. V občianskom súdnom konaní, v ktorom si poškodený uplatňuje náhradu majetkovej škody, ktorá mu vznikla pôsobením orgánov verejnej správy pri výkone verejnej moci, si zároveň uplatňuje aj náhradu nemajetkovej ujmy, a to z dôvodu, že samotné skonštatovanie porušenia práva poškodeného nepredstavuje dostatočné zadost'učinenie.¹⁸ Náhrada škody, ktorú poškodený žiada v žiadosti o predbežné prerokovanie, sa musí zhodovať s výškou náhrady škody, ktorú si žiada po neuspokojení svojho návrhu na príslušnom súde. Majetková ujma sa nahrádza zásadne v peniazoch. Poškodený má však aj možnosť žiadať náhradu vzniknutej škody uvedením veci do stavu, aký bol pred vznikom škody a orgán verejnej moci je povinný tejto žiadosti vyhovieť, ak vzhľadom na povahu samotnej veci ide o možné a účelné riešenie. Náhrada škody v sebe implikuje skutočnú škodu, ušlý zisk a nemajetkovú ujmu. Nemajetková ujma je však vyjadrená v peniazoch a uplatní sa v prípade, že by ju nebolo možné uspokojiť inak (napr. verejným ospravedlnením, verejným odvolaním veci, uverejnením zrušujúceho rozsudku a pod.). Výška nemajetkovej ujmy musí dodržať určité mantinely, inak by už vznikalo bezdôvodné obohatenie.

Lehoty

V prípade lehôt je potrebné, ako aj v iných odvetviach práva, rozlišovať objektívnu a subjektívnu lehotu na uplatnenie práva na náhradu škody. Subjektívna lehota je závislá od vedomosti subjektu, t. j. okamihu, kedy sa poškodený o škode dozvedel. Táto subjektívna lehota je trojročná a začína plynúť dňom, v ktorom sa poškodený o škode dozvedel. Dozvedieť sa o škode pre poškodeného znamená, že sa oboznámil so škodou určitého druhu a rozsahu, ktorú je možné vyčíslit' v peniazoch, a tiež je možné náhradu tejto škody uplatniť na súde.¹⁹ Objektívna lehota začína plynúť dňom doručenia oznámenia, ktorým bola poškodenému spôsobená škoda, alebo odo dňa, kedy došlo k nesprávnemu úradnému postupu. Objektívna lehota je desaťročná od vyššie spomenutého dňa. Špecifikom je prípad, keď dôjde ku škode na zdraví, kedy neplatí premlčacia doba.²⁰ Inštitút premlčania nie je samoúčelným, ale slúži na pôsobenie subjektov, aby svoje práva uplatnili v primeranej lehote. Neopodstatnene krátka premlčacia lehota by si vyžiadala nespočetné množstvo problémov spojených s uplatnením si práva na náhradu škody. Naopak neprimerane dlhá premlčacia lehota by spôsobila možnosť uplatňovať práva poškodeného aj po viac ako desiatich rokoch, čo by vzhľadom na výšku škody mohlo byť neúčelné a zaťažujúce orgány verejnej správy.

Záver

Verejná správa si uvedomuje opodstatnenosť ZZŠ. Je to práve uvedomenie si omylnosti a pochybení, ktoré zasahujú do práv občana, či mu dokonca spôsobujú škodu. Význam územnej

¹⁷ Dôvodová správa k zákonu č. 514/2003 Z. z., str. 28.

¹⁸ Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 19. 3. 2012, sp. zn. 3Cdo/24/2012.

¹⁹ Rozsudok krajského súdu v Nitre zo 14. 10. 2014, sp. zn. 26Co/19/2014.

²⁰ Nález Ústavného súdu SR z 18. 1. 2012, sp. zn. I. ÚS 430/2011.

samosprávy ako takej výrazne vzrástol po roku 2001, kedy bol prijatý kompetenčný zákon, ktorého tretia časť je venovaná práve územnej samospráve. Zákon predstavuje tiež dôležitý nástroj dohľadu nad zákonnosťou vykonávanou priamo dotknutými subjektmi a tiež nástroj, ktorým sa vynucuje dodržiavanie zákonnosti aj zo strany štátu a územnej samosprávy.

Literatúra

- BARDELČÍK, T. Zákon č. 514/2003 Z. z. de lege lata a vo svetle komparácie, In *Bulletin Slovenskej advokácie*. ISSN 1335-1079.
- Dohovor o ochrane základných ľudských práv a slobôd.
- Dôvodová správa k zákonu č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov.
- FEKETE, I., 2007. *Občiansky zákonník. Komentár*. Bratislava: EPOS. str. 423. 1063 s. ISBN 978-80-8057-688-2.
- MIKLÍK, F., 2004. Problémy zodpovednosti štátu za škodu pri výkone verejnej moci. In *Justičná revue*, č. 10. Vydáva Ministerstvo spravodlivosti.
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 18. 1. 2012, sp. zn. I. ÚS 430/2011.
- Rozsudok Krajského súdu v Nitre zo 14. 10. 2014, sp. zn. 26Co/19/2014.
- Rozsudok Krajského súdu v Bratislave z 25. 9. 2013, sp. zn. 11Co/2/2013.
- Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 19. 5. 2015, sp. zn. 3Sžo/38/2014.
- Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 26. 9. 2013, sp. zn. 3Cdo/176/2013.
- Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 14. 3. 2013, sp. zn. 7Cdo/121/2012.
- Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 19. 3. 2012, sp. zn. 3Cdo/24/2012.
- Zákon č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a vyššie územné celky.
- Zákon č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov.
- Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

Key words: public administration, territorial self-government, protection of citizen's rights, Act on the Liability for Damage, Constitution of the Slovak Republic, illegal decision, maladministration

Summary

The expert article deals with the legal protection of citizens whose rights have been affected by a decision of a public administration body. Citizen's legal protection is guaranteed not only in matters of national law but also at the European level. The author draws attention to the legal regulation of state and local government responsibility for unauthorized interference with citizens' rights, the main legal regulation governing the issue being the Act 514/2003 on Liability for Damage Caused by the Exercise of Public Authority, as amended. Apart from the legal regulation, the damage to a citizen caused by the decision of a public authority is also covered in the article.

Mgr. Peter Bañas
externý doktorand
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
e-mail: peter.banas@akademiapz.sk

Recenzenti:

Dr. h. c. doc. JUDr. Ľuboš Wäldl, PhD.; mjr. doc. Mgr. JUDr. Jana Šimonová, PhD.

Komunita – nástroj reintegrácie drogovu závislých

Anotácia: Každá ľudská bytosť je jedinečná, originálna, unikátna. Každá spoločnosť chráni svoje spoločenstvo, napr. aj pred deštrukciou v podobe drogovej závislosti, na čo poukazuje autor článku. Ak už k tomu dôjde, spoločnosť sa má postarať o jedinca, a to formou reintegrácie, pri analýze ktorej autor vychádza z osobných skúseností v pomoci obetiam v komunite Cenacolo, pričom zdôrazňuje jej dôležitosť v rámci opätovného začlenenia obetí do bežného života.

Kľúčové slová: obeť, droga, závislosť, prevencia, Cenacolo.

Hudobník George Adams povedal: *“Sme utvorení z tisícov ďalších ľudí. Každý, kto nám nejakou pomohol alebo vyslovil jediné povzbudivé slovo, vstúpil do procesu tvorby nášho charakteru, nášho zmysľania, a tým sa podieľal aj na našom úspechu.”*

1. Východiskové pojmy skúmanej problematiky

Oddávna už vieme, že človek je holistickou bytosťou (so svojimi *biologicko-psychologicko-sociálno-spirituálnymi potrebami*). Človek sa osobnosťou nerodí, stáva sa ňou postupne v priebehu života, vyvíja sa, socializuje sa, učí sa.

Dnešná moderná doba 21. storočia je plná možností a napredovania. Zároveň na druhej strane sa v nej psychicky nestály jedinec často stráca, nezvláda životné podmienky a požiadavky na jeho osobnosť, hľadá únik z reálneho života a siahne po tom, čo sa mu možno núka ako prvé (droga). Potom to už ide samo, prekročí toleranciu a stráca kontrolu. V súčasnosti je častým a rozšíreným problémom požívanie drog s postupným vytvorením drogovej závislosti, ktorá vedie k rastu kriminality, degradácii osobnosti, vzniku asociálneho správania, neschopnosti jedinca samostatne žiť, myslieť, vytvárať si hodnotové rebríčky.

Drogu svetová zdravotnícka organizácia (WHO)¹ definuje ako látku, ktorá je po vstupe do živého organizmu schopná pozmeniť jednu alebo viac jeho funkcií, pôsobí priamo alebo nepriamo na centrálny nervový systém a môže mať príznačné postavenie lieku.²

Ďalším termínom je **závislosť**. Ide o skupinu fyziologických, behaviorálnych, kognitívnych fenoménov, pri ktorých sa užívanie nejakej látky stane pre jedinca oveľa dôležitejším ako iné životné záležitosti, ktoré dovtedy vykonával.³

Drogová závislosť je charakterizovaná nezvládnuteľnou túžbou po opakovanom užívaní drogy, tendenciou ku zvyšovaniu dávok, a napokon abstinenčným syndrómom, prejavujúcim sa fyzickými a psychickými príznakmi.⁴

Odborná literatúra rozlišuje **štyri štádiá drogovej závislosti**:⁵

1. štádium – **počiatočné**,
2. štádium – **zaujatia drogu**,
3. štádium – **rozvoja závislosti**,
4. štádium – **konečné**.

¹ WHO – medzinárodná organizácia systému OSN vystupujúca ako koordinačné centrum v medzinárodnom verejnom zdraví.

² NOVOMESKÝ, F., 1996. *Drogy*, s. 12.

³ NEŠPOR, K., 2011. *Návykové chováni a závislosť*, s. 9.

⁴ KOPECKÁ, K., 1998. *Zdravie a klinika chorôb*, s. 563.

⁵ DAXNEROVÁ, O., 1998. *Možnosti učiteľa v primárnej prevencii drogových závislostí*.

Kľúčovými termínmi interpretovanej problematiky sú obeť, sociálna obeť, sociálna obeť drogovej závislosti a obeť drogovej kriminality. **Obeť** predstavuje fyzickú osobu, ktorá utrpela ujmu, vrátane fyzického a psychického poškodenia, emocionálneho utrpenia, ekonomickej straty.⁶ (Obeťou sa podľa § 2 ods.1 písm. b) zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov rozumie „fyzická osoba, ktorej bolo alebo malo byť trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková škoda, morálna alebo iná škoda, alebo boli porušené, či ohrozené jej zákonom chránené práva alebo slobody, ako aj príbuzný v priamom rade, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec, manžel a osoba, ktorá žila v čase smrti v spoločnej domácnosti s osobou, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ako aj osoba závislá od osoby, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ak utrpeli v dôsledku smrti tejto osoby škodu, pričom ak je týchto osôb viac, považuje sa za obeť každá z nich“.)

Sociálna obeť je chápaná ako osoba, ktorá buď pochádza zo sociálne znevýhodneného prostredia, alebo nemá ukončené vzdelanie a má problémy zaradiť sa do sociálneho prostredia majoritnej spoločnosti.

Sociálna obeť drogovej závislosti z určitej príčiny podľahla užívaniu drogy, a tá ju postupne vylúčila zo spoločnosti. Pri drogovej trestnej činnosti je často páchatel zároveň aj obeťou. Ktośi mu tú prvú dávku predal, na ňu naviedol, povzbudil, aby sa vraj nebál, že to len pomôže. On síce pácha trestný čin, za ktorý je ho nutné potrestať, ale často je už vôľovo neschopný mu zamedziť.

Sociálne správanie obetí drogovej závislosti vyúsťuje do páchania trestnej činnosti, napr. do krádeže, lúpeže, a tak sa páchatelia zároveň stávajú **obeťami drogovej kriminality**. Tie potom ohrozujú nielen svoj život, zdravie iných, majú tendenciu spôsobiť škodu na majetku alebo sú páchatelmi iných trestných činov. Drogová kriminalita podľa Národnej správy⁷ patrí k najzávažnejším sociálno-patologickým javom spoločnosti SR od roku 1990. Je odrazom spoločnosti a života, aj keď samotné užívanie drog nie je v Trestnom zákone SR kvalifikované ako trestný čin. Pri drogovej trestnej činnosti je často páchatel aj sám obeťou.⁸ Ak zoberieme do úvahy túto skutočnosť, o ktorej pojednáva J. Záhora, je nutné pozerať na konzumentov hlavne v mladom veku ako na obeť a zároveň na ľudí, ktorí sú poškodzovaní konzumentmi, a tieto dve skutočnosti je nutné posilniť preventívnou starostlivosťou. Je potrebné nanovo a s plnou zodpovednosťou pristúpiť k zvýšenej prevencii drogovo závislých a k obetiam drogovej problematiky, k budovaniu zdravej spoločnosti a k reintegrácii⁹ jedinca do spoločnosti, ako aj podporovať súčasné možnosti terciárnej prevencie, ktorá nadobúda čoraz dôležitejšie – významnejšie miesto v prevencii drogovej kriminality.

2. Význam komunity ako nástroja opätovného začlenenia drogovo závislých do spoločnosti

Pri prevencii sa zabezpečujú intervencie v rámci špecifických skupín, rodín, komunit, ktoré pre obmedzené sociálne väzby a zdroje môžu byť náchylnejšie na užívanie drog alebo na vznik závislosti. V niektorých krajinách EÚ zaviedli intervencie, prevencie, zacielené na žiakov odborných škôl – na skupinu mladých ľudí čeliacu zvýšenému riziku súvisiacemu

⁶ ZÁHORA, J., 2010. Európske štandardy pre postavenie a odškodňovanie obetí trestných činov. In *Obeť kriminality: Zborník príspevkov*, s. 36.

⁷ Národná správa pre EMCDDA - Stav drogových závislostí a kontrola drog v Slovenskej republike. http://www.infodrogy.sk/narodnasprava/index.cfm?module=ActiveWeb&page=WebPage&s=drogova_kriminalita_vo_vazeni_09

⁸ ZÁHORA, J., 2010. Európske štandardy pre postavenie a odškodňovanie obetí trestných činov. In *Obeť kriminality: Zborník príspevkov*, s. 36.

⁹ Termín sociálna reintegrácia, sociálna rehabilitácia a resocializácia sa používajú simultánne – najčastejším termínom je však na Slovensku pojem resocializácia.

<http://www.infodrogy.sk/indexAction.cfm?module=Library&action=GetFile&DocumentID=1008>

s užívaním drog. V Írsku bol prijatý všeobecný prístup k prevencii v prípade ohrozených mladých ľudí spočívajúci v zlepšovaní gramotnosti (aj matematickej) znevýhodnených študentov. Intervencie na úrovni komunity zacielené na vysokorizikové skupiny mladých ľudí, ktoré uvádza aj Taliansko a obce na severe Európy, sa snažia kombinovať tieto stratégie.

Liečbe zo závislosti sa jedinec podrobuje buď dobrovoľne, alebo je nútená – ochranná, môže ju nariadiť súd v súvislosti s trestným činom, pri závažnom porušení a ohrozovaní osobnej slobody iného alebo pri ohrození výchovy detí.¹⁰

V súčasnosti na Slovensku existujú viaceré možnosti poskytujúce pomoc sociálnym obetiam kriminality: ambulatná liečba, ústavná liečba, denný stacionár, resocializačné zariadenia. Proces resocializácie, postupného návratu bývalého užívateľa do jeho normálneho života, prirodzeného prostredia bez drog, je spätý so získavaním a upevňovaním pracovných a osobnostných návykov a zručností, so zabezpečením prípravy na budúce povolanie, s pomocou pri hľadaní zamestnania. Často prebieha formou komunitných programov a môže mať rozličné formy – pracovnú terapiu, chránené dielne, sociálne poradenstvo, socioterapeutické kluby, rekvalifikačné programy a pod. Osobitne významné sociálne funkcie plní výchova a vzdelávanie. V súčasnej dobe na prelome tisícročí, v dobe globalizácie a transformujúcich sa štátov strednej a východnej Európy, kedy dochádza k totálnym zmenám v hodnotových prioritách v politike, ekonomike, filozofii, slobode a demokracii, sa musíme obzvlášť zaujímať o správnosť a inovatívnosť výchovy a vzdelávania, v čom môžu výrazne napomôcť práve komunity.

Komunita¹¹ je sociálna skupina determinovaná geografickými rozmermi a/alebo rovnakými hodnotami a záujmami. Jej členovia sa poznajú a sú vo vzájomnej interakcii. Funkciou je vytvoriť osobitnú sociálnu štruktúru, predvídať a tvoriť normy, hodnoty a sociálne inštitúcie. Ukázalo sa, že dobre fungujúca terapeutická komunita môže byť veľmi úspešná v liečbe duševného problému, vrátane závislosti na návykových látkach.

Základnými princípmi terapeutickkej komunity sú:

- 1.) aktívny podiel klienta na liečbe,
- 2.) obojstranná komunikácia na všetkých úrovniach (klient – klient, klient – terapeut),
- 3.) kolektívnosť,
- 4.) zvýšená rovnoprávnosť v rozhodovaní,
- 5.) sociálne učenie s poskytnutím rýchlej väzby,
- 6.) jasné všeobecne známe a presadzované pravidlá.¹²

3. Komunita „Cenacolo“, ako jeden z nástrojov reintegrácie drogovu závislých

Jednou z komunit, ktoré sa v podmienkach Slovenska zameriavajú na reintegráciu drogovu závislých, je komunita **Cenacolo**. Zameriava sa na terciárnu starostlivosť obetí akéhokoľvek druhu rôznych trestných činov a závislostí (nielen drogových). Cieľom je poskytnúť sociálnu pomoc obetiam a pritom brať do úvahy ich jedinečnosť, dôstojnosť, situáciu a aktuálne problémy.

Cenacolo na Slovensku je občianske združenie Pomoc ohrozenému dieťaťu so sídlom v Piešťanoch. Ide o združenie, ktoré je založené na kresťanských morálnych hodnotách, na vzájomnej úcte, nezištnej pomoci, a to komukoľvek, kto túto pomoc potrebuje. Prijíma stratených mladých ľudí, ktorí sa stretli so závislosťou v akejkolvek podobe a slobodne sa rozhodli proti nej bojovať. Komunita sa zrodila v júli roku 1983 v Taliansku a odtiaľ

¹⁰ <http://www.infodrogy.sk/narodnasprava/index.cfm?module=ActiveWeb&page=Webpage&s=summary2012>

¹¹ HANZLÍKOVÁ, A. a kol., 2004. *Komunitné ošetrovatel'stvo*, s. 225.

¹² HANZLÍKOVÁ, A. a kol., 2004. *Komunitné ošetrovatel'stvo*, s. 37.

sa rozšírila do 15 krajín sveta.¹³ Ponúka jednoduchý každodenný život rodinného typu s dôrazom na význam práce, vzájomnú pomoc, podporu, spolupatričnosť, dôveru, vieru, úctu, kresťanské hodnoty. Život v komunite je náročný, nie každý to zvládne, aj keď niekto odíde, je zaujímavé, že po čase sa vráti späť, lebo si stále viac uvedomuje, že pre svoju slabosť zmenu svojho života sám neuskutoční. Liečiteľmi sú tí, ktorí si už časť cesty prešli a zvládli boj so závislosťou, vedia pochopiť a odhadnúť, čo ten, ktorý prichádza, prežíva. Vedia lepšie ako ktokoľvek iný (teoretik), kedy a ako podať pomocnú ruku a kedy je čas bojovať samostatne. Je veľmi zaujímavé, že táto komunita úzko spolupracuje s rodinnými príslušníkmi, pretože si uvedomuje nevyhnutnosť a dôležitosť podpory rodiny pri zdoľávaní závislosti a fakt, že každý jedinec prišiel zo svojej rodiny, z určitého sociálneho prostredia, kde to nezvládol, padol, no po čase sa vráti späť do svojho známeho rodinného zázemia. Komunita poskytuje pomoc obetiam: ubytovanie, stravu a šatstvo (grátis), nežiada nič, len to, aby ten, ktorý je v procese resocializácie, ho aj ukončil. Jedným mottom Cenacola je: „Dáme ti všetko a nežiadame nič“, a to preto, aby si sa slobodne mohol venovať sám sebe a svojmu postupnému uzdravovaniu, a takto ti chceme pomôcť, aby si sa mohol vrátiť do svojho plnohodnotného života. Osvedčilo sa známe Ora et labora; práca je terapiou, ktorá pretrháva bezduché myšlienky a beznádej. Pomoc týmto obetiam, ktoré tu prichádzajú, trvá nepretržite dennodenne, zvyčajne v priemere 3 – 4 roky, ale je to individuálne, závisí to od druhu poškodenia, traumy... Za ten čas „závislý jedinec“ prekonáva závislosť, strach a neistotu, získa návyky a pracovné zručnosti¹⁴ dôležité pre každodenný život, nadobudne jasné priority a hodnoty, ujasní si životnú filozofiu, doplní si vzdelanie¹⁵, a tak sa cíti dostatočne motivovaným a silným na zaradenie sa do sociálneho systému a rodinného vzťahu. Mnohí úspešne preliečení závislí sa po „návrate“ do spoločnosti stávajú vzorom pre iných v riešení každodenných problémov

Komunita Cenacolo podáva nasledovné základné odporúčania pre rodičov, najbližších príbuzných a priateľov, ktorí chcú pomôcť závislému:

1. Ak chcem, aby bol môj blízky v komunite úspešný, musia všetci ľudia, ktorí ma stretnú, vidieť, že verím v komunitu a dôverujem jej. Nestačí o tom hovoriť, musí to byť vidieť na mojom správaní.
2. Nesmiem sám sebe udeľovať žiadne výnimky zo zásad komunity.
3. Musím intenzívne pracovať na plnení daného slova a na pravdovravnosti.
4. V maximálnej možnej miere budem udržiavať kontakt s Pánom Bohom – tzn. pravidelnú modlitbu.
5. V maximálnej možnej miere budem udržiavať kontakt s Cenacolom, tzn. zúčastňovať sa čo najviac, podľa svojich možností, aktivít komunity či už na Slovensku alebo v cudzine, sledovať pravidelne printové a elektronické médiá, ktoré dokázateľne pochádzajú z komunity a používať ich na svoje duchovné i praktické obohatenie.¹⁶

Musím podotknúť, že pomoc obetiam drogovej kriminality je veľmi náročná, zložitá, zdĺhavá a jej úspešnosť závisí od mnohých faktorov, preto je potrebné v súčasnosti najmä predchádzať takýmto patologickým javom a dbať na zvýšenú prevenciu drogovej závislosti, o čo sa snaží vo svojej terciárnej starostlivosti spomínaná komunita.

Po skúsenostiach s prácou so závislými v Cenacole považujem za potrebné poukázať na dôležitosť týchto vybraných ***preventívnych socializačných činiteľov***, na ktoré opakovane

¹³ <http://www.cenacolo.sk/index.php?task=view&id=20&Itemid=35>

¹⁴ file:///C:/Users/PC/Downloads/EMCDDA_NR%202013_Slovakia%20%281%29.pdf

¹⁵ file:///C:/Users/PC/Downloads/EMCDDA_NR%202013_Slovakia%20%281%29.pdf

¹⁶ http://www.cenacolo.sk/index.php?option=com_content&task=view&id=16&Itemid=53

apelujú „závislí“ či „preliečení Cenacolci“ vo svojich osobných svedectvách¹⁷, pretože keď zlyhal aspoň jeden uvedený faktor, tak práve ten sa stal primárnou kazuistikou ich rodiacej sa závislosti:

- **Komunikácia vo vzťahoch** – Tendencia vyhýbať sa komunikácii o možných problémových otázkach a pocitoch v dennom živote zabíja vzťahy, vzájomne sa vzdľahujeme a slabší ovplyvniteľný jedinec sa dá práve v takomto emočnom šoku zlákať drogou;
- **Funkčnosť rodín** – Často zabúdame na dôležité postavenie rodiny v spoločnosti ako základnej bunky, na jej hodnotu a význam. Vzrastajú rôzne úvahy o funkčnosti a nefunkčnosti rodiny, teší nás, že mnohé organizácie, cirkvi sa opätovne vracajú k hodnote rodiny. Ak rodina funguje zdravo, potom sa môže uvažovať aj o zdravej spoločnosti, v ktorej nemá miesto kriminalita.
- **Sociálne zázemie** – Materiálno-organizačné podmienky spoločnosti a spôsob života väčšej časti populácie určujú trend spoločnosti. Dnes v spoločnosti sú väčšie sociálne rozdiely medzi ľuďmi ako boli v minulosti, nie každý sociálne znevýhodnený vie prijať svoj sociálny status, vidí len neriešiteľnosť svojej situácie, je negovaný spoločnosťou, a tak sa stáva prijímateľom omamných látok a sociálnou obeťou kriminality.
- **Škola** – Prvoradé je už v zárodku odstrániť niektoré javiace sa problémy v kolektíve – menejcennosť, ustráchanosť, slabosť či odlišnosť žiaka, správne ho motivovať, a tak predísť záškoláctvu, šikanovaniu a často aj prvému kontaktu s drogou. Preto ministerstvá organizujú rôzne národné programy na podporu zdravej školy v boji proti kriminalite mládeže.
- **Voľnočasové aktivity** – Súčasným rozšíreným, obľúbeným javom je, že väčšina detí svoj voľný čas trávi hrou na počítači alebo surfovaním po sociálnych sieťach, čo potvrdzujú mnohé štatistiky.

Záver

Pri premene osoby na osobnosť je prvoradá edukácia. Jedinec v rôznych životných situáciách sa slobodne rozhoduje, aký životný štýl uprednostní, akou cestou sa vydá, kam svoj život nasmeruje. Pri tom mu priamo či nepriamo pomáha sociálne prostredie, z ktorého vychádza. Ak sa stretáva s jedincom, ktorý podľahol droge, po čase aj on padne a dá sa zlákať drogou. Vplyv priateľstiev je silný a výrazný. Preto je v súčasnosti taká rozšírená a závažná problematika sociálnych obetí drogovej kriminality s jej následným zaradením do spoločnosti. Minimalizovaniu následkov závislosti, zabráneniu vzniku opätovných recidív a invalidizácii sa venuje terciárna prevencia.

Jednou z komunít poskytovania terciárnej starostlivosti drogovu závislých je Cenacolo, združenie prijímajúce stratených, hľadajúcich, v ktorom sa osobne angažujem a podávam pomocnú ruku všetkým, s primárnym cieľom zmeny ich života, vyličenia a reintegrácie do spoločnosti. Cenacolci sú si vzájomnou oporou, vychovávajú sa, hodnotia sa, pomáhajú si, pracujú, vytvárajú si nové hodnoty. Osobnými svedectvami preventívne poukazujú na *socializačné činitele* (komunikáciu vo vzťahoch, funkčnosť rodín, školské prostredie, sociálne zázemie, voľnočasové aktivity), pri zlyhaní ktorých došlo k ich prvému impulzu požitia drogy, spätému s pridruženou trestnoprávnou činnosťou (krádež, lúpež, ohrozenie

¹⁷ Záujemcovia o svedectvá mladých, ktorí boli alebo sú v komunite Cenacolo, môžu o ne požiadať sprostredkované cez e-mail cdv-slovakia@hotmail.com;
http://www.cenacolo.sk/index.php?option=com_content&task=view&id=28&Itemid=43

svojho zdravia alebo iných, škody na majetku a i.). Aj pri maximálnej snahe pomoc drogovu závislým nemusí byť vždy stopercentne úspešná, o čom svedčia aj štatistické údaje (napr. výskum Czuczorovej).¹⁸ Nie každý jedinec sa dokáže plnohodnotne zaradiť do každodenného života, pretože sa opätovne stretáva s negatívnymi faktormi (dysfunkčná rodina, nedostatočné vzdelanie, nedostatočné pracovné skúsenosti a i.), a tak stojí len na začiatku cesty reintegrácie do spoločnosti. Ako som uviedol, je nesmierne ťažké a časovo veľmi náročné, vrátiť drogovu závislých do prirodzeného prostredia, no napriek tomu vysokému percentu je možné pomôcť vlastným príkladom, nasadením a oduševnením.

Literatúra

- DAXNEROVÁ, O., 1998. *Možnosti učiteľa v primárnej prevencii drogových závislostí*. Banská Bystrica: Metodické centrum. 21 s. ISBN 80-8041-243-X.
- DRAGANOVÁ, H., 2006. *Sociálna starostlivosť*. Martin: Osveta. 195 s. ISBN 978-80-8063-240-3.
- FERAČKO, R., 2007. Drogová politika SR – sociologická reflexia diskurzu a metód. In *Sociológia*. Roč. 38, č. 2, s. 127 – 150.
- HANZLÍKOVÁ, A. a kol., 2004. *Komunitné ošetrovatel'stvo*. Martin: Osveta. 225 s. ISBN 80-8063-155-7.
- KOLESÁR, J. a O. MARTINOVE., 2011. Zaradenie do resocializačného zariadenia ako jedna z možností alternatívnej trestnoprávnej sankcie. Ochranná ústavná liečba závislosti a možnosti jej ukončenia. In *Alkoholizmus a drogové závislosti*. Roč. 46, č. 2, s. 99 – 106. ISSN 0862-0350.
- KOPECKÁ, K., 1998. *Zdravie a klinika chorôb*. Martin: Osveta. 695 s. ISBN 80-8063-010-0.
- NEŠPOR, K., 2011. *Návykové chováni a závislost*. Současné poznatky a perspektivy léčby. Praha: Portál. s. 9. ISBN 978-80-7367-908-8.
- NOVOMESKÝ, F., 1996. *Drogy*. Martin: Advent Orion. s. 12. ISBN 80-88719-49-6.
- Obete kriminality. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie 27. – 28. novembra 2013. Paneurópska vysoká škola*. Bratislava, 2013. ISBN 978-80-8153-015-9.
- Preventívne programy pre III. tisícročie. I. Zborník z celoslovenského seminára Primárna prevencia sociálno-patologických javov s akcentom na drogovú závislosť na Slovensku. 21. – 22. máj 1998*. Bratislava, 1998. 122 s. ISBN 80-968028-8-7.
- SLÁDEČKOVÁ, R., 2007. *Základy ošetrovania a asistencie II*. Martin: Osveta. 374 s. ISBN 978-80-8063-275-5.
- STEL, J., 1998. *Príručka prevencie: alkohol, drogy, tabak*. Rada Európy. s. 35.
- ŠTANGOVÁ, D., 2011. Protidrogová intervencia inak. In *Vychovávateľ*. Roč. 58, č. 9 – 10, s. 47 – 48. ISSN 0139-6919.
- SPUCHLÁK, Ľ., 2011. *Ciele výchovy v dimenziách kognitívnej a emocionálnej edukácie žiakov*. Levoča: Disputationes. s. 3. ISSN 1335-9185.
- VARMUŽA, J., 2001. *Metodická príručka pre koordinátorov prevencie*. Bratislava: Prevencia. 46 s. ISBN 80-968701-0-6.
- <http://www.cenacolo.sk/index.php?task=view&id=20&Itemid=35> [cit. 19. 10. 2014].
- <http://www.infodrogy.sk/narodnasprava/index.cfm?module=ActiveWeb&page=Webpage&s=summary2012> [cit. 20. 10. 2014].
- <http://www.soslc.sk/html/wp-content/uploads/2014/01/Drogy4.pdf> [cit. 26. 10. 2014].
- <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index228503EN.html> [cit. 29. 10. 2014].
- <http://www.infodrogy.sk/indexAction.cfm?module=Library&action=GetFile&DocumentID=1008> [cit. 26. 10. 2014].

¹⁸ <http://www.infodrogy.sk/indexAction.cfm?module=Library&action=GetFile&DocumentID=1008>

Key words: victim of crime, drug, addiction, prevention, Cenacolo

Summary

Every human being is unique, original and of equal value. Therefore, the society must protect the community from destruction caused by drug addiction, which is what the author of the article points out. If, however, the unwanted happens, the society must take care of the individual by means of resocialization. In his analysis, the author draws on personal experience with assisting the victims in the Cenacolo community and points out its significance for the reintegration of the persons into everyday life.

*PhDr. Štefan Bartko
Ordinariát OS a OZ SR – Nitra
tel. 0911 292 252
e-mail: bartko.stefan@centrum.sk*

Recenzenti:

doc. JUDr. Peter Polák, PhD.; kpt. JUDr. Michaela Jurisová, PhD.

Postavenie orgánov medzinárodnej policajnej spolupráce v Európskej únii a v kontexte právnych úprav vybraných európskych krajín

Anotácia: Autorka si kladie za cieľ preskúmať smerovanie medzinárodnej policajnej spolupráce najmä v kontexte členstva v Európskej únii a v kontexte zmien, ktoré v posledných rokoch priniesla situácia v oblasti nelegálnej migrácie, resp. v rámci tzv. migračnej krízy. Potreba riešenia každodenných situácií v rámci migračnej krízy priniesla veľké zmeny aj v oblasti právnej praxe, ktorá sa vo veľkej miere začala orientovať na právne nástroje menej záväzného, dokonca až nezáväzného charakteru, ktoré boli viac „flexibilné“.

Kľúčové slová: medzinárodná policajná spolupráca, migrácia, nelegálna migrácia, Európska únia, medzinárodné zmluvy, medzinárodné právo verejné, migračná kríza.

V posledných rokoch sledujeme dramatické zmeny v oblasti medzinárodného práva, v európskom rozmere najmä v práve Európskej únie. Pretrvávajúca migračná kríza, resp. ťažkosti v oblasti riadenia migračných tokov, sústredili všetku pozornosť nielen Európy, ale aj sveta na oblasť migrácie. Rovnaká situácia je aj v oblasti policajnej spolupráce, ktorej operatívna časť sa viac začala sústrediť na riešenie migračných tokov. Rozdiel v používaní nástrojov medzinárodného práva je však relevantný najmä v praxi. Namiesto právne záväzných dokumentov sa začali využívať nástroje menej záväzného charakteru, čo je hlavným znakom prístupu Európskej únie k súčasnej situácii. Celá politika v oblasti migrácie, v snahe vyhnúť sa zdĺhavým procesom rokovania a vyjednávania textov právnych nástrojov medzinárodného práva, teda medzinárodných zmlúv a dohovorov, sa začala orientovať na flexibilné a rýchlo odsúhlasené dokumenty z kategórie „soft law“, ktorých právna záväznosť je minimálne otázna, ak nie priamo ustanovením určená za nezáväznú, a tým aj nevyhnutiteľnú. Autorka si preto kladie otázku, či majú mať v tomto čase prednosť flexibilné a rýchle nástroje spolupráce, z ktorých priblížime dva príklady v rámci Európskej únie, alebo striktné dodržiavanie postupu dojednávania právnych nástrojov medzinárodného práva verejného.

Judikatúra Súdneho dvora Európskej únie prináša mnoho vysvetlení právnych aktov, najmä však ustanovení Zmluvy o fungovaní Európskej únie. Napriek tendencii inštitúcií Európskej únie o zavádzanie a aplikovanie flexibilných nástrojov spolupráce ostáva Súdny dvor Európskej únie predstaviteľom striktnej súdnej moci založenej len na litere zákona. Napríklad prípad žaloby Slovenskej republiky a Maďarska na anulovanie rozhodnutia Rady Európskej únie (rozhodnutie o premiestnení)¹, ako každému dobre známe rozhodnutie v oblasti kvót v migrácii, bol iniciovaný v roku 2015 a rozsudok napriek jeho „naliehavému obsahu“ bol uverejnený vo vestníku Európskej únie nedávno 6. novembra 2017. Európsky súdny dvor sa v jednom z odôvodnení priklonil k výkladu, že nie je v rozpore s právom, ak sa rozhodnutie Rady Európskej únie nezakladalo na obsahu, cieľoch a opatreniach určených závermi Európskej rady, keďže tieto nie sú spôsobilé, aby menili pravidlá hlasovania inštitúcií Európskej únie. Taktiež nemôžu byť základom, podľa ktorého sa môže zmeniť, ba dokonca anulovať rozhodnutie Rady Európskej únie. Na rozdiel od striktného záveru v tomto čiastkovom odôvodnení však možno vidieť diametrálne rozdiely v ďalších čiastkových odôvodneniach, kde na druhej strane napríklad už nie je problémom ani porušenie povinnosti rozhodovať o prerozdelení utečencov jednomyselne (čo bolo jedným z argumentov žaloby

¹ Rozsudok Európskeho súdneho dvora zo 6. septembra 2017 v spojených veciach C-643/15 a C-647/15 – žaloba na anulovanie podaná na Súdny dvor Slovenskou republikou a Maďarskom proti rozhodnutiu Rady Európskej únie (EÚ) 2015/1601 z 22. septembra 2015, ktoré určovalo dočasné opatrenia v oblasti medzinárodnej ochrany pre pomoc Taliansku a Grécku.

našej strany a Maďarska). Jednomyseľnosť podľa odôvodnenia rozsudku neplatí v prípade, ak Európska komisia na základe návrhov Rady Európskej únie svoj návrh zmení.

Po stručnom úvode do problematiky uvedieme právnu úpravu niektorých európskych krajín vo vzťahu k medzinárodnej policajnej spolupráci. Podobne ako v Slovenskej republike, väčšina úprav medzinárodnej policajnej spolupráce, tak ako je tomu aj v našom prípade, vychádza najmä zo základného prameňa najvyššej právnej sily, a to z ústavy, resp. iného základného právneho dokumentu tej ktorej krajiny. Takýto dokument určuje najmä postavenie medzinárodného práva verejného a medzinárodných zmlúv, ako aj vzťahy k právu Európskej únie. Na ne potom nadväzuje úprava *lex specialis* spravidla v zákonoch o polícii, ktorá približuje a právne upravuje ustanovenia vo vzťahu k medzinárodnej policajnej spolupráci, resp. ustanovenia o spolupráci so zahraničnými subjektmi. Na základe čiastkového prieskumu jazykovo dostupných právnych predpisov niektorých európskych krajín sme dospeli k prekvapujúcemu záveru o stálosti právnych úprav v oblasti medzinárodnej policajnej spolupráce a ich minimálnej novelizácii. Zmeny právnych aktov v nadväznosti na pretrvávajúcu migračnú krízu sa uskutočnili najmä v roku 2016, ale aj v roku 2017, predovšetkým vo vzťahu k azylu a samotnému procesu prijímania a vybavovania žiadostí prichádzajúcich migrantov o azyl. Veľké zmeny nastali najmä v právnych úpravách krajín, členských štátov Európskej únie, ktorých vonkajšie hranice boli najviac zasiahnuté zvýšenými, ba až enormnými migračnými tokmi, ako napr. Taliansko² a Maďarsko³. Hlavné zmeny v zákonoch pramenili jednak z odporúčaní inštitúcií Európskej únie (Európska komisia), ako aj zo samotnej potreby zvládať nápor v tej ktorej krajine a riešiť situáciu aj na národnej úrovni.

Právna úprava v oblasti policajnej spolupráce, ktorá je zahrnutá predovšetkým v policajných zákonoch, resp. zákonoch o polícii, však kladie naďalej prednosť a dôraz na medzinárodnú spoluprácu na základe medzinárodných zmlúv, s viac či menej aktívnymi úlohami hosťovských príslušníkov polície. Kľúčovým momentom v zmene právneho postavenia policajtov z členského štátu Európskej únie bolo prijatie tzv. „Prümského rozhodnutia Rady Európskej únie“, na základe ktorého získali postavenie porovnateľné s postavením policajtov v hosťujúcej krajine, a to s možnosťou využitia oprávnení a povinností polície. Toto je platné už od roku 2008.⁴

Maďarský zákon o polícii⁵ upravuje možnosť medzinárodnej spolupráce veľmi všeobecne, pričom konkrétne uvádza len možnosť spolupráce s členskými štátmi Európskej únie na základe dohody v písomnej forme a podľa práva Európskej únie. V súvislosti s možnosťou vykonávania oprávnení policajta aj na iných územiach Európskej únie rovnako konkretizuje túto možnosť, ak je to uvedené aj v písomnej dohode. Podmienky vykonávania oprávnení cudzieho príslušníka sú upravené veľmi detailne. Ustanovenia pre medzinárodnú policajnú spoluprácu s ostatnými krajinami však chýbajú, resp. obsahujú len špecifické oblasti ako návraty a readmisia.

Poľský zákon o polícii⁶ upravuje spoluprácu polície s inými krajinami a ich medzinárodnými organizáciami hneď v úvodnom článku 1 a zaraďuje túto úlohu polície medzi jej hlavné úlohy. Tiež konkretizuje, že na základe medzinárodných zmlúv, ale aj osobitných dojednaní. Ďalším detailom tejto spolupráce sa už nevenuje.

² Talianska republika je členským štátom Európskej únie najviac zasiahnutým na vonkajšej hranici prílevom z Afriky v rámci tzv. strednej stredozemnej migračnej trasy.

³ Maďarsko bolo členským štátom Európskej únie najviac zasiahnutým na vonkajšej hranici na tzv. západobalkánskej migračnej trase.

⁴ Rozhodnutie Rady 2008/615/SVV z 23. júna 2008 o zintenzívnení cezhraničnej spolupráce, najmä v boji proti terorizmu a cezhraničnej trestnej činnosti, *Ú. v. EÚ L 210*, 6. 8. 2008, s. 1 – 11.

⁵ Zákon z roku 1994/č. 34 – maďarský zákon o polícii.

⁶ Dz. U. of 2002 No 7, item 58 as amended, ACT of 6 April 1990 on the Police – zákon o polícii Poľskej republiky z roku 1990.

Zákon o policii České republiky⁷ má veľmi podobnú právnu úpravu medzinárodnej policajnej spolupráce ako slovenská právna úprava, čo má korene v spoločnej právnej praxi. Túto úpravu možno považovať za veľmi exaktnú. Vymenúva nielen spoluprácu s Európskou úniou, ale v enumerácii zahŕňa široký rozsah všetkých subjektov spolupráce vrátane organizácií Interpol a Europol, podobne ako v zákone slovenskom. Možnosť vykonávania oprávnení cudzieho príslušníka na vlastnom území konkretizuje aj podmienkami určenými medzinárodnou zmluvou, aj niektorými inými detailmi.

Rakúska republika má veľmi špecifickú zákonnú úpravu osobitne pre oblasť medzinárodnej spolupráce a osobitne pre oblasť spolupráce v rámci Európskej únie.⁸ Oblasť zákonnej úpravy vo vzťahu k Európskej únii obsahuje spoluprácu s Europolom, podmienky spolupráce v rámci jednotlivých informačných systémov pre oblasť policajnej spolupráce, ako napr. schengenský informačný systém.

Slovenskú právnu úpravu v tejto oblasti by sme mohli zaradiť medzi „zlatú strednú cestu“. Náš zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov obsahuje rozsiahlejšiu právnu úpravu ako prvé dve spomínané krajiny, ale užšiu ako posledná z nich. Platnú právnu úpravu považujeme za vyváženú, dostatočne stručnú a jasnú, pričom podobne, ako je to v prípade ostatných vyššie skúmaných krajín, bez dodatočných alebo markantných zmien po nástupe a priebehu riešenia migračnej krízy. Zmeny vyplývajúce zo zvýšenej potreby vykonávania policajných opatrení boli v našej krajine riešené na úrovni interných predpisov, a to posilnením výkonu služieb a inými opatreniami podľa určeného stupňa teroristického ohrozenia, a to väčšinou rozkazmi prezidenta Policajného zboru a zväčša s obmedzenou, presne určenou platnosťou.

Keďže zistenia z prieskumu užšieho diapazónu krajín nie sú súčasťou situáciou ovplyvnené, nebudeme ďalším detailom jednotlivých právnych úprav venovať rozsiahlejšiu pozornosť. Prekvapujúcim záverom je, že nepriznané postupné upúšťanie od klasických foriem medzinárodnej policajnej spolupráce v podobe uzatvárania medzinárodných zmlúv v hlavných oblastiach spolupráce policií jednotlivých krajín, nereflektuje platná a účinná právna úprava, ktorá je už niekoľko rokov, možno až desaťročie v tejto oblasti nemenná.

Európska únia taktiež opakovane a intenzívne sústreďuje svoju pozornosť na zefektívnenie policajnej spolupráce medzi jej členskými štátmi. Je to pozoruhodný cieľ, ktorý predstavuje prioritu už niekoľko rokov a výmena informácií a jej nevyhnutnosť sa stáva až posadnutosťou každého nového legislatívneho návrhu alebo návrhu nového systému, bez ohľadu na skutočnosť, či ide o návrh právneho aktu v oblasti ochrany vonkajších hraníc, alebo v oblasti efektivity návratov alebo v oblasti interoperability systémov v oblasti vnútra. Na mnohých fórach sa však zdôrazňuje, že spolupráca a jej úspech netkvie len v riadení jej samotnej medzi všetkými členskými štátmi Európskej únie. Nezanedbateľnými partnermi sú aj blízke, susediace tretie krajiny, z ktorých niektoré európske sú nám aj kultúrne veľmi blízke, ako napr. Ukrajina, Srbsko, Macedónsko a pod. Tieto krajiny znášali nápor migračných tokov samé za seba, spolupráce Európskej únie sa im niekedy nedostalo vďaka byrokratickým prekážkam, čo de facto spôsobilo návrat využívania nástrojov bilaterálnej spolupráce. Základným nástrojom bilaterálnej policajnej spolupráce je kvalitne uzatvorená medzinárodná zmluva o policajnej spolupráci, ktorej hlavným znakom je jej nadčasovosť a flexibilita voči akýmkoľvek budúcim situáciám, či už krízového alebo iného charakteru. Dobrý právny základ

⁷ Zákon č. 273/2008 Sb. o Policii České republiky.

⁸ Bundesgesetz über die internationale polizeiliche Kooperation (Polizeikooperationsgesetz – PolKG) StF: BGBl. I Nr. 104/1997 (NR: GP XX RV 746 AB 774 S. 81. BR: AB 5505 S. 629.) – zákon o medzinárodnej policajnej spolupráce Rakúskej republiky z roku 1997. Bundesgesetz über die polizeiliche Kooperation mit den Mitgliedstaaten der Europäischen Union und der Agentur der Europäischen Union für die Zusammenarbeit auf dem Gebiet der Strafverfolgung (Europol), (EU – Polizeikooperationsgesetz, EU-PolKG) StF: BGBl. I Nr. 132/2009 (NR: GP XXIV RV 391 AB 431 S. 46. BR: AB 8274 S. 780.) – zákon o policajnej spolupráci s členskými štátmi Európskej únie a Europolom Rakúskej republiky z roku 2009.

však nevie byť dojednaný v priebehu niekoľkých týždňov, preto sa dostávame k relevancii uzatvárania medzinárodných zmlúv aj osobitne, členskými štátmi Európskej únie, nielen Európskou úniou ako celkom v mene všetkých členských štátov s treťou krajinou. Právne, ale najmä aplikačne diskutabilným krokom bolo odňatie právomoci členských štátov uzatvárať bilaterálne zmluvy o readmisii s tretími krajinami (v roku 2004). Efektivita takto zvolenej cesty sa začala spochybňovať až po desaťročí samotnej praxe, ale stále ostáva len na úrovni diskusií o efektívite. Celkovo sa totiž aj tejto oblasti Európska únia začína prikláňať k efektívnemu a flexibilnému uzatváraníu „rôznych“ dokumentov spolupráce, ktoré by v časoch krízy priniesli rýchle a relevantné výsledky. Pozornosť venujeme aj príkladom takýchto dokumentov s cieľom ozrejmiť súčasný trend právnej, resp. neprávnej praxe.

Ako sme načrtli vyššie, jednou stranou mince sú klasické nástroje medzinárodnej policajnej spolupráce, ktorými sú medzinárodné zmluvy, či už bilaterálneho alebo multilaterálneho charakteru. Na druhej strane ale vidíme orientáciu policajnej spolupráce na flexibilné nástroje, nástroje riešenia medzinárodnej spolupráce „ad hoc“ - flexibilnými, nezáväznými dokumentmi spolupráce, akými sú na úrovni Európskej únie napr. rámcové partnerstvá, tzv. kompakty ako dokumenty spolupráce s tretími krajinami⁹. Namiesto klasických readmisných dohôd, ktoré boli dohodami medzinárodného práva verejného, a ktoré uzatvárala Rada Európskej únie v mene členských štátov, sa spolupráca v záujme jej urýchlenia uzatvára formou tzv. štandardných (operačných) postupov¹⁰. Obsah dokumentov je síce obdobný, ako ten, ktorý je obsiahnutý v medzinárodnej zmluve, ale rozdiel v právnom charaktere je markantný. Dokumenty nezáväzného, deklaratórneho charakteru vyjadrujú len politickú vôľu potvrdenú vysokými funkcionármi, avšak bez garancie ich implementácie do budúcnosti. Veľmi často sa totiž politická vôľa, či už na jednej alebo druhej zmluvnej strane zmení, a to niekedy aj zo dňa na deň a implementácia nie je nijakým spôsobom vynútiteľná, ani sankcionovateľná. Pri právnych dokumentoch je situácia iná, proces dojednávania je mnohokrát veľmi náročný, nielen časovo, logisticky, ale aj čo sa týka zákonných úprav v jednotlivých krajinách, výsledok je však stály a predpokladá sa jeho záväzná implementácia na obdobie niekoľkých rokov, ak nie desaťročí. Predpokladom úspešného uzatvorenia medzinárodnej zmluvy je však pozitívna vôľa nadviazania vzájomných vzťahov na oboch stranách. Preto sa nielen odporúča, ale odborníci medzinárodného práva verejného sú si vedomí, že takéto právne nástroje je nevyhnutné uzatvárať najmä v čase bezproblémových vzťahov, v čase vzájomnej komunikácie, často na základe dobrých obchodných vzťahov. V súčasnosti je preto situácia na „záchranu“ už nevhodná. Nie je možné rýchlo dojednať medzinárodné zmluvy, ktoré by boli právne vynútiteľné, keďže tretie strany, napr. z Afriky, záujem nemajú. Majú pocit, že Európska únia pre nich nie je rovnocenným partnerom. Prekvapujúco obviňujú zo súčasnej migračnej krízy práve Európsku úniu, ktorá migrantov podľa ich názoru priťahuje. S niektorými tretími krajinami je takmer nemožné založiť vzťahy spolupráce pri návratoch, aby minimálne bez problémov prijímali svojich občanov späť. Preto sa na druhej strane nemožno čudovať súčasnej politike Európskej únie, ktorá nezáväzné právne nástroje spolupráce nevyhnutne potrebuje, a to na hasenie situácie, ktorá nebola vyriešená vopred. Dlhodobú politiku vonkajších vzťahov Služby Európskej únie pre vonkajšiu činnosť však nemožno kritizovať, lebo aj v spolupráci s Európskou komisiou sa snaží o vytvorenie pozitívnych vzájomných vzťahov s tretími krajinami už desaťročia. Odpovede na otázky, prečo sa migračná kríza nemohla vyriešiť ešte pred jej vznikom, však ťažko nájsť. Jej hľadáním sa zaoberajú viaceré fóra, ktorých výsledkom je konštatovanie, že nie je potrebné

⁹ Oznámenie Európskej komisie o vytvorení Rámcového partnerstva s tretími krajinami podľa Európskej migračnej agendy COM (2016) 385 final zo 7. júna 2016.

¹⁰ EÚ – Bangladéš štandardné postupy pre identifikáciu a návrat osôb bez povolenia na pobyt, podpísané 20. 9. 2017 v New Yorku. Aplikované sú od 25. 9. 2017.

hľadať vinníka, ale orientovať sa na poučenie sa zo zlej/slabej reakcie. Pripravuje sa preto aj efektívnejšie využitie existujúcich nástrojov na riešenie krízových situácií. Za problém sa považuje najmä potreba lepšieho riadenia, riadiaceho mechanizmu, mechanizmu prijímania rozhodnutí. Niektoré členské štáty Európskej únie majú vynikajúce bilaterálne vzťahy s tretími krajinami, čo vyplýva z ich historických vzťahov, najmä zo vzťahu bývalých kolónií. Je to typické najmä pre Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska, pre Francúzsku republiku a pre Španielske kráľovstvo. Prvá z nich má nadštandardné vzťahy s Bangladéšom, Španielsko s Marokom a Francúzsko má svoju migračnú politiku, podobne ako Švédsko, veľmi veľa rokov pozitívne orientovanú na legálnu migráciu. Považujú ju za nevyhnutnú súčasť svojej ekonomiky, jej prosperovania do budúcnosti. Takéto dlhodobé nadštandardné bilaterálne vzťahy umožňujú aj nadštandardnú policajnú spoluprácu, ale opäť len bilaterálnu. Európska únia a jej ostatné členské štáty môžu získať dobré skúsenosti a prax spolupráce od týchto krajín, ale častokrát sú bilaterálne vzťahy dokonale nadštandardné, len ak ostanú bilaterálne. V tomto smere sú tretie krajiny veľmi opatrné. Niektoré bilaterálne vzťahy sa dokonca práve naopak zhoršili, resp. spomalili, a to len na základe negatívnych mediálnych ohlasov, ktoré sa dostali do tretích krajín na základe médií. Nabúranie desaťročia budovanej vzájomnej dôvery je obrovským rizikom, preto je na mieste opatrnosť pri prílišných snahách Európskej únie.

Jedným z vyššie uvedených príkladov orientácie Európskej únie na menej záväzné dokumenty spolupráce sú tzv. kompakty alebo rámcové partnerstvá uzatvárané s tretími krajinami (mimo Európskej únie). Európska komisia predstavila svojim oznámením tieto rámcové partnerstvá v júni 2016. Boli výsledkom a nadviazaním na predchádzajúci spôsob práce a spolupráce Služby Európskej únie pre vonkajšiu činnosť s tretími krajinami, predovšetkým, ale nie výlučne, s africkými krajinami. Pred ich prijatím sa uplatňoval tzv. prístup šitý na mieru tej ktorej tretej krajine. Znamenalo to, že voči každej vopred vybranej tretej krajine, voči ktorej existoval záujem spolupráce, nielen v oblasti vnútra¹¹, ale zároveň pri ktorej existovala aspoň minimálna miera ochoty spolupracovať, sa vytvoril súbor oblastí spolupráce, ktoré by mohli byť vzájomne zaujímavé a výhodné (pre Európsku úniu a tú ktorú tretiu krajinu). Tieto rámcové partnerstvá majú tiež dve strany mince a prehnane dotovanie finančnými prostriedkami bez ďalšej reciprocity pozitívnej spolupráce nie je príliš vhodným krokom. Ide však o veľmi komplexný problém, ktorý patrí do rúk odborníkom na rozvojovú pomoc a Zvereňovací fond Európskej únie pre Afriku určite nie je súčasťou medzinárodnej policajnej spolupráce a jej skúmania z nášho pohľadu. Mnohokrát však jednu stranu mince bez druhej skúmať nemôžeme a musíme ich vidieť ako spojené nádoby.

Až na minimálne množstvo mediálnych škandálov možno však tento prístup Európskej únie považovať za veľmi prínosný, pričom práve vďaka kompaktnosti sme mohli zistiť aj mnoho bilaterálnych aktivít, ktoré jednotlivé členské štáty Európskej únie s tretími krajinami vykonávajú, resp. plánujú.

Základom tzv. kompaktovej alebo rámcových partnerstiev je teda skutočnosť, že s tretími krajinami sa v záujme zabezpečenia intenzívnejšej spolupráce uzatvorila namiesto právne záväzných medzinárodných zmlúv tzv. rámcové partnerstvá, ktoré sú nezáväzným deklarováním ochoty oboch strán spolupracovať vo vymedzených oblastiach. Tieto sú rôzne a z oblasti medzinárodnej policajnej spolupráce zahŕňajú oblasť boja proti nelegálnej migrácii a obchodovaniu s ľuďmi (namiesto klasickej zmluvy o policajnej spolupráci) aj spoluprácu pri návratoch a readmisii (namiesto readmisnej dohody uzatvorenej v mene Európskej únie Radou Európskej únie). Cieľom ich obsahu je budovanie partnerstva Európskej únie, tretích krajín a inštitúcií Európskej únie pre lepšie riadenie migračných tokov. Migračné toky v ich legálnej forme sú totiž pre Európsku úniu nevyhnutnosťou. Nevyhnutným cieľom

¹¹ Oblasť migrácie v rámci spolupráce v oblasti vnútorných vecí je len jednou z mnohých oblastí spolupráce. Nemožno zabúdať na ekonomiku, hospodárstvo, pracovný sektor, klímu a iné oblasti záujmu.

rámcových partnerstiev je aj boj proti nelegálnej migrácii a hľadanie jej príčin, ako aj prijímanie nielen krátkodobých a strednodobých, ale aj opatrení dlhodobého charakteru.¹²

Okrem kompaktov je ďalším vhodným príkladom flexibility súčasných foriem spolupráce podpísanie tzv. štandardných operačných postupov. Ide o efektívnu a flexibilnú náhradu za klasické readmisné dohody, ktoré od roku 2004 uzatvára Európska únia, resp. v jej mene Rada Európskej únie spolu s Európskym parlamentom s tretími krajinami, s ktorými je takýto druh spolupráce nevyhnutný. Použitie nástrojov prinášajúcich efektívne a rýchle výsledky v oblasti spolupráce pri readmisiách a návratoch dokonca potvrdilo aj oznámenie Európskej komisie, ktorým sa Európska rada vyzvala na schválenie vyššie uvedených rámcových partnerstiev.¹³

Záver

Na záver uvedieme pohľad k spoločnému chápaniu medzinárodnej policajnej spolupráce, či už v rámci Európskej únie, alebo s tretími krajinami, a to zo strany Slovenskej republiky ako členského štátu Európskej únie. Podobne ako naše susedné krajiny, naša základňa policajnej spolupráce s tretími krajinami je veľmi bohatá, Slovenská republika má uzatvorených viac ako 30 medzinárodných zmlúv o policajnej spolupráci. K problémom a ťažkostiam z našej strany sa však dostávame v prípade údajnej nedostatočnej schopnosti zvládať „migračnú“ solidaritu¹⁴, ktorej určitá časť pripadá aj našej krajine. Historické, ekonomické, ako aj tradičné elementy však nemožno prehliadnuť. Vyvíjame maximálnu snahu v pomoci aj v oblasti medzinárodnej policajnej spolupráce, nemožno však neuviesť drobnú kritiku. Zabezpečenie solidarity, resp. prevzatie zodpovednosti za vlastnú časť „riešenia situácie“ v rámci Európskej únie je náročné, keďže naša krajina nemá ani bilaterálne vzťahy napr. s africkými krajinami, ani skúsenosti s námornou políciou a hliadkami na mori a pod. Naše aktivity a prispievanie v rámci spoločných operácií sú však príkladné a v porovnaní na počet obyvateľov našej krajiny dokonca vo veľmi vysokých počtoch príslušníkov/policajtov. Tiež v rámci zahraničných a bilaterálnych vyslaní, ktoré sa orientujú najmä na nám blízke krajiny západobalkánskej migračnej trasy.

Otázkou, na ktorú sme v úvode hľadali odpoveď, je otázka, či majú mať v tomto čase prednosť flexibilné a rýchle nástroje spolupráce, z ktorých sme priblížili dva príklady v rámci Európskej únie, alebo striktné dodržiavanie postupu dojednávania právnych nástrojov medzinárodného práva verejného. Na základe vyššie uvedeného môžeme s pravdepodobnostným záverom potvrdiť, že v súčasnosti prevláda prvá možnosť, čo zásadne ovplyvňuje aj ďalšiu praktickú spoluprácu. V prípade, že obe strany už nebudú v „čase núdze“, je otázne, či z dlhodobého hľadiska bude existovať záujem dodržiavania aj deklaratórnych, predovšetkým politických dokumentov. Z nášho pohľadu vyvolávajú takéto „nepravé“ právne akty z dlhodobého hľadiska pravý opak, a to nedodržiavanie ustanovení nezáväzného dokumentu v budúcnosti na úkor jeho flexibility. Na oslabenie tejto hypotézy však možno dodať skutočnosť, že judikatúra Súdneho dvora Európskej únie sa stále pridrižiava litery zákona. Rovnako podobne, ako uvádzame vyššie, nemožno Európskej únii použitie takýchto dokumentov vyčítať, lebo v konečnom dôsledku by aj iní juristi navrhli takéto riešenia „rýchleho hasenia“ existujúceho stavu de lege lata, ako aj de lege ferenda.

¹² Oznámenie Európskej komisie o vytvorení Rámcového partnerstva s tretími krajinami podľa Európskej migračnej agendy COM (2016) 385 final zo 7. júna 2016, str. 3.

¹³ Jeden z cieľov v oblasti readmisií a návratov: „Koordinovaná a koherentná koordinácia readmisií medzi EÚ a členským štátom, kde je prvoradou prioritou dosiahnutie rýchlych a operatívnych návratov a nie nevyhnutne formálne readmisné dohody.“ Pozri oznámenie, str. 7.

¹⁴ Solidaritu v rámci Európskej únie vo vzťahu k zvládaniu bremena plynúceho z pretrvávajúcej situácie prílevu a zvládania migračných tokov do nej.

Literatúra

- BALGA, J. a P. BELLA., 2006. Medzinárodná policajná spolupráca v systéme aquis schengen. In *Aktuálne problémy súčasného sveta Slovensko a Európska únia: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej na Duchonke v dňoch 2. – 4. októbra 2006.* s. 75 – 81. ISBN 80-854-384-4.
- Bundesgesetz über die internationale polizeiliche Kooperation (Polizeikooperationsgesetz – PolKG) StF: BGBl. I Nr. 104/1997 (NR: GP XX RV 746 AB 774 S. 81. BR: AB 5505 S. 629.) – zákon o medzinárodnej policajnej spolupráce Rakúskej republiky z roku 1997.
- Bundesgesetz über die polizeiliche Kooperation mit den Mitgliedstaaten der Europäischen Union und der Agentur der Europäischen Union für die Zusammenarbeit auf dem Gebiet der Strafverfolgung (Europol), (EU – Polizeikooperationsgesetz, EU-PolKG) StF: BGBl. I Nr. 132/2009 (NR: GP XXIV RV 391 AB 431 S. 46. BR: AB 8274 S. 780.) – zákon o policajnej spolupráci s členskými štátmi Európskej únie a Europolom Rakúskej republiky z roku 2009.
- Dz. U. of 2002 No 7, item 58 as amended, ACT of 6 April 1990 on the Police – zákon o polícii Poľskej republiky z roku 1990.
- EÚ – Bangladéš štandardné postupy pre identifikáciu a návrat osôb bez povolenia na pobyt, podpísané 20. 9. 2017 v New Yorku. Aplikované sú od 25. 9. 2017.
- FILÁK, A. a M. BOHMAN., 2007. *Polície vybraných zemí a mezinárodní policejní spolupráce (vybrané aspekty)*. Praha: Vydavatelství PA ČR. 123 s. ISBN 978-80-7251-267-6.
- JANKUV J., D. LANTAJOVÁ a kol., 2011. *Medzinárodné zmluvné právo a jeho interakcia s právnym poriadkom Slovenskej republiky*. Plzeň: Aleš Čenek. 583 s. ISBN 978-80-7380-342-1.
- Oznámenie Európskej komisie o vytvorení Rámcového partnerstva s tretími krajinami podľa Európskej migračnej agendy COM (2016) 385 final zo 7. júna 2016.
- PIKNA, B., 2016. *Vnitřní bezpečnost v právu a politice Evropské unie*. Plzeň: Aleš Čenek. 432 s. ISBN 978-80-7380-611-8.
- Rozhodnutie Rady 2008/615/SVV z 23. 6. 2008 o zintenzívnení cezhraničnej spolupráce, najmä v boji proti terorizmu a cezhraničnej trest. činn., Ú. v. EÚ L 210, 6. 8. 2008, s. 1 – 11.
- Rozsudok súdu zo 6. septembra 2017 v spojených veciach C-643/15 a C-647/15 – žaloba na anulovanie podaná na Súdny dvor Slovenskou republikou a Maďarskom proti rozhodnutiu Rady Európskej únie (EÚ) 2015/1601 z 22. septembra 2015. Oficiálny názov: „Spojené veci C-643/15 a C-647/15: Rozsudok Súdneho dvora (veľká komora) zo 6. septembra 2017 – Slovenská republika (C-643/15) a Maďarsko (C-647/15)/Rada Európskej únie (Žaloba o neplatnosť – Rozhodnutie (EÚ) 2015/1601 – Dočasné opatrenia v oblasti medzinárodnej ochrany v prospech Helénskej republiky a Talianskej republiky – Núdzová situácia v dôsledku náhleho prílevu štátnych príslušníkov tretích krajín na územie niektorých členských štátov – Premiestnenie týchto štátnych príslušníkov na územie iných členských štátov – Počty žiadateľov, ktorí majú byť premiestnení – Článok 78 ods. 3 ZFEÚ – Právny základ – Podmienky uplatnenia – Pojem „legislatívny akt“ – Článok 289 ods. 3 ZFEÚ – Zväzná povaha záverov prijatých Európskou radou pre Radu Európskej únie – Článok 15 ods. 1 ZEÚ a článok 68 ZFEÚ – Podstatné formálne náležitosti – Zmena návrhu Európskej komisie – Požiadavky novej konzultácie s Európskym parlamentom a jednodohlasného hlasovania v Rade Európskej únie – Článok 293 ZFEÚ – Zásady právnej istoty a proporcionality“. Ú. v. EÚ C 374, 6. 11. 2017.
- VRŠANSKÝ, P., J. VALUCH a kol., 2016. *Medzinárodné právo verejné. Všeobecná časť*. Bratislava: Wolters Kluwer, Univerzita Komenského, Právnická fakulta. 405 s. ISBN 978-80-8168-316-9.
- Zákon č. 273/2008 Sb. o Polícii České republiky.

Zákon z roku 1994, č. 34 – maďarský zákon o polícii.

<https://www.asklawyer.eu/>

www.europa.eu

<https://www.minv.sk/>

Key words: international police cooperation, migration policies, illegal migration, European Union, international law, migration crisis

Summary

The aim the author is trying to reach in her article is to examine the latest trends in international police cooperation, particularly in the context of the membership in the European Union and in the context of the latest changes brought by the situation of illegal migration and the migration crisis. The need to solve everyday situations of the migration crisis has also brought visible changes in the field of legal practice. The legal practice has begun to focus on legal acts of the “soft law” type, i.e. acts that are not legally binding as a whole, but are more flexible.

The author also draws attention to the question of the legislative basis of the international police cooperation in several European countries and presents the occurrence of differences between the national legislations of these European countries. However, these are stable and not changing, particularly regarding the anticipated possibility of reflecting the current migration situation in amending the legislation in this field.

The author asks whether more flexible, swift and smart tools of cooperation should have priority these days; the author describes in more detail two of them used in the European Union. On the other hand, there is a possibility of strictly following the procedure of agreeing on and concluding legal acts of international law. Unfortunately, these days we may confirm the prevalence of the first situation, which has a significant impact on subsequent practical cooperation, and, from the point of view of the author, it brings the opposite of the desired effect in the long term. It is a breach of the provisions of the non-binding document for the future instead of its actual flexibility. To disprove the initial hypothesis the author adds an example of the recent case law of the Court of Justice of the European Union, which strictly follows the wording of the legislation, law as it is adopted, binding and enforceable.

*kpt. JUDr. Mária Blahová
oddelenie vonkajších vzťahov
úrad hraničnej a cudzineckej polície
Prezídium Policajného zboru
Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky
Pribinova 2
Bratislava
tel.: +421961 050 779, 0910 924 224
e-mail: maria.blahova@minv.sk*

Recenzenti:

prof. Dr. Jozef Balga, PhD.; mjr. doc. PhDr. Ing. Kristína Králiková, PhD., MBA.

Súčasný stav riešenia problematiky modelovania a prognózovania na súčasné bezpečnostné hrozby v SR

Anotácia: Bezpečnostné hrozby, ktoré ohrozujú svet, sa postupne dostávajú aj do európskych krajín a aj na Slovensko. V dôsledku bezpečnostných hrozieb sa SR začala zaoberať hĺbkovou analýzou týchto hrozieb, ktoré ohrozujú obyvateľov a prijíma bezpečnostné opatrenia na ochranu života, zdravia, majetku a životného prostredia. Ako účinné prostriedky pre zvládnutie hrozieb a zníženie následkov využívame modelovanie a prognózovanie. Pre nasadenie vhodných prostriedkov je nevyhnutná analýza súčasného stavu danej problematiky a nasadenie podporných nástrojov na odvrátenie nebezpečenstva.

Kľúčové slová: bezpečnostné hrozby, modelovanie, prognózovanie.

Úvod do problematiky

Problematika bezpečnostných rizík zasahuje do širších sfér, ako je možné v článku postihnúť, treba si však pripomenúť, že z hľadiska bezpečnosti a mieru vo svete už viac ako 10 rokov nedominuje vzťah dvoch supervelmocí, ktoré sa navzájom strážili, a ktoré do značnej miery ovplyvňovali aj aktivity tretích krajín. Vzťah svetového kapitalizmu a svetového socializmu bol nahradený viacerými nemenej vážnymi problémami, žiaľ oveľa ťažšie predvídateľnými a oveľa ťažšie riešiteľnými. Potenciálnu, ale málo pravdepodobnú hrozbu svetového konfliktu zatiaľ vystriedali reálne regionálne ozbrojené boje, z rôznych dôvodov vznikajúce, ale v konečnom dôsledku veľmi ťažko dosahujúce pôvodné ciele. Mení sa charakter vojenských hrozieb a bezpečnostných konfliktov, menia sa ich podstata i ciele. Pribúdajú národnostné, náboženské a iné, často dochádza k ich prepojeniu. Menia sa subjekty vojenských a iných bezpečnostných hrozieb. To prináša dynamické zmeny aj do vojenskej praxe, na požiadavky na ekonomické zabezpečenie obrannej činnosti, na zloženie a pripravenosť armád, na koordináciu zaistenia bezpečnosti jednotlivých krajín a celých regiónov. Ukazuje sa, že výsledky vojenských zásahov, napr. v bývalej Juhoslávii, Afganistane, Iráne a Iraku, zďaleka nezodpovedajú proklamovaným cieľom.

Aj keď vojnové konflikty a doterajšie teroristické akcie sa akoby netýkali našej krajiny, je treba chápať širšie súvislosti, ktoré nabádajú k opatrnosti. Príslušníci našej armády sa zapájajú do medzinárodnej vojenskej činnosti v Európe, Afrike i Ázii, veľa slovenských podnikov pôsobí v zahraničí, a to aj v politicky a kultúrne značne odlišnom prostredí, naši turisti navštevujú exotické krajiny, ktoré nie vždy môžeme považovať za politicky stabilné. A koniec koncov podstatné zmeny v koncepcii armády Slovenskej republiky prinášajú značné riziká aj pre vývoj mnohých podnikov napojených na obranný priemysel.

Vzťah medzi bohatými a chudobnými krajinami a medzi svetmi rôznych kultúrnych hodnôt dostal novú dimenziu. Snahy zužovať tento problém na medzinárodný terorizmus sa javia ako problematické. Bez ohľadu na to však to, čo súvisí s terorizmom, značne komplikuje ekonomický rozvoj krajín a aj jednotlivých firiem. Vyspelé štáty zvyšujú náklady na obranu a bezpečnosť, logickým dôsledkom toho bude zníženie investícií do rozvoja slabších ekonomík, to znamená, že priepasť medzi bohatými a chudobnými krajinami sa pravdepodobne prehĺbi, čo veľmi pravdepodobne nepovedie k obmedzeniu medzinárodného terorizmu.

Bezpečnostné riziká a hrozby

Samotný fenomén bezpečnostných hrozieb a najmä tých, ktoré narastajú s využitím informačných technológií, je veľmi zaujímavý, lebo donedávna si mnohé štáty niektoré typy hrozieb takmer nepripúšťali. Spôsob, akým bolo na bezpečnosť nazerané skôr, sa v posledných storočiach značne zmenil. Rozvoj moderných technológií má tiež za následok zmenu ukážky bezpečnostnej paradigmy. Hlavné hrozby a riziká predchádzajúceho obdobia boli považované

za hrozby vojenského charakteru. Digitalizáciou v súčasnosti oveľa pravdepodobnejšie vznikajú nové politické, hospodárske, sociálne alebo environmentálne hrozby. Tematika nových druhov hrozieb sa dostáva do popredia a asi najväčšou otázkou je, ako vyvážiť benefity, ktoré nám prináša otvorenosť a slobodná možnosť využívať moderné technológie a zároveň vyvážiť negatíva, hrozby a nebezpečenstvá, ktoré vyplývajú z ich zneužitia a globálnej dependencie na ich fungovaní.

Rastúce obavy z možnosti zneužitia informačných technológií tak posunuli kybernetickú bezpečnosť do popredia ako hrozbu s možnými globálnymi dôsledkami pre politickú, sociálnu a ekonomickú sféru. Avšak v používaní výrazov hrozba a riziko panuje veľká nejednotnosť, a tieto pojmy sú mnohokrát používané aj trochu nepresne. Eichler vo svojej knihe *Medzinárodná bezpečnosť na začiatku 21. storočia* uvádza, že je zrejmé, kde nejasnosti vznikli – na hrozby sa nazerá z niekoľkých hľadísk, podľa ktorých ich delíme.¹

Podľa Eichlera by sme pojem hrozba mali vysvetľovať „ako prejav, gesto, opatrenie alebo čin, ktorý odráža schopnosť alebo dokonca zámer niekomu spôsobiť škody. Hrozba je znamením alebo predchodcom takejto akcie, ktorá spôsobuje obavy zo strany hrozby. Každá hrozba môže spôsobiť menšie, väčšie alebo dokonca nenapraviteľné škody, čím spôsobí, že strach bude ohrozený. Hrozbu by sme mali považovať ako jav objektívneho charakteru, ktorý pôsobí nezávisle od záujmov ohrozeného – ten svojimi opatreniami a svojím správaním môže hrozbu zmierniť alebo dokonca úplne eliminovať. Môže to však tiež zvýšiť alebo neúmyselne vyvolať.“²

Z rôznych pohľadov prichádzame k rôznym výkladom pojmu hrozba a jeho významu. Z geopolitického hľadiska môžu byť hrozby rozdelené na priame a okamžité, ktoré podliehajú konkrétnym stavom. Spoločne s týmito hrozbami potom existujú hrozby nepriame, ktoré sa dotýkajú štátov (napr. vďaka partnerským väzbám v regionálnych alebo spojeneckých alianciách typu EÚ, NATO). Členstvo v takých alianciách vedie nielen na zdieľanie základných hodnôt a výhod aliancií, ale aj na zdieľanie hrozieb smerujúcich proti takýmto zoskupeniam. Z časovej perspektívy hrozby môžeme rozlíšiť na naliehavé, ktoré vyžadujú bezprostrednú reakciu a zásah, či hrozby latentné. Latentné hrozby si nežiadajú okamžitú reakciu, ale ak by neboli riešené alebo boli podcenené, tak sa časom môžu stať hrozbami naliehavými. Skôr skryté hrozby sú šírenie zbraní hromadného ničenia, terorizmu alebo extrémizmu. S vývojom doby sú tieto hrozby teraz globálne hodnotené ako hrozby najnaliehavejšie, čo poukazuje na vývoj bezpečnostnej paradigmy a zmenu prístupu k hrozbám. Okrem toho by hrozby mohli byť rozdelené podľa odvetví na hrozby: politické, vojenské, environmentálne, hospodárske, kultúrne a sociálne. Podľa pôvodcu hrozby možno odlišiť od úmyselného a neúmyselného.

Medzi zámerné hrozby je radená agresia, teroristické útoky, narušenie dopravných infraštruktúr, ekonomické sankcie a bojkot, narušenie strategických zdrojov – energia, suroviny, národnostný útlak. Nezámerné hrozby majú naturálny charakter, patria sem napr. ekonomické krízy, povodne, epidémie, hladomor, erupcie sopiek. Každá hrozba má niekoľko základných charakteristík, ktoré sa navzájom spájajú, kombinujú alebo navzájom dopĺňajú.

Dalo by sa povedať, že v globálnom meradle poklesla naliehavosť hrozieb s vojenským charakterom a narástla závažnosť hrozieb s nevojenským charakterom – politických, kultúrnych, environmentálnych, sociálnych a ekonomických.

Za najzávažnejšie a najnaliehavejšie hrozby súčasnosti je považovaná proliferácia zbraní hromadného ničenia, nárast extrémizmu, terorizmu a zneužitie kyberpriestoru

¹ EICHLER, J., 2006. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*, s. 21.

² EICHLER, J., 2006. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*, s. 21.

pre počítačové útoky na SCADA systémy (Supervisory Control and Data Acquisition), teda dispečerské centrálny systémy pre riadenie a zber dát.³

V posledných rokoch sa zvýšil počet teroristických útokov. Ciele, taktika a metódy terorizmu sa neustále menia. Prispôsobujú sa meniacim sa protiopatreniam a taktikám. Je potrebná medzinárodná spolupráca a pripravenosť. Úsilie bezpečnostných zložiek je na prvom mieste a zohráva predovšetkým preventívnu rolu. Šírenie zbraní hromadného ničenia a ich nosičov môže mať závažné dôsledky pre bezpečnosť v euroatlantickom priestore. Špecifickú hrozbu potom predstavuje možné použitie balistických riadených striel a riadených striel s plochou dráhou letu nesúcich konvenčnú alebo nekonvenčnú nálož. Schopnosť týchto prostriedkov zasiahnuť z veľkej vzdialenosti územie SR alebo jej spojencov kladie vysoké nároky na aktívne i pasívne protiopatrenia.⁴

Podľa Šedivého „*terorizmus je metóda použitia sily alebo hrozby zo strany skrytých jednotlivcov, skupín alebo štátom podporovaných aktérov. Aktivita násilia smeruje proti nevinným osobám alebo civilným cieľom. Hlavným účelom teroristického činu je vytvoriť pocit strachu. Sekundárnym účelom môže byť pritiahnuť pozornosť (takzvaná propaganda konaním), alebo získať čiastkové výhody alebo ústupky od zúčastnenej strany. Konečným cieľom terorizmu je politická zmena.*“⁵

Modelovanie a prognózovanie

Úloha modelovania pri manažmente rizík je vyjadrením významu modelovania v riadení rôznych systémov. Z toho dôvodu sa významnou súčasťou manažmentu bezpečnostných rizík stalo modelovanie a simulácia rizika. Vychádzame pritom zo skutočnosti, že na základe analýzy rizika, najmä získaných poznatkov o priebehu procesov v určitých podmienkach (parametre fyzikálneho prostredia, kvalita ľudského faktoru, kvalita a kvantita síl a prostriedkov krízového manažmentu) a poznatkov o vnútorných parametroch rizika systému (potenciálu, frekvencie, pravdepodobnosti a i.) je možné celý vývin rizika ohrozeného systému modelovať. Je totiž prakticky nemožné vytvoriť presný popis reálneho sveta so všetkými jeho zložitými vnútornými väzbami a tiež s okolitými vonkajšími vplyvmi, ktoré môžeme len veľmi ťažko predvídať.

Jedinou možnosťou štúdia týchto zložitých systémov tak zostáva použitie ich zjednodušených modelov s následnou simuláciou. Na to, aby sme mohli vytvoriť model, zjednodušený obraz skutočnosti, je potrebné niektoré stránky zovšeobecniť, aby sme tento model mohli vytvoriť.⁶ Pri samotnej tvorbe modelu je potrebná jednoznačná definícia problému a zameranie sa na tieto oblasti:

- formulácia cieľa, ktorý chceme dosiahnuť,
- vymedzenie postupov, ako tento cieľ chceme dosiahnuť,
- výber hlavných faktorov, ktoré pôsobia na riešenie problému,
- určenie obmedzujúcich podmienok, v rámci ktorých sa toto riešenie bude pohybovať.⁷

Modelovanie teda chápeme ako zostavovanie modelu. Záverečnou fázou je samotný výskum a prenesenie poznatkov získaných modelovaním na reálny objekt. Dôležitou funkciou modelovania je preto i funkcia poznávací a verifikačná, ktorej úlohou je overenie získaných

³ EICHLER, J., 2006. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*, s. 20 – 26.

⁴ ZEMAN, M., MIKA, O. J., 2007. *Ochrana obyvatelstva*, s. 19.

⁵ ŠEDIVÝ, J., 2003. *Nové paradigma terorismu*.

⁶ RYBÁR, M. a kol., 2000. *Modelovanie a simulácia vo vojenstve*.

⁷ KUTIŠ, V., 2006. *Základy modelovania a simulácií*.

poznatkov na modeli. Samotná konštrukcia modelu je potom zložitý proces pozostávajúci z mnohých etáp.

Pre dôkladné stanovenie dopadov v oblasti priemyselných havárií sú využívané tieto modelovacie prístupy:

- modelovanie únikov a rozptylov,
- modelovanie požiarov a výbuchov,
- modelovanie výtokov,
- modelovanie vyparovania,
- modelovanie expozícií,
- modelovanie účinkov tlaku pri výbuchu mraku pár a iné.⁸

S modelovaním je úzko prepojená simulácia. Simulácia je výskumná technika, ktorej základom je náhrada skúmaného dynamického systému pomocou simulátora. S týmto simulátorom sa experimentuje s cieľom získať informácie o pôvodnom dynamickom systéme. Simulácia je v súvislosti s mimoriadnymi udalosťami používaná ako prostriedok prevencie týchto udalostí, kedy po etape modelovania nasleduje proces simulácie. V manažmente rizík je možné využívať niekoľko typov simulácií. Sú to predovšetkým:

- živá simulácia,
- konštruktívna simulácia,
- virtuálna simulácia.

Modelovanie a simulácia sú dva relatívne nezávislé a obsahom odlišné procesy, avšak na seba nadväzujú. Sú spoločne zamerané na poznávanie alebo praktické osvojovanie originálu pomocou modelu a na štúdium jeho možného správania sa v budúcnosti. Modelovanie je vo všeobecnosti možné chápať ako proces vytvárania konštrukcie alebo stavby modelu. Simulácia, na rozdiel od modelovania, je proces spojený s používaním už vytvoreného overeného a pripraveného modelu na riešenie konkrétnej úlohy. Simulácia je generovanie reálnej alebo syntetickej situácie na príslušných modeloch. Modelovanie vždy predchádza procesu konkrétnej simulácie. Vzájomný vzťah procesu modelovania a procesu simulácie je podmienený úrovňou a možnosťami dostupných vedeckých poznatkov a použitých vedeckých prostriedkov. Proces modelovania a simulácie môžu často splývať. Príkladom je vytváranie myšlienkových alebo virtuálnych modelov nastávajúcej činnosti v manažmente rizík.

Okrem modelovania možných hrozieb budeme v práci analyzovať pojem prognózovanie. Prognózovanie, predvídanie, je významným predpokladom tvorby dôležitých, najmä dlhodobých plánov. Prognóza je pohľad do budúcnosti, je to vedecky zdôvodnené tvrdenie o pravdepodobnom vývoji reálnych alebo neznámych, ale reálne možných faktorov (ekonomických, spoločenských, politických, technologických, prírodných a i.). V manažmente nás bude zaujímať najmä ich vplyv na fungovanie organizácie (napr. na podmienky podnikania), dostupnosť zdrojov, spotrebiteľské preferencie, nároky spoločnosti a pod. Prognóza je použiteľná, keď spĺňa nasledujúce požiadavky:

- presnosť a jednoznačnosť formulácie; ide o presnosť vymedzenú charakteristikou faktora (javu, udalosti), pravdepodobnosťou jeho vplyvu,
- časový a priestorový interval; kedy nastane, po akú dobu sa dá predpokladať jeho vplyv,

⁸ KUTIŠ, V., 2006. *Základy modelovania a simulácií*.

- verifikovateľnosť; možnosť overenia (z viacerých zdrojov, viacerými technikami).⁹

Prognóza zvyčajne predkladá súbor možného vývoja ohrozenia bezpečnosti. Výroky o budúcnosti je možné považovať za prognózu len v prípade, ak sú splnené nasledujúce podmienky:

1. Výrok v dobe vyhlásenia nemá plne overiteľnú pravdivosť. S každou prognózou je spojená istá miera neurčitosti.
2. Výrok je uzatvorený v určitom priestorovom a časovom intervale. To znamená, že prognózu je možné kvantifikovať a časovo ohraničiť.
3. Výrok je možné vedecky overiť.¹⁰

Z hľadiska posudzovania možnosti ohrozenia vnútornej bezpečnosti Slovenskej republiky je nevyhnutné komplexne a kontinuálne identifikovať a analyzovať riziká a ohrozenia, prognózovať tendencie ich vývinu a eliminovať tie faktory, ktoré môžu na tieto ohrozenia pôsobiť aktivizujúco.

Stav riešenej problematiky na súčasné hrozby v SR

Bezpečnostný systém SR je inštitucionálnym nástrojom bezpečnostnej politiky SR. Predstavuje mnohorozmerný komplex, ktorý sa skladá zo zahraničnopolitických, ekonomických, vojensko-obranných, vnútro-bezpečnostných, záchranárskych, zdravotníckych, humanitných, právnych, sociálnych, kultúrnych, historických, ekologických prvkov a ich vzájomných väzieb. Úlohou bezpečnostného systému SR je plánovať, riadiť, kontrolovať a koordinovať úlohy, opatrenia a aktivity jeho prvkov na zaručenie stavu bezpečnosti štátu v čase mieru a v krízových situáciách, pri efektívnom využití vnútorných zdrojov a prostriedkov štátu a medzinárodnej podpory.

Krízová situácia je chápaná ako obdobie, keď je bezprostredne ohrozená alebo narušená bezpečnosť štátu a ďalej sú ohrozené alebo narušené záujmy občanov, záujmy SR alebo iných štátov podľa záväzkov vyplývajúcich z členstva v organizácii kolektívnej obrany a z medzinárodných zmlúv, ktorými je SR viazaná, alebo keď je ohrozené alebo narušené fungovanie spoločnosti, životy, zdravie a majetok obyvateľstva a životné prostredie. Podľa druhu (typu), intenzity, rozsahu ohrozenia bezpečnosti krajiny sa môže vyhlásiť mimoriadna situácia, núdzový stav, výnimočný stav, vojnový stav alebo vypovedať vojna.

Krízový manažment je súhrn činností príslušných inštitúcií zameraných na monitorovanie a analýzu bezpečnostných rizík a ohrození, prevenciu možných rizík a na plánovanie, organizovanie, realizáciu a kontrolu činností vykonávaných v súvislosti s prípravou a riešením kríz a krízových situácií. S týmto cieľom sú vytvárané príslušné odborné orgány, právny poriadok SR a nástroje na riešenie kríz a krízových situácií.

Spoločná bezpečnostná a obranná politika EÚ (SBOP) je súčasťou Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ (SZBP) ako jeden z nástrojov uskutočňovania zahraničnej politiky Únie. Jej hlavným poslaním je zabezpečiť pre EÚ reálne možnosti k tomu, aby mohla aktívne a účinne využívať vojenské a civilné spôsobilosti v oblasti prevencie alebo riešenia medzinárodných konfliktov a v prípade potreby aj v oblasti postkonfliktnej obnovy krajiny. Je preto zrejmé, že by nemala zmysel, ak by sa nemohla opierať o reálne dostupné prostriedky.

Obrana a bezpečnosť sa tak postupne stávajú významnou oblasťou prebiehajúcej integrácie v EÚ. Cieľom SBOP však nie je vytvorenie akýchsi „európskych ozbrojených síl“.

⁹ ŠIMÁK, L., 2004. *Krízový manažment vo verejnej správe*.

¹⁰ LAUCKÝ, V., 2007. *Bezpečnostní futurologie*.

Kľúčové rozhodovacie právomoci, zodpovednosť, ako aj vlastníctvo samotných prostriedkov potrebných pre uskutočnenie misií, ostáva naďalej v rukách členských krajín EÚ, pričom pod spoločné velenie EÚ prejdú iba počas doby ich vyslania v rámci misií SBOP – podobne, ako je tomu v NATO.

Snahu o posilňovanie európskych spôsobilostí na poli bezpečnosti a obrany považuje SR za legitímnu a opodstatnenú. Stabilnou prioritou v tomto kontexte je zachovanie transatlantickej väzby a s tým súvisiaca komplementarita úsilia v rámci SBOP a NATO. Podpora plnohodnotného strategického dialógu medzi EÚ a NATO je toho nedielnou súčasťou. Trvalým záujmom SR je aktívne sa zapájať do aktivít a všetkých kľúčových iniciatív SBOP s cieľom vytvoriť predpoklady pre aktívne ovplyvňovanie jej ďalšieho vývoja. Tomu zodpovedá aj snaha podieľať sa na misiách SBOP mimo územia Únie. Misie civilného krízového manažmentu a vojenské operácie sú výrazom snahy členských krajín EÚ o komplexný prístup k riešeniu kríz vo svete a preto predstavujú špecifickú pridanú hodnotu Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky EÚ (SBOP). Východiskovými dokumentmi pre spracovanie legislatívnej analýzy v SR sú strategické dokumenty dotýkajúce sa ochrany obyvateľstva a krízového riadenia národnej úrovne. Strategické a analytické dokumenty upravujúce ďalšie smerovanie systému krízového riadenia a oblasti pôsobenia bezpečnostných hrozieb na národnej úrovni, ako aj postupy.

Orgány MV SR Sekcie krízového manažmentu vypracovávajú spolu s ďalšími orgánmi zaoberajúcimi sa problematikou rizík dokumenty popisujúce bezpečnostné hrozby a mieru rizika v jednotlivých krajoch. Medzi takéto riziká v krajoch SR patria:

- útok proti orgánom verejnej moci,
- útok proti objektom osobitnej dôležitosti a ďalším dôležitým objektom,
- nelegálna migrácia veľkého rozsahu,
- etnické, náboženské a ideologické konflikty veľkého rozsahu,
- rasová neznášanlivosť veľkého rozsahu,
- sociálne nepokoje veľkého rozsahu,
- poškodzovanie a ohrozovanie prevádzky všeobecne prospešného zariadenia,
- hrozba alebo vykonanie teroristického útoku veľkého rozsahu,
- násilné protiprávne konanie, ktoré svojim rozsahom alebo následkami podstatne ohrozuje alebo narušuje verejný poriadok a bezpečnosť štátu,
- živelné pohromy,
- zemetrasenie,
- veľké letecké, železničné, lodné a cestné nehody,
- požiare a výbuchy,
- úniky nebezpečných látok,
- poškodenie rozvodových sietí, ich zariadení a diaľkovodov,
- havária jadrových zariadení,
- porušenie vodných stavieb,
- havária spôsobená vybranými nebezpečnými látkami,
- hromadné nákazy ľudí a zvierat.

Vyššie uvedené hrozby predstavujú váhu predpokladaného rizika pre výskyt živelných pohrôm, havárií a katastrof na úrovni nebezpečenstva v SR. V prípade živelných pohrôm boli vyhodnocované oblasti možného ohrozenia povodňami a záplavami z povrchových vodných tokov; oblasti možných veľkých lesných požiarov, ako aj oblasti možného ohrozenia seizmickou činnosťou, zosuvmi pôdy, skál a lavín a mimoriadnymi javmi poveternostného a klimatického charakteru (vietor, inverzné oblasti). Prípady havárií uvažuje o oblasti možného ohrozenia závažnou priemyselnou haváriou; možného ohrozenia vyplývajúceho z umiestnenia

nebezpečných látok (stacionárne zdroje ohrozenia) a oblasti možného ohrozenia spojené s únikom nebezpečných látok pri všetkých druhoch prepráv. Katastrofy sa chápu ako postihnutia oblasti možného ohrozenia vyplývajúce z umiestnenia jadrových zariadení; ohrozenia v prípade porušenia vodnej stavby; možnej kumulácie rôznych druhov mimoriadnych udalostí; možného ohrozenia spôsobené hlavne leteckou prevádzkou; terorizmu a vyhodnocujú sa možné ciele teroristického útoku.

Na zvládnutie týchto hrozieb príslušné orgány spracovávajú dokumenty, ktoré definujú hrozby a navrhujú opatrenia na ich zvládnutie. Podporné prostriedky pre zvládnutie hrozieb využívajú projekty, ktoré spracovávajú určitý druh ohrozenia. V súčasnosti v SR existujú projekty na AOS v Liptovskom Mikuláši, Akadémia Policajného zboru v Bratislave v Bratislave, ŽU v Žiline, ako napríklad projekt možnosti modelovania správania sa jednotlivcov, projekty analýzy bezpečnostného prostredia rizík a možnosti eliminácie hrozieb, projekt možnosti modelovania správania sa jednotlivcov a davu, projekt modelovania vývoja mimoriadnych udalostí a vyhodnocovania rizík viazaných na zmenu klímy a jej dôsledkov, projekt monitorovania nebezpečenstva a zber dát, projekt vytvorenia Národného registra hrozieb SR.

Cieľom týchto projektov je implementácia podporných prostriedkov pre modelovanie a prognózovanie, a tým určenie hrozieb a bezpečnostných rizík pre všetky oblasti SR. Analýza územia SR z hľadiska mimoriadnych udalostí sa uskutočňuje každoročne na národnej a regionálnej úrovni. Absentuje vykonávanie na lokálnej úrovni. Uvedomenie si zraniteľnosti a škôd spáchaných hrozbami je východiskom pre zníženie zraniteľnosti spoločnosti. Na uvedomenie zraniteľnosti využívame prognózy o budúcom vývoji a stave. Modelovanie a prognózovanie bezpečnostných hrozieb nám zvýši schopnosť identifikovať riziko, zhodnotiť ohrozenie a nasadiť vhodné kontrolné mechanizmy, ktoré ovplyvňujú zníženie následkov.

Záver

V SR nie je dostatočne rozvinutá odborná, teoretická (vedecká) základňa pre riešenie otázok bezpečnosti štátu nezávislým inštitútom bezpečnosti a pod. Krízový manažment je obsahom špecializovanej výuky katedier krízového manažmentu na viacerých vysokých školách. V súčasnosti túto funkciu pri tvorbe koncepcií dopĺňajú ministerstvá. Rôzne mimovládne organizácie, vysoké školy a vedecké pracoviská pôsobiace v tejto oblasti nepostihujú komplexné riešenie problematiky bezpečnosti štátu. Súčasťou tohto problému je aj nejednotnosť základných pojmov a spoločnej terminológie v oblasti bezpečnosti a krízového manažmentu, a jej kompatibilita so zaužívanou zahraničnou terminológiou. Súčasný bezpečnostný systém a prijaté právne normy sú do veľkej miery tvorené osobitne pre krízy vojenského a osobitne pre krízy nevojenského charakteru, čomu je prispôsobované aj rozhodovanie, orgány, nástroje, opatrenia, pričom čoraz častejšou realitou sa stávajú zmiešané krízy. Ústredný krízový štáb je podľa súčasnej legislatívy poradným orgánom vlády SR, ktorý koordinuje činnosť orgánov štátnej správy, orgánov územnej samosprávy a ďalších zložiek určených na riešenie krízovej situácie v období krízovej situácie. Cieľom je vytvorenie jednotnej metodiky pre modelovanie a prognózovanie na súčasné hrozby a návrh bezpečnostných opatrení, ktoré budú stanovené prostredníctvom krízového manažmentu vo verejnej správe.

Literatúra

- ALEXY, J. a M. MEČÁR, 2006. *Strategický a krízový manažment*. Bratislava: Iris.
- BENEŠ, J. a D. MARTINOVIČOVÁ, 2006. *Krízový manažment*. Brno: Akademické nakladateľstvá
- BUZALKA, J., 2012. *Teória bezpečnostných rizík*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. ISBN 978-80-8054-547-5.
- CUTTER, S., 1993. *Living with risk*, Armonk, New York. ISBN 0-7656-0196-6.
- EICHLER, J., 2006. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. Praha: AVIS. ISBN 80-7278-326-2.
- Ekonomické aspekty a riziká obrany a bezpečnosti Slovenskej republiky. Zborník vystúpení z workshopu Inštitútu obrany a bezpečnosti*. Bratislava: MO SR, 2003.
- Emergency Management. London: M. E. Sharpe, Inc., 2000. 229 p. ISBN 0-7656-0196-6.
- ENGEL, J., MIHOK, J., BOSÁK, M., MAJERNÍK, M., 2006. *Základy krízového riadenia environmentálne nebezpečných zón*. Košice: Fakulta BERG Technickej univerzity v Košiciach. ISBN 80-8073-585-9.
- JIROVSKÝ, V., 2007. *Kybernetická kriminalita: nejen o hackingu, crackingu, virech a trojských koních bez tajemství*. Praha: Grada. 288 s. ISBN 978-80-247-1561-2.
- KRATOCHVÍLOVÁ, D., 2005. *Ochrana obyvateľstva*. 1. vydanie. Ostrava: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství. 140 s. ISBN 80-86634-70-1.
- KUTIŠ, V., 2006. *Základy modelovania a simulácií*, FEI STU Bratislava. ISBN 978-80-227-3345-8.
- LAUCKÝ, V., 2007. *Bezpečnostní futurologie*. Zlín. ISBN 978-80-7318-560-2.
- MIKOLAJ, J., 2001. *Rizikový manažment*. Žilina: FŠI ŽU. 170 s. ISBN 80-88829-65-8.
- RYBÁR, M. a kol., 2000. *Modelovanie a simulácia vo vojenstve*. Bratislava: MO SR. ISBN 0-13-017789-X. 3.
- ŠEDIVÝ, J., 2003. *Nové paradigma terorismu*. Praha: Mezinárodní politika. Roč. 4, č. 1. ISBN 83-7361-821-X.296.
- ŠIMÁK, L., 2004. *Krízový manažment vo verejnej správe*. FŠI ŽU. ISBN 978-80-554-1165-1.
- ZEMAN, M. a O. J. MIKA, 2007. *Ochrana obyvateľstva*. 1. vydanie. Brno: Vysoké učení technické. ISBN 978-80-214-3449-3.

Internetové zdroje

Bezpečnostná stratégia SR.

Dostupné na: <http://www.mod.gov.sk/data/files/833.pdf>

Bezpečnostné riziká. Ministerstvo vnútra SR.

Dostupné na: http://www.minv.sk/?Bezpecnostne_rizika

BUZALKA, J., 2011. Teoretické a metodologické prístupy k systemizácii ohrozenia vnútornej bezpečnosti štátu. In *Metodológia a metodika analýzy zdrojov ohrozenia vnútornej bezpečnosti SR*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. Dostupné na:

https://www.akademiapz.sk/sites/default/files/KVSKM/Zbornik_2011_04-Bratislava.pdf

Národná stratégia manažmentu bezpečnostných rizík Slovenskej republiky. Ministerstvo vnútra SR, december 2015. Dostupné na:

<http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=25256>

ŠIMÁK, L., 2015. *Krízový manažment vo verejnej správe*. Žilina: Fakulta bezpečnostného inžinierstva, 2015. ISBN 978-80-554-1165-1. Dostupné na:

http://fbi.uniza.sk/kkm/files/Krizovy_manazment_ucebnica_2015.pdf

Keywords: current state, modeling, predicting

Summary

Security threats which endanger the world are gradually coming to the European countries including Slovakia. Due to the security threats, Slovakia has started to carry out the analysis of these threats on a deeper level, as they present danger to the citizens.

The country has started to apply security measures in order to protect life, health, property and the environment. With the help of modeling and predicting, we can handle the threats and reduce their consequences. In order to achieve it, it is necessary to set appropriate measures and analyse the current state of the issue to avert the danger.

*Ing. Jaroslava Demčáková
externý doktorand APZ
Sklabinská 1, Bratislava
e-mail: jaroslava.demcakova@gmail.com*

Recenzenti:

doc. Ing. Stanislav Filip, PhD.; doc. Dr. Vladimír Blažek, CSc.

Zmena štátnozamestnaneckého pomeru podľa § 55 zákona č. 55/2017 Z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Anotácia: Príspevok sa venuje novo vzniknutému inštitútu v štátnozamestnaneckom pomere, ktorý je upravený v § 55 zákona o štátnej službe pod názvom zmena štátnozamestnaneckého pomeru. Novela zákona o štátnej službe s účinnosťou od 1. júna 2017 zaviedla spomínaný inštitút do aplikačnej praxe. V porovnaní s právnymi predpismi účinnými do 31. mája 2017, aktuálny zákon o štátnej službe presne vymedzuje, čo je zmenou štátnozamestnaneckého pomeru a tiež akou formou sa má zmena vykonať. Autor poukazuje na rozdiely s predchádzajúcou právnou úpravou, bližšie popisuje nové druhy zmien štátnozamestnaneckého pomeru a spôsob ich realizácie.

Kľúčové slová: Zákon o štátnej službe, štátny zamestnanec, štátnozamestnanecký pomer, zmena štátnozamestnaneckého pomeru, dohoda o zmene štátnozamestnaneckého pomeru, dohoda o zmene štátnozamestnaneckého pomeru preložením, písomné oznámenie o zmene štátnozamestnaneckého pomeru.

Úvod do problematiky

Zákon č. 55/2017 Z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o štátnej službe“) aj naďalej upravuje vzťahy štátnych zamestnancov k štátu pri vykonávaní štátnej služby. Pri novele zákona o štátnej službe autori vychádzali zo Stratégie riadenia ľudských zdrojov v štátnej službe na roky 2015 – 2020 schválenej uznesením vlády Slovenskej republiky č. 548 zo 7. októbra 2015 a tiež z aplikačnej praxe uplatňovania zákona č. 400/2009 Z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 400/2009 Z. z.“).

Úprava postavenia štátnych zamestnancov predstavuje dôležitú oblasť spoločenských vzťahov. Štátni zamestnanci sa v podstatnej miere priamo zúčastňujú na tvorbe a realizácii výkonu štátnej správy a je preto nevyhnutné, aby právna úprava štátnozamestnaneckých vzťahov predstavovala jednotný, stabilný a funkčný systém. Aj na základe týchto požiadaviek sa s účinnosťou od 1. júna 2017 novelou zákona o štátnej službe okrem iného zaviedli do praxe nové inštitúty v štátnozamestnaneckom pomere.¹

Zmena štátnozamestnaneckého pomeru

„Druhá hlava

ZMENA ŠTÁTNOZAMESTNANECKÉHO POMERU

§ 55

(1) Zmena štátnozamestnaneckého pomeru je

- a) zmena funkcie,*
- b) zmena odboru štátnej služby,*
- c) zmena najnáročnejšej činnosti uvedenej v služobnej zmluve, ďalšej činnosti, bližšie určenej najnáročnejšej činnosti alebo bližšie určenej ďalšej činnosti,*
- d) zmena druhu štátnej služby,*
- e) zmena dôvodu zastupovania podľa § 36 ods. 3 písm. a) alebo ods. 4 písm. a),*
- f) zmena služobného úradu,*

¹ Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 400/2009 Z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov – všeobecná časť, s. 1.

- g) zmena pravidelného miesta výkonu štátnej služby,
- h) zmena dĺžky týždenného služobného času, ak bola dohodnutá,
- i) zaradenie štátneho zamestnanca mimo činnnej štátnej služby,
- j) vymenovanie do funkcie vedúceho zamestnanca,
- k) poverenie vykonávaním funkcie vedúceho zamestnanca alebo poverenie zastupovaním vedúceho zamestnanca,**
- l) skončenie poverenia vykonávaním funkcie vedúceho zamestnanca alebo skončenie poverenia zastupovaním vedúceho zamestnanca,**
- m) odvolanie z funkcie vedúceho zamestnanca,
- n) prerušenie zaradenia štátneho zamestnanca mimo činnnej štátnej služby podľa § 66 ods. 3,
- o) opätovné zaradenie štátneho zamestnanca do štátnej služby po skončení zaradenia mimo činnnej štátnej služby,
- p) dočasné vyslanie na vykonávanie štátnej služby do cudziny (ďalej len „dočasné vyslanie“),
- q) skončenie dočasného vyslania,
- r) zmena na základe zvolenia alebo vymenovania do funkcie podľa § 48 ods. 1 písm. b) alebo písm. c),
- s) zmena na základe odvolania z funkcie podľa § 48 ods. 1 písm. b) alebo písm. c), vzdania sa tejto funkcie alebo uplynutia doby vykonávania tejto funkcie,
- t) predĺženie trvania dočasnej štátnej služby odborníka dočasne potrebného na plnenie úloh štátnej služby na tom istom štátnozamestnaneckom mieste s rovnakým opisom štátnozamestnaneckého miesta,**
- u) predĺženie trvania štátnozamestnaneckého pomeru štátneho zamestnanca, ktorý dovŕšil vek 65 rokov na dobu najviac troch po sebe nasledujúcich rokov; v rámci uvedenej doby je možné štátnozamestnanecký pomer predĺžiť aj opakovane,**
- v) zaradenie štátneho zamestnanca po skončení dočasného vyslania,
- w) preloženie štátneho zamestnanca na štátnozamestnanecké miesto vedúceho zamestnanca alebo vedúceho zamestnanca na iné miesto vedúceho zamestnanca.“²

Druhá hlava zákona o štátnej službe nesie názov **ZMENA ŠTÁTNOZAMESTNANECKÉHO POMERU**. Ustanovenie § 55 zákona o štátnej službe v nadväznosti na obsahové náležitosti služobnej zmluvy vymedzuje skutočnosti, ktoré sú zmenou štátnozamestnaneckého pomeru. Oproti úprave v doterajšom zákone č. 400/2009 Z. z. sa ustanovujú aj niektoré **nové druhy zmeny štátnozamestnaneckého pomeru**. Zároveň sa ustanovuje **forma a spôsob**, akým sa jednotlivé druhy zmien štátnozamestnaneckého pomeru majú uskutočniť.³

Nové druhy zmien štátnozamestnaneckého pomeru

Zmena štátnozamestnaneckého pomeru nie je v zákone o štátnej službe novým inštitútom, avšak v porovnaní so zákonom č. 400/2009 Z. z. nájdeme tak formálne, ako aj obsahové rozdiely.

² § 55 ods. 1 zákona č. 55/2017 Z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

³ Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 400/2009 Z. z.; Metodické usmernenie k aplikácii ustanovení zákona č. 55/2017 Z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zmena druhu štátnej služby:

„§ 59 Zmena druhu štátnej služby

Služobný úrad môže po dohode so štátnym zamestnancom vykonať zmenu dočasnej štátnej služby na stálu štátnu službu v tom istom služobnom úrade, ak ide o štátneho zamestnanca, ktorý

- a) je v dočasnej štátnej službe podľa § 36 ods. 4 písm. a) alebo ods. 5 písm. a) a má byť prijatý bez výberového konania na to isté štátnozamestnanecké miesto do stálej štátnej služby, ktorá bezprostredne nadväzuje na dočasnú štátnu službu,*
- b) má byť prijatý na základe výberového konania na to isté štátnozamestnanecké miesto, na ktorom zastupoval štátneho zamestnanca podľa § 36 ods. 3 písm. a) alebo na iné štátnozamestnanecké miesto do stálej štátnej služby, ktorá bezprostredne nadväzuje na dočasnú štátnu službu podľa § 36 ods. 3 písm. a), ods. 4 alebo ods. 5.“⁴*

Jednou z nových zmien štátnozamestnaneckého pomeru je zmena druhu štátnej služby. Zmena druhu štátnej služby ako zmena z dočasnej štátnej služby na stálu štátnu službu, a to bez predchádzajúceho skončenia štátnozamestnaneckého pomeru v dočasnej štátnej službe, je upravená v samostatnom § 59 zákona o štátnej službe. Zákon o štátnej službe v spomínanom paragrafe presne stanovuje podmienky po splnení, ktorých sa môže služobný úrad so štátnym zamestnancom dohodnúť na vykonaní zmeny jeho dočasnej štátnej služby na stálu štátnu službu v tom istom služobnom úrade.

K písm. a): Ak po účinnosti zákona o štátnej službe nastane situácia, kedy občan, ktorý bol prijatý ako štátny zamestnanec do dočasnej štátnej služby na základe výberového konania na zastupovanie štátneho zamestnanca počas trvania jeho materskej dovolenky, rodičovskej dovolenky alebo dovolenky, ktorá bezprostredne nadväzuje na materskú alebo rodičovskú dovolenku a má byť prijatý na to isté štátnozamestnanecké miesto bez výberového konania do stálej štátnej služby, ktorá bezprostredne nadväzuje na dočasnú štátnu službu. Vedúci zamestnanec s personálnou pôsobnosťou a štátny zamestnanec sa môžu dohodnúť na zmene štátnozamestnaneckého pomeru. Zmena dočasnej štátnej služby na stálu štátnu službu sa tiež uskutoční u štátneho zamestnanca, ktorý bol prijatý do dočasnej štátnej služby na základe výberového konania na štátnozamestnanecké miesto vedúceho zamestnanca, a to z dôvodu potreby dlhodobo zastupovať daného vedúceho zamestnanca a má byť prijatý na to isté štátnozamestnanecké miesto bez výberového konania do stálej štátnej služby. Štátnozamestnanecké miesto sa v oboch prípadoch stalo voľným na obsadenie v stálej štátnej službe (napr. zastupovaný štátny zamestnanec skončil štátnozamestnanecký pomer). Nakoľko štátni zamestnanci už raz výberové konanie na toto miesto absolvovali, zmena sa realizuje bez ďalšieho výberového konania.

Štátnozamestnanecký pomer v dočasnej štátnej službe nekončí, ako tomu bolo podľa zákona č. 400/2009 Z. z., ale sa kontinuálne mení na stálu štátnu službu, a to na základe dohody medzi vedúcim zamestnancom s personálnou pôsobnosťou a štátnym zamestnancom formou písomného dodatku k služobnej zmluve o zmene štátnozamestnaneckého pomeru preložením.⁵

K písm. b): Podľa prvej časti vety § 59 písm. b) zákona o štátnej službe zmenu štátnozamestnaneckého pomeru možno vykonať aj u štátneho zamestnanca, ktorý má byť

⁴ § 59 zákona č. 55/2017 Z. z.

⁵ Metodické usmernenie k aplikácii ustanovení zákona č. 55/2017 Z. z., s. 60 – 61.

prijatý do stálej štátnej služby na základe výberového konania na to isté štátnozamestnanecké miesto, na ktoré bol prijatý do dočasnej štátnej služby bez výberového konania na zastupovanie štátneho zamestnanca počas trvania jeho práceneschopnosti, mimoriadnej alebo alternatívnej služby, alebo počas jeho uvoľnenia na výkon dobrovoľnej vojenskej prípravy. Štátnozamestnanecké miesto sa stalo voľným na obsadenie v stálej štátnej službe. Zmena štátnozamestnaneckého pomeru z dočasnej štátnej služby na stálu štátnu sa vykoná dohodou medzi vedúcim zamestnancom s personálnou pôsobnosťou a štátnym zamestnancom formou písomného dodatku k služobnej zmluve o zmene štátnozamestnaneckého pomeru preložením.

Podľa druhej časti vety § 59 písm. b) zákona o štátnej službe môže nastať zmena štátnozamestnaneckého pomeru v troch prípadoch.

V prvom prípade zmena štátnozamestnaneckého pomeru z dočasnej štátnej služby na stálu štátnu službu môže nastať u štátneho zamestnanca, ktorý bol prijatý do dočasnej štátnej služby bez výberového konania na zastupovanie štátneho zamestnanca počas trvania jeho práceneschopnosti, mimoriadnej alebo alternatívnej služby, alebo počas jeho uvoľnenia na výkon dobrovoľnej vojenskej prípravy a má byť prijatý na základe výberového konania na iné štátnozamestnanecké miesto do stálej štátnej služby, ktorá bezprostredne nadväzuje na dočasnú štátnu službu.

V druhom prípade zmena štátnozamestnaneckého pomeru môže nastať u štátneho zamestnanca, ktorý bol prijatý do dočasnej štátnej služby na základe výberového konania na zastupovanie štátneho zamestnanca, ktorý je na materskej dovolenke, rodičovskej dovolenke alebo na dovolenke, ktorá bezprostredne nadväzuje na materskú dovolenku alebo na rodičovskú dovolenku, alebo na zastupovanie štátneho zamestnanca, ktorý čerpá služobné voľno, je zaradený mimo činnnej štátnej služby, alebo ak bol štátny zamestnanec vzatý do väzby, prípadne dočasne vyslaný na vykonávanie štátnej služby do cudziny, dočasne preložený, alebo u ktorého došlo k zmene štátnozamestnaneckého pomeru zvolením alebo vymenovaním na štátnozamestnanecké miesto vo verejnej funkcii a má byť prijatý na základe výberového konania na iné štátnozamestnanecké miesto do stálej štátnej služby, ktorá bezprostredne nadväzuje na dočasnú štátnu službu.

V treťom prípade môže nastať zmena štátnozamestnaneckého pomeru u štátneho zamestnanca, ktorý bol prijatý do dočasnej štátnej služby na základe výberového konania na štátnozamestnanecké miesto vedúceho zamestnanca, a to z dôvodu potreby dlhodobo zastupovať tohto vedúceho zamestnanca, alebo bol prijatý do dočasnej štátnej služby na základe výberového konania na štátnozamestnanecké miesto odborníka dočasne potrebného na plnenie úloh – vedúceho zamestnanca, a má byť prijatý na základe výberového konania na iné štátnozamestnanecké miesto do stálej štátnej služby, ktorá bezprostredne nadväzuje na dočasnú štátnu službu. V týchto prípadoch sa zmení dočasná štátna služba na stálu štátnu službu po úspešnom absolvovaní výberového konania, a to na základe dohody medzi vedúcim zamestnancom s personálnou pôsobnosťou a štátnym zamestnancom formou písomného dodatku k služobnej zmluve o zmene štátnozamestnaneckého pomeru preložením.⁶

Zmena dôvodu zastupovania podľa § 36 ods. 3 písm. a) alebo ods. 4 písm. a).

Druhou zmenou je zmena dôvodu zastupovania štátneho zamestnanca v dočasnej štátnej službe, ak ide o občana, ktorý bol prijatý do dočasnej štátnej služby bez výberového konania na zastupovanie štátneho zamestnanca, ktorý je uznaný za dočasne práceneschopného, alebo zastupuje z dôvodu, že daný štátny zamestnanec vykonáva mimoriadnu službu alebo alternatívnu službu, alebo je uvoľnený na výkon dobrovoľnej vojenskej prípravy.

⁶ Metodické usmernenie k aplikácii ustanovení zákona č. 55/2017 Z. z., s. 61 – 62.

Taktiež môže nastať zmena dôvodu zastupovania u štátneho zamestnanca, ktorý bol prijatý do dočasnej štátnej služby na základe výberového konania na zastupovanie štátneho zamestnanca, ktorý je na materskej dovolenke, rodičovskej dovolenke, alebo na dovolenke, ktorá bezprostredne nadväzuje na materskú dovolenku alebo na rodičovskú dovolenku, alebo na zastupovanie štátneho zamestnanca, ktorý čerpá služobné voľno, je zaradený mimo činnnej štátnej služby, alebo ak bol štátny zamestnanec vzatý do väzby, prípadne dočasne vyslaný na vykonávanie štátnej služby do cudziny, dočasne preložený, alebo u ktorého došlo k zmene štátnozamestnaneckého pomeru zvolením alebo vymenovaním na štátnozamestnanecké miesto vo verejnej funkcii.⁷

- ***poverenie vykonávaním funkcie vedúceho zamestnanca alebo poverenie zastupovaním vedúceho zamestnanca,***
- ***skončenie poverenia vykonávaním funkcie vedúceho zamestnanca alebo skončenie poverenia zastupovaním vedúceho zamestnanca,***

Zákon č. 400/2009 Z. z. upravoval len vymenovanie do funkcie vedúceho zamestnanca, novou zmenou je poverenie vykonávaním funkcie vedúceho zamestnanca alebo poverenie zastupovaním vedúceho zamestnanca, a s tým súvisiace skončenie poverenia vykonávaním funkcie vedúceho zamestnanca alebo skončenie poverenia zastupovaním vedúceho zamestnanca.

V ustanovení § 60 zákona o štátnej službe sa upravuje vymenovanie do funkcie vedúceho štátneho zamestnanca, poverenie vykonávaním funkcie vedúceho štátneho zamestnanca a poverenie zastupovaním vedúceho štátneho zamestnanca, ktoré sa vykoná ako zmena štátnozamestnaneckého pomeru vo forme písomného dodatku k služobnej zmluve. Zmena štátnozamestnaneckého pomeru v prípade vymenovania do funkcie vedúceho zamestnanca sa uskutoční spôsobom, ktorým je preloženie. Preloženie môže byť dočasné alebo trvalé.

Štátneho zamestnanca možno trvale preložiť vymenovaním do funkcie vedúceho štátneho zamestnanca iba na základe výberového konania, pričom v prípade, ak by išlo o vedúceho štátneho zamestnanca, ktorý by vykonával štátnu službu v tom istom odbore štátnej služby, v tej istej (alebo v nižšej) funkcii, trvalé preloženie je možné realizovať aj bez výberového konania. Osobitným spôsobom dočasného obsadenia voľného miesta vedúceho štátneho zamestnanca je zmena štátnozamestnaneckého pomeru vymenovaním štátneho zamestnanca do funkcie vedúceho zamestnanca s dočasným preložením štátneho zamestnanca na takéto miesto bez výberového konania. Toto preloženie však nesmie byť dlhšie ako šesť po sebe nasledujúcich mesiacov. V záujme vyriešenia prípadov, v ktorých je potrebné zabezpečiť vykonávanie činností vedúceho zamestnanca, ktorý nemôže dlhodobo vykonávať vedúcu funkciu (napríklad z dôvodu čerpania rodičovskej dovolenky alebo z dôvodu práceneschopnosti), sa upravuje možnosť služobného úradu dočasne preložiť štátneho zamestnanca na štátnozamestnanecké miesto vedúceho zamestnanca na základe výberového konania na dobu dlhšiu ako šesť mesiacov. V prípade, ak by išlo o vykonávanie štátnej služby v tom istom odbore štátnej služby, v tej istej funkcii alebo vo funkcii v nižšej platovej triede, vedúceho štátneho zamestnanca je možné dočasne preložiť na štátnozamestnanecké miesto iného vedúceho štátneho zamestnanca na čas dlhší ako šesť mesiacov aj bez výberového konania. Vymenovanie do funkcie vedúceho zamestnanca ako zmenu štátnozamestnaneckého pomeru treba odlišovať od poverenia na vykonávanie funkcie vedúceho zamestnanca alebo poverenia na zastupovanie vedúceho zamestnanca. Štátny zamestnanec poverený vykonávaním funkcie vedúceho zamestnanca, ako aj štátny zamestnanec poverený na zastupovanie vedúceho

⁷ Metodické usmernenie k aplikácii ustanovení zákona č. 55/2017 Z. z., s. 57.

zamestnanca, naďalej plní povinnosti, ktoré mu vyplývajú z opisu jeho štátnozamestnaneckého miesta a súčasne plní aj povinnosti vedúceho zamestnanca, ktorého zastupuje, alebo ktorého funkciu vykonáva na základe poverenia. Inými slovami vykonáva riadiacu činnosť zo svojho štátnozamestnaneckého miesta bez preloženia. Časovo je však obmedzené trvanie takéhoto zastupovania alebo poverenia obdobím šiestich mesiacov.⁸

Predĺženie trvania dočasnej štátnej služby odborníka dočasne potrebného na plnenie úloh štátnej služby na tom istom štátnozamestnaneckom mieste s rovnakým opisom štátnozamestnaneckého miesta.

Odborník má postavenie štátneho zamestnanca a podľa zákona o štátnej službe je možné zmenou štátnozamestnaneckého pomeru predĺžiť trvanie dočasnej štátnej služby odborníka dočasne potrebného na plnenie úloh štátnej služby. Musí byť však splnená podmienka, že ide o to isté štátnozamestnanecké miesto s rovnakým opisom štátnozamestnaneckého miesta.⁹

Predĺženie trvania štátnozamestnaneckého pomeru štátneho zamestnanca, ktorý dovŕšil vek 65 rokov na dobu najviac troch po sebe nasledujúcich rokov; v rámci uvedenej doby je možné štátnozamestnanecký pomer predĺžiť aj opakovane.

Vzhľadom na zavedenie nového druhu skončenia štátnozamestnaneckého pomeru na základe zákona, ktorým je vekový cenzus (dovŕšenie veku 65 rokov) sa ustanovil aj nový druh zmeny štátnozamestnaneckého pomeru, ktorým je predĺženie štátnozamestnaneckého pomeru. Doba predĺženia štátnozamestnaneckého pomeru kontinuálne nadväzuje na trvanie vzťahu a navrhuje sa v rozsahu troch po sebe nasledujúcich rokov. Je na vedúcom štátnom zamestnancovi s personálnou pôsobnosťou a štátnom zamestnancovi, na akej dobe predĺženia štátnozamestnaneckého pomeru sa vzájomne dohodnú. Po uplynutí tejto dohodnutej doby sa môže služobný úrad so štátnym zamestnancom opätovne dohodnúť na predĺžení štátnozamestnaneckého pomeru, pričom predpokladom je, že súhrn dôb vyplývajúcich so všetkých takýchto predĺžení nesmie presiahnuť tri roky.¹⁰

Forma a spôsob realizácie zmeny štátnozamestnaneckého pomeru

Tak ako som už uviedla, zákon o štátnej službe konkrétne vymedzuje, čo je zmenou štátnozamestnaneckého pomeru a následne presne určuje, akou formou sa má daná zmena realizovať. Prvou možnosťou je dohoda medzi služobným úradom a štátnym zamestnancom formou dodatku k služobnej zmluve o zmene štátnozamestnaneckého pomeru alebo dodatku k služobnej zmluve o zmene štátnozamestnaneckého pomeru preložením. Ak nastane situácia, kedy nejde o dvojstranný právny úkon, zmena štátnozamestnaneckého pomeru sa realizuje jednostranne formou písomného oznámenia o zmene štátnozamestnaneckého pomeru. Okrem uvedeného sa zmena niektorých okolností súvisiacich s vykonávaním štátnej služby nepovažuje za zmenu štátnozamestnaneckého pomeru. V týchto prípadoch služobný úrad danú zmenu štátnemu zamestnancovi len oznamuje.

Podľa § 55 ods. 2 zákona o štátnej službe zmenou štátnozamestnaneckého pomeru sa štátnemu zamestnancovi môže zmeniť funkcia, prípadne najnáročnejšia činnosť uvedená v služobnej zmluve, ďalšia činnosť, bližšie určené najnáročnejšie činnosti alebo bližšie určené ďalšie činnosti, alebo sa mení dôvod zastupovania u štátneho zamestnanca, ktorý bol prijatý

⁸ Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 400/2009 Z. z.

⁹ Zákon č. 55/2017 Z. z.

¹⁰ Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 400/2009 Z. z.; Metodické usmernenie k aplikácii ustanovení zákona č. 55/2017 Z. z.

do dočasnej štátnej služby buď na základe výberového konania alebo bez výberového konania na zastupovanie štátneho zamestnanca z dôvodov, ktoré sú taxatívne vymedzené v zákone o štátnej službe. Do tejto skupiny zmien štátnozamestnaneckého pomeru sa zaradi aj zmena dĺžky týždenného služobného času, tiež zmena pri ktorej bude štátny zamestnanec poverený vykonávaním funkcie vedúceho zamestnanca alebo poverený zastupovaním vedúceho zamestnanca, tak isto zmenu, kde sa predĺži trvanie dočasnej štátnej služby odborníka dočasne potrebného na plnenie úloh štátnej služby na tom istom štátnozamestnaneckom mieste s rovnakým opisom štátnozamestnaneckého miesta. V neposlednom rade sa tu zaradi predĺženie trvania štátnozamestnaneckého pomeru štátneho zamestnanca, ktorý dovŕšil vek 65 rokov na dobu najviac troch po sebe nasledujúcich rokov a v rámci uvedenej doby je možné štátnozamestnanecký pomer predĺžiť aj opakovane. Zmena štátnozamestnaneckého pomeru z uvedených dôvodov sa vykoná ako dvojstranný právny úkon, a to na základe dohody medzi vedúcim zamestnancom s personálnou pôsobnosťou a štátnym zamestnancom formou písomného dodatku k služobnej zmluve o zmene štátnozamestnaneckého pomeru.¹¹

Podľa § 55 ods. 3 zákona o štátnej službe zmenou štátnozamestnaneckého pomeru sa štátnemu zamestnancovi môže zmeniť pravidelné miesto výkonu štátnej služby alebo zmenou štátnozamestnaneckého pomeru môže byť štátny zamestnanec vymenovaný do funkcie vedúceho zamestnanca, prípadne dočasne vyslaný na vykonávanie štátnej služby do cudziny, alebo u štátneho zamestnanca nastane zmena štátnozamestnaneckého pomeru na základe, ktorej bude zvolený alebo vymenovaný na štátnozamestnanecké miesto vo verejnej funkcii alebo bude vymenovaný do funkcie štatutárneho orgánu, tiež môže nastať situácia, kedy bude štátny zamestnanec preložený na štátnozamestnanecké miesto vedúceho zamestnanca alebo tiež preloženie vedúceho zamestnanca na iné miesto vedúceho zamestnanca.

Zmena štátnozamestnaneckého pomeru z uvedených dôvodov sa vykoná ako dvojstranný právny úkon, a to na základe dohody medzi vedúcim zamestnancom s personálnou pôsobnosťou a štátnym zamestnancom formou písomného dodatku k služobnej zmluve o zmene štátnozamestnaneckého pomeru preložením.¹²

Podľa § 55 ods. 4 zákona o štátnej službe, keď sa pri zmene štátnozamestnaneckého pomeru štátnemu zamestnancovi zmení odbor štátnej služby, druh štátnej služby alebo sa zmení služobný úrad, zmena štátnozamestnaneckého pomeru sa vykoná buď dohodou medzi vedúcim zamestnancom s personálnou pôsobnosťou a štátnym zamestnancom formou písomného dodatku k služobnej zmluve o zmene štátnozamestnaneckého pomeru alebo dohodou medzi vedúcim zamestnancom s personálnou pôsobnosťou a štátnym zamestnancom formou písomného dodatku k služobnej zmluve o zmene štátnozamestnaneckého pomeru preložením.¹³

Podľa § 55 ods. 5 zákona o štátnej službe zmenou štátnozamestnaneckého pomeru je aj zaradenie štátneho zamestnanca mimo činnú štátnu službu, skončenie poverenia vykonávaním funkcie vedúceho zamestnanca alebo skončenie poverenia zastupovaním vedúceho zamestnanca, odvolanie z funkcie vedúceho, alebo prerušenie zaradenia štátneho zamestnanca mimo činnnej štátnej služby, či opätovné zaradenie štátneho zamestnanca do štátnej služby po skončení zaradenia mimo činnnej štátnej služby, tiež skončenie dočasného vyslania, prípadne zmena na základe odvolania z funkcie, vzdania sa tejto funkcie alebo uplynutie doby vykonávania tejto funkcie, a v neposlednom rade zmenou štátnozamestnaneckého pomeru bude aj zaradenie štátneho zamestnanca po skončení dočasného vyslania.

Zmena štátnozamestnaneckého pomeru z uvedených dôvodov sa vykoná jednostranne formou písomného oznámenia o zmene štátnozamestnaneckého pomeru a doručí sa štátnemu

¹¹ § 55 ods. 2 zákona č. 55/2017 Z. z.

¹² § 55 ods. 3 zákona č. 55/2017 Z. z.

¹³ § 55 ods. 4 zákona č. 55/2017 Z. z.

zamestnancovi. Písomné oznámenie o zmene štátnozamestnaneckého pomeru je jednostranným právnym úkonom a je dodatkom k služobnej zmluve.¹⁴

Podľa § 55 ods. 6 zákona o štátnej službe zmena názvu služobného úradu, zmena sídla služobného úradu a zmena názvu organizačného útvaru nie je zmenou štátnozamestnaneckého pomeru. Uvedené zmeny sa len písomne oznámia štátnemu zamestnancovi pričom písomné oznámenie je dodatkom k jeho služobnej zmluve.¹⁵

Záver

V dôvodovej správe k vládnemu návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 400/2009 Z. z. sa píše: „*Návrh zákona je v súlade s Ústavou Slovenskej republiky, ústavnými zákonmi, všeobecne záväznými právnymi predpismi, právne záväznými aktmi Európskej únie a medzinárodnými zmluvami, ktorými je Slovenská republika viazaná. Ďalej tiež, že návrh zákona bude mať negatívny aj pozitívny vplyv na rozpočet verejnej správy, nebude mať vplyv na rozpočty obcí a vyšších územných celkov. Bude mať pozitívny aj negatívny sociálny vplyv, a tiež pozitívny vplyv na informatizáciu spoločnosti. Pozitívny vplyv novej právnej úpravy sa taktiež očakáva v oblasti služieb verejnej správy pre občana. Nebude mať vplyv na životné prostredie a podnikateľské prostredie.*“¹⁶ S istotou sa dá povedať, že tak, ako predpokladá samotná dôvodová správa, zákon o štátnej službe je v súlade s Ústavou Slovenskej republiky a s ostatnými právnymi predpismi. Aký bude mať vplyv na rozpočty a spoločnosť sa uvidí až časom. Čas a hlavne aplikačná prax ukáže opodstatnenosť novely zákona o štátnej službe aj v oblasti inštitútu zmeny štátnozamestnaneckého pomeru. Na jednej strane existencia nových druhov zmien štátnozamestnaneckého pomeru a na strane druhej predpísaná forma ich realizácie predpokladajú za následok vznik zaujímavých situácií, s ktorými sa budú musieť služobné úrady vysporiadať.

Literatúra

- BELEŠOVÁ, J. Nový zákon o štátnej službe – porovnanie so súčasným zákonom. Dostupné na: <http://www.epi.sk/odborny-clanok/novy-zakon-o-statnej-sluzbe-porovnanie-so-sucasnym-zakonom-pmpp-12-13-2017.htm>
- BELEŠOVÁ, J. Štátnozamestnanecký pomer. Dostupné na: <http://www.epi.sk/odborny-clanok/statnozamestnanecky-pomer.htm>
- DINIČ, J., ĎURAČKOVÁ, Ľ., ŠANDALOVÁ, M., PROSŇÁKOVÁ, E., DRNDOVÁ, D., MARKO, M., 2017. *Metodické usmernenie k aplikácii ustanovení zákona č. 55/2017 Z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov.*
- Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 400/2009 Z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- DRNDOVÁ, D. *Zmena druhu štátnej služby – metodické usmernenie.*
- Úrad vlády Slovenskej republiky: Najčastejšie otázky k aplikácii zákona č. 55/2017 Z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- Zákon č. 55/2017 Z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Keywords: the Civil Service Act, civil servant, state employment, change of state employment relationship, agreement on the change of the state-employment relationship, agreement

¹⁴ § 55 ods. 5 zákona č. 55/2017 Z. z.

¹⁵ § 55 ods. 6 zákona č. 55/2017 Z. z.

¹⁶ Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 400/2009 Z. z.

on the change of the state-employment relationship through relocation, written notice of change of state employment relationship

Summary

The newly established institute in the state employment relationship is regulated in Section 55 of the Civil Service Act under the name of the change in the state employment relationship. The amendment to the Civil Service Act effective from 1 June 2017 introduced the mentioned institute into the application practice. In contrast to the legislation effective before 31 May 2017, the current Civil Service Act defines precisely what the change in the state employment relationship is and in what form a particular change has to be executed.

*Mgr. Daniela Drndová
oddelenie metodických a právnych činností
sekcie personálnych a sociálnych činností
a osobného úradu MV SR
Pribinova 2 812 72 Bratislava
e-mail: daniela.drndova@minv.sk
tel: 02/50 944 344; 0904 954 671*

Recenzenti:

Dr. h. c. doc. JUDr. Ľuboš Wäldl, PhD.; npor. JUDr. PhDr. Mgr. Jozef Medelský, PhD.

Terminologická práca v rezorte Ministerstva vnútra SR

Anotácia: Autorka článku približuje úlohy a činnosť terminologických komisií s dôrazom na Terminologickú komisiu Ministerstva vnútra SR. Informuje o zásadách terminologickej práce, ako aj o aktuálnych terminologických výzvach a terminologickej činnosti v rezorte Ministerstva vnútra SR a na Akadémii Policajného zboru v Bratislave.

Kľúčové slová: termín, terminológia, terminologická komisia, právo, ľudské práva.

Úvod do problematiky

Používanie štátneho jazyka a iných jazykov na území Slovenskej republiky upravuje Ústava Slovenskej republiky. Bližšia špecifikácia starostlivosti o štátny jazyk je zakotvená v zákone Národnej rady Slovenskej republiky č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o štátnom jazyku“). Podľa tohto zákona má štátny jazyk prednosť pred ostatnými jazykmi používanými na území Slovenskej republiky a garantuje sa jeho ochrana. Štátu zo zákona vyplýva povinnosť starať sa o vedecký výskum štátneho jazyka, ako aj o kodifikáciu štátneho jazyka a zvyšovanie jazykovej kultúry.¹

Význam používania terminológie v odbornom jazyku

Jazykovedci zaoberajúci sa problematikou jazykovej a terminologickej kultúry sa zhodujú v tom, že s rozvojom odborov a prienikom odborných poznatkov medzi kultúrami sa aj do jazyka dostáva množstvo internacionalizmov, najmä anglicizmov, a tým sa komplikuje rozvoj terminológie v slovenskom jazyku. Tvrdia, že živelné preberanie cudzích slov a zanedbávanie systematickej starostlivosti o slovenskú terminológiu vedných odborov logicky ústi do neefektívnej komunikácie.

Súčasná terminologička I. Cíbková (2012), ktorá presadzuje potrebu starostlivosti o terminológiu vedných odborov, definuje terminologickú kultúru ako „*súčasť jazykovej kultúry [a] adekvátne, programované používanie národnej konzistentnej terminológie v duchu terminologických zásad a noriem s cieľom prispievať k zvyšovaniu úrovne dorozumievania v súčasnej sociolingvistickej situácii.*“² K stavu terminologickej ne/gramotnosti a ne/kultúry dodáva, že napriek tomu, že existujú odbory s relatívne konzistentnou terminológiou a primeranými prekladmi, ktoré ju využívajú, stále, najmä v prípade spoločenskovedných termínov v súvislosti so zmenami v spoločnosti, sa lingvisti aj odborníci pasujú s terminologickými problémami. „*Nezáujem o terminológiu ako takú, zanedbávanie jej dôležitosti a pomenúvacej schopnosti termínu z hľadiska efektívnej komunikácie v systéme poznania a vedy je páčivým problémom súčasnosti, ktorý rezonuje v odbornej aj širokej verejnosti.*“³

Koncepcia starostlivosti o štátny jazyk – terminologické výzvy

V oblasti ochrany, rozvoja a starostlivosti o štátny jazyk vypracovalo Ministerstvo kultúry Koncepciu starostlivosti o štátny jazyk Slovenskej republiky, ktorú schválila vláda SR 14. februára 2001. Na základe uznesenia vlády č. 131/2001 bola pri MK SR zriadená

¹ MINISTERSTVO KULTÚRY, 2001. *Koncepcia starostlivosti o štátny jazyk Slovenskej republiky*, s. 1.

² CÍBKOVÁ, I., 2012. *Terminologický manažment verejnosprávnej tematickej oblasti*, s. 58.

³ CÍBKOVÁ, I., 2014. *Aktuálny stav, smerovanie a perspektívy slovenskej terminológie*, s. 5.

medzirezortná expertná komisia na rozpracovanie koncepcie. Komisia pracovala pri Ministerstve kultúry v období rokov 2001 až 2006. Plnenie prijatých uznesení komisie smerovalo najmä k postupnému zvyšovaniu jazykovej úrovne predovšetkým v oblasti štátnej správy.⁴

Z koncepcie z roku 2001 vyplynulo niekoľko naliehavých úloh, medzi nimi aj úlohy v oblasti starostlivosti o **terminológiu**. Oporou pre súčasných jazykovedcov a terminológov sú dobre vybudované teoretické základy terminológie. Starostlivosť o terminológiu bola od polovice 20. storočia v teórii i praxi na Slovensku na vysokej úrovni. Spoločenské zmeny v porevolučnom období a postupné začleňovanie Slovenska do medzinárodných štruktúr priniesli so sebou aj vznik nových skutočností, čo sa prejavilo aj prílivom, resp. vznikom nových pomenovaní a prienikom mnohých nových termínov do slovnej zásoby slovenského jazyka. Od vydania kľúčových diel slovenskej terminológie (napr. Horecký, 1956) však nevzniklo žiadne iné komplexné dielo venované teórii terminológie, či terminologickej praxi. Ako konštatuje Masár (1993): „*Po novembrových udalostiach z roku 1989 došlo k najväčšiemu útlmu v terminologickej práci za celé povojnové obdobie.*“⁵ Absenciu koherentnej starostlivosti o terminológiu jednotlivých odborných odvetví naznačila aj súčasná jazykovedkyňa J. Levická (2005), ktorá uvádza, že zanedbávanie odbornej starostlivosti o terminológiu mnohých odborov vyústilo do tzv. rozkolísanosti terminologických sústav, ako aj do vytvárania nespisovných termínov.⁶

Koncepcia uvádza, že v okruhu terminológie treba splniť viaceré naliehavé úlohy. Prvoradou požiadavkou je v záujme celej vedeckej a odbornej verejnosti vybudovať banku termínov a sprístupniť ju v elektronickej podobe. Túto úlohu sa podarilo naplniť a od roku 2007 je pri Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV vytvorená centrálna terminologická databáza (Slovenská terminologická databáza). Je prostriedkom na ustáľovanie a zjednocovanie terminologických sústav na základe spolupráce odborníkov a lingvistov. Jej ambíciou je sústrediť na jednom mieste slovenské terminologické sústavy z rôznych oblastí. Slovenská terminologická databáza (STD) je prístupná verejnosti prostredníctvom internetu a obsahuje vyše 7600 slovenských termínov a terminologických spojení na jednom mieste z viac ako 16 oblastí, ktorých definície pochádzajú zo spoľahlivých zdrojov. Bezplatná STD ponúka širokej verejnosti rýchlejší a jednoduchší prístup k odbornej slovnej zásobe v mnohých disciplínach, a zároveň umožňuje rýchlejšie šírenie nových termínov a pojmov. Okrem toho uľahčuje koordináciu a harmonizáciu terminológií, čo v konečnom dôsledku predstavuje úsporu času, financií a predovšetkým bezporuchovú odbornú komunikáciu.⁷

Koncepcia si ďalej kladie za cieľ oživiť činnosť **terminologických komisií** (uznesenie vlády SR č. 399 z 3. júna 1997) pri tých ministerstvách a ostatných ústredných orgánoch štátnej správy, kde ich aktivita nedosahuje primeranú úroveň, a podnietiť zakladanie nových terminologických komisií (napr. aj na ústredných orgánoch spoločenských organizácií, pri vysokých školách a pod.). V každej terminologickej komisii má pracovať jazykovedec vymenovaný jazykovedným ústavom. Z vysvetlenia Ministerstva kultúry vyplýva, že úlohou terminologických komisií je sledovať, zjednocovať a ustáľovať odbornú terminológiu. Okrem toho by sa mali orientovať na prípravu reedícií terminologických slovníkov a na vypracovanie nových slovníkov z odborov, ktoré zatiaľ terminologické slovníky nemajú. Donedávna však reálne pracovalo len niekoľko terminologických komisií. Za pozitívny považujeme fakt, že na základe uznesenia vlády SR z č. 238/2014 z 21. mája 2014 k Správe

⁴ GONDEKOVÁ, J., 2016. *Výsledky činnosti v oblasti štátneho jazyka*.

⁵ MASÁR, I., 1993. Stav a úlohy slovenskej terminológie. In *Kultúra slova*, č. 5 – 6, s. 133.

⁶ LEVICKÁ, J., 2005. *Teoretické východiská budovania terminologickej databázy*, s. 2.

⁷ JAZYKOVEDNÝ ÚSTAV Ľ. ŠTÚRA SAV. *Slovenská terminologická databáza* [online].

[cit. 15. decembra 2017]. Dostupné na: https://terminologickyportal.sk/wiki/Hlavn%C3%A1_str%C3%A1nka

o stave používania štátneho jazyka na území Slovenskej republiky opätovne vznikli terminologické komisie pri všetkých ústredných orgánoch štátnej správy. Po niekoľkoročnej odmlke tak aj Terminologická komisia Ministerstva vnútra v roku 2015 obnovila svoju činnosť.

Terminologické úlohy zaradila koncepcia starostlivosti o štátny jazyk aj do oblastí školstva a vzdelávania, ako aj vedy a výskumu. Patrí k nim napríklad návrh zaviesť kurz jazykovej kultúry a odbornej terminológie na všetkých nefilologických fakultách vysokých škôl (napr. prírodovedeckého, biologicko-lekárskeho a technického zamerania), rozšíriť možnosti interdisciplinárneho medzifakultného štúdia o kombinované štúdium: filologické štúdium a právo, filologické štúdium a ekonómia s cieľom pripraviť kvalifikovaných odborníkov na odborný preklad a terminologickú prácu. Slovenská akadémia má venovať pozornosť kodifikačnej činnosti v oblasti slovenského jazyka a rozvoju terminológie – najmä v oblasti práva, jeho aproximácie k právu Európskej únie a v ďalších oblastiach verejného života.

V legislatívnej a právnej oblasti si medzi hlavnými cieľmi vytýčila oživiť terminologickú komisiu pri Ministerstve spravodlivosti Slovenskej republiky, ktorá by mala sledovať, ustáľovať a obohacovať slovenskú odbornú právnu terminológiu, vypracovať nový právnický terminologický slovník, jazykovo a terminologicky vzdelávať študentov právnických fakúlt a iné.

V roku 2007 nadviazalo Ministerstvo kultúry na Koncepciu starostlivosti o štátny jazyk vypracovaním materiálu Opatrenia v oblasti štátneho jazyka. Opatrenia schválila vláda SR uznesením č. 942/2007. Materiál obsahuje niekoľko návrhov na systémovú a všestrannú ochranu a rozvoj štátneho jazyka, ktoré sú adresované predovšetkým ústredným orgánom štátnej správy. Ich cieľom je prispieť k odstráneniu nedostatkov v používaní štátneho jazyka, na ktoré upozorňovali hodnotiace správy každoročne vypracúvané v súvislosti s plnením koncepcie starostlivosti o štátny jazyk.⁸

V popise súčasnej situácie v oblasti používania štátneho jazyka ministerstvo uvádza ako pretrvávajúci problém legislatívu Európskej únie. Slovenskí prekladatelia pôsobiaci v jej inštitúciách často nedostatočne ovládajú spisovnú normu slovenského jazyka, okrem toho majú riešiť aj terminologické otázky, ktoré si vyžadujú odborné jazykové posúdenie.⁹ Tento problém pred rokom 2007 bol o to hlbší, že absentovala jednotná databáza slovenských termínov, no z nášho hľadiska pretrváva dodnes, keďže súpis terminológií jednotlivých právnych, či iných odborných oblastí, nie je ani zďaleka dostačujúco spracovaný.

Preto sa aj k úlohám vyplývajúcim z opatrení opakovane zaraďuje rozvoj spolupráce rezortov v oblasti terminológie príslušného odborného zamerania a podpora práce terminologických komisií, ako aj ich utváranie na odborných pracoviskách na vysokých školách.¹⁰

V súčasnosti je trend pozitívnejší a terminologickou činnosťou, ako aj rozvojom terminologickej vedy, sa opäť zaoberajú jednak lingvisti na Slovensku (Levická, Cíbičková, Ondrejčovičová), ako aj vo svete (Cabré, Sager, Sandrini). Terminologickej práci sa čiastkovo venujú aj univerzity, ktoré podporujú diplomové a dizertačné práce s terminologickým zameraním (napr. katedra translátológie Filozofickej fakulty UKF v Nitre).

Terminologická komisia Ministerstva vnútra

Terminologická komisia Ministerstva vnútra SR, zriadená na základe uznesenia vlády SR č. 399 z 3. júna 1997 začala svoju činnosť 11. decembra 1997. Štatútom Terminologickej komisie Ministerstva vnútra sa ustanovuje, že Terminologická komisia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky (ďalej len „komisia“) je odborný poradný orgán Ministerstva vnútra

⁸ GONDEKOVÁ, J., 2016. *Výsledky činnosti v oblasti štátneho jazyka*.

⁹ MINISTERSTVO KULTÚRY, 2007. *Opatrenia v oblasti štátneho jazyka*, s. 2.

¹⁰ MINISTERSTVO KULTÚRY, 2007. *Opatrenia v oblasti štátneho jazyka*, s. 4.

na sledovanie, ustáľovanie a obohacovanie tej časti slovenskej terminologickej sústavy, ktorá patrí podľa zákona Slovenskej národnej rady č. 347/1990 Zb.¹¹ o organizácii ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy v znení neskorších predpisov do pôsobnosti Ministerstva vnútra Slovenskej republiky a na zabezpečovanie úloh vyplývajúcich zo zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky.

Komisia si môže podľa potreby zriadiť na riešenie čiastkových odborných úloh stále alebo dočasné subkomisie. Komisia v rámci svojej pôsobnosti najmä:

- uplatňuje zásady na ustáľovanie, úpravu a používame odborných termínov,
- podáva odborné stanoviská, vysvetlenia a správy o terminologických otázkach rezortným a mimorezortným orgánom, organizáciám, inštitúciám, iným právnickým osobám a fyzickým osobám,
- rieši otázky spojené s určovaním zásad na ustáľovanie, úpravu a používanie odbornej terminológie v slovenskom jazyku,
- zabezpečuje publikovanie štandardizovaných odborných termínov,
- spolupracuje s odbornými jazykovednými pracoviskami a s terminologickými komisiami ostatných ministerstiev a iných ústredných orgánov štátnej správy.

Komisia by mala zasadať podľa potreby, najmenej však dva razy do roka a informovať širokú verejnosť o výsledkoch svojej práce v podobe čiastkových súpisov termínov, a to najmä prostredníctvom rezortnej tlače, odborných časopisov alebo kompletnými súpismi vo forme terminologických slovníkov.¹²

Činnosť Terminologickej komisie Ministerstva vnútra spadá pod kompetenciu Odboru archívov a registratúr Ministerstva vnútra.

Podľa informácií, získaných od Mgr. E. Karácsonyovej zo sekcie verejnej správy odboru archívov a registratúr, sa komisia vo svojej predchádzajúcej činnosti zamerala na systémové kroky – mala ambíciu vypracovať súpis (heslár) kľúčových slov z vecne príslušných úsekov činnosti a priebežne dopĺňať katalóg sledovaných hesiel – termínov. Zároveň mala za cieľ vypracovať metodiku tvorby a schvaľovania znenia a obsahu týchto hesiel, a vypracovať rezortný terminologický slovník a jeho viacjazyčný ekvivalent. V kompetencii komisie bolo i riešenie aktuálnych problémov – pri pochybnostiach o jazykovej správnosti používania niektorého termínu v legislatívnych alebo koncepčných materiáloch vypracovaných Ministerstvom vnútra mala komisia zaujať stanovisko, a to na základe výkladu týchto termínov, ktoré pripravili odborníci z vecne príslušného odboru a ich vecného a jazykového rozboru.

Podľa rozhodnutia Terminologickej komisie z 24. júna 1998 bola s účinnosťou od 1. októbra 1998 zriadená Stála názvoslovná subkomisia Terminologickej komisie Ministerstva vnútra Slovenskej republiky na posudzovanie názvov obcí, častí obcí, ulíc a zabezpečenie niektorých otázok súvisiacich so zjednocovaním geografických názvov s názvami sídelných jednotiek.

Z činnosti komisie vzišli čiastkové rezortné terminologické slovníky (oblasť požiarnej ochrany, oblasť činnosti migračného úradu, oblasť civilnej ochrany). Tieto boli v roku 1999 a 2000 publikované v časopise Verejná správa. V Matici slovenskej bol knižne vydaný slovník heraldickej terminológie. Texty čiastkových slovníkov (požiarna ochrana, civilná ochrana, migračná politika) boli odovzdané aj na publikovanie na internetovej stránke sekcie a základné termíny z oblasti migračnej politiky a civilnej ochrany boli zverejnené v roku 2001 aj v časopise Kultúra slova. Terminológia požiarnej a civilnej ochrany, migračnej politiky, ako aj bezpečnostnoprávna terminológia spracovaná prof. Ďurčom na Akadémii Policajného

¹¹ Zákon 347/1990 Zb. bol zrušený zákonom č. 575/2001 Z. z. Komisia by preto mala aktuálne spracúvať terminológiu oblastí vyplývajúcich z aktuálne platného zákona.

¹² MINISTERSTVO VNÚTRA, 1997. *Štatút Terminologickej komisie Ministerstva vnútra Slovenskej republiky*, s. 1 – 2.

zboru v Bratislave, sa stali súčasťou Slovenskej terminologickej databázy a sú verejne dostupné na jej internetovom sídle.

V ďalších rokoch došlo k postupnému utlmeniu činnosti terminologickej komisie, ostala pracovať iba jej Stála názvoslovná subkomisia. Svoju činnosť opätovne obnovila v roku 2015. V súčasnosti komisia funguje v právoplatne navrhnutom režime, uskutočňuje pravidelné zasadnutia a poskytuje poradenstvo týkajúce sa správnej formy a použitia termínov. O zmysle jej existencie svedčí fakt, že sa na ňu obracajú so žiadosťou o konzultácie a spoluprácu prekladatelia pôsobiaci v rámci Generálneho riaditeľstva pre preklad (DGT) pri Európskej komisii. Ku konzultovaným termínom zatiaľ patrili termíny (ich obsah a správne použitie) z aktuálnej problematiky migrácie (napr. *principle of non-refoulement, displaced person, shuttle migration, return liaison officer* atď.).

V nadväznosti na terminologickú činnosť prof. Ďurča, autora encyklopédie *Bezpečnostnoprávna terminológia* (2007), ktorá je zároveň doteraz posledným uceleným praktickým výstupom terminologickej činnosti v rezorte Ministerstva vnútra, chce aj katedra jazykov pokračovať v oživenom záujme o terminológiu vedných odborov súvisiacich s policajnými činnosťami. K doterajším terminologickým počínom v tejto oblasti patrí dizertačná práca J. Ondrejkočičovej zameraná na tematickú oblasť operatívno-pátracej činnosti, či jej odborné články pojednávajúce o problematike terminológie hraničnej a cudzineckej polície¹³ a iné. Terminologická činnosť je nevyhnutným predpokladom pre zostavovanie spoľahlivých lexikografických diel¹⁴ a rovnako je súčasťou a východiskom zostavovania materiálov pre výučbu cudzích jazykov a následné vstúpanie a odovzdávanie správnej cudzojazyčnej terminológie študentom Akadémie Policajného zboru v Bratislave. K najaktuálnejším aktivitám v terminologickej oblasti sa radí náš výskum vedený pod vedecko-výskumnou úlohou Katedry verejnoprávnych vied Akadémie Policajného zboru v Bratislave s názvom Ochrana ľudských práv činnosti polície. Jedným z jej plánovaných výstupov je aj zostavenie slovníka ľudských práv, od čoho sa odvíja aj naše úsilie o spracovanie terminológie tejto tematickej oblasti.

Doterajšie lexikografické spracovanie ľudskoprávnej terminológie

Napriek tomu, že sa v translatológii venuje prekladu odborných právnych textov značná pozornosť, na trhu neexistuje dostatok spoľahlivých prekladateľských slovensko-anglických právnických slovníkov, ktoré by uľahčili prácu s cudzojazyčnými textami. Slovenskí prekladatelia sa opierajú prevažne o diela českých autorov¹⁵, alebo o monolingválne výkladové slovníky, či elektronické databázy (napr. IATE, Eurotermbank), prípadne paralelné texty. K dispozícii sú aj internetové stránky rôznych právnických inštitúcií, ktoré uverejňujú „zoznamy“ termínov s ich výkladmi, či glosáre, ktoré uvádzajú preklady do/z cudzieho jazyka, no bez uvedenia kontextu, kolokácií, či výkladu pojmu. Takto poskytnuté riešenia predstavujú nebezpečenstvo, že pri preklade bude zvolený termín použitý nevhodne a informácia v cieľovom jazyku bude pochopená nesprávne.

Problematika ľudských práv nebola podľa našich doterajších rešerší spracovaná do uceleného terminologického alebo lexikografického dvojjazyčného diela v slovenskom jazyku. Terminológia ľudských práv sa čiastkovo vyskytuje vo všeobecných právnických slovníkoch, v terminologických databázach (IATE, Eurotermbank), ako aj v niekoľkých

¹³ Napríklad: ONDREJKOČIČOVÁ, J., 2015. *Preklad slovenskej terminológie používanej v oblasti hraničnej a cudzineckej polície do ruštiny v pripravovanom terminologickom prekladovom slovníku.*

¹⁴ Napríklad: FERENČIKOVÁ M., FERENČIKOVÁ, P., 2016. *Slovensko-anglický a anglicko-slovenský slovník pre poriadkovú a dopravnú políciu.*

¹⁵ Napríklad: CHROMÁ, M., 1997. *Anglicko-český právnický slovník*; CHROMÁ, M., 2003. *Česko-anglický právnický slovník s vysvetlivkami.*

špecifických, užšie zameraných terminologických zoznamoch na internete na stránkach mimovládnych organizácií a nadácií (Pontis, Aspekt).

Pre prekladateľov sa ako najužitočnejšia javí medzinárodná databáza IATE, ktorá spracúva termíny v rôznych jazykoch a poskytuje i stručný kontext¹⁶, alebo Euro Term Bank¹⁷. Neposkytujú však špecializovane vymedzenú terminológiu len z oblasti práva, resp. ľudských práv.

Rešeršou v Centre vedecko-technických informácií v Bratislave, zameranou na slovníky z oblasti ľudských práv, sme dospeli k nasledovnému zoznamu:

- ČAPEK, Jan. 1998. *Právnický slovník Evropské ochrany lidských práv*. Vyd. Praha: Orac.
- ČAPEK, Jan. 2002. *Právnický slovník evropské ochrany lidských práv*. Vyd. Praha: Orac.
- NOVOTNÝ, Adolf a DVOŘÁK, Petr. 2013. *Slovník mezinárodních vztahů*. Bratislava: Eurokódex.
- ROBERTSON, David. 2004. *A dictionary of human rights*. 2nd ed. London: Europa Publications.

Keďže sú to diela monolingválne a navyše zahraničné, opäť sa nám potvrdilo, že na Slovensku dvojjazyčný slovník zameraný na ľudské práva nejestvuje.

Na rozdiel od slovenčiny, v anglickom jazyku existuje väčšie množstvo glosárov terminológie ľudských práv dostupných na internetových stránkach relevantných inštitúcií, ako Úrad vysokého komisára OSN pre ľudské práva¹⁸, britská Komisia pre rovnosť a ľudské práva,¹⁹ na stránkach univerzít, inštitúcií tretieho sektora. Zároveň existuje niekoľko slovníkových publikácií v angličtine so zameraním na terminológiu ľudských práv.

Vytvorenie spoľahlivého dvojjazyčného terminologického slovníka má teda opodstatnenie, a to nielen pre prácu lingvistov, resp. prekladateľov odborných textov, ale aj pre prácu samotných právnikov, či vedecko-pedagogických pracovníkov, ktorí prichádzajú do kontaktu s cudzojazyčnými textami, alebo potrebujú komunikovať svoje myšlienky v cudzom jazyku. Pre zostavenie terminologického slovníka je nevyhnutné vykonať hĺbkovú analýzu terminológie príslušnej tematickej oblasti, resp. odboru, ako aj poznať zásady terminologickej práce.

Základné pojmy a zásady terminologickej práce

V našej terminologickej práci budeme vychádzať z teórie zakotvenej v dielach slovenských i zahraničných terminológov (Horecký, Masár, Cabré). Zároveň budeme uplatňovať praktické princípy, na ktorých sa zhodli svetoví terminológovia a terminografi, a ktoré boli zhrnuté a vydané vo forme medzinárodných noriem. Cabré (1999)²⁰ poskytuje zoznam tých, o ktoré sa majú terminológovia pri svojej práci opierať. K základným z nich patria:

- STN ISO 704 Princípy a metódy terminologickej práce
- STN ISO 1087-1 Terminologická práca. Slovník. Časť 1: Teória a aplikácia
- STN ISO 860 Terminologická práca. Harmonizácia pojmov a termínov
- STN ISO 12616 Prekladateľsky orientovaná terminografia

¹⁶ IATE. *Interactive Terminology for Europe* [online]. [cit. 15. decembra 2017]. Dostupné na: <http://iate.europa.eu/SearchByQueryLoad.do?method=load>

¹⁷ EUROTERMBANK [online]. [cit. 15. decembra 2017]. Dostupné na: <http://www.eurotermbank.com/default.aspx>

¹⁸ THE OFFICE OF THE UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS [online]. [cit. 15. decembra 2017]. Dostupné na: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/Pages/TBGlossary.aspx>

¹⁹ EQUALITY AND HUMAN RIGHTS COMMISSION [online]. [cit. 15. decembra 2017]. Dostupné na: <https://www.equalityhumanrights.com/en/secondary-education-resources/useful-information/glossary-terms>

²⁰ CABRÉ, M. T., 1999. *Terminology – theory, methods and applications*, s. 119.

- ISO/TR22134 Practical guidelines for socioterminology

Základné termíny, s ktorými budeme operovať sú **termín** a **terminológia**. Masár (1991)²¹ udáva, že v našej teórii sa ustálilo chápanie termínu ako „pomenovanie pojmu vymedzeného definíciou a miestom v systéme pojmov daného vedného odboru.“ Aj podľa mnohých iných autorov je predpokladom zaradenia jazykovej formy k termínom jeho definovanie odborníkmi danej disciplíny. Norma STN ISO 1087-1 termín definuje ako označenie všeobecného pojmu v špecifickej tematickej oblasti. **Tematickou oblasťou** tá istá norma označuje oblasť špeciálneho poznania. Skúmaním javov súvisiacich s pojmami a termínmi sa zaoberá **terminológia**. Štandardne tento názov označuje dva základné významy:

1. **terminológia** ako *jazykovedná disciplína* zaoberajúca sa odbornými termínmi,
2. **terminológia** ako *súhrn termínov* (odborných názvov) istého vedného, technického alebo pracovného odboru.

Normatívne vymedzenie terminológie podľa STN ISO 1087-1 je nasledovné: terminológia 1 – súbor označení, ktoré patria do jedného odborného jazyka; terminológia 2 – veda, ktorá skúma štruktúru, tvorbu, vývoj, využívanie a manažment terminológie a organizáciu terminologickej práce v rozličných tematických oblastiach.

Pod **terminologickou prácou** norma rozumie prácu, ktorá sa zameriava na systematické zhromažďovanie, opis, spracovanie a prezentáciu pojmov a ich označení. Mimoriadne významnou je časť terminologickej práce, ktorá sa zameriava na zaznamenávanie a prezentáciu terminologických údajov, ktorú označujeme názvom **terminografia**.

Právna terminológia v preklade

Úskalía správneho používania právnej terminológie v odbornom diskurze spočívajú najmä v charaktere právnych termínov, ktoré podľa S. Machovej (1995) možno zaradiť k tzv. pseudopreskriptívnym termínom. Pseudopreskriptívne termíny vysvetľuje ako prevažne termíny humanitných vied, kde pre hodnotenie javov je dôležitý postoj, či náhľad človeka, nejakej školy, spoločenstva, alebo termíny, ktorých význam je vymedzený dohodou akceptovanou širším spoločenstvom.²² Štefková (2013) výstižne charakterizuje právne termíny a texty ako paradoxné, čo vyplýva z ich dvojakeho charakteru – snažia sa o jednoznačnosť a presnosť, no na druhej strane pomenúvajú často neuchopiteľné a veľmi abstraktné normy a hodnoty spoločnosti. Pritom sa na ne kladie požiadavka jednoznačnosti, presnosti a jasnosti, ktorá by mala zabezpečiť čo najmenšiu mieru interpretovateľnosti právneho termínu. Navyše podotýka, že mnohé z právnych termínov nie sú presne definované v zákone alebo inej právnej norme, ale ich význam špecifikuje napr. sudca v konaní na súde.²³

Vzhľadom na takýto častokrát nejednoznačný charakter právnych termínov, presadzuje Sandrini **komparatívny a deskriptívny prístup** k terminológii právnych textov a práva. Navrhuje prehodnotiť princíp hľadania ekvivalencie medzi termínmi pochádzajúcimi z dvoch odlišných národných systémov. Namiesto toho odporúča komparatívny prístup, v ktorom by sa úplne zdokumentovali národné právne pojmy. Zároveň hovorí o deskriptívnej terminológii, ktorá spočíva v popise vzťahov medzi pojmami v konkrétnej tematickej oblasti a identifikácii termínov v dvoch jazykoch, ktoré daný pojem označujú.²⁴

²¹ MASÁR, I., 1991. *Príručka slovenskej terminológie*, s. 19.

²² MACHOVÁ, S., 1995. Terminografie. In *Manuál lexikografie*, s. 144.

²³ ŠTEFKOVÁ, M., 2003. *Právny text v preklade – translatologické aspekty právnej komunikácie v kombináciách málo rozšírených jazykov*, s. 54 – 55.

²⁴ SANDRINI, P., 1996. *Comparative Analysis of Legal Terms: Equivalence Revisited*, s. 5.

Medzi pojмами v jednom jazyku existujú vzťahy, ktoré sú zachytené v pojmovom systéme. Vzťahy medzi pojмами dvoch jazykov možno odhaliť porovnávaním pojmových systémov týchto dvoch jazykov. Podľa Sandriniho by terminografia v práve nemala smerovať len k hľadaniu identických, vzájomne nahraditeľných pojmov v jednom alebo viacerých právnych systémoch, pretože by sa tým pokryla len minimálna časť pojmov. Za dôležité považuje sústrediť sa na prípady **čiasťočne ekvivalencie**, alebo pojmy s prelínajúcimi sa vlastnosťami. Vychádzajúc z predpokladu, že pojmy jednotlivých právnych systémov sa líšia, je možné v právnej terminografii uplatňovať jedine komparatívny prístup, nie stanovovanie ekvivalencie. Komparácia a popis pojmov by sa mali sústrediť na účel a funkciu právnych pojmov v daných právnych systémoch. Keď sú pojmy v jednotlivých právnych systémoch popísané, je možné porovnať pojmové systémy navzájom a identifikovať dvojice pojmov s porovnateľnou pozíciou a funkciou v rámci systémov.²⁵

Aktuálny výskum v tematickej oblasti ľudských práv

V našom terminologickom výskume, ktorý vedieme v rámci dizertačnej práce na katedre verejnoprávnych vied, máme za cieľ charakterizovať právny jazyk z pohľadu jeho funkcie a problematiky prekladu. Vychádzajúc z tejto charakteristiky sa následne naša pozornosť zameria na ľudskoprávne pojmy, ich vlastnosti, ich obsah a prislúchajúce termíny. Na základe intralingválnej terminologickej analýzy a interlingválnej komparácie vybraných pojmov priradíme slovenským termínom zodpovedajúce anglické termíny, čo bude východiskom pre vypracovanie návrhu dvojjazyčného lexikónu ľudských práv.

Čiasťkovým cieľom je v rámci uvedených analýz dospieť k vymedzeniu významov pojmov a vytvoreniu definícií spĺňajúcich terminologické kritériá. Pôjde o definície v užšom zmysle slova, teda klasické definície, aké sa uvádzajú vo výkladových slovníkoch, postupujúce od všeobecného k zvláštnemu. Našou ambíciou nebude utvoriť definície normatívne, záväzné, ale deklaratórne, nezáväzné.²⁶ Okrem toho sa zameriame na zistenie najfrekventovanejších kolokácií spájajúcich sa s príslušným termínom a určenie (plne alebo čiasťočne) ekvivalentných pojmov v anglickom jazyku, ich definícií a kolokácií, ktoré by slúžili ako funkčný prekladový ekvivalent východiskových slovenských termínov a tvorili by bázu dvojjazyčného lexikónu ľudských práv.

V prípravnej fáze výskumu a terminologickej práce je v duchu odporúčaní Cabré (1999)²⁷ potrebné určiť odborného konzultanta a vymedziť korpus, ktorý bude zdrojom našich termínov. Odbornými konzultantmi pre účely nášho výskumu budú najmä vedecko-pedagogickí pracovníci Katedry verejnoprávnych vied Akadémie Policajného zboru v Bratislave, resp. členovia vedecko-výskumnej úlohy „Ochrana ľudských práv v činnosti polície“ s cieľom konzultovať zdroje terminológie, obsah vybraných pojmov a iné odborné otázky. Na vytvorenie korpusu textov, ktoré budú zdrojmi pre excerpciu termínov, a budú využiteľné aj ako referenčný materiál pre viac informácií o jednotlivých pojmochoch, budú použité jednak primárne právne dokumenty (Ústava SR, Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a pod.), ako aj vysokoškolské učebnice, monografie, či slovníky z oblasti teórie práva, ústavného a medzinárodného práva, a iné špecifické odborné publikácie z oblasti ľudských práv. Kritériom výberu východiskových diel pre výskum ľudskoprávnej terminológie je ich relevantnosť, dôveryhodnosť autora alebo autorskej inštitúcie a aktuálnosť. Dôležitým kritériom je i pôvodný jazyk diela, teda slovenské termíny budú excerpované z diel napísaných v slovenskom jazyku a anglické z textov pôvodne vytvorených v anglickom jazyku. Po excerpcii pojmov a zostavení výskumného súboru vykonáme detailnú analýzu pojmov

²⁵ SANDRINI, P., 1996. *Comparative Analysis of Legal Terms: Equivalence Revisited*, s. 7.

²⁶ ABRAHÁMOVÁ, E., ŠKVARENINOVÁ, O., 2002. *Kapitoly zo štylistiky a rétoriky pre právnikov*, s. 81.

²⁷ CABRÉ, M. T., 1999. *Terminology – theory, methods and applications*, s. 134.

v jednotlivých jazykoch a opíšeme ich špecifiká vyplývajúce z ich postavenia a vzťahov v rámci pojmového systému. Na zistenie významu pojmov bude potrebné porovnať ich vysvetlenia, resp. výklady, z rôznych sekundárnych zdrojov (komentár k ústave, odborné monografie atď.), keďže formulácie textov ustanovení o základných právach sa často obmedzujú len na konštatovanie, že právo je zaručené bez toho, aby bol bližšie vymedzený obsah takéhoto práva, okruh adresátov, ktorým sa toto právo zaručuje a voči komu toto právo pôsobí.²⁸ Navyše, jednotlivé práva ako pojmy sú vysoko abstraktné a neexistujú ich jednoznačné definície, či vymedzenia. Po dôkladnej intralingválnej analýze pojmov porovnáme jednotlivé pojmy medzi slovenským a anglickým jazykom a po stanovení zhôd a rozdielov v procese ekvivalentácie priradíme zodpovedajúce pojmy medzi týmito dvoma jazykmi.

Analýzu jednotlivých pojmov zhrnieme vo forme **terminologického záznamu**. Takýto záznam bude obsahovať všetky dôležité terminologické údaje, ako ich stanovuje Slovenská terminologická databáza (STD) vedená na Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV. Bližšie informácie a vysvetlenie jednotlivých kategórií terminologického záznamu sa nachádza na internetovej stránke STD.²⁹ Terminologický záznam zhotovíme v dvojazyčnom prevedení pre čo najjasnejšiu reprezentáciu interlingválnej komparácie termínov a ich vlastností. Takto zhrnuté informácie o jednotlivých pojmoch nám poslúžia ako adekvátne východisko pre tvorbu slovníkových hesiel. Dôležitou súčasťou dvojazyčných slovníkov sú aj kolokácie – teda ustálené slovné spojenia, ktoré umožňujú správne a prirodzené použitie termínov v druhom jazyku v kombinácii s inými slovami (napr. *právo sa zaručuje, ochraňuje, porušuje* a pod.). Určíme teda najfrekvencovanejšie kolokácie a priradíme ich k jednotlivým slovníkovým heslám. Na záver, na ilustráciu plánovaných výstupov nášho výskumu, uvádzame príklad predbežného spracovania terminologického záznamu a návrhu slovníkového hesla.

Svoj príspevok ukončíme slovami J. Levickej, ktorá podotýka, že kľúčovú úlohu v procese vývoja a šírenia terminológie zohráva vysoké školstvo, keďže vstúpuje terminológiu odboru novým generáciám³⁰. Stotožňujúc sa s týmto výrokom považujeme aj my za jednu z najvyšších úloh katedry jazykov Akadémie Policajného zboru v Bratislave systematické spracúvanie terminológie odborných disciplín súvisiacich s policajnou činnosťou a vyplnenie prázdnych miest v terminologickej a lexikografickej činnosti v rámci rezortu Ministerstva vnútra.

Príloha 1 – Terminologický záznam

<i>termín</i>	zákaz mučenia	<i>termín</i>	prohibition of torture
<i>synonymum</i>	právo nebyť mučený	<i>synonymum</i>	
<i>oblasť</i>	Základné ľudské práva a slobody	<i>oblasť</i>	Human rights and fundamental freedoms
<i>definícia</i>	Základné ľudské právo garantované ústavou a medzinárodnými dohovormi, ktorým sa zakazuje neľudské zaobchádzanie, ktorého cieľom je získanie informácií alebo priznania.	<i>definícia</i>	The prohibition of torture, and of inhuman and degrading treatment or punishment, is frequently cited as one of the most absolute and sacred of fundamental human rights; part of customary international law; a peremptory norm (<i>jus cogens</i>); an absolute prohibition – it applies regardless of the conduct of the victim or the nature of any offence that has allegedly been committed.
<i>zdroj definície</i>	Drgonec, J.: <i>Ústava Slovenskej republiky</i> , s. 427	<i>zdroj definície</i>	Schabas, W. A.: <i>The European Convention on Human Rights: A Commentary</i> , Oxford University Press, 2015

²⁸ ONDŘEJEK, P., 2013. *Několik poznámek k právneteoretickým aspektům lidských práv*, s. 19 – 22.

²⁹ JAZYKOVEDNÝ ÚSTAV Ľ. ŠTÚRA SAV. *Slovenská terminologická databáza. O projekte* [online]. [cit. 15. decembra 2017]. Dostupné na: https://terminologickyportal.sk/wiki/O_projekte

³⁰ LEVICKÁ, J., 2005. *Teoretické východiská budovania terminologickej databázy*, s. 2.

<i>kontext</i>	<p>1. <i>Právo nebyť mučený</i> je jedným zo základných ľudských práv. Pôsobí absolútne. Vzťahuje sa na všetky osoby bez rozdielu a bez ohľadu na to, či sa dopustili, či dopúšťajú akokoľvek závažnej trestnej činnosti, bez ohľadu na to, aké nebezpečenstvo predstavujú pre krajinu, v ktorej sa nachádzajú.</p> <p>2. V konfrontácii s bezpečnosťou štátu zákonodarca uprednostnil len ochranu života a <i>zákaz mučenia</i>.</p>	<i>kontext</i>	The Helsinki Foundation for Human Rights prepared an application against Poland, alleging a violation of the <i>prohibition of torture</i>
<i>zdroj kontextu</i>	<p>1. Hodoňová, S.: <i>Mučenie, kruté alebo neľudské zaobchádzanie alebo trest</i>, s. 3 http://www.hrl.sk/sites/default/files/files_downloads/clanok_mucenie_uprava_24.2.2015.pdf</p> <p>2. Prehľad vybraných rozhodnutí Ústavného súdu Slovenskej republiky za obdobie máj 2015, II. Senát, II. ÚS 480/2014; https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/992300/Prehľad_2015-05_S2.pdf/cd3bb794-ae9b-4963-9fb8-a5bdda0e612b</p>	<i>zdroj kontextu</i>	<i>Police beating violated prohibition of torture</i> http://humanrightshouse.org/Articles/20057.html
<i>použitie termínu</i>	legislatívny	<i>použitie termínu</i>	legislatívny
<i>autorita</i>		<i>autorita</i>	
<i>príbuzné termíny</i>	neľudské zaobchádzanie, ponižujúce zaobchádzanie	<i>príbuzné termíny</i>	inhuman treatment, degrading treatment
<i>cudzojazyčný ekvivalent</i>	prohibition of torture	<i>cudzojazyčný ekvivalent</i>	
<i>poznámka</i>	Čl. 16 ods.2 chráni každú osobu pred tromi druhmi konaní, ktoré sú nezlučiteľné so zaobchádzaním s ľudskou bytosťou: a) mučením, b) neľudským zaobchádzaním, c) ponižujúcim zaobchádzaním (Drgonec, J.: Ústava Slovenskej republiky, s. 425)	<i>poznámka</i>	
<i>URL</i>		<i>URL</i>	

Príloha 2 – Návrh slovníkového hesla

SLOVENSKÝ JAZYK	ANGLICKÝ JAZYK
<ul style="list-style-type: none"> zákaz mučenia <p>základné ľudské právo garantované ústavou a medzinárodnými dohovormi zakazujúce neľudské zaobchádzanie, ktorého cieľom je získanie informácií alebo priznania.</p> <ul style="list-style-type: none"> <i>porušenie zákazu mučenia</i> <i>všeobecný zákonný zákaz mučenia</i> <i>zákaz mučenia a neľudského, či ponižujúceho zaobchádzania</i> 	<ul style="list-style-type: none"> prohibition of torture <p>one of the most absolute and sacred of fundamental human rights, nonderogable, a <i>jus cogens</i> norm banning the purposeful infliction of severe pain or suffering on a detainee by public officials, or with their complicity or collusion.</p> <ul style="list-style-type: none"> <i>violation of the prohibition of torture</i> <i>general legal prohibition of torture</i> <i>prohibition of torture and inhuman or degrading treatment</i>

Záver

Autorka článku upriamuje pozornosť na význam používania terminológie v odbornom jazyku ako súčasť jazykovej a terminologickej kultúry a efektívnej komunikácie. V rámci starostlivosti o štátny jazyk popisuje úlohy vyplývajúce z *Koncepcie starostlivosti o štátny jazyk Slovenskej republiky*, ku ktorým patria aj úlohy súvisiace s terminologickou činnosťou. Jednou z nich je aj vytvorenie terminologických komisií pri všetkých rezortoch štátnej správy a odborných pracoviskách. Článok podrobnejšie popisuje činnosť Terminologickej komisie Ministerstva vnútra v období od jej založenia až po súčasnosť. V rámci popisu terminologickej činnosti na Akadémii Policajného zboru v Bratislave spomína doterajšie výstupy a sústreďuje sa na aktuálne prebiehajúci výskum ľudskoprávnej terminológie v rámci svojej dizertačnej práce.

Motiváciou pre terminologický výskum v tejto oblasti je neexistencia, resp. nedostatok spoľahlivých dvojjazyčných lexikografických diel, ako aj prepojenie práce s vedecko-výskumnou úlohou „Ochrana ľudských práv v činnosti polície“. Autorka definuje základné pojmy a zásady terminologickej práce. Následne charakterizuje jazykovedné, resp. prekladateľské úskalia práce s právnou terminológiou a naznačuje možné prístupy k ich riešeniu, najmä v intenciách Sandrinioho. Naznačuje postup a metódy svojho výskumu, ktorého cieľom má byť analýza vybraných pojmov a následne návrh dvojjazyčného slovníka ľudských práv. Na záver svojho príspevku uvádza ukážku plánovaného praktického výstupu.

Literatúra

- ABRAHÁMOVÁ, E. a O. ŠKVARENINOVÁ, 2002. *Kapitoly zo štylistiky a rétoriky pre právnikov*. Bratislava: Právnická fakulta UK. 123 s. ISBN 80-7160-163-2.
- CABRÉ, M. T., 1999. *Terminology – theory, methods and applications*. John Benjamins Publishing. 248 s. ISBN 9789027216342.
- CÍBIKOVÁ, I., 2011. *Terminologický manažment verejnosprávnej tematickej oblasti*. EDIS. 177 s. ISBN 9788055405599.
- CÍBIKOVÁ, I., 2014. *Aktuálny stav, smerovanie a perspektívy slovenskej terminológie*. (Z podkladov do druhej správy o stave používania štátneho jazyka na území Slovenskej republiky, január 2014) [online]. [cit. 15. decembra 2017]. Dostupné na: http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-173951?prefixFile=m_
- ĎURČO, P. a kol, 2007. *Bezpečnostnoprávna terminológia*. 1. vydanie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. s. 176. ISBN 978-80-8054-406-5.
- EQUALITY AND HUMAN RIGHTS COMMISSION [online]. [cit. 15. decembra 2017]. Dostupné na: <https://www.equalityhumanrights.com/en/secondary-education-resources/useful-information/glossary-terms>
- EUROTERMBANK [online]. [cit. 15. decembra 2017]. Dostupné na: <http://www.eurotermbank.com/default.aspx>
- FERENČÍKOVÁ, P. a M. FERENČÍKOVÁ, 2016. *Slovensko-anglický a anglicko-slovenský slovník pre poriadkovú a dopravnú políciu*. 1. vydanie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. 255 s. ISBN 978-80-8054-666-3.
- GONDEKOVÁ, J., 2016. *Výsledky činnosti v oblasti štátneho jazyka* [online]. [cit. 15. decembra 2017]. Dostupné na: <http://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/statny-jazyk/vysledky-c1.html>
- CHROMÁ, M. 1997. *Anglicko-český právnický slovník*. Praha: LEDA. 341 s. ISBN 80-85927-25-X.

- CHROMÁ, M. 2003. *Česko-anglický právnický slovník s vysvětlivkami*. Praha: LEDA. 481 s. ISBN 8073350211.
- IATE. *Interactive Terminology for Europe* [online]. [cit. 15. decembra 2017]. Dostupné na: <http://iate.europa.eu/SearchByQueryLoad.do?method=load>
- JAZYKOVEDNÝ ÚSTAV Ľ. ŠTÚRA SAV. *Slovenská terminologická databáza. O projekte* [online]. [cit. 15. decembra 2017]. Dostupné na: https://terminologickyportal.sk/wiki/O_projekte
- JAZYKOVEDNÝ ÚSTAV Ľ. ŠTÚRA SAV. *Slovenská terminologická databáza* [online]. [cit. 15. decembra 2017] Dostupné na: https://terminologickyportal.sk/wiki/Hlavná_stránka
- LEVICKÁ, J., 2006. Teoretické východiská budovania terminologickej databázy. In *Odborný preklad*. 2. Ed. J. Šoltýs. Bratislava: AnaPress/Slovenská spoločnosť prekladateľov odbornej literatúry. s. 73 – 81. ISBN 80-89137-54-5.
- MACHOVÁ, S., 1995. Terminografie. In *Manuál lexikografie*. Praha: F. Čermák a R. Blatná (eds), H&H. s. 137 – 157. ISBN 80-85787-23-7.
- MASÁR, I., 1993. Stav a úlohy slovenskej terminológie. In *Kultúra slova*, č. 5 – 6.
- MASÁR, I., 1991. *Príručka slovenskej terminológie*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV. s. 80. ISBN 188-22-0341-5.
- MINISTERSTVO KULTÚRY, 2001. *Koncepcia starostlivosti o štátny jazyk Slovenskej republiky* [online]. [cit. 15. decembra 2017]. Dostupné na: www.culture.gov.sk/extdoc/2835/priloha-2-koncepcia
- MINISTERSTVO KULTÚRY, 2007. *Opatrenia v oblasti štátneho jazyka* [online]. [cit. 15. decembra 2017]. Dostupné na: <http://www.culture.gov.sk/extdoc/3290/opatrenia>
- MINISTERSTVO VNÚTRA, 1997. *Štatút Terminologickej komisie Ministerstva vnútra Slovenskej republiky*.
- ONDREJKOVIČOVÁ, J., 2015. Preklad slovenskej terminológie používanej v oblasti hraničnej a cudzineckej polície do ruštiny v pripravovanom terminologickom prekladovom slovníku, In *Terminologické fórum V*. Univerzita Cyrila a Metoda v Trnave: Filozofická fakulta, s. 107 – 113. ISBN 978-80-8105-755-7
- ONDŘEJEK, P., 2013. *Několik poznámek k právneteoretickým aspektům lidských práv*. In *Šturma, P., Pojem a teorie lidských práv*. Edit. Pavel Šturma, 1. vydanie. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta. 119 s. (Studie z lidských práv, č. 1) s. 19 – 29. ISBN 978-80-87146-77-4.
- SANDRINI, P., 1996. *Comparative Analysis of Legal Terms: Equivalence Revisited*. Ch. Galinski and K. D. Schmitz (eds) Terminology and Knowledge Engineering (TKE '96). Frankfurt am Main: Indeks Verlag, 342-351 [online]. [cit. 15. decembra 2017]. Dostupné na: <http://homepage.uibk.ac.at/~c61302/publik/tke96.pdf>
- STN ISO 1087-1. *Terminologická práca. Slovník. Časť 1: Teória a aplikácia*.
- ŠTEFKOVÁ, M., 2013. *Právny text v preklade – translatologické aspekty právnej komunikácie v kombináciách málo rozšírených jazykov*. Iura Edition. 222 s. ISBN 978-80-8078-681-6.
- THE OFFICE OF THE UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS [online]. [cit. 15. decembra 2017]. Dostupné na: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/Pages/TBGlossary.aspx>

Keywords: term, terminology, terminology committee, law, human rights

Summary

The author in her article focuses on the significance of the use of terminology in a specialized language, which is part of the language and terminological culture and of effective communication. Taking care of the language includes responsibilities stated in the *Plan for the Care of the State Language of the Slovak Republic*. These also include tasks related to terminology work. One of them is to establish terminology committees in all sectors of the state administration and at specialist workplaces. The article describes in more detail the work of the Terminology Committee of the Ministry of the Interior since its establishment until today.

In describing the terminology work at the Academy of the Police Force, the article mentions the outputs so far and presents the current research on the human rights terminology, which is the subject of the author's dissertation. The motivation for the terminology work in this subject field is the non-existence or an insufficient number of reliable bilingual lexicographic works as well as the connection of the research to the scientific research task on the Protection of Human Rights in the Activities of the Police Force. The author defines the basic concepts and principles of terminology work. She also characterizes the linguistic and translational issues related to the legal terminology, and introduces possible approaches to dealing with them, especially those suggested by Sandrini. The author also presents the procedure and methods of her research the aim of which is an analysis of the selected concepts and a draft of a bilingual dictionary of human rights. The article is concluded with an example of the intended practical outputs of the research.

*mjr. Mgr. Mária Ferenčíková
Katedra jazykov
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
e-mail: maria.ferencikova2@minv.sk
tel: 09610 57 549*

Recenzenti:

pplk. doc. JUDr. Klaudia Marczyová, PhD.; npor. JUDr. PhDr. Mgr. Jozef Medelský, PhD.

Kriminalita a možnosti jej prevencie

Anotácia: Cieľom predkladaného článku je poukázať na vznik kriminality a jej rozšírenie v podmienkach Slovenskej republiky, najmä po vstupe do schengenského priestoru. Kriminalita ako sociálno-patologický fenomén sa stáva súčasťou každodenného života celej spoločnosti so stúpajúcimi a explicitne rozširujúcimi tendenciami. Tento „jav“ sprevádza aj sofistikácia jednotlivých druhov páchanej organizovanej trestnej činnosti. Na to, aby bola zabezpečená dôrazná ochrana spoločnosti je potrebné vybudovať dôslednú kriminálnu politiku za pomoci štátu, ktorá bude eliminovať nežiaduce účinky kriminality. Za relevantné pokladáme upriamiť pozornosť aj na prevenciu budúcich generácií, a to už od detí v predškolskom veku.

Kľúčové slová: kriminalita, prevencia, represia, kriminálna politika.

Úvod do problematiky

Kriminalita je stará ako ľudstvo. Zločin k ľudskej spoločnosti patrí odjakživa a Jandourek metaforicky dodáva, že sa o ňom uvažuje od čias, keď Kain zabil Ábela.¹ Už starovekí filozofi sa zaoberali vo svojich teoretických spisoch protispoločenským konaním, negatívnymi javmi a zločinom.

Štruktúru spoločnosti v súvislosti s kriminalitou výstižne charakterizuje Joyce Tyldesley: „*Nerovnomerné rozdeľovanie majetku a možností, samozrejme, nemuselo nevyhnutne viesť ku kriminalite. Lenže taká je už ľudská prirodzenosť. Každá spoločenská vrstva je vždy obdarovaná primeraným dielom lotrov a darebákov. Jediným limitujúcim faktorom bol prístup k zdrojom, takže chudobnejšie vrstvy spoločnosti sa obmedzovali na menej závažné a fyzické trestné činy, drobné priestupky, krádeže a vraždy, zatiaľ čo príslušníci privilegovaných vrstiev boli schopní využívať svojich vysokých pozícií a zaoberať sa značne duševne náročnejšími trestnými činmi, takzvanou „úradníckou“ kriminalitou, ktorá obnášala úplatkárstvo (úplatky dávané i prijímané), korupciu a podvody vo veľkom. Majetok im, samozrejme, dovoľoval ďalší luxus; mohli zaplatiť iným, aby páchali trestnú činnosť za nich.*“²

Pre našu spoločnosť znamenal rok 1989 začiatok obrovských zmien, a to politických, hospodárskych, ekonomických, vlastníckych i spoločenských. Každá zmena však prináša okrem pozitív aj negatíva. Krátko po zmene režimu sa ukázalo, že slobodu sprevádzal aj chaos spojený s neexistujúcimi pravidlami a zodpovedajúcimi zákonmi. Celé deväťdesiate roky sa tak niesli v znamení nevídaného nárastu kriminality. V deväťdesiatych rokoch dostal zelenú organizovaný zločin. Chýbali zákony, policajti a colníci neboli pripravení na novú situáciu, v ktorej sa štát ocitol. Po roku 1989 sa aj na Slovensku objavil fenomén nájomných vražd a obchodovania s ľuďmi. Následne nastali zmeny aj vstupom Slovenskej republiky do EÚ (2004) a schengenského priestoru v roku 2007.

1. Spoločenský kontext stavu a vývoja kriminality

Kriminalita (*crimen* – zločin, previnenie, vina, prečin) je zvláštnym sociálno-patologickým fenoménom, ktorý sa v poslednej dobe stáva bežnou súčasťou každodenného života spoločnosti a patrí medzi najväčšie bezpečnostné riziká. Z trestnoprávneho hľadiska je možné pojem kriminalita charakterizovať ako súhrn trestných činov, ktoré sú zvyčajne dané priestorom, časom, rozsahom a štruktúrou. Iná definícia kriminality hovorí, že sa jedná o jav,

¹ JANDOUREK, J., 2011. *Sociologie zločinu* (Proč lidé vraždí a jezdí načerno), s. 21.

² TYLDESLEY, J., 2001. *Jak soudili faraoni*, s. 14.

ktorý narúša harmonický chod spoločnosti a má rôzne aspekty. Negatívne ovplyvňuje život a zdravie jednotlivca, skupiny obyvateľstva, ale aj celú spoločnosť, a môže spôsobiť škody duchovné, materiálne, fyzické, psychické a iné.³

Ako bolo uvedené v úvode príspevku, kriminalita na Slovensku po roku 1989 bola odrazom spoločensko-politického, sociálno-ekonomického a historicko-kultúrneho vývoja a radikálnych zmien. Ekonomické problémy spojené s transformáciou a reformami (vznik a vysoký nárast nezamestnanosti, strata, resp. pokles sociálnych istôt, existenčné problémy, pokles životnej úrovne a pod.) vytvárali a sčasti dodnes vytvárajú tlak na značnú časť populácie, pričom časť z nich prekračuje pri riešení týchto situácií právne normy. Z týchto dôvodov vzrástla hlavne majetková kriminalita, ktorá je odrazom stavu ekonomiky a celkovej hospodárskej úrovne krajiny. V dôsledku prudkých sociálnych zmien dochádzalo k oslabeniu sociálnej sebakontroly jedincov, zvlášť v marginalizovaných skupinách, k zmenám ich hodnotovej orientácie, k poruchám v konaní, zvýšeným prejavom agresivity, čo viedlo k nárastu násilnej kriminality. Otvorenie hraníc spôsobilo, že územie Slovenska sa stalo križovatkou transferu drog z východu na západ, ako aj ich odbytkom. V krajine sa objavili niektoré nové formy zločinnosti (organizovaná kriminalita, racketing), ktoré si vyžadovali nielen materiálno-technické vybavenie, ale aj kooperáciu na medzinárodnej úrovni.⁴

Problematika kriminality je celosvetovým problémom. Z tohto dôvodu nie je efektívne ani možné účinne ju zvládnuť izolovanými opatreniami iba na národnej úrovni, je nutná medzinárodná spolupráca.

Kriminalita sa v priebehu doby neustále mení. Rozlišuje sa **kriminalita zjavná**, ktorá je štátom registrovaná a **kriminalita latentná – tzv. skrytá**, o ktorej orgány činné v trestnom konaní z rôznych dôvodov nevedia a ktorá je v konečnom dôsledku 3 až 5 krát väčšia, ako kriminalita zjavná.

V štruktúre kriminálnej scény dominujú najznámejšie druhy kriminality, akými sú majetková kriminalita, násilná kriminalita, ekonomická kriminalita (hospodárska) a organizovaný zločin. Organizovaná trestná činnosť zasiahla takmer všetky regióny sveta, nevynímajúc Slovenskú republiku. Prejavuje sa najmä v oblastiach, ktoré sú finančne výnosné. Ide spravidla o výrobu a obchodovanie s drogami, obchodovanie s ľuďmi, sexuálne vykorisťovanie žien, obchodovanie so zbraňami a muníciou, kradnutými autami, obchodovanie s diamantmi a drahými kovmi, pašovanie cigariet, falšovanie peňazí, či podvody najrôznejšieho charakteru. V neposlednom rade ide aj o pranie špinavých peňazí, ktorým organizované skupiny legalizujú svoje nelegálne príjmy.⁵ S nástupom nových druhov a foriem kriminality nastali závažnejšie problémy, ktoré rýchlo prenikli do všetkých rozhodujúcich sfér a rovín spoločenského života.

Medzi typické znaky súčasnej kriminality patrí intelektualizácia kriminality. Ide o proces, ktorý sa vyznačuje nárastom páchatel'ov s vysoko nadpriemernými intelektuálnymi schopnosťami (kvalifikácia v odborne náročných oblastiach, s vysokoškolským vzdelaním, ovládaním svetových jazykov atď.). Ďalším znakom je sofistikácia kriminality. Jedná sa o priebeh prenikania vedeckých poznatkov, postupov a prvotriednych technológií do páchania trestnej činnosti, jej utajovania a zvyšovania bezpečnosti páchatel'ov. Na jednej strane to síce zvyšuje nároky na ich kvalifikáciu a špecializáciu, ale na strane druhej sťažuje ich odhalenie menej kvalifikovanými policajnými zborními. Intelektualizácia a sofistikácia zločinu sú bezprostredne prepojené. K uvedeným znakom pribudol i ďalší znak, a to jej internacionalizácia, ku ktorej prispievajú globalizačné procesy.

³ GAŠPIERIK, L., 2010. *Prevenca kriminality a i inej protispoločenskej činnosti*, 166 s.

⁴ MICHÁLEK, A., 2009. Zločinnosť na Slovensku a v jeho regiónoch. In *Sociálna prevencia*, č. 1, s. 11.

⁵ KLIMEK, L., 2017. *Základy trestného práva Európskej únie*, s. 108.

Vstupom Slovenskej republiky do schengenského priestoru⁶ v roku 2007 sa vytvorila občanom možnosť voľného prekračovania vnútorných schengenských hraníc, bez hraničnej kontroly, pohyb v celom priestore len s platným občianskym preukazom alebo cestovným pasom a vznikli nové možnosti ekonomickej cezhraničnej spolupráce, cestovného ruchu, a pod. No na strane druhej voľný pohyb osôb, tovaru a kapitálu má tendenciu zneužívať organizovaný zločin. Umožňuje nelegálnym migrantom bezproblémové prekračovanie vnútorných schengenských hraníc. Najzávažnejším problémom je súvis ilegálnej migrácie s činnosťou medzinárodných zločineckých skupín, ktoré vytvárajú organizovanú základňu najmä pre obchod s ľuďmi, drogami, pašovaním tovaru i medzinárodným terorizmom.

2. Prevencia kriminality

2.1 Pojem prevencie kriminality a súvisiace pojmy

Prevencia kriminality v užšom zmysle slova znamená súbor najrôznejších aktivít mimotrestného charakteru, ktoré sú zamerané na odstránenie, oslabenie, či neutralizáciu kriminogénnych faktorov s cieľom zastaviť rast kriminality alebo doceliť jej elimináciu. Pôjde teda o pôsobenie na faktory kriminality, na príležitosti a podnety na páchanie trestných činov, o pôsobenie na potenciálnych páchatel'ov a potenciálne obeť, a vytváranie zábran proti páchaniu trestných činov. Prevencia, ako jeden z prostriedkov predchádzania trestnej činnosti, predstavuje teda pokus o znižovanie stavu kriminality, a to ešte pred jej začatím alebo pokračovaním.⁷

Všeobecnými nástrojmi boja proti zločinnosti sú v zmysle známych teoretických poznatkov prostriedky trestnoprávne a spoločensko-preventívne. Pri zistení dominantnej príčiny kriminality sú schopné v boji s ňou vhodne napomáhať. Za trestno-právne preventívne prostriedky považujeme najmä samotné trestnoprávne normy, ktoré však na to, aby mohli zohrávať rozhodujúci preventívny vplyv, musia zodpovedať požiadavkám spoločenského vývoja. Zároveň musia byť dotvárané účinným aplikačným systémom. Z hľadiska spoločenských preventívnych prostriedkov zohrávajú osobitú úlohu: rodina, školská výchova, využívanie voľného času, a pod. Je ťažké stanoviť, ktorej skupine týchto preventívnych prostriedkov poskytnúť miesto primárne a ktorej miesto sekundárne. Názory sa rôznia, a to aj napriek tomu, že by sa mohlo javiť, že v dnešnej spoločnosti prevládajú tendencie rozhodujúceho preventívneho vplyvu so zameraním na úvahu: čím prísnejší trest, tým efektívnejší systém. S tým je však spojená hrozba neprimeranej represie⁸, ktorej konečným výsledkom môže byť úplný opak požadovaného. My sa v tomto smere domnievame, že prepojenosť oboch profylaktických systémov je neoddeliteľná až do tej miery, že žiaden z nich nemožno nadrad'ovať proti druhému.⁹

Kriminálna politika je nástrojom kontroly kriminality. Jej cieľom je za pomoci štátu a spoločnosti znížiť počet trestných činov. Sústreďuje sa taktiež na problematiku kriminalizácie a dekriminlizácie. Okrem toho sa zaoberá i usporiadaním systému kontroly. *Preventívna činnosť* alebo *preventívna aktivita* je v užšom zmysle chápaná ako pojem prevencie kriminality. Je to v súvislosti s preventívnymi opatreniami v praxi, formami a metódami

⁶ Schengenský priestor (slangovo „Schengen“) - územie štátov, ktoré nevykonávajú kontroly osôb na svojich spoločných (vnútorných) hraniciach. V Luxemburskom Schengene bola 14. júna 1985 podpísaná Schengenská dohoda. V rámci implementácie tzv. schengenského aquis (súbor právnych noriem schválených členskými štátmi a orgánmi EÚ na realizáciu jednej zo štyroch základných slobôd – voľného pohybu osôb v priestore Únie) prebieha proces vstupu do schengenského priestoru.

⁷ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol., 2004. *Kriminologie*, s. 156.

⁸ Pojem represia kriminality je komplementárnym pojmom k pojmu prevencia kriminality

⁹ ČEČOT, V., KOTRECOVÁ, A., 2007. AKO ĎALEJ S PREVENCIU KRIMINALITY MLÁDEŽE? In *Sociálna prevencia*, č. 1, s. 9.

prevencie. *Forma a metóda prevencie kriminality* predstavuje základné postupy, spôsoby realizácie preventívnych opatrení. *Preventívna stratégia* hovorí o základných smeroch preventívnych aktivít. *Preventívny projekt* je náčrtom zámeru preventívnych činností týkajúcich sa východísk a cieľov prevencie. Je základom prípravy preventívnych programov. Má rámcový charakter. *Preventívny program* je súborom preventívnych opatrení, ktoré vychádzajú z jednej alebo viacerých preventívnych stratégií. Zahŕňa konkretizáciu úloh s vymedzením subjektu a objektu prevencie, harmonogramu a termínov plnenia. Predstavuje rozpracovanie preventívneho projektu. *Preventívne opatrenie* je chápané ako základná jednotka preventívnej činnosti v rámci preventívnych stratégií. Zväčša sa realizuje samostatne, avšak v záujme vyššej účinnosti sa spája i do väčších súborov.

2.2 Prevencia a zníženie kriminality detí a mládeže

Každý človek žijúci v spoločnosti sa nutne musí socializovať. Problém je v tom, či sa socializuje (alebo je socializovaný) dobre, zle alebo lepšie povedané väčšinou dobre; alebo zle vzhľadom na spoločnosť, ku ktorej sa zaraďuje. Keď hovoríme o kriminalite mladých, hovoríme o ich zlyhaní, o zlyhaní jednotlivca v jeho ľudskom i sociálnom rozmere. Niečo zlyhalo, bolo zanedbané, neboli včas zachytené varovné signály chybných postojov a túžob dieťaťa, či mladistvého.¹⁰ Osobitnú úlohu vo vzťahu k mladej generácii, k maloletým, mladistvým a k osobám blízkym veku mladistvých zohráva prevencia a všetky jej druhy.

Problematika vymedzenia kategórií detí a mládeže predstavuje osobitný problém. Podľa legislatívy OSN a UNESCO sú deťmi všetci od narodenia do 18 roku života. Sociologický vek mládeže býva vymedzený spôsobom života, hodnotovými orientáciami a subkultúrou (*mládeže*), niekedy býva spájaný i s termínom „*mladí dospelí*“. Psychologické vymedzenie sa zaoberá detstvom, ako obdobím nezáväzných hier, pubertou a adolescenciou, právo rozlišuje medzi maloletými, mladistvými a osobami blízkymi veku mladistvého.

Toto osobitné miesto prevencie vo vzťahu k mládeži vyplýva nielen z oveľa väčšej možnosti predchádzať kriminalite, ale aj z povinnej starostlivosti o mladú generáciu, ktorá bude za krátku dobu rozhodujúcim spôsobom realizátorom kvality života slovenskej spoločnosti, hodnôt a noriem, národných i nadnárodných, všeludských tradícií a kultúry.

Okrem poznania príčin a podmienok páchania trestných činov, individuálnych i sociálnych, preto pristupuje ako ďalšia podmienka efektívnosti preventívnych aktivít *poznanie života súčasnej mládeže*, spôsobu jej myslenia, hodnotových orientácií, problémov a subkultúry mládeže. Nezaobíde sa to bez ďalšej profesionalizácie prevencie, orientovanej na mladistvých, maloletých a „mladých dospelých“, bez osobitnej prípravy preventistov, nielen v Policajnom zbore, ale aj v školách, kultúrnych a osvetových zariadeniach, v orgánoch štátnej správy a samosprávy, v zariadeniach s prevahou sociálnej práce. Okrem vedy a výskumu mládeže tak, ako je to vo väčšine vyspelých štátov Európy, by malo slúžiť i zvýšené úsilie **prípravy odborníkov pre prácu s mládežou**. Tomu by mali slúžiť:

- vzdelávacie programy,
- sociálnopsychologické výcviky,
- legislatívne prostredie.

Vo všetkých troch zložkách je zaznamenaný citelný nedostatok. Programy vzdelávania učiteľov, sociálnych pracovníkov, sudcov, prokuratúry i policajtov – v diferencovanej podobe – neobsahujú doposiaľ poznatky ani z kriminológie, vrátane prevencie akýchkoľvek spoločensky nežiaducich javov, ani poznatky o mládeži, spôsobe jej života a myslenia. Táto skutočnosť vystupuje ako problém s osobitnou naliehavosťou, keď je víziou

¹⁰ SCHEINOST, M. et al., 2010. *Kriminalita očima kriminológů*, s. 68.

spoločnosť založená na poznatkoch. Stratégia prevencie nemôže opomenúť oblasť rozvoja vedy a výskumu v kriminológii, ani vzdelávanie v tejto oblasti.¹¹

Z praktických skúseností v rámci prednáškovej činnosti zameranej na prevenciu kriminality vyplynuli nasledovné skutočnosti: Na základných školách sa u detí prejavuje veľká agresivita a hyperaktivita, sú predčasne sexuálne vyspelé, resp. majú už skúsenosti so sexuálnym životom. Používajú mobily, internet s nevhodnými aplikáciami vzhľadom na ich vek a sledujú televízne programy s násilnou tematikou (akčné filmy, vojnové filmy, horory), čo považujeme za najväčšiu hrozbu pre stratu zmysluplného využívania voľného času. Súčasní pedagógovia ťažko spoznávajú príznaky problémov „detí“ počas ich vzdelávacej povinnosti. Bolo by potrebné vymedziť čas pre jeho výchovnú činnosť (1 hodinu v jeho úväzku). Na stredných školách nedostávajú základné poznatky o trestnej činnosti (okrem drogovej trestnej činnosti) a jej súvisiacich následkoch. Žiaci všetkých stupňov škôl prednášky vnímali pozorne, s obľubou, považovali ich za zaujímavé a účinné.

Úvahy de lege ferenda:

Potreba rozvíjania kriminológie a jej príbuzných právnych odvetví na vysokých školách, vedecko-výskumných inštitúciách, v nemalom rozsahu aj na stredných školách.

Zabezpečiť prenos najnovších teoretických a praktických poznatkov získaných medzinárodnou výmenou skúseností do praxe každodenného života škôl, súdov, prokuratúry a Policajného zboru.

Z hľadiska kriminológie vytvárať preventívne projekty určené deťom už v predškolskom veku (materských škôlkach). Je potrebné im vštepovať základné informácie o dobrých a zlých skutkoch. Viest' ich k opatrnosti, poučiť ich o dôsledku zlého konania, a aby sa zlými nestali.

Vytvárať systemizované miesta na základných a stredných školách pre preventistov, špecializovaných na problematiku mladistvých a osôb blízkych veku mladistvých.

Zvýšiť odbornú pripravenosť súčasných i budúcich učiteľov počas štúdia na svoje pedagogické povolanie na preventívne aktivity, oboznamovanie sa so základmi kriminológie, prípadne forenzných vied, ktoré budú prezentované v rámci povinnej, praktickej výuky.

Zaradiť do študijných programov pre budúcich učiteľov otázky týkajúce sa prevencie nielen so zameraním na drogovú závislosť, ale aj násilie, obchodovanie s ľuďmi, s deťmi, stalking, šikanu, mobbing, páchanú trestnú činnosť na školách a inú protispoločenskú činnosť.

Zabezpečiť aspoň dvakrát v roku účasť detí a rodičov na prednáškach s uvedenou kriminálnou tematikou (výchovná spolupráca školy a rodiny). J. Á. Komenský zdôrazňoval: „Prevýchova je omnoho ťažšia ako výchova“.

V spolupráci s justičnými orgánmi a súdmi ešte navrhujem jedenkrát ročne účasť mladistvých na hlavných pojednávaniach, kde získajú skúsenosť, aby sa sami nestali páchatel'mi trestných činov.

Následne formou kontroly analyzovať stav a vývoj páchanej trestnej činnosti, napr. prostredníctvom dotazníkov, ktoré budú štatisticky vyhodnotené vo výročnej správe a budú predkladané na výučbe zameranej na prevenciu kriminality pred, a aj po účasti na hlavnom pojednávaní.

¹¹ MVSR a RV SR: Stratégia prevencie kriminality, schválená uznesením vlády SR č. 681.

Dostupné na: http://www.staremesto.sk/buxus/docs/socialna_pomoc_a_zdravotnictvo/KP/KP04_12.pdf.

Záver

Politicko-spoločenské a ekonomicko-právne zmeny uplynulých 20. rokov zásadným spôsobom zmenili život obyvateľov Slovenskej republiky prakticky v každej oblasti, dá sa povedať, že pozitívnym spôsobom. Negatívnym javom spoločenských zmien je kriminalita, nakoľko bráni rozvoju spoločnosti, ničí sociálny, ľudský kapitál a zhoršuje kvalitu života. Vďaka komplexným opatreniam poklesla na Slovensku kriminalita všetkých druhov páchanej trestnej činnosti a je zrejmé, že v spoločnosti skutočne dochádza ku znižovaniu podielu mladistvých a maloletých páchatel'ov trestných činov na celkovej kriminalite. „Dlhoročným trendom na Slovensku je pokles kriminality, ktorý je spôsobený legislatívnymi opatreniami, činnosťou Policajného zboru, ale aj faktormi, ako je rast životnej úrovne, či schopnosť občanov lepšie chrániť svoj majetok technológiami, ako sú kamerové systémy alebo pulty centrálnej ochrany. Výnimkou z tohto trendu sú však extrémistické trestné činy vrátane ich virtuálneho rozmeru“, konštatoval v televíznej diskusii prvý viceprezident Policajného zboru Jaroslav Málík.¹²

V prognóze o vývoji kriminality, ktoré uvádzajú autori Čechot, Madliak a Keller vo svojom prezentovanom zborníku „Právny poriadok Slovenskej republiky po 25. rokoch“ sú zreteľné upozornenia na nebezpečenstvá, ktoré vyplývajú zo vzniku nových, dosiaľ u nás neznámych druhov trestnej činnosti. Nové formy kriminality v 21. storočí ovplyvnil najmä internet. Šírenie sociálnych sietí, ktoré v mnohých podobách prinášajú len samé negatíva, ako napr. stalking, v podobe internetu je to cyber – stalking, obchodovanie s deťmi, obchodovanie so zbraňami, šírenie detskej pornografie, únosy. Organizovaná kriminalita v najnovšom ponímaní páchajúca organizovaný zločin sa so súvisiacim technickým vývojom relatívne zaoberá novými oblasťami, a to najmä v počítačovej kriminalite, ktorá má rôznu podobu ako nelegálne obchodovanie, pranie špinavých peňazí, obchod s kreditnými kartami a pod. Vzhľadom na tento nový fenomén treba zdôrazniť, že z hľadiska prognóz vývoja počítačovej kriminality má stúpajúcu tendenciu.

Prevenia kriminality je prioritou každej jednej občianskej spoločnosti. Organizovaný zločin ako nadnárodný fenomén predstavuje obrovský problém, ktorý nie je možné vyriešiť prostriedkami na národnej úrovni, ale je potrebná spolupráca s justičnými, policajnými orgánmi na nadnárodnej úrovni, a preto je veľmi dôležitá cezhraničná výmena skúseností v oblasti boja s kriminalitou.

Literatúra

- BUBELÍNI, J., 2001. *Prevenia kriminality (základy kriminálnej prevencie a preventológie s aplikáciami na činnosť verejnej správy a polície)*. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR, sekretariát Rady vlády pre prevenciu kriminality.
- ČEČOT, V. a kol., 2013. *Obchodovanie s ľuďmi alebo otroctvo 21. storočia*. Sládkovičovo: Vysoká škola v Sládkovičove. 350 s. ISBN 978-80-8967-90-3.
- ČEČOT, V. a A. KOTRECOVÁ, 2007. *Ako ďalej s prevenciou kriminality mládeže?* Sociálna prevencia. Informačno-vzdelávací bulletin rezortu kultúry, č. 1. ISSN1336-9679. Dostupné na: http://www.infodrogy.sk/drogyUserFiles/File/IVB_Kmiminalita_1_2007_zelene.pdf
- GAŠPIERIK, L., 2010. *Prevenia kriminality a i inej protispoločenskej činnosti*. Vydavateľstvo: EDIS. 166 s. ISBN 9788097041007.
- KLIMEK, L., 2017. *Základy trestného práva Európskej únie*. 1. vydanie. Vydavateľ: Wolters Kluwer. 266 s. ISBN 978-80-8168-601-6.
- NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol., 2004. *Kriminologie*. Praha: ASPI. 452 s. ISBN 80-7357-026-2.

¹² Hlavné správy; Konzervatívny denník, Bratislava 3. marca 2017 (TASR) <http://www.hlavnespravy.sk/jaroslav-malik-kriminalita-na-slovensku-dlhodobu-klesa-vyzvou-ostava-extremizmus/918904>

- MADLIAK, J. a L. NAĎ, 2010. *Boj proti obchodovaniu s ľuďmi na národnej a medzinárodnej úrovni*. s. 1 –10. Dostupné na:
<http://www.vskv.cz/KPR/archiv/2010/KPR%202010-2.pdf>
- MICHÁLEK, A., 2009. *Zločinnosť na Slovensku a v jeho regiónoch*. Sociálna prevencia. Informačno-vzdelávací bulletin rezortu kultúry, č. 1. ISSN 1336-9679.
- SCHEINOST, M. et al., 2010. *Kriminalita očima kriminológů*. Praha: KURF. 238 s. ISBN 978-80-7338-096-0.
- TYLDESLEY, J., 2001. *Jak soudili faraoni*. Vydavateľstvo: Domino. 171 s. ISBN 8086 518159.

Keywords: criminality, prevention, repression, criminal policy

Summary

The aim of this article is to point out the emergence and spreading of crime in the conditions of the Slovak Republic, especially after joining the Schengen area. Criminality as a sociopathological phenomenon becomes part of everyday life of the whole society and has rising and explicitly expanding tendencies. This “phenomenon” is also accompanied by the sophistication of individual types of the organized crime committed. In order to ensure strong protection of the society it is necessary to build a rigorous crime policy with the help of the state that would eliminate the undesirable effects of crime. We find it necessary to pay attention to crime prevention with the future generations from as early as with the pre-school children.

*JUDr. Eva Find'ová
externá doktorandka
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
e-mail: evafindova@gmail.com*

Recenzenti:

Dr. h. c. doc. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.; pplk. doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD.

Nedostatky zistené výkonom finančnej kontroly na mieste a opatrenia prijaté povinnou osobou na nápravu zistených nedostatkov a príčin ich vzniku

Anotácia: V príspevku autor analyzuje nedostatky a opatrenia na nápravu často sa opakujúcich závažných nedostatkov povinnou osobou zistených výkonom finančnej kontroly. V závere autor príspevku predkladá návrh opatrení na nápravu závažných nedostatkov v povinnej osobe.

Kľúčové slová: nedostatky, nápravné opatrenia, povinná osoba, finančná kontrola.

Úvod do problematiky

Finančným riadením sa rozumie vnútorný systém, ktorý orgán verejnej správy musí v rámci svojej pôsobnosti vytvoriť a dodržiavať s cieľom, aby realizované finančné operácie boli hospodárne, efektívne, účinné a účelné.

Finančnou operáciou alebo jej časťou je príjem, poskytnutie alebo použitie verejných financií, právny úkon alebo iný úkon majetkovej povahy.¹

Finančná kontrola je súčasťou finančného riadenia a je to jeden z nástrojov pre vedúceho orgánu verejnej správy, aby mohol efektívne riadiť a dosahovať všetky stanovené úlohy a ciele orgánu verejnej správy.

Z uvedeného dôvodu sa finančná kontrola vykonáva vždy už v štádiu pred uskutočnením finančnej operácie alebo jej časti, napríklad s cieľom overiť, aké výsledky chce orgán verejnej správy danou operáciou dosiahnuť a tiež, či je tento spôsob vykonania finančnej operácie efektívny, či na danú finančnú operáciu má orgán verejnej správy dostatok verejných financií a podobne.

V priebehu finančnej operácie alebo jej časti sa overuje jej hospodárnosť, napríklad, či sa nejaký tovar obstaral v požadovanej kvalite za najlepšiu cenu v čase realizácie finančnej operácie. Aj zálohová platba, ktorú orgán verejnej správy poskytuje a neskôr zúčtováva podlieha finančnej kontrole.

Finančná kontrola, ktorú orgán verejnej správy vykonáva, nekončí len vyplatením finančnej operácie, ale musí sa vykonávať až do posledného momentu dosiahnutia stanovených cieľov alebo udržateľnosti nejakej finančnej operácie, alebo jej časti.

Napríklad, ak právnická osoba dostane verejné financie na vytvorenie a udržanie pracovného miesta, ukončenie finančnej operácie a jej časti je až v momente, ak uplynú všetky podmienky poskytnutia verejných financií a po celý čas orgán verejnej správy má vykonávať finančnú kontrolu. Buď ju vykonáva od stola formou základnej finančnej kontroly alebo administratívnej finančnej kontroly, alebo na mieste formou finančnej kontroly na mieste.

Zásadnou úlohou spoločnosti je, aby tak štátne, ako aj verejno-právne orgány pôsobili v záujme celej spoločnosti. Z uvedeného dôvodu majú v štruktúre orgánov štátnej správy dôležitú úlohu odborné útvary, ktorých náplňou je vnútorná kontrola, audit a inšpekcia. V podmienkach Policajného zboru túto funkciu plní sekcia kontroly a inšpekčnej služby Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktorá je z hľadiska riadiacich väzieb priamo podriadená ministrovi vnútra Slovenskej republiky.

¹ § 2 zákona č. 357/2015 Z. z. o finančnej kontrole a audite a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Samotný pojem kontrola môžeme považovať za jednu zo záruk zákonnosti činnosti orgánov štátnej moci.²

Jej poslaním je skúmanie skutkového stavu vecí v rôznych sférach spoločenského a štátneho života, objektívneho obrazu skutočností, preveruje plnenie prijatých uznesení, zisťuje súlad činností kontrolovaných objektov so záujmami štátu a občanov, so zákonmi.³

Finančná kontrola

Finančná kontrola sa podľa zákona č. 357/2015 Z. z. o finančnej kontrole a audite a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon č. 357/2015 Z. z.“) vykonáva ako základná finančná kontrola, administratívna finančná kontrola a môže sa na základe poverenia vydaného vedúcim orgánu verejnej správy alebo ním povereným vedúcim zamestnancom orgánu verejnej správy vykonávať ako finančná kontrola na mieste.

Orgánom verejnej správy sa ukladá povinnosť vykonávať finančnú kontrolu, za ktorej výkon priamo zodpovedá vedúci orgánu verejnej správy. Zákon č. 357/2015 Z. z. definuje ciele finančnej kontroly, ktorých výsledkom má byť dodržiavanie hospodárnosti, efektívnosti, účinnosti a účelnosti pri hospodárení s verejnými financiami a realizácii finančných operácií alebo ich častí.

Finančná kontrola sa neobmedzuje na určité fázy činností orgánu verejnej správy, ale je prítomná počas celého fungovania orgánu verejnej správy. Finančná kontrola by mala byť nástrojom na dosahovanie cieľov a pomôcť zabrániť výskytu nedostatočnej efektívnosti orgánu verejnej správy alebo vzniku nedostatkov.

V minulosti právna úprava delila finančnú kontrolu na predbežnú finančnú kontrolu, ktorá sa vykonávala ako vnútorná administratívna kontrola, administratívna kontrola kontrolovanej osoby a kontrola na mieste. Ďalej sa finančná kontrola delila na priebežnú a následnú finančnú kontrolu.

Základné princípy vykonávania finančnej kontroly ostali zachované aj v zákone č. 357/2015 Z. z., kde sa predbežná finančná kontrola vykonávaná ako vnútorná administratívna kontrola transformovala na základnú finančnú kontrolu, ktorá je obligatórna pre orgány verejnej správy a všetky finančné operácie alebo ich časti nimi vykonávané. Vykonanie základnej finančnej kontroly je obligatórne aj v prípade, keď orgán verejnej správy vykonáva overovanie finančnej operácie alebo jej časti administratívnou finančnou kontrolou alebo finančnou kontrolou na mieste.

Predbežná finančná kontrola vykonávaná ako administratívna kontrola kontrolovanej osoby sa vykonáva ako administratívna finančná kontrola a predbežná finančná kontrola ako kontrola na mieste sa vykonáva v režime finančnej kontroly na mieste podľa zákona č. 357/2015 Z. z. Uplatňuje sa princíp, že ten, kto verejné financie poskytuje, môže ich aj kontrolovať.

Inštitút následnej finančnej kontroly sa transformoval do kompetencií vnútorného auditu pri orgánoch verejnej správy, ktorým je správca kapitoly štátneho rozpočtu. V orgánoch verejnej správy, kde ani v minulosti neexistoval vnútorný audit, ale vykonávala sa následná finančná kontrola, je možné miesto následnej finančnej kontroly vykonávať finančnú kontrolu na mieste.

Základnou finančnou kontrolou sa overuje každá finančná operácia alebo jej časť vždy, aj keď sa finančná operácia alebo jej časť overuje administratívnou finančnou kontrolou, alebo finančnou kontrolou na mieste.

² PEKÁR, B., 2011. *Kontrola vo verejnej správe v kontexte Európskeho správneho práva*, s. 19 – 28.

³ TÓTHOVÁ, K. a kol., 1991. *Československé správne právo II*, s. 92 – 97.

Základná finančná kontrola zabezpečuje prostredníctvom tzv. kontroly štyroch očí, aby sa predchádzalo vzniku nedostatkov, podvodov a nezrovnalostí pri hospodárení orgánu verejnej správy s verejnými financiami a preto ustanovuje, že základnú finančnú kontrolu vykonávajú aspoň dvaja zamestnanci orgánu verejnej správy, z ktorých jeden musí byť vedúci zamestnanec (uplatnenie princípu kontroly štyroch očí).

Základná finančná kontrola sa vykonáva na všetkých stupňoch riadenia orgánu verejnej správy a overuje sa ňou každá finančná operácia alebo jej časť. Stupne riadenia v rámci orgánu verejnej správy sú definované organizačným poriadkom orgánu verejnej správy.

Zámerom zákona č. 357/2015 Z. z. nie je ukladanie nových povinností zamestnancom orgánu verejnej správy, ale zvýšenie zodpovednosti zamestnancov za vykonávané činnosti, ktoré sú v opise ich pracovných činností alebo pracovnej náplni. Zákon č. 357/2015 Z. z. nadväzuje na doteraz existujúci systém vykonávania predbežnej finančnej kontroly.

Vykonanie základnej finančnej kontroly sa potvrdzuje na doklade súvisiacom s finančnou operáciou alebo jej časťou uvedením mena a priezviska zamestnanca, ktorý vykonal základnú finančnú kontrolu. Ďalej zamestnanec uvedie svoj podpis (môže byť použitý aj zaručený elektronický podpis), dátum vykonania základnej finančnej kontroly a vyjadrenie, či je alebo nie je možné finančnú operáciu alebo jej časť vykonať, v nej pokračovať alebo vymáhať poskytnuté plnenie, ak sa finančná operácia alebo jej časť už vykonala.

V praxi to znamená, že za doklad súvisiaci s finančnou operáciou alebo jej časťou sa môže považovať aj krycí list alebo zoznam kontrolných otázok. Celý proces základnej finančnej kontroly je možné vykonávať aj elektronicky, v súlade so zákonom č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Finančná kontrola na mieste

Finančná kontrola na mieste je nástrojom vedúceho orgánu verejnej správy, ktorým má zabezpečiť správne a efektívne finančné riadenie v rámci orgánu verejnej správy, ako v rámci jeho podriadených organizácií. Je na rozhodnutí vedúceho orgánu verejnej správy ako organizačne usporiada výkon finančnej kontroly na mieste tak, aby naplnil ciele orgánu verejnej správy. Orgány verejnej správy, ktoré využívali inštitút následnej finančnej kontroly, môžu využívať pre potreby kontroly inštitút finančnej kontroly na mieste.

Útvar vykonávajúci kontrolu na mieste, môže byť organizačne nezávislý od iných organizačných útvarov orgánu verejnej správy alebo môže byť súčasťou opisu činností alebo pracovnej náplne zamestnancov vykonávajúcich administratívnu finančnú kontrolu s cieľom umožniť tým istým zamestnancom, ktorí rozhodujú o pridelení finančných prostriedkov prostredníctvom administratívnej finančnej kontroly ísť skontrolovať finančnú operáciu aj na miesto.

Finančnú kontrolu na mieste vykonávajú aspoň dvaja zamestnanci orgánu verejnej správy len na základe písomného poverenia, čím sa vylučuje možnosť zneužitia právomocí konkrétneho zamestnanca, ktorému uvedená činnosť nevyplýva z opisu činností alebo pracovnej náplne. Z poverenia musí byť zrejmé, ktoré osoby sú oprávnené na výkon finančnej kontroly na mieste, kto je povinnou osobou, čo je cieľom kontroly. Poverenie musí byť vyhotovené v písomnej forme, podpísané a datované.

Spravidla sa finančnou kontrolou na mieste overuje skutočné dodanie tovarov, služieb a prác, overuje sa účtovníctvo povinnej osoby, personálne výdavky, napĺňanie horizontálnych princípov, súlad realizácie finančnej operácie s podmienkami dohodnutými v zmluve a pod. Overuje sa celkový súlad výdavkov a skutočností deklarovaných zo strany povinnej osoby prostredníctvom predložených dokladov so skutočnosťou. Finančná kontrola

na mieste sa spravidla vykonáva na vzorke, čo ale nebráni orgánu verejnej správy, aby v prípade pochybnosti vykonal 100% kontrolu. Finančnou kontrolou na mieste je orgán verejnej správy oprávnený overovať finančnú operáciu alebo jej časť aj opakovane, pokiaľ je to potrebné pre správne stanovenie oprávnenosti výdavkov, alebo je výkon uvedenej činnosti potrebný z iných relevantných dôvodov, napríklad podozrenie z podvodu, nezrovnalosti, žiadosť Európskej komisie, vnútroštátnych orgánov.

Pri finančnej kontrole na mieste rovnako platí, že okrem vypracovania správy, je potrebné prostredníctvom vykonania základnej finančnej kontroly uviesť na doklade súvisiacom s finančnou operáciou alebo jej časťou meno a priezvisko, podpis, dátum vykonania základnej finančnej kontroly a vyjadrenie, či je alebo nie je možné finančnú operáciu alebo jej časť vykonať, v nej pokračovať alebo vymáhať poskytnuté plnenie, ak sa finančná operácia alebo jej časť už poskytla aj vzhľadom na závery z vykonanej finančnej kontroly na mieste.

Povinná a oprávnená osoba

Na účely zákona č. 357/2015 Z. z. sa zjednotil postup vykonávania administratívnej finančnej kontroly, finančnej kontroly na mieste a auditu vykonávaného verejnou správou, čo viedlo k zjednoteniu označenia osoby, ktorá podlieha tejto kontrole alebo auditu.

Jednotné označenie tejto osoby je povinná osoba a jednotné označenie pre subjekt oprávnený vykonávať administratívnu finančnú kontrolu, finančnú kontrolu na mieste a audit vykonávaný verejnou správou ako oprávnená osoba.

Povinnou osobou je orgán verejnej správy, jeho vnútorný organizačný útvar a osoba, ak sa u nich vykonáva alebo sa má vykonať administratívna finančná kontrola, finančná kontrola na mieste, vnútorný audit alebo vládny audit.⁴

Nedostatky zistené pri výkone finančnej kontroly na mieste

Zo štatistických ukazovateľov spracovávaných sekciou kontroly a inšpekčnej služby Ministerstva vnútra Slovenskej republiky sa medzi najčastejšie nedostatky v povinných osobách v roku 2017 zaradili tieto nedostatky:

- **porušenia zákona č. 523/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov:**
 - porušenie finančnej disciplíny porušením pravidiel a podmienok, za ktorých boli verejné prostriedky poskytnuté,
 - nedodržanie povinnosti zachovávať hospodárnosť, efektívnosť a účinnosť použitia verejných prostriedkov,
 - porušenie finančnej disciplíny použitím verejných prostriedkov nad rámec oprávnenia, ktorým došlo k vyššiemu čerpaniu verejných prostriedkov,
 - porušenie finančnej disciplíny neehospodárnym, neefektívnym a neúčinným vynakladaním verejných prostriedkov,
 - porušenie finančnej disciplíny neodvedením prostriedkov subjektu verejnej správy v určenej lehote a rozsahu,
 - porušenie finančnej disciplíny nedodržaním ustanoveného alebo určeného spôsobu nakladania s verejnými prostriedkami.

⁴ § 2 zákona č. 357/2015 Z. z. o finančnej kontrole a audite a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

- **porušenia zákona č. 25/2006 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, resp. zákona č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov:**
 - rozdelenie zákazky alebo zvolenie spôsobu určenia jej predpokladanej hodnoty s cieľom znížiť predpokladanú hodnotu zákazky pod finančné limity,
 - nezahrnutie hodnoty opakovaných plnení pri verejnom obstarávaní do predpokladanej hodnoty zákazky,
 - neuchovávanie informácií a podkladov k určeniu predpokladanej hodnoty zákazky,
 - nezverejnenie štvrt'ročnej súhrnnej správy o zákazkách s predpokladanou hodnotou zákaziek rovnakou alebo vyššou ako 1 000 eur s uvedením hodnoty zákazky, predmetom zákazky a identifikáciou dodávateľa,
 - verejný obstarávateľ pri zadávaní zákaziek nepostupoval podľa zákona o verejnom obstarávaní,
 - porušenie princípu hospodárnosti a efektívnosti pri zadávaní zákaziek,
 - nedodržanie postupu vo verejnom obstarávaní pri podlimitných zákazkách.

- **porušenia zákona č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov:**
 - porušenie povinnosti zverejnenia povinne zverejňovanej zmluvy na webovom sídle povinnej osoby, ktorá zmluvu uzatvára, a to bezodkladne po uzavretí zmluvy,
 - porušenie povinnosti povinnej osoby zverejňovať na svojom webovom sídle v štruktúrovanej a prehľadnej forme údaje o vyhotovenej objednávke tovarov, služieb a prác a o faktúre za tovary, služby a práce.

- **porušenia zákona č. 502/2001 Z. z. o finančnej kontrole a vnútornom audite a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, resp. zákona č. 357/2015 Z. z. o finančnej kontrole a audite a o zmene a doplnení niektorých zákonov:**
 - predbežnou finančnou kontrolou nebol overený súlad s osobitnými predpismi a s uzavretými zmluvami,
 - nevykonanie predbežnej finančnej kontroly vedúcim orgánom verejnej správy a zamestnancami zodpovednými za rozpočet, verejné obstarávanie, správu majetku alebo za iné odborné činnosti podľa charakteru finančnej operácie alebo jej časti,
 - nevykonanie predbežnej finančnej kontroly u finančnej operácie,
 - porušenie zodpovednosti vedúceho orgánu verejnej správy za zabezpečenie vytvorenia, zachovávanía a rozvíjania finančného riadenia.

- **porušenia zákona č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve v znení neskorších predpisov:**
 - nevedenie účtovníctva správne, úplne, preukázateľne, zrozumiteľne a spôsobom zaručujúcim trvalosť účtovných záznamov,
 - vedenie nepreukázateľného účtovného dokladu,
 - účtovanie a vykazovanie účtovných prípadov v období, s ktorým časovo a vecne nesúviseli,
 - neúčtovanie nákladov a výnosov v tom účtovnom období, v ktorom vznikli,
 - neúčtovanie výdavkov a príjmov v tom účtovnom období, v ktorom dôjde k ich úhrade alebo inkasu,
 - nedoloženie účtovných prípadov účtovnými dokladmi,
 - účtovanie účtovných prípadov v účtovných knihách účtovným zápisom bez účtovných dokladov.

- **porušenia zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov:**
 - neprihlásenie zamestnanca do registra poistencov a sporiteľov starobného dôchodkového sporenia.
- **porušenia zákona č. 73/1998 Z. z. o štátnej službe príslušníkov Policajného zboru, Slovenskej informačnej služby, Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky a Železničnej polície v znení neskorších predpisov:**
 - neuzavretie písomnej dohody nadriadeného a policajta o náhrade škody,
 - nepredloženie písomných dokladov na vyúčtovanie služobnej cesty policajtom do desiatich pracovných dní po skončení služobnej cesty nadriadenému.
- **porušenia zákona č. 278/1993 Z. z. o správe majetku štátu v znení neskorších predpisov:**
 - neudržiavanie majetku štátu v riadnom stave a nevyužívanie všetkých právnych prostriedkov na jeho ochranu.
- **porušenia zákona č. 283/2002 Z. z. o cestovných náhradách v znení neskorších predpisov:**
 - služobné cesty boli účtované po uplynutí 10 pracovných dní.
- **porušenia zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov:**
 - zamestnávateľ nevedol evidenciu pracovného času zamestnancov, ktorí vykonávali prácu na základe dohody o brigádnickej práci študentov a na základe dohody o pracovnej činnosti tak, aby bol zaznamenaný začiatok a koniec časového úseku, v ktorom zamestnanec vykonával prácu,
 - zamestnávateľ nevedol evidenciu vykonanej práce u zamestnancov, ktorí vykonávali prácu na základe dohody o vykonaní práce tak, aby v jednotlivých dňoch bola zaznamenaná dĺžka časového úseku, v ktorom sa práca vykonávala.

Opatrenia prijaté na nápravu zistených nedostatkov a na odstránenie príčin ich vzniku zistených výkonom finančnej kontroly na mieste

Povinné osoby prijali najmä tieto opatrenia na nápravu nedostatkov a odstránenie príčin ich vzniku:

- oboznámenie zodpovedných pracovníkov s čiastkovou správou a so správou z finančnej kontroly na mieste,
- vykonávanie dôkladnej kontroly obsahu jednotlivých účtovných dokladov s dôrazom na správnosť, úplnosť, preukázateľnosť a zrozumiteľnosť jednotlivých účtovných prípadov,
- dôsledné vykonávanie základnej finančnej kontroly,
- preškolenie zodpovedných zamestnancov z osobitných predpisov a interných predpisov,
- upozornenie zodpovedných zamestnancov na dodržiavanie osobitných predpisov a interných predpisov,
- umožnenie zamestnancom zúčastňovať sa na odborných školeniach a určenie povinnosti zamestnancom zvyšovať si svoje odborné vedomosti,
- zodpovedných zamestnancov za nedostatky zistené finančnou kontrolou riešili v zmysle platných právnych predpisov,
- zvýšili kontrolnú činnosť vedúcich zamestnancov,
- zvýšenie spolupráce s poskytovateľom grantu a pravidelne sa informovať, či nedošlo k zmene zákonov na začiatku, ako aj v priebehu projektu,
- pri čerpaní rozpočtov dohliadať na správne čerpanie grantov v súlade so schváleným rozpočtom,

- vedenie finančných prostriedkov každej dotácie na samostatnom bankovom účte,
- vykonanie pohovorov so zodpovednými zamestnancami,
- vyúčtovanie cestovných náhrad v zmysle platných právnych predpisov,
- stanovenie si pravidelne sa opakujúcich mesačných stretnutí zamestnancov zodpovedných za projekty,
- vykonanie pravidelných kontrol kníh prevádzky služobných cestných vozidiel,
- vydanie usmernenia k postupu pri vyúčtovaní náhrad pri vyslaní príslušníkov policajného zboru na výkon služby v zahraničí pod č. SE-OU3-2017/000335-20 zo dňa 8. 9. 2017,
- vypracovanie interného predpisu o zásadách hospodárenia s verejnými financiami a o finančnej kontrole,
- preverenie všetkých aktuálnych zmlúv o návratných sociálnych výpomociach,
- zavedenie formuláru testu bežnej dostupnosti,
- zverejňovanie súhrnných správ o výsledku verejného obstarávania,
- vykonanie meraní spotreby služobných cestných vozidiel,
- zavedenie viacstupňovej kontroly pri zúčtovacích procesoch.

Opatrenia prijaté voči zodpovedným osobám

Voči zodpovedným osobám boli povinnými osobami prijaté najmä nasledujúce opatrenia:

- so zodpovednými zamestnancami bol vykonaný ústny pohovor,
- zodpovedný zamestnanec za verejné obstarávanie bol upozornený na nedostatky zistené finančnou kontrolou,
- zodpovednému pracovníkovi boli odobraté kompetencie,
- preškolenie zodpovedných zamestnancov,
- ústne napomenutie zodpovedných zamestnancov.

Návrh opatrení na elimináciu často sa opakujúcich nedostatkov v povinných osobách zistených výkonom finančnej kontroly na mieste

Tak ako doposiaľ, je nutné ešte vo väčšej miere zamerať pozornosť na preventívne aktivity. Je nevyhnutné, aby všetci jednotlivci dokonale poznali predpisy, ktoré upravujú ich služobnú, príp. pracovnú činnosť.

V praxi je však potrebné vyžadovať aj ich dodržiavanie a plnenie, je žiadúce, aby jednotliví zodpovední pracovníci/policajti poznali najmä svoje úlohy, oprávnenia, ale taktiež aj svoje povinnosti.

Vzhľadom na výsledky získané analýzou často sa opakujúcich nedostatkov v povinných osobách, je potrebné zdôrazňovať všetkým pracovníkom/policajtom potrebu dodržiavania zákona č. 357/2015 Z. z. bez ohľadu na ich pracovné zaradenie, ako aj oboznamovanie sa s výsledkami kontrolnej činnosti vykonávanej nielen na vlastnom kontrolovanom subjekte, ale aj na inom kontrolovanom subjekte, a zamerať svoju pozornosť na najčastejšie sa opakujúce nedostatky a následne im predchádzať.

Dôležitým opatrením, ktoré sa plnilo aj v minulosti a bez ktorého nie je možné poznať skutočný stav plnenia úloh a dodržiavania postupov upravených predpismi, je aj naďalej výkon kontrolnej činnosti.

Kontrolu možno považovať za jedno z najhospodárnejších a pritom najefektívnejších preventívnych opatrení. Potrebné je, aby každý riadiaci funkcionár venoval tejto problematike zvýšenú pozornosť, aby sa kontrolná činnosť stala súčasťou riadenia na každej úrovni. Zistené nedostatky musia byť signálom na urýchlenú nápravu a takýto postup nadriadených je potrebné realizovať aj naďalej.

Je potrebné poznatky získané výkonom finančnej kontroly na mieste sekciou kontroly a inšpekčnej služby Ministerstva vnútra Slovenskej republiky v povinných osobách, ktoré prispejú k eliminácii, resp. zníženiu zistených nedostatkov, uplatňovať v praxi služobných útvarov Ministerstva vnútra Slovenskej republiky a Policajného zboru, ako aj u obcí, miest a právnických osobách poskytnutým finančný príspevok zo štátneho rozpočtu.

Záver

Všetky vypracované materiály, ktoré analyzujú nedostatky a opatrenia prijaté na nápravu zistených nedostatkov a na odstránenie príčin ich vzniku zistených výkonom finančnej kontroly na mieste za obdobie roku 2017, ako aj ďalšie materiály, obsahovo pozostávajú najmä zo štatistických údajov, ktoré sa v podmienkach Ministerstva vnútra Slovenskej republiky priebežne zhromažďujú a vyhodnocujú, sú v tomto príspevku zahrnuté z podkladov každoročne spracovávaných sekciou kontroly a inšpekčnej služby Ministerstva vnútra Slovenskej republiky.

Zosumarizovaním a porovnaním takýchto údajov za určité časové obdobie, ako aj frekvencia opakujúcich sa nedostatkov u určitého počtu povinných osôb, nám dáva možnosť vyvodit' závery a získať analytický prehľad o často sa opakujúcich nedostatkoch zistených výkonom finančnej kontroly na mieste v povinných osobách a prijať adekvátne opatrenia na elimináciu, resp. zníženie často sa opakujúcich nedostatkov a odstránenie príčin ich vzniku.

Literatúra

- LIČKO, T., 2003. *Kontrola v spoločnosti*. 1. vydanie. Bratislava: Iris.
- PEKÁR, B., 2011. *Kontrola vo verejnej správe v kontexte Európskeho správneho práva*. Šamorín: Heuréka.
- SÝKORA, J., 2016. *Praktický výkon finančnej kontroly vo verejnej správe*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer.
- TÓTHOVÁ, K. a kol., 1991. *Československé správne právo II*. PF UK.
- VÁŇA, J., 1994. *Základy managementu*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave.
- Štatistické ukazovatele spracované Sekciou kontroly a inšpekčnej služby Ministerstva vnútra Slovenskej republiky.
- Zákon č. 357/2015 Z. z. o finančnej kontrole a audite a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Keywords: shortcomings, remedial measures, obligated person, financial control

Summary

The author in his contribution analyses the shortcomings and remedial measures to the shortcomings of the obligated person detected by the financial control. In the conclusion, the author gives suggestions for possible measures to remedy the serious shortcomings of the obligated person.

*npor. Ing. Štefan Gvušč
Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky
sekcia kontroly a inšpekčnej služby
Pribinova 2
812 72 Bratislava
tel.: 0961 055 142
e-mail: stefan.gvusc@minv.sk*

Recenzenti:

Dr. h. c. doc. JUDr. Štefan Kočan, PhD.; doc. Mgr. JUDr. Jana Šimonová, PhD.

Pomoc obetiam kriminálnych aktivít v komunitách – potreba vedeckého skúmania

Anotácia: Cieľom odborného článku je poukázať na potrebu vedeckého skúmania problematiky, ktorá súvisí s pomocou obetí kriminálnych aktivít v komunitách. Autorka vo svojom príspevku konštatuje, že základným predpokladom pomoci obetiam kriminálnych aktivít páchaných v komunitách je ich identifikovanie, ktoré je možné zavŕšiť odhaľovaním a objasňovaním trestných činov.

Kľúčové slová: obeť, komunita, odhaľovanie, objasňovanie, kriminálne aktivity, všeobecná kriminalita, páchatel'.

Úvod do problematiky

Ochranu ľudských práv zraniteľných skupín, medzi ktorými sú aj obeť trestných činov (všeobecne) musí štát garantovať. Z praxe je zrejme, že osobitne zraniteľní sú bezbranní ľudia, ktorí žijú v rôznych komunitách, ktoré sú priestorovo registrované na celom území Slovenskej republiky.

Tieto tézy sú v doktorandskom štúdiu, ktoré sme sa rozhodli absolvovať, v určitom slova zmysle východiskom pre realizáciu aplikovaného výskumu. Jeho potreba je vymedzená aj tým, že ochrane práv obetí kriminality sa u nás spravidla venuje menšia pozornosť, ako ochrane práv tých, ktorí trestné činy spáchali.¹

1. Význam aplikovaného výskumu v systéme pomoci obetiam kriminálnych aktivít páchaných v komunitách

Sme toho názoru, že aj v týchto konštatáciách je vhodné hľadať odpovede na celý rad otázok. Sledujúc vymedzený účel tohto príspevku sme sa rozhodli hľadať odpovede na otázku: „*Ako je možné aplikovaným výskumom saturovať potreby súvisiace s pomocou obetí kriminálnych aktivít páchaných v komunitách?*“ Pri napĺňaní tejto ambície rešpektujem, že výskum je cieľavedomá a účelová analyticko-syntetická činnosť, ktorej podstatným znakom je štúdium a poznávanie objektívnej reality prostredníctvom adekvátnych metodických postupov, metód, techník a prostriedkov.² Cieľom výskumu je získať fakty o rozličných javoch, dejoch, vlastnostiach a iných stránkach poznávacej reality (*skutočnosti*), ktoré sa zovšeobecňujú do podoby všeobecných poznatkov. Týmto poznaním je možné obohacovať rôzne činnosti o nové poznatky, a tak prispieť k ich účelovému rozvoju. Z uvedeného je zrejme, že výskum osobitne prispieva k rozvoju praxe.

Samozrejme, v plnom rozsahu tieto konštatácie sú akceptovateľné aj na činnosti, ktoré súvisia s ochranou obetí kriminálnych aktivít v komunitách, resp. v prípade odhaľovania a objasňovania týchto aktivít. Je totižto zrejme, vyplýva to z obligatórných znakov výskumu, že subjekty realizujúce tieto činnosti si kladú za cieľ dosahovať požadovanú účinnosť a efektívnosť. Prax permanentne potvrdzuje, že bez vedeckého poznania (*z aplikovaného*

¹ Aj túto nerovnosť má riešiť nový zákon z dielne Ministerstva spravodlivosti, ktorý je v súčasnosti v procese prípravy paragrafového znenia. Z informácií, ktoré sú publikované v mienkotvorných médiách je zrejme, že v rámci rokovaní pracovnej skupiny (ktorej členovia spracúvajú návrh tohto zákona) sa ukázalo, že prizvaní odborníci a zástupcovia rezortov nemajú rovnaký postoj k potrebe takejto právnej úpravy a nemajú ani jednotnú predstavu o potrebách obetí, ani o službách obetiam, ich štruktúre, zameraní a obsahu.

² LISONĽ, M., 2012. *Teória policajného operatívneho poznania*, str. 196.

výskumu) je to pomerne zložitú. V daných súvislostiach aplikovaným výskumom je možné saturovať potreby (absenciu objektívneho poznania) policajnej praxe.

Z kriminologického poznania vyplýva, že sa nepriaznivo vyvíja stav, štruktúra a dynamika kriminality. Skutkovou povahou zložitú trestné činy, napríklad hromadné, pokračujúce, trvajúce – páchané nepretržite aj niekoľko rokov, aktivity kriminálnych skupín (*trestné činy páchané subjektmi kriminálnych skupín*), neraz presahujúce aj teritória cudzích štátov, so sofistikým akcentom, vytvárajú veľmi zložitú bezpečnostnú situáciu (*napr. spravodajské, operatívne, vyšetrovateľské a iné*) a prirodzene aj vysoké nároky na procesy ich poznania (*odhaľovanie a objasňovanie, dokazovanie*). Vznikajúce nové bezpečnostné situácie a riziká vyžadujú aj nové riešenia. Tieto skutočnosti sú objektivizované predovšetkým v procese riešenia konkrétnych trestných činov, za spáchanie ktorých paradoxne v mnohých prípadoch nik nenesie trestnú zodpovednosť. V súlade s požiadavkami spoločnosti, ktoré sú odrážané v policajnej praxi, je možné vysloviť záver, že je potrebné v reálnom čase identifikovať a riešiť rozpory medzi dynamicky sa meniacou bezpečnostnou situáciou a relatívne stabilnými (*niekedy aj zastaranými*) policajnými prístupmi pri jej riešení (*pretrvávajúca dominancia retrospektívneho prístupu v procese policajného poznania je zjavná*).

Na základe výsledkov, ktoré sme dosiahli realizáciou výskumnej sondy v policajnej praxi, je možné uviesť, že osobitne sa to odráža pri riešení bezpečnostných situácií v „izolovaných“ komunitách, ktoré sú vytvorené u nás predovšetkým na základe etnickej príslušnosti (*d'alej len v komunitách*).³ Aj v tomto prípade prax permanentne potvrdzuje, že sama polícia, bez pomoci občanov (*predovšetkým subjektov týchto komunit*) nemôže „tradičnými“ prostriedkami a postupmi zvládnuť kvantitatívnu a kvalitatívnu úroveň kriminality, ktorá je páchaná v komunitách. Uvedené skutočnosti sú odborníkom na bezpečnosť (*ale aj pomerne veľkej časti občanov*) zrejme, a preto pomerne permanentne hľadajú odpovede na otázky: „*Prečo sa v tomto smere nevykoná náprava?*“, „*Aké argumenty sú využívané pri zdôvodňovaní akceptácie doteraz preferujúcich riešení bezpečnostnej situácie v komunitách?*“ a iné.

Na základe poznania, ktoré sme získali realizáciou riadeného rozhovoru, je možné uviesť, že zmena prístupu k riešeniu otázok súvisiacich s elimináciou následkov kriminality v komunitách a ochrana obetí týchto kriminálnych aktivít nie je jednoduchá. Nami oslovení respondenti unisono konštatovali, že vyžaduje objektívne poznanie konkrétnej reality, ktoré dokáže akceptovať naša spoločnosť.

Z pragmatického hľadiska ide najmä o tieto potreby:

- ✓ adekvátne a včas reagovať na meniace sa podmienky vo vývoji bezpečnostnej situácie,
- ✓ komplexne a vedecky reagovať na procesy modernizácie a organizovanosti kriminálnych aktivít ohrozujúcich bezpečnosť občanov,
- ✓ v reálnom čase identifikovať a riešiť rozpory medzi dynamicky sa meniacou bezpečnostnou situáciou a relatívne stabilnými prístupmi ich riešenia,
- ✓ cieľavedome upevňovať postavenie polície ako „*služby občanom – pomáhať a chrániť*“,
- ✓ efektívnejšie využívať existujúce vedecké poznatky v policajnom konaní a intenzívne inovovať tradičné postupy pri jeho realizácii,

³ **Výskumná sonda** bola realizovaná kolektívom katedry kriminálnej polície Akadémie Policajného zboru v Bratislave v období september – október 2017 (v kolektíve realizátorov bola zaradená autorka príspevku). Realizátori v procese aplikácie využili výsledky rešeršovej analýzy, matematických, obsahových a kauzálnych analýz. Získané informácie z týchto postupov objektivizovali komparáciou poznania, získaného riadeným rozhovorom, ktorého respondentmi boli 18 príslušníci PZ SR externe študujúci na Akadémii Policajného zboru v Bratislave (2. ročník Mgr.).

- ✓ rýchlejšie a dôslednejšie prekonávať gnozeologické, osobnostné, sociálne a policajné odborné prekážky, ktoré vznikajú v transfere vedeckých poznatkov do policajnej praxe.

2. Latencia kriminálnych aktivít v komunitách

Nielen v Slovenskej republike, ale aj v zahraničí, v komunitách, ktoré vznikli a fungujú na etnickom princípe, je pomerne frekventovane registrovaná špecifická trestná činnosť.⁴ Obeťami a páchatelmi tejto trestnej činnosti sú subjekty žijúce v týchto komunitách. V danej súvislosti za mimoriadne spoločenskú závažnosť je možné označiť, že **obeťami týchto aktivít sú najmä bezbranné osoby – deti, ženy, manželky, zdravotne postihnutí, rodiny a iní. V právnom štáte nie je prípustné, aby boli tolerované rôzne formy koristníckych až otrokárskych praktík (aktivít).**

Z poznania policajnej praxe vyplýva, že odhaľovanie a objasňovanie tejto trestnej činnosti a následné zabezpečenie ochrany jej obetí je spájané s konkrétnymi ťažkosťami. Je tomu tak preto, lebo jednou z črt tejto trestnej činnosti je vysoká miera latencie. Táto skutočnosť je rozpore s princípmi právneho štátu, so záujmami spoločnosti. Záujmom spoločnosti je zabezpečenie účinnej ochrany pred kriminalitou. Je nesporné, že čím vyšší je pomer nezistených (*neodhalených, neregistrovaných a teda zásadne nepostihnutelných*) trestných činov k počtu zistených (*odhalených, registrovaných a postihnutelných*), tým viac sa prehĺbuje situácia, ktorá je v najhlbšom rozpore so záujmami spoločnosti na účinnej ochrane pred kriminalitou. Latentná kriminalita je fenomén, ktorý výrazne oslabuje preventívnu i represívnu úlohu trestného práva. Spoločným znakom latentnej kriminality je skutočnosť, že orgány zabezpečujúce úlohy na úseku kontroly kriminality o nich nevedia a objektívne nemôžu na ne adekvátne reagovať. Za rozhodujúce kritérium pre začlenenie spáchaného trestného činu do kategórie latentnej kriminality je potrebné považovať povahu prekážky, ktorá existuje a bráni jeho poznaniu. Inými slovami, je to tá časť skutočne páchanej a spáchanej trestnej činnosti, ktorá z rôznych dôvodov zostáva pre poznávajúce subjekty neznáma a nie je preto štatisticky registrovaná. Jej objem ako celok, alebo špecificky k jednotlivým druhom trestných činov, je možné na základe rôznych symptómov len odhadovať.

Zistiť skutočný stav a štruktúru všetkých kriminálnych aktivít, ktorými boli porušené trestnoprávne normy, za ktoré by mala byť, ako právny následok, uložená trestná sankcia, nie je vzhľadom na existenciu latentnej kriminality páchanej v komunitách v súčasnosti možné. Je totiž veľmi zložitá vypracovať exaktné metódy, ktorými je možné dospieť k zisteniu kvantitatívneho podielu latentnej kriminality na celkovej kriminalite a vo vnútri jednotlivých kategórií kriminality – miera, doba, podmienky, príčiny, latencie a pod.

Tieto skutočnosti ako keby samé vyvolávajú potrebu hľadať odpovede na otázku: „**Čo spôsobuje vznik a existenciu latencie trestných činov páchaných v komunitách?**“ Pri hľadaní odpovedí na uvedenú otázku je možné dospieť k poznaniu, z ktorého vyplýva, že proces odhaľovania trestných činov páchaných v komunitách prebieha za konfliktných situácií. Tá sťažuje zistenie samotnej existencie udalosti – trestného činu.

Z výsledkov realizovanej výskumnej sondy vyplýva, že konfliktnú situáciu, v ktorých sú realizované procesy kriminálno-policajného poznania (*spravodajská činnosť, operatívno-pátracia činnosť a vyšetrovanie*), napríklad odhaľovanie, predovšetkým ovplyvňuje:

- ✓ nízka úroveň právneho vedomia osôb žijúcich v komunitách (*členov*),
- ✓ členmi komunít akceptácia historických tradícií, zvykov a pravidiel, ktoré sú určované a presadzované subjektmi trestných činov,

⁴ Trestné činy proti životu a zdraviu, trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti, trestné činy proti rodine a mládeži, a i.

- ✓ účelové vytváranie rôznych foriem závislosti členov komunit vo vzťahu ku komune a najmä vo vzťahu dominantných osobností v komunitách,
- ✓ cieľavedomé vytváranie kást (*kastovanie*) z členov komunit,
- ✓ rozpor medzi rozsahom, kvalitou aktivít, ktoré vyvíja páchateľ v procese páchania trestného činu v jeho jednotlivých štádiách,
- ✓ aktivitami, ktoré môžu realizovať príslušníci polície (*subjekty odhaľovania*),
- ✓ právne vzťahy, ktoré vznikajú medzi páchateľom a príslušníkmi polície, ktorí sa podieľajú na odhaľovaní; ktoré vymedzujú práva a povinnosti oboch strán pri realizácii trestnej činnosti a pod.

Významným faktorom, ktorý ovplyvňuje a významne sťažuje odhaľovanie trestnej činnosti páchanej v komunitách je fakt, že trestná činnosť je páchaná najmä v komunitách a obeťami sú zvyčajne príslušníci komunity.

Na základe vyššie uvedeného si dovoľujeme tvrdiť, že ak chce polícia participovať na úseku pomoci obetiam kriminálnych aktivít páchaných v komunitách, je povinná nachádzať riešenia na úseku ich odhaľovania a objasňovania. Je to úloha pomerne zložitá, lebo obeť týchto aktivít (*trestných činov*) z viacerých objektívnych a subjektívnych dôvodov odmietajú spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní. Obete trestnej činnosti páchanej v komunitách sú zväčša skryté obeť. Sú to osoby, ktoré zostávajú utajované pred políciou a justičnými orgánmi.⁵ Jedným z dôvodnou vysokej latencie kriminality je faktor neochoty obetí, prípadne iných osôb, oznamovať príslušným orgánom spáchanie trestného činu.⁶

Záver

Kriminalita páchaná v komunitách má vysokú mieru latencie. Jej úroveň determinuje celý rad faktorov, osobitne sú to podmienky života osôb v komune. Pre zefektívnenie odhaľovania a objasňovania spáchaných trestných činov v komune si dovoľujeme tvrdiť, že je potrebné jednotlivé faktory identifikovať a eliminovať na prípustnú mieru.

To vyžaduje identifikovať determinujúce faktory pri plnení úloh na úseku realizácie pomoci obetiam kriminálnych aktivít v komunitách. Z poznania, ktoré nám prezentovali nami oslovení respondenti v procese riadeného rozhovoru vyplýva, že jedným z týchto determinantov je spolupráca príslušníkov polície s obeťami trestných činov. Pre vytvorenie vhodných podmienok pre rozvoj tejto spolupráce je nutné realizovať aplikovaný výskum. Podľa nášho názoru jeho objektom má byť aj činnosť súvisiaca s odhaľovaním a objasňovaním kriminálnych aktivít páchaných v komunitách.

Literatúra

- CÍSAŘOVÁ, D., 2008. *Aktuální otázky statusu oběti trestného činu resp. poškozeného*. Praha: Policajní akademie ČR. ISBN 978-80-7251-292.
- HOLOMEK, J a kol., 2013. *Výskum obetí kriminality v Slovenskej republike*. Žilina: EUROKÓDEX. ISBN 978-80-8155-014-0.
- LISOŇ, M., 2012. *Operatívno-pátracia činnosť. Všeobecná časť*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. 226 s. ISBN 978-80-8054-541-3.
- LISOŇ, M., 2012. *Teória operatívneho policajného poznania*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. 213 s. ISBN 978-80-8054-540-6.

⁵ CÍSAŘOVÁ, D., 2008. Sborník příspěvků z teoretického semináře na téma „*Třesnoprávní prostředky boje proti kriminalitě*“, str. 21.

⁶ HOLOMEK, J. a kol., 2008. *Výskum obetí kriminality v Slovenskej republike*, str. 45.

- LISOŇ, M., 2016. *Odhaľovanie a objasňovanie trestných činov všeobecnej kriminality*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. ISBN 978-80-8054-673-1.
- MATOUŠEK, O. a kol., 2003. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-548-2.
- ROVER, C. de, 2003. *Slúžiť a chrániť, ľudské a humanitárne právo pre policajné a bezpečnostné sily*. Bratislava: Príroda. 413 s. ISBN 80-07-01200-1.
- Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Key words: victim, community, detection, clarification, criminal activities, general crime, offender

Summary

Not only in the Slovak Republic, but also abroad, certain criminal activities are reported to have a high level of latency in some social communities (the communities). The victims and perpetrators of such crimes are community-based entities. It is clear from the police practice that knowing these crimes and subsequently ensuring the protection of their victims is associated with particular difficulties (for example, community criminals are creating different forms of addiction to their victims, they do not want or they cannot cooperate in dealing with this negative phenomenon, etc.).

In this connection, it is possible to point out that the victims of these activities are especially the vulnerable persons – children, women, spouses, the disabled, families and others. From a different point of view, it is worth pointing out that the current socio-political situation in the international dimension creates conditions (see international migration) for the emergence and development of isolated communities (without adequate legal and social regulation) in the society. In a rule of law state it is not acceptable for corrupt or slave practices (criminal activities) to be tolerated. As the author states in her contribution, without objective knowledge (output from applied research), this cannot be achieved at the desired level.

Mgr. Veronika Hegedúšová
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
radca
e-mail: veronika.hegedusova@minv.sk
tel.: 0961 057 401

Recenzenti:

prof. Ing. Miroslav Lisoň, PhD.; pplk. JUDr. Monika Hullová, PhD

Domáce násilie a ochrana obetí domáceho násilia prostredníctvom aplikácie inštitútu elektronického monitoringu

Anotácia: Príspevok je zameraný na problematiku domáceho násilia, definovanie pojmu a identifikáciu podôb domáceho násilia. V článku sú uvedené trestné činy súvisiace s domácim násilím, osobnostná charakteristika páchatel'a a profil obeť domáceho násilia. V druhej polovici sa venujem aplikačnej praxi realizácie inštitútu oprávnenia na vykázanie násilníka zo spoločného obydľia a monitoringu zákazu priblíženia – detekcia priblíženia sa kontrolovanej osoby k chránenej osobe a okamžité varovanie chránenej osoby.

Kľúčové slová: domáce násilie, identifikácia podôb domáceho násilia, páchatel' a obeť domáceho násilia, oprávnenie na vykázanie zo spoločného obydľia, neodkladné opatrenia, elektronický monitoring zákazu priblíženia

Domáce násilie je zložitým fenoménom rozšíreným po celom svete, ktorý si vyžaduje nielen špecifické riešenia, ale aj špecifický prístup. Postupom času, s narastajúcim záujmom spoločnosti o tento sociálno-patologický jav, sa mu začali venovať rôzne vedné odbory. A nie je to ani inak v prípade trestno-právnej úpravy v trestných kódexoch, ktoré aj prostredníctvom restoratívnej justície a elektronického monitoringu môžu pomáhať chrániť obeť domáceho násilia.

Významným špecifikom domáceho násilia je práve „správanie“, ktoré prebieha medzi blízkymi osobami, v rodine za „zavretými dverami“. Veľmi často sa odohráva bez dospelých svedkov, často môžu byť práve deti svedkami tohto konania, môžu byť i oni samé obeťou takéhoto konania alebo môžu byť dokonca aj zneužívané násilníkom na to, aby prostredníctvom nich s obeťou manipuloval alebo získal nad ňou kontrolu.

Štandardne charakterizujú domáce násilie tieto štyri znaky¹:

- 1. opakovanosť a dlhodobosť,**
- 2. jednoznačné rozdelenie osôb na osoby ohrozené a osoby násilné,**
- 3. stupňovanie,**
- 4. výskyt násilia mimo spoločenského života, teda neverejne.**

O domácom násilí môžem konštatovať, že nie je problémom jednotlivých osôb, ktorých sa bezprostredne dotýka, ale je spoločensko-politickým problémom.

Domáce násilie sa nedeje len na dedinách, v sociálne slabších domácnostiach a nemusí súvisieť ani so vzdelaním či inteligenciou. Domáce násilie je neutíchajúca téma, pred ktorou nesmieme zatvárať oči a myslieť si, že ide o súkromný problém partnerov alebo celkovo obeť. Aj vďaka opakovaným upozorneniam zo strany ženských hnutí v západných krajinách môžem konštatovať, že ich úsilie vyústilo do prijatých medzinárodných deklarácií na úrovni OSN a EÚ, ale aj do legislatívnych zmien a opatrení. Väčšinu z nich akceptovala aj Slovenská republika. Aj vzhľadom na to, že v našom právnom systéme absentuje univerzálna a komplexná definícia pojmu domáce násilie. Je síce možné na základe zovšeobecnených znakov určité konanie pod pojem domáce násilie subsumovať, avšak je potrebné mať na zreteli, že domáce násilie je individuálne, môže nadobudnúť najrozličnejšie formy a podoby, a taktiež reflektuje na stále vyspelejšiu spoločnosť. Môže ísť o trestný čin proti životu a zdraviu, alebo o trestný čin zaradený medzi trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti, proti rodine a mládeži².

¹ MARTINKOVÁ, M., SLAVĚTÍNSKY, V., VLACH, J., 2014. *Vybrané problémy z oblasti domáciho násillí*, s. 9.

² VAJZER, L., VIKTORYOVÁ, J., 2015. *Vyšetrovanie domáceho násilia v Slovenskej republike*, s. 21.

Aj na základe týchto skutočností konštatujem, že aj ja sa prikláňam k názoru odborníkov, že by bolo efektívne, aby bol vytvorený samostatný zákon na ochranu pred domácim násilím, tak ako to majú niektoré krajiny, napr. Rakúsko a Nemecko.

Násilím ako takým všeobecne rozumieme zlé nakladanie, telesné útoky, vyhrážanie sa chovaním, ktorého následkom bude spôsobenie ujmy na fyzickom, sexuálnom alebo psychickom zdraví druhej osoby. Jednoznačne ide o agresivitu jednej osoby voči druhej, pričom cieľom je ublížiť, poškodiť, poraniť alebo dokonca až zabiť.

Všeobecne sa násilie stotožňuje najmä s fyzickým násilím. Násilím je však každá forma ubližovania, prejavu nadvlády, zneužívania moci, vyhrážania, fyzického, sexuálneho a psychického nátlaku. Inými slovami – domáce násilie môže mať rôzne formy.

Všetky formy domáceho násilia majú väčšinou spoločný cieľ – získať moc a udržať si plnú kontrolu nad druhým.

Podoby domáceho násilia nie sú v odbornej literatúre zjednotené. No i napriek tejto skutočnosti je možné vo všeobecnosti identifikovať niekoľko základných druhov tohto fenoménu³.

1. **Fyzické násilie** – vzhľadom na svoje následky je pravdepodobne najvýraznejšou a najhrubšou formou domáceho násilia, kedy „agresor“ používa fyzickú silu alebo jej hrozbu k zastrašeniu, poškodeniu či ohrozeniu obeť. Fyzické násilie ako také zahŕňa široké spektrum chovania, ktorého cieľom je ublížiť, zastrašiť, privodiť bolesť, zranenia a fyzické utrpenie, no v ojedinelých prípadoch môže ísť až o smrť, napr. fackovaním, udieraním o stenu či zem, udieranie päťou, bitie rukou alebo nejakým predmetom, kopanie, hryzenie, znehybňovanie, škrtenie, vytrhávanie vlasov alebo ochlpenia (z genitálií), pálenie, ohrozovanie bodnou či strelnou zbraňou, neumožnenie vyhľadať lekársku pomoc alebo aj odopieranie jedla či spánku a podobne.

V trestno-právnej rovine môže hovoriť najmä o trestných činoch týrania blízkej a zverenej osoby, ublíženia na zdraví, v najkrajnejších prípadoch o trestných činoch zabitia alebo vraždy, prípadne v štádiu pokusu.

2. **Psychické násilie** – niekedy je označované ako psychologické, citové alebo emocionálne. Ide o vyvolanie duševného utrpenia, duševnej úzkosti, bolesti alebo strasti. Keďže je psychické týranie častou formou domáceho násilia, môžu byť niektoré jeho podoby zákerne transformované do sociálne prijateľných, a preto ťažko rozoznateľných a postihnuteľných konaní. Navyiac nezanecháva žiadne viditeľné stopy, ako sú napríklad krvné podliatiny, modriny, rany, popáleniny či zlomeniny. Vzhľadom na latentnosť stôp sa psychické násilie veľmi náročne dokazuje, ale vo svojom dôsledku môže mať ďaleko horší dopad na obeť, najmä na jej sebadôveru, sebaúctu a sebavedomie.

Psychické násilie môže mať dve formy:

- a) neverbálnu – napríklad zámerné ničenie obľúbených vecí a pod.
- b) verbálnu – napríklad ponižovanie, urážanie a pod.

Z hľadiska protiprávnosti môžeme hovoriť najmä o trestných činoch nebezpečného vyhrážania, nebezpečného prenasledovania, týrania blízkej a zverenej osoby, nátlaku alebo vydierania.

3. **Ekonomické násilie** – obmedzovanie prístupu k finančným prostriedkom, neposkytovanie prostriedkov na spoločnú domácnosť alebo na deti, absolútna kontrola nad príjmami a výdajmi, zatajovanie finančnej situácie. Takéto konanie predstavuje ďalší spôsob, ako môže násilná osoba získať moc a kontrolu nad svojou obeťou. V prípade tohto druhu domáceho násilia môžeme z pohľadu trestného práva hovoriť

³ ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N., 2011. *Domáci násilí*, s. 47.

o trestnom čine týrania blízkej a zverenej osoby, ale do úvahy prichádzajú aj trestné činy nátlaku, vydierania, podvodu či ohrozovania mravnej výchovy mládeže.

4. **Sociálne násilie** – okrem iného táto forma domáceho násillia zahŕňa využívanie detí a iných osôb ako prostriedok nátlaku na obeť, zákazy kontaktu s rodinou a priateľmi a niekedy izolácia. Násilník postupne získava absolútnu moc nad obeťou. Prostredníctvom absolútnej kontroly sleduje každý pohyb obeť, chce vedieť kam a s kým ide, čo bude robiť, udeľuje zákazy, príkazy a vyhráza sa. Obeť je zo začiatku úplne „zaujatá“ svojim partnerom, no po čase odmieta odolávať pochybnostiam príbuzných a priateľov, a ako riešenie nachádza postupné sťahovanie sociálnych kontaktov. V rozvinutom sociálnom násillí prevláda strach a hanba.

V prípade tohto druhu domáceho násillia sa páchatel' môže dopustiť trestného činu obmedzovania osobnej slobody, vydierania, obmedzovania slobody pohybu, ako aj trestného činu týrania blízkej a zverenej osoby.

5. **Sexuálne násilie** – najčastejšie sa vyskytuje medzi partnermi. Sexuálne násilie môžeme definovať ako nedobrovoľný sexuálny kontakt akéhokoľvek druhu, kedy je obeť nútená podieľať sa na nežiaducich, nebezpečných alebo ponižujúcich sexuálnych aktivitách. V prípade sexuálneho násillia sa nemusí vždy jednať o uspokojenie sexuálneho pudu, práve naopak, môže to byť účinný nástroj poníženia, pokorenia obeť. V trestno-právnej rovine sa páchatel' dopúšťa najmä trestného činu znásillnenia, sexuálneho násillia, sexuálneho zneužívania alebo súložie medzi príbuznými.

Osobnostná charakteristika, ktorá je typická pre väčšinu páchatel'ov domáceho násillia⁴:

- nízke sebavedomie a zle fungujúce ego,
- nedostatočná kontrola impulzov,
- extrémna žiarlivosť,
- stres, ktorý sa páchatel' snaží ovládať pomocou alkoholu a fyzicky napadá ženu,
- sex ako agresívny čin, ktorý má slúžiť k zvýšeniu sebavedomia,
- zotrvávanie na zaostalých názoroch o mužskej nadradenosti a nadvláde.

Profil obeť násillia je možné určiť aj na základe interakcie obeť – páchatel'⁵:

1. *zúčastňujúca obeť* – potvrdzuje teóriu, že pri násilných trestných činoch sa páchatel' a obeť často poznajú a interakcia medzi nimi ovplyvňuje motiváciu páchatel'a. Táto teória platí v domácom násillí, ktoré patrí medzi tzv. vzťahové delikty,
2. *nezúčastňujúca obeť* – v tomto prípade nedochádza ku vzájomnej interakcii medzi obeťou a páchatel'om, obeť nemá možnosť vnímať ohrozenie,
3. *provokujúca obeť* – podcenila nebezpečenstvo situácie a zámerne sa vystavila nebezpečenstvu. Ide o obeť osôb, ktoré boli donútené k násilnému útoku po predchádzajúcom neznesiteľnom týraní inou osobou, napr. manželom,
4. *latentná obeť* – jedna sa o trestné činy s vysokou latentnosťou páchané predovšetkým v rodinách. Neoznámenie páchania týchto trestných činov je veľaokrát okrem iného spôsobené emocionálnymi bariérami a predsudkami.

Obeť domáceho násillia nechce podať trestné oznámenie na páchatel'a, alebo ak ho aj podá, tak ho stiahne aj kvôli týmto skutočnostiam:

- obeť je nesamostatná a nedokáže sa brániť,
- zvýšená závislosť na násilníkovi,
- prejavuje sa naučená bezmocnosť, sebaobviňujúce tendencie, sebadeštruktívne reakcie, zvýšená ochota vyhovieť druhým, najmä agresorovi,

⁴ VOŇKOVÁ, J., SPOUSTOVÁ, I., 2016. *Domáci násillí z pohľadu žen a detí*, s. 39.

⁵ VOŇKOVÁ, J., SPOUSTOVÁ, I., 2016. *Domáci násillí z pohľadu žen a detí*, s. 39.

- stráca výhľad do budúcnosti,
- málo prežíva radosť, zvýšená podráždenosť,
- tendencie ospravedlňovať správanie násilníka, ľutovať ho,
- negatívne sebahodnotenie, ktoré je výsledkom dlhodobého týrania,
- vytráca sa schopnosť spontánneho správania,
- obeť vo väčšine prípadov prijíma rolu vinníka, vytvára si pocit, že si to aj zaslúži, môže sa vyvinúť stockholmský syndróm alebo disociačná porucha,
- dlhodobé týranie obete vyúsťuje v nemalom počte prípadov do samovraždy obete.

Domáce násilie je okrem iného aj z právneho pohľadu náročná a rozsiahla problematika. Ako som vyššie uviedla, táto problematika v sebe zahŕňa veľké množstvo právnych inštitútov. Ja sa budem v nasledujúcich riadkoch venovať iba niektorým inštitútom.

V nadväznosti na Národný akčný plán na prevenciu a elimináciu násilia na ženách na roky 2014 – 2019 (uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 730 z 18. decembra 2013), v ktorom bola v bode 7 uložená Ministerstvu vnútra Slovenskej republiky úloha novelizovať § 27a zákona o Policajnom zbore a predĺžiť vtedajšiu 48-hodinovú lehotu na vykázanie násilnej osoby zo spoločného obydlija na dlhšiu adekvátnu lehotu. A tak právny systém na Slovensku priniesol od januára 2016 obetiam násilia barličku v podobe novej legislatívy, ktorá by zneužívané osoby v najhorších chvíľach mala chrániť.

Inštitút vykázania zo spoločného obydlija je opatrením preventívneho charakteru, ktorého účelom je poskytnúť ohrozenej osobe bezprostrednú ochranu jej života a zdravia, a to už v počiatočných štádiách násilia, s čím súvisí aj zníženie nebezpečenstva dokonania skutku, prípadne zabránenie v pokračovaní násilného chovania páchatel'a. Vykázanie zo spoločného obydlija má zaistiť ochranu obete pred ďalším násilím a posilniť pozíciu obete domáceho násilia, ktorá nie je schopná sama riešiť situáciu. Z hľadiska poskytnutia účinnej ochrany ohrozenej osobe zohráva preto dôležitý význam časový faktor, t. j. vytvorenie dostatočného časového priestoru na zorientovanie sa v situácii bez nátlaku násilníka a na vyhľadanie odbornej pomoci. U obetí domáceho násilia býva často prítomná nielen fyzická, ale najmä psychická trauma, ktorá vedie k strate schopnosti okamžite a účinne riešiť danú situáciu. Obete domáceho násilia sú pod vplyvom násilníka často sociálne izolované, ekonomicky oslabené, strácajú schopnosť uplatniť sa na trhu práce a potrebujú čas na to, aby mohli urobiť nevyhnutné kroky smerujúce k riešeniu ich situácie. Vyžadujú preto špecifický prístup a pomoc odborníkov, pričom nezastupiteľnú úlohu tu zohrávajú organizácie, ktoré poskytujú pre osoby ohrozené domácim násilím a ich deti špecializované sociálne, právne a psychologické poradenstvo a ďalšie služby.

Od januára 2016 možno násilníka vykazať zo spoločnej domácnosti nie iba na 48 hodín, ako to bolo do konca roku 2015, ale až na desať dní. Zákonným dôsledkom vykázania je súčasne aj povinnosť nepribližovať sa k ohrozenej osobe na vzdialenosť menšiu ako desať metrov.

Pre týrané osoby je to dôležitý posun. Touto legislatívnou zmenou sa obeti vytvára dostatočný časový priestor na zorientovanie sa v situácii bez nátlaku násilníka a na vyhľadanie odbornej pomoci.

Potrebu predĺženia lehoty vykázania zo spoločného obydlija indikoval aj samotný nízky počet podaných návrhov na vydanie neodkladného opatrenia podľa § 325 ods. 2 písm. e) Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok (do 01. 07. 2016 § 76 ods. 1 písm. g) Občianskeho súdneho poriadku). Na základe nízkeho počtu podaných návrhov na vydanie neodkladného opatrenia možno predpokladať, že väčšina vykázaných osôb sa po uplynutí 48-hodinovej lehoty vrátila do spoločnej domácnosti, čím sa zvyšovalo riziko eskalácie násilia.

Aj z týchto dôvodov sa javila vtedajšia 48-hodinová lehota vykázania zo spoločného obydlija ako nedostatočná. Pri porovnaní s obdobnými inštitútmi v iných krajinách Európskej

únie, možno považovať 10 dňovú lehotu za primeranú vo vzťahu k účelu tohto inštitútu (v Českej republike platí vykázanie 10 dní, v Rakúsku a Nemecku 14 dní).

Na strane druhej, je potrebné mať na pamäti, že ak žena trestné oznámenie podá a polícia je pasívna a nekoná, žena podľa odborníkov z oblasti psychológie stráca dôveru a ochotu obrátiť sa opäť na túto inštitúciu. Ako sa ukázalo už viackrát v minulosti, môže to skončiť tragicky.

§ 27a Oprávnenie vykázať zo spoločného obydla

Podľa § 27a zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v platnom znení⁶ je policajt oprávnený vykázať z bytu alebo domu, alebo iného priestoru spoločne obývaného s ohrozenou osobou a aj z jeho bezprostredného okolia (ďalej len "spoločné obydlie") osobu, u ktorej možno na základe zistených skutočností očakávať útok na život, zdravie, slobodu alebo zvlášť závažný útok na ľudskú dôstojnosť ohrozenej osoby, najmä vzhľadom na predchádzajúce takéto útoky; súčasťou vykázaní zo spoločného obydla je aj zákaz vstupu vykázananej osobe do spoločného obydla počas 10 dní od vykázaní. Policajt je oprávnený vykázať zo spoločného obydla takúto osobu aj počas jej neprítomnosti. Počas vykázaní zo spoločného obydla je vykázaná osoba povinná nepribližovať sa k ohrozenej osobe na vzdialenosť menšiu ako 10 metrov. Vykázaní zo spoločného obydla oznámi policajt ústne. Vykázananej osobe policajt presne oznámi priestor, na ktorý sa vykázaní zo spoločného obydla vzťahuje. Rozsah priestoru policajt určí podľa potreby preventívnej ochrany osoby, ktorá je ohrozená útokom.

Policajt vyhotoví potvrdenie o vykázaní zo spoločného obydla, ktoré odovzdá vykázananej osobe a ohrozenej osobe. V potvrdení o vykázaní zo spoločného obydla policajt uvedie meno, priezvisko, dátum narodenia vykázananej osoby a ohrozenej osoby, priestor, na ktorý sa vykázaní zo spoločného obydla vzťahuje a čas, kedy policajt osobu zo spoločného obydla vykázal. Súčasne s vydaním potvrdenia o vykázaní, vykázaná osoba oznámi policajtovi adresu a prípadne telefónne číslo, na ktorom bude zastihnuteľná počas trvania účinkov vykázaní, až do vydania rozhodnutia súdu o neodkladnom opatrení. Telefónne číslo poskytne prípadne policajtovi tiež ohrozená osoba.

Ak vykázaná osoba alebo ohrozená osoba odmietne potvrdenie o vykázaní zo spoločného obydla prevziať, policajt túto skutočnosť uvedie v úradnom zázname. Policajt je povinný poučiť ohrozenú osobu o možnosti podať návrh na nariadenie neodkladného opatrenia podľa Civilného sporového poriadku a podľa možnosti poskytnúť jej v písomnej forme informácie o organizáciách na pomoc poškodeným, vrátane informácií o službách nimi poskytovaných a poskytnúť kontakt na organizácie poskytujúce pomoc obetiam domáceho násilia.

Vykázaní zo spoločného obydla končí uplynutím 10 dní od vykázaní zo spoločného obydla, ak súd počas tejto doby nerozhodne inak. Doručením návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia na súd počas vykázaní zo spoločného obydla sa trvanie vykázaní zo spoločného obydla predlžuje až do nadobudnutia vykonateľnosti rozhodnutia súdu o tomto návrhu, o čom sa vykázaná osoba upovedomí v rámci poučenia; útvár Policajného zboru poskytne ohrozenej osobe súčinnosť pri doručovaní návrhu neodkladného opatrenia.

Uvedené ustanovenie zákona o Policajnom zbore určuje postup policajtov v prípade realizácie oprávnenia vykázaní zo spoločného obydla.

Inštitút vykázaní zo spoločného obydla je len dočasné opatrenie a ako som vyššie uviedla, policajt je okrem iného povinný poučiť ohrozenú osobu o možnosti podať návrh na nariadenie neodkladného opatrenia podľa Civilného sporového poriadku.

⁶ § 27a zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v platnom znení.

Ak má obeť dôvodnú obavu o svoj život, zdravie a duševnú integritu, môže podať na súd aj návrh na vydanie neodkladného opatrenia § 325 ods. 2 písm. h) zákaz priblíženia agresora na určitú vzdialenosť.⁷

Ohrozená osoba pri predkladaní návrhu na vydanie neodkladného opatrenia musí okrem iného v návrhu uviesť rozhodujúce skutočnosti odôvodňujúce potrebu vydania opatrenia, pretože vydanie takéhoto rozhodnutia je zásah do práv odporcu a to v súvislosti s právom na slobodu pohybu a pobytu.

Možnosť využitia elektronického monitoringu na kontrolu výkonu rozhodnutia

V snahe posilniť ochranu obetí domáceho násillia v prípade nariadeného neodkladného opatrenia v civilnom konaní, ktorým sa účastníkovi konania (agresorovi) nariaďuje, aby nevstupoval dočasne do domu alebo bytu, v ktorom býva osoba (obeť, neskôr chránená osoba), vo vzťahu ku ktorej je dôvodne podozrivý z násillia, alebo zákaz priblíženia agresora ku chránenej osobe na určitú vzdialenosť môžu byť využité technické prostriedky.

Technickými prostriedkami teda môže byť vykonávaná kontrola dodržiavania nariadených neodkladných opatrení, najmä:

- vykázanie z obydllia,
- zákaz priblíženia sa k určenej (chránenej) osobe.

Monitoring zákazu priblíženia – detekcia priblíženia sa kontrolovanej osoby k chránenej osobe a okamžité varovanie chránenej osoby⁸

Na zlepšenie ochrany obeť domáceho násillia môže súd s jej súhlasom uložiť obvinenému alebo odsúdenému zákaz priblížiť sa k nej na určenú vzdialenosť, ktorého dodržiavanie bude kontrolované s využitím elektronického monitoringu.

Na výkon tohto rozhodnutia sa v praxi využíva kombinácia rovnakých zariadení ako v prípade monitoringu pri zákaze pohybu a pobytu, čiže obvinený alebo kontrolovaná osoba bude mať umiestnené na ruke alebo nohe **osobné identifikačné zariadenie** vo forme náramku a **zariadenie na určenie polohy**. Toto zariadenie na základe určenia aktuálnej geografickej polohy umožňuje kontrolu pohybu a pobytu. Zariadenie by sme mohli veľkosťou a tvarom prirovnať mobilnému telefónu. Osoba je povinná počas celého trvania elektronického monitoringu mať zariadenie pri sebe (napr. vo vrecku). Na vykonávanie takejto kontroly je však dostupnosť mobilnej siete a tiež GPS bezpodmienečne nutné.

Obeť zllska štatút tzv. chránenej osoby a počas celého trvania kontroly technickými prostriedkami musí mať pri sebe **zariadenie varovania blízkosti**. Toto prenosné zariadenie s rozmermi bežného mobilného telefónu umožňuje okamžité varovanie chránenej osoby v prípade priblíženia sa kontrolovanej osoby. Jeho batériu je potrebné pravidelne nabíjať a na správnu funkčnosť potrebuje dostupný mobilný i GPS signál.

⁷ § 325 ods. 2 písm. h) zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v platnom znení.

⁸ <http://www.ja-sr.sk/files/ESMO.pdf>.

Obr. 1.: Technické zariadenie na kontrolu výkonu rozhodnutia zákazu priblíženia sa kontrolovanej osoby k chránenej osobe

V praxi to funguje tak, že počas celej doby trvania kontroly technickými prostriedkami sú technické zariadenia tak kontrolovanej osoby, ako aj chránenej osoby, pod dohľadom operačného strediska ESMO.

V prípade, že sa kontrolovaná osoba približuje k chránenej osobe, sú o tejto aktivite kontrolovanej osoby informované všetky zainteresované strany. Jednak operačné stredisko ESMO, chránená osoba a taktiež kontrolovaná osoba.

Chránená osoba je informovaná o približovaní sa kontrolovanej osoby ešte skôr, ako je upozornená samotná kontrolovaná osoba. Takéto poradie je logické, pretože takto získava chránená osoba časový priestor na to, aby sa zmobilizovala, našla bezpečné miesto a privolala pomoc.

Až následne je upozornená kontrolovaná osoba, že sa približuje k chránenej osobe, aby v takomto konaní nepokračovala, lebo porušuje podmienky, ktoré boli uložené súdom.

Ako som už v úvode uviedla, celý priebeh monitoruje operačné stredisko ESMO, ktoré v prípade potreby zabezpečuje pomoc pre chránenú osobu.

Na záver skonštatujem, že z vyššie uvedeného jednoznačne vyplýva, že domáce násilie je závažný problém, ktorý nie je jednoduché riešiť. Jeho následky sú veľakrát dlhodobé, resp. trvalé.

Ak hovoríme o reakcii obeť na domáce násilie, v odbornej literatúre sa často hovorí o strate akcieschopnosti a syndrómu naučenej bezmocnosti⁹.

Za ďalšie možné následky domáceho násillia sú z praxe známe aj napr. extrémny stres a trauma, strach, strata sebavedomia, neistota, sebadeštrukcia, rôzne psychické poruchy (depresia, úzkosť), závislosť, pocit beznádeje a bezmocnosti, poškozovanie fyzického zdravia alebo v najhoršom prípade smrť.

Okrem vyššie uvedených negatívnych dopadov na obeť sa môžeme v praxi stretnúť aj so syndrómom týranej ženy, či tzv. stockholmským syndrómom a postraumatickej stresovej poruche.

Tzv. *stockholmský syndróm* je definovaný nasledovnými znakmi¹⁰:

- život obeť je v ohrození,
- obeť je presvedčená, že zo situácie nie je možný únik,
- obeť je izolovaná,
- obeť pociťuje prechodnú náklonnosť k násilníkovi,
- obavy zo straty detí,
- obava zo zverejnenia,
- strata sociálno-ekonomickej úrovne.

Pre postraumatickú stresovú poruchu je typické:

- opakované prežívanie,
- nočné mory,
- únikové príznaky,
- stála citová a telesná pripravenosť na útok,
- podráždenosť,
- poruchy spánku,
- zmena osobnosti.

Ako už bolo v tomto príspevku uvedené, domáce násilie je závažný sociálno-patologický jav, ktorý nie je vhodné, a v žiadnom prípade možné, bagatelizovať. Závažné následky spôsobené domácim násillím vyplývajú nielen z toho, že obeť sú opakovane „zraňované“ osobou, ktorej pôvodne bezhranične dôverovali, s ktorou ich spojuje príbuzenský vzťah alebo s ňou zdieľajú spoločnú domácnosť.

Žiadny prípad domáceho násillia v akomkoľvek štádiu a forme netreba podceňovať, nakoľko nikdy nie je možné „správne odhadnúť“ ďalšie činy agresora, ktorými je ohrozené zdravie, v najhorších prípadoch aj život obeť, a tieto činy sú nevratné. Práve preto je nutné, aby spoločnosť pristupovala k riešeniu domáceho násillia vždy aktívne a úplne najideálnejším stavom by bolo predchádzať domácemu násilliu. Trestné právo by malo nastupovať ako krajný prostriedok, keď iné prostriedky sú neúčinné. A práve preto sa tak do popredia dostáva predovšetkým potreba prevencie.

Ak chceme, aby bola prevencia na adekvátnej profesionálnej úrovni, je nevyhnutné sa sústrediť na prípravu a vzdelanie odborníkov: sociálnych pracovníkov, policajtov, jednoducho osôb, ktoré sú ako prvé v kontakte s obeťami. Profesionáli musia byť vnímaví voči realitám domáceho násillia, musia poznať stratégiu pre napĺňanie potrieb obeť, ako aj páchatel'ov. Pri prevencii domáceho násillia by sa mal jednoznačne klásť dôraz na to, ako zastaviť domáce

⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Z., ŽATECKÁ, E., DÁVID, R., KORNEL, M., 2011. *Právo proti domácemu násilliu*, s. 20.

¹⁰ VOŇKOVÁ, J., SPOUSTOVÁ, I., 2016. *Domáci násillia z pohľadu žien a detí*, s. 55.

násilie, zároveň ako zabrániť ďalšiemu páchaniu domáceho násilia a urýchlene zabezpečiť bezpečnosť a zdravie obetí.

Literatúra

- ČUHELOVÁ, K., 2016. *Předběžná opatření ve věcech ochrany proti domácímu násilí*. Praha: Wolters Kluwer ČR. ISBN 978-80-7552-341-9.
- KRÁLÍČKOVÁ, Z., ŽATECKÁ, E., DÁVID, R., KORNEL, M., 2011. *Právo proti domácímu násilí*. Praha: C. H. Beck. ISBN 978-80-7400-381-3.
- MACHALOVÁ, T., 2014. *Domáci násilí – filozofická analýza pojmu*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6765-3.
- MARTINKOVÁ, M., SLAVĚTÍNSKY, V., VLACH, J., 2014. *Vybrané problémy z oblasti domácího násilí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 978-80-7338-139-4.
- ŠEVČÍK, D. a N. ŠPATENKOVÁ, 2011. *Domáci násilí*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-690-2.
- VAJZER, L. a J. VIKTORYOVÁ, 2015. *Výšetrovanie domáceho násilia v Slovenskej republike*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. ISBN 978-80-8054-638-0.
- VOŇKOVÁ, J. a I. SPOUSTOVÁ, 2016. *Domáci násilí z pohledu žen a dětí*. Praha: profem. ISBN 978-80-90 4564-5-7.
- Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v platnom znení.
- Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v platnom znení.
- <http://www.ja-sr.sk/files/ESMO.pdf>

Keywords: domestic violence, identification of forms of domestic violence, offender (perpetrator) and victim of domestic violence, authorization to expel from a common dwelling, urgent measures, electronic monitoring of the person under restraining order

Summary

As stated in this article, domestic violence is a serious socio-pathological phenomenon that is unacceptable and should not be downplayed.

The grave consequences caused by domestic violence arise not only from the fact that the victims are repeatedly abused, tormented and finally “hurt” by the person whom they had trusted completely, with whom they are in a family relationship, or share a common household.

No case of domestic violence at any stage or in any form should be underestimated, since it is never possible to “correctly estimate” other acts of the aggressor who threatens the health and, in the worst cases, the life of the victim, and these actions are irreversible. That is why it is necessary for the society to always apply a proactive approach to cases of domestic violence and, ideally, try to prevent them. Criminal justice should be the last resort and turned to only when other means are ineffective. That is why prevention is needed in the first place.

If we want prevention to be done at a professional level, it is essential to focus on the training and education of professionals: social workers, police officers or people who are the first contact with the victims. Professionals must be aware of the traits of domestic violence; they must know the strategy to meet the needs of both victims and perpetrators.

In the prevention of domestic violence the emphasis should be on how to end domestic violence and, at the same time, prevent further domestic violence, while ensuring the safety and health of the victims.

*mjr. PaedDr. Mgr. Katarína Hyžová
externá doktorandka
Katedra trestného práva
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
t. č. 0915 893 412
e-mail: katarina.hyzova@gmail.com*

Recenzenti:

Dr. h. c. doc. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.; pplk. JUDr. Veronika Marková, PhD.

Mechanizmy kontroly dodržiavania práv osôb zadržovaných políciou

Anotácia: Autor sa v predkladanom príspevku zameriava na právnu úpravu mechanizmov kontroly dodržiavania ľudských práv osôb pozbavených osobnej slobody Policajným zborom. V príspevku sa zameriavame na subjekty vykonávajúce vonkajšiu kontrolu, stojace mimo rámec MV SR. Prvá časť príspevku je zameraná na medzinárodnoprávnu úpravu tejto problematiky vytvorenú dohovormi OSN a Rady Európy a ich kontrolné mechanizmy. V druhej časti autor rozoberá právnu úpravu z pohľadu vnútroštátneho práva. Predovšetkým pôjde o kontrolu zo strany verejného ochrancu práv a prokuratúry. Príspevok je vypracovaný v kontexte projektu vedecko-výskumnej úlohy: „Ochrana ľudských práv v činnosti polície“ (VÝSK. 204). Katedra verejnoprávnych vied. Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2014.

Kľúčové slová: mučenie, zákaz mučenia, obmedzenie osobnej slobody, polícia, Policajný zbor, orgány ochrany práva, orgány kontroly, CPT, prokuratúra, verejný ochranca práv.

Úvod do problematiky

Presadzovanie a dodržiavanie ľudských práv sú podmienky, ktoré musí štát spĺňať, ak o ňom chceme hovoriť ako o právnom štáte. Na ochranu spoločnosti pred protiprávnym správaním jednotlivcov boli vytvorené inštitúty verejného práva umožňujúce zasiahnuť v nevyhnutnom a primeranom rozsahu do ich ľudských práv. Tieto inštitúty sú zverené do kompetencie **orgánom ochrany práva**.¹ Podľa odbornej literatúry možno rozdeliť orgány ochrany práva do viacerých kategórií. Orgány aplikujúce inštitúty, ktorými štát v súlade s platnou legislatívou dovoľuje zasiahnuť do ľudských práv, možno označiť ako výkonné, pričom do tejto kategórie zaraďujeme aj políciu. Oproti nim stoja **orgány ochrany práva kontrolnej povahy** (ďalej len „kontrolné orgány“) s rôznou mierou dosahu na nápravu zistených porušení. Ich úlohou je overiť správnosť postupu ostatných orgánov zasahujúcich do práv jednotlivcov a vyvodit' závery smerujúce k vytvoreniu želaného stavu.

V predkladanom príspevku sa zameriame na pôsobenie jednotlivých kontrolných mechanizmov, reprezentovaných platnou legislatívou a kontrolnými orgánmi vo vzťahu k **ochrane práv osôb, ktorých osobná sloboda bola obmedzená Policajným zborom**.

Osoby môžu byť pozbavené osobnej slobody v súlade s čl. 5 Európskeho dohovoru o ľudských právach a základných slobodách (ďalej len „EDLP“) a v súlade s vnútroštátnymi právnymi predpismi. Policajt vykonávajúci takýto zásah si musí byť vedomý toho, že osoba, ktorá je pozbavená osobnej slobody v súlade s uvedeným ustanovením, je pri takomto úkone vystavená riziku **zlého zaobchádzania**.² To sa v právnych textoch, judikatúre, doktríne a v správach kontrolných orgánov najčastejšie spája s pojmami ako mučenie, neľudské, kruté, ponižujúce zaobchádzanie alebo trestanie.

Kontrolné mechanizmy fungujúce na základe medzinárodného práva verejného

Zákaz mučenia a ostatných foriem zlého zaobchádzania s osobami nájdeme v každom významnom medzinárodnom dokumente upravujúcom oblasť ľudských práv. Tie možno

¹ SVÁK, J., BALOG, B., POLKA, L., 2017. *Orgány ochrany práva*, s. 8 – 11.

² Pre účely príspevku budeme používať výrazy „mučenie“ alebo „zlé zaobchádzanie“, zahŕňajúc aj ostatné formy zlého zaobchádzania s osobami, ktoré možno subsumovať pod vyššie uvedené pojmy, nakoľko obsahy týchto pojmov sa prekrývajú, ich odlišenie nie je v každej časti príspevku nutné a ich opakovanie by bolo neúčelné. V prípade potreby oddelenia jednotlivých foriem zlého zaobchádzania budú tieto formy explicitne uvedené.

rozdeliť podľa miery všeobecnosti na všeobecné³ a špeciálne.⁴ Všeobecná právna úprava v tejto oblasti je obvykle veľmi stručná. Napríklad čl. 3 EDLP (zákaz mučenia) je tvorený len jednou vetou: „*Nikoho nemožno mučiť alebo podrobovať neľudskému, alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu, alebo trestu.*“⁵ Uvedený fakt nepovažujeme za nedostatok, ale naopak prínos v tom, že úzke koncipovanie textu poskytuje pomerne široký interpretačný priestor aj vo vzťahu k novým formám zlého zaobchádzania. Na druhej strane špeciálna právna úprava vytvára systém materiálnych a procesných ustanovení, ktoré sú štáty povinné dodržiavať, a ktoré za určitých okolností umožňujú aj samotnej osobe prístup k orgánom kontroly.

Obsahom prvej časti **Dohovoru proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu** (ďalej len „UNCAT“) je definícia mučenia a hmotnoprávne ustanovenia zakladajúce pozitívne záväzky zmluvných štátov. Čl. 1 definuje mučenie ako: „*akékoľvek konanie, ktorým je človeku úmyselne pôsobená silná bolesť alebo telesné alebo duševné utrpenie, s cieľom získať od neho alebo od tretej osoby informácie alebo priznanie, potrestať ho za konanie, ktorého sa dopustil on alebo tretia osoba, alebo z ktorého sú podozriví, alebo s cieľom zastrašiť alebo prinútiť jeho alebo tretiu osobu, alebo z akéhokoľvek iného dôvodu založeného na diskriminácii akéhokoľvek druhu, keď takú bolesť alebo utrpenie pôsobí verejný činiteľ alebo iná osoba konajúca z úradného poverenia, alebo z ich podnetu, alebo s ich výslovným alebo tichým súhlasom. Toto vymedzenie nezahŕňa bolesť alebo utrpenie, ktoré vznikajú iba v dôsledku zákonných sankcií, sú od týchto sankcií neoddeliteľné alebo sú s nimi náhodou vyvolané.*“⁶

Ochranu pred iným formami zlého zaobchádzania (kruté, neľudské a ponižujúce zaobchádzanie), ktoré nespádajú pod definíciu mučenia v zmysle čl. 1, nájdeme v čl. 16, ktorý zaväzuje štáty zabrániť takémuto konaniu na ktoromkoľvek území pod jeho jurisdikciou. Uvedený článok tiež stanovuje, že pre takéto konania sa obdobne použijú najmä záväzky obsiahnuté v čl. 10 – 13 s tým, že pojem mučenia nahradia iné formy zlého zaobchádzania.⁷

Ďalšími záväzkami štátov obsiahnutými v prvej časti UNCAT sú prijatie zákonodarných, správnych, súdnych a iných opatrení smerujúcich k zabráneniu mučenia na celom území štátu (čl. 2), uplatňovanie princípu non-refoulement (čl. 3), otázky trestnoprávnej jurisdikcie (čl. 4 – 9), povinné vzdelávanie v oblasti ochrany pred mučením (čl. 10), vyšetrovacia povinnosť (čl. 12), zákaz represálií voči oznamovateľom mučenia (čl. 13),⁸ právo obete na odškodnenie⁹ (čl. 14) a neprípustnosť dôkazov získaných mučením (čl. 15).

Druhá časť UNCAT ustanovuje monitorovací mechanizmus. Ide o **Výbor proti mučeniu** (ďalej len „CAT“), zložený z desiatich nezávislých expertov v oblasti ľudských práv, nominovaných zmluvnými štátmi. Výbor zasadá raz za dva roky a má 4 základné kompetencie.

³ Všeobecná deklarácia ľudských práv (čl. 5). Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (ďalej len „MPOPP“) (čl. 7). Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (čl. 3). Charta základných práv Európskej únie (čl. 3).

⁴ Dohovor proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu. Opčný protokol k Dohovoru proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu (ďalej len „OPCAT“). Európsky dohovor na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (ďalej len „ECPT“).

⁵ Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (čl. 3).

⁶ Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 143/1988 o Dohovore proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu (čl. 1).

⁷ Bližšie: NIYAZMATOV, A, Evidence Obtained by Cruel, Inhuman or Degrading Treatment: Why the Convention Against Torture's Exclusionary Rule Should be Inclusive (2011). *Cornell Law School Inter-University Graduate Student Conference Papers* [online]. Cornell Law Library [cit. 27. 09. 2017]. Dostupné na: http://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1073&context=lps_clacp

⁸ Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 143/1988 o Dohovore proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu.

⁹ Reštitúcia, kompenzácia, rehabilitácia, satisfakcia a právo na pravdu. Bližšie: General comment No. 3 (2012) – Implementation of article 14 by States parties, CAT/C/GC/3.

Prvou kompetenciou CAT je **posudzovanie správ zmluvných štátov**, ktoré sú v zmysle čl. 19 povinné predkladať ich každé štyri roky. Obsahom správ sú opatrenia štátu smerujúce k uplatňovaniu UNCAT. Ak má CAT pripomienky ku konkrétnemu štátu, môže sa tento štát k pripomienkam vyjadriť. Výstupom z tejto komunikácie je pravidelná správa CAT, ktorá hodnotí pozitívne alebo negatívne jednotlivé štáty. Poslednú správu predložila slovenská vláda CAT v roku 2013, ktorá pokrýva obdobie od januára 2007 do septembra 2013. Ďalšiu správu je vláda SR povinná predložiť do augusta 2019.

V prípade, že existuje dôvodné podozrenie, že v štáte dochádza k systematickému uplatňovaniu mučenia, môže výbor vyslať svojho člena (členov), aby v danom štáte vykonal **vyšetrovanie** (čl. 20). O výsledkoch vyšetrovania CAT zmluvný štát informuje a navrhne opatrenia. Uvedený proces sa riadi zásadou dôvernosti. V zmysle čl. 28 môže štát urobiť vyhlásenie o neuznaní príslušnosti výboru na vyšetrovanie.

Treťou kompetenciou CAT je vykonávať neverejné vyšetrovanie a poskytovanie zmierovacích služieb štátom, ktoré v súlade s princípom reciprocitu prijali príslušnosť podľa čl. 21 na **podávanie medzištátnych sťažností**.

Posledná kompetencia CAT je upravená v čl. 22, ktorý umožňuje štátom priznať výboru príslušnosť na **prešetrovanie individuálnych, neanonymných sťažností**. Tie môže podať jednotlivec¹⁰ v prípade, ak vyčerpal všetky vnútroštátne prostriedky riešenia a súčasne vo veci neprebíha vyšetrovanie alebo rozhodovanie na inom medzinárodnom orgáne. Rozhodnutia CAT o individuálnych sťažnostiach nie sú právne záväzné, ale majú značnú politickú a interpretačnú váhu.

SR v súčasnosti priznáva výboru všetky uvedené príslušnosti. Doposiaľ nebolo voči SR výborom CAT vedené vyšetrovanie a nebola podaná medzištátna ani individuálna sťažnosť.

Problémy objavujúce sa v **odporúčaniach k správam pre CAT** (concluding observations) sa týkajú viacerých oblastí: zaobchádzanie s príslušníkmi rómskej národnostnej menšiny vo vzťahu k neprimeranému použitiu sily zo strany polície pri zásahoch voči Rómom (ponižujúce zaobchádzanie so zistenými rómskymi chlapcami v Košiciach, zásah v rómskej osade v Moldave nad Bodvou); vzdelávanie príslušníkov Policajného zboru smerujúce k zdržanlivosti a proporcionality pri zásahoch; väčšia kontrola zásahov (používanie kamier v policajných priestoroch a pri výsluchoch, resp. iných procesných úkonoch); mechanizmy sťažností a vyšetrovania musia byť funkčné a dostupné.

Dlhodobou diskutovanou témou je pristúpenie SR¹¹ k **Opčnému protokolu k Dohovoru proti mučeniu a inému krutému, neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu** (ďalej len „OPCAT“), ktorý ustanovuje systém pravidelných kontrol v miestach, kde dochádza k pozbaveniu osobnej slobody osôb, a to formou vytvorenia národných preventívnych mechanizmov (ďalej len „NPM“), ktoré by boli funkčne nezávislé a mohli by vykonávať neohlásené kontroly¹² v uvedených miestach a formou vonkajšej nadnárodnej kontroly tzv. podvýboru proti mučeniu (ďalej len „SPT“).¹³ Slovenská vláda vo svojich oficiálnych stanoviskách uvádza, že pristúpenie k OPCAT je stále v procese zvažovania.

Ministerstvo vnútra v súčasnosti považuje medzinárodné, regionálne a vnútroštátne mechanizmy prevencie mučenia za dostačujúce.¹⁴

¹⁰ MOLEK, P., 2017. *Základní práva. Svazek první – Důstojnost*, s. 153.

¹¹ Bielorusko, Lotyšsko, Rusko a Slovensko sú jediné európske štáty, ktoré nepodpísali OPCAT.

¹² Dôsledkom prijatia OPCAT býva v štátoch buď výrazné posilnenie postavenia ombudsmana, alebo vytvorenie osobitného NPM, ktorý existuje popri ombudsmanovi a má kompetencie vo vzťahu ku kontrole dodržiavania zákazu mučenia a iných foriem zlého zaobchádzania v štáte.

¹³ Concluding observations on the third periodic report of Slovakia (CAT/C/SVK/CO/3), 2015.

¹⁴ CPT/Inf (2014) 30 – Response of the Government of the Slovak Republic to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to the Slovak Republic from 24 September to 3 October 2013.

Argumentom v prospech vyššie uvedeného stanoviska je fakt, že na SR sa v súčasnosti uplatňuje aj ďalší mechanizmus, vytvorený Radou Európy. Ten čerpal pri svojom vzniku inšpiračný základ z návrhu vytvorenia SPT, avšak nakoniec vznikol skôr, než samotné SPT (2002). Ide o kontrolný mechanizmus reprezentovaný **Európskym výborom na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania** (ďalej len „CPT“).

Výbor CPT funguje na základe **Európskeho dohovoru na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania** prijatého v roku 1987, ktorý dodnes ratifikovalo 47 štátov. Samotný dohovor neobsahuje definíciu mučenia. Ide skôr o normu, ktorá upravuje vznik, zloženie, pôsobnosť, právomoci CPT a povinnosti štátov voči nemu. Východiskom činnosti CPT je čl. 3 EDLP – Zákaz mučenia, judikatúra k uvedenému článku a vlastné normy CPT, ktoré boli vytvorené priebežne ako výňatky z jednotlivých všeobecných správ CPT alebo správ z konkrétnych návštev zmluvných štátov.

CPT predstavuje **mimosúdny mechanizmus** ochrany ľudských práv, ktorý má preventívnu povahu. Každoročne uskutočňuje sériu návštev v zmluvných štátoch dohovoru, kde vykonáva kontrolu dodržiavania zákazu mučenia a iných foriem zlého zaobchádzania v miestach, kde dochádza k zbaveniu osobnej slobody na základe rozhodnutia súdu alebo iného štátneho orgánu.

Zloženie CPT sa vyznačuje odbornosťou, skúsenosťou a morálnosťou jeho členov a nie politickými nomináciami. Každý zmluvný štát má vo výbore jedného svojho zástupcu. Ide predovšetkým o právnikov, rôzne špecializácie lekárskej profesie vrátane psychiatrie, osoby pôsobiace v oblasti správy väznic, bývalí príslušníci polície, prípadne osoby zamerané na humanitárne misie, prácu s mládežou, prácu s cudzincami a pod. Okrem toho vo svojej činnosti využívajú expertov z rôznych odvetví, ktorí sa priamo zúčastňujú na návštevách v jednotlivých štátoch. Navštívené zmluvné štáty sú povinné v zmysle uvedeného dohovoru poskytnúť CPT maximálnu možnú súčinnosť, nesmú členov výboru ani prizvaných expertov nijako obmedzovať v pohybe po území štátu a sprístupniť im všetky miesta¹⁵, kde dochádza k obmedzeniu osobnej slobody osôb na základe úradného rozhodnutia.

Návštevy CPT v zmluvných štátoch fungujú v dvoch režimoch. Návštevy ohlásené a návštevy ad hoc. Ohlásené návštevy sú verejne ohlásené tým, že CPT publikuje zoznam štátov, ktoré majú byť navštívené, s výzvou štátnym aj neštátnym subjektom k poskytnutiu relevantných informácií, ktoré by mohli byť predmetom záujmu CPT.¹⁶ Ad hoc návštevy sú ohlásené príslušným orgánom len bezprostredne pred príchodom členov výboru CPT a obvykle bývajú vykonané s cieľom následnej kontroly zistených nedostatkov z predchádzajúcich návštev, prípadne pri iných závažných podozreniach z nekalej praxe štátov, ak si to vyžaduje aktuálna situácia.

Správy CPT a odpovede štátov vrátane celej komunikácie sú v zmysle čl. 11 dohovoru dôverné – neverejné. V prípade, že štát dlhodobo nekoná, neposkytuje súčinnosť CPT a odmieta akokoľvek implementovať pripomienky a odporúčania CPT do svojej legislatívy a úradnej praxe, môže byť v zmysle čl. 10 ods. 2 dohovoru sankcionovaný. Jedinou sankciou je tzv. „verejné vyhlásenie“ (public statement), ktoré predstavuje výnimku zo zásady dôvernosti. Aj napriek uvedenému zmluvné štáty dobrovoľne zverejňujú takmer všetky správy CPT

¹⁵ Miesta, ktoré CPT navštevuje a vykonáva v nich kontrolu, môžu mať povahu súkromných aj verejných inštitúcií. Kritériom je, či je zbavenie slobody výsledkom konania súdu alebo správneho orgánu. V konkrétnej rovine tieto miesta predstavujú: policajné stanice (resp. policajné zariadenia, kde sú umiestnené zaistené osoby bez ohľadu na označenie tohto zariadenia), väznice, psychiatrické liečebne, miesta zadržovania v kasárňach, záchytné tábory pre žiadateľov o azyl, miesta na zaistenie cudzincov, miesta, kde sa môžu nachádzať mladiství zbavení slobody. Bližšie: Normy CPT (Podstatné časti všeobecných správ CPT), CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2011.

¹⁶ Do zoznamu na rok 2018 bola zaradená aj Slovenská republika. Návšteva sa realizovala v marci 2018. Bližšie: <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/council-of-europe-anti-torture-committee-announces-visits-to-eight-states-in-2018>.

a odpovede vlád na ne.¹⁷ Niektoré štáty (Bulharsko, Macedónsko, Ukrajina, Luxembursko) súhlasili s automatickým zverejňovaním správ CPT. Slovenská vláda doposiaľ súhlasila so zverejnením správ zo všetkých návštev, ktoré sa v SR uskutočnili (1995, 2000, 2005, 2009, 2013).¹⁸

Napriek preventívnej a právne nezáväznej povahe správ, ktoré CPT vypracováva, nie je ich relevancia malá. Správy CPT majú predovšetkým významný politický vplyv na vnímanie štátu v medzinárodných vzťahoch a obsahujú tiež konkrétne odporúčania na zlepšenie praxe štátov pri výkone činností súvisiacich so zbavením osobnej slobody jednotlivcov. Mnohé vlády prijali opatrenia na zlepšenie praxe práve na základe správ CPT, ktorých prvoradým cieľom nie je sankcionovať, ale pomáhať.

Posledná návšteva CPT na Slovensku bola v roku 2013. Zo správy k tejto návšteve vo vzťahu k **Policajnému zboru** vyplynuli problémy, ako: nedostatočná informovanosť o právomociach výboru CP; výskyt rasistických prejavov policajtov voči zaisteným osobám; zlé materiálne podmienky v **celách policajného zaistenia** na konkrétnych útvaroch PZ (zlé vetranie, v celách pre umiestnenie viacerých osôb nebol priestor toalety oddelený, kamery zabezpečujúce dohľad v cele zaberali celý priestor toalety); konkrétne policajné útvary nemali priestor vyhradený na pobyt zaistej osoby na čerstvom vzduchu, ak zaistenie presiahne 24 hodín.

Problematické sa javili aj tzv. „**vyhradené priestory**“, ktorým sa budeme neskôr venovať v časti príspevku zameranej na verejného ochrancu práv (ďalej len „VOP“). V správe CPT z poslednej návštevy sa uvádza, že v rámci PZ používame miestnosti, ktoré nie sú celami a nezodpovedajú požiadavkám kladeným na oficiálne policajné cely. CPT odporúča uvedené vyhradené priestory využívať iba na nevyhnutne potrebný čas (v správe je použitý pojem „few hours“ – pár hodín), ale určite nie dlhodobé zaistenie alebo zaistenie počas celej noci.

Viac kriticky sa CPT stavia k otázke využívania oprávnenia príslušníkov PZ **pripútať osobu k vhodnému objektu** upraveného § 52 ods. 2 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore. CPT poukazuje na tento problém už od svojej prvej návštevy v SR v roku 1995. Pripúšťa, že voči agresívnym jedincom je vhodné použiť putá, ale nesmú byť držaní na chodbách pripevnení o zabudované kruhy či madlá. Je vhodné ich umiestniť do iných priestorov na to určených. Sme toho názoru, že riešenie tejto otázky má z veľkej časti ekonomický než právny rozmer. V odpovedi slovenskej vlády tiež zaznieva, že oprávnenie policajta pripútať osobu k vhodnému predmetu nie je používané automaticky voči každej zaistej osobe, ale iba ak si to vyžadujú okolnosti, s prihliadnutím na správanie osoby a možné riziká, ktoré by takýmto pripútaním osobe vznikli. Takéto pripútanie je vždy uskutočnené len na nevyhnutne potrebný čas. Ďalším argumentom je fakt, že v období medzi poslednými dvomi návštevami CPT 2009 – 2013 bolo podaných celkovo šesť sťažností súvisiacich s využívaním tohto oprávnenia, pričom všetky boli vyhodnotené ako nepodložené.¹⁹

Kontrolné mechanizmy fungujúce na základe vnútroštátneho práva

Kontrolu dodržiavania zákonnosti v miestach, kde dochádza k pozbaveniu osobnej slobody na základe úradného rozhodnutia v podmienkach SR, vykonáva prokuratúra a verejný ochranca práv. Ide o orgány vytvorené priamo na základe Ústavy SR, funkčne nezávislé na

¹⁷ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 26/1995 o Európskom dohovore na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania.

¹⁸ Správa z poslednej návštevy CPT v SR z marca 2018 zatiaľ nebola spracovaná. Bližšie: <https://www.coe.int/en/web/cpt/slovak-republic>

¹⁹ CPT/Inf (2014) 30 – Response of the Government of the Slovak Republic to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to the Slovak Republic from 24 September to 3 October 2013.

ostatných zložkách štátnej moci. Z ústavného zaradenia do spoločnej ôsmej hlavy (**Prokuratúra Slovenskej republiky a Verejný ochranca práv**), ako aj z rozsahu pôsobností oboch orgánov a spôsobov ich vykonávania vyplýva, že VOP a prokuratúra pôsobia do istej miery paralelne, avšak nie na konkurenčnej báze.²⁰

Samotná pôsobnosť vo veciach kontroly dodržiavania zákonnosti a ľudských práv uvedených kontrolných orgánov vychádza z príslušných zákonných ustanovení.

Činnosť prokuratúry upravuje zákon č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre. Vo vzťahu k predmetu tohto príspevku je potrebné poukázať na pôsobnosť v zmysle § 4 ods. 1 písmeno b) „*dozorom nad zachovávaním zákonnosti v miestach, kde sú držané osoby pozbavené osobnej slobody alebo osoby, ktorých osobná sloboda je obmedzená na základe rozhodnutia súdu alebo iného oprávneného štátneho orgánu...*“.²¹ Táto je ďalej konkretizovaná v druhom diele tretej časti uvedeného zákona v § 18. Prokurátor dozerá na to, aby v **celách policajného zaistenia** v zariadeniach, v ktorých sa vykonáva väzba, trest odňatia slobody, ochranné liečenie, ochranná výchova alebo detencia, v zariadeniach, v ktorých je štátny príslušník tretej krajiny umiestnený na základe rozhodnutia o zaistení podľa zákona č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov (**útvary policajného zaistenia pre cudzincov**), v záchytných táborech, pobytových táborech, prijímacích centrách a humanitných centrách, ktoré sú azylovým zariadením, a v zariadeniach, v ktorých sa zabezpečuje prechodné ubytovanie azylových, v zariadeniach, v ktorých sa vykonáva ústavná starostlivosť, neodkladné, zabezpečovacie, výchovné alebo iné opatrenie súdu, **boli držané alebo umiestnené osoby len na základe rozhodnutia súdu alebo iného oprávneného štátneho orgánu, a aby sa v týchto miestach dodržiavali zákony a ostatné všeobecne záväzné právne predpisy.**²²

K vykonávaniu dozoru na uvedených miestach určil zákon prokurátorovi sériu povinností a oprávnení. **Prokurátor je povinný** vykonávať previerky na uvedených miestach, písomným príkazom²³ ihneď prepustiť na slobodu osobu držanú v týchto miestach nezákonne, bez rozhodnutia, alebo v rozpore s rozhodnutím súdu alebo iného oprávneného štátneho orgánu, písomným príkazom zrušiť rozhodnutie alebo pozastaviť vykonávanie rozhodnutia, príkazu alebo opatrenia orgánov vykonávajúcich správu týchto miest, alebo ich nadriadeného orgánu, ak sú v rozpore so zákonom alebo s iným všeobecne záväzným právnym predpisom, dozeráť, aby sa sťažnosti a oznámenia osôb obmedzených na osobnej slobode bez meškania odoslali tým orgánom alebo činiteľom, ktorým sú adresované.²⁴

Oprávnenia prokurátora slúžia na vykonávanie jeho povinností v rámci dozornej pôsobnosti. Prokurátor je oprávnený navštevovať miesta, kde dochádza k obmedzeniu osobnej slobody v ktoromkoľvek čase, pričom má voľný prístup do všetkých ich priestorov. Môže tiež nazeráť do dokladov súvisiacich s pozbavením alebo obmedzením osobnej slobody, hovoriť s osobami držanými v uvedených miestach, a to aj bez prítomnosti tretích osôb, preverovať, či rozhodnutia a opatrenia orgánov vykonávajúcich správu uvedených zodpovedajú zákonu a ostatným všeobecne záväzným právnym predpisom, žiadať od zamestnancov orgánov vykonávajúcich správu miest obmedzenia osobnej slobody potrebné vysvetlenia, predloženie spisov a rozhodnutí týkajúcich sa pozbavenia alebo obmedzenia osobnej slobody osôb držaných v mieste, ktorého správu tieto orgány vykonávajú.²⁵

Zamestnanci uvedených orgánov vykonávajúcich správu miest sú povinní vykonať príkazy prokurátora, umožniť mu plnenie jeho povinností a uplatnenie jeho oprávnení.²⁶

²⁰ KROŠLÁK, D. a kol., 2016. *Ústavné právo*, s. 670.

²¹ Zákon č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre § 4 ods. 1 písmeno b).

²² Zákon č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre § 18 ods. 1.

²³ Príkaz prokurátora musí mať písomnú formu a musí byť primerane odôvodnený.

²⁴ Zákon č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre § 18 ods. 3.

²⁵ SVÁK, J., BALOG, B., POLKA, L., 2017. *Orgány ochrany práva*, s. 107.

²⁶ Zákon č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre § 18 ods. 7.

Osobitne vo vzťahu k policajným celám je dozor prokurátora upravený **prikazom generálneho prokurátora Slovenskej republiky č. 8/2010 o postupe prokurátora pri výkone dozoru prokurátora nad zachovávaním zákonnosti v celách policajného zaistenia**. Pri plnení úloh a vykonávaní dozoru v celách policajného zaistenia postupuje prokurátor podľa zákona a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov. Ide o § 18 zákona č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre, § 42 až § 49 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore, Európsky dohovor na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania, Nariadenie Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 92/2015 o celách policajného zaistenia.

Na vykonávanie dozoru nad zachovávaním zákonnosti v celách policajného zaistenia je príslušný krajský prokurátor a v rozsahu ním určenom jemu podriadení prokurátori. Miestna príslušnosť sa viaže na sídlo orgánu vykonávajúceho správu cely policajného zaistenia.

Prokurátor pri plnení úloh a vykonávaní dozoru postupuje a prijíma opatrenia podľa zákona a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov. Ide o povinnosti a oprávnenia, ktoré sme uviedli v predchádzajúcom texte. Vo vzťahu k umiestneným osobám je povinný na základe zistených poznatkov **ihneď prepustiť osobu**, ktorá je v cele **bez rozhodnutia príslušných orgánov** alebo trvanie zaistenia osoby **presiahlo zákonom stanovenú maximálnu dobu zaistenia osoby**. Okrem toho je útvar PZ, na ktorom je cela zriadená, povinný oznamovať prokurátorovi všetky mimoriadne udalosti, ktoré narušujú riadne podmienky zaistenia v celách.²⁷

Previerky prokurátora podľa § 30 zákona č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre sa vykonávajú príslušným prokurátorom štvrťročne. Previerka zákonnosti je zameraná na existenciu príkazu na umiestnenie osoby do cely a oprávnenosť takéhoto príkazu, vedenie predpísanej evidencie.²⁸ Okrem toho sa preveruje dodržiavanie ustanovení upravujúcich cely policajného zaistenia.²⁹ Prokurátor tiež vždy preverí, či sa písomné a ústne návrhy, podnety a sťažnosti zaistených osôb hneď odovzdávajú veliteľovi útvaru PZ. O poznatkoch z previerky a jej výsledkoch prokurátor vyhotoví **protokol o vykonaní previerky**, ktorého obsah prerokuje bezprostredne po jej skončení s veliteľom útvaru Policajného zboru, na ktorom je cela zriadená, o čom vyhotoví v lehote najneskôr 10 pracovných dní od skončenia previerky zápisnicu. Súčasne od veliteľa útvaru Policajného zboru, na ktorom je cela zriadená, vyžiada stanovisko k zisteným nedostatkom.

V prípade, že ide o previerky vykonávané povereným prokurátorom okresnej prokuratúry, je vykonávaná raz ročne previerka zachovávania zákonnosti na úrovni krajskej prokuratúry. Stav prokurátorského dozoru kontroluje poverený prokurátor generálnej prokuratúry vykonaním previerky vo vybraných celách policajného zaistenia.³⁰

V prípade, že v súvislosti s umiestnením osoby v cele policajného zaistenia došlo k mimoriadnej udalosti, je príslušný prokurátor povinný takúto udalosť bezodkladne oznámiť priamo riaditeľovi trestného odboru generálnej prokuratúry alebo poverenému prokurátorovi generálnej prokuratúry. Mimoriadnou udalosťou je usmrtenie, zabitie a úmrtie osoby umiestnenej v cele, útek osoby z cely alebo pri jej eskorte, alebo iná udalosť v cele alebo pri eskorte osoby, ktorá svojou povahou alebo spôsobom, akým k nej došlo, môže vzbudiť široký ohlas verejnosti.

Získané poznatky o stave zákonnosti krajský prokurátor uvedie do podkladov do správy o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za príslušný kalendárny rok aj s návrhom opatrení,

²⁷ Príkaz generálneho prokurátora Slovenskej republiky č. 8/2010 o postupe prokurátora pri výkone dozoru prokurátora nad zachovávaním zákonnosti v celách policajného zaistenia.

²⁸ Bližšie: prílohy nariadenia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 92/2015 o celách policajného zaistenia.

²⁹ Najmä ustanovenia § 43 až § 49 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore a nariadenia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 92/2015 o celách policajného zaistenia.

³⁰ Príkaz generálneho prokurátora Slovenskej republiky č. 8/2010 o postupe prokurátora pri výkone dozoru prokurátora nad zachovávaním zákonnosti v celách policajného zaistenia.

ktoré odporúča vykonať generálnej prokuratúre alebo iným orgánom verejnej správy. Na základe uvedených podkladov sa každoročne vypracováva konečná správa, ktorá sa predkladá Národnej rade Slovenskej republiky.³¹

Správa generálneho prokurátora Slovenskej republiky o činnosti prokuratúry v roku 2016 a poznatkoch prokuratúry o stave zákonnosti v Slovenskej republike uvádza, že dozor je vykonávaný na základe zákona a v súlade s medzinárodnými záväzkami Slovenskej republiky v oblasti predchádzania mučeniu a inému krutému alebo neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu.

Výkon dozoru prokurátorov v celách policajného zaistenia je realizovaný pravidelne, v potrebnom rozsahu s tým, že sa dôsledne dodržiavajú príslušné ustanovenia Trestného poriadku a nariadenia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 92/2015 o celách policajného zaistenia. Celkovo bolo vykonaných 358 previerok, čo predstavuje o 61 realizovaných previerok viac v porovnaní s rokom 2015. Pri výkone previerok v celách policajného zaistenia **neboli evidované žiadne sťažnosti alebo žiadosti.**³²

Verejný ochranca práv, ako najmladší kontrolný orgán ochrany práva, sa stal súčasťou ústavného systému SR na základe ústavného zákona č. 90/2001 Z. z. s účinnosťou od 1. januára 2002. Právnu úpravu jeho činnosti nájdeme v čl. 151a Ústavy SR a v zákone č. 564/2001 Z. z. o verejnom ochrancovi práv. VOP je konštituovaný ako nezávislý orgán, ktorý chráni základné práva a slobody fyzických a právnických osôb pri konaní, rozhodovaní alebo nečinnosti orgánov verejnej správy, ktorých konanie, rozhodovanie alebo opomenutie konania je v rozpore s právnym poriadkom.³³

Aj keď sa pôsobnosť VOP vzťahuje na orgány štátnej správy, orgány územnej samosprávy a vybrané zákonom stanovené fyzické a právnické osoby, sú z nej vyňaté: Národná rada Slovenskej republiky (ďalej len „národná rada“), prezident, vláda, komisár pre deti, komisár pre osoby so zdravotným postihnutím, Ústavný súd Slovenskej republiky, Najvyšší kontrolný úrad, spravodajské služby, **rozhodovacie právomoci vyšetrovateľov Policajného zboru, prokuratúra**, súdy s výnimkou orgánov riadenia a správy súdov a s výnimkou dôvodov predpokladajúcich disciplinárne previnenie sudcu a prokurátora. Vyňaté z pôsobnosti VOP sú tiež veci mobilizačnej a operačnej povahy.

Orgány verejnej správy sú povinné na žiadosť VOP poskytnúť mu informácie a vysvetlenia, umožniť nahliadnutie do spisu alebo mu požičať spis, predložiť písomné stanovisko ku skutkovým a právnym otázkam, vysporiadať sa s dôkazmi a opatreniami, ktoré navrhne, v prípade ich nečinnosti vykonať opatrenia, ktoré navrhne, ak vykonanie takých opatrení vyplýva zo zákona alebo z iného všeobecne záväzného predpisu, umožniť VOP prítomnosť na ústnom prejednávaní a klásť účastníkom konania a osobám zúčastneným na prejednávaní otázky.³⁴

VOP koná na základe podnetu fyzickej osoby alebo právnickej osoby, alebo z vlastnej iniciatívy. Anonymné podnety nie je povinný vybavovať. Osoba však môže o anonymitu požiadať. Ak podávateľ podnetu požiada VOP o utajenie totožnosti alebo ak je to v záujme vybavenia podnetu, pri vybavovaní podnetu sa postupuje len na základe odpisu podnetu, v ktorom sa neuvádzajú osobné údaje. Každý zúčastnený na vybavovaní podnetu, komu je totožnosť podávateľa podnetu známa, je povinný o nej zachovať mlčanlivosť. Písomný podnet

³¹ Príkaz generálneho prokurátora Slovenskej republiky č. 8/2010 o postupe prokurátora pri výkone dozoru prokurátora nad zachovávaním zákonnosti v celách policajného zaistenia.

³² Správa generálneho prokurátora Slovenskej republiky o činnosti prokuratúry v roku 2016 a poznatkoch prokuratúry o stave zákonnosti v Slovenskej republike.

³³ SVÁK, J., BALOG, B., POLKA, L., 2017. *Orgány ochrany práva*, s. 145 – 146.

³⁴ KROŠLÁK, D., a kol., 2016. *Ústavné právo*, s. 672 – 673.

osoby, ktorá je pozbavená alebo obmedzená na osobnej slobode, a ktorý je adresovaný VOP, nepodlieha úradnej kontrole.³⁵

Ak pri vybavovaní podnetu VOP zistí **porušenie** základných práv a slobôd, oznámi to spolu s návrhom opatrení orgánu verejnej správy, proti ktorého postupu, rozhodnutiu alebo nečinnosti podnet smeruje. Orgán verejnej správy je do 20 dní odo dňa doručenia výzvy povinný oznámiť VOP svoje stanovisko, výsledok vybavenia podnetu a opatrenia prijaté smerujúce k náprave. Ak VOP **nesúhlasí** so stanoviskom orgánu verejnej správy alebo ak nepovažuje prijaté opatrenia za dostatočné, **oznámi** túto skutočnosť **nadriadenému orgánu**, a ak takého niet, vláde SR. Nadriadený orgán je povinný oboznámiť VOP do 20 dní odo dňa doručenia vyzovnenia s opatreniami, ktoré vo veci prijal. Ak VOP nepovažuje vykonané opatrenia za dostačujúce, oznámi túto skutočnosť Národnej rade SR alebo ňou poverenému orgánu.³⁶

V súvislosti s predmetnou problematikou považujeme za kľúčové oprávnenie uvedené v uvedenom zákone § 17 ods. 1 písm. d): „*Pri vybavovaní podnetu je verejný ochranca práv oprávnený hovoriť aj bez prítomnosti iných osôb s osobami, ktoré sú zaistené v miestach, kde sa vykonáva väzba, trest odňatia slobody, disciplinárne tresty vojakov, ochranné liečenie, ochranná výchova, ústavné liečenie alebo ústavná výchova a v celách policajného zaistenia.*“³⁷

VOP o svojej činnosti vydáva každoročne v zmysle § 23 **správu o činnosti**, v ktorej uvedie svoje poznatky o dodržiavaní základných práv a slobôd fyzických osôb a právnických osôb orgánmi verejnej správy, a jeho návrhy a odporúčania na nápravu zistených nedostatkov.

Okrem toho má však možnosť podať aj mimoriadnu správu v zmysle § 24: „*Ak verejný ochranca práv zistí skutočnosti nasvedčujúce, že porušenie základného práva alebo slobody je závažné alebo sa týka väčšieho počtu osôb, môže predložiť národnej rade mimoriadnu správu. Súčasťou mimoriadnej správy môže byť aj návrh, aby bola prerokovaná na najbližšej schôdzi národnej rady.*“³⁸

Mimoriadna správa VOP z októbra 2016 bola vypracovaná na základe **prieskumu ochrany a dodržiavania základných práv a slobôd osôb umiestnených v celách policajného zaistenia** (február 2015). Terčom kritiky vtedajšej ombudsmanky boli závažné zistenia. Polícia na obmedzenie osobnej slobody fyzickej osoby nepoužíva výlučne na to zákonom určenú **celu policajného zaistenia** a nepostupuje pri obmedzovaní jej osobnej slobody výlučne zákonom ustanoveným postupom. Pre svoje potreby si vytvorila v policajných budovách priestory, ktoré nie sú celami policajného zaistenia. Tieto iné priestory si uspôsobila na možnosť obmedzovať fyzické osoby na ich slobode. V týchto priestoroch má vytvorené podmienky nielen na obmedzenie osobnej slobody osoby, ale aj na jej pripútanie. Priestory sú holé, nemajú vybavenie, ktoré musia spĺňať cely policajného zaistenia, aby v nich boli zabezpečené podmienky, ktoré sú zlučiteľné s úctou k ľudskej dôstojnosti. V týchto priestoroch nie sú: toalety, umývadlá, okná, zabezpečené vetranie, stolík, lôžko, ani zariadenie na privolanie pomoci, zato sú vybavené kovovými okami zabudovanými do steny alebo podobným zariadením, ktoré slúži na pripútanie už zatvorenej osoby o stenu. Policajti volajú tieto priestory „vyhradené priestory“, čo nie je legislatívny pojem, a teda je zrejmé, že ide o priestor a názov, ktoré zákon nepozná. Policajti obmedzí osobnú slobodu fyzickej osoby v priestoroch, ktoré nie sú upravené v právnom poriadku a jej umiestnenie do nich je možné aj bez vypísania dokumentácie o jej umiestnení. Pri tom používa vlastný, zákonom neustanovený postup.³⁹

³⁵ Zákon č. 564/2001 Z. z. o verejnom ochrancovi práv § 13.

³⁶ KROŠLÁK, D. a kol., 2016. *Ústavné právo*, s. 673 – 674.

³⁷ Zákon č. 564/2001 Z. z. o verejnom ochrancovi práv § 17 ods. 1 písm. d).

³⁸ Zákon č. 564/2001 Z. z. o verejnom ochrancovi práv § 24.

³⁹ Mimoriadna správa verejného ochrancu práv o skutočnostiach nasvedčujúcich závažnému porušeniu základných práv a slobôd postupom policajných orgánov z 18. 10. 2016, s. 4 – 5.

Tento problém je čiastočne odstránený podzákonnou normou. Príslušníci Policajného zboru vychádzajú v takýchto prípadoch z Rozkazu prezidenta Policajného zboru č. 4/2015 o realizácii úloh na zabezpečenie odporúčaní Európskeho výboru na zabránenie mučenia a neľudského, či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (CPT). V uvedenom rozkaze je okrem iného príslušným kompetentným osobám určené: „*po individuálnom posúdení každého prípadu zabezpečiť vykonávanie umiestňovania osôb obmedzených na osobnej slobode do tzv. „určených priestorov útvaru Policajného zboru pre dočasné umiestnenie osôb obmedzených na osobnej slobode“, ako aj pripútavania osôb k vhodným predmetom, len na nevyhnutne potrebný čas, každé takéto umiestnenie a pripútanie spolu s časovým rozpätím poznamenať v príslušnej administratívnej pomôcke.*“⁴⁰

Záver

Kontrolné orgány ochrany práva nahliadajú na problematiku dodržiavania ľudských práv v miestach, kde dochádza k pozbaveniu osobnej slobody Policajným zborom jedným smerom, avšak trochu z iných uhlov. Kým CAT **pracuje predovšetkým s platnou legislatívou** a sleduje zmeny, ktoré štát podstúpil v rámci jednotlivých cyklov správ predkladaných výboru, ostatné spomínané orgány majú bezprostredný kontakt s kontrolovanými subjektmi. Aj keď je pravda, že CAT môže viesť vyšetrowanie priamo v zmluvnom štáte a prijímať medzištátne a individuálne sťažnosti, voči SR zatiaľ uvedené mechanizmy uplatnené neboli. Domnievame sa, že tak je najmä z dôvodu, že ohlásené a ad hoc na Slovensku môže vykonávať výbor CPT, aj keď nepôsobí univerzálne, ale v rámci európskeho regionálneho systému ochrany ľudských práv. Dôvodom absencie individuálnych sťažností môže byť fakt, že voči SR je možné, vo veciach zlého zaobchádzania so zadržanými osobami, podať sťažnosť na Európsky súd pre ľudské práva, ktorého rozhodnutia sú v zmysle článku 46 EDLP konečné, záväzné a vykonateľné.⁴¹ Naopak, rozhodnutia CAT o individuálnych sťažnostiach nie sú právne záväzné aj napriek ich vysokej interpretačnej a politickej váhe. Mnohé odporúčania CAT sú implementované do vnútroštátnej legislatívy a získavajú tak určitý vyšší stupeň právnej sily.

CPT vykonáva pravidelné návštevy, kde **hodnotí predovšetkým stav praxe**. Vo vzťahu k SR bolo uskutočnených päť ohlásených návštev, nebola uskutočnená ad hoc návšteva, ani prijatá sankcia verejného vyhlásenia a zároveň, so súhlasom vlády, boli uverejnené správy z každej návštevy. Vzhľadom na to, že CPT hodnotí do značnej miery prax štátov v oblasti zaobchádzania s osobami pozbavenými osobnej slobody, je otázne, či približne päťročné intervaly opakovania návštev sú postačujúce na rýchle na zlepšovanie policajnej praxe alebo vláda SR pristúpi k prijatiu OPCAT, na základe ktorého by vznikli ďalšie medzinárodné aj domáce kontrolné mechanizmy, čím by došlo k posilneniu možností ochrany práv v štáte. Je na mieste pripomenúť, že uvedený opčný protokol prijali takmer všetky štáty Európy vrátane dvadsiatich šiestich členov Európskej únie a prijatie nám opakovane odporúčajú vo svojich správach výbory CAT aj CPT. Jednotlivé správy a normy CPT tiež citované v rozsudkoch ESLP.⁴²

Prokuratúra Slovenskej republiky má podstatne bližší a častejší dosah na kontrolu toho, ako polícia zaobchádza s osobami umiestnenými v celách. Veľká časť kontrolnej činnosti vykonávanej v týchto priestoroch sa vzťahuje na **dozor prokurátora v trestnom konaní**. Prokurátor skúma existenciu a zákonnosť rozhodnutia, na základe ktorého je osoba umiestnená do cely, a tiež trvanie takéhoto obmedzenia. Na tomto mieste treba poukázať aj na fakt, že

⁴⁰ Rozkaz prezidenta Policajného zboru č. 4/2015 o realizácii úloh na zabezpečenie odporúčaní Európskeho výboru na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (CPT).

⁴¹ Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (čl. 46).

⁴² Bližšie napríklad: Rozsudok ESLP z dňa 28. 9. 2015, Bouyid v. Belgicko, č. sťažnosti 23380/09; Rozsudok ESLP z dňa 15. 12. 2015, Szafranski v. Poľsko, č. sťažnosti 17249/12; Rozsudok ESLP z dňa 26. 7. 2016, Adam v. Slovensko, č. sťažnosti 68066/12.

v zmysle vyššie uvedených predpisov je prokurátor povinný skúmať aj iné aspekty spojené so zaobchádzaním s osobami umiestnenými do ciel policajného zaistenia (sťažnosti, materiálne podmienky a i.).

Kritickejší pohľad na problematiku zaobchádzania s osobami pozbavenými osobnej slobody zastáva verejný ochranca práv. Ak verejný ochranca práv zistí skutočnosti nasvedčujúce tomu, že v cele policajného zaistenia je nezákonne držaná osoba, túto skutočnosť bezodkladne oznámi príslušnému prokurátorovi a upovedomí správu takého miesta a dotknutú osobu. Sám však v týchto prípadoch ďalšie kompetencie nemá. Predpokladáme, že prijatím spomínaného opčného protokolu OPCAT by sa v podmienkach SR výrazne rozšírili možnosti uskutočňovania pravidelných či neohlásených kontrol zo strany ombudsmana ako národného preventívneho mechanizmu. Policajný zbor by podliehal ďalšej kontrole zaobchádzania s osobami obmedzenými na osobnej slobode a štát by bol v týchto otázkach povinný viesť intenzívnejší dialóg.

Literatúra

KROŠLÁK, D. a kol., 2016. *Ústavné právo*. Bratislava: Wolters Kluwer. 801 s. ISBN 97880-8168-511-8.

MOLEK, P., 2017. *Základní práva. Svazek první – Důstojnost*. Praha: Wolters Kluwer. 552 s. ISBN 978-80-7552-167-5.

NIYAZMATOV, A., 2011. *Evidence Obtained by Cruel, Inhuman or Degrading Treatment: Why the Convention Against Torture's Exclusionary Rule Should be Inclusive: Cornell Law School Inter-University Graduate Student Conference Papers* [online]. Cornell Law Library [cit. 27. 9. 2017]. Dostupné na:

http://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1073&context=lps_clacp

SVÁK, J., BALOG, B., POLKA, L., 2017. *Orgány ochrany práva*. Bratislava: Wolters Kluwer. 229 s. ISBN 978-80-8168-698-6.

Concluding observations on the third periodic report of Slovakia (CAT/C/SVK/CO/3) 2015. CPT/Inf (2014) 30 – Response of the Government of the Slovak Republic to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to the Slovak Republic from 24 September to 3 October 2013 Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Mimoriadna správa verejného ochranca práv o skutočnostiach nasvedčujúcich závažnému porušeniu základných práv a slobôd postupom policajných orgánov z 18. 10. 2016.

Normy CPT (Podstatné časti všeobecných správ CPT), CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2011.

Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 26/1995 Z. z. o Európskom dohovore na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania.

Príkaz generálneho prokurátora Slovenskej republiky č. 8/2010 o postupe prokurátora pri výkone dozoru prokurátora nad zachovávaním zákonnosti v celách policajného zaistenia.

Rozkaz prezidenta Policajného zboru č. 4/2015 o realizácii úloh na zabezpečenie odporúčaní Európskeho výboru na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (CPT).

Správa generálneho prokurátora Slovenskej republiky o činnosti prokuratúry v roku 2016 a poznatkoch prokuratúry o stave zákonnosti v Slovenskej republike.

Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 143/1988 o Dohovore proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu.

Zákon č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre.

Zákon č. 564/2001 Z. z. o verejnom ochrancovi práv.

Key words: torture, prohibition of torture, restriction of personal liberty, police, Police Force, rights protection bodies, control authorities, CPT, prosecutor's office, public defender of rights

Summary

The author of the present paper focuses on the legislation on the control mechanisms of the human rights of persons deprived of their personal liberty by the Police Force. The paper focuses on entities performing external control, standing outside the Ministry of the Interior.

The first part of the paper presents the view of the international laws on this issue, represented by the UN and the Council of Europe conventions and their control mechanisms. In the second part the author deals with the legislation from the point of view of the national law. It is represented mainly by the control conducted by the Public Defender of Rights, and the Public Prosecutor's Office. The paper is written in the context of the scientific research project "Protection of Human Rights in the Activities of the Police Force" (Research No. 204). Public Law Department. Academy of the Police Force in Bratislava. 2014.

kpt. JUDr. Jakub Chrenšť
Katedra verejnoprávnych vied
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
e-mail: jakub.chrenst@akademiapz.sk

Recenzenti:

doc. JUDr. Antonín Nesvadba, PhD.; doc. JUDr. Klaudia Marczyová, PhD.

Stručne k raným prameňom práva upravujúcim princíp prezumpcie nevinu

Anotácia: Cieľom odborného článku je stručne načrtnúť obsah a charakter raných prameňov práva upravujúcich vývoj zásady prezumpcie nevinu s krátkym akcentom na sentencie klasickej rímskej jurisprudencie a s rozsiahlejším dôrazom na prvú a poslednú zmienku tohto inštitútu v stredovekých dejinách v podobe Veľkej listiny slobôd, a jej význam pre ďalší vývoj práva a slobôd jednotlivca.

Kľúčové slová: prezumpcia nevinu, rímska jurisprudencia, stredovek, slobody, baróni.

Úvod do problematiky

„Prezumpcia nevinu je úzko spätá so zásadami demokracie, humanizmu, s konkrétnou pravdou, procesom dokazovania, významom a dôsledkami právoplatného rozsudku súdu.“ (Čič, Gašparovič, 1992, s. 44) Vznikla ako politický princíp a vychádza z už zmienenej požiadavky humanizmu a demokracie konania. Nakoľko o nej hovoríme ako o ústavnej zásade slúžiacej na ochranu v trestnom konaní (Kurilovská, 2013), platí, že prichádza do úvahy „*len vo vzťahu k tým, voči ktorým sa vedie trestné konanie...*“ (Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 65/98). Jej základným účelom je teda ochrana obvineného. Má byť „*zárukou správnosti, objektívnosti a zákonnosti celého konania...*“ (Kurilovská, 2013, s. 115), pričom vychádza z klasického chápania „*praesumptio boni viri*“ (Ivor a kol., 2006), a síce občan je považovaný za dobrého a spravodlivého, dokiaľ nie je preukázaný opak. V jej ponímaní tak nie je povinnosťou osoby, voči ktorej sa vedie trestné stíhanie, dokazovať svoju nevinu, ale práve naopak, dôkazné bremeno v spore nesie štát. Úlohou obžaloby je preukázať vinu obvineného, pričom postačí, ak obvinený preukáže, že jeho vina je sporná, prípadne, že si výsledky dokazovania protirečia.

Prezumpcia nevinu je z pohľadu jej podstaty, charakteru a zaradenia do kategórie ponímaná buď ako právna domnienka, ako súčasť dôkazového práva alebo ako princíp konania (Kurilovská, 2013). Pokiaľ ide o kategóriu princípu trestného konania, existuje viacero teoretických názorov, do ktorej skupiny zásad trestného konania má byť prezumpcia nevinu zaradená. Prof. Ivor ju radí medzi zásady dokazovania (Ivor a kol., 2006), pričom úzko súvisí so zásadou zabezpečenia práva na obhajobu a zásadou zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností.

Zo zásady prezumpcie nevinu vyplýva niekoľko dôležitých procesných pravidiel (Ivor a kol., 2006), a síce, nedokázaná vina znamená to isté, čo dokázaná nevina, právo obvineného nevypovedať (obvinený nie je povinný dokazovať svoju nevinu a k výpovedi ani k priznaniu ho nemožno nútiť), a napokon procesné pravidlo „*in dubio pro reo*“ (ak po ukončení dokazovania zostanú pochybnosti o okolnosti dôležitej pre vinu obvineného, je nutné rozhodnúť v prospech vinníka).¹

Zásada prezumpcie nevinu, ako mnohé ďalšie, sa z pohľadu prameňov opiera jednak o medzinárodnoprávne, ale aj vnútroštátne pramene. Medzinárodný rozmer tvoria viaceré multilaterálne medzinárodné zmluvy, ktoré sa na ňu odvolávajú. Hovoríme v prvom rade o Všeobecnej deklarácii ľudských právach, Európskom dohovore o ľudských právach či Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach atď. Z vnútroštátnych je jej základným prameňom, samozrejme, zákon č. 460/1992 Zb. Ústavy Slovenskej republiky (článok 50 ods. 2) a zo zákonných právnych noriem zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (§ 2 ods. 2).

¹ Toto procesné pravidlo sa nevzťahuje na právne otázky, tu platí „*iura novit curia*“ (Ivor a kol., 2006), len na otázky týkajúce sa skutkových okolností prípadu.

Pre prezumpciu neviný je charakteristické, že je považovaná za dominantnú črtu najmä anglo-amerického právneho systému, keďže prvým dokumentom, kde sa v podstate v novodobej ľudskej histórii vyskytuje, je Veľká listina slobôd Jána Bezzemka z roku 1215 ako základný zákon anglickej stavovskej monarchie predstavujúci zrod anglického parlamentu.

Aj napriek jej úzkemu prepojeniu s anglosaským trestným procesom nie je pevným prvkom len anglo-amerického právneho systému, rovnakou mierou, ak nie väčšou vzhľadom na dedičstvo klasickej rímskej jurisprudencie, je súčasťou právnych poriadkov kontinentálneho právneho systému, a to už od čias Antiky.

Ranná etapa vývoja prezumpcie neviný

Pri skúmaní dobových prameňov zistíme, že v jej rôznych podobách ju môžeme pozorovať v rôznych dejinných etapách. Niektorí historici konštatujú, že ju nachádzame už v biblických textoch (Piata kniha Mojžišova – Deuteronomium) alebo v práve Sparty či Atén. V písanej forme sa s ňou stretávame v časoch vrcholného rímskeho práva v podobe pravidla týkajúceho sa nositeľa dôkazného bremena v spore. Na výslovné vyjadrenie prezumpcie neviný vo forme „nevinný, kým nie je právoplatne preukázaná vina“, bude ešte nutné počkať. Vráťme sa však späť k antickému Rímu a rímskeho právu.

Najdôležitejším výskytom v podobe akéhosi vládou uznaného právneho výkladu či názoru odborníka kodifikovaného ako súčasti dobovej zbierky zákonov už v písanej podobe, sú Justiniánove Digesta² - „masa Papinianova“, cit.: „*Ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat*“, ergo dôkazné bremeno v spore zaťažuje: „*toho, kto nejakú okolnosť tvrdil, a nie toho, kto ju popiera...* Preto žalobca dokazoval tvrdenia, ktoré boli v intencii alebo replikácii, kým žalovaný tvrdenia obsiahnuté v excepcii a duplikácii.“ (Rebro, Blaho, 2010, s. 138) Zásada je prisudzovaná rímskemu právnikovi Paulusovi.³

Známe sú viaceré prípady zachytené v dobových prameňoch, ktoré vyjadrovali faktickú akceptáciu tohto princípu, z čoho možno vyvodiť, že princíp predstavoval prirodzenú súčasť rímskej právnej praxe. S tým súvisí napríklad aj Trajánov výrok, cit.: „*Žiaden človek by nemal byť odsúdený za trestný čin vo svojej neprítomnosti, pretože je lepšie nechať zločin vinníka nepotrestaný, ako odsúdiť nevinného.*“ Prejavom faktickej akceptácie prezumpcie neviný je aj výrok cisára Juliána vo verejnom procese proti guvernérovi Narbonie, ktorý sa počas celého procesu bránil len tým, že vinu popiera, jeho protivník sa vtedy opýtal: „*Ó, slávny Cezar, ak stačí popierať vinu, čo sa stane s vinným?*“, na čo cisár odpovedal: „*Ak postačí obviňovať, čo sa stane s nevinným?*“

Po nadobudnutí platnosti Digest len sentencie v nich obsiahnuté mohli byť citované a boli považované za platné, a teda je zřejmé, že aj prezumpcia neviný sa už v tomto období stala

² Ide o prejav Justiniánových snáh kodifikovať klasické rímske právo v danom období, t. j. 6. stor. n. l., už do výraznej miery z vulgarizované. Digesta alebo grécky Pandectae (v preklade – všetko obsahujúca), vznikala 3 roky a predstavuje systematizáciu dovtedajšieho právneho vedenia klasických rímskych právnikov prispôbeného aktuálnej dobe, tvoriacu súčasť od 16. storočia jednotného diela Codex iuris civilis, pričom z prevažnej časti upravuje právo súkromné, rodinné a majetkové; trestnému právu sa venujú len dve knihy (v lat. orig. libri terribiles). Digesta zachovala najvzácnejšie diela rímskeho právnictva a zachytáva „vývoj od 1. storočia pred. Kr. až po Justiniánsku kodifikáciu“ (Rebro, Blaho, 2010, s. 89). Ide o dedičstvo klasickej jurisprudencie, ktoré Justinián I. zakázal voľne vykladať.

³ Iulius Paulus bol klasickým právníkom obdobia cisárstva, s neznámym pôvodom, počas vlády Severovcov pôsobiaci vo viacerých vysokých štátnych funkciách. Spracoval komentáre civilného i pretorského práva, venoval sa však aj ostatným právnym odborom. Šestina „fragmentov v Justiniánskych Digestách pochádza z Paulových spisov.“ (Rebro, Blaho, 2010, s. 84)

všeobecne platným princípom klasického rímskeho práva.⁴ Úpadkom rímskej civilizácie a jej postupnou barbarizáciou sa vulgarizovalo aj rímske právo.

„*Justiniánska kodifikácia nezodpovedala pomerom a potrebám v oboch častiach niekdajšej Rímskej ríše.*“ (Rebro, Blaho, 2010, s. 90),⁵ nieto ešte v iných oblastiach vtedy známeho sveta. Preto pre prax platila tendencia prispôbovať Justiniánovu kodifikáciu konkrétnym potrebám spoločnosti, v ktorej mali platiť, a to aj napriek zákazu vypracúvať ku kodifikácii komentáre. Tieto práce, v neskoršom období kombinované zbierky laického a cirkevného práva, písané v miestnych jazykoch (sprvoti najmä v gréckom), samozrejme, vo výraznej miere čerpali aj z domáceho zvykového práva (Rebro, Blaho, 2010).

Z pohľadu politického a spoločenského vývoja západoeurópskych krajín bolo 11. storočie charakteristické prekonaním ich roztrieštenosti a vznikom jednotných feudálnych štátov. Toto obdobie je v západnej Európe typické neopomenuteľnou previazanosťou anglických a francúzskych dejín, keďže v 12. storočí sa vazal francúzskeho kráľa stáva anglickým kráľom. Panovníci oboch krajín vzájomne súperili o dŕžavy na francúzskej pôde. Prevahu mal spočiatku anglický kráľ ako veľký pozemkový vlastník vo Francúzsku. Za čias Jána Bezzemka však prišiel o všetky svoje francúzske kontinentálne dŕžavy a svoj vplyv.

Magna Charta Libertatum

Magna Charta alebo Veľká listina, u nás známa ako Veľká listina slobôd či Magna Charta Libertatum, základný zákon stavovskej monarchie, podpísaný Jánom Bezzemkom dňa 15. júna 1215 neďaleko Londýna v Runnymede, predstavuje v stredoveku prvý dokument, kde bola spomenutá zásada prezumpcie neviny, a ktorý v podstate položil základ anglo-amerického právneho systému a stal sa nedielnou súčasťou anglického korunovačného aktu. Ako povedal už W. Churchill, Magna je svojím charakterom zmluva, v rámci ktorej sa panovník zaväzoval dodržiavať určité povinnosti, išlo o najznámejší druh panovníckej zmluvy.

Málokto však vie, že Magna nepredstavovala prvý pokus, kedy sa panovník písomne zaviazal, že bude rešpektovať práva, výsady a imunity šľachty a kňazstva, a tým výslovne stanovil limity kráľovskej moci v krajine. 113 rokov pred, pre súdobú kráľovskú moc tak potupným podpisom Magny, Henrich I. vydal tzv. Coronation Charter s cieľom vyriešiť problém súvisiaci s jeho nástupníctvom a zabezpečiť príjem kráľovskej koruny na ďalšie obdobie. Charta podľa slov Jánových súčasníkov a barónov nespokojných s jeho vládnutím „*zaručovala úctu k právam a platným obyčajom poddaných*“ (Maurois, 1995, s. 96), aj napriek tomu však upadla na viac ako storočie do zabudnutia, a práve preto sa na ňu Jánovi „vykorisťovaní“ baróni obrátili.

Princíp prezumpcie neviny sa vo Veľkej listine slobôd prejavil ako „*princíp politický, predstavoval obmedzenie svojvôle feudálnej moci a presadzoval požiadavku humanizmu a demokratizmu vo vzťahu moci k občanovi.*“ (Kurilovská, 1995, s.4)

Jej návrh spracoval na základe spomínanej storočnej charty Henricha I. arcibiskup z Canterbury. Predstavovala spôsob riešenia sporu medzi neoblúbeným panovníkom a proti nemu rebelujúcou šľachtou, s cieľom usporiadať vzájomné vzťahy a zabezpečiť obranu vybraných spoločenských skupín, najmä vysokej šľachty, tzv. barónov, pred panovníckou svojvôľou.

Okrem ostatných výdobytkov Charta prioritne zadefinovala i keď triednu, ale predsa len prvú formu ochranu jednotlivca pred neoprávneným uväznením zo strany panovníka.

⁴ Vzhľadom na výrazný spoločenský úpadok rímskej spoločnosti, počnúc 3. stor. n. l., bol v roku 426 n. l. prijatý tzv. citačný zákon, ktorý stanovil, že len stanoviská šiestich veľkých rímskych právnikov, vrátane Paulusa, tzv. senátu mŕtvych, môžu byť brané súdom do úvahy a tento bude rozhodovať podľa názoru ich väčšiny.

⁵⁵ Západná a východná časť Rímskej ríše.

Politická situácia v Anglicku bola pred jej prijatím nanajvýš zaujímavá. V 13. storočí prežíval anglický feudalizmus svoje vrcholné obdobie. Už bol doriešený kompetenčný spor cirkevných súdov z 12. storočia vo veci rozvodových sporov, cirkevné súdy sa stali vecne príslušnými na trestné veci duchovných a poddaných, a civilné spory mali byť riešené podľa zemského (zvykového) práva, t. j. cirkevné súdy uplatňovali právo kanonické vychádzajúce z kodifikovaného rímskeho práva (Kurilovská, 2012).

Koncom 12. storočia sa na trón dostal Ján Bezzemok,⁶ najmladší syn Henricha II. Plantageneta a jeho manželky, bývalej francúzskej kráľovnej Eleonóry Akvitánskej, panovačny, francúzskym románopiscom označený aj ako niekoľkonásobný vrah, ktorého bolo možné obviniť z vlastizrady a vzoprieť sa mu. Svojím egoistickým správaním na štátnickej pôde spôsobil mladej anglickej panovníckej dynastii, ako tak stabilnej iba niekoľko desaťročí, spory na mnohých frontoch. Anglická vysoká šľachta sa búrila, pretože zavádzal nové dane a zároveň im upieral „odveké práva“, čo pociťovali ako mimoriadnu krivdu (napr. si najímal žoldniersku armádu a ich k boju nepripustil, čím si zase baróni nemohli privlastniť ani vojnovú korisť, a tak zbohatnúť, atď.). Kvôli snahe presadiť svojho kandidáta na canterburský arcibiskupský stolec sa dostal do sporu aj so samotným pápežom Inocentom III. Začiatkom 13. storočia bola, vzhľadom na chovanie panovníka, situácia natoľko vyhrotená, že „*sa proti nemu spojili všetky skupiny anglickej vládnucej triedy – baróni, rytieri a mestá. Vytvorili veľkú koalíciu a viedli proti Jánovi otvorenú vojnu.*“ (Kurilovská, 1995, s. 4), ktorej výsledkom sa stala Magna Charta.

Z formálnej stránky platí, že Magna Charta sa skladala zo 63 ustanovení. V neskorších vydaniach sa spomína už len 61, nakoľko posledné dve boli v jej ďalších verziách opomenuté.

Magnu Chartu Libertatum tvorili v zásade tri druhy ustanovení. Systematizovala platné anglické obyčaje, upravovala organizáciu štátnej správy, ale definovala aj dôsledne premyslený mechanizmus vynucovania jej plnenia, resp. plnenia záväzkov kráľa voči jeho najvyššej šľachte.

Jej obsah teda tvorili ustanovenia o slobodách a postavení anglickej cirkvi, slobodách a slobodných zvykoch miest, dodržiavaní zvykového práva, právnej úprave majetkového, dedičského a trestného práva, ustanovenia o organizácii súdnictva, právnej úprave spojenej s rozvojom obchodu a remesiel, právnej úprave v oblasti lesov, a napokon o práve šľachty na odpor proti panovníkovi.

Z pohľadu všeobecných právnych dejín a témy tohto príspevku sú neobyčajne dôležité dva články Magny, článok 39 a článok 40.

V článku 39 bolo vyjadrené právo na spravodlivý proces. Článok konštatoval, cit.: „*Nech žiadny slobodný človek nie je zatknutý, ani uväznený, ani vyhnaný z držby alebo vyhlásený za psanca, alebo poslaný do vyhnanstva, alebo nejakým spôsobom ničený, ani na neho nepôjdeme ani na neho nepošleme, iba po zákonom súde osôb jemu rovných či podľa zákona krajiny.*“ Z lat. orig.: „*Nullus liber homo capiatur, vel imprisonetur, aut disseisiat, aut utlagetur, aut exuletur, aut aliquo modo destruat, nec super eum ibimus, nec super eum mittemus, nisi per legale iudicium parium suorum vel per legem terre.*“ Text tohto ustanovenia znamenal jednak suverenitu zákona, jeho záväznosť a dovolateľnosť, na nikoho sa nebolo možné dívať inak, ako v súlade s platným právom.

Na zmieneny článok nadväzovalo ďalej znenie článku 40, cit.: „*Právo a spravodlivosť nikomu nepredáme, nikomu neodoprieme alebo neodložíme.*“ (Beňa, 1996, s. 97) Z lat. orig. „*Nulli vendemus, nulli negabimus aut differemus rectum aut iusticiam.*“

Neodmysliteľným pravidlom, resp. sankčným mechanizmom, ktorý nastupoval v prípade kráľovského porušenia ustanovenia Magny, bolo, cit.: „*V prípade, že kráľ poruší ktorýkoľvek článok Veľkej listiny, môžu baróni a slobodní obyvatelia vykonávať na neho nátlak*

⁶ Posmešné označenie pre stratu dŕžav vo Francúzsku (Charvát, 1980).

použitia násilia, pričom však sú povinní rešpektovať telesnú integritu kráľa a členov jeho rodiny.“ (Kurilovská, 1995, s. 4 – 5)

Originálnym jazykom Magny bola latinčina, t. j. jazyk, ktorému nerozumeli všetky vrstvy dobového obyvateľstva. Do anglického jazyka ako jazyka ľudu bola preložená až v 16. storočí.

Jej efektom bolo, že len prehĺbila triedne rozdiely a upevnila ich. Summa summarum nešlo o „ľudový“ dokument, ktorý by zavádzal rovnosť a slobody pre masu. Koniec-koncov, takýmto typom rovnoprávnej spoločnosti stredovek nedisponoval. V Charte sa priamo definuje personálny rozsah ňou priznaných slobôd v podobe adresátov slov panovníka, na ktorých sa on obracia, cit.: „*arcibiskupom, biskupom, opátom, grófom, barónom, sudcom, lesníkom, šerifom, predstaveným, duchovným a všetkým richtárom...*“ (Beňa, 1996, s. 96)

Je faktom, že listinou najviac získali baróni. „*Slobody, ktoré Magna Charta Libertatum zaručovala, zostali obmedzené na dovtedy slobodných obyvateľov, postavenie nevoľníkov a príslušníkov ostatných závislých kategórií, čiže väčšiny obyvateľstva, zostalo nezmenené.*“ (Železková a kol., 1992, s. 161) Magna je prejavom typickej právnej úpravy stredoveku, kde sa slobody či povinnosti, príp. nástroje na vymoženie práv a záväzkov, viazali na spoločenské postavenie dotknutého, v zásade predstavuje summu rôznych ustanovení vzťahujúcich sa prevažne na šľachtu, mestá i cirkev. Aj z toho je zrejmä privilegovanosť určitých skupín obyvateľstva v stredoveku.

V konečnom dôsledku výrazne obmedzila kráľovo postavenie. Kráľ viac nemohol zasahovať do feudálnej jurisdikcie. Jeho zákonodarná moc bola oklieštená parlamentom, zavádzať nové dane mohol už len so súhlasom Veľkej rady kráľovstva.

Jedným z hlavných výsledkov Magny bolo práve vytvorenie tzv. Veľkej rady kráľovstva, ktorej sa „*neskôr začalo hovoriť parlament*“ (Charvát, 1980, s. 144).⁷ Veľká rada kráľovstva zložená z 25 barónov predstavovala protiváhu svojvôli panovníka. Anglickí králi napriek prvotným protestom a nevôli pravidelne zvolávať radu napokon pripustili, aby sa rady zúčastňovali okrem barónov, veľkých feudálov, aj zástupcovia nižšej šľachty, dvaja z každého grófstva a dvaja zástupcovia každého mesta.⁸

V ďalšom vývoji bola Magna pápežom Inocentom III., napriek sporom s Jánom Bezzemkom, označená za nelegálnu a nespravodlivú, kráľ podľa jeho názoru mohol svoj podpis odvolať, keďže bol vynútený násilím. Vzhľadom na to, že ani jedna strana zmluvy nespĺnila, čo pri podpise Magny sľúbila, bola výsledkom jej podpisu občianska vojna.

Vplyv Magny Charty Libertatum na ďalšie obdobie

V následnom období sa jej text pokúsila znovu potvrdiť regentská vláda len 9-ročného Jánovho syna Henrich III. Bola znovuvydaná ešte dvakrát, a to v roku 1225 a napokon v roku 1297.

Na základné princípy, ktoré zakotvovala, sa však neskôr zabudlo a Európa sa na dlhé storočia ponorila do ľudsko-právneho temna inkvizičného procesu sformovaného na konci stredoveku a plne uplatňovaného v nadchádzajúcom období feudálneho absolutizmu.

Inkvizičný proces bol zásadne procesom neverejným a dokazovanie bolo založené na písomných dôkazoch, pričom tortúra, mučenie, bola považovaná za spôsob spravodlivého získania dôkazov a preukazovania viny toho, kto bol za vinného označený, v duchu zásady: „*Hoci má byť každý považovaný za nevinného, kvôli potrebe zistiť pravdu je nevyhnutné používať mučidlá.*“ (Štěpán, 1998, s. 234). Aj napriek mučeniu, ktorým bolo priznanie obvineného získané, bolo považované za korunu dôkazov a sudca mal v dobovom procese postavenie žaloby i obhajoby. Platil opak zásady prezumpcie neviny. Dokazovanie bolo

⁷ S pojmom „parlament“ sa stretávame až v dokumente Oxfordské provízie z roku 1258.

⁸ Hlavným oprávnením neskoršieho parlamentu bolo povoľovanie daní, ale aj prijímanie zákonov.

založené na preukazovaní neviny tým, kto bol za vinného označený, a priori bol teda považovaný za vinného, kým nebola preukázaná jeho nevina. Dôkazné bremeno spočívalo práve na ňom a vzhľadom na minimálny rozsah práv v rámci svojho postavenia bola to veru ťažká úloha. Inkvizičný proces bol radikálne zmenený až obžalovacou zásadou, avšak nie zo dňa na deň.

Opätovne sa prevratné myšlienky Veľkej listiny slobôd z obdobia „temnej“ etapy ľudských dejín objavujú až v 17. storočí.

Prvým z mnohých dokumentov, inšpirovaných práve Magnou Chartou Libertatum, je známy zákon Habeas Corpus Act z roku 1679 (preklad z lat. orig. – Máš telo), ktorý sa vzhľadom na obdobie svojho vzniku líši od Magny najmä jeho personálnou pôsobnosťou. Na rozdiel od Magny nepotvrdoval feudálne práva šľachty, nešlo o triedny dokument, ale práv v ňom obsiahnutých sa mohol dovoliavať každý jedinec. Podľa neho mal teda každý právo požiadať súd o preskúmanie oprávnenosti svojho zadržania a domáhať sa oslobodenia zo svojho väznenia.

Ďalším bola Listina práv (z angl. orig. – Bill of Rights), ako písomné potvrdenie práv anglického parlamentu vydané Viliamom Oranžským a jeho manželkou pri nástupe na anglický trón v roku 1689, ktorý okrem iného zakladá tradíciu pravidelných slobodných volieb, slobody prejavu v parlamente, zavádzal poslaneckú imunitu, petičné právo, právo na spravodlivý súdny proces atď.

Významnú rolu zohrala Magna Charta aj v amerických dejinách. Hovorí sa, že už prví osadníci putujúci zo starého kontinentu do nového sveta, so sebou niesli kópie Magny Charty Libertatum Jána Bezzemka. Spojené štáty americké v rámci svojho zložitého kreovacieho obdobia považovali Magnu za začiatok právnej úpravy osobných práv a článok 39 Magny za záruku práva na spravodlivý proces, ktorý následne využili vo svojej ústave a v jej dodatkoch, či ďalších súvisiacich listinách.

Pokiaľ ide o právnu teóriu, prezumpcia neviny sa absolútne prirodzene stala súčasťou prác dobových právnych teoretikov. Cesare Beccaria vo svojom diele O zločinoch a trestoch konštatuje, že nikto nemôže byť považovaný za vinného pred rozhodnutím súdu a ten, koho trestný čin nebol dokázaný, je nevinný pred zákonom.

Vzhľadom na vyššie uvedené je význam Magny Charty Libertatum pre dejiny právneho myslenia a ochranu postavenia jednotlivca pred vládnu mocou nenahraditeľný. Za zmienku na záver stojí už len skutočnosť, že 4 články Veľkej listiny slobôd tvoria až do dnešného dňa súčasť ústavy britskej konštitučnej monarchie.

Konkrétne hovoríme o článku zaručujúcom nezávislosť cirkvi, cit.: *„Sme sa podrobili Bohu a túto terajšiu našu listinu sme potvrdili za nás a za našich dedičov navždy, že anglická cirkev je slobodná a že má svoje práva nedotknuté, a svoje slobody neporušené. A tak chceme, aby sa zachovávalo, čo je zjavné z toho, že sme z čistej a slobodnej vôle (ešte) pred vypuknutím sporu medzi nami a našimi barónmi, prepožičali a touto našou listinou potvrdili anglickej cirkvi slobodu volieb, ktorá sa pokladá za najväčšiu a viac ako nevyhnutnú ... (a) ktorú tiež my budeme zachovávať, a želáme si, aby bola v dobrej viere navždy zachovávaná našimi dedičmi.“* (Beňa, 1996, s. 96), ďalej článku zaručujúcom stredoveké slobody mesta Londýn, cit.: *„Londýnska obec nech má všetky svoje starobylé slobody a slobodné obyčaje, ako na zemi, tak na vode. Okrem toho chceme a povoľujeme, aby všetky iné obce a hrady a mestecká a prístavy mali všetky svoje slobody a slobodné obyčaje.“* (Beňa, 1996, s. 96) a napokon dvom článkom zaručujúcom právo na spravodlivý súdny proces.⁹

⁹ Pozri predošlý text.

Záver

Vychádzajúc z predchádzajúceho textu je zrejmé, že princíp prezumpcie nevinny je súčasťou právnej kultúry kontinentálneho právneho systému už od čias starého Ríma. Ako sa ale vulgarizovalo rímske právo, tak sa postupne vytratil aj tento princíp, a jeho opätovné rané a veľmi personálne selektívne vymedzenie nachádzame až o niekoľko storočí neskôr vo Veľkej listine slobôd. No ani táto úprava nepredstavuje bodku za definitívnu akceptáciou a praktickou záväznosťou tohto inštitútu. Napriek skutočnosti, že na Magnu Chartu Libertatum sa neskôr zabudlo a jej myšlienka sa v priebehu nadchádzajúcich storočí z právneho života a štátnej organizácie vytratila, predstavuje prvú formu zakotvenia ochrany jednotlivca pred obmedzením osobnej slobody bez zákonného dôvodu, ku ktorej si zákonodarca pod vplyvom osvietenských kultúrnych zmien našiel v ďalších storočiach opätovne cestu a ktorá svojím podielom začala dláždiť cestu k modernému právnenému štátu.

Literatúra

- BEŇA, J., 1996. *Zbierka dokumentov a úloh zo všeobecných dejín štátu a práva. Starovek, stredovek*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela. ISBN 80-88825-46-6.
- ČENTÉŠ, J. a kol., 2014. *Trestný poriadok. Veľký komentár*. Bratislava: EUROKÓDEX. 944 s. ISBN 978-80-8155-021-8.
- ČIČ, M. a I. GAŠPAROVIČ, 1992. *Aktuálne otázky nášho trestného zákonodarstva vo svetle Listiny základných práv a slobôd*. Bratislava: Právnický inštitút MS SR. 142 s.
- DRGONEC, J., 2012. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár*. Bratislava: Heuréka. 1620 s. ISBN 80-89122-73-8.
- IVOR, J. a kol., 2006. *Trestné právo procesné*. Bratislava: IuraEdition, 993 s. ISBN 80-8078-0101-X.
- CHARVÁT, J., 1980. *Svetové dejiny. 1. časť*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 265 s. ISBN 67-363-80.
- KURILOVSKÁ, L., 2013. *Základné zásady trestného konania. Účel a základná limitácia*. Bratislava: Heuréka. 140 s. ISBN 978-80-8912-291-2.
- KURILOVSKÁ, L., 2012. Historické pozadie vzniku prezumpcie nevinny a jej neoddeliteľná spätosť s ľudskými právami v kontexte histórie vyšetrovania. In *Vyšetrovanie – história, súčasnosť a budúcnosť: Zborník z vedeckej konferencie so zaslanými zahraničnými príspevkami konanej dňa 7. septembra 2012*. s. 26 – 35. SBN 978-80-8054-531-4.
- KURILOVSKÁ, L., 1995. Magna charta – historické pozadie jej vzniku, jej význam a odkaz. In *Bulletin slovenskej advokácie*, č. 4, s. 44 – 46.
- MAUROIS, A., 1994. *Dějiny Francie*. Jihlava: Nakladatelství Lidové noviny. 495 s. ISBN 80-7106-098-4.
- MAUROIS, A., 1995. *Dějiny Anglie*. Jihlava: Nakladatelství Lidové noviny. 492 s.
- REBRO, K. a P. BLAHO, 2010. *Rímske právo*. Bratislava: Iura Edition. 523 s. ISBN 978-80-8078-352-5.
- ŠTĚPÁN, J., 1998. *K právu obvineného odepřít výpověď; Evropský soud pre lidská práva a doměnka nevinny; Pocta Otovi Novotnému*. Praha: Codex Bohemia.
- Uznesenie Ústavného sú Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 65/98.
- Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok
- Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.
- ŽELEZKOVÁ, G. a kol., 1992. *Všeobecné dejiny štátu a práva*. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 80-223-0623-1.

<https://www.parliament.uk/about/livingheritage/evolutionofparliament/parliamentaryauthority/revolution/collections1/collections-glorious-revolution/billofrights/>

Keywords: presumption of innocence, historical source of law, Roman law, case law, freedoms

Summary

According to the text above it is clear that the presumption of innocence has been part of the continental legal system since Ancient Rome. Due to the fact that the Roman law was influenced by the Germanic tribes, this principle vanished and reappeared after several centuries in Magna Carta, but in a very personalised form. Instead of Magna Charta Libertatum being forgotten, it represents the first codification of the individual's protection from restriction of personal freedom without legal grounds. The lawgivers found their way to it after many years thanks to the cultural changes during the Enlightenment, which presents the beginning of the journey to the modern legal state.

*kpt. JUDr. Františka Jakubiková
Prezídium Policajného zboru
Račianska 45
Bratislava
e-mail: frantiska.jakubikova@minv.sk*

Recenzenti:

Dr. h. c. doc. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.; JUDr. Vladimír Baláž

Elektronický monitoring osôb v Spolkovej republike Nemecko

Anotácia: Cieľom odborného článku je poukázať súčasný zákonný status elektronického monitoringu v Spolkovej republike Nemecko. Sankčný systém v SRN rozlišuje medzi trestmi a ochrannými opatreniami. Elektronický monitoring v Spolkovej republike Nemecko nemá postavenie samostatného trestu v tomto ponímaní. Jedným zo zákonných podkladov v sankčnom systéme pre aplikáciu elektronického monitoringu je trestný rozkaz pre nebezpečných páchatel'ov trestných činov v kontexte výkonu ochranného dohľadu.

Kľúčové slová: sankčný systém v SRN, elektronický monitoring, Spolková republika Nemecko, elektronický monitoring osôb (EAÜ).

Úvod do problematiky

V druhej polovici 20. storočia sa v Európe vyskytlo mnoho problémov, ktoré súviseli s riešením problematiky v oblasti penitenciárnej starostlivosti. Najväčším problémom bolo to, že miesta na výkon trestu odňatia slobody boli preplnené, ako aj s tým spojené vysoké náklady boli podnetom viacerých krajín Európy k zavedeniu trestov, ktoré nie sú spojené s odňatím slobody. Samotný výkon takýchto trestov predstavuje určitú „alternatívu“ k trestu odňatia slobody. „Cieľom rozšírenia alternatívnych trestov bolo posilniť zásadu, že nepodmienečný trest odňatia slobody je „ultima ratio“, ktorú treba uplatniť len vtedy, keď iné, menej závažné prostriedky boja proti zločinnosti, vrátane trestov bez odňatia slobody, zlyhali.“¹

Elektronický monitoring páchatel'ov trestných činov bol prvýkrát zavedený v USA a využíva sa od polovice 80. rokov 20. storočia vo forme elektronického putá na nohu, ktoré bolo spojené s trestom domáceho väzenia. V polovici 90. rokov minulého storočia sa začali postupne využívať aj v Európe.

„Z krajín Európskej únie je domáce väzenie spojené s elektronickým sledovaním zavedené v Veľkej Británii, Francúzsku, Belgicku, Holandsku a Švédsku. Vo Veľkej Británii sa domáce väzenie uplatňuje ako samostatný trest od roku 1991 v podobe tzv. „HomeDetention Curfew“.² V Spolkovej republike Nemecko sa súbežne v tomto období začali v odbornej verejnosti diskutie ohľadom technických možností nahradenia výkonu väzby, ako aj o elektronickom monitoringu páchatel'ov trestných činov.

Výbor ministrov členských štátov prijal 19. februára 2014 na 1192. stretnutí zástupcov ministrov Odporúčanie CM/Rec (2014) 4 výboru ministrov členských štátov o elektronickom monitoringu, v ktorom definoval pojem elektronický monitoring, v ktorom bol definovaný v bode II. ako „všeobecný pojem, ktorý sa vzťahuje na formy dohľadu, ktoré slúžia na monitorovanie umiestnenia, pohybu a špecifického správania osôb v rámci procesu trestného súdnictva. Súčasné formy elektronického monitoringu sú založené na technológii rádiovkej vlny, biometrickej alebo satelitnej sledovacej techniky. Zvyčajne obsahujú zariadenie pripojené k osobe a sú monitorované na diaľku.“³

„V rámci trestného právneho systému Nemecka môže byť elektronické sledovanie použité pri podmienčnom odložení trestu odňatia slobody, podmienčnom odsúdení v prípade porušenia predchádzajúceho podmienčného odsúdenia, podmienčnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody po vykonaní polovice trestu alebo dvoch tretín trestu, ochrannom dohľade, príkaze obsahujúcom odloženie vyšetrovacej väzby a podmienčnom odložení výkonu trestu odňatia slobody.“⁴

¹ IVOR, J. a kol., 2010. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť.*

² IVOR, J. a kol., 2010. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť.*

³ Recommendation CM/Rec (2014) 4 of the Committee of Ministers to member States on electronic monitoring.

⁴ STRÉMY, T., KLÁTIK, J., 2018. *Alternatívne tresty.*

Vývoj „Elektronického monitoringu“ v Spolkovej republike Nemecko

1. Skúšobný model elektronickej monitorovanej trestu domáceho väzenia v SRN.

V SRN zaviedli skúšobný model elektronickej monitorovanej osôb v 2. spolkových krajinách (Hessen a Baden Württemberg). Na pôde Ministerstva spravodlivosti Spolkovej krajiny Hessen zvažovali koncom roka 1990 možnosti elektronickej monitorovanej osôb. V roku 1993 sa konala odborná konzultácia k danej problematike medzi Ministerstvom spravodlivosti a **Inštitútom Max-Planck Freiburg**⁵. V roku 1999 došlo v jednaniach ku konsenzu, ktorý sa týkal sprievodného výskumu, jeho cieľov, hraníc a podmienok skúšobného modelu elektronickej monitorovanej osôb.

V roku 2000 bol povolený pilotný program elektronickej monitorovanej v **Spolkovej krajine Hessensko**, ktorý bol zavedený na základe Vyhlášky hessenského Ministerstva spravodlivosti zo dňa 20. 3. 2000 (Modellversuch zur erprobung des Elektronic Monitoring – Elektroniche Fußfessel im Land – und Amtsgericht Frankfurt am Main). Pilotný projekt bol zavedený pod názvom Elektronickej prezenčnej kontrola (**Elektronicke Präsenzkontrolle**, skr. **EPK**). Menovaný pilotný projekt mal dať odpoveď na otázku, či je trest domáceho väzenia účinnou, ako aj efektívnou alternatívou k trestu odňatia slobody. Bol zavedený na zákonomnom základe v prípade podmieneného odsúdenia⁶, ako aj v prípade vyšetrovacej väzby.⁷ Cieľovú skupinu tvorili páchatelia trestných činov, ktorým chýbala zodpovednosť a sebadisciplína dodržať nariadenie súdu, ako aj páchatelom, ktorým hrozilo zrušenie podmieneného odsúdenia alebo u ktorých už vopred hrozilo zlyhanie podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody na skúšobnú dobu. Zmyslom elektronickej prezenčnej kontroly bol detailný a individuálny plán pre konkrétne odsúdených, ktorým bol súdom stanovený presný čas prítomnosti, resp. neprítomnosti vo svojom obydli. Návrh denného a týždenného plánu bol tvorený spoločne s odsúdeným a bol v ňom zahrnutý a naplánovaný čas na prácu, vzdelávanie a zabezpečenie každodenných potrieb. V tomto prípade sa používala na kontrolu tzv. **rádiofrekvenčná technika**. Účasť odsúdených na tomto projekte bola založená na báze **dobrovoľnosti**. V počiatočnom štádiu museli o účastníkoch menovaného projektu vyplniť dokumentáciu, v ktorej o nich boli zaznamenané informácie, ako rodinný stav, vzdelanie, zamestnanie, príjem, páchanie eventuálnej trestnej činnosti v minulosti, ako aj výpis z registra trestov. V projekte sa zúčastnili aj sudcovia, ktorí vyplnili dotazník, v ktorom mohli opísať dôvody, kvôli ktorým sa rozhodli nariadiť odsúdenému elektronickej prezenčnej kontroly, ako aj ich subjektívny názor k danému programu. Dotazníky vyplnili aj rodinní príslušníci odsúdených. Otázky sa týkali opísania dôvodov, kvôli ktorým dali súhlas odsúdeného v projekte, a následne v štádiu účasti odsúdeného v projekte sa rodinným príslušníkom dávali otázky ohľadom ich názoru na obmedzenia elektronickej monitorovanej v každodennom živote, pozitíva a negatíva projektu. V ďalšom štádiu sa pokračovalo vo výbere správnych účastníkov v pilotnom programe elektronickej monitorovanej. K otázke výberu do pilotného programu sa mohli vyjadriť aj právni zástupcovia odsúdených a prokurátor, a mohli žiadať prijatie konkrétnej osoby do pilotného programu, za podmienky, že s tým súhlasí. Odsúdený bol povinný v plnom rozsahu vopred oboznámený s elektronickej prezenčnej kontrolou, ako aj s jej podmienkami. Na základe životných podmienok bol pre účastníkov projektu vypracovaný denný a týždenný plán. Na základe týchto poznatkov bol informovaný sudca a prokurátor. Až na základe splnenia týchto krokov rozhodol súd o elektronickej monitorovanej odsúdeného. Nasledovalo štádium samotnej inštalácie technického zariadenia a elektronickej puty na nohu

⁵ Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht in Freiburg.

⁶ § 56c Strafgesetzbuch (skr. StGB).

⁷ § 116 Strafprozeßordnung (skr. StPO).

účastníka skúšobného projektu. Pracovníci projektu boli vždy zaradení do služobnej pohotovosti, museli byť vždy zastihnuteľní na mobilnom telefóne.

Elektronické puto malo zmysel aplikovať v prípade, ak sa jeho pomocou dalo preventívne zabrániť páchaniu ďalšej trestnej činnosti páchatel'a, čo malo pozitívny vplyv na resocializáciu odsúdeného, a takýmto spôsobom dopomohol k naučeniu sa odsúdeného viesť život bez páchania trestnej činnosti, pri ktorej si uvedomil program elektronickej prezenčnej kontroly ako svoju poslednú šancu.

Výsledky pilotného výskumu boli celkovo pozitívne hodnotené. Bolo zistené, že elektronický monitoring vo forme domáceho väzenia prispel k stabilizácii sociálnej situácie probantov. Na základe týchto výsledkov bol elektronický monitoring odporučený na systematické zavedenie ako jednej z foriem výkonu TOS.⁸

Následne o dva roky neskôr bol tento skúšobný projekt zmenený do podoby trvalého inštitútu a bol rozšírený na ostatné súdne okresy.

O 10. rokoch neskôr, t. j. 1. 10. 2010 bol zavedený podobný skúšobný model aj **v spolkovej krajine Baden – Württemberg zákonom o elektronickej dohľade vo výkone trestu odňatia slobody (EASTVollzG⁹)** zo dňa 30. 7. 2009. Menovaný zákon umožňoval testovanie elektronickej kontroly vo forme domáceho väzenia v prípade prípravy odsúdených na prepustenie z výkonu TOS, ako aj vo forme výkonu náhradného TOS pri nezaplatení peňažného trestu.¹⁰

Podľa zákona¹¹ mohol byť elektronický monitoring uložený aj bez domáceho väzenia pre prípad kontroly odsúdeného, ktorému bolo povolené cez deň opúšťať ústav na výkon trestu odňatia slobody z dôvodu zárobkovej činnosti. Jednalo sa o prípady odsúdených s maximálnou výmerou TOS do šiestich mesiacov.

Cieľom menovaného skúšobného modelu bola hlavne aplikácia elektronickej kontroly pre prípad odsúdenia na peňažný trest. Jednalo sa hlavne o také prípady, kde bol veľký predpoklad, že odsúdený nebude vedieť zaplatiť peňažný trest a namiesto výkonu trestu odňatia slobody z dôvodu nezaplatenia peňažného trestu mu bola nariadená aplikácia elektronickej kontroly. Hlavným cieľom tohto projektu bola lepšia resocializácia odsúdených, ako aj menšie náklady v porovnaní s nákladmi výkonu TOS.

Spolková krajina Baden – Württemberg používala pri elektronickej kontrole techniku **GPS** monitoringu, avšak táto technika sa neukázala ako efektívna a vhodná z dôvodu obmedzenia zóny pobytu výhradne na obydlie odsúdeného.

Menovaný skúšobný model elektronickej kontroly bol po jednorazovom predĺžení ukončený dňa 06.08. 2013. Skúšobný model elektronickej kontroly v spolkovej krajine Baden – Württemberg nedosiahol očakávané výsledky a od celoplošného zavedenia sa z tohto dôvodu upustilo.

2. Elektronický monitoring pobytu osôb v rámci ochranného dohľadu

Novelou Trestného zákonníka (StGB) zo dňa 1. 1. 2011 sa zaviedol inštitút **„Elektronickej kontroly pobytu v rámci ochranného dohľadu“ (EÄU: Elektronische Aufenthaltüberwachung)** na základe § 68 Abs. 1S. 1Nr. 12 StGB, podľa ktorého je možné určitým taxatívne vymenovaným páchatel'om trestných činov uložiť súdny rozkaz, v ktorom sa nariaďuje elektronický monitoring ich pobytu technickými prostriedkami, ktoré sú v neustálej prevádzkovej pohotovosti. Súdny rozkaz (Weisung) „má za úlohu odsúdeným pomôcť

⁸ TOS – Trest odňatia slobody.

⁹ Gesetz über elektronische Aufsicht im Vollzug der Freiheitsstrafe (EASTVollzG).

¹⁰ § 2 odst. 2 EASTVollzG.

¹¹ § 9 EASTVollzG.

v budúcnosti nevykonať žiadne trestné činy.“¹² Súdny rozkaz sa ukladá aj napriek vôli a súhlasu konkrétneho páchatel'a. Vydáva sa páchatel'om trestného činu, ktorí boli právoplatne odsúdení trestom odňatia slobody v trvaní minimálne na tri roky alebo im bolo uložené nápravné opatrenie v rámci ochranného dohľadu. Súčasne musia byť odsúdení za trestný čin, ktorý je taxatívne vymenovaný v § 66 ods. veta 1 StGB (napr. sexuálne trestné činy, trestné činy proti životu a extrémistické trestné činy) a hrozí nebezpečenstvo opakovaného spáchania trestného činu takého istého charakteru. Elektronický monitoring má za úlohu pôsobiť preventívne na páchatel'ov trestného činu s negatívnou sociálnou prognózou po výkone trestu odňatia slobody pomocou monitoringu, a súčasne im je takýmto spôsobom zabezpečená pomoc v období po výkone trestu odňatia slobody. Súčasne v sebe zahŕňa aj pozitívne špeciálno-preventívne komponenty.

„Za hlavnú výhodu elektronického monitoringu považujú opýtaní účastníci zdroje a úsporu nákladov vylúčením (inak nevyhnutne nariadeného) 24 – hodinového sledovania v prípade vysokorizikových páchatel'ov po prepustení na slobodu.“¹³

Z operatívneho hľadiska pozitívum elektronického monitoringu pobytu odsúdeného treba vidieť aj v prípade obetí trestných činov. Ak je konkrétna obeť, napríklad v prípade sexuálnych trestných činov, chránená pred páchatel'om, ktorému bol súdom nariadený elektronický monitoring pobytu, tak je obeť trestného činu chránená a dosahuje sa pre ňu takýmto spôsobom vyšší pocit bezpečia. Za hlavnú nevýhodu považuje väčšina opýtaných stigmatizujúci efekt nosenia elektronického náramku, čo spôsobuje probantom negatívne vnímanie, pretože „verejnosť sotva vie dostatočne diferencovať a popritom im hrozí nebezpečenstvo, že všetkých elektronicky monitorovaných probantov zaraďuje medzi páchatel'ov najťažšieho (sexuálneho) deliktu.“¹⁴ V zásade platí¹⁵, že sa elektronický monitoring nariaďuje na základe súdneho rozhodnutia, a to v trvaní minimálne na 2 roky a maximálne na 5 rokov.

2.1 Spoločné elektronické monitorovacie centrum krajín - Gemeinsame elektronische Überwachungsstelle der Länder (skr. GÜL).

GÜL – Spoločné elektronické monitorovacie centrum krajín bolo zriadené na základe štátnej zmluvy so sídlom v Bad Vilbel (Hessen) dňa 1. 1. 2012, ktoré na základe poverenia všetkých 16 spolkových krajín Nemecka monitoruje páchatel'ov trestných činov pomocou **GPS** systému (Global Positioneering System). Pomocou GPS systému monitorujú všetkých páchatel'ov, ktorí boli právoplatne odsúdení trestom odňatia slobody za trestný čin násillia alebo trestný čin sexuálneho násillia v trvaní minimálne na tri roky, alebo za trestný čin extrémizmu v trvaní minimálne na dva roky a senát pre výkon trestu im nariadil v rámci ochranného dohľadu nosenie elektronického náramku na nohy (**Fußfessel**). Probant má po prepustení na slobodu v rámci ochranného dohľadu v súdnom príkaze určené tzv. zóny zákazu vstupu (tzv. Verbotzone) alebo zóny, ktoré nemôže opustiť (tzv. Gebotzone). Tiež mu môžu byť určené konkrétne časové plány pobytu. Technickú podporu elektronického monitoringu zabezpečuje hessenská centrála pre spracovanie dát (**Hessische Zentrale für Datenverarbeitung** skr. **HZD**) so sídlom v Hünfelde. V spoločnom elektronickom centre krajín je momentálne zamestnaných 17 osôb (16 operátorov a 1 riadiaci pracovník). Pracuje sa v nepretržitej prevádzke – denné a nočné služby každý deň v roku. Personálne zloženie každej

¹² MEIER, B. – D., 2009. *Strafrechtliche Sanktionen*.

¹³ DÜNKEL, F. a kol., 2017. *Elektronische Überwachung von Straffälligen im europäischen Vergleich-Bestandsaufnahme und Perspektiven*.

¹⁴ DÜNKEL, F. a kol., 2017. *Elektronische Überwachung von Straffälligen im europäischen Vergleich-Bestandsaufnahme und Perspektiven*.

¹⁵ Podľa § 68 Abs. 1 Nr. 12, § 68 c Abs. 1 StGB.

služby je zabezpečené 2 zamestnancami, t. j. 1 sociálny pracovník alebo sociálny pedagóg a 1 úradník v strednej úrovni služby.

„Ku dňu 31. 12. 2016 podliehalo elektronickému monitoringu 88 probantov v 11 spolkových krajinách SRN, 63 z nich dôvodu sexuálneho a 25 z nich z dôvodu násilného TČ. Z toho bolo 20 monitoringov z dôvodu vyšetrovacej väzby prerušených. Z doposiaľ celkovo 15 032 hlásení udalostí elektronického monitoringu bolo 739 probantov podrobených policajnému zákroku.“¹⁶

2.2 Technické zabezpečenie elektronického náramku.

Elektronický náramok „Fußfessel“ je vyrobený z vodotesného, nepremokavého materiálu a je odolný voči nárazom. „Po technickej strane sa elektronický monitoring realizuje v 3. stupňoch:

1. GPS – lokalizácia,
2. LBS – lokalizácia,
3. SIM – karta v elektronickom pute na nohe.“¹⁷

Za inštaláciu elektronického náramku je zodpovedný HZD¹⁸ v spolupráci so spoločnosťou Securitas. „HZD fixuje manuálne zóny vstupu a zákazu vstupu, a popritom má možnosť nastaviť výstražné zóny. Pomocou výstražných zón sa probantovi pomocou vibrácie elektronického náramku na nohe vysielajú výstražné znamenie hranice priblíženia zóny vstupu a zóny zákazu vstupu.¹⁹ Je prevádzkovaný akumulátorovou batériou, ktorú je potrebné nabíjať. Váži cca. 180 gramov a každých 15 minút vysielá GPS signál. Probanta systém informuje prostredníctvom LED-diódy a vibračným alarmom v náramku o stave náramku, napr. o stave dobitia akumulátora. V prípade zničenia alebo poškodenia je vyslaný alarm do spoločného elektronického monitorovacieho centra (GÜL), ktorý s ním okamžite nadviaže kontakt. Pomocou GPS je možné probanta neustále kontrolovať prostredníctvom centrály v Bad Vilbel. V prípade, ak sa v centrále objaví červený bod alarmu, systém okamžite presne monitoruje miesto pohybu probanta, čo znamená presný signál pre okamžité nasadenie pre policajnú hliadku. Elektronický náramok sa umiestňuje v časti medzi lýtkom a členkom nohy. Probant má nariadené a je povinný elektronický náramok udržiavať v stave nabitia, a preto ho musí každý deň minimálne 2 hodiny dobíjať. Jednu hodinu pred vybitím elektronického náramku ho systém upozorní na dobitie a následne sa s ním po 30 minútach centrála GÜL telefonicky spojí a vyzve ho o okamžité dobitie elektronického náramku. V prípade úplného vybitia elektronického náramku sa probant dopustil porušenia súdneho príkazu, následkom čoho môže byť za všetky porušenia tohto charakteru potrestaný trestom odňatia slobody v hornej hranici max. na tri roky alebo peňažným trestom. Okrem toho probant dostáva aj mobilný telefón z dôvodu 24 hodinového kontaktu s ním a je povinný ho mať vždy u seba.

2.3 Elektronický monitoring pri spáchaní extrémistických trestných činov

Dňa 19. decembra 2016 došlo na Vianočných trhoch v Berlíne k teroristickému útoku, čo bolo podnetom k vypracovaniu vládneho návrhu Zákona o rozšírení opatrení pri spáchaní

¹⁶ Hessisches Ministerium der Justiz, 2017. *Fünf Jahre Gemeinsame elektronische Überwachungsstelle der Länder (GÜL)* [online]. [cit. 16. novembra 2017]. Dostupné na: <https://justizministerium.hessen.de/presse/pressemitteilung/fuenf-jahre-gemeinsame-elektronische-ueberwachungsstelle-der-laender-guel>

¹⁷ DÜNKEL, F. a kol., 2017. *Elektronische Überwachung von Straffälligen im europäischen Vergleich-Bestandsaufnahme und Perspektiven.*

¹⁸ Hessische Zentrale für Datenverarbeitung (skr. HZD).

¹⁹ DÜNKEL, F. a kol., 2017. *Elektronische Überwachung von Straffälligen im europäischen Vergleich-Bestandsaufnahme und Perspektiven.*

extrémistických trestných činov. Návrh zákona bol časťou dohody medzi ministrom spravodlivosti – Heiko Maas a ministrom vnútra – Thomas de Maizére. Ministri takto vyvodili konzekvencie po teroristickom útoku. Od 1. 7. 2017 nadobudla účinnosť novela nemeckého Trestného zákonníka a zaviedol sa elektronický monitoring pri spáchaní extrémistického trestného činu v prípade odsúdenia páchatel'a, ktorý takýto čin spáchal a bol odsúdený na trest odňatia slobody minimálne na dva roky. Zákonom bol rozšírený systém nápravných opatrení prostredníctvom elektronického monitoringu o oblasť spáchania trestného činu extrémizmu. Patria sem nasledujúce trestné činy: príprava násilného trestného činu, ktorý ohrozuje štát SRN, financovanie terorizmu, podporovanie vnútroštátnych a mimo štátnych teroristických organizácií a agitácia o členov alebo podporovateľov vnútroštátnych alebo mimoštátnych teroristických organizácií. Páchatel'ovi, ktorý bol právoplatne odsúdený z dôvodu spáchania trestného činu proti bezpečnosti štátu, môže byť po výkone trestu odňatia slobody nariadený elektronický monitoring.

Záver

„I páchatel' mnohonásobnej surovej vraždy bol niekedy v minulosti bezmocným dieťaťom..., nesúďme, ale prispejme k pochopeniu, prečo sa z nevinného človeka stal človek zločinec.“

(prof. PhDr. Anton Heretik, CSc. – klinický a forenzný psychológ)

V Spolkovej republike Nemecko vypracovali mnoho projektov a empirických štúdií, ktoré sa zaoberali elektronickým monitoringom osôb. Ich cieľom bola analýza elektronického monitoringu od obdobia jej zavedenia, ako aj hodnotenie pozitív a negatív počas praktického realizovania elektronického monitoringu.

Po 5 rokoch (2012 – 2017) aplikácie elektronického monitoringu v Spolkovej republike Nemecko bola stanovená pozitívna bilancia a na základe skúseností a štatistík sa pripravujú ďalšie návrhy zákona o rozšírenie opatrení v oblasti napr. domáceho násillia, zabráneniu výtržnosti na futbalových zápasoch, ako aj možnosť sledovať extrémistické hrozby.

Ministerka spravodlivosti Eva Kühne-Hörmann vyhlásila, že po piatich rokoch práce GÜL bola dosiahnutá pozitívna bilancia a spolupráca so spolkovými krajinami funguje bez ťažkostí. V súčasnosti sa diskutuje o rozšírení použitia elektronického monitoringu, čo potvrdzujú aj slová ministerky: „Skúsenosti z posledných rokov nám dodávajú odvahu rozšíriť elektronický monitoring aj o oblasti ďalšieho nasadenia. Medzi nimi môžu byť opatrenia k zabráneniu domáceho násillia, ako aj k predchádzaniu výtržnosti na futbalovom zápase, ale tiež možnosť sledovať extrémistické hrozby. Všetky tieto opatrenia majú vo výhľade zabránenie nových trestných činov a z tohto dôvodu musia byť vážne preskúšané. Elektronický monitoring nie je všeliekom. Absolútnu istotu prostredníctvom neho ani nedokážeme dosiahnuť. Môže nám ale prispieť k dosiahnutiu väčšej bezpečnosti.“²⁰

Pomocou súdneho príkazu boli prostredníctvom elektronického monitoringu dosiahnuté pozitívne skúsenosti v prípadoch násilnej trestnej činnosti, a tým pádom to znamenalo väčšiu bezpečnosť pre bývalé obete trestných činov. Pracuje sa na koncepcii návrhov zákona, aby sa prostredníctvom elektronického monitoringu monitorovali páchatelia a nemohli by sa priblížiť na miesta s kritickou infraštruktúrou, ako napr. letiská, elektrárne, vianočné trhy, čo by dopomohlo k väčšej bezpečnosti v Spolkovej republike Nemecko. „V našom úsilí o väčšiu

²⁰ Hessisches Ministerium der Justiz, 2017, Fünf Jahre Gemeinsame elektronische Überwachungsstelle der Länder (GÜL) [online]. [cit. 16. novembra 2017]. Dostupné na: <https://justizministerium.hessen.de/presse/pressemitteilung/fuenf-jahre-gemeinsame-elektronische-ueberwachungsstelle-der-laender-guel>

bezpečnosť musíme použiť všetky možnosti, ktoré nám právny štát dáva k dispozícii. S elektronickým monitoringom máme k dispozícii adekvátny inštrument.“²¹

Napriek pozitívnej bilancii sa aplikácie elektronického monitoringu v SRN využívajú ešte stále veľmi reštriktívnym spôsobom, nakoľko trest domáceho väzenia nie je presne zakotvený v systéme trestov v trestnom zákonníku, na rozdiel od iných krajín EÚ. Veľmi často sa využíva peňažný trest, ktorý je zakotvený v systéme trestov v StGB.²²

Elektronický monitoring a trest domáceho väzenia nie sú v Európe novým inštitútom a v krajinách EÚ sa využíva rôznym spôsobom. Problémom je aj prístup priamo zainteresovaných subjektov, ktoré rozhodujú o treste domáceho väzenia. Veľmi dôležitým faktom sú pozitíva trestu domáceho väzenia, ako pre odsúdeného, tak aj pre celú spoločnosť. Verím, že v budúcnosti si aplikácia elektronického monitoringu nájde svoje pevné miesto a využitie v modernej Európe.

Literatúra

DÜNKEL, F. a kol., 2017. *Elektronische Überwachung von Straffälligen im europäischen Vergleich-Bestandsaufnahme und Perspektiven*. 1. vydanie. Vyd. Möchengladbach: Forum Verlag Godesberg. ISBN 978-3-942865-78-4.

IVOR, J. a kol., 2010. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. 2. doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura edition. ISBN 978-80-8078-308-2.

MEIER, B. – D., 2009. *Strafrechtliche Sanktionen*. 3. aktualizované vydanie. Berlin: Springer. ISBN 978-3-540-89063-8.

STRÉMY, T. a J. KLÁTIK, 2018. *Alternatívne tresty*. Bratislava: C. H. Beck. 288 s. ISBN 978-80-89603-56-5.

Einführungsgesetz zum Strafgesetzbuch (EGStGB) Vom 2. März 1974: *Úvodný zákon k novele Trestného zákonníka v znení neskorších predpisov*.

Hessisches Ministerium der Justiz, 2017. *Fünf Jahre Gemeinsame elektronische Überwachungsstelle der Länder (GÜL)* [online]. Dostupné na: <https://justizministerium.hessen.de/pressearchiv/pressemitteilung/fuenf-jahre-gemeinsame-elektronische-ueberwachungsstelle-der-laender-guel>

Recommendation CM/Rec (2014) 4 of the Committee of Ministers to member States on electronic monitoring.

Strafgesetzbuch (StGB) in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998: *Trestný zákonník SRN v znení neskorších predpisov*.

Strafprozeßordnung (StPO): *Trestný poriadok SRN*.

Zákon č. 300/2005 Z. z. *Trestný zákon v znení neskorších predpisov*.

Keywords: The German sanction system, electronic monitoring, Germany, electronic location monitoring (EAÜ)

Summary

In this article, the authors attempt to present the historical development of electronic monitoring of persons in the Federal Republic of Germany. This exemplary alternative model as a pilot program was first implemented in 2000 in two federal states – Hessen and Baden Württemberg. In 2011 the Electronic Monitoring System as a measure of supervision of conduct

²¹ Hessisches Ministerium der Justiz, 2017. *Fünf Jahre Gemeinsame elektronische Überwachungsstelle der Länder (GÜL)* [online]. [cit. 16. novembra 2017]. Dostupné na: <https://justizministerium.hessen.de/presse/pressemitteilung/fuenf-jahre-gemeinsame-elektronische-ueberwachungsstelle-der-laender-guel>

²² § 40 až § 43 StGB.

(Führungsaufsicht) was introduced into the German Criminal Code and extended in 2017 to persons committing extremist crimes. In Germany, the house arrest is not embedded in the criminal system as it is in the Slovak Republic and other EU countries.

The introduction of electronic monitoring as an alternative punishment is an important step forward in restorative justice and will find its place and use in other states of the European Union in the future.

*JUDr. Katarína JAKUBOVICH
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Advokátska kancelária JUDr. Claude Trelaj
M. R. Štefánika 30
940 02 Nové Zámky
e-mail: k.jakubovich@gmail.com*

*JUDr. Claude TRELAJ
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Advokátska kancelária JUDr. Claude Trelaj
M. R. Štefánika 30
940 02 Nové Zámky
e-mail: trelaj.claude@gmail.com*

Recenzenti:

Dr. h. c. doc. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.; JUDr. Ladislav Balún

Vedecké skúmanie krízových scenárov

Anotácia: Krízové scenáre sú základným nástrojom na plánovanie potrebných preventívnych opatrení na krízové situácie. Taktiež predstavujú nástroj na prípravu na možné krízové situácie. Krízové scenáre napomáhajú zmiernovať a eliminovať negatívne dopady krízových situácií na spoločnosť. V súčasnej dobe sa stali krízové scenáre neoddeliteľnou súčasťou krízového manažmentu.

Kľúčové slova: krízová situácia, krízové scenáre, katalóg krízových scenárov, tvorba krízových scenárov.

Úvod do problematiky

Krízové scenáre sa formulovali spoločne s vývojom spoločnosti, ktorý bol opakovane konfrontovaný s rôznymi krízovými situáciami. Charakteristickou črtou pre vývoj krízových scenárov je prechod od represie k prevencii. Tento fakt bol spôsobený dynamickým vývojom úspešného zvládania krízových situácií. Pre účinnú a efektívnu reakciu sa stala kľúčovým faktorom včasná reakcia síl a prostriedkov na rôznych úrovniach krízového manažmentu, čo viedlo k najviac možnému zníženiu vzniku či dokonca aj k úplnému zamedzeniu a eliminácii krízovej situácie.

V súčasnosti je problematika krízových scenárov čoraz viac prepojená s krízovým manažmentom. Krízové scenáre vychádzajú z historickej skúsenosti a miery poznania ich podstaty. Obsahujú predovšetkým poznatky o vzniku a priebehu krízovej situácie, poznatky o negatívnych následkoch na životoch ľudí, životnom prostredí či infraštruktúre. Najdôležitejším prvkom krízových scenárov sú reakcie a opatrenia spoločnosti na vzniknutú krízovú situáciu.

V nasledujúcej časti štúdie je prezentovaná charakteristika pojmu krízových scenárov, ich poslanie a úlohy, proces tvorby, ako aj základné etapy procesu tvorby krízových scenárov. Uvedená štúdia sa zaoberá aj charakteristikou typových krízových scenárov a vytvorením katalógu krízových scenárov, a vymedzuje aj spresnenie štruktúry krízových scenárov vo verejnej správe.

Pojem, charakteristika a poslanie krízových scenárov

Človek je počas vývoja spoločnosti neustále konfrontovaný rôznymi formami nebezpečenstva, či už vojenského alebo nevojenského charakteru. Tieto nebezpečenstvá vyvolávali negatívne dopady na kvalitu života spoločnosti. Práve vznik takýchto krízových situácií¹ mal za následok spustenie špecifických činností a prijímanie adekvátnych opatrení, ktoré im dokázali účinne čeliť a následne ich zložiť. Riešenie krízových situácií si prioritne vyžaduje dostatočné poznanie. Pokiaľ chce ľudstvo úspešne bojovať s krízovou situáciou, je nevyhnutné poznať jadro problému a analyzovať ho. Vystavenie ľudskej spoločnosti krízovým situáciám viedlo k získaniu množstva reálnych skúseností, ktoré viedli k poznaniu, že negatívne dopady väčšiny krízových situácií je možné zmierniť a dokonca sa niektoré dajú aj čiastočne odvrátiť. Hlbšia analýza získaných skúseností dokonca zdôrazňovala potrebu prijímania preventívnych opatrení na predchádzanie krízových situácií. Počas vývoja ľudskej spoločnosti sa teda postupne formulovali nástroje na poznanie problému, ktorými sú rôzne opatrenia a činnosti smerujúce k predchádzaniu, zmierneniu či odvráteniu negatívnych dopadov krízových situácií. Takýmto spôsobom sa krok po kroku vytváral bezpečnostný systém, ktorý by mal úspešne odolávať očakávaným, ako aj neočakávaným hrozbám, a zabezpečiť tak vyššiu

¹ BLAŽEK, V., KELEMEN, M., NEČAS, P. a kol., 2012. *Krízové scenáre*, s. 8.

kvalitu životnej úrovne a fungovanie spoločnosti. Bezpečnostný systém je vytváraný ako otvorený, pružný a vyvíjajúci sa s mnohonásobne prepojenou sieťou vzťahov v jednotlivých rovinách a úrovniach častí systému a podsystémov, ktorý umožňuje adekvátnym spôsobom odpovedať a reagovať na potenciálne, ako aj reálne ohrozenia.² Presvedčiť sa o pripravenosti bezpečnostného systému na reálne a potenciálne hrozby bolo možné iba počas reálnej krízovej situácie. V technických, prírodných a biologických systémoch bolo možné vykonávať rôzne experimenty, skúšky a sledovať priebeh vzniku nežiaducich javov, a následne vykonať a hľadať opatrenia na ich zmiernenie či elimináciu. Je potrebné však pripomenúť, že rôzne experimenty a skúšky sú v oblasti bezpečnosti spoločnosti, štátov a ľudstva výrazne nebezpečné a čiastočne aj obmedzené. V danej oblasti sa črtá priestor pre využívanie krízových scenárov.

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že prevencia je oveľa účinnejšia a hlavne efektívnejšia forma riešenia problému, resp. krízovej situácie, než následné zmiernovanie a odstraňovanie negatívnych následkov krízovej situácie. Z hľadiska ekonomického a materiálneho zabezpečenia patria krízové scenáre medzi menej náročné, avšak účinné nástroje na úspešné zvládnutie krízových situácií, ochrany životov, zdravia a majetku občanov.

Krízové scenáre vznikajú ako rezultát z ľudského poznania, že na prípadné ohrozenia je nevyhnutné sa dôsledne pripraviť a vykonávať opatrenia na zmiernenie či odstránenie vznikajúcich procesov, ktoré majú negatívne účinky. Krízové scenáre určitým spôsobom popisujú získané skúsenosti a poznania z predošlých krízových situácií, a zároveň popisujú reakciu spoločnosti a celého systému na vzniknutú krízovú situáciu. V krízových scenároch sa zväčša operuje s určitou mierou neurčitosti, ktorá je akceptovateľná. Je to z toho dôvodu, že každá situácia je iná a neopakovateľná, napríklad čo sa týka jej priebehu, rozvoja krízy, následkov alebo budúceho vývoja po skončení situácie.³

Na základe vyššie uvedených skutočností možno krízové scenáre vymedziť ako zovšeobecnené poznanie z vývoja a priebehu jedinečných udalostí, ktoré majú deštruktívny a negatívny vplyv na ľudský život, spoločnosť a spoločenskú infraštruktúru, prosperujúci rozvoj spoločnosti a bezpečného života vo forme rozpracovaných námetov.⁴

Krízové scenáre predstavujú nástroj, ktorý sa uplatňuje v období prevencie a prípravy na krízovú situáciu, pri ktorej môže dôjsť k ohrozeniu napríklad konkrétneho prvku určitého systému. Na jednej strane by mal mať každý prvok vypracovaný krízový plán, ktorý by sa využil pri vzniknutej krízovej situácii, na druhej strane skutočnosť častokrát býva odlišná od toho, čo predpokladá daný spracovaný plán. Najmä z tohto dôvodu je žiaduce plánovať a precvičovať zvládnutie takejto situácie podľa dopredu spracovaného krízového scenára, s konkrétnym časom, miestom a taktiež priebehom situácie.⁵

Poslanie a úlohy krízových scenárov sú determinované ich charakterom a typom. Avšak všeobecne platí, že krízové scenáre majú aj spoločné poslanie a úlohy, ktoré sú charakteristické pre teoretickú i praktickú oblasť.

Do teoretickej oblasti možno zaradiť nasledujúce úlohy a posrania:

- transformovať získané skúsenosti a empirické poznatky do systému vedeckého poznania,
- formulovať všeobecné princípy a charakteristiky hrozieb, rizík a kríz pre spoločnosť a človeka,
- prispieť k formulovaniu základov bezpečnostnej teórie,

² BLAŽEK, V., KELEMEN, M., NEČAS, P. a kol., 2012. *Krízové scenáre*, s. 16.

³ BLAŽEK, V., 2012. Charakteristika vzniku, miesta a posrania krízových scenárov v krízovom manažmente verejnej správy. In *Civilná ochrana*, č. 5, s. 52.

⁴ BLAŽEK, V., KELEMEN, M., NEČAS, P. a kol., 2012. *Krízové scenáre*, s. 17.

⁵ KEMEŇOVÁ, E., 2012. Využívanie krízových scenárov na ochranu európskej infraštruktúry. In *Perspektívy rozvoja verejnej správy v krajinách Európskej únie: Zborník príspevkov*, s. 84.

- prognózovať rôzne varianty o možnom vývoji systémov a krízovej situácie, ako aj identifikovať skutočnosti a potenciálne deje, ktoré môžu byť dôležité v budúcnosti,
- poznať vzťahy a vplyv rôznych faktorov na priebeh krízových javov,
- dedukovať vývoj a udalosti z množiny scenárov,
- skúmať a odhaľovať veľký počet premenných a ich dynamické vzťahy v krízových situáciách, a integrovať ich do vedeckých poučiek a záverov,
- vytvoriť teoretické východiská pre proces analýzy, ako aj plánovania a praktickej prípravy na potenciálne zdroje ohrozenia.⁶

Do praktickej oblasti možno zaradiť nasledujúce úlohy a poslania:

- definovať požadované spôsobilosti bezpečnostného systému,
- identifikovať nedostatkové spôsobilosti,
- overovať adekvátnosť vyčlenených síl a prostriedkov,
- zabezpečovať prípravu obyvateľstva na krízové situácie,
- zabezpečovať pomoc pri príprave riadiacich a výkonných zložiek bezpečnostného systému,
- poskytovať modely krízových situácií a typových súborov činností pre postihnutých, ako aj záchranné zložky,
- vytvárať nástroje prevencie, optimalizovať sily reakcie a obnovy,
- overovať optimalizačné metódy rozhodovania a riadenia.⁷

Krízové scenáre majú okrem všeobecných úloh aj ďalšie uplatnenie v systéme krízového manažmentu. Umožňujú poznať a zistiť príčiny krízových situácií, poznať a identifikovať vývoj krízových situácií, modelovať a vytvárať krízové scenáre, minimalizovať negatívne dopady budúcich krízových scenárov a optimalizovať štruktúru, sily a prostriedky krízového manažmentu. Z dôvodu širokej škály uplatnenia a využitia krízových scenárov sa tieto stávajú súčasťou bezpečnostnej politiky štátov, ako aj taktického a strategického plánovania.

Typové krízové scenáre a katalóg krízových scenárov

Na úspešné riešenie krízových situácií je nevyhnutné a žiaduce, aby sa krízové scenáre stali súčasťou prípravy krízových manažérov. Krízové scenáre predstavujú pre krízových manažérov dôležitý a nezameniteľný nástroj na riešenie krízových situácií. Za týmto účelom sa vytvorili typové krízové scenáre. Vznikajú analýzou a poznaním vývoja krízovej situácie a vzťahujú sa na konkrétny druh ohrozenia, ako napríklad požiar, povodeň, výbuch a podobne. V typových krízových scenároch sú zachytené základné skupiny činnosti riadiacich subjektov, ako aj síl a prostriedkov určených na minimalizáciu negatívneho pôsobenia. Typové krízové scenáre ďalej umožňujú stotožniť konkrétny typ ohrozenia v danom bezpečnostnom prostredí, upozorniť na primárny variant vývoja krízy a predostrieť model činnosti riadiacich i výkonných síl záchrany. Bezpečnostná prax vytvorila z typových krízových scenárov katalóg krízových scenárov, ktorý predstavuje súbor vypracovaných typových krízových scenárov pre potreby jednotlivých úrovní krízového manažmentu. Bezpečnostná prax postupom času vytvorila aj osobitnú skupinu, a to špecifické krízové scenáre, ktoré predstavujú opatrenia a činnosti na konkrétnu špecifickú krízovú situáciu. Aj napriek tomu, že typové krízové scenáre obsahujú

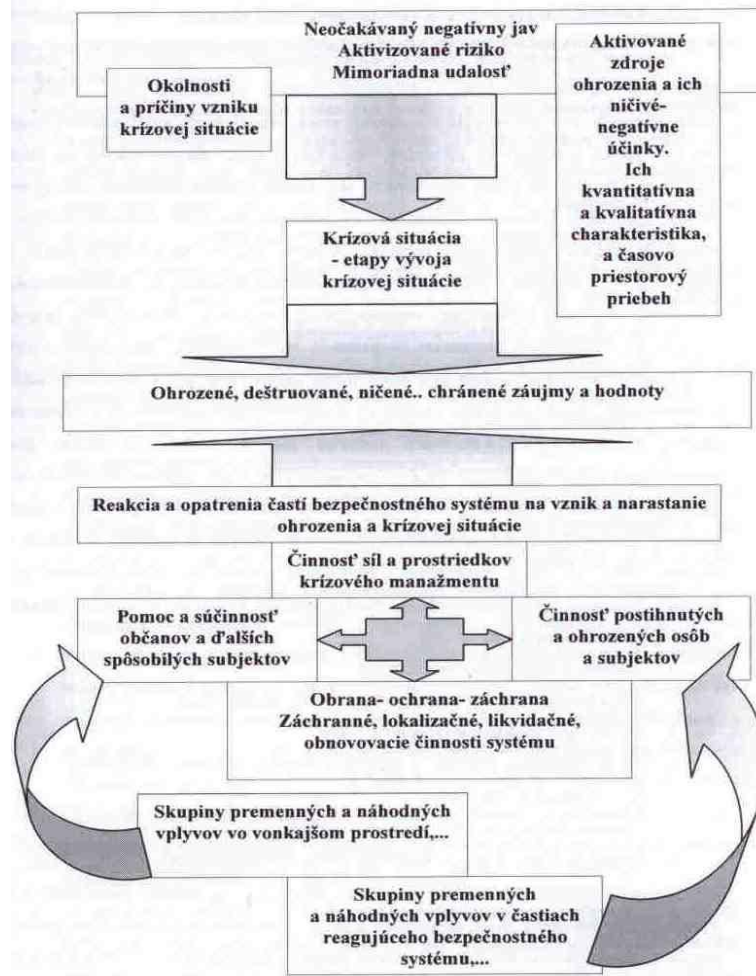
⁶ BLAŽEK, V., KELEMEN, M., NEČAS, P. a kol., 2012. *Krízové scenáre*, s. 18.

⁷ BLAŽEK, V., KELEMEN, M., NEČAS, P. a kol., 2012. Projekt vedecko-výskumnej činnosti: *Metodológia tvorby typových krízových scenárov pre prípravu študentov – krízových manažérov na Akadémii Policajného zboru v Bratislave, Akadémii OS a VŠBM v Košiciach*, s. 13.

rôznorodé informácie podľa povahy krízovej situácie, majú aj ustálenú a štandardnú štruktúru. Za štandardnú štruktúru krízového scenára možno považovať nasledujúce časti:

- zdroj ohrozenia, okolnosti a príčina vzniku krízovej situácie,
- negatívne následky,
- priestorový a časový priebeh,
- reakcie krízového manažmentu,
- činnosti a opatrenia do času doznenia krízy a ohrozenia,
- opatrenia na obnovu a minimalizácia opakovania krízy,
- činnosti ohrozených a postihnutých systémov a osôb.⁸

Základná štruktúra krízového scenára⁹

Proces tvorby a základné etapy v procese tvorby krízových scenárov

Jadrom krízového scenára sú rozmanitosti štruktúr krízových situácií a ich jedinečnosti. V krízových scenároch sa vzhľadom na neopakovateľnosť krízovej situácie pracuje s akceptovateľnou mierou neurčitosti priebehu krízy a alternatívami jej priebehu.

Pri tvorbe krízových scenárov sú za východiská považované nasledujúce skutočnosti:

- poznanie zdrojov ohrozenia a identifikácia rizík, priebehu predpokladanej krízovej situácie a jej časopriestorových dimenzií, dôsledky pôsobenia ničivých faktorov krízy,

⁸ BLAŽEK, V., KELEMEN, M., NEČAS, P. a kol., 2012. *Krízové scenáre*, s. 19 – 21.

⁹ BLAŽEK, V., KELEMEN, M., NEČAS, P. a kol., 2012. *Krízové scenáre*, s. 21.

- identifikácia základných predpokladov a podmienok, ktoré determinujú priebeh krízovej situácie a jej kvantitatívnu a kvalitatívnu charakteristiku,
- zvoliť na základe vyššie uvedeného optimálny obsah a formu krízového scenára do rozsahu, štruktúry, konkrétnosti rozpracovania,
- sústrediť pozornosť na tie faktory krízovej situácie, ktoré majú vysoký potenciál vplyvu na jej priebeh a ovplyvňujú procesy a opatrenia prevencie, odozvy a obnovy,
- vymedziť skupiny faktorov s neistým priebehom a vplyvom na celkový priebeh krízovej situácie,
- predostrieť pravdepodobnostné varianty riešenia krízovej situácie.¹⁰

Tvorba krízových scenárov sa považuje za pomerne zložitý proces. Proces tvorby krízových scenárov môžeme rozdeliť do štyroch etáp.

Prvá etapa pozostáva zo stanovenia obsahu a cieľa krízového scenára, teda rámca scenára. Vymedzenie rámca krízového scenára si vyžaduje stanovenie námetu, cieľa a poslania. Obsah krízového scenára sa určuje na základe skúseností a analýzy bezpečnostného prostredia. Poslanie krízového scenára je zakotvené v jeho ciele a popisuje potrebu riešenia konkrétneho scenára. Súčasťou prvej etapy je aj vymedzenie rozhodujúcich dimenzií a limitov krízového scenára. Táto časť sa zaoberá realnosťou a vedeckosťou zakomponovaných limitov, ktoré sú podmienkou pre využiteľnosť, praktický prínos a naplnenie cieľa krízového scenára.

Druhá etapa pozostáva z procesu tvorby východiskového variantu a modelu krízového scenára. V tejto etape je vypracovaný východiskový variant krízového scenára, ktorý by mal čo najlepšie vystihovať a odrážať východiskové požiadavky zadávateľa. Súčasťou druhej etapy je aj úprava a korekcia návrhu krízového scenára. V tejto etape sa formou analýzy hodnotí cieľ, obsah, praktické a teoretické využitie krízového scenára. Dôraz sa pri hodnotení kladie na využiteľnosť a užitočnosť krízového scenára.

Tretia etapa pozostáva z overenia správnosti a opodstatnenosti návrhu krízového scenára. V tejto etape sa vyberá spôsob preverenia krízového scenára. Spôsob preverenia môže mať rôznu formu:

- praktické preverenie (experiment, cvičenie),
- teoretické preverenie (teoretický a matematický model),
- kombinované preverenie (simulácia procesu nepredpokladaných negatívnych javov spolu s praktickým cvičením).

Štvrtá etapa pozostáva zo začlenenia, zaradenia a miesta krízového scenára do katalógu krízových scenárov, katalógu typových krízových scenárov či katalógu špecifických krízových scenárov. Nové krízové scenáre by mali reagovať a reflektovať na nové procesy či sily a prostriedky, a mali by pokrývať základné charakteristiky súčasných, ako aj predpokladaných krízových situácií.

Príčinná súvislosť bezpečnostných hrozieb a krízových scenárov

Poznanie bezpečnostných hrozieb a bezpečnostného systému štátu je významným zdrojom pre námety a typológiu krízových scenárov nevojenského a vojenskej charakteru, ich tvorbu a využitie.

Analýzou Bezpečnostnej stratégie SR 2005 a Obrannej stratégie SR 2005 možno dospieť k záveru, že medzi hrozby vo vzťahu k Slovenskej republike je možné začleniť nevojenské hrozby aktivujúce vojenskú činnosť a vojenské hrozby vychádzajúce zo súčasných bezpečnostných hrozieb.

¹⁰ BLAŽEK, V., DWORZECKI, J., BUZALKA, J. a kol., 2016. *Krízové scenáre vo verejnej správe*, s. 52.

V súčasnosti možno medzi hrozby začleniť najmä terorizmus, šírenie zbraní hromadného ničenia, organizovaný zločin, nelegálnu a nekontrolovateľnú migráciu, globalizáciu, radikálny nacionalizmus a neznášanlivosť, ekonomickú nerovnováhu vo svete, živelné pohromy, katastrofy a podobne.

„Terorizmus predstavuje strategickú globálnu hrozbu. Využíva ideológie podporujúce rasovú, etnickú alebo náboženskú nenávisť, a snaží sa podkopať základné demokratické hodnoty spoločnosti. Na rýchle a účinné dosiahnutie svojich cieľov sa snaží získavať zbrane hromadného ničenia.

Šírenie zbraní hromadného ničenia je najmä vedecký pokrok, ako napríklad ilegálne obchodovanie s rádioaktívnym materiálom a materiálmi dvojitého použitia.

Organizovaný zločin využíva technologický pokrok a snaží sa preniknúť do všetkých oblastí verejného života. Sústreďujú sa napríklad na nelegálnu výrobu drog, obchodovanie s ľuďmi, prostitúciu či korupciu.

Nelegálna a nekontrolovateľná migrácia vychádza zo zlých sociálno-ekonomických podmienok a nárastu obyvateľstva v jednotlivých regiónoch sveta. Je často spojená s organizovaným zločinom a nárastom etnickej intolerancie.

Globalizácia relativizuje rozdiely medzi vnútornou a vonkajšou bezpečnosťou. Globálne operujúce subjekty majú stále väčší vplyv na celosvetový vývoj.

Radikálny nacionalizmus a neznášanlivosť je sprievodným javom prebiehajúcej globalizácie, migrácie a etnickej identity. Využíva politické organizácie a najnovšie technológie.

Ekonomická nerovnováha vo svete vedie k veľkým rozdielom životnej úrovni obyvateľstva, k vzniku radikalizmu a nespokojnosti. Je zdrojom nestability a prispieva k vzniku extrémizmu, terorizmu a nárastu náboženského fanatizmu.

Živelné pohromy a katastrofy predstavujú permanentnú hrozbu pre život a majetok vo veľkom rozsahu. Môžeme sem zaradiť ekologické zmeny, znečistenie vzduchu, znečistenie vody.“¹¹

Vychádzajúc z vyššie uvedených skutočností možno bezpečnostné hrozby rozdeliť z viacerých hľadísk, a to podľa:

- geopolitického hľadiska na priame a nepriame,
- časového hľadiska na naliehavé a latentné,
- charakteru na symetrické a asymetrické,
- úrovne na globálne a individuálne,
- členenia prírodných a spoločenských javov na vonkajšie a vnútorné,
- nadväznosti a súvzťažnosti na systémové a nesystémové,
- stability na stabilné a nestabilné.

Okrem uvedených členení možno bezpečnostné hrozby rozdeliť aj na vojenské a nevojenské. Kým vojenské hrozby spočívajú v ozbrojenej agresii, ozbrojenom konflikte či vojne medzi dvomi alebo viacerými štátmi, nevojenské hrozby spočívajú najmä v destabilizácii spoločnosti napríklad prostredníctvom aktivít teroristických skupín, organizovaných skupín, nacionalistických skupín, náboženských či extrémistických skupín. Medzi nevojenské hrozby možno zaradiť aj destabilizáciu spoločnosti vplyvom sociálno-ekonomických faktorov, ako napríklad korupcia, klientelizmus alebo ohrozovaním životného prostredia, ako napríklad priemyselné havárie.¹²

¹¹ Bezpečnostná stratégia SR 2005.

¹² KELEMEN, M., IVANČÍK, R., 2012. *Obranné plánovanie a výdavky na obranu: súčasť krízového plánovania štátu*, s. 27 – 31.

Záver

Ľudská spoločnosť je neustále vystavovaná rôznym krízovým situáciám. Tento fakt spôsobuje neustále hľadanie efektívnejších nástrojov na prevenciu a prípravu na krízové situácie. Účinným preventívnym i prípravným nástrojom na krízové situácie sú krízové scenáre. Vychádzajúc zo súčasného stavu rozvoja vedeckého poznania, ako aj praktických skúseností, boli postupne vypracované základné pravidlá tvorby krízových scenárov. Rôznorodosť obsahu a cieľa krízových scenárov, ako aj ich rovin riešenia, viedla k typológii krízových scenárov.

Z dôvodu vystavovania spoločnosti rôznym krízovým situáciám zaujímajú krízové scenáre popredné miesto v krízovom manažmente ako nástroj na minimalizácia nežiaducich následkov. Krízové scenáre sú zovšeobecnené poznania, skúsenosti a znalosti z konkrétnych udalostí, pre ktoré sú charakteristické negatívne efekty na ľudskú spoločnosť. Krízové scenáre umožňujú identifikovať hybné sily externého bezpečnostného prostredia a poukázať na možné alternatívne dôsledky ich negatívneho a deštruktívneho vplyvu na zmeny prírodného a sociálneho prostredia.

Literatúra

- BLAŽEK, V., KELEMEN, M., NEČAS, P. a kol., 2012. *Krízové scenáre*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. ISBN 978-80-8054-538-3.
- BLAŽEK, V., DWORZECKI, J., BUZALKA, J. a kol., 2016. *Krízové scenáre vo verejnej správe*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. ISBN 978-80-8054-679-3.
- BLAŽEK, V., 2012. Charakteristika vzniku, miesta a poslania krízových scenárov v krízovom manažmente verejnej správy. In *Civilná ochrana*. Roč. 14, č. 5.
- BLAŽEK, V., 2013. Charakteristika, poslanie a typológia krízových scenárov vo verejnej správe. In *Civilná ochrana*. Roč. 15, č. 4.
- BLAŽEK, V., KELEMEN, M., NEČAS, P. a kol., 2012. Projekt vedecko-výskumnej činnosti: *Metodológia tvorby typových krízových scenárov pre prípravu študentov – krízových manažérov na Akadémii Policajného zboru v Bratislave, Akadémii OS a VŠBM v Košiciach*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave.
- BUZALKA, J., 2008. *Krízový manažment vo verejnej správe*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. ISBN 978-80-8054-451-5.
- KELEMEN, M. a R. IVANČÍK, 2012. *Obranné plánovanie a výdavky na obranu: súčasť krízového plánovania štátu*. Košice: Vysoká škola bezpečnostného manažerstva. s. 193. ISBN 978-80-89282-77-7.
- KEMEŇOVÁ, E., 2012. Využívanie krízových scenárov na ochranu európskej infraštruktúry, In *Perspektívy rozvoja verejnej správy v krajinách Európskej únie: Zborník s celoštátneho vedeckého seminára s medzinárodnou účasťou*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave.

Bezpečnostná stratégia SR 2005. Dostupné na: <http://www.mod.gov.sk/data/files/833.pdf>
Obranná stratégia SR 2005. Dostupné na: <http://www.mod.gov.sk/data/files/832.pdf>

Zákon NR SR č. 319/2002 Z. z. o obrane štátu v znení neskorších predpisov.

Zákon NR SR č. 387/2002 Z. z. o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu.

Keywords: crisis situations, crisis scenarios, registry of crisis scenarios, creation of crisis scenarios

Summary

Crisis scenarios are a fundamental tool for the planning of the necessary preventive measures for crisis situations. They are also an instrument of preparation for the potential crisis situations. Crisis scenarios facilitate the reduction and elimination of the negative impact of crisis situations on the society. Today, crisis scenarios have become an integral part of crisis management.

*mjr. JUDr. Silvester Kaczor
Prezídium Policajného zboru
operačný odbor
e-mail: silvester.kaczor@minv.sk*

Recenzenti:

doc. Mgr. Dr. Vladimír Blažek, CSc.; prof. PhDr. Ján Buzalka, CSc.

Opodstatnenosť dozoru prokuratúry vo verejnej správe a jeho vzťah k správne súdnictvu

Anotácia: Cieľom odborného článku je poukázať na viaceré aspekty, ktoré zdôvodňujú opodstatnenosť dozoru prokuratúry vo verejnej správe. Autor sa predmetnou problematikou zaoberá predovšetkým z toho dôvodu, že v posledných rokoch bola pomerne aktuálna otázka reformy prokuratúry, v súvislosti s ktorou boli prezentované aj názory volajúce po nahradení prokurátorského dozoru správnym súdnictvom. V článku sa autor zaoberá aj vzájomným vzťahom medzi dozorom prokuratúry vo verejnej správe a správnym súdnictvom „*de lege lata*”.

Kľúčové slová: dozor prokurátora nad dodržiavaním zákonnosti orgánmi verejnej správy, dozor prokurátora v netrestnej oblasti, prokurátor, správne súdnictvo.

Úvod do problematiky

V zmysle článku 149 Ústavy Slovenskej republiky je poslaním prokuratúry „*ochrana práv a zákonom chránených záujmov fyzických a právnických osôb a štátu.*“ Zo znenia tohto článku vyplýva, že prokuratúra nie je v našom právnom poriadku kreovaná len ako orgán verejnej žaloby, ale ako univerzálny orgán ochrany práv. Vymedzenie pôsobnosti prokuratúry je predmetom právnej úpravy zákona č. 153/2001 Z. z., zákona o prokuratúre v znení neskorších predpisov. V zmysle predmetnej právnej úpravy realizuje prokuratúra SR svoju pôsobnosť v dvoch základných oblastiach, a to konkrétne v trestnej a netrestnej. Netrestnú oblasť môžeme „*de lege lata*” ešte ďalej rozčleniť na dva úseky, a to na pôsobnosť prokurátora v civilnom procese a na dozor prokurátora nad dodržiavaním zákonnosti orgánmi verejnej správy. Práve pri výkone dozoru prokurátora nad dodržiavaním zákonnosti vo verejnej správe je pôsobnosť prokuratúry významným spôsobom previazaná so správnym súdnictvom.

Zo samotného názvu článku vyplýva, že kľúčovým pojmom je dozor prokuratúra vo verejnej správe, ktorý môžeme vymedziť ako rozsah zákonom o prokuratúre taxatívne stanovených oprávnení, ktorými disponuje prokurátor pri výkone dozoru nad dodržiavaním zákonnosti vo verejnej správe. Prokurátorský dozor teda predstavuje určitý postup, ktorého cieľom má byť zistenie, či príslušný orgán verejnej správy realizoval svoje právomoci v rámci svojej pôsobnosti na základe zákonného zmocnenia a za pomoci využitia konkrétnych prostriedkov, ktoré im platná právna úprava dáva „*expressis verbis*” k dispozícii za účelom realizácie zverených úloh. Zjednodušene povedané, cieľom prokurátorského dozoru je zistiť, či orgán verejnej správy konal a rozhodoval podľa princípu legality.¹ „*Podstata prokurátorského dozoru teda spočíva v zisťovaní zákonnosti rozhodnutí a postupov orgánov verejnej správy a v prípade zistenia nesúladu so stavom predpokladaným aj v aplikácii špecifických prostriedkov dozoru.*”²

S dozorom prokuratúry vo verejnej správe sa neoddeliteľne spájajú dva pojmy: metódy dozoru prokuratúry a právne prostriedky dozoru. Prokurátor pri vykonávaní dozoru nad dodržiavaním zákonov a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov orgánmi verejnej správy využíva metódy, medzi ktoré sa v zmysle platnej právnej úpravy radí: preskúmavanie zákonnosti správnych aktov orgánov verejnej správy, preskúmanie postupu orgánov verejnej správy, vykonávanie previerok zachovávanie zákonnosti, uplatňovanie poradného hlasu na zasadnutiach orgánov verejnej správy. Právnymi prostriedkami, ktorými prokurátor vykonáva dozor nad dodržiavaním zákonov a ostatných predpisov orgánmi verejnej správy sú: protest

¹ ŠÚREK, S., 2001. Správne súdnictvo a kam s dozorom prokuratúry. In *Správne súdnictvo a jeho rozvojové aspekty: Zborník príspevkov*, s. 308.

² VRABKO, M. a kol., 2012. *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*, s. 249.

prokurátora, upozornenie prokurátora, správna žaloba a žaloba na správny súd podľa § 45 Správneho súdneho poriadku, vstup do konania pred správnym súdom podľa § 46 Správneho súdneho poriadku.³

Historicko-právna analýza

Napriek tomu, že je opodstatnenosť pôsobenia prokuratúry v netrestnej oblasti, ktorá zahŕňa aj dozor prokuratúry vo verejnej správe už od roku 1990 predmetom množstva odborných diskusií, ktoré hovoria či už v prospech, alebo v neprospech jej zachovania⁴, má súčasná právna úprava postavenia a pôsobnosti prokuratúry pri vykonávaní dozoru nad dodržiavaním zákonov a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov orgánmi verejnej správy svoje historické korene a opodstatnenosť. Dozor prokuratúry vo verejnej správe nepredstavuje žiadne novum, ktoré by bolo spojené s formulovaním samostatného štátu Slovenskej republiky. Preto považujem za vhodné v úvodnej časti príspevku uviesť stručný historický vývoj, v ktorom zameriam svoju pozornosť prioritne na analýzu najvýznamnejších a najdôležitejších právnych predpisov, míľnikov, ktoré vytvárali základný právny rámec pre výkon dozoru prokuratúry vo verejnej správe.

Prvý významný míľnik predstavuje zákon č. 65/1952 Zb. o prokuratúre, prostredníctvom ktorého mala byť vytvorená prokuratúra podľa sovietskeho vzoru. Nadobudnutie účinnosti predmetného zákona bolo spojené s definitívnym zrušením správneho súdnictva. Práve správne súdnictvo malo byť podľa sovietskeho vzoru nahradené takzvaným všeobecným dozorom prokuratúry. Všeobecný dozor bol koncipovaný nielen vo vzťahu k štátnym orgánom, či orgánom verejnej správy, ale aj voči jednotlivým fyzickým a právnickým osobám.⁵ Medzi zrušeným správnym súdnictvom a všeobecným dozorom prokuratúry, ktorý ho mal nahradiť, existoval podstatný rozdiel, ktorý spočíval v tom, že do pôsobnosti správneho súdnictva patrilo oprávnenie zrušiť akt správneho orgánu, zatiaľ čo generálny prokurátor disponoval len oprávnením podať protest voči rozhodnutiu alebo opatreniu, ktoré bolo v rozpore s právnym poriadkom a malo byť odstránené. Rozhodovanie o tom, či sa protestu generálneho prokurátora vyhovie alebo nevyhovie, bolo v konečnom dôsledku závislé na príslušnom úrade, národnom výbore, orgáne alebo inštitúcii.⁶ Vzhľadom na vyššie uvedené nedostatok všeobecného dozoru, nemožno mať v tomto smere žiadne pochybnosti o tom, že takto koncipovaný všeobecný dozor nemohol z hľadiska zabezpečenia ochrany

³ Zákon č. 153/2001 Z. z., zákon o prokuratúre v znení neskorších predpisov § 21 ods. 1 písm. a), b), c), d) a § 22 ods. 2 písm. a), b), c), d).

⁴ Pohľad právnej teórie na pôsobnosť prokuratúry SR v netrestnej oblasti je prehľadne spracovaný v odbornom článku: ŠRAMEL, B. Netrestná pôsobnosť prokuratúry SR – nutnosť alebo prežitok? In *Justičná revue*, roč. 64, č. 8 – 9, s. 969 – 971. Napríklad František Zoulík výslovne odmieta koncepciu prokuratúry ako vykonávateľky paternalistickej starostlivosti štátu o zachovávanie zákonov v určitých prípadoch bez ohľadu na záujem a iniciatívu oprávnených. V oblasti správneho súdnictva, podľa neho, pôsobnosť prokuratúry však nemá svoje miesto. Tvrdí, že účasť prokurátora v tejto oblasti sa vymyká dvojstrannej povahe sporu medzi subjektom, ktorý sa cíti byť poškodený na svojich právach rozhodnutím správneho orgánu a medzi štátom predstavovaným samotným právnym orgánom. Zaujímavé je aj vyjadrenie Jána Hrivnáka, jedného z bývalých kandidátov na generálneho prokurátora: „Na zváženie dávam, či je nutné riešenie netrestnej agendy a či by túto problematiku nemalo riešiť výlučne správne súdnictvo.” Opačné názory zastáva napríklad Slavomír Šúrek, ktorý zdôrazňuje dôležitosť dozoru prokuratúry vo verejnej správe predovšetkým v oblasti nespornového správneho konania – pozri ŠÚREK, S., 2011. *Správne súdnictvo a kam s dozorom prokuratúry*. In *Správne súdnictvo a jeho rozvojové aspekty: Zborník príspevkov vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej 7. – 8. marca v Trnave*. Bratislava: IKARUS.SK.

⁵ HOFFMANN, M., 2010. *Prokuratúra SR – orgán ochrany práva*, s. 32.

⁶ Zákon č. 65/1952 Zb., zákon o prokuratúre § 4 ods. 1.

individuálnych práv fyzických a právnických osôb pred nezákonným rozhodnutím orgánu verejnej správy nahradiť rozhodovacia činnosť správneho súdnictva.⁷

Pomerne veľký význam mal z hľadiska dozoru prokuratúry vo verejnej správe aj zákon č. 60/1965 Zb. o prokuratúre. Uvedený zákon legálne zakotvil do právneho poriadku pojem všeobecný dozor: „*Generálny prokurátor a jemu podriadení prokurátori plnia svoje úlohy dozorom nad dôsledným vykonávaním a zachovávaním zákonov a iných právnych predpisov ministerstvami a inými orgánmi štátnej správy, národnými výbormi, hospodárskymi a inými organizáciami a jednotlivými občanmi (všeobecný dozor).*”⁸ Zákon č. 60/1965 Zb. o prokuratúre obsahoval detailnú úpravu jednotlivých oprávnení a právnych prostriedkov, ktorými disponovali prokurátori pri plnení úloh v rámci všeobecného dozoru.

Na obsah a rozsah pôsobnosti prokuratúry v rámci prokurátorského dozoru mali výrazný vplyv udalosti, ku ktorým došlo po roku 1989. Išlo predovšetkým o spoločenské, politické, ekonomické a právne zmeny, ktoré sa udiali v bývalom Československu. Celý tento proces bol zároveň spojený s rozšírením súdnej ochrany práv a oprávnených záujmov fyzických, ako aj právnických osôb v oblasti verejnej správy prostredníctvom zriadenia správneho súdnictva.⁹ Všetky tieto vyššie uvedené zmeny však viedli k spochybňovaniu postavenia prokuratúry ako samostatného štátneho orgánu, ale i k spochybňovaniu netrestnej pôsobnosti prokuratúry, predovšetkým pri výkone prokurátorského dozoru.

Dozor prokuratúry bol výrazným spôsobom modifikovaný prostredníctvom zákona č. 314/1996 Z. z., zákona o prokuratúre. Na základe vzájomnej komparácie predmetného zákona so zákonom č. 60/1965 Zb., ktorý zaviedol takzvaný všeobecný dozor môžeme vidieť, že novoprijatý zákon zúžil pôsobnosť prokuratúry v netrestnej oblasti mimosúdnej tak po stránke inštitucionálnej ako aj vecnej.¹⁰

Na záver tejto stručnej historickej genézy, ktorá sa týka dozoru prokuratúry vo verejnej správe, považujem za potrebné „*in media res*” uviesť, že české zákonodarstvo zvolilo opačný prístup, ktorý vyvrcholil prijatím zákona č. 283/1993 Sb., zákona o státnom zastupiteľstve, ktorým bola prokuratúra s účinnosťou od 1. 1. 1994 definitívne zrušená. Tento krok znamenal zánik oprávnení prokuratúry vo verejnej správe, čo bolo však v odborných kruhoch považované za nevhodné a nedomyslené riešenie. Práve preto sa právna úprava štátneho zastupiteľstva v Českej republike postupne rozširuje o jednotlivé oprávnenia, ktorými štátni zástupcovia disponujú pri plnení úloh vo verejnej správe.¹¹

Ústavnoprávny pohľad na otázku opodstatnenosti dozoru prokuratúry vo verejnej správe

Ústava Slovenskej republiky ako základný zákon štátu, norma najvyššej právnej sily, vytvára elementárny právny rámec pre výkon pôsobnosti prokuratúry SR v oblasti dozoru voči orgánom verejnej správy. Opodstatnenosť dozoru prokuratúry vo verejnej správe má teda oporu v samotnej Ústave Slovenskej republiky, keďže výkon tejto pôsobnosti predstavuje realizáciu troch ústavnoprávnych noriem.

V prvom rade ide o realizáciu článku 1 ods. 1 Ústavy SR, v zmysle ktorého je Slovenská republika zvrchovaný, demokratický a právny štát. Právny štát predstavuje také spoločenské zriadenie, v ktorom sa všetky právne významné vzťahy, ktoré vznikajú a existujú v spoločnosti

⁷ BABIAKOVÁ, E., 2006. Protest prokurátora a správne súdnictvo. In *Justičná revue*, č. 3, s. 52.

⁸ Zákon č. 60/1965 Zb., zákon o prokuratúre, § 3 ods. 1 písm. a).

⁹ Prostredníctvom novely Občianskeho súdneho poriadku, ktorá bola uskutočnená zákonom č. 519/2001 Zb. bolo s účinnosťou od 1. 1. 1992 zavedené do sústavy všeobecných súdov aj správne súdnictvo, čo malo za následok radikálne obmedzenie pôsobnosti prokuratúry voči súdom.

¹⁰ Porovnaj § 1 ods. 1 zákona č. 60/1965 Zb. o prokuratúre s § 10 Zákona č. 314/1996 Z. z., zákona o prokuratúre.

¹¹ ŠÚREK, S., 2011. Správne súdnictvo a kam s dozorom prokuratúry. In *Správne súdnictvo a jeho rozvojové aspekty: Zborník príspevkov*, s. 308.

riešia právnymi prostriedkami. „Ak má byť štát právnym štátom, musí byť presne právne definovaný. Právny poriadok právneho štátu musí obsahovať mnohé garancie proti porušovaniu práv, rozsah, prostriedky a medze jeho aktivity, takisto aj sféru slobody občanov.“¹²

Výkonom dozoru prokuratúry vo verejnej správe sa realizuje aj článok 46 ods. 1 Ústavy SR, ktorý zakotvuje právo na inú (mimosúdnu) právnu ochranu. Konkrétne ide o realizáciu druhej časti predmetného článku (a v prípadoch ustanovených zákonom na inom orgáne Slovenskej republiky). Právna ochrana vymedzená v článku 46 ods. 1 je primárne poskytovaná všeobecnými súdmi, ale zahŕňa aj ochranu inými orgánmi, ktoré spĺňajú kritéria vymedzené v článku 46 Ústavy SR (prokuratúra, advokáti), pri týchto orgánoch sa hovorí o takzvanej inej právnej ochrane. „Právo na súdnu a inú právnu ochranu poskytuje ústava každému právu, ktoré je v právnom poriadku Slovenskej republiky upravené a ktorého sa možno zákonom ustanoveným postupom domáhať na súdnom alebo inom orgáne Slovenskej republiky.“¹³

Poslednú ústavnoprávnu normu predstavuje článok 149 Ústavy SR, ktorý tak, ako som už uviedol vyššie, konštituuje prokuratúru SR ako univerzálny orgán ochrany práv. Ústavnoprávna úprava prokuratúry SR je pomerne strohá a má osobitnú podobu. Ústavné normy majú povahu „bianco“ zmocnení na upravenie pôsobnosti a všetkých ďalších podstatných otázok súvisiacich s prokuratúrou SR v zákone. Takáto ústavnoprávna úprava ústavného orgánu je následkom sporov týkajúcich sa pôsobnosti a účelu konštituovania prokuratúry v právnom štáte. Ako som už naznačil, v odborných aj politických kruhoch existujú rozdielne názory na prípadnú premenu prokuratúry na štátne zastupiteľstvo. Diskutabilná je aj otázka zachovania pôsobnosti prokuratúry v netrestnej oblasti. Nedostatočná znalosť odpovedí v čase prípravy pôvodného textu Ústavy SR napokon vyvrcholila prijatím politickej dohody o rámcovej úprave ôsmej hlavy, ktorá však nemôže nahrádzať ústavnú úpravu navždy.¹⁴

Podrobnejšie sa otázkou ústavného postavenia prokuratúry ako aj činnosti prokuratúry v oblasti netrestnej v priamej súvislosti s výkonom dozoru zaoberal Ústavný súd Slovenskej republiky vo svojom náleze z 24. februára 1998, sp. zn. PL. ÚS 17/96. V predmetnom náleze Ústavný súd Slovenskej republiky na návrh prezidenta rozhodoval vo veci súladu viacerých ustanovení predchádzajúceho zákona Národnej rady SR č. 314/1996 Z. z. o prokuratúre s Ústavou Slovenskej republiky. Práve v predmetnom náleze dospel Ústavný súd k viacerým podstatným záverom, ktoré majú mimoriadny význam pre výkon dozoru prokuratúry vo verejnej správe. Podľa právneho názoru ústavného súdu pri pojme „dozor“, ktorý bol inak prevzatý z predchádzajúcej právnej úpravy prokuratúry s určitou modifikáciou v jeho kompetenciách, treba rozlišovať medzi činnosťou prokuratúry v oblasti trestnoprávnej a činnosťou v oblasti netrestnej, na ktorú ju splnomocňuje článok 149 Ústavy SR. Pojem dozor treba chápať aj z iného pohľadu, t. j. ako činnosť prokuratúry s nadradeným postavením voči iným subjektom, ktoré je povinná chrániť, s nariaďovacou alebo prikazujúcou právomocou. Tak je tomu výlučne v trestnej oblasti. Druhé hľadisko sa týka netrestnej oblasti. Tento „dozor“ (správnejšie by bolo slovo dozor nahradiť iným slovom alebo slovami, ktoré by vernejšie vystihovali aktivity prokurátora, ku ktorým ho zmocňuje napadnutý zákon) by nemal obsahovať prvok nadriadenosti.

Ústavný súd vyslovuje názor totožný so stanoviskom Národnej rady Slovenskej republiky, že ochrana práv a zákonom chránených záujmov nie je činnosťou, ktorá by znamenala nadradenosť prokuratúry voči subjektom, o ochranu práv ktorých ide. Je v záujme právneho štátu, aby jeho orgány riadne a dôsledne plnili úlohy, ktoré sú im dané. Tam, kde by štátne orgány svojou činnosťou zasiahli neoprávnene do práv a právom chránených záujmov právnických a fyzických osôb, štát má povinnosť vytvoriť systém kontrolných mechanizmov

¹² DRGONEC, J., 2015. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*, s. 233.

¹³ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 26/94.

¹⁴ DRGONEC, J., 2015. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*, s. 1565 – 1566.

na ich ochranu. Jedným z nich je prokuratúra. Jej miesto v kontrolnom systéme je nezastupiteľné a má svoje opodstatnenie.¹⁵ Prokurátor môže prostriedky prokurátorského dozoru realizovať vo vzťahu k orgánom verejnej správy výlučne však iba formou odporúčaní a návrhov. Nemá oprávnenie dávať záväzné pokyny na odstránenie zistených nedostatkov, ani ukladať sankcie za porušenie zákona.

Na základe vyššie uvedeného nie je preto možné považovať netrestnú pôsobnosť prokuratúry pri výkone dozoru vo verejnej správe za nesúladnú z Ústavou SR a taktiež prostriedky prokurátorského dozoru nemožno pri dodržiavaní atribútov, ktoré pramenia z predmetného nálezu považovať za nesúladne s Ústavou SR. V nadväznosti na vyššie uvedené Ústavný súd prostredníctvom tohto nálezu konštatoval, že výkon dozoru prokuratúry vo verejnej správe je opodstatnený a nezastupiteľný.

Medzinárodné aspekty

Konzultatívna rada európskych prokurátorov (CCPE) schválila na svojom 3. plenárnom zasadnutí v Štrasburgu (v dňoch 15. – 17. októbra 2008) stanovisko k téme „Úloha prokuratúr v netrestnej oblasti.“ Primárnym cieľom tohto stanoviska je definovať status, právomoci, prax a skúsenosti, ktoré majú prokuratúry vo väčšine členských štátoch Rady Európy v priamej súvislosti s netrestnou oblasťou pôsobnosti prokuratúr. Ďalším významným cieľom je priniesť určité závery, ktoré by mohli zdokonaľiť činnosť prokuratúr v netrestnej oblasti. Stanovisko je výsledkom viacerých diskusií, ku ktorým došlo na predchádzajúcich konferenciách prokurátorov Európy.¹⁶

Počas diskusií, ktoré prebehli vo viacerých štátoch bolo konštatované, že v rámci európskeho priestoru majú jednotlivé štáty rozdielnu právnu úpravu pokiaľ ide o netrestnú oblasť pôsobnosti prokuratúry. Táto situácia je podmienená rozličnou históriou a právnou tradíciou, ktorá sa postupne sformulovala v tom ktorom štáte. Neexistujú teda žiadne spoločné medzinárodné právne normy, štandardy alebo predpisy o úlohách, funkciách a organizácii prokuratúry v netrestnej oblasti. Inými slovami povedané, v rámci európskeho priestoru neexistuje žiadna jednotná právna úprava, ktorá by ukladala štátom povinnosť unifikovať právnu úpravu regulujúcu postavenie, úlohy a pôsobnosť prokuratúry, respektíve štátneho zastupiteľstva.

Úlohy, ktoré plnia prokuratúry a rozsah ich jednotlivých právomocí vrátane ochrany ľudských práv a verejného záujmu, sú zakotvené vo vnútroštátnej legislatíve jednotlivých členských štátov. Samotná prítomnosť alebo absencia, ako aj rozsah úloh prokurátorov v netrestnej oblasti, sú hlboko zakorenené v kultúrnom dedičstve, právnej tradícii a ústavnej histórii národov.¹⁷

Z uvedeného vzhľadom na predošlú historicko-právnu analýzu dozoru prokuratúry v netrestnej oblasti nepochybne vyplýva, že výkon dozoru prokuratúry vo verejnej správe nie je v systéme verejnej žaloby, ktorý existuje na našom území, cudzím prvkom, teda prvkom, ktorý by bol umelo včlenený do nášho právneho poriadku pri vzniku samostatnej Slovenskej republiky. Práve naopak, dozor prokuratúry vo verejnej správe má na našom území svoju opodstatnenosť, má svoju historickú a ústavnú tradíciu, ktorá, samozrejme, v snahe čo najviac reflektovať aktuálnu spoločenskú, právnu a politickú situáciu prešla viacerými výraznými zmenami, ktoré vnímam pozitívne. Typickým príkladom týchto zmien je oklieštenie oprávnení

¹⁵ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 17/96.

¹⁶ ŠÚREK, S., 2009. Úloha prokuratúr v netrestnej oblasti z pohľadu konferencií generálnych prokurátorov Európy. In *Justičná revue*, č. 4, s. 528.

¹⁷ ŠÚREK, S., 2009. Úloha prokuratúr v netrestnej oblasti z pohľadu konferencií generálnych prokurátorov Európy. In *Justičná revue*, č. 4, s. 531.

prokuratúry, v porovnaní s tými, ktorými disponovala v období socializmu. Tieto oprávnenia jednoznačne nespĺňali dnešné štandardy, ktoré sú neoddeliteľne späté s moderným demokratickým a právnym štátom. Ako príklad uvádzam zasahovanie do súdnej moci prostredníctvom dozoru prokurátora voči súdom alebo široko koncipovaný všeobecný dozor prokuratúry, ktorý umožňoval vykonávať kontrolu legality voči príliš širokému počtu subjektov, čo nepochybne odporovalo koncepcii právneho štátu.¹⁸

Súčasná právna úprava dozoru prokuratúry vo verejnej správe je v súlade s výsostným právom každého štátu definovať prostredníctvom vnútroštátnej právanej úpravy inštitucionálne a právne postupy na realizáciu svojich funkcií pri ochrane ľudských práv a verejných záujmov, pri rešpektovaní zásad právneho štátu a dodržiavaní svojich medzinárodných záväzkov.¹⁹

Dozor prokuratúra vo verejnej správe verzus správne súdnictvo

V zmysle § 20 ods. 1 zákona o prokuratúre výkon dozoru prokurátora nad dodržiavaním zákonov a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov orgánmi verejnej správy pri výkone verejnej správy funkčne súvisí s uplatnením oprávnení prokurátora v konaní pred správnym súdom podľa osobitného predpisu, ktorým je *zákon č. 162/2015 Z. z. – Správny súdny poriadok*.²⁰ Z analýzy predmetného ustanovenia zákona o prokuratúre môžeme teda jednoznačne dospieť k záveru, že medzi dozorom prokurátora vo verejnej správe a správnym súdnictvom existuje vzájomný vzťah. V tejto časti príspevku podrobnejšie rozoberiem vzájomným vzťah medzi dozorom prokurátora vo verejnej správe a správnym súdnictvom „*de lege lata*” z hľadiska jednotlivých súvislostí, paralel a odlišností.

Existencia platnej a účinnej právnej úpravy dozoru prokurátora vo verejnej správe v právnom poriadku Slovenskej republiky vychádza z poznania, že záruky dodržiavania zákonov a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov v oblasti verejnej správy nemôžu byť obmedzené len na preskúmavanie zákonnosti rozhodnutí orgánov verejnej správy v správnom súdnictve.²¹ Toto poznanie pramení z nasledovných dvoch skutočností. Prvou skutočnosťou je to, že právomoc správnych súdov nezahŕňa všetku rozhodovaciu činnosť orgánov verejnej správy. V tomto smere plní dôležitú úlohu § 7 Správneho súdneho poriadku, ktorý negatívnym spôsobom vymedzuje právomoc správnych súdov, teda zakotvuje čo správne súdy nepreskúmajú. Druhou skutočnosťou je to, že správny súd môže preskúmať zákonnosť rozhodnutí orgánov verejnej správy iba vtedy, ak oprávnená osoba v zákonom ustanovenej lehote podá návrh, žalobu, teda uplatňuje sa tu dispozičná zásada, pričom musí byť zároveň splnená aj ďalšia zákonom taxatívne stanovená podmienka – účastník konania musí pred právoplatnosťou rozhodnutia, opatrenia vyčerpať všetky riadne opravné prostriedky, ktorých použitie umožňuje osobitný predpis.

V nadväznosti na vyššie charakterizované skutočnosti považujem za mimoriadne dôležité poukázať na to, že nesporná povaha správneho konania nevyklučuje, že **nezákonné rozhodnutie, opatrenie orgánu verejnej správy môže byť prospešné i pre účastníkov konania**, ktorí z tohto dôvodu nebudú mať záujem uplatniť riadne opravné prostriedky, ktorých použitie umožňuje osobitný predpis s cieľom odstrániť nezákonnosť takéhoto rozhodnutia, alebo opatrenia orgánu verejnej správy. K takýmto prípadom môže dochádzať predovšetkým pri

¹⁸ HOFFMANN, M., 2010. *Prokuratúra SR – orgán ochrany práva*, s. 33.

¹⁹ ŠÚREK, S., 2011. Správne súdnictvo a kam s dozorom prokuratúry. In *Správne súdnictvo a jeho rozvojové aspekty: Zborník príspevkov*, s. 310 – 311.

²⁰ Správny súdny poriadok vstúpil do účinnosti 1. 5. 2017. V súvislosti s jeho prijatím (rekodifikáciou civilného práva procesného) bola prostredníctvom zákona č. 125/2016 Z. z. uskutočnená aj výrazná novela zákona o prokuratúre, ktorá sa dotkla predovšetkým jednotlivých ustanovení štvrtého dielu tretej časti – Dozor prokurátora nad dodržiavaním zákonnosti orgánmi verejnej správy.

²¹ ŠÚREK, S., 2011. Správne súdnictvo a kam s dozorom prokuratúry. In *Správne súdnictvo a jeho rozvojové aspekty: Zborník príspevkov*, s. 311.

rozhodovaní o povolení určitej činnosti, o priznaní určitého oprávnenia. Preto aj *pre takéto prípady musia v právnom štáte existovať účinné prostriedky na presadzovanie zákonnosti*, štát musí mať teda aj v týchto prípadoch záujem na zachovávaní zákonnosti. V tomto smere má mimoriadny význam už spomínaný § 7 písm. a) Správneho súdneho poriadku, ktorý taxatívnym spôsobom stanovuje, čo nemožno v rámci správneho súdnictva preskúmať. Zákon zakotvuje, že správne súdy nepreskúmajú „*právoplatné rozhodnutia orgánov verejnej správy a opatrenia orgánov verejnej správy, ak účastník konania pred ich právoplatnosťou nevyčerpal všetky riadne opravné prostriedky, ktorých použitie umožňuje osobitný predpis; povinnosť vyčerpať všetky riadne opravné prostriedky sa nevzťahuje na prokurátora a zainteresovanú verejnosť, ak táto nebola na podanie riadneho opravného prostriedku oprávnená.*“ Z predmetného ustanovenia vyplýva, že prokurátor je oprávnený uplatniť svoje oprávnenia, ktoré má v zmysle piateho dielu prvej hlavy Správneho súdneho poriadku aj vtedy, ak účastník konania pred právoplatnosťou rozhodnutia alebo opatrenia nevyčerpal všetky riadne opravné prostriedky. Práve tu môžeme pozorovať vzájomný vzťah medzi dozorom prokuratúry a správnym súdnictvom, ktorý spočíva v dopĺňaní jedného druhým (konanie o proteste prokurátora alebo konanie o upozornení prokurátora a následná možnosť konania v tej istej veci na správnom súde na základe žaloby prokurátora v prípade nevyhovenia prostriedku prokurátorského dozoru).

Už v úvode tejto časti príspevku som poukázal na to, že konanie na správnom súde môže začať iba na základe návrhu, žaloby, ktorú môže podať iba legitimovaný subjekt, teda uplatňuje sa tu dispozičná zásada. Správny súd teda nie je oprávnený preskúmať rozhodnutie správneho orgánu z vlastného podnetu. Naopak, výkon dozoru prokurátora nad dodržiavaním zákonnosti orgánmi verejnej správy môže iniciovať ktokoľvek, respektíve dozor prokurátora vo verejnej správe sa môže realizovať aj bez vonkajšieho podnetu. Prokurátor pri výkone dozoru nie je viazaný ani obsahom, ani rozsahom podnetu, a v prípade zistenia nezákonnosti môže právny prostriedok dozoru uplatniť aj v neprospech subjektu, ktorý inicioval výkon dozoru. Ďalší rozdiel spočíva v tom, že pri rozhodovaní sa v správnom súdnictve uplatňuje kasačný princíp, zatiaľ čo pri prokurátorskom dozore, ak by sme to mali porovnať, sa uplatňuje apelačný princíp rozhodovania. Rozdiel spočíva aj v tom, že konanie na správnom súde je spojené s poplatkovou povinnosťou.²²

V zmysle § 2 ods. 1 zákona č. 162/2015 Z. z., Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov v „*správnom súdnictve poskytuje správny súd ochranu právam alebo právom chráneným záujmom fyzickej osoby a právnickej osoby v oblasti verejnej správy a rozhoduje v ďalších veciach ustanovených týmto zákonom.*“ Z uvedeného jednoznačne vyplýva, že dozor prokuratúry, nakoľko sa ním chráni verejný záujem, a v takomto záujme i prokurátor koná, je zameraný na ochranu objektívneho práva, na rozdiel od správneho súdnictva, ktoré je zamerané na ochranu subjektívnych práv účastníkov administratívneho konania.²³ Dozor vykonávaný prokurátorom vo verejnej správe a správne súdnictvo predstavujú systémy, ktoré majú za cieľ zabezpečiť kontrolu zákonnosti v oblasti verejnej správy. Oba tieto systémy teda sledujú rovnaký cieľ. Pre dozor prokurátora vo verejnej správe, ako aj správne súdnictvo, sú charakteristické určité spoločné princípy, na ktorých je založená ich činnosť. V prvom rade je to predovšetkým princíp legality. V zmysle tohto princípu môže prokurátor ako aj súd konať iba na základe zákona a v medziach, ktoré im zákon stanovil, obidvaja chránia verejný záujem, teda záujem štátu na dodržiavaní a zachovávaní zákonnosti v postupoch, pri rozhodnutiach a opatreniach orgánov verejnej správy. Objektom ich kontrolnej činnosti sú správne akty (rozhodnutia, opatrenia), ako aj postupy (nečinnosť) orgánov verejnej správy v

²² ŠÚREK, S., 2011. Správne súdnictvo a kam s dozorom prokuratúry. In *Správne súdnictvo a jeho rozvojové aspekty: Zborník príspevkov*, s. 313.

²³ ŠÚREK, S., 2011. Správne súdnictvo a kam s dozorom prokuratúry. In *Správne súdnictvo a jeho rozvojové aspekty: Zborník príspevkov*, s. 312.

rámci výkonu ich pôsobnosti v oblasti verejnej správy. Na založenie pôsobnosti správneho súdnictva, ako i prokuratúry pre výkon dozoru, musia byť súčasne splnené dve podmienky. Prvú predstavuje to, že vo veci konal orgán verejnej správy – subjektívna podmienka a súčasne musí byť splnená aj druhá podmienka – vecná podmienka, ktorá spočíva v tom, že správne akty (rozhodnutia, opatrenia) a postupy spadajú pod výkon pôsobnosti jednotlivých orgánov v oblasti verejnej správy.

Výkonom prokurátorského dozoru možno postihnúť rozhodovacia činnosť väčšieho počtu orgánov verejnej správy, ako v rámci správneho súdnictva. Toto tvrdenie je zdôvodnené predovšetkým tým, že výkon prokurátorského dozoru nie je viazaný na dispozičnú zásadu. Prokurátor môže aj sám (bez podnetu) začať konať, ak zistí porušenie zákonnosti, teda i v tých prípadoch, keď účastník konania nemá záujem na odstránení nezákonnosti, lebo zákon bol porušený v jeho prospech. Vzhľadom na vyššie uvedené tvrdenie považujem za potrebné veľmi stručne poukázať aj na jednotlivé ustanovenia, ktoré vymedzujú čo prokurátor a správne súdnictvo nepreskúmajú.²⁴ Pri vzájomnej komparácii týchto ustanovení môžeme dospieť k jednoznačnému záveru, že v rámci prokurátorského dozoru môžeme preskúmať širšiu škálu rozhodnutí a opatrení, ako v prípade správneho súdnictva. Na druhej strane však Zákon č. 153/2001 v § 20 ods. 3 taxatívne stanovuje, že prokurátor nevykonáva dozor nad činnosťou orgánov záujmovej samosprávy, napr. nad činnosťou Slovenskej advokátskej komory, pričom rozhodnutia týchto subjektov sú preskúmateľné v správnom súdnictve.²⁵

Určitý rozdiel môžeme vidieť aj v tom, že výkon prokurátorského dozoru sa neuplatňuje iba ako následná kontrola dodržiavania zákonnosti vo verejnej správe, tak ako je to pri správnom súdnictve. Dozor prokurátora vo verejnej správe plní aj dôležitý preventívny účel, čo sa prejavuje predovšetkým pri realizácii previerkovej činnosti. V neposlednom rade nesmiem opomenúť skutočnosť, že konanie o právnych prostriedkoch dozoru, teda o proteste prokurátora alebo konanie o upozornení prokurátora je z hľadiska časového podstatne kratšie, ako sú konania na správnom súde, čím sa jednak rýchlejšie odstráni nezákonnosť mimosúdnou cestou a zabezpečí sa aj rýchlejšia vymožitelnosť práva.²⁶

Vzťah medzi dozorom prokuratúry vo verejnej správe a správnom súdnictvom môžeme na základe vyššie uvedeného vnímať v troch základných rovinách:²⁷

- *v rovine, v ktorej sa prelínajú:* možnosť paralelného konania tak v rámci správneho súdnictva, ako aj v rámci výkonu dozoru prokuratúra v rovnakej veci. Predmetnú situáciu rieši Správny súdny poriadok tak, že správny súd obligatórne uznesením zastaví konanie ak: „*preskúmané rozhodnutie orgánu verejnej správy alebo opatrenie orgánu verejnej správy bolo medzitým zrušené na základe protestu prokurátora; ak rozhodnutie o proteste prokurátora bolo následne napadnuté na správnom súde v inom konaní inou osobou, správny súd uznesením konanie zastaví len so súhlasom žalobcu.*“²⁸
- *v rovine, v ktorej sa dopĺňajú:* konanie o proteste prokurátora alebo konanie o upozornení prokurátora a následná možnosť konania v tej istej veci na základe žaloby prokurátora v prípade nevyhovenia prostriedku prokurátorského dozoru.

²⁴ Porovnaj § 21 ods. 2 zákona č. 153/2001 Z. z., zákon o prokuratúre v znení neskorších predpisov s § 7 zákona č. 162/2015 Z. z., Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov.

²⁵ Zákon č. 162/2015 Z. z., Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov, § 4 písm. c).

²⁶ ŠÚREK, S., 2011. Správne súdnictvo a kam s dozorom prokuratúry. In *Správne súdnictvo a jeho rozvojové aspekty: Zborník príspevkov*, s. 314.

²⁷ ŠÚREK, S., 2011. Správne súdnictvo a kam s dozorom prokuratúry. In *Správne súdnictvo a jeho rozvojové aspekty: Zborník príspevkov*, s. 314.

²⁸ Zákon č. 162/2015 Z. z., Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov § 99 písm. c).

- *v rovine, v ktorej sú funkčne samostatné*: možnosť výkonu prokurátorského dozoru vo veciach vylúčených zo súdneho prieskumu (§ 7 Správneho súdneho poriadku), možnosť preskúmania rozhodnutí orgánov záujmovej samosprávy v správnom súdnictve.

Záver

Opodstatnenosť netrestnej pôsobnosti prokuratúry je, ako som naznačil už v úvode, od roku 1990 predmetom veľkého množstva odborných diskusií a debát, ktoré hovoria či už v jej prospech alebo neprospech. Odporcovia zachovania prokurátorského dozoru vo verejnej správe argumentujú predovšetkým tým, že netrestná pôsobnosť prokuratúry je nekompatibilná s princípmi demokratického a právneho štátu. Avšak pôsobnosť prokuratúry v rámci výkonu dozoru vo verejnej správe nemôžeme v žiadnom prípade považovať za neprijateľnú, respektíve nevhodnú. Jednotlivé aspekty, ktoré som analyzoval v predmetnom článku (historicko-právna analýza, ústavnoprávne hľadisko, medzinárodné aspekty, vzťah medzi dozorom prokuratúry a správnym súdnictvom), nám zdôvodňujú opodstatnenosť zachovania dozoru prokuratúry vo verejnej správe a potvrdzujú záver, že v súčasnosti je výkon dozoru prokuratúry vo verejnej správe mimoriadne dôležitý. Dozor prokuratúry vo verejnej správe spolu so správnym súdnictvom vytvára určitý systém záruk dodržiavania zákonnosti v oblasti verejnej správy, ktorý možno označiť za model, ktorý je vhodný pre demokratický a právny štát.

Literatúra

- BABIAKOVÁ, E., 2006. Protest prokurátora a správne súdnictvo. In *Justičná revue*. Roč. 58, č. 3, s. 520 – 528. ISSN 1335-6461.
- DRGONEC, J., 2015. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*. Bratislava: C. H. Beck. ISBN 978-80-89603-39-8.
- HOFFMANN, M., 2010. *Prokuratúra SR – orgán ochrany práva*. Bratislava: EUROKÓDEX. ISBN 978-80-89447-30-5.
- ŠRAMEL, B., 2012. Netrestná pôsobnosť prokuratúry SR – nutnosť alebo prežitok? In *Justičná revue*. Roč. 64, č. 8 – 9, s. 959 – 975. ISSN 1335-6461.
- ŠÚREK, S., 2009. Úloha prokuratúr v netrestnej oblasti z pohľadu konferencií generálnych prokurátorov Európy. In *Justičná revue*. Roč. 61, č. 4, s. 528 – 532. ISSN 1335-6461.
- ŠÚREK, S., 2011. Správne súdnictvo a kam s dozorom prokuratúry. In *Správne súdnictvo a jeho rozvojové aspekty: Zborník príspevkov vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej 7. – 8. marca v Trnave*. Bratislava: IKARUS.SK. s. 307 – 316. ISBN 978-80-970760-0-9.
- VRABKO, M. a kol., 2012. *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck. ISBN 978-80-89603-03-09.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 26/94.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. PL. ÚS 17/96.

Zákon č. 460/1992 Zb., Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 65/1952 Zb., zákon o prokuratúre.

Zákon č. 60/1965 Zb., zákon o prokuratúre.

Zákon č. 314/1996 Z. z., zákon o prokuratúre.

Zákon č. 153/2001 Z. z., zákon o prokuratúre v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov.

Keywords: the prosecutor's supervision over compliance with lawfulness by the administrative authorities, supervision of the prosecutor in the non-criminal area, prosecutor, administrative justice

Summary

The aim of the article was to highlight a number of aspects that justify the legitimacy of the prosecutor's supervision over compliance with lawfulness by the administrative authorities. The author has divided the article into five parts that are logically and materially ordered to achieve the set goal. The first part introduces the issue; the author deals with the role of the prosecution, the prosecutor's office with the emphasis on the supervision of the prosecutor in public administration and defines the basic concepts. The remaining four parts also represent the various aspects by which the author justifies the legitimacy of the supervision of the prosecutor over compliance with lawfulness by the administrative authorities. The second part is devoted to the historical-legal analysis. In this section, the author draws attention to the fact that the current legislation of the prosecutor's office and its role in supervising the observance of laws and other generally binding legislation by public authorities has its own historical roots and reasons. The third part of the article under the title Constitutional View of the Question of the Legitimacy of the Supervision of the Prosecutor in Public Administration emphasizes that the legitimacy of the supervision of the prosecutor in public administration are supported by the Constitution of the Slovak Republic itself. This part also contains an analysis of the finding of the Constitutional Court of the Slovak Republic, PL. ÚS (Plenary of the Constitutional Court) 17/96, which gives rise to a number of substantive conclusions related to the supervision of the prosecutor. In the final part, the author deals with the various contexts, parallels and differences between the supervision of the prosecutor in public administration and the Administrative Court "de lege lata". In the conclusion, the author notes that the various aspects which he has analyzed in the article justify the legitimacy of maintaining the supervision of public prosecutors in the public administration and confirm the fact that at present the supervision of the prosecutor in public administration is extremely important.

*Mgr. Bc. Michal Kadáček
+ULTRA Legal s. r. o., advokátní kancelář
organizačná zložka
Grösslingová 56, 811 09 Bratislava
e-mail: michalkadacek@gmail.com*

Recenzenti:

plk. doc. JUDr. Miroslav Felcan, PhD., LL.M.; mjr. doc. Mgr. JUDr. Jana Šimonová, PhD.

Podmienečné zastavenie trestného stíhania v Slovenskej republike za obdobie rokov 2008 – 2016

Anotácia: Spáchanie trestného činu vyvoláva u väčšiny spoločnosti nesúhlas a morálne odsúdenie bez ohľadu na to, či sa jedná o trestný čin krádeže, podvodu, výtržníctva, či dokonca ide o násilné trestné činy končiace mnohokrát vážnym ublížením na zdraví či dokonca smrťou. Oprávnená spoločnosť očakáva, že trestné súdnictvo bude páchatel'a stíhať a na konci celého procesu vynesie rozsudok a uloží obvinenému spravodlivý trest. V túžbe po odplate však mnohokrát zabúdame, že okrem páchatel'a sú tu aj ďalší ľudia, ktorým sa v dôsledku spáchaného činu zmenil život. Práve na tieto negatívne vplyvy súčasnej koncepcie trestného práva začal v druhej polovici minulého storočia reagovať nový prístup k spáchanému trestnému činu, ktorým je tzv. restoratívna justícia. Tá sa stala teoretickým základom pre koncepciu alternatívnych spôsobov vybavenia trestnej veci, ktoré sa súhrnne označujú termínom "odklony" a predstavujú inštitúty modernej Európy. Jedným z týchto odklonov je aj podmienečné zastavenie trestného stíhania. Ide o inštitút trestného práva procesného, ktorý je významným prejavom subsidiarity trestnej represie, a ktorý sa využíva pomerne často aj v intenciách nášho právneho poriadku.

Kľúčové slová: restoratívna justícia, odklon, druhy a typy odklonu, podmienečné zastavenie trestného stíhania.

Úvod do problematiky

Podmienečné zastavenie trestného stíhania predstavuje v slovenskej trestnoprávnej oblasti formu odklonu v trestnom konaní. Odklony boli všeobecne zavedené do právneho poriadku s ohľadom na vzrastajúce problémy týkajúce sa súčasného poňatia trestného súdnictva a ich nedostatkami spočívajúcimi okrem iného v prílišnom preferovaní záujmov štátu oproti záujmom jednotlivých poškodených. Nové prístupy, vychádzajúce z tzv. restoratívnej alebo aj obnovujúcej spravodlivosti, zapríčinili vznik nových alternatívnych postupov v trestnom konaní, ktoré by ho mali urýchliť a zefektívniť, ale taktiež sa sústrediť miesto verejného záujmu na potrestanie páchatel'ov, na vyriešenie ich konfliktov s obeťami trestných činov ako osobami, ktorých súkromné záujmy boli porušené. Jedným z takýchto riešení sú práve odklony, ktoré predstavujú odchýlky od štandardného priebehu konania.

1. Charakteristika restoratívnej justície

V tradičnom poňatí trestajúcej justície (retributívnej) je primárnou obeťou trestného činu štát. Všetky prostriedky sú tak sústredované na ochranu štátu pred narušovaním a ohrozovaním verejného záujmu. Obeť trestného činu má potom pri výkone trestného súdnictva skôr pasívne postavenie a zúčastňuje sa v podstate len v súvislosti s uplatnením nároku na náhradu škody. To však znamená, že obeť trestného činu sa pri uplatňovaní svojich práv väčšinou nedočkajú takej pomoci, akú by si predstavovali a obvinení si v konaní príliš nevedomujú dôsledky svojho správania vo všetkých súvislostiach.¹

Vo väčšine krajín stále rastie počet osôb, ktoré si odpykávajú svoj trest vo väzení, k prevýchove páchatel'ov nedochádza v prijateľnej miere a náklady na väznenstvo sa stávajú neúnosným výdajom štátnych rozpočtov. V druhej polovici 20. storočia tak vznikla otázka, či štandardné systémy trestnej justície náležite odrážajú potreby obetí trestných činov a či dostatočne zaisťujú ochranu ich práv; rovnako tak dochádza aj k pochybnostiam o účinnosti sankčnej politiky a fungovania celého systému trestného súdnictva. Tradičná trestná politika podľa týchto úvah vyčerpala svoje možnosti a nie je schopná zabrániť rastu kriminality ani

¹ SOTOLÁŘ, A. et al., 2000. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*, s. 8.

riešiť narastajúce problémy, ako sú napr. enormné zaťaženie súdov, nízka účinnosť trestov a nedostatočná ochrana obetí.²

Nová koncepcia restoratívnej justície pristupuje k trestnému činu úplne odlišne od klasickej retributívnej justície a vidí v ňom predovšetkým poškodenie jednej osoby inou, nie útok na štát a ohrozenie verejných záujmov. Sústreďuje sa preto na konflikt, ktorý vznikol medzi obeťou trestného činu a jeho páchatelom, ako reakciu na spáchaný trestný čin a posudzuje ho ako prejav určitého sociálneho konfliktu medzi nimi. V trestnom konaní sa tak počíta nielen s aktívnou rolou obvineného, ale aj s individuálnym zohľadnením záujmov a potrieb obeť trestného činu a ďalších dotknutých subjektov, pričom kladie dôraz na odstránenie konfliktu medzi nimi.

Východiská restoratívneho trestného konania sú založené na presvedčení, že ak má páchatel prevziať skutočnú osobnú a nie iba formálnu trestnoprávnu zodpovednosť za to, čo svojím trestným činom spôsobil, musí si najprv plne uvedomiť, priznať si a porozumieť svojmu konaniu v jeho sociálnych i individuálnych súvislostiach a z toho prameniach faktických, nie iba trestnoprávných následkoch. V rámci restoratívnej spravodlivosti sú za účinné a úspešné považované iba tie opatrenia, ktoré spĺňajú kritériá spravodlivého vyrovnania medzi páchatelom, obeťou a spoločnosťou. Naopak tradičné, formálne trestnoprávne reakcie na zločin nevedú sami o sebe páchatel'a k tomu, aby si v plnom rozsahu uvedomil svoju osobnú zodpovednosť a naplnil ju skutočnými činmi.³

Nové poňatie "obnovujúcej spravodlivosti" teda vychádza z predpokladu, že niektoré trestné činy sú predovšetkým sociálnym konfliktom medzi dvoma jednotlivcami, a preto ho možno účinne riešiť len aktívnou účasťou všetkých dotknutých, t. j. primárne obeť, páchatel'a a príslušného sociálneho spoločenstva. Znamená teda určité úsilie po obnovení trestným činom narušeného alebo ohrozeného systému chránených hodnôt a sociálnych vzťahov. Restoratívnu justíciu predstavuje paralelný systém, pôsobiaci vedľa klasického trestného súdnictva alebo v mnohých smeroch trestnú justíciu dopĺňajúci.

V Slovenskej republike sa myšlienky restoratívnej spravodlivosti začali uplatňovať v deväťdesiatych rokoch minulého storočia hlavne kvôli problémom s nárastom kriminality. Tento nový prístup prispel k zavádzaniu netrestných a alternatívnych postupov v trestnom procese, a to vrátane nami popisovaných odklonov. Najmä podmienené zastavenie trestného stíhania ako forma odklonu vychádza z poňatia restoratívnej justície, pretože smeruje k zmiereniu medzi páchatelom trestného činu a jeho obeťou a na to, aby páchatel odčinil škodlivé následky svojho trestného činu.

2. Pojem odklonu

Slovenské trestné právo vychádza zo zásady pomocnej úlohy trestnej represie. Vo všetkých štátoch s rozvinutým demokratickým systémom dochádza k hľadaniu iných, alternatívnych riešení, ako najlepšie naplniť účel trestu a trestného stíhania. Jedným z týchto účinných riešení sú práve tzv. odklony a alternatívy, ktoré umožňujú ukončiť trestné stíhanie iným spôsobom než uložením trestu, poprípade ponúka iné sankcie odlišné od nepodmieneného trestu odňatia slobody.⁴

Odklony ako procesné alternatívne opatrenia patria v rámci slovenského trestného práva k najmladšiemu prvku v systéme alternatívnych opatrení, ktoré boli zavedené v priebehu 90. rokov 20. storočia. Prijatie týchto alternatív bolo vyvolané najmä potrebou racionalizácie

² KARABEC, Z., 2003. Koncept restoratívnej justice. In *Restoratívnej justice: Sborník príspevků a dokumentů*, s. 5.

³ VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., 2000. Restoratívnej justice – trestní politika pro 21. století? In *Trestní právo*, č. 1, s. 7.

⁴ ADAMCOVÁ, Z., VĚTROVEC, V., 2002. Odklony a alternatívy v trestním řízení. In *Právo a rodina*, č. 1, s. 1.

trestného súdництва, teda snahou odľahčiť súdy od veľkého množstvo trestných vecí, skrátiť tak dobu trestného konania a znížiť náklady na jeho uskutočňovanie.⁵

Pojem odklonu nie je v zákone uvedený a neexistuje ani jednotná, vedecky presná definícia odklonu. Zjednodušene znamená odklon alternatívu štandardného trestného konania, pričom umožňuje odchýlenie od bežného priebehu trestného procesu. Týmto odchýlením môže byť skrátené konanie alebo vybavenie veci prokurátorom a súdom, v ktorom však nedôjde k vysloveniu viny a k uloženiu klasickej trestnej sankcie; niekedy dokonca za splnenia zákonných podmienok môže dôjsť k mimosúdnomu vybaveniu trestnej veci v rámci iného druhu konania (napr. v správnom konaní).⁶

Základným účelom odklonov je zaistenie predovšetkým rýchlejšieho a efektívnejšieho vybavenia niektorých vecí, ktoré nevyžadujú z hľadiska účelu trestného konania prejednanie veci pred súdom v hlavnom pojednávaní. Ide tak o riešenie problému nárastu kriminality a snahu o efektívnejší výkon justície, a to v prípadoch skutkovo i právne jednoduchších, kedy typovo menej závažný trestný čin spáchali osoby dovtedy žijúce riadnym životom, prípadne osoby, u ktorých postačí rozhodnutie bez prejednávania trestnej veci v komplikovanom hlavnom pojednávaní alebo v konaní pred súdom vôbec. Pre obvineného to znamená predovšetkým vybavenie veci podstatne miernejším a menej stresujúcim spôsobom, než ako je štandardne prebiehajúce súdne konanie, čo tiež znamená vyvarovanie sa stigmatizácie obvineného vyplývajúcej z priebehu konania a odsudzujúceho rozsudku.⁷

Pre využitie možnosti "odklonenia" trestného konania ako alternatívneho spôsobu vybavenia trestnej veci je potrebné dodržať splnenie určitých podmienok. Tými sú predovšetkým menšia závažnosť prejednávaneho trestného činu alebo jeho skutková a právna jednoduchosť, súhlas zainteresovaných osôb, preukázanie spáchania trestného činu obvineným, ochota obvineného spolupracovať a náhrada škody, ktorá bola činom spôsobená, prípadne iný spôsob nápravy následku, ktorý bol spôsobený.⁸

Odklon od trestného konania poskytuje niekoľko výhod. Je nimi napríklad to, že obvinený páchatel' zostáva na slobode, nie je vytrhnutý zo svojho sociálneho prostredia a obvinený aj spoločnosť tak dostávajú šancu aktívne spolupracovať na jeho začlenení do spoločnosti a na odstraňovaní príčin kriminality, čím sa, samozrejme, zvyšuje šanca na dosiahnutie väčšieho nápravného a preventívneho účinku. Ďalšou prednosťou je, samozrejme, menšie nákladnosť a kratšia dĺžka trestného konania.⁹

Ak majú odklony odľahčiť preťaženosť súdov, je potrebné, aby tieto odklony bolo možné aplikovať už v prípravnom štádiu konania. Avšak je potrebné sa zamerať na zladenie takéhoto postupu s jedným zo základných princípov, a to s čl. 40 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd (ďalej len „LZPS“), podľa ktorého o vine a treste za trestné činy môže rozhodovať len súd (tento princíp je obsiahnutý aj v samotnej Ústave Slovenskej republiky). Odklon v trestnom konaní je spojený s určitou formou výchovného pôsobenia na obvineného, ktoré je realizované prostredníctvom prvkov sankčného charakteru, ktoré nastupujú buď po rozhodnutí o odklone, alebo sú podmienkou, ktorá musí byť splnená, aby odklon vôbec mohol byť aplikovaný. Ak je uplatnenie odklonu podmienené súhlasom obvineného, prípadne jeho priznaniami, znamená to, že vyslovením takého súhlasu sa obvinený dobrovoľne podvoľuje obmedzeniam či povinnostiam vyplývajúcim z rozhodnutia o odklone a vzdáva sa tak práva na riadny proces pred nezávislým a nestranným súdom. Pri aplikácii odklonov sa teda nevyslovuje vina za spáchanie trestného činu, čo je dôležité preto, že tresty môžu byť uložené iba pri vyslovení viny. Pri rozhodovaní o aplikácii odklonu teda nedochádza k vysloveniu viny a nedochádza ani k

⁵ ŠČERBA, F., 2011. *Alternatívni tresty a opatření v nové právní úpravě*, s. 32.

⁶ JELÍNEK, J. et al., 2013. *Trestní právo procesní*, s. 740 – 741.

⁷ MUSIL, J. et al., 2007. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*, s. 832.

⁸ ŠÁMAL, P. et al., 2013. *Trestní řád II. § 157 až 314. Komentář*, s. 3477.

⁹ ROZUM, J. et al., 1999. *Výzkum institutu narovnání*, s. 9.

uložení trestu, takže ak prokurátor svojím rozhodnutím schváli aplikáciu niektorého odklonu, nedôjde tak k porušeniu článkov Ústavy Slovenskej republiky, ani čl. 40 ods. 1 LZPS.

Typy odklonu

Trestnoprávna teória rozlišuje tri základné typy odklonu, ktorými sú:¹⁰

1. *Obyčajný odklon* – spočíva v tom, že dôjde k upusteniu od trestného stíhania bez akýchkoľvek ďalších podmienok a trestná vec je týmto spôsobom vybavená bez ďalších následkov pre páchatel'a. Prostredníctvom tohto typu odklonu možno vybavovať trestné veci najmenej závažnosti, kedy sa má za to, že ďalšie vedenie trestného stíhania by bolo neúčelné a osobu, proti ktorej sa trestné konanie vedie, nie je potrebné kvalifikovaným spôsobom ďalej postihovať a spôsobiť tak jej stigmatizáciu alebo nadmernú psychickú záťaž.

2. *Podmienečné upustenie od trestného stíhania* – vyznačuje sa istým výchovným pôsobením na páchatel'a trestného činu. Nejedná sa o konečné rozhodnutie vo veci, pretože sa tu stanovuje určitá skúšobná doba, v ktorej sa páchatel' musí osvedčiť, aby mohlo byť zastavenie trestného stíhania definitívne, nezaniká tu zatiaľ teda ani hmotnoprávna trestná zodpovednosť páchatel'a. Páchatel' musí počas skúšobnej doby splniť stanovené povinnosti, inak sa v trestnom stíhaní bude pokračovať. Až pokiaľ sa v skúšobnej dobe obvinený osvedčí, stáva sa rozhodnutie o upustení od trestného stíhania definitívnym a trestná zodpovednosť obvineného zaniká.

3. *Odklon spojený so spoločenskou intervenciou* – po rozhodnutí o zastavení trestného stíhania bude nasledovať určitá forma spoločenskej intervencie, ako napríklad prejednanie veci mimosúdnyh orgánom alebo liečenie. Postúpením veci trestná zodpovednosť zaniká a je nahradená spoločensko-morálnou alebo administratívnou zodpovednosťou.

Druhy odklonu

V zmysle slovenskej právnej úpravy potom medzi odklony zaradujeme:

- *podmienečné zastavenie trestného stíhania* (§ 216 až 217 Trestného poriadku),
- *podmienečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného* (§ 218 až 219 Trestného poriadku),
- *zmier* (§ 220 až 227 Trestného poriadku),
- *dohoda o vine a treste* (§ 232 až 233, resp. 331 až 335 Trestného poriadku),
- *trestný rozkaz* (§ 353 až 357 Trestného poriadku).

3. Podmienečné zastavenie trestného stíhania

Dôvodom zavedenia tohto inštitútu bolo okrem iného urýchliť vybavovanie trestných vecí bez konania komplikovaného hlavného pojednávania v prípadoch skutkovo i právne jednoduchších, kedy je veľmi pravdepodobné, že by v prípade odsudzujúceho rozsudku bol uložený podmienečný trest odňatia slobody a obvinený by sa v skúšobnej dobe osvedčil.¹¹

Podmienečné zastavenie trestného stíhania je upravené v § 216 až 217 Trestného poriadku a možno ho použiť v pomerne širokom okruhu prípadov obmedzených kategórií prečinu a ďalších zákonných podmienok. Jeho cieľom je dočasné zastavenie prebiehajúceho trestného

¹⁰ SUCHÝ, O., 1991. Odklon v trestním řízení. In *Právník*, s. 251 – 253.

¹¹ KOTULAN, P. et al., 1996. *Výzkum institutu podmíněného zastavení trestního stíhání*, s. 14.

stíhania s tým, že ak obvinený vyhovie daným podmienkam počas stanovenej skúšobnej doby, bude jeho trestné stíhanie zastavené definitívne. Účinky zastavenia trestného stíhania v podstate nastanú až právoplatnosťou rozhodnutia o tom, že sa obvinený osvedčil, alebo uplynutím doby dvoch rokov po skončení skúšobnej doby, pokiaľ nebude rozhodnuté o osvedčení a obvinený za to nemohol.¹²

Proti inštitútu podmieneného zastavenia trestného stíhania bolo vznášaných niekoľko námietok, z ktorých jedna sa týka nesúladu s čl. 40 ods. 1 LZPS, ktorý stanovuje, že len súd rozhoduje o vine a treste za trestné činy a tým, že by v prípravnom konaní rozhodoval prokurátor, by vlastne bolo o vine rozhodnuté iným orgánom. Pri podmienenom zastavení trestného stíhania sa však nerozhoduje o vine ani o treste, ale o pomere záujmu štátu na konanie klasického trestného procesu a záujmu poškodeného a obvineného, takže k rozporu s LZPS v tomto smere nedochádza.¹³ V konaní o podmienenom zastavení sa nerozhoduje o tom, či obvinený trestný čin spáchal alebo nespáchal a neukladá sa trest. V prípadnom ďalšom konaní môže teda byť obvinený odsúdený aj oslobodený, a až v prípade odsúdenia mu môže byť uložený akýkoľvek zákonom umožnený trest.¹⁴

Inštitút podmieneného zastavenia trestného stíhania je druh odklonu, ktorý je založený na upustení od trestného stíhania obvineného pri splnení určitých podmienok a po určitú dobu. Táto forma odklonu sa v praxi využíva najčastejšie a vybavuje sa ním rad trestných vecí, čo je podľa nášho názoru spôsobené s jeho podmienkami, ktoré sú pre orgány činné v trestnom konaní i rad obvinených ľahšie prijateľné.

4. Zákonné podmienky pre aplikáciu

Základné podmienky pre rozhodnutie o podmienenom zastavení trestného stíhania sú v § 216 TP vymedzené tak, že prokurátor môže so súhlasom obvineného po vznesení obvinenia do podania obžaloby na návrh policajta alebo aj bez návrhu podmienne zastaviť trestné stíhanie, ak:¹⁵

1. ide o konanie o prečine (za ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica neprevyšuje päť rokov);
2. súhlas obvineného;
3. obvinený vyhlási, že spáchal skutok, za ktorý je stíhaný, a nie sú odôvodnené pochybnosti o tom, že jeho vyhlásenie bolo vykonané slobodne, vážne a zrozumiteľne;
4. obvinený nahradil škodu, ak bola činom spôsobená, alebo s poškodeným o jej náhrade uzavrel dohodu alebo urobil iné potrebné opatrenia na jej náhradu;
5. vzhľadom na osobu obvineného, s prihliadnutím na jeho doterajší život a na okolnosti prípadu možno takéto rozhodnutie považovať za dostačujúce.

Obvinenému možno rovnako uložiť aj to, aby v skúšobnej dobe dodržiaval primerané obmedzenia a povinnosti uložené súdom smerujúce k tomu, aby viedol riadny život alebo aby sa zdržal činnosti, ktorá viedla k spáchaniu prečinu. Obvinený je na podklade týchto povinností rovnako povinný podrobiť sa kontrole technickými prostriedkami, ak bola takáto kontrola nariadená súdom.¹⁶

¹² Pozri ďalej § 217 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

¹³ TERYNGEL, J., 1995. K některým otázkám podmíněného zastavení trestního stíhání. In *Bulletin advokacie*, č. 9, s. 23.

¹⁴ SOTOLÁŘ, A. et al., 2000. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*, s. 39.

¹⁵ Pozri ďalej § 216 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

¹⁶ Pozri ďalej § 216 ods. 4 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Následne Trestný poriadok vymedzuje prípady, kedy je podmienené zastavenie trestného stíhania neprípustné. Podmienené zastavenie trestného stíhania nie je podľa jeho ustanovení možné, ak:¹⁷

- trestným činom bola spôsobená smrť osoby,
- je vedené trestné stíhanie pre korupciu, alebo
- je vedené trestné stíhanie proti verejnému činiteľovi alebo zahraničnému verejnému činiteľovi pre trestný čin spáchaný v súvislosti s výkonom ich právomoci a v rámci ich zodpovednosti.

5. Štatistiky podmieneného zastavenia trestného stíhania

Počet osôb, u ktorých súd rozhodol o podmienenom zastavení trestného stíhania v súlade s Trestným poriadkom a zákonom č. 141/1961 Zb. (zrušený predpisom 301/2005 Z. z.) v roku 2016.

Kraj	Počet osôb, u ktorých došlo k podmienenému zastaveniu stíhania podľa § 216 Trestného poriadku
Bratislavský	16
Trnavský	5
Trenčiansky	16
Nitriansky	21
Žilinský	18
Banskobystrický	17
Prešovský	34
Košický	44
Špecializovaný trestný súd	1
SR spolu	172 + 0 podľa zák. č. 141/1961 Zb.

Zdroj: štatistické údaje Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky.

Počet osôb, u ktorých súd rozhodol o podmienenom zastavení trestného stíhania v súlade s Trestným poriadkom a zákonom č. 141/1961 Zb. (zrušený predpisom 301/2005 Z. z.) v roku 2015.

Kraj	Počet osôb, u ktorých došlo k podmienenému zastaveniu stíhania podľa § 216 Trestného poriadku
Bratislavský	9
Trnavský	1
Trenčiansky	13
Nitriansky	16
Žilinský	27
Banskobystrický	12
Prešovský	38
Košický	38
Špecializovaný trestný súd	0
SR spolu	154

¹⁷ Pozri ďalej § 216 ods. 6 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Kraj	Počet osôb, u ktorých došlo k podmienenému zastaveniu stíhania podľa § 307 Trestného poriadku
Bratislavský	1
Trnavský	0
Trenčiansky	0
Nitriansky	0
Žilinský	0
Banskobystrický	0
Prešovský	1
Košický	0
Špecializovaný trestný súd	0
SR spolu	2

Zdroj: štatistické údaje Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky.

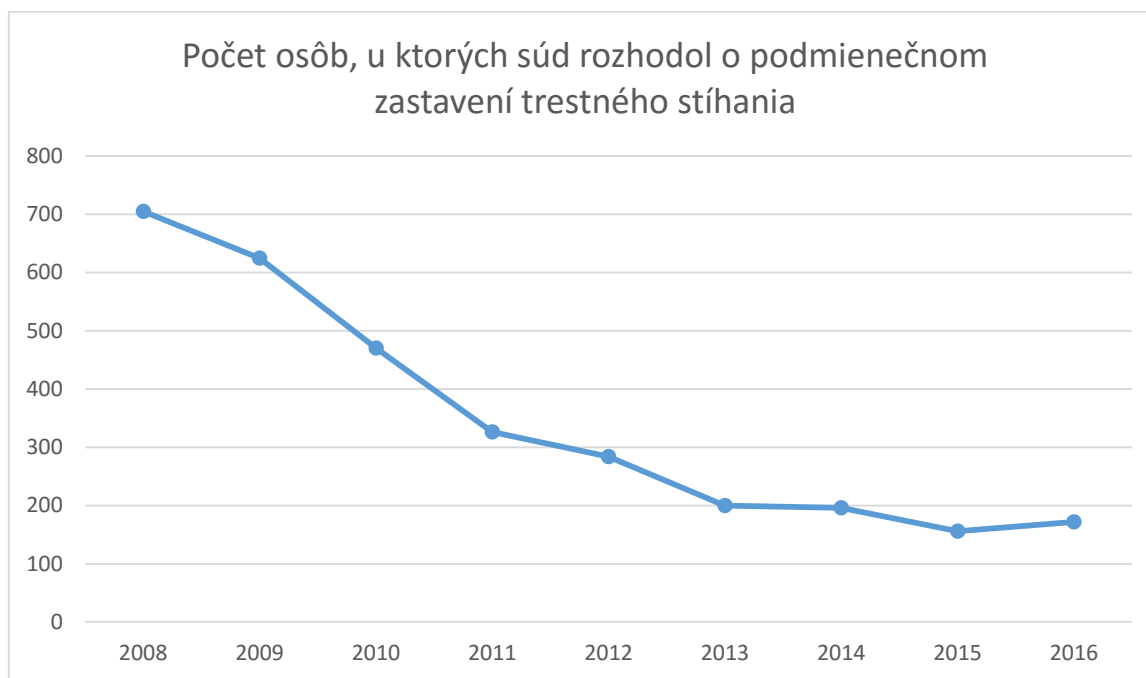
Počet osôb, u ktorých súd rozhodol o podmienenom zastavení trestného stíhania v súlade s Trestným poriadkom a zákonom č. 141/1961 Zb. (zrušený predpisom 301/2005 Z. z.) v roku 2014.

Kraj	Počet osôb, u ktorých došlo k podmienenému zastaveniu stíhania podľa § 216 Trestného poriadku
Bratislavský	21
Trnavský	3
Trenčiansky	21
Nitriansky	22
Žilinský	20
Banskobystrický	15
Prešovský	42
Košický	45
Špecializovaný trestný súd	0
SR spolu	195

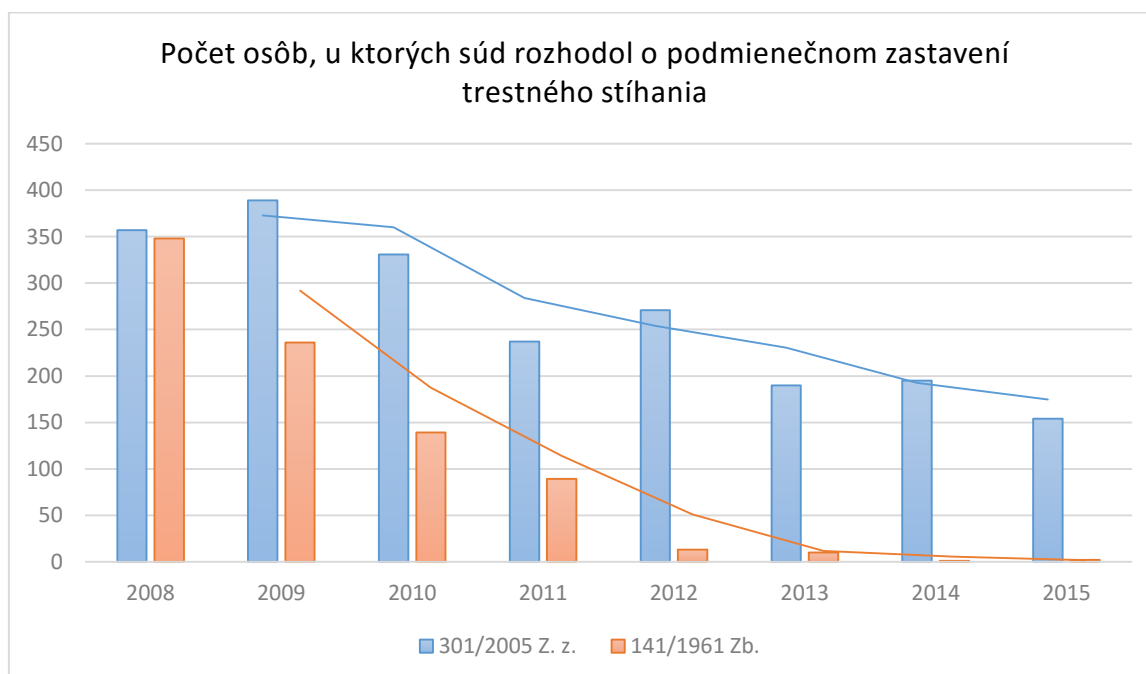
Kraj	Počet osôb, u ktorých došlo k podmienenému zastaveniu stíhania podľa § 307 Trestného poriadku
Bratislavský	0
Trnavský	0
Trenčiansky	0
Nitriansky	0
Žilinský	0
Banskobystrický	0

Prešovský	1
Košický	0
Špecializovaný trestný súd	0
SR spolu	1

Zdroj: štatistické údaje Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky.

Zdroj: štatistické údaje Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky.

Zdroj: štatistické údaje Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky.

Ako je možné vidieť aj z vyššie uvedených grafov, počet osôb, u ktorých súd rozhodol o podmieněnom zastavení trestného stíhania, má v priebehu rokov klesajúcu tendenciu.

Rozhodovacia činnosť sa však odlišuje aj vzhľadom na kraje SR. Najvyšší počet takýchto osôb bolo najmä v Prešovskom a Košickom kraji, najmenší v Trnavskom kraji.

Podmienečné zastavenie trestného stíhania prokurátorom za rok 2016

	celkom pre trestné činy, prečiny, zločiny a obzvlášť závažné zločiny	pre trestné činy podľa zákona účinného do 31.12.2005	pre prečiny, zločiny a obzvlášť závažné zločiny
Podmienečné zastavenie TS prokurátorom - spolu	1485	2	1483
z toho spolupracujúcich obvinených	12	0	12

Zdroj: štatistické údaje Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky.

Podmienečné zastavenie trestného stíhania prokurátorom za rok 2015

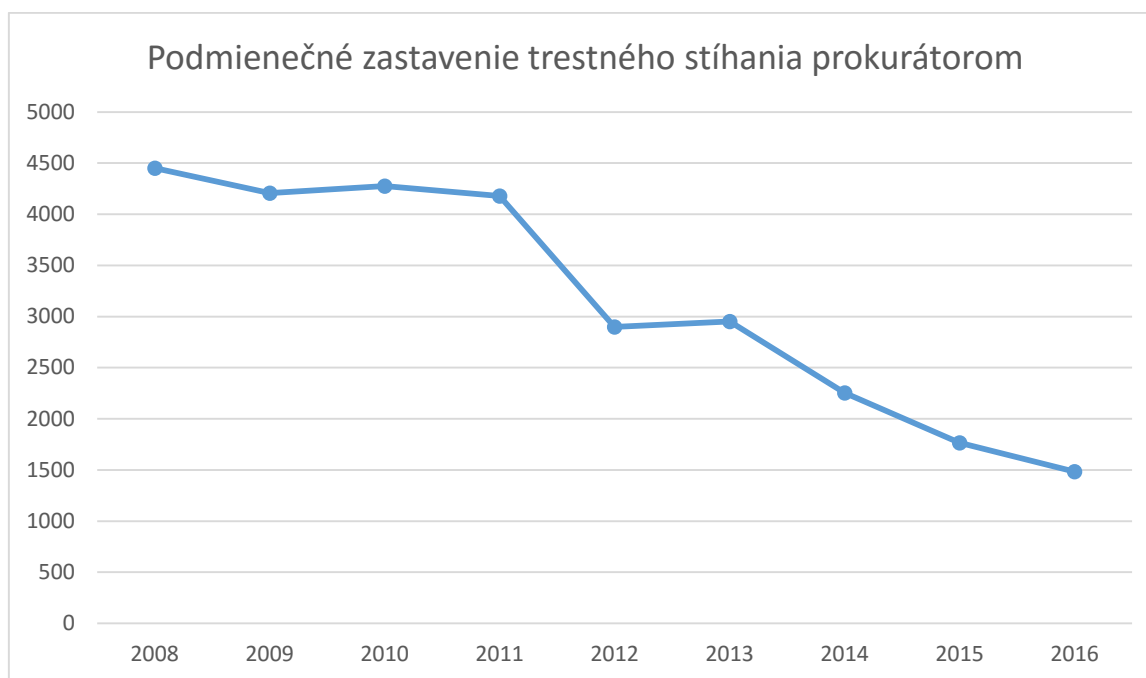
	celkom pre trestné činy, prečiny, zločiny a obzvlášť závažné zločiny	pre trestné činy podľa zákona účinného do 31.12.2005	pre prečiny, zločiny a obzvlášť závažné zločiny
Podmienečné zastavenie TS prokurátorom - spolu	1764	6	1758
z toho spolupracujúcich obvinených	33	0	33

Zdroj: štatistické údaje Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky.

Podmienečné zastavenie trestného stíhania prokurátorom za rok 2014

	celkom pre trestné činy, prečiny, zločiny a obzvlášť závažné zločiny	pre trestné činy podľa zákona účinného do 31.12.2005	pre prečiny, zločiny a obzvlášť závažné zločiny
Podmienečné zastavenie TS prokurátorom - spolu	2255	7	2248
z toho spolupracujúcich obvinených	13	0	13

Zdroj: štatistické údaje Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky.

Zdroj: Generálna prokuratúra Slovenskej republiky.

Aj z týchto tabuliek a grafu je možné vidieť, že majú hodnoty počtu osôb, voči ktorým bolo podmienečne zastavené trestné stíhanie, klesajúci charakter. Zlomovým bol primárne rok 2012, kedy priemerné hodnoty klesli takmer o polovicu.

Záver

Problematika zaoberajúca sa bezpečnosťou a kriminalitou je na našom území pomerne dostatočne sledovaná a diskutovaná a stále viac sa stáva aktuálnejšou aj otázka zefektívňovania trestných konaní a odbremeňovania súdov. Nové kroky v stratégiách trestnej politiky predstavujú významnú súčasť vývoja spoločnosti a v optimálnom prípade by mali byť založené na kritickej reflexii ich efektívnosti a účinnosti.

Možno vyvodit' záver, mimo iného aj z pohľadu samotnej aplikačnej praxe, že práve postupné zavádzanie a preberanie určitých odklonov v rámci trestného práva, a ich súbežným vylepšovaním sa podáva pomocná ruka našim súdom, ktoré odbremeníme od neprimeranej vyťažnosti a umožníme im sústrediť sa na závažné trestné činy. Ako vyplýva zo štatistického prehľadu Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky, použitie podmienečného zastavenia trestného stíhania v prípravnom konaní má úspech. Podmienečné zastavenie trestného stíhania prokurátorom bolo v roku 2012 uplatnené voči 2 893 osobám a v roku 2011 voči 4 172 osobám. Najviac v roku 2012 na Okresnej prokuratúre Spišská Nová Ves voči 230 osobám, v roku 2011 na Okresnej prokuratúre Spišská Nová Ves voči 333 osobám. Odklony v trestnom práve majú tak svojich priaznivcov, ako aj odporcov, avšak ich význam stále rastie a aj ich aplikácia v praxi začína napredovať.

Cieľom každého trestného konania by malo byť dosiahnutie spravodlivosti, a to v čo najkratšom čase, pokiaľ je to možné. Tento cieľ je možné dosiahnuť aj pomocou podmienečného zastavenia trestného stíhania, ktoré pomáha zabezpečovať ochrannú, preventívnu a represívnu funkciu trestného práva, pričom rešpektuje základné práva jednotlivca.

Literatúra

- ADAMCOVÁ, Z., VĚTROVEC, V., 2002. Odklony a alternativy v trestním řízení. In *Právo a rodina*, č. 1, s. 1 – 5. ISSN 1212-866X.
- JELÍNEK, J. et al., 2013. *Trestní právo procesní*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges. 864 s. ISBN 978-80-87576-44-1.
- KARABEC, Z., 2003. *Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 143 s. ISBN 80-7338-021-8.
- KOTULAN, P. et al., 1996. *Výzkum institutu podmíněného zastavení trestního stíhání*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 81 s. ISBN 80-86008-15-0.
- MUSIL, J. et al., 2007. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck. 1166 s. ISBN 978-80-7179-572-8.
- ROZUM, J. et al., 1999. *Výzkum institutu narovnání*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 162 s. ISBN 80-86008-58-4.
- SOTOLÁŘ, A. et al., 2000. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck. 468 s. ISBN 80-7179-350-7.
- SUCHÝ, O., 1991. Odklon v trestním řízení. In *Právnick*, č. 3, s. 248 – 255. ISSN 0231-6625.
- ŠÁMAL, P. et al., 2013. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck. s. 1899 – 3730. ISBN 978-80-7400-465-0.
- ŠČERBA, F., 2011. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges. 416 s. ISBN 978-80-87212-68-4.
- Štatistické zdroje Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky a Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky.
- TERYNGEL, J., 1995. K některým otázkám podmíněného zastavení trestního stíhání. In *Bulletin advokacie*, č. 9, s. 23 – 30. ISSN 1210-6348.
- VÁLKOVÁ, H. a A. SOTOLÁŘ, 2000. Restorativní justice – trestní politika pro 21. století? In *Trestní právo*, č. 1, s. 4 – 11. ISSN 1211-2860.
- Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Keywords: restorative justice, diversion, types of diversion, conditional discontinuance of criminal prosecution

Summary

The issue of security and criminality is relatively well monitored and discussed in our territory. However, more topical is the issue of streamlining of the criminal proceedings and unburdening of the courts.

New proceedings in the criminal policy strategies play a significant role in the society development and ideally, they should be based on a critical consideration of their effectiveness and efficiency. From the point of view of the application practice the gradual introduction of certain deviations within the framework of criminal law and their simultaneous improvement give a helping hand to our courts, which can be rid of inappropriate volume of work and be allowed to concentrate on the serious cases.

As can be seen from the statistical report of the General Prosecutor's Office, the use of the conditional suspension of prosecution in the pre-trial proces has been successful. The conditional suspension of prosecution by a prosecutor was applied against 2893 persons in 2012 and against 4172 persons in 2011. In 2012, most of the cases, against 230 people, were at the District Prosecutor's Office in Spišská Nová Ves; in 2011, against 333 people at the District Prosecutor's Office Spišská Nová Ves.

Diversions in criminal law have supporters as well as opponents, but their importance

is still growing and their application is progressing in practice.

The aim of every criminal proceeding should be to achieve justice in the shortest time possible.

This aim can be achieved also by the conditional suspension of criminal prosecution, which helps to ensure the protective, preventive and punitive function of criminal law while respecting the fundamental rights of the individual.

JUDr. Nikola Kánová
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
e-mail: nikola.kanova@gmail.com

Recenzenti:

Dr. h. c. doc. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.; Dr. h. c. doc. JUDr. Štefan Kočan, PhD.

Teoretické prístupy ku vzniku závislosti od psychoaktívnych látok

Anotácia: Príspevok sa vyznačuje teoretickým charakterom so zameraním sa na skúmanie príčin vzniku látkových závislostí prostredníctvom názorov viacerých autorov na danú problematiku bez konkrétnej špecifikácie na vybranú kategóriu osôb. Príspevok poukazuje aj na vybrané modely, ktoré boli využívané v minulosti a možnosti ich uplatnenia aj v súčasnosti za účelom predchádzania vzniku závislosti od psychoaktívnych látok.

Kľúčové slová: sociálna deviácia, závislosť, biologické faktory, psychologické faktory, sociologické faktory, kultúrno-antropologické faktory, morálny model, kriminálny model.

Úvod do problematiky

„Za každou závislosťou je túžba. Je potrebné odhaliť túto túžbu a ...“ (Tomáš Halík)¹

K problematike psychoaktívnych látok môžeme pristupovať z viacerých pohľadov, či už prostredníctvom trestnoprávneho postihu jedinca v prípade, ak sa stane páchatel'om drogovej kriminality, resp. inej trestnej činnosti, spáchanej pod vplyvom užitia psychoaktívnej látky, alebo z pohľadu nazerania na jedinca a skúmania príčin a podmienok, ktoré ho viedli k experimentovaniu so psychoaktívnymi látkami a v niektorých prípadoch až postupne k ich pravidelnému užívaniu. Ďalším prístupom môže byť prístup preferujúci preventívne pôsobenie, spočívajúce v pôsobení na jedinca, ktorý ešte nemá skúsenosti s užívaním psychoaktívnych látok, alebo u ktorého je zvýšená pravdepodobnosť užívania psychoaktívnych látok, ale aj u ktorého sa predchádza recidíve ich užívania. Z hľadiska rôznosti uvedených pohľadov a prístupov k danej problematike sme sa rozhodli podrobnejšie sprístupniť teórie vzniku závislosti od psychoaktívnych látok s dôrazom na príčiny ich vzniku.

Sociálna deviácia a závislosť

Sociálna deviácia a závislosť od psychoaktívnych látok sú dva samostatné pojmy, ktoré so sebou bezprostredne súvisia. Nastoľuje sa otázka: „Akým spôsobom tieto pojmy spolu súvisia?“ Aby sme mohli daný predpoklad overiť a následne odpovedať na položenú otázku, je podľa nášho názoru potrebné najprv vymedziť pojem deviácia.

Deviáciu môžeme charakterizovať ako „*vybočenie, odklonenie, odchýlku a odchýlenie sa z cieľa cesty. V psychologickom ponímaní sa najčastejšie vyskytuje pri poruchách emócií a myslenia.*“² Autori Fisher a Škoda poukazujú na skutočnosť, že „deviácia je všeobecne definovaná ako ktorákoľvek odchýlka od normálnej štruktúry či funkcie. Môže sa vyskytovať v akomkoľvek jave v prírode či v spoločnosti. Na rozdiel od sociálnej patológie je pojem deviácia hodnotovo a emocionálne neutrálna.“³

Deviácie rozlišujeme primárne a sekundárne. Primárna deviácia je vnímaná v zmysle „*odlišného správania, ktorého príčinou sú sociálne, psychické, fyzické a kultúrne faktory. Je považovaná za sociálne nežiaducu odchýlku, ale na psychickú štruktúru konajúceho nemá podstatný vplyv. Sekundárna deviácia sú formy odlišujúceho sa správania, ktoré môžu byť považované za produkt alebo dôsledok procesov sociálnej kontroly. Je výsledkom procesu prebiehajúceho medzi odlišným správaním a spoločenskou reakciou na odchýlku (napríklad segregácia, sankcia či etiketizácia).*“⁴

¹ URBAN, L., 2017. *Sociologie – klíčová témata a pojmy*, s. 163.

² HARTL, P., HARTLOVÁ, H., 2004. *Psychologický slovník*, s. 110.

³ FISCHER, S., ŠKODA, J., 2014. *Sociální patologie – závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*, s. 16.

⁴ JANDOUREK, J., 2012. *Slovník sociologických pojmů*, s. 54.

Po zodpovedaní prvej otázky si kladieme ďalšiu otázku: „Ako odborníci vymedzujú pojem sociálna deviácia?“ Autori Fisher a Škoda charakterizujú sociálnu deviáciu ako „*spôsob správania sa, ktoré nie je konformné voči spoločenskej norme, ale je akceptované väčšinou populáciou.*“⁵ Dané charakterizovanie podporuje aj definícia autorov Večeřa a Urbanovej, ktorí definíciu od Fishera a Škody rozširujú o konštatovanie, že sociálna deviácia je odchýlka od spoločenskej normy, ktorá je platná iba v určitom sociálnom útvare. Z čoho vyplýva, že na vymedzenie, čo je a čo nie je sociálna deviácia, majú vplyv aj kultúrne, politické a ideologické faktory danej spoločnosti.⁶ Autorka Munková sociálnu deviáciu označuje ako „*porušenie či podstatnú odchýlku od niektorej sociálnej normy, prípadne od skupiny sociálnych noriem, porušenie formálnych očakávaní, prípadne neformálnych požiadaviek kladených na ľudské správanie v danej spoločnosti.*“⁷ Zároveň poukazuje na skutočnosť, že správanie sa môže odchyľovať od sociálnej normy aj v zmysle jej dodržiavania až do krajnosti. V tomto zmysle môžeme hovoriť o pozitívnej sociálnej deviácii, ku ktorej zaraďujeme napríklad abstinenciu od psychoaktívnych látok či alkoholu.⁸

V odbornej literatúre nachádzame viaceré klasifikácie sociálnych deviácií, ale pre názornosť sme vybrali iba jednu z nich, ktorá ich člení do troch skupín. Do prvej skupiny deviácií sa zaraďujú negatívne spoločenské javy, akými sú napríklad dlhodobá nezamestnanosť, pracovná fluktuácia, prípadne aj vysoká rozvodovosť či pokles pôrodnosti. Do druhej skupiny deviácií patria asociálne spoločenské javy, ktorými sú napríklad výtržníctvo, vandalizmus či deštruktívne pôsobenie v sekte. Tretiu skupinu deviácií tvoria sociálnopatologické javy, akými sú napríklad kriminalita, samovražednosť alebo aj prostitúcia či závislosť.⁹

Ďalšiemu pojmu, ktorému budeme venovať pozornosť, je závislosť. Vynára sa otázka: „Ako môžeme charakterizovať závislosť?“ Závislosť môžeme vyjadriť ako „*vzájomný vzťah medzi objektom, alebo javom, ktorý nemôže plnohodnotne alebo trvalo existovať bez iného objektu, alebo bez podmienok týmto objektom vytvorených.*“¹⁰ Pojem závislosť sa používa napríklad v súvislosti so závislosťou statickou, hierarchickou, štruktúrnou a v neposlednom rade aj so závislosťou od psychoaktívnych látok a s ňou spojených závislostí.

Statická závislosť označuje to, že nejaká hodnota má statickú súvislosť s inou hodnotou v zmysle korelácie.

Hierarchická závislosť predstavuje formy kooperácie, ktoré sa realizujú na základe pokynov a rozhodnutí riadiacich pracovníkov v hierarchickej štruktúre.

Štruktúrna závislosť označuje také mocenské pomery, kedy ekonomika slúži záujmom a potrebám imperialistických centier, zatiaľ čo široké masy sú marginalizované. Pojem pochádza a je často využívaný v amerických teóriách závislostí.¹¹

Závislosť od psychoaktívnych látok je uznaná ako choroba¹² a môžeme ju charakterizovať prostredníctvom definície WHO ako „*duševný a niekedy aj telesný stav vyplývajúci zo vzájomného pôsobenia medzi živým organizmom a drogou, charakterizovaný zmenami správania a inými reakciami, ktoré vždy zahŕňajú nutkanie brať drogu buď sústavne, alebo periodicky, s cieľom prežiť jej psychické účinky alebo utlmiť neprijemný pocit*“

⁵ FISCHER, S., ŠKODA, J., 2014. *Sociální patologie – závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*, s. 16.

⁶ VEČEŘA, M., URBANOVÁ, M., 2011. *Sociologie práva*, s. 174.

⁷ MUNKOVÁ, G., 2013. *Sociální deviance – Přehled sociologických teorií*, s. 7.

⁸ MUNKOVÁ, G., 2013. *Sociální deviance – Přehled sociologických teorií*, s. 7.

⁹ URBAN, L., 2017. *Sociologie – klíčová témata a pojmy*, s. 159.

¹⁰ JANDOUREK, J., 2012. *Slovník sociologických pojmů*, s. 54.

¹¹ JANDOUREK, J., 2012. *Slovník sociologických pojmů*, s. 54.

¹² Medzinárodná klasifikácia chorôb zaraďuje závislosť od psychoaktívnych látok pod poruchy psychiky a správania zapríčinené užitím (užívaním) psychoaktívnych látok (F 10 – F19).

z nedostatku látky“.¹³ S daným vymedzením sa môžeme stretnúť vo viacerých odborných publikáciách napríklad v oblasti medicíny, sociológie, psychológie či kriminológie. Avšak na porovnanie uvádzame aj novšie vymedzenia tohto pojmu.

Z neurobiologického hľadiska je „závislosť komplexná viacúrovňová dysregulácia systému odmeny. Autor Koob a kol. popisuje tieto dysregulácie v koncepcii alostázy. Alostáza je definovaná ako udržiavanie stability za hranicami bežnej homeostázy, kedy organizmus už musí meniť takmer všetky fyziologické parametre v dôsledku neprimeraných dlhodobých požiadaviek, v danom prípade ako proces udržiavania stability ľubovoľných funkcií zmenami v mozgovom systéme odmen.“¹⁴

Podľa autorov Di Chiara, Nestler, Hyman závislosť „predstavuje patologické využitie neurálnych mechanizmov učenia a pamäti, ktoré za normálnych podmienok umožňujú spájať biologicky nevyhnutné podnety s odmenou a ich predikovať.“¹⁵ Dané práce zdôrazňujú podiel mechanizmov učenia na vytváraní závislosti. Uvedené definície sa zaraďujú pod medicínske poňatie závislosti od psychoaktívnych látok.

K pojmu závislosť od psychoaktívnych látok môžeme pripojiť aj pojmy závislosť debaklová, kombinovaná, zdieľaná, sociálna, skrížená a zreľazená.

Závislosť debaklová sa používa v dvoch významoch. Prvý význam sa týka výraznej závislosti od psychoaktívnej látky. Pri alkohole sa používa v zmysle štvrtého vývojového štádia alkoholizmu. Druhý význam sa viaže ku citovej závislosti na partnerovi, ktorá sa prejavuje stálymi nárokmi na partnerovu prítomnosť a prejavy lásky, čo vyvoláva často protikladnú reakciu, po ktorej nasleduje citové vydieranie a vyhrážanie sa.¹⁶

Závislosť kombinovaná je spojenie jednej závislosti s druhou závislosťou, napríklad užívanie alkoholu a užívanie psychoaktívnych látok.

Závislosť zdieľaná sa vyskytuje v prípadoch, keď partneri užívajú alkohol alebo inú psychoaktívnu látku. Pokiaľ sa jeden z partnerov z užívania látok začne liečiť, druhý partner nie je schopný zachovať „suchú“ a „čistú“ domácnosť v zmysle udržania domácnosti bez alkoholu a psychoaktívnych látok.

Závislosť sociálna vzniká a uplatňuje sa v určitých situáciách alebo v určitej spoločnosti, v ktorej sa užívajú psychoaktívne látky, alkohol alebo tabakové výrobky.

Závislosť skrížená sa prejavuje kombináciou viacerých závislostí. K najčastejším kombináciám závislostí prichádza najmä v prípadoch patologického hráčstva s užívaním alkoholu, užívanie alkoholu s užívaním tabakových výrobkov, užívanie marihuany s užívaním alkoholu.

Závislosť zreľazená sa prejavuje neodbytnou a nutkavou potrebou člena rodiny starať sa o osobu užívajúcu alkohol alebo psychoaktívne látky. Paradoxne, starajúce sa osoby sa cítia šťastnejšie najmä v prípadoch, kedy užívajúca osoba začne zvyšovať užívané dávky látok, a to z dôvodu, že ich môžu ľahšie ovládať.¹⁷

V nasledujúcich častiach príspevku sme sa rozhodli vnímať závislosť od psychoaktívnych látok tak, ako ju vymedzuje definícia WHO, ktorú považujeme za najkomplexnejšiu z hľadiska používanej terminológie v danej oblasti.

Po charakterizovaní daných pojmov si vieme čiastočne odpovedať na otázku: „Akým spôsobom pojmy sociálna deviácia a závislosť od psychoaktívnych látok spolu súvisia?“ Prostredníctvom komparácie daných pojmov sme objavili viaceré spoločné a rozdielne znaky. Prvým spoločným znakom je, že oba pojmy vidia príčiny deviantného správania a závislosti od psychoaktívnych látok v biologických, psychologických, sociálnych a kultúrnych faktoroch.

¹³ HUPKOVÁ, I., LIBERČANOVÁ, K., 2012. *Drogové závislosti a ich prevencia*, s. 15.

¹⁴ MIOVSKÝ, M. a kol., 2008. *Konopi a konopné drogy: Adiktologické kompendium*, s. 279.

¹⁵ KALINA, K. a kol., 2008. *Základy klinické adiktologie*, s. 32.

¹⁶ HARTL, P., HARTLOVÁ, H., 2004. *Psychologický slovník*, s. 699.

¹⁷ HARTL, P., HARTLOVÁ, H., 2004. *Psychologický slovník*, s. 700.

Druhým spoločným znakom je, že oba pojmy sú často negatívne vnímané v spoločnosti ako rizikové až patologické správanie. Tretím spoločným znakom oboch pojmov je, že môžu byť výsledkom reakcie okolia na správanie sa osoby.

Zásadným rozdielnym znakom pri daných pojmoch je skutočnosť, že pri sociálnej deviácii existuje aj jej pozitívna forma, pričom pri závislosti od psychoaktívnych látok pozitívna forma tohto pojmu neexistuje.

Vznik a rozvoj závislosti

Vznik a rozvoj závislosti podporujú viaceré príčinné faktory. Vychádzame z predpokladu, že ak sa teórie sociálnych deviácií rozdeľujú podľa príčin ich vzniku do dvoch základných skupín a závislosti tvoria jednu z podskupín sociálnych deviácií, môžeme aj príčinné faktory vzniku závislosti rozčleniť rovnako. Daná systematizácia je iba účelová z dôvodu, že pri každej sociálnej deviácii, ako aj pri závislosti, pôsobí celý rad rôznych príčin. Teórie sociálnych deviácií sa podľa príčinných faktorov rozdeľujú do dvoch základných skupín. Do prvej, tzv. endogénnej (vnútornej) skupiny príčinných faktorov, sa zahŕňajú biologické a psychologické faktory, ktoré sú vrodené alebo získané počas života jedinca. Do druhej, tzv. exogénnej (vonkajšej) skupiny príčinných faktorov, sa zaraďujú sociálne a kultúrne faktory.¹⁸

Biologické faktory

Prvú skupinu faktorov tvoria biologické teórie vzniku závislostí, ktoré kladú dôraz na biologicky podmienené znaky vytvárajúce dispozíciu pre vznik a rozvoj závislostí, pričom vychádzajú zo zistených alebo predpokladaných, vrodených alebo získaných odchýlok v priebehu metabolického spracovania drogy. Daná odlišnosť je viditeľná aj v prípade, akým spôsobom jedinca reagujú po užití látky, pričom u jednej skupiny užívateľov môže užitie látky vyvolať príjemné pocity, zatiaľ čo na druhú skupinu užívateľov môže látka pôsobiť negatívne. Osoby, ktoré so spracovaním látky nebudú mať zreteľné problémy, budú mať väčšiu pravdepodobnosť zvyšovania frekvencie a množstva užíwanej látky.¹⁹ K biologickým teóriám sa zaraďuje napríklad enzýmová teória či genetická teória, alebo aj neurobiologická teória.

Enzýmová teória spája vznik a rozvoj závislosti so zmenami v pôsobení základných enzýmov odbúravajúcich alkohol, v prípade závislosti na alkohole.

Genetická teória a genetické prístupy poukazujú na predpoklady, že existuje priama dispozícia spočívajúca v dedičnej informácii. Pri realizovaných štúdiách nemožno poprieť faktor zvýšeného rizika genetického ovplyvnenia pri deťoch závislých rodičov, ale moderné genetické výskumy jednoznačné výsledky neudávajú.²⁰ *„Genetické informácie môžu byť užitočné pri identifikácii jedincov so zvýšeným rizikom pre látkovú závislosť a na predikciu zdravotných dôsledkov látkovej závislosti. Získaním lepšieho pochopenia génov, ktoré sa podieľajú na iniciácii, udržiavaní a ústupe látkovej závislosti, môžu byť vytvorené nové farmakologické a behaviorálne liečebné postupy. Opäť je dôležité zdôrazniť, že určitá genetická výbava neznamená, že u osoby sa nevyhnutne vyvinie závislosť, ale môže poskytovať užitočné informácie pre liečebné a preventívne prístupy.“*²¹

Neurobiologické teórie vychádzajú z poznatkov o neurobiologických korelátoch fenoménu závislosti najmä v oblasti mechanizmu rýchlej odmeny a fungovania

¹⁸ URBAN, L., 2017. *Sociologie – kľúčová témata a pojmy*, s. 162.

¹⁹ FISCHER, S., ŠKODA, J., 2014. *Sociální patologie – závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*, s. 89.

²⁰ MÜHLPACHR, P., 2008. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*, s. 59.

²¹ SVETOVÁ ZDRAVOTNÍCKA ORGANIZÁCIA, 2004. *Neuroveda o užívání psychoaktivních látek a závislosti*, s. 149.

dopamínového²² systému v mozgu a zahŕňajú v sebe aj genetické determinanty. Do tejto skupiny teórií sa zaraďuje napríklad teória závislosti sformulovaná Americkou asociáciou pre závislostnú medicínu (ASAM), podľa ktorej je závislosť „*primárne, chronické ochorenie mozgových centier odmeny, motivácie, pamäti a ďalších súvisiacich funkcií, pričom rozvoj tohto ochorenia je približne z polovice určený genetickými faktormi. Vnímanie závislosti vo svojej podstate nie je sociálny, morálny ani kriminálny problém, je to problém mozgu.*“²³

V rámci tohto modelu môžeme na závislosť nahliadať ako na „*chronické recidivujúce ochorenie mozgu, ktoré sa prejavuje niektorými kľúčovými behaviorálnymi prejavmi akými sú užívanie psychoaktívnych látok získavajúce kompulzívny charakter, závislý užívateľ jednoznačne a silne preferuje užívanie drog pred prirodzenými zdrojmi odmeny, podnety spojené s užívaním psychoaktívnych látok silne kontrolujú správanie, existuje vysoká tendencia k relapsu a toto riziko pretrváva aj po rokoch abstinencie.*“²⁴

Psychologické faktory

Druhá skupina faktorov sa skladá z psychologických teórií vzniku závislostí vychádzajúcich z troch tendencií, ktoré pravdepodobne zvyšujú užívanie psychoaktívnych látok jedincami. Prvá tendencia poukazuje na „*určitý spôsob prežívania, pre ktoré je charakteristické emocionálne ladenie spojené so zvýšenou úrovňou aktivácie, dráždivosťou a labilitou, so stavmi depresie a anxiozity. Druhá tendencia sa zameriava na určitý spôsob uvažovania a hodnotenia rôznych situácií, kedy niektorí jedinci nie sú schopní posúdiť seba ani okolie zodpovedajúcim spôsobom, majú sklony k sebaopodceňovaniu, či naopak seba alebo okolie vnímajú a hodnotia neprimerane a majú sklon k preceňovaniu. Tretia tendencia vyjadruje určitý spôsob správania, kedy niektorí jedinci majú nižšiu mieru sebakontroly a voľných vlastností, majú nižšiu mieru flexibility a nevedia sa učiť zo skúseností*“.²⁵ K psychologickým teóriám patria poznatky z hlbinej psychológie, psychoanalytickej teórie, psychodynamickej teórie, behaviorálnej teórie, ako aj neobehaviorálnej psychológie.

Hlbinná psychológia prostredníctvom prvých pokusov o vysvetlenie patogenézy zneužívania látok poukázala na predpoklad špecifickej osobnostnej štruktúry závislého jedinca s predpokladanou prítomnosťou infantilných nevedomých potrieb, ktoré boli uspokojované prostredníctvom užívania drog. Užívanie drog nebolo motivované hľadaním vzrušenia, ale k farmakologickej redukcii emočného utrpenia a stresu.

Psychoanalytická teória vychádza z predpokladu, že „*závislosť je súčasťou narušeného Ja s prejavmi omnipotencie, sklonom k agresii a potrebou uspokojenia. Narušené relačné vzťahy a droga vytvárajú pseudoväzby. Taktiež ide aj o narušenú frustračnú toleranciu, nutnosť okamžitého uspokojenia potreby s narušenou sebakritickosťou a odhadom skutočnosti, čoho následkom vzniká potreba samodeštrukcie*“.²⁶

²² Dopamínový systém v mozgu – „nad zadným mozgom sa nachádza stredný mozog, ktorý obsahuje dve oblasti dôležité pri látkovej závislosti. Ventrálna tegmentálna area (VTA) je bohatá na telá dopamínových buniek a dráh vedúcich do limbického systému a oblasti predného mozgu. VTA sa podieľa na signalizácii stimulov dôležitých na prežitie a mnohé psychoaktívne látky majú tiež silné účinky na túto oblasť mozgu, ktorá prispieva k rozvoju závislosti tým, že signalizuje mozgu, že psychoaktívne látky sú veľmi dôležité z motivačnej perspektívy“. (SVETOVÁ ZDRAVOTNÍCKA ORGANIZÁCIA, 2004. *Neuroveda o užívaní psychoaktívnych látok a závislosti*, s. 21.)

²³ KALINA, K., 2015. *Klinická adiktológia*, s. 104.

²⁴ PROCHÁZKA, R., ŠMAHAJ, J., KOLAŘÍK, M., LEČBYCH, M., 2014. *Teorie a praxe poradenské psychologie*, s. 193.

²⁵ FISCHER, S., ŠKODA, J., 2014. *Sociální patologie – závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*, s. 89.

²⁶ MÜHLPACHR, P., 2008. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*, s. 61.

Psychodynamická teória je zameraná na podstatu problémov závislých jedincov, ktorú vidí vo vývojevej poruche osobnostnej štruktúry osôb prameniaca z problematického utvárania najužších vzťahov v detstve.²⁷

Behaviorálna teória závislosti sa zaoberá „odmeňovaním“, kedy odmena alebo trest majú výraznejší vplyv na správanie sa jedinca. Čím rýchlejšie sa dostaví žiadaný efekt, tým je vyššia možnosť opakovaného spôsobu správania sa. Nepríjemné sprievodné účinky pri užívaní látky psychologicky nevyvážia okamžité príjemné pocity uspokojenia navodené po požití látky. Princíp generalizácie poukazuje na to, že vedomie závislosti sa stáva spôsobom života a nepríjemný proces odvykania narušuje tento princíp, čím vzniká dôvod pokračovania v užívaní látky. Neobehaviorálna psychológia vníma závislosť ako naučené správanie. Následne konštatuje, že závislosť vychádza z potreby sebakpresadenia jedinca.²⁸

Sociálne faktory

Tretia skupina faktorov sa zameriava na sociologické teórie vzniku závislostí, ktoré vychádzajú z predpokladu, že príčinou problémov nemusia byť jedinci čeliaci problémom, ale sociálne prostredie, ktoré spôsobuje viacero ťažkostí v sociálnom fungovaní. Nátlak sociálneho prostredia je považovaný za primárnu príčinu problémov a ľudského utrpenia, ktoré sú predmetom úsilia o zmenu.²⁹

Poukážeme na dva predpoklady so zameraním na sociálnu štruktúru a možnosti spoločnosti vo vzťahu k užívaniu psychoaktívnych látok jedincami.

Prvý predpoklad sa opiera o možnosť, že ak sa dajú psychoaktívne látky v spoločnosti ľahko získať, ich spotreba je vyššia a tým stúpa aj počet závislých. Na druhej strane, ak je problematickejšie získať psychoaktívne látky je predpoklad, že ich cena je vyššia a sklon k ich užívaniu je nižší.

Druhým predpokladom je účasť v deviantnej subkultúre, v ktorej je možnosť sa vyhnúť nepríjemným situáciám, ktoré prináša spoločnosť a zároveň je tu možnosť pomstiť sa spoločnosti. Patriť do subkultúry prináša jedincovi pocit uznania, ktoré sa mu v normálnej spoločnosti nepodarilo. Na jednej strane, ak je jedinec v subkultúre úspešný, nepocituje potrebu opätovne sa začleniť do bežnej spoločnosti a užívanie drog býva akceptovanou hodnotou v subkultúre. Na druhej strane, ak sa jedinec odtrhne od subkultúry a nedokáže byť samostatný a pocituje sociálnu závislosť na subkultúre, taktiež to môže viesť k nadmernému užívaniu drog.

Sociologické teórie vychádzajú z makrospoločenských vzťahov a zákonitostí, pričom ťažisko záujmu teórií sa presúva od jedinca v prípade biologických teórií ku spoločnosti ako celku. Problémy týkajúce sa konzumácie alkoholu, užívania drog a patologických závislostí majú povahu sociálnych javov.³⁰ Uchtenhagen poukazuje na rizikové faktory prostredia, do ktorých zaraďuje spoločenské triedy, rovesnícke skupiny, ako aj príslušnosť k určitej profesijnej skupine a ich ohrozenie vznikom závislosti od psychoaktívnych látok. Medzi rizikové profesie zaradil lekárov, lekárnikov, chemikov alebo aj umelcov.³¹

Ďalšími rizikovými faktormi prostredia môže byť ekonomická situácia, sociálna podpora a integrácia, modely učenia a činitele času. Pri časových faktoroch je veľmi dôležitý vek, kedy osoba začala užívať psychoaktívnu látku, ale aj životné udalosti, ktoré môžu byť charakterizované vyššou vulnerabilitou voči užívaniu látky. Medzi rizikové obdobia experimentálneho užívania sa zaraďuje vstup do adolescencie, kompenzácia stresových

²⁷ KALINA, K., 2015. *Klinická adiktológia*, s. 102.

²⁸ MÜHLPACHR, P., 2008. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*, s. 62.

²⁹ KALINA, K., 2015. *Klinická adiktologie*, s. 103.

³⁰ MÜHLPACHR, P., 2008. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*, s. 60.

³¹ FISCHER, S., ŠKODA, J., 2014. *Sociální patologie – závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*, s. 90.

činiteľov pri vstupe do profesionálneho života, alebo aj odchod z profesionálneho života a čelenie dôchodku.³²

Lloyd poukazuje na rizikové činitele, ktoré zahŕňajú problémy so závislosťou v rodine, slabý školský prospech, sociálnu depriváciu, depresiu, samovražedné správanie v období dospievania s prihliadnutím na začatie užívania psychoaktívnych látok v nízkom veku jedinca.

Na sociálnu nerovnosť a triedne rozdiely ako na faktor zvyšujúci riziko užívania psychoaktívnych látok poukazuje aj empirická štúdia od Marmota, v ktorej zistil, že pokles závislosti na tabakových výrobkoch bol v niektorých krajinách prudší u mužov a žien z vyšších socioekonomických skupín spoločnosti a závislosť na alkohole je tým menšia, čím vyššie postavenie v zamestnaní jedinec zastáva.³³

Kultúrno-antropologické faktory

Štvrtá skupina je tvorená kultúrno-antropologickými faktormi, ktoré skúmajú vzťahy medzi existenciou človeka a významom kultúr. Aj keď „vo vnútri danej kultúry môžu byť rovnaké prejavy správania sa za určitých podmienok posudzované odlišne a zložitý komplex moderných spoločností, resp. kultúrno-spoločenský systém, sa skladá z množstva relatívne autonómne fungujúcich, vzájomne sa ovplyvňujúcich subsystémov, ktoré svojou existenciou v ideálnom prípade prispievajú ku stabilite systému ako celku“³⁴, zameriame sa na skúmanie jednotlivca ako kultúrnej bytosti. Kladieme si otázku: „Ako môžu kultúrno-antropologické faktory vplývať na užívanie psychoaktívnych látok?“ Vychádzame z predpokladu, že kultúrna antropológia sa „zaoberá nielen štúdiom kultúry ako takej, ale najmä vzťahom človeka ako jedinca a aj spoločnosti ku kultúrnemu prostrediu a prírode, študuje zmeny ľudských skupín a kultúr“.³⁵ Poznatky o daných vzťahoch sú „čerpané z etnografických štúdií, ktoré porovnávajú kultúrne, historické a iné odlišnosti konzumácie látok, ich účinkov na prežívanie a správanie, väzby pohlavia a pod.“³⁶ V prehistorickej dobe niektoré prírodné kmene využívali opojný účinok rôznych psychoaktívnych látok pri náboženských či spoločenských obradoch. Drogou navodené stavy vedomia boli vtedajšou spoločnosťou schvaľované či dokonca vyžadované pri rôznych rituáloch, avšak nestávali sa bežnou súčasťou života.

Postupný vývoj, ale predovšetkým zmeny v kultových (náboženských) predstavách vo vzťahu s narastajúcou hospodárskou úrovňou, spôsobili postupné uvoľnenie predchádzajúcich obmedzení a tým aj „prienik“ konzumácie alkoholických nápojov do bežného života, dôsledkom čoho bola nadmerná až škodlivá konzumácia alkoholu.³⁷

Kultúrne zvláštnosti sa vzťahujú aj k užívaniu konopných drog, ktoré sú viditeľné už „v starovekej Indii, kde mali rôznorodé uplatnenie aj vďaka viere v ich afrodisiakálne účinky. Podľa Ajurvédy a Unanni Tibbi (arabského liečebného systému, ktorý sa rozvíjal v Indii) sa konopné drogy v kombinácii s ďalšími látkami užívali k zvýšeniu libida a liečbe impotencie. V arabskej kultúre sa o afrodisiakálnych účinkoch hašiša zmieňuje aj známa zbierka rozprávok *Príbehy tisíc a jednej noci*, pričom prvé zmienky o nej sa datujú do obdobia 10. storočia. V niektorých kultúrach severnej Afriky si manželky a konkubíny umocňovali svoje erotické fantázie zmesou niekoľkých druhov severoafrikaných konopných drog. V 19. storočí ľudové liečiteľstvo v Srbsku používalo prípravok nazývaný *nasha*, ktorý sa skladal z konopných drog a jahňacieho tuku. Prípravok sa používal počas svadobnej noci, aby sa znížila bolesť pri strate

³² SVETOVÁ ZDRAVOTNÍCKA ORGANIZÁCIA, 2004. *Neuroveda o užívaní psychoaktívnych látok a závislosti*, s. 151.

³³ FISCHER, S., ŠKODA, J., 2014. *Sociální patologie – závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*, s. 91.

³⁴ NOVÝ, I., SURYNEK, A., a kol., 2006. *Sociologie pro ekonomy a manažery*, s. 71.

³⁵ KOKAISL, P., 2007. *Základy antropologie*, s. 5.

³⁶ MÜHLPACHR, P., 2008. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*, s. 63.

³⁷ OREL, M., FACOVÁ, V., a kol., 2009. *Člověk, jeho mozek a svět*, s. 198.

panenstva alebo pri obriezke chlapcov. Účinky konopných drog a hašišu boli zadokumentované aj v Anglicku v 19. a na počiatku 20. storočia. V tomto období sa aplikácia konopných drog rozšírila prevažne medzi lekárnikov, výskumníkov či okultistov, a ohnisko záujmu sa z praktického ľudového liečiteľstva prenieslo na poznanie vedecké či magické³⁸.

Pri skúmaní etnografických prameňov sa sledujú taktiež aj zvláštnosti vo význame a hodnotení látok tradične zakotvených v normách a postojoch danej spoločnosti³⁹. Ranné spoločnosti sa pokúšali nadmernej konzumácii alkoholu čeliť tvorbou morálnych obmedzení a v nadväznosti na nich aj zákonných obmedzení a imperatívov. Avšak na základe skúseností viacerých spoločností jedno ani druhé nedokázalo daný problém eliminovať. V tejto oblasti pri porovnávaní jednotlivých kultúrnych oblastí sa zdá, že pokiaľ mala daná spoločnosť dost' času na tvorbu väčšinových akceptovaných pravidiel pri koexistencii s „domácou“ drogou, potom sa jej nebezpečnosť znížila. Medzi príklady svedčiace o pomerne úspešnej inkorporácii príslušnej drogy do života spoločnosti „patrí konzumácia vína v Stredomorských krajinách, alebo konzumácia koky domorodými obyvateľmi Ánd, prípadne aj šamanské praktiky realizované pod vplyvom muchotrávky červenej na Sibíri, alebo aj užívanie meskalínu počas náboženských rituálov a ceremónií Indiánmi v Amerike“⁴⁰.

Následne súhlasíme s autorom Orelom, že „drogy sprevádzali ľudstvo od prehistorických dôb a sú pevne včlenené do kultúrnych vzorcov, ako aj mentálnych reprezentácií väčšiny ľudstva“⁴¹.

Vybrané modely regulujúce vznik závislosti od psychoaktívnych látok

V priebehu histórie sú viditeľné viaceré prístupy k poňatiu závislosti od psychoaktívnych látok z dôvodu, že pozorované správanie sa stávalo problematické. Prostredníctvom jednotlivých modelov a paradigiem spoločnosť regulovala závislé správanie a nevyhnutne voči nemu zasahovala. Nahliadanie na podstatu závislosti prechádzalo interesantným vývojom od morálneho modelu cez sociálny model ku medicínskemu modelu až k súčasnému komplexnému bio-psycho-sociálnemu modelu⁴². Z dôvodu poukázania na protichodné prístupy k závislosti od psychoaktívnych látok sme si vybrali dva krajné modely, ktoré sa v priebehu histórie menili. Morálny a trestný model je možné s určitými úpravami uplatniť aj v súčasnej spoločnosti.

Morálny model (paradigma) zasahoval do oblasti náboženstva, požívania psychoaktívnych látok, ako aj vnímania závislého jedinca spoločnosťou. Organizované náboženstvá otázku požívania psychoaktívnych látok, ako aj alkoholu, riešili rozmanito. Na jednej strane existovali náboženstvá, ktoré svojim prívržencom zakazovali užívanie alkoholu a iných látok, ale na druhej strane sa objavovali aj náboženstvá, ktoré schvaľovali užívanie alkoholu v malých množstvách. Rozhodnutia o tom, či užívať, kedy užívať, v akých množstvách užívať, pri akých príležitostiach užívať a na akých miestach užívať, kladli dôraz na individuálny výber jedinca, ktoré viedli k predpokladanej morálke pri takýchto rozhodnutiach. Abstinencia alebo mierne užívanie sa považovali za morálne dobré, zatiaľ čo nadmerné a problematické užívanie bolo považované za morálne zlé. Tí, ktorí neustále robili nesprávne rozhodnutia, sa považovali za morálne slabých, skorumpovaných a plných hriechov⁴³. Morálna paradigma spočíva v posudzovaní závislosti ako morálneho poklesku, hodnotovej prehry či hriechu, v ktorej sa vyskytujú rysy zločinu či odporu voči zásadným

³⁸ MIOVSKÝ, M., a kol., 2008. *Konopí a konopné drogy: Adiktologické kompendium*, s. 240 – 241.

³⁹ MÜHLPACHR, P., 2008. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*, s. 63.

⁴⁰ OREL, M., FACOVÁ, V., a kol., 2009. *Člověk, jeho mozek a svět*, s. 198.

⁴¹ OREL, M., FACOVÁ, V., a kol., 2009. *Člověk, jeho mozek a svět*, s. 198.

⁴² KALINA, K. a kol., 2008. *Základy klinické adiktologie*, s. 25.

⁴³ WESTERMEYER, J., 2013. *Principles of Addiction: Comprehensive Addictive Behaviors and Disorders*, s. 5.

spoločenským normám.⁴⁴ Daný model sa uplatňuje napríklad v prípade, ak jedinec nakupuje a konzumuje alkohol vo veľkom množstve, čo na jednej strane môže zaťažiť, prípadne až vyčerpať rodinný rozpočet. Na druhej strane vedie až k zhoršenému zdraviu jedinca, ktoré unavuje rodinu a vedie k nezodpovednému správaniu, ktoré škodí rodinným príslušníkom alebo aj iným členom spoločnosti. Keďže závislí ľudia vo svojich snahách zmeniť svoje správanie zlyhávajú, môžu tento model uplatňovať sami na sebe, v zmysle, že sa vnímajú ako osoby so slabým charakterom. Daný model môže využiť aj rodina a priatelia pri posudzovaní správania konzumenta, prípadne aj závislého človeka. Morálny model môže viesť k zmene správania závislého najmä v počiatočných štádiách užívania látok.⁴⁵

V súčasnosti sa morálne modely (paradigmy) objavujú nielen medzi širokou verejnosťou, ale aj pri názoroch politikov, právnikov alebo lekárov. Výnimku nepredstavujú ani pracovníci v oblasti závislostí, pričom v danom prípade sa paradigma prejavuje napríklad ako požiadavka „tvrdej“ liečby užívateľa, či odmietanie „rozmaznávania“ pacienta prostredníctvom psychoterapie.⁴⁶

Trestný model (paradigma) má silný vzťah k morálnemu modelu, z ktorého vychádza. Keďže v spoločnosti sa zaznamenali narastajúce sociálne problémy spojené so závislosťou, niektoré spoločnosti definovali návykové správanie alebo nadmernú konzumáciu alkoholu ako zločin proti spoločnosti. V tomto období bolo možné potrestať každého, kto verejne konzumoval takéto látky alebo sa nebezpečne správal pod ich vplyvom, ako napríklad bil rodinných príslušníkov. Daný model sa uplatňoval napríklad v koloniálnych časoch v Spojených štátoch, kedy problémoví alebo závislí alkoholicy boli umiestňovaní do drevených klád na mučenie. Nielenže toto potrestanie obmedzilo návyk, ale taktiež viedlo k nepohodliu trestaného umiestneného v klade. Keďže klady boli umiestňované na verejne prístupných miestach, potrestaní boli vystavení aj verejnej hanbe. Nie je známe, či bolo toto potrestanie účinné pri zmierňovaní alebo znižovaní závislosti, ale vytvoril sa verejný postoj proti závislosti.⁴⁷

V súčasnosti sa trestný model chápe ako uplatňovanie trestu na nelegálnych užívateľov drog a závislé osoby, ktoré ohrozujú spoločnosť svojím správaním rovnako ako osoby, ktoré sa dopustili iných trestných činov.⁴⁸ S týmto nesúhlasia odporcovia tohto modelu, ktorí tvrdia, že je potrebné zastaviť penalizáciu užívateľov a predajcov, pričom zneužívanie drog má byť považované za problém verejného zdravia a uväznenie týchto osôb nie je riešením tohto problému. Alternatívu k morálnemu, ako aj ku kriminálnemu modelu, vidia najmä v uplatnení harm reduction modelu.⁴⁹

Záver

„ Za každou závislosťou je túžba. Je potrebné odhaliť túto túžbu a potom k jej naplneniu hľadať lepšiu cestu, než je vražedná „skratka“ cestou drogy“. (Tomáš Halík)

Na základe názorov viacerých odborníkov vyjadrujeme názor, že iba jedna samostatná príčina nemôže vyvolať závislosť, ale môže uľahčiť cestu ku vzniku závislosti alebo viesť k experimentálnemu užívaniu psychoaktívnych látok. Za každou závislosťou je túžba, ktorá vyvoláva zraniteľnosť osoby a jej vznik môže vyplývať z vrodených alebo získaných vlastností

⁴⁴ KALINA, K., 2015. *Klinická adiktológia*, s. 101.

⁴⁵ WESTERMEYER, J., 2013. *Principles of Addiction: Comprehensive Addictive Behaviors and Disorders*, s. 5.

⁴⁶ KALINA, K., 2015. *Klinická adiktológia*, s. 102.

⁴⁷ WESTERMEYER, J., 2013. *Principles of Addiction: Comprehensive Addictive Behaviors and Disorders*, s. 5.

⁴⁸ GAINES, L. K., MILLER, R. L., 2017. *Criminal Justice in Action*, s. 60.

⁴⁹ SAPSE, D., KOBILINSKY, L., 2012. *Forensic Science Advances and Their Application in the Judiciary System*, s. 29.

či faktorov jedinca. Každá vlastnosť či faktor môže mať na jedinca osobitný vplyv so zameraním na jeho osobnostnú a vekovú zrelosť, avšak ani jedna z nich nepripraví jedinca na skutočnosti, ktoré u neho môžu nastať, ak sa stane závislý od psychoaktívnych látok. Aby jedinec nemusel dané skutočnosti prežiť, je na prvom mieste prevencia, ktorá sa zameriava na predchádzanie prvého kontaktu s látkou, ako aj poukázanie na ďalšie cesty využitia jeho života bez toho, aby sa jedinec ocitol na križovatke ciest a vybral si vražednú „skratku“ cestou drogy.

Literatúra

- FISCHER, S. a J. ŠKODA, 2014. *Sociální patologie – závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. Praha: Grada Publishing. 232 s. ISBN 978-80-247-5046-0.
- GAINES, L. K. a R. L. MILLER, 2017. *Criminal Justice in Action*. 9. vydanie. Boston: Cengage Learning. 547 s. ISBN 978-1-305-63375-9.
- HARTL, P. a H. HARTLOVÁ, 2004. *Psychologický slovník*. Praha: Portál. 774 s. ISBN 80-7178-303-X.
- HUPKOVÁ, I. a K. LIBERČANOVÁ, 2012. *Drogové závislosti a ich prevencia*. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity. 153 s. ISBN 978-80-8082-563-8.
- JANDOUREK, J., 2012. *Slovník sociologických pojmů*. Praha: Grada Publishing. 255 s. ISBN 978-80-247-3679-2.
- KALINA, K., 2015. *Klinická adiktologie*. Praha: Grada Publishing. 640 s. ISBN 978-80-247-4331-8.
- KALINA, K. a kol., 2008. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada Publishing. 392 s. ISBN 978-80-247-1411-0.
- KOKAISL, P., 2008. *Základy antropologie*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Prahe. 187 s. ISBN 978-80-213-1722-2.
- MILLER, P. M. a A. W. BLUME, 2013. *Principles of Addiction: Comprehensive Addictive Behaviors and Disorders*. Cambridge: Academic Press. 921 s. ISBN 978-0-12-398336-7.
- MIOVSKÝ, M. a kol., 2008. *Konopí a konopné drogy: Adiktologické kompendium*. Praha: Grada Publishing. 544 s. ISBN 978-80-247-0865-2.
- MUNKOVÁ, G., 2013. *Sociální deviace – Přehled sociologických teorií*. Plzeň: Aleš Čeněk. 165 s. ISBN 978-80-7380-398-8.
- MŮHLPACHR, P., 2008. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD. 194 s. ISBN 978-80-7392-069-2.
- NOVÝ, I., SURYNEK, A. a kol., 2006. *Sociologie pro ekonomy a manažery*, 2. prepracované a rozšírené vydanie. Praha: Grada Publishing. 288 s. ISBN 80-247-1705-0.
- OREL, M., FACOVÁ, V. a kol., 2009. *Člověk, jeho mozek a svět*. Praha: Grada Publishing. 256 s. ISBN 978-80-247-2617-5.
- PROCHÁZKA, R., ŠMAHAJ, J., KOLAŘÍK, M., LEČBYCH, M., 2014. *Teorie a praxe poradenské psychologie*. Praha: Grada Publishing. 256 s. ISBN 978-80-247-4451-3.
- SAPSE, D., KOBILINSKY, L., 2012. *Forensic Science Advances and Their Application in the Judiciary System*. USA: CRC Press. 248 s. ISBN 978-1-4398-2959-2.
- SVETOVÁ ZDRAVOTNÁ ORGANIZÁCIA, 2004. *Neuroveda o užívání psychoaktívnych látok a závislosti*. Bratislava: BB print. 251 s. ISBN 80-969196-1-X.
- URBAN, L., 2017. *Sociologie – klíčová témata a pojmy*. Praha: Grada Publishing. 232 s. ISBN 978-80-247-5774-2.
- VEČEŘA, M., URBANOVÁ, M., 2011. *Sociologie práva*. 2. upravené vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk. 307 s. ISBN 978-80-7380-321-6.

Keywords: social deviations, addiction, biological factors, psychological factors, sociological factors, cultural anthropology, moral model, criminal model

Summary

The article, theoretical in its nature, deals with the causes of addiction to psychoactive substances of individuals without any special focus on a specified age category of persons. The studied phenomena are the theories of addiction formation, which we divide using the cause of the addiction into four basic categories. While researching the opinions of multiple authors, we discovered that the individual causes of formation and the development of addiction are mutually interconnected and complementary, but they also affect the behavior of individuals as individual factors.

In our opinion, each of the defined theories has several weaknesses, but additional research can resolve them or supplement them by new findings that will develop the theory or the factor into a wider context. In defining the individual theories we focused on several scientific disciplines such as genetics, biology, psychology, sociology, cultural anthropology, as well as pharmacology and, finally, addictology, which are actively employed in the research of the topic. These factors overlap in several areas with the historical models that are currently used in some countries with certain modifications, for example in clinical practice when working with addicted patients.

*npor. Mgr. Michaela Kiššová
Katedra kriminológie
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
e-mail: michaela.kissova@minv.sk
tel.: 0961 057 357*

Recenzenti:

doc. PaedDr. Samuel Uhrin, CSc.; JUDr. Michaela Jurisová, PhD.

Miera ochrany obetí trestných činov na území Slovenskej republiky v súčasnosti

Anotácia: V príspevku sa autorka venuje problematike ochrany obetí trestných činov. Autorka poukazuje na súčasný stav v danej oblasti a opisuje pomery v oblasti prijatia zákona o obetiach na území Slovenska. Tiež sa v príspevku autorka zamýšľa nad možnými námetmi pre zefektívnenie ochrany obetí trestných činov.

Kľúčové slová: obeť, trestná činnosť, poškodený, ochrana obetí, restoratívna justícia.

Úvod do problematiky

Restoratívna justícia, ako pertraktovaný pojem, sa čoraz viac začína používať i v našej spoločnosti. Tento pojem, ktorý nachádza svoje uplatnenie v iných krajinách už v dávnej minulosti, čoraz viac rezonuje v súčasnej dobe v trestnom práve európskych krajín. Restoratívna justícia pojednáva a jej základnou tézou, ktorej nositeľkou je restoratívna justícia,¹ je výzva k tomu, že trestná spravodlivosť sa dá dosiahnuť a zrealizovať aj iným spôsobom, inak ako do teraz. Restoratívna spravodlivosť uchopila zločin ako pojem, ako porušenie zákona, ale aj ako udalosť ovplyvňujúcu konkrétnych ľudí s potrebou lekárskej starostlivosti a inej starostlivosti.² Podľa nášho názoru je veľmi správne položiť si na úvod dôležité a podstatné otázky, a to nasledovné: „Ako by mala spoločnosť reagovať na spáchaný trestný čin, čo nasleduje alebo má nasledovať po spáchaní trestného činu? Ako reagovať na podnet, ktorý nám signalizuje, že sa koná bezprávie? Čo je spravodlivosť a čo nie?“

Pokiaľ tieto otázky položíme sami sebe alebo komukoľvek, budú sa aspoň v malej miere odpovede odlišovať. Každý človek má svoj pohľad na reálnu vec, svoje názory a tiež svoje skúsenosti, ktoré ovplyvňujú jeho zmýšľanie a názory. Restoratívna justícia neposkytne jednoznačné a jasne vyhradené odpovede na to, ako pokarhať, potrestať páchatel'a trestného činu a tiež ani na to, ako pomôcť obeti striktným spôsobom. Poskytuje ale nové stanovisko, podnety, skúsenosti, ako by sa mohla spravodlivosť uplatňovať priamo v praxi tak, aby bola čo najefektívnejšia a splňala v čo najvyššej miere požadované výsledky. Tiež poukazuje na skutočnosť, ktorou sa môže spravodlivosť v právnom systéme stať viac a viac dostupnou a tiež v neposlednom rade zrozumiteľnou pre všetkých, pre odbornú ale i laickú verejnosť. Viacero faktorov poukazuje na to, že zaužívaná trestná politika vyčerpala svoje možnosti a nie je schopná zmarit' rast kriminality ani zvládnuť progresívne problémy justície.

V súčasnosti ešte stále viac presadzovaná retributívna justícia sa môže pomenovať krízou trestnej politiky, pretože tradičná politika nedokáže nájsť odpovede na problematiku rastúcej kriminality.³ Restoratívna justícia má tendenciu a kladie si za úlohu na niektoré potreby, požiadavky a podnety spoločnosti reagovať. Reagovať, ale v takej vymedzenej miere, ktorá prispeje v prospech celej spoločnosti a zabezpečí správne fungovanie, správny systém spoločnosti.

¹ Poznámka autora: v anglickom jazyku je používaný výraz „restorative justice“, v slovenskom preklade sa stretávame s termínom restoratívna justícia.

² KURILOVSKÁ, L., 2015. Obete trestných činov ako predmet záujmu restoratívnej justície. In ŠIMUNOVÁ, L., GREGUŠOVÁ, A., JURIŠOVÁ, K. 2015. *Psychológ medzi právnikmi. Pocta profesorovi Gustávovi Dianiškovi k 75. narodeninám*, s. 237.

³ KARABEC, Z., 2003. Koncept restoratívnej justície. In *Restoratívna justícia: Sborník príspevků a dokumentů*, s. 8.

Od 70. rokov 20. storočia sa vo veľkom počte krajín začala vyskytovať celá rada rozličných restoratívnych programov a prístupov, ktoré krajiny začali realizovať práve z dôvodu zlepšovania a zefektívňovania celého právneho systému. Programy a postupy sú neraz poskytované a ponúkané ako potenciálny postup popri už existujúcom, fungujúcom právnom systéme. Na Novom Zélande restoratívna justícia komponuje samotné jadro systému justície a to už od roku 1989. Na porovnanie môžeme uviesť, že Slovenská republika do dnešného dňa nemá platný zákon o obetiach, o čom si myslíme, že je neprípustné. Je vhodné poznamenať, že tak, ako pri zavádzaní trestnej zodpovednosti právnických osôb, aj pri ochrane obetí trestných činov patríme k posledným štátom v rámci Európskej únie, ktoré prijali takúto osobitnú právnu úpravu. Slovenskej republike vyplynula zo Smernice Európskeho parlamentu a Rady⁴, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, povinnosť prijatia legislatívy o obetiach do 16. novembra 2015. Nedodržaním uvedeného termínu a neprijatím legislatívy sme povinnosť vyplývajúcu zo smernice nedodržali, pretože do dnešného dňa v rámci trestného práva neexistuje legálna definícia pojmu obeť.⁵

Trestná legislatíva pracuje aktuálne s pojmom poškodený. Od uvedeného si myslíme a považujeme za správne odvodiť skutočnosť, že ani pomoc obetiam nie je preto v súčasnej dobe poskytovaná v tom kontexte, ako by mala byť, a to tak, aby bola efektívna a pre obeť úplne nápomocná. Formy pomoci obetiam sú rôznorodé a každá z nich plní svoju nenahraditeľnú funkciu. Základné podoby pomoci obetiam si môžeme pre potreby tohto článku rozdeliť na psychologickú, sociálnu a právnu. Tieto formy pomoci obetiam trestných činov považujeme za najzákladnejšie, za také, ktoré sú základom celého podporného piliera osoby, ktorá sa stane nedobrovoľne obeťou trestnej činnosti.

Postavenie obetí a ich ochrana

Obete trestných činov si zaslúžia našu veľkú pozornosť a preto je potrebné klásť dôraz na ich práva a potreby.⁶ Keď sa zamyslíme nad samotným postavením obeť, zistíme, že každá obeť je jedinečná a na základe osobnostných vlastností, úlohy a statusu určitým spôsobom zohráva svoje postavenie pri vzniku trestného činu. Status, ktorý obeť spĺňa pri vzniku a priebehu trestného činu, môže byť rôzny. Rozmedzie statusu môže byť od optimálne pasívneho až po aktívne pričinenie sa na vzniku trestného činu. Pasívne pričinenie sa obeť k vzniku trestného činu môže svedčiť o nechcenom povzbudzovaní až k aktívnemu priamemu provokovaniu páchatel'a, ktoré v páchatel'ovi umocní provokáciu jeho hostilnej agresivity.⁷ Kvantitatívny popis viktimizácie a kvalifikácia miery jej intenzity v národnej či medzinárodnej komparatívnej perspektíve k ucelenému viktimologickému obrazu je veľmi dôležitá z celkového hľadiska zhodnotenia potrieb obetí, ale i spravodlivého potrestania páchatel'a a tiež z utuženia pocitu spoločnosti v spravodlivý trestný systém. Právna úprava platná v našej krajine spomína a upravuje pojem poškodený, pojem obeť nie je spomínaná, resp. je spomínaná na označenie jedného zo subjektov trestného konania, ktorý je zároveň stranou trestného konania.

⁴ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV. Uvedená Smernica je východiskovým právnym dokumentom viktimologickej problematiky európskeho priestoru.

⁵ STRÉMY, T., 2010. Obete kriminality a ich prevencia. In *Obete kriminality: Zborník príspevkov*, s. 273.

⁶ Problematike obetí trestných činov sa venujú aj viaceré odborné konferencie. Pri príležitosti Európskeho dňa obetí trestných činov (22. február) sa venovala aj odborná konferencia v NR SR dňa 21. 2. 2017, ktorej sa autorka článku osobne zúčastnila.

⁷ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol., 2016. *Kriminológia*, s. 138.

Poškodeným na rozdiel od obeť môže byť aj právnická osoba, či štát.⁸ Problematikou viktimológie, resp. s pojmom obeť pracuje kriminológia, ktorá chápe obeť ako výlučne fyzickú osobu, ktorá utrpela trestným činom ujmu akéhokoľvek rázu. V širšom ponímaní však chápe kriminológia ako obeť i osobu, spoločnosť, organizáciu, ktorá bola ohrozená alebo poškodená trestným činom, ale i v najširšom ponímaní chápe kriminológia ako obeť každého, kto utrpel akúkoľvek ujmu spôsobenú nielen priamo trestným činom, ale aj v iných dôsledkoch, napr. v dôsledku vojny, diskriminácie.⁹ Kriminológia ako vedný odbor, ktorého pomenovanie má pôvod v latinčine a v gréčtine, ktorý značí, že kriminológia je veda o zločine, naznačuje a určuje typológiu obeť podľa Fattaha na nasledovné typy obeť: zúčastnená obeť, nezúčastnená obeť, provokujúca obeť, latentná obeť, nepravá obeť.¹⁰ Typológie obeť¹¹, ktoré určuje kriminológia a odborníci z odboru kriminológie, nie sú samoúčelné. Veľkým a adekvátnym nápomocným bodom pri pomoci obeť trestných činov môžu byť práve dané typológie. Znamená to uplatnenie vhodnej a efektívnej aplikácie pomoci obeť.

Obeť, páchatelia, ale i široká verejnosť si často myslia a nadobúdajú pocit, že justícia dostatočne nenapĺňa ich potreby. Je na mieste spomenúť, že aj právni odborníci často vyjadrujú nespokojnosť a žiadajú zmeny. Sú to napr. sudcovia, právnici, probační a mediálni úradníci a iní. Mnoho z nich sa domnieva, že justícia a justičný systém ako také konflikty v spoločnosti skôr prehľbuje. Preto je na mieste využívať nové formy justície, ktoré prinášajú na trestnú politiku iný pohľad. Restoratívna justícia má riešiť vzniknuté a vznikajúce problémy a má viesť k verejnemu poriadku.

Práva obeť kriminality, tak ako aj restoratívna justícia, sa formovali postupne, najväčší rozmach však nastal v dvadsiatom storočí, kedy sa systém právnych noriem začal intenzívnejšie dopĺňať o humánny mechanizmus, ktorý kladie dôraz na posilnenie práv a ochranu obeť a ich odškodnenia. V kontexte náročného právneho systému je potrebné, aby obeť zvládala samotný priebeh konania. Priebeh trestného konania je náročný tak emocionálne, ako aj psychicky. V určitých fázach celého kontextu trestného konania je možné a v niektorých prípadoch dokonca isté, že pôsobia na obeť traumatizujúco. Z uvedeného dôvodu si dovoľíme vymedziť zásady, ktoré je podľa nášho názoru vhodné využívať pri práci s obeťami trestných činov.

Uvedenými zásadami sú:

- Poskytovanie informácií. Obeť má právo na informácie. Preto je potrebné obeť poskytovať informácie, ktoré sú dôležité pre ňu, ale i informácie korešpondujúce s realitou trestného konania. Tu je však potrebné prihliadať na skutočnosť, aby boli tieto informácie obeť podávané zrozumiteľným spôsobom, aby im obeť rozumela a chápala ich podstatu. Tiež je nevyhnutné, aby obeť dokázala selektívne vyvodiť, ktoré informácie sú pre ňu dôležité a ktoré informácie jej môžu byť nápomocné v celom procese, napr. aj v procese dokazovania.
- Obnova pocitu istoty, bezpečia. Jedným z dôsledkov trestného činu je aj skutočnosť, že obeť prestane dôverovať svojmu okoliu a dostáva sa do stavu, kedy naozaj nevie, čo je správne a čo nesprávne. Preto je potrebné zaobchádzať s obeťou tak, aby nadobudla opäť pocit bezpečia, pocit istoty a, samozrejme, bezpodmienečne aj pocit spravodlivosti. Pri obnove pocitu bezpečia je potrebné,

⁸ § 2 zákona č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi v znení neskorších predpisov.

⁹ ŠIMOŤEK, I., 2015. Obeť ako zdroj trestnoprávne relevantných informácií. In ŠIMUNOVÁ, L., GREGUŠOVÁ, A., JURIŠOVÁ, K. 2015. *Psychológ medzi právnikmi. Pocta profesorovi Gustávovi Dianiškovi k 75. narodeninám*, s. 368.

¹⁰ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol., 2016. *Kriminológia*, s. 139.

¹¹ Poznámka autora: Typológia je vedeckou metódou, ktorá roztrieduje obeť trestných činov do určitých typových skupín na základe zhôd a rozdielov preskúmaných javov.

aby kooperovali orgány činné v trestnom konaní, ale i neziskové organizácie, ktoré pôsobia pri ochrane obetí trestných činov.

- Empatia. Počas komunikácie s obeťou a hlavne v momente prvého kontaktu je potrebné, aby bola vedená komunikácia v zmysle empatie a tiež, aby bola dodržiavaná empatia aj počas celej spolupráce s obeťou. V tomto momente je možné spomenúť aj vhodnú komunikáciu tak ako verbálnym, tak aj neverbálnym spôsobom.¹²

Je samozrejmé, že každý trestný prípad je iný, jedinečný a špecifický, a práve preto je potrebné pristupovať k obeti profesionálne a zohľadňovať jedinečné hľadisko bez možného rozdielu či diskriminácie založenej na etnickej alebo spoločenskej báze, či diskriminácie založenej na náboženstve, politickom názore, príslušnosti k národnostnej menšine, veku, pohlaví alebo sexuálnej orientácii. Pokiaľ odborník pristupuje k obeti a snaží sa zmierniť dopad trestného činu na jej osobu, je potrebné a vyžaduje sa, aby prizeral na jednotlivé ukazovatele. Ukazovatele sú u každého iné a preto si myslíme, že je potrebné, aby každý odborný pracovník mal postačujúce vzdelanie, dostatočné skúsenosti, ale i vybudovanú osobnosť, ktorá vzbudzuje v obeti dôveru, pochopenie a porozumenie. Prístup k obeti si vyžaduje zohľadniť vek, pohlavie, vospelosť obeť a okamžité potreby za plného rešpektovania mentálnej a fyzickej integrity. Tiež je veľmi dôležité, aby odborníci, ktorí priamo pracujú s obeťou, obeť neľutovali. Lútosť môže v obeti do určitej miery vyvolať ešte prehĺbenie ujmy, ale samozrejme, je potrebné vyjadriť spoločiténie pre potrebu usvedčenia obeť o tom, že danému odborníkovi na nej záleží.

Rolou obeť v genéze trestného činu, ako aj spôsobmi pomoci obeťiam, sa zaoberá vedný odbor – viktimológia.¹³ Myslíme si a potvrdením toho je aj fakt, že o tom hovorí aj viktimológia, že ujma, ktorá je obeťi spôsobená samotným trestným činom je prvotná a často menej bolestivá, resp. ujma nižšieho stupňa, ako ujma, ktorá nastáva po spáchaní trestného činu a počas trestného konania, ktorého je, samozrejme, zúčastnená aj obeť. Podľa uvedeného je možné viktimizáciu¹⁴ rozdeliť do jednotlivých kategórií, a to na:

- primárna viktimizácia – fyzická (narušenie fyzickej integrity), finančná (úhrada za lekársku starostlivosť), emocionálna ujma (fóbia, strach, úzkosť),
- sekundárna viktimizácia – reakcie štátnych orgánov (nevhodný výsluch obeť), reakcie sociálneho prostredia (výčitky rodiny, nežiaduci prístup lekárskeho personálu),
- terciárna viktimizácia – nemožnosť zaradenia sa obeť do bežného, pred tým žijúceho života.¹⁵

Pokiaľ hovoríme o obeťiach kriminality, môžeme si položiť otázku: „Prečo práve táto obeť, prečo sa to stalo práve jej?“ Odborník Hans von Hentig, ktorý sa venoval problematike obeťi, tvrdil, že obeť je možné klasifikovať. Svoje tvrdenie podložil typológiami obeťi, a to na obeťi týchto skupín:

1. Deti a mládež,
2. ženy,
3. starší ľudia,
4. duševne chorí a duševne poškodení,
5. prisťahovalci,

¹² Poznámka autora: pozri bližšie: DEPARTMENT OF THE TREASURY. Victimology. USA: Federal law enforcement training center. 1989, s. 22 – 27.

¹³ VERNEROVÁ, E., 1985. Vybrané viktimologické problémy. In *Československá kriminalistika*, č. 4, s. 302.

¹⁴ Poznámka autora: Viktimizácia – jednou z jej úloh je aj určenie a skúmanie procesu poškodzovania a spôsobenia ujmy obeťi.

¹⁵ ČÍRTKOVÁ, E., 1998. *Kriminální psychologie*, s. 111.

6. príslušníci menších,
7. osoby trpiace depresiami,
8. osamelí ľudia,
9. tyrani rodín.¹⁶

Po vzhliadnutí na uvedené si dovoľíme tvrdiť, že špecifickou kategóriou obetí sú deti, osoby s fyzickým, mentálnym alebo psychickým postihnutím a seniori. Pokiaľ sa ale zameriame na jednotlivé trestné činy, môžeme povedať, že špecifickým druhom obetí sú obeť trestného činu obchodovania s ľuďmi, znásilnenia, sexuálneho násillia, sexuálneho zneužívania, ktoré sú mimoriadne zraniteľné, nakoľko sú náchylné na prehlbovanie citového zranenia samotnou účasťou na trestnom konaní. Tieto obeť sú traumatizované a často po čase, keď sa stanú obeťou trestného činu, prepadnú napríklad užívaniu drog či požívaniu iných návykových a psychotropných látok.

V predchádzajúcom texte sme spomínali samotný pojem obeť, tiež komplex inštitútov spojených so samotným pojmom obeť. Následne máme v úmysle zamerať sa na konkrétnu ochranu obeť. Je samozrejmé, že prioritnou úlohou štátu ale i trestnej politiky je chrániť účastníkov spoločnosti pred trestnou činnosťou. Avšak pokiaľ dôjde k stavu, kedy štát a ani trestná politika v tom pravom slova zmysle nechránia spoločnosť, resp. účastníka spoločnosti, nastane stav, kedy je potrebné napomôcť obeť. V oblasti pomoci obeť kriminality svoju úlohu zohrávajú okrem štátu aj mimovládne organizácie, zriadené podľa osobitného zákona a vznikajúce z iniciatívy ľudí, ktorí vnímajú systém ochrany obeť ako nedostatočný. Títo pracovníci rôznych neziskových organizácií hľadajú možnosti, ako pomôcť obeť a tiež aj ako zmeniť celý systém zaobchádzania s nimi. Mimovládne organizácie sa venujú aktivitám, ktoré je možné využiť pri pomoci obeť a tak efektívne splniť to, čo majú tieto mimovládne organizácie dané ako prioritu. Myslíme si, že je veľmi prínosné a podnetné, keď mimovládne organizácie riešia psychologickú, právnu a sociálnu pomoc. Kvalitným ukazovateľom je aj fakt vzhliadania na krízovú intervenciu, preventívnu a osvetovú činnosť. Z nášho poznania vyplýva, že pracovníci neziskových organizácií napomáhajú rozvoju sociálnych a komunikačných zručností obeť, ale i upevneniu postavenia obeť na trhu práce, tiež možnosťou umiestnenia detí v krízovom centre.

Obeť trestnej činnosti po spáchaní trestného činu vykazujú znaky zmätenosti. Nevedia sa spamätať z toho, čo sa im stalo, a práve v tejto chvíli majú spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní, majú vypovedať, často majú za úlohu detailne popísať páchatel'a, pokiaľ ten ešte nie je identifikovaný. V tomto čase sú obeť odkázané na pomoc sociálneho pracovníka z dôvodu, že ten im je nápomocný aspoň do určitej miery a vie usmerniť ich počínanie tým najsprávnejším smerom. Napomáha im pri styku s orgánmi činnými v trestnom konaní a tiež pri ostatných potrebných úkonoch.

Tieto organizácie, pôsobiace ako tzv. tretí sektor, majú rozhodujúci význam a nezastupiteľnú úlohu v poskytovaní špecifickej pomoci obeť trestnej činnosti v našej krajine. Myslíme si však, že základom celej pomoci obeť a tiež ochrany obeť by mal byť štát. Štát ako garant efektívnej a účelnej podpory v každom smere pre obeť trestných činov. Tak, ako i Zehr a Mika hovoria o skutočnosti, že obeť a spoločnosť, ktoré boli trestným činom poškodené, potrebujú rekonštrukciu a v dôsledku toho, že obeť, páchatelia, ale i dotknutá spoločnosť, sú kľúčové v oblasti spravodlivosti, je povinnosťou páchatel'a, aby sa veci dali do poriadku a to v čo najvyššej možnej miere. Táto náprava by mala však byť dobrovoľná.¹⁷ My si dovoľíme ešte v krátkosti doplniť toto tvrdenie o fakt, že pri náprave ujmy pre obeť je

¹⁶ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., 2008. *Základy kriminológie*, s. 55.

¹⁷ STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M., 2015. *Restoratívna justícia*, s. 39.

najúčelnejšie prihliadať na jej potreby a zohľadňovať jej postavenie v celom systéme spravodlivosti.

V súčasnej dobe všetky okolnosti nasvedčujú skutočnosti, že Slovenská republika by mala mať samostatný zákon o obetiach. Úlohou zákona o obetiach je zabezpečenie takých služieb a takej adekvátnej pomoci, ktorá je už jasne známa a aplikačnou praxou potvrdená. Veľmi dôležitým faktorom je v tomto čase poukázanie na legislatívnu úpravu týchto potrieb, teda nahliadnutie na dané cez zákon, ktorý to jasne určuje a definuje. Vrátime sa k už spomínanému, a to k faktu, že štát ako taký má morálnu povinnosť postarať sa o občanov, ktorých neochránil pred trestnou činnosťou, čo je jedna z jeho podstatných funkcií. Musí im preto poskytnúť potrebnú bezplatnú a efektívnu pomoc (právnú, psychologickú, praktickú) a tiež odškodniť ich za ujmu, ktorú utrpeli pri spáchaní trestného činu na ich osobu. Multidisciplinárne prepojenie z viacerých odborných odvetví zabezpečuje v čo možno najvyššej možnej miere v obeti pocit istoty a tiež napomáha navodiť stav v spoločnosti, kedy tá vníma prejavovanú pomoc obetiam kriminality ako účelnú. Spomínaným multidisciplinárnym prepojením je napríklad i spojenie psychológa a právnik. Prepojenie týchto dvoch relevantných subjektov zabezpečuje právne, ale i psychologické podložie pre adekvátnu prácu s obeťou trestného činu. Pri zohľadnení, ako vníma obeť určité okolnosti po spáchaní trestného činu, tiež pri zohľadnení jej pocitov a dojmov je možné uvážiť, že obeť potrebuje pomoc ako psychologickú, tak i právnú. Obeť tak nadobúda pocit úplnej istoty i zo strany štátu, i zo strany dôležitej pre jej zmýšľanie v momente, keď sa ocitla v nečakanej životnej situácii, s ktorou sa musí vysporiadať a ďalej fungovať v reálnom živote, v ktorom do času spáchania trestného činu aj žila s pokiaľ čo možným najnižším poškodením.

Počas celého trestného konania, i počas vyšetrovania trestného činu je potrebné, aby bola obeť chránená pred tzv. sekundárnou viktimizáciou. Sekundárnu viktimizáciu sme si už spomínali v predchádzajúcom texte a pri porovnaní s teraz uvádzaným zistíme, že sa tvrdenie delenia na primárnu, sekundárnu a terciárnu prevenciu potvrdilo. Teda je potrebné predchádzať skutočnosti, kedy by mohla byť obeť vystavená stresu, naliehaniu, či traumám zo samotného trestného konania. V tomto momente je potrebné podotknúť, aby sa pamätalo a tiež aby sa vyžadovalo konanie, kedy bude pre obeť zabezpečená ochrana pred atakmi a zastrášaním páchatel'a voči jej osobe v tzv. opakovanej viktimizácii.

Podľa viacerých odborníkov, táto skutočnosť však vyplýva aj z výskumov, je tvrdenie, že obeť majú tendenciu stať sa obeťami opakovane, relevantné. Toto tvrdenie môže nastať z dôvodu, že obeť môže byť aj pre iného páchatel'a „zaujímavá“, pretože obeť je po utrpení ujmy ešte viac zraniteľná a tým pádom i menej ostražitá. S tzv. opakovanou viktimizáciou sa môžeme najčastejšie stretnúť pri trestnom čine domáceho násillia. Trestný čin domáceho násillia je špecifickým druhom trestného činu a jeho špecifickosť spočíva práve v skutočnosti, že obeť a páchatel' sa veľmi dobre poznajú a existujú medzi nimi väzby. Väzby či už rodinné, citové alebo veľmi často aj psychické. Súbor útokov je tak pri domácom násillí opakovaný a upevnený v kruhu rodiny.

Pripravovaný zákon o obetiach

Ako sme už uviedli, do dnešného dňa v našej legislatíve absentuje pojem obeť, obeť trestného činu. Odborníci, ale i verejnosť, ktorá napomáha obetiam trestných činov prostredníctvom neziskových organizácií, sa snažia svoje snahy a svoje úsilie, ktoré vynakladajú na pomoc obetiam trestných činov, abstrahovať a tiež podložiť tomuto snaženiu pevné základy v pripravovanom zákone o obetiach.

Očakávania odborníkov sú zamerané na adekvátnu pomoc a podporu obetí trestných činov. Zákon o obetiach trestných činov je v súčasnosti schválený, kedy vláda Slovenskej republiky návrh zákona prerokovala a schválila dňa 16. augusta 2017¹⁸ a predmetný zákon nadobudne účinnosť od januára 2018. Návrh zákona o obetiach bol spracovávaný v širokej spolupráci so zástupcami Ministerstva vnútra, Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny, Ministerstva zdravotníctva, Ministerstva financií, Generálnej prokuratúry, Koordinačno-metodického centra pre rodovo podmienené a domáce násilie, Ligy za ľudské práva a niektorými ďalšími zainteresovanými odbornými subjektmi. Je pochopiteľné, že v nadväznosti s nadobudnutím účinnosti nového zákona o obetiach dôjde i k zmene náležitých právnych predpisov.¹⁹

Zákon o obetiach, ktorý nadobudne v najbližšej dobe platnosť na území našej krajiny, upravuje, samozrejme, samotný pojem obeť a tiež pojem obzvlášť zraniteľná obeť, ktoré v našej legislatíve, tak ako sme spomínali, absentujú. Pripravovaný zákon o obetiach poníma i už spomínané práva obetí a najmä procesné práva, tie boli v porovnaní s právami páchatel'ov trestných činov veľmi chabé. V trestnom konaní sa v nedávnom čase profilovane dbalo, aby sa neporušili práva páchatel'a, napr. prezumpcia neviny. Samozrejme, aj páchatelia trestných činov majú svoje práva, ktorých dodržiavanie je potrebné a žiaduce, ale popri tejto skutočnosti je potrebné dbať aj na práva a potreby obetí.

Z poznatkov aplikačnej praxe vyplýva, že pri pomoci obetiam je veľmi účelná a efektívna sumárna pomoc viacerých odborníkov, ktorí participujú pri zabezpečení pomoci obetiam trestných činov. Z intencií nového pripravovaného zákona vyplýva skutočnosť, že obeť trestných činov budú mať podľa nového zákona právo na právnu a psychologickú pomoc. Toto právo môžeme hneď aj podložiť skutočnosťami z aplikačnej praxe, kde sme spomínali, že odborníci, s ktorými sme počas spracovania článku boli v kontakte, preferujú a poukazujú na kooperáciu psychológa a právnik. Zákon o obetiach pamätá i na právo na ochranu pred druhotnou a opakovanou viktimizáciou, čo sme tiež pri potrebách obetí už spomínali, a zákon o obetiach taktiež poukazuje na právo finančného odškodnenia obetí a rodinných príslušníkov obetí. Zákon o obetiach však taktiež rieši i financovanie subjektov, ktoré zabezpečujú pomoc obetiam kriminality. Z poznatkov, ktoré nám vyplývajú z komunikácie s oslovenými odborníkmi, je možné konštatovať, že financie ako také sú zjavným problémom i pri nastolení pomoci obetiam. Preto zákon o obetiach hovorí i o financovaní subjektov poskytujúcich pomoc obetiam. Pretože je výlučne potrebné, aby subjekty, ktoré pracujú kumulatívne, neustále boli aj kumulatívne financované. Pri zabezpečení aj týchto podmienok je možné stavať, budovať a systematicky koordinovať pomoc obetiam na pevných základoch. Myslíme si, že je potrebné vytvoriť model pomoci obetiam, ktorý bude založený na všetkých spomínaných princípoch a bude adekvátne reagovať na postupne vznikajúce úskalia.

Nie je veľmi jednoduché vytvoriť takýto systém z dôvodu, že neustály pokrok vo všetkých smeroch udáva krok i vývoju ochrany obetí, a preto takýto model by mal reagovať promptne a okamžite na vzniknuté prekážky. Úprava obetí v slovenskom právnom poriadku stále nenapĺňa očakávania, ktoré nastavujú európske a medzinárodné štandardy. Ide o problematiku, ktorá si vyžaduje multidisciplinárny prístup na zodpovedajúcej úrovni.

Veľmi prínosným sa nám javí aj úmysel zriadenia kontaktných centier pre obeť trestných činov, ktorý je založený na koncepte, že služby pre obeť majú byť poskytované pod jednou strechou a tiež hlavne zrozumiteľným spôsobom – od právneho cez psychologické

¹⁸ ROKOVANIE VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY [online]. [cit. 2017. 11. 10.]. Dostupné na: <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=26782>

¹⁹ Poznámka autora: uvedené zmeny bude možné badať i v Zákonoch č. 301/2005 Z. z. a taktiež dôjde v dôsledku prijatia zákona o obetiach k novelizácii Zákona č. 300/2005 Z. z. s účinnosťou od januára roku 2018.

poradenstvo až po ďalšie nevyhnutné intervencie.²⁰ Taktiež podnetným sa nám javí i fakt, že sa nabáda ku kooperácii medzi orgánmi činnými v trestnom konaní, pracovníkmi občianskych združení i advokátmi a inými subjektmi, ktorí bezprostredne prichádzajú do kontaktu s obeťami. Samozrejme, je veľkým krokom vpred, že zákon o obetiach sa pripravil a svoju platnosť by mal v najbližšej dobe aj nadobudnúť, avšak tiež veľmi dôležitým faktorom je i jeho aplikácia v aplikačnej praxi.

Victim impact statement²¹, ako podnet k ochrane obetí trestnej činnosti

Pôvod pojmu „victim impact statement“ je potrebné hľadať v angloamerickom systéme práva. Prvé prehlásenie obeť v tomto zmysle, tohto charakteru, bolo prvýkrát uskutočnené už v 80. rokoch 20. storočia v Spojených štátoch amerických. Uvedené súviselo s úsilím upevnenia práv obeť a na základe snaženia dobrovoľníkov, ale aj odborníkov, vznikol v USA v roku 2004 súhrnný katalóg práv obeť trestných činov, známy ako Crime Victims' Rights Act.²² Podstatou tejto úpravy, ktorá sa preniesla postupne aj do niektorých krajín Európy, bola, samozrejme, okrem iného aj v tom, že obeť, resp. aj rodina alebo blízki obeť, môžu podať prehlásenie o ujme, resp. o traume, ktorú obeť prežila v následku trestného činu.

Význam celého inštitútu prehlásenia obeť spočíva v skutočnosti, že obeť, resp. jej rodina, blízki môžu napísať, podať prehlásenie obeť s formuláciou faktov o pocitoch obeť. Myslíme si, že prehlásenie uvedeného typu je veľmi účelné najmä pred súdom, kde je obeť vystavená veľkému stresu a v kontexte súbehu viacerých nepriaznivých faktorov nedokáže v tom danom momente vypovedať všetku ujmu, ktorá jej bola spôsobená. Prehlásenie však svoju váhu môže zohrať i v kontexte uvedomenia si páchatel'a, čo spáchal tým, že si priamo vypočuje výsledok jeho činnosti. Prehlásenie môže byť aplikované i pre potreby osoby, proti ktorej sa vedie trestné stíhanie, ktorá taktiež prostredníctvom takéhoto prehlásenia môže vyjadriť svoje pocity zo spáchania trestného činu. Uvedené by bolo vhodné najmä pri uvedomení si osoby, proti ktorej sa vedie trestné stíhanie, čo svojim konaním spôsobil. Uvedené prehlásenie je možné implementovať i v podmienkach našej krajiny. Je však na ďalšej úvahe, ako by sa k danému inštitútu pristupovalo a či by plnil svoj podstatný pôvod a význam. Teoretickým modelom, ktorý tento aspekt „victim impact statement“ vyzdvihuje je, samozrejme, už aj nami spomínaná restoratívna justícia, ktorá rezonuje živou diskusiou medzi odbornou, ale postupom času i laickou verejnosťou.

Pri preštudovaní zahraničnej literatúry, ktorá pojednáva o spomínanom inštitúte „victim impact statement“ sme dospeli k názoru, že tvrdenia o význame a jeho vhodnej aplikačnej praxi sú podložené aj výskumami, ktoré boli realizované v Kanade, ale i v USA²³ a poukazujú na fakt, že absolútne uplatnenie by mal tento inštitút práve pri trestných činoch sexuálneho charakteru. Myslíme si, že je to logické a opodstatnené.

Záver

V uvedenom príspevku predkladáme veľmi živú problematiku o obetiach trestných činov. Téma obeť trestných činov si zaslúži pozornosť každého z nás, a preto je potrebné ju neustále precizovať a dodávať jej na dôležitosti v každom smere nášho poznania. Myslíme si, že veľkým krokom vpred, ktorý nás čaká nasledujúci rok, je prijatie zákona o obetiach. Je však potrebné neustále pokračovať v prehľbovaní a špecifikácii, ktorá účelne podporí celý systém a kódex ochrany obeť trestných činov.

²⁰ Poznámka autora: v dobe spracovania príspevku okolnosti kontaktných centier ešte neboli zreteľné a preto sme sa im podrobnejšie nevenovali. Samozrejme, v prípade existencie kontaktných centier pre obeť trestných činov, naše poznanie budeme smerovať aj týmto smerom.

²¹ Poznámka autora: z anglického jazyka preklad: „Vyhlásenie o vplyve na obeť.“

²² Poznámka autora: z anglického jazyka preklad: „Zákon o právach obeť trestných činov.“

²³ Poznámka autora: jedným z výskumov bol Kellyov výskum z roku 1987.

Literatúra

- ČÍRTKOVÁ, L., 1998. *Kriminální psychologie*. Praha: EUROUNION, 255 s. ISBN 80-85858-70-3.
- DEPARTMENT OF THE TREASURY, 1989. *Victimology*. USA: Federal law enforcement training center, s. 22 – 27.
- DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol., 2016. *Kriminológia*. 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čenek, 405 s. ISBN 978-80-7380-620-0.
- KARABEC, Z., 2003. Koncept restoratívnej justice. In *Restoratívna justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 143 s. ISBN 80-7338-021-8.
- KURILOVSKÁ, L., 2015. Obete trestných činov ako predmet záujmu restoratívnej justice. In ŠIMUNOVÁ, L., GREGUŠOVÁ, A., JURIŠOVÁ, K., 2015. *Psychológ medzi právnikmi. Pocta profesorovi Gustávovi Dianiškovi k 75. narodeninám*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis pre Právnickú fakultu Trnavskej univerzity. Bratislava: VEDA. 344 s. ISBN 978-80-7502-075-8.
- NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J., 2008. *Základy kriminológie*. Praha: Univerzita Karlova. 527 s. ISBN 978-80-7357-376-8.
- STRÉMY, T., 2010. *Obete kriminality a ich prevencia*. In *Obete kriminality: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave*. Bratislava: EUROKÓDEX. 399 s. ISBN 978-80-89447-36-7.
- STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M., 2015. *Restoratívna justícia*. Praha: Leges. 344 s. ISBN 978-80-7502-075-8.
- ŠIMOVČEK, I., 2015. *Obet' ako zdroj trestnoprávne relevantných informácií*. In ŠIMUNOVÁ, L., GREGUŠOVÁ, A., JURIŠOVÁ, K., 2015. *Psychológ medzi právnikmi. Pocta profesorovi Gustávovi Dianiškovi k 75. narodeninám*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis pre Právnickú fakultu Trnavskej univerzity. Bratislava: VEDA. 344 s. ISBN 978-80-7502-075-8.
- VERNEROVÁ, E., 1985. Vybrané viktimologické problémy. In *Československá kriminalistika*. Roč. XVII, č. 4/1985, s. 302.
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV. Uvedená Smernica je východiskovým právnym dokumentom viktimologickej problematiky európskeho priestoru.
- Zákon č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi v znení neskorších predpisov.

Keywords: victim, crime, injured, victim protection, restorative justice

Summary

The victims of crime deserve our attention and in no case must they be ignored in the entire criminal justice system. The current concept of restorative justice refers to the provision of protection and assistance to the victims, as well as to their re-socializing by using a special approach and alternative punishments. The issue of victims of crime is developing in Slovakia and the whole system of protection needs to be built as efficiently as possible. Our article summarizes the current status of the victim of crime in the territory of Slovakia.

*por. Mgr. Patrícia Krásná
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Katedra kriminológie
tel.: 0961 057 425
e-mail: patricia.krasna@minv.sk*

Recenzenti:

Dr. h. c. doc. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.; JUDr. Veronika Marková, PhD.

Trestné činy verejných činiteľov

Anotácia: Príspevok podáva ucelený legislatívny obraz o trestných činoch verejných činiteľov načrtnutý podľa ustanovení Trestného zákona SR. Vychádza z definícií verejných činiteľov a poukazuje na ich neúplnosti. Uvádza zákonom definované trestné činy verejných činiteľov a opisuje formy ich páchania. Podrobne je rozoberaná korupcia, ako v súčasnosti najviac sledovaný trestný čin verejných činiteľov u nás. Opísané sú trestné činy korupcie – prijímanie úplatku, podplácanie a nepriama korupcia a taktiež korupcia v medzinárodnom obchode. Diskutovaná je úloha agenta pri odhaľovaní korupcie, úloha a význam Úradu špeciálnej prokuratúry a Špecializovaného trestného súdu. V závere príspevku je uvedených niekoľko poznámok o prevencii proti trestnej činnosti verejných činiteľov u nás.

Kľúčové slová: verejný činiteľ, trestné činy verejných činiteľov, korupcia, úplatkárske trestné činy, korupčná kriminalita.

Úvod do problematiky

Verejní činitelia rozhodujú v rámci svojich právomocí o významných otázkach verejného záujmu. Majú dôležité kompetencie dotýkajúce sa širokej verejnosti alebo väčších skupín osôb. Je preto dôležité poukázať na problematiku trestných činov súvisiacich s výkonom povinností verejných činiteľov a priblížiť delikty týchto osôb. Zameriam sa vo svojej prednáške na najčastejšie trestné činy verejných činiteľov, ako je zneužívanie právomocí verejného činiteľa, marenie úlohy verejným činiteľom a, samozrejme, korupcia, ktorá je dnes veľmi aktuálnym problémom na Slovensku.

Problematika trestnoprávnej zodpovednosti verejného činiteľa nie je v slovenskom trestnom práve dostatočne rozpracovaná. Výklad právnych noriem týkajúcich sa zodpovednosti verejného činiteľa, ako aj samotný pojem verejného činiteľa, je i v súčasnosti sčasti závislý aj od stanovísk kompetentných inštitúcií, čo pri aplikácii týchto noriem spôsobuje určité problémy. Trestný zákon taxatívne vymedzuje vo svojich jednotlivých ustanoveniach okruh osôb, ktoré sa aktívne podieľajú na plnení úloh štátu. Na jednej strane im poskytuje ochranu, ale na druhej strane špecifikuje trestnú zodpovednosť za zneužitie im zverených právomocí alebo nesplnenie úloh vyplývajúcich z ich kompetencií. Žiadny občan nesmie zneužívať, alebo znevažovať či nerešpektovať zákon a tiež osoby, ktorým sú pridelené špeciálne kompetencie, ich nesmú prekračovať. Nikto nesmie zneužiť svoje práva na škodu štátu, alebo v rozpore so zákonom.

1 K definícii pojmu verejný činiteľ

Význam tohto pojmu je možné ozrejmiť viacerými spôsobmi, a to od laického pohľadu až po vedeckú analýzu. My však budeme vychádzať zo zákonnej definície, ktorú obsahuje Trestný zákon, a to konkrétne v ustanovení § 128 ods. 1 Trestného zákona, podľa ktorého :

„Verejným činiteľom sa na účely tohto zákona rozumie prezident Slovenskej republiky, poslanec Národnej rady Slovenskej republiky, poslanec Európskeho parlamentu, člen vlády, sudca Ústavného súdu Slovenskej republiky, sudca, prokurátor alebo iná osoba zastávajúca funkciu v orgáne verejnej moci, príslušník ozbrojených síl, osoba v služobnom pomere, starosta, predseda vyššieho územného celku, poslanec orgánu územnej samosprávy, štátny zamestnanec alebo zamestnanec orgánu štátnej správy, územnej samosprávy alebo iného štátneho orgánu, osoba, ktorá vykonáva pôsobnosť v rámci právnickej osoby, ktorej zákon zveruje právomoc rozhodovať v oblasti verejnej správy, notár, súdny exekútor, člen lesnej stráže, vodnej stráže, rybárskej stráže, poľovnickej stráže, stráže prírody alebo osoba, ktorá má

oprávnenie člena stráže prírody, ak sa podieľa na plnení úloh spoločnosti a štátu a používa pritom právomoc, ktorá mu bola v rámci zodpovednosti za plnenie týchto úloh zverená.

Pre trestnú zodpovednosť a ochranu verejného činiteľa sa podľa jednotlivých ustanovení tohto zákona vyžaduje, aby trestný čin bol spáchaný v súvislosti s jeho právomocou a zodpovednosťou. Verejným činiteľom je aj sudca alebo úradník medzinárodného súdneho orgánu uznaného Slovenskou republikou alebo funkcionár, alebo iný zodpovedný pracovník orgánu činného v trestnom konaní iného štátu, orgánu Európskej únie alebo orgánu vytvoreného spoločne členskými štátmi Európskej únie, ak na území Slovenskej republiky vykonáva úkony trestného konania takého štátu alebo orgánu; pre jeho ochranu sa podľa ustanovení tohto zákona vyžaduje, aby úkony trestného konania vykonával v súlade s medzinárodnou zmluvou alebo so súhlasom orgánov Slovenskej republiky.“¹

1.1 Riadny a mimoriadny verejný činiteľ

Z definície pojmu verejného činiteľa prirodzene vyplývajú dva okruhy verejných činiteľov. Sú nimi riadny verejný činiteľ a verejný činiteľ mimoriadny.

Verejným činiteľom riadnym rozumieme osobu pochádzajúcu z domáceho slovenského prostredia a pôsobiacu v rámci slovenského právneho poriadku v slovenskom prostredí, i keď niektorí pôsobia alebo môžu pôsobiť i v cudzine, alebo v medzinárodných orgánoch, ale prioritne sú slovenskými predstaviteľmi a majú právomoci udelené alebo uznané právnym poriadkom Slovenskej republiky.

Verejný činiteľ mimoriadny pochádza z cudziny a jeho právomoci vychádzajú zo zahraničných právnych prameňov. Verejný činiteľ mimoriadny, ktorý koná iba časovo obmedzený konkrétny procesný úkon.

Pojem verejný činiteľ riadny je daný určitými základnými znakmi. Sú tri, všetky majú obligatórnu povahu a musia byť v každom konkrétnom prípade naplnené všetky bez výnimky. Ak niektorý z týchto znakov chýba, nemôže ísť o verejného činiteľa. Štvrtý samostatný znak vyplývajúci z § 128 ods. 1 necharakterizuje samotného verejného činiteľa, ale určuje, kedy sa mu môže poskytnúť zvýšená trestnoprávna ochrana, ako aj špeciálna trestnoprávna zodpovednosť podľa prvého a druhého dielu 8. hlavy osobitnej časti Trestného zákona.

1.2 Zahraničný verejný činiteľ

Všeobecným spôsobom je tento pojem definovaný podľa § 128 ods. 2 Trestného zákona: „Zahraničným verejným činiteľom sa na účely tohto zákona rozumie osoba, ktorá zastáva funkciu:

- a) v zákonodarnom orgáne, súdnom orgáne alebo v orgáne verejnej správy cudzieho štátu vrátane hlavy štátu, alebo
- b) v právnickej osobe, v ktorej má rozhodujúci vplyv cudzí štát, alebo v medzinárodnej organizácii vytvorenej štátmi alebo inými subjektmi medzinárodného práva verejného, ak je s výkonom takej funkcie spojená právomoc pri obstarávaní verejných záležitostí a trestný čin bol spáchaný v súvislosti s touto právomocou.“²

Môžeme konštatovať, že zahraničným verejným činiteľom je každá osoba, ktorá má legislatívnu, správnu alebo súdnu funkciu v cudzej krajine, či už na základe menovania alebo

¹ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon § 128 ods. 1.

² Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon § 128 ods. 2.

zvolenia a tiež každá osoba, ktorá vykonáva verejnú funkciu pre cudziu krajinu vrátane výkonu pre verejný orgán alebo verejný podnik a každého činiteľa alebo zástupcu verejnej medzinárodnej organizácie.

Verejný činiteľ je chránená osoba

Podstatným atribútom verejného činiteľa je, že je chránená osoba, čo vyplýva z ustanovenia § 139 písm. h) Trestného zákona, podľa ktorého sa chránenou osobou rozumie verejný činiteľ alebo osoba, ktorá plní svoje povinnosti vyplývajúce zo zákona.

2 Trestné činy verejných činiteľov

Trestný zákon určuje trestné činy, ktoré priamo ohrozujú chod právneho štátu narušením alebo ohrozením poriadku vo verejných veciach tak, že ohrozujú riadny a bezproblémový chod štátnych inštitúcií a iných orgánov verejnej moci niektorým z konaní uvedených v skutkových podstatách jednotlivých trestných činov. Pod vecami verejnými rozumieme tie, na ktorých riadnom a nerušenom výkone má záujem celá spoločnosť.

2.1 Zneužívanie právomoci verejného činiteľa

Jedným z najčastejšie páchaných trestných činov verejných činiteľov je zneužívanie právomoci verejného činiteľa. Trestný čin zneužívania právomoci verejného činiteľa možno spáchať rôznymi spôsobmi konania, a to:

- Vykonávaním právomoci ako verejného činiteľa spôsobom, ktorý odporuje zákonu. To znamená, že páchatel' vykonáva činnosti vyplývajúce mu z právomoci úmyselne v rozpore so zákonom alebo právnym predpisom, ktorý upravuje jeho právomoc. Ide o porušenie alebo obchádzanie konkrétneho zákona (napr. Trestného poriadku), alebo konkrétneho právneho predpisu vydaného na základe zákona. Vykonávaním právomoci verejného činiteľa spôsobom odporujúcim zákonu musí verejný činiteľ konať aktívne, teda vyžaduje sa jeho aktívne pôsobenie.
(Ako príklad uvediem podozrenie zo spáchania trestného činu sudcu, ktorý je dôvodne podozrivý zo spáchania trestného činu zneužívania právomoci verejného činiteľa, pričom činu sa mal dopustiť tak, že po tom, čo ako sudca Okresného súdu zaviazal žalovaného zaplatiť žalobcovi sumu 500 000 eur s príslušenstvom, sa následne rozhodovalo o troch žiadostiach vedených na Exekútorskom úrade o udelenie poverenia na vykonanie exekúcie na vymoženie pohľadávky, pričom exekútorovi vydal poverenia na vykonanie troch samostatných exekúcií na vymoženie jednej pohľadávky, priznanej jedným vykonateľným rozhodnutím pre jedného oprávneného a proti jednému povinnému, čím ako sudca obišiel zákonné ustanovenia a umožnil tak súdnemu exekútorovi vymôcť od povinného trojnásobnú maximálnu odmenu.)
- Ďalej možno tento trestný čin spáchať prekročením právomoci verejného činiteľa. Právomoc prekročí ten, kto úmyselne rozhoduje alebo vykonáva činnosti, ktoré nepatria do jeho právomoci. Prekročiť právomoc môže verejný činiteľ tak, že rozhoduje alebo robí opatrenia, ktoré patria do právomoci jeho nadriadeného, ale aj nadriadený verejný činiteľ, ak vykonáva právomoci svojho podriadeného, na ktoré nie je sám podľa zákona oprávnený. Právomoc prekračuje aj ten verejný činiteľ, ktorý si v rozpore so zákonom prisvojuje oprávnenia kolektívneho orgánu, administratívny zamestnanec, ktorý je v odbore svojej pôsobnosti verejným činiteľom a prisvojuje si oprávnenia voleného orgánu, alebo verejný činiteľ, ktorý na určitý úkon potrebuje splnomocnenie a koná bez

daného splnomocnenia. V takom prípade, ak právomoc nie je vymedzená zákonom alebo iným právnym predpisom, treba vychádzať z úloh, ktoré funkcionár plní pri svojej bežnej praxi. V každom prípade je však potrebné, aby išlo o osobu, ktorá má charakter verejného činiteľa, ibaže si svoje právomoci svojvoľne rozšíri. Treba pritom starostlivo skúmať, či takto fakticky vymedzenú právomoc prekročil úmyselne a v akej veci treba vidieť toto úmyselné prekročenie. Aj v tomto prípade hovoríme o aktívnej činnosti. Osoba, ktorá nemá postavenie verejného činiteľa, svojvoľne urobí rozhodnutia alebo vykonáva činnosť patriacu do kompetencie skutočného verejného činiteľa, sa nemôže dopustiť tohto trestného činu. V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že verejný činiteľ, ktorý prekročí svoju právomoc, sa nemôže stať beztrestným len preto, lebo nadriadený orgán, do ktorého právomoci inak vec patrí, dodatočne jeho konanie schváli, alebo s ním vysloví súhlas, iba ak by vzhľadom na okolnosti prípadu nešlo o trestný čin.

- Tento trestný čin možno ďalej spáchať aj nesplnením povinnosti vyplývajúcej z právomoci alebo z rozhodnutia súdu. Táto povinnosť môže vyplývať zo zákona alebo iného právneho predpisu, ale aj z faktickej pracovnej náplne verejného činiteľa, alebo z právoplatného rozhodnutia súdu, musí však mať povahu povinnosti ktorá vyplýva z právomoci. Na trestnosť nestačí, ak verejný činiteľ nesplní niektorú z bežných pracovných povinností (napr. nepríde do práce, nepracuje aktívne a pod.). Ak verejný činiteľ nedodržiava pracovný čas, nie je to zneužívanie právomoci, ale porušovanie pracovnej disciplíny. Nezodpovedným výkonom svojej práce sa nemožno dopustiť zneužívania právomoci verejného činiteľa. Povinnosť nesplní aj ten, kto ju úmyselne „zabudne“ splniť, ale pritom si je vedomý možných následkov svojej nečinnosti. Opomenutím plniť svoje povinnosti vyplývajúce z právomoci je konanie úmyselné, ktoré spočíva v nekonaní. V tomto prípade ide o pasívnu formu konania.“

Zneužívanie právomoci verejného činiteľa je trestným činom poruchovým, pretože konaním páchatel'a nastáva vždy porucha v riadnom a nerušenom chode orgánov verejnej moci, a to porucha v riadnom výkone právomoci konkrétneho verejného činiteľa, ktorý zneužil svoju právomoc. Iné škody môžu nastať (napr. na majetku alebo zdraví poškodeného), ale na dokonanie trestného činu stačí, že hrozili.

Subjektívna stránka tohto trestného činu vyžaduje úmyselné zavinenie, pri ktorom páchatel' zneužíva svoju právomoc verejného činiteľa úmyselne tým, že uskutoční niektoré z uvedených konaní.

Ďalšou dôležitou podmienkou je úmysel spôsobiť inému škodu alebo zadovážiť sebe alebo inému prospech. Oba prvky sú rovnocenné a v skutkovej podstate majú alternatívne postavenie. Stačí, ak má páchatel' úmysel naplniť iba jeden z daných skutkov. Nie je však vylúčená situácia, že páchatel' má oba motívy súčasne, čiže chce spôsobiť inému škodu a zároveň zadovážiť sebe alebo inému prospech. Táto podmienka je zaradená do subjektívnej stránky tejto skutkovej podstaty ako povinný prvok. Predstavuje motív konania a zároveň cieľ páchatel'a, ktorý musí byť páchatel'ovi preukázaný, inak nemôžeme hovoriť o trestnom čine zneužívania právomoci verejného činiteľa. Na dokonanie činu sa nevyžaduje, aby škoda skutočne vznikla, alebo aby páchatel' skutočne zadovážil sebe alebo inému neoprávnený prospech. Stačí, ak to páchatel' chcel spôsobiť zneužitím právomoci. Škodou sa rozumie nielen škoda materiálna, ale aj škoda na právach, zdraví, morálna a iná škoda, čiže nemateriálna škoda.

Na trestnosť činu sa nevyžaduje spôsobenie škody aspoň malej tak, ako je to pri trestných činoch majetkových. Znak „inému“ podľa tohto ustanovenia znamená, že akejkol'vek fyzickej alebo právnickej osobe alebo inštitúcii, orgánu, ako aj štátu, bez zreteľa na ich vzťah k verejnému činiteľovi.

Neoprávnený prospech môže byť pre samotného páchatel'a, ale môže byť aj pre inú osobu odlišnú od páchatel'a. Prospech môže byť tak materiálnej ako aj nemateriálnej povahy. Je ním každé neoprávnené zvýhodnenie, na ktoré by verejný činiteľ alebo iný nemal právo (napr. nestíhanie páchatel'a trestného činu alebo naopak, docielenie usvedčenia vynúteným priznaním a podobne). Neoprávneným prospechom môže byť aj znevýhodnenie inej osoby, ktorú páchatel' v postavení verejného činiteľa, v rozpore so svojimi povinnosťami, informuje (napr. o akcii pripravovanej políciou).

Okolnosťou podmieňujúcou použitie vyššej trestnej sadzby je spáchanie činu závažnejším spôsobom konania na chránenej osobe, z osobitného motívu, alebo preto, aby páchatel' inému zmaril alebo sťažil uplatnenie jeho základných práv a slobôd, spôsobenie ťažkej ujmy na zdraví alebo smrti, spôsobenie značnej škody, spôsobenie ťažkej ujmy na zdraví viacerým osobám alebo smrti viacerých osôb, spôsobenie škody veľkého rozsahu, alebo iného obzvlášť závažného následku, alebo ak je spáchaný čin za krízovej situácie.

2.2 Marenie úlohy verejným činiteľom

Objektom tohto trestného činu je riadny a ničím nerušený výkon právomoci verejných činiteľov. Podľa tohto ustanovenia sa stíha len za závažné porušenie povinnosti verejného činiteľa zavinené z nedbanlivosti, ktorého následkom je zmarenie splnenia dôležitej úlohy. Porušenie právomoci z nedbanlivosti, ktoré nemá intenzitu závažného, sa spravidla rieši disciplinárne, pričom uvedené posúdenie, či ide o závažné porušenie, závisí od toho ktorého konkrétneho prípadu. Konania sa musí verejný činiteľ dopustiť pri výkone svojej právomoci, ktorej rozsah treba zistiť pri skúmaní, či sú splnené zákonné znaky tohto trestného činu.

Zmarením sa rozumie znemožnenie splnenia určitej úlohy úplne alebo v podstatnej miere, alebo nemožnosť jej splnenia načas. Zákon v tomto prípade chráni iba veľmi dôležité úlohy. Či je úloha dôležitá, vyplýva z jej konkrétneho charakteru a v každom jednotlivom prípade ju treba skúmať osobitne z tejto stránky.

Subjektívna stránka má predpoklad zavinenia z nedbanlivosti.

Predmetom tohto trestného činu je záujem štátu na riadnom výkone právomoci a dôslednom plnení úloh verejných činiteľov. Na naplnenie objektívnej stránky je potrebné, aby bola dôležitá úloha skutočne verejným činiteľom zmarená.

Subjekt tohto trestného činu je špeciálny, môže ním byť jedine verejný činiteľ uvedený v Trestnom zákone. Aj v tomto prípade ide o skutkovú podstatu so značne zúženým okruhom páchatel'ov. Z hľadiska subjektívnej stránky skutkovej podstaty tohto trestného činu postačuje zavinenie z nedbanlivosti.

2.3 Korupcia

Najznámejším a rozhodne najmedializovanejším trestným činom je korupcia. Korupcia dnes patrí do kontextu najzávažnejších problémov Slovenska. Očami verejnosti je vnímaná ako jeden z najzávažnejších spoločenských problémov. V rebríčku spontánne uvádzaných problémov sa konkrétne korupcia umiestnila na štvrtom mieste po problémoch, akými sú životná úroveň, nezamestnanosť a zdravotníctvo. Korupcia je o to závažnejším trestným činom, že sa s ňou takmer vždy spája aj okamžitá medializácia, o to náročnejšia je potom i obhajoba a i ďalší život páchatel'a, ktorý je zväčša okamžite medializovaný a svojim spôsobom vyčlenený zo spoločnosti, teda v porovnaní s inými trestnými činmi má závažnejšie následky i z hľadiska psychického charakteru a rovnako aj osobného, súkromného a, samozrejme, pracovného. Osoby – páchatelia korupcie po tom, ako boli medializovaní, majú veľký problém znova sa zamestnať, ako aj so začlenením do spoločnosti, a to veľakrát aj v prípade, že vôbec neboli odsúdení za tento trestný čin. Preto je podľa môjho názoru potrebné postupovať opatrne pri

odhaľovani trestných činov korupcie, nakoľko je potrebné uvedomiť si i následky už samotného vznesenia obvinenia z korupcie. Často sa na uvedené následky a dôsledky vôbec nemyslí, okamžite po tom, ako bolo niekomu vznesené obvinenie za korupciu, je táto osoba medializovaná a doslova vyčlenená zo spoločnosti, pričom k odsúdeniu tejto osoby často vôbec nepríde. To už ale média obyčajne neuvádzajú a vôbec sa nepokúšia o nápravu poškodenej verejnej mienky o danej osobe, ktorú spôsobili, lebo to už nie sú tak „zaujímavé“ témy. Títo ľudia však zostávajú doslova odpísaní, pretože spoločnosť ich má zaľixovaných ako páchatel'ov korupcie a dáva od nich ruky preč.

Korupciou sa vo všeobecnosti rozumie skazenosť, predajnosť, úplatkárstvo, teda prijímanie úplatku i podplácanie, ale aj akékoľvek správanie k osobám, ktorým sú zverené kompetencie vo verejnom alebo súkromnom sektore, ktoré odporuje povinnostiam vyplývajúcim z ich postavenia a ktoré smeruje k získavaniu nenáležitých výhod.

V treťom diele ôsmej hlavy Trestného zákona sú zaradené trestné činy korupcie, pričom o samotnej korupcii môžeme povedať, že jej jednotnú a presnú definíciu nepoznáme. Ide o trestné činy, ktoré sú úmyselnými prečinmi, ako aj zločinmi.

Konkrétnymi formami korupcie sú: úplatkárstvo, podplácanie úradníkov, policajných orgánov a verejných činiteľ'ov. Korumpovať znamená mravne kaziť, upadať, podplácať, dávať niekomu úplatky alebo iné nenáležité výhody.

Korupcia je prijímanie úplatku alebo inej nenáležitej výhody, podplácanie alebo nepriama korupcia, keď osoba priamo alebo prostredníctvom sprostredkovateľa pre seba či inú osobu prijme, žiada, dá si sľúbiť úplatok alebo poskytne, sľúbi úplatok, neoprávnený prospech za zneužitie zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie, alebo v súvislosti s obstarávaním vecí všeobecného záujmu, či pri realizácii medzinárodného obchodu poruší svoje povinnosti, alebo neodôvodnene uprednostní inú osobu pred inými osobami, alebo svojím vplyvom bude pôsobiť na výkon právomoci osôb, aby porušili svojou právnou normou stanovené povinnosti.

Vo verejnej správe sa najčastejšie korupcia vyskytuje pri zaobstarávaní vecí verejných. Trestné činy korupcie páchané súbežne s inými trestnými činmi v jednotlivých rezortoch a inštitúciách sa vyskytujú napríklad pri neoprávnenom uzatváraní zmlúv o nebytových priestoroch, prenájme priestorov, prevode majetku obce na iné spoločnosti často s neoprávneným nakladaním s finančnými prostriedkami, majetkom štátu a obcí spravidla pracovníkmi štátnej správy a samosprávy. Často v spojitosti s neoprávneným poberaním mzdy obyčajne vedúcim pracovníkom, fiktívnou fakturáciou prác, ktoré mali byť vykonané pre obecný úrad, použitím finančných prostriedkov obce pre vlastnú potrebu starostu, neoprávneným poberaním zvýšeného platu, ktoré neschválilo obecné zastupiteľstvo, poskytnutím alebo prijímaním úplatku za obstaranie mestského bytu mimo poradia, odsúhlasením záložného práva bez súhlasu zastupiteľstvo, čerpaním nevýhodného úveru, so zvýhodnením starostu pri neodôvodnenom priznaní príplatku za riadenie a iné korupčné konania spojené spravidla s porušením právomoci verejného činiteľa.

Trestné činy korupcie možno členiť na:

- a) prijímanie úplatku (§ 328 až 331),
- b) podplácanie (§ 332 až 334),
- c) nepriamu korupciu (§ 336).

2.3.1. Úplatok

Úplatkom podľa § 131 ods. 3 je vec alebo iné plnenie majetkovej či nemajetkovej povahy, na ktoré nie je právny nárok. Je ním akákoľvek neoprávnená výhoda spočívajúca v priamom majetkovom obohatení alebo iné zvýhodnenie, ktoré sa poskytne podplatennej osobe,

alebo ktoré sa má poskytnúť podplácanej osobe, alebo s jej súhlasom inej osobe a na ktoré nemá táto ani iná osoba nárok. Úplatok môže spočívať v priamom majetkovom plnení (peniaze, vec, iné naturálne plnenie) alebo vo výhodách iného druhu (vzájomná protislužba, výhodné prenajatie bytu a pod.). Prostriedkom úplatku môže byť aj prospech, ktorý nemá majetkovú povahu (napr. prednostné vybavenie veci).

Na základe medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky (Dohovor o boji s podplácaním zahraničných verejných činiteľov v medzinárodných obchodných transakciách) boli medzi trestné činy korupcie zaradené :

- a) prijímanie úplatku zahraničným verejným činiteľom a ďalšími osobami (§ 330),
- b) podplácanie zahraničného verejného činiteľa (§ 334).

Objektom trestných činov korupcie (prijímania úplatku i podplácania) je nestranné, osobnými záujmami neovplyvnené, plnenie povinností vyplývajúcich zo zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie, ako aj nestranný, osobnými záujmami neovplyvnený postup pri obstarávaní vecí všeobecného záujmu.

Z hľadiska subjektívnej stránky sa vo všetkých skutkových podstatách trestných činov korupcie vyžaduje úmyselné zavinenie. Neprekazenie a neoznámenie trestných činov korupcie je trestné v každom prípade.

2.3.2 Prijímanie úplatku

Prijímanie úplatku podľa § 328 ods. 1 je prečinom, podľa odseku 2 a 3 zločinom. Tohto trestného činu sa môže dopustiť osoba, ktorá priamo alebo cez sprostredkovateľa, pre seba alebo pre inú osobu prijme, žiada alebo si dá sľúbiť úplatok, aby konala alebo sa zdržala konania tak, že poruší svoje povinnosti vyplývajúce zo zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie. O prijatie úplatku ide vtedy, keď sa páchatelovi s jeho vedomím, priamo alebo cez sprostredkovateľa, dostane úplatok do dispozície (nevyžaduje sa predchádzajúci výslovný súhlas alebo dohoda), a to aj v prípade, ak ho páchatel prijme pre iného.

Prijatím úplatku, a teda ani podplácaním, nie je poskytnutie a prijatie tzv. všimného (tringeltu) na miestach, kde je zvyčajné, pretože v takomto prípade nemôžeme hovoriť o spojitosti s vecou všeobecného záujmu a ani o porušení povinností vyplývajúcich zo zamestnania. To isté platí pri odovzdaní i prijatí drobného darčeka poskytnutého z vďačnosti. Podľa odboru boja proti korupcii boli dokumentované rôzne prípady v súvislosti s prijímaním úplatku, napríklad pracovníci zdokumentovali trestný čin prijímania úplatku a inej nenáležitej výhody podľa § 328 ods. 1 Trestného zákona a trestný čin zneužitia právomoci verejného činiteľa podľa § 326 Trestného zákona, ktorého sa dopustil právnik ako správca konkurznej podstaty. Právnik si opakovane vyžiadala a prevzala úplatok v sume 50 000 eur za to, že ako správca konkurznej podstaty uprednostnil určené osoby pri kúpe nehnuteľnosti.

Páchatel si dá sľúbiť úplatok, ak neodmietne ponuku úplatku a berie ju ako záväzný sľub, a to aj keď je tento úplatok sľúbený pre inú osobu. Nezáleží na tom, či neskôr dôjde k splneniu daného sľubu a úplatok bude poskytnutý. Už samo prijatie sľubu je dokonaným trestným činom. V tomto prípade je príprava povýšená na dokonaný trestný čin.

Páchatel žiada úplatok vtedy, ak zreteľne, výslovne, písomne alebo inak prejaví svoju vôľu získať pre seba alebo pre inú osobu úplatok či iný náležitý prospech. Pri „žiadaní“ sa nevyžaduje, aby páchatel o úplatok žiadal výslovne, stačí akékoľvek konanie, z ktorého je zrejmé, že páchatel úplatok očakáva a chce prijať. Nejde však o žiadanie úplatku, ak niekto navodí takú situáciu, pri ktorej opisuje či zveľičuje svoje ťažkosti (finančné, zdravotné a iné) v úmysle vzbudiť súcit, a tak primäť osobu, aby úplatok vyslovene ponúkla. Podmienkou je, že pritom priamo a tiež nepriamo a ani konkludentne nevyjadří žiadosť o úplatok.

Sprostredkovateľ by v prípade žiadania o úplatok mohol byť trestne zodpovedný ako účastník tohto trestného činu, najmä v postavení pomocníka, ale nie je vylúčený ani ako organizátor, prípadne návodca trestného činu.

Páchatelom môže byť len osoba, ktorá má zamestnanie, povolanie, postavenie alebo funkciu, z ktorej jej vyplývajú povinnosti takého druhu, ktoré môže za úplatok porušiť. Je samozrejmé, že ide o také povinnosti, ktoré „stoja za úplatok“, zákon ich však žiadnym spôsobom bližšie nevymedzuje a nešpecifikuje. Z daného hľadiska ide o pomerne široko formulovanú skutkovú podstatu, ktorej použitie je možné vo veľkom rozsahu. Nie je ustanovená podmienka, že páchatel musí pôsobiť vo sfére verejného záujmu. Táto skutková podstata, oproti predchádzajúcemu stavu, rozširuje trestnosť prijímania úplatku aj o súkromnú sféru, kde dosiaľ trestná zodpovednosť spravidla neprichádzala do úvahy.

Rozhodujúce na dokonanie tohto trestného činu je, že páchatel prijme, žiada alebo si dá sľúbiť úplatok v uvedenom úmysle. Nevyžaduje sa, aby páchatel skutočne konal alebo sa zdržal konania, a tým porušil svoje povinnosti vyplývajúce z jeho zamestnania, povolania alebo postavenia či funkcie.

Subjektívna stránka tohto trestného činu vyžaduje úmyselné zavinenie, ktoré zahŕňa nielen úmysel prijať, žiadať alebo si dať sľúbiť úplatok, ale aj úmysel za úplatok konať alebo sa zdržať konania, a tak porušiť svoje povinnosti vyplývajúce zo zákona. Ak by páchatel nemal úmysel konať alebo sa zdržať uvedeného konania, nešlo by o korupciu, ale mohlo by to byť kvalifikované ako niektoré z podvodných konaní.³

Ďalšia skutková podstata prijímania úplatku je v súvislosti s obstarávaním vecí všeobecného záujmu. Tohto trestného činu sa môže dopustiť ten, kto v súvislosti s obstarávaním vecí všeobecného záujmu priamo alebo cez sprostredkovateľa pre seba alebo inú osobu prijme, žiada alebo si dá sľúbiť úplatok. Vecou všeobecného záujmu sa podľa § 131 ods. 1 rozumie záujem presahujúci rámec individuálnych práv a záujmov jednotlivcov, ktorý je dôležitý z hľadiska záujmov širokej spoločnosti. Ide o obstarávanie všetkých úloh, na plnení ktorých má záujem celá spoločnosť, právnické osoby, alebo aspoň väčšia skupina ľudí, ktorí ani nemusia byť občanmi Slovenskej republiky. Naproti tomu sem nepatria činnosti občanov, ktoré vyplývajú z ich osobných práv alebo povinností (napr. zvýhodnenie najvyššej ponuky pri prenajatí bytu, pri predaji nehnuteľnosti, pri zmene zamestnania).

Obstarávaním vecí všeobecného záujmu je nielen samo rozhodovanie o nich, ale aj ďalšie činnosti, ktoré rozhodnutie môžu ovplyvniť (napr. vypísanie takých podmienok pri konkurze, ktoré jednoznačne zvýhodňuje jedného uchádzača).

Trestný čin je dokonaný prijatím, žiadaním alebo prijatím sľubu v situácii, keď páchatel takto urobí v súvislosti s obstaraním vecí všeobecného záujmu, to znamená, že za úplatok je ochotný takúto vec obstaráť alebo vybaviť. Ak páchatel úplatok prijme, ale nemá v úmysle vybaviť vec všeobecného záujmu, pretože to napríklad nie je v jeho silách, alebo tak nemieni urobiť z iných dôvodov, nejde o prijímanie úplatku, ale o podvod.

Subjekt je všeobecný, páchatelom teda môže byť každá trestne zodpovedná osoba.

Objektom je riadne a nerušené vykonávanie úradných povinností zahraničného verejného činiteľa pri realizácii zahraničného obchodu a riadny a neovplyvnený výkon funkcie taxatívne vymenovaných osôb.

2.3.3 Podplácanie

Je upravené v § 332, 333 a 334 Trestného zákona. Objektom trestného činu podplácania je záujem na riadnom, nestrannom a zákonnom obstarávaní vecí vo všetkých oblastiach verejného života. Ponúknuť úplatok je možné rôznym spôsobom. Slovné, ale aj naznačením,

³ JELÍNEK, J., 2009. Pojem trestného činu a kategorizace trestných činů. In *Bulletin advokacie*, č. 10, s. 36 – 40.

posunkom alebo gestom. Výroky typu „neskôr sa vyrovnáme“, alebo „nemajte strach, určite neprerobíte“, sa tiež môžu považovať za ponúknutie úplatku. Ide o akékoľvek konanie, z ktorého je zrejmé, že páchatel' má úmysel dať úplatok alebo úplatok dal. Treba mať na pamäti, že trestné nie je len poskytnutie úplatku, ale aj jeho prisľúbenie a trestné je aj použitie sprostredkovateľa na toto konanie.

Teda za spáchanie trestného činu podplácania je zodpovedná každá osoba, ktorá poskytne (či už priamo alebo sprostredkovane) úplatok alebo inú nenáležitú výhodu, alebo ich sľúbi inému, aby ten zneužil svoje zamestnanie, povolanie, postavenie alebo funkciu na poskytnutie výhody niektorej osobe, alebo na jej neodôvodnené uprednostnenie pred iným, alebo z toho dôvodu priamo, alebo cez sprostredkovateľa, poskytne alebo sľúbi úplatok alebo inú nenáležitú výhodu akejkoľvek inej osobe. Špecifickým prípadom je podplácanie sudcov. Vtedy sa okrem iného páchatel' dopúšťa aj trestného činu zasahovania do nezávislosti súdov.

2.3.4 Nepriama korupcia

Trestný čin nepriamej korupcie je upravený v § 336 ods. 1 nasledovne: „Kto priamo alebo cez sprostredkovateľa pre seba alebo pre inú osobu prijme, žiada alebo dá si sľúbiť úplatok za to, že bude svojím vplyvom pôsobiť na výkon právomoci osoby uvedenej v § 328, § 329 alebo § 330, alebo za to, že tak už urobil, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky. Kto priamo alebo cez sprostredkovateľa inému poskytne alebo sľúbi úplatok za to, že bude svojím vplyvom pôsobiť na výkon právomoci osoby uvedenej v § 332, § 333 alebo § 334, alebo za to, že tak už urobil, alebo z tohto dôvodu poskytne, ponúkne alebo sľúbi úplatok inej osobe, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.“⁴

Trestné sú teda i tzv. nepriame formy prijímania úplatku a podplácania. Trestne zodpovedný je nielen ten, kto vybavuje, ale aj ten, kto sľúbi vybavenie prostredníctvom využitia svojho vplyvu na kompetentnú osobu, prípadne za toto prijme alebo žiada úplatok. Trestné je napríklad to, keď niekto prisľúbi vybaviť inému určitú vec, lebo sa pozná s prezidentom Policajného zboru. Ak za toto žiada alebo prijme úplatok, dopúšťa sa trestného činu, rovnako ako osoba, ktorá mu úplatok dá, ponúkne alebo sľúbi, pričom nie je dôležité, či dotýčny známy vo veci v skutočnosti niečo urobil alebo nie.

V súčasnosti sú v našom právnom poriadku zavedené i nové druhy korupcie, a to volebná korupcia, ktorá je upravená v ustanovení § 336a Trestného zákona a športová korupcia, ustanovená v § 336b Trestného zákona. Uvedené trestné činy boli zakotvené do nášho Trestného zákona v súvislosti s potrebou reagovať na neustále sa zväčšujúcu problematiku súvisiacu s tzv. „kupovaním hlasov“ pri voľbách, ako aj iných problémoch súvisiacich s voľbami, ktoré ako môžeme sledovať, čím ďalej tým viac rastú, rovnako aj problematika so športovou korupciou a s tzv. „kupovaním“ alebo iným „ovplyvňovaním“ výsledkov zápasov a iných problémov.

2.3.5 Korupcia v medzinárodnom obchode

V § 330 je ustanovená trestná zodpovednosť za korupciu v oblasti medzinárodného obchodu. Prijímaním úplatku podľa § 330 sa zahraničný verejný činiteľ dopustí tým, že priamo, alebo cez sprostredkovateľa pre seba alebo pre inú osobu prijme, žiada alebo si dá sľúbiť úplatok v súvislosti s výkonom úradných povinností v úmysle, aby sa získala alebo zachovala neprímeraná výhoda pri realizácii medzinárodného obchodu. Pre trestnosť prijímania úplatku je rozhodujúce, že zahraničný verejný činiteľ ako špeciálny subjekt tohto trestného činu prijal,

⁴ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon § 336 ods. 1.

žiadal alebo si dal sľúbiť úplatok v súvislosti s výkonom svojich úradných povinností daných zákonom.

2.4 Úloha agenta

S odhaľovaním korupcie úzko súvisí úloha agenta, ktorý zohráva významnú rolu pri odhaľovaní trestných činov korupcie. Plnenie úlohy agenta je okolnosť vylučujúca protiprávnosť trestného činu podplácania a nepriamej korupcie.

Agent je dosť kontroverzná postava, s ktorou niektorí súhlasia, iní (najmä obhajcovia) s týmto inštitútom absolútne nesúhlasia. Základným princípom agenta je princíp provokácie, inými slovami, ponúknutie úplatku.

Podľa § 10 ods. 20 Trestného poriadku: „Agentom je príslušník Policajného zboru SR alebo príslušník polície iného štátu, ktorý na základe príkazu prokurátora alebo súdu prispieva k odhaľovaniu, zisťovaniu a usvedčovaniu páchatel'ov zločinu, trestných činov, uvedených v treťom diele ôsmej hlavy osobitnej časti Trestného zákona, trestného činu zneužívania právomocí verejného činiteľa a trestného činu legalizácie príjmu z trestnej činnosti. Pri odhaľovaní, zisťovaní a usvedčovaní páchatel'ov korupcie alebo trestných činov terorizmu môže byť agentom aj iná osoba ako príslušník Policajného zboru ustanovená prokurátorom na návrh policajta alebo príslušníka Policajného zboru povereného Ministerstvom vnútra SR. Uvedená právna úprava predstavuje zmenu v tom, že agent je na rozdiel od predchádzajúcej právnej úpravy oprávnený konať aj pri odhaľovaní, zisťovaní a usvedčovaní páchatel'ov trestných činov terorizmu.“⁵

2.5 Úrad špeciálneho prokurátora a Špecializovaný trestný súd

Vytvorením špecializovaných inštitúcií až po úroveň justície sa Slovenská republika ako prvá z postkomunistických krajín stala priekopníkom v boji proti závažným formám kriminality. Dôvodom vzniku týchto dvoch inštitúcií bolo zefektívniť boj proti týmto formám kriminality, predovšetkým proti organizovanému zločinu a korupcii. Činnosť zločineckých skupín sa neustále zdokonaľuje v oblasti organizovania. Poznajú a dokážu využiť formy konšpirácie s vyhradenou sférou záujmu a odbornosti. Posledné roky z hľadiska vytvorenia základov na potrestanie korupčníkov priniesli na Slovensku viacero opatrení, ktoré môžu znamenať zmenu motivácie represívnych orgánov. Bol napríklad vytvorený Úrad špeciálneho prokurátora. Od tejto inštitúcie sa okrem iného očakáva prelomenie silných lokálnych väzieb medzi podnikateľskou či politickou elitou a represívnymi orgánmi a v neposlednom rade zvýšené odhaľovanie a potrestanie aktivít spojených s korupciou príbuznými trestnými činmi. Pre prokurátorov pracujúcich na tomto úrade sa zavádza sprísnený režim ochrany, musia byť preverení Národným bezpečnostným úradom, v porovnaní s ostatnými prokurátormi budú mať navyše niekoľko výhod, ku ktorým bude patriť napríklad lepšie finančné ohodnotenie.

Pri deliktach, medzi ktoré patrí aj korupcia, je nevyhnutná špecializácia. Ďalej treba prelomiť osobné väzby medzi justičnými orgánmi, štátnymi orgánmi a ďalšími osobami na regionálnej úrovni. Často práve známosti zabránia nestrannému a nezávislému vyšetrovaniu korupčných prípadov. Špeciálny súd, ktorý sa zaoberal prípadmi korupcie a organizovaného zločinu, zanikol a nahradil ho nový Špecializovaný trestný súd. V Zbierke zákonov totiž vyšiel nález Ústavného súdu, ktorý označil vznik Špeciálneho súdu za protiústavný, a zároveň bol publikovaný zákon o novom súde. Špecializovaný súd s celoslovenskou pôsobnosťou mohol pokračovať v rozbehnutých prípadoch, ktoré Špeciálny súd nestihol uzavrieť. Jeho právomoci

⁵ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok § 10 ods. 20.

sa rozšírili aj na prípady úkladnej vraždy, machinácie pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe, či zneužívanie právomoci verejného činiteľa.

Pôsobnosť Špecializovaného trestného súdu pre trestné činy verejných činiteľov upravuje § 14 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok tak, že pôsobnosť sa vzťahuje na:

- a) trestný čin úkladnej vraždy,
- b) trestný čin machinácií pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe podľa § 266 ods. 3 Trestného zákona,
- c) trestný čin falšovania, pozmeňovania a neoprávnenej výroby peňazí a cenných papierov podľa § 270 ods. 4 Trestného zákona,
- d) trestný čin zneužívania právomoci verejného činiteľa podľa § 326 ods. 3 a 4 Trestného zákona v súbehu s trestnými činmi podľa písmen b), c), e), f), g), h), i), l) alebo m),
- e) trestné činy prijímania úplatku podľa § 328 až 331 Trestného zákona,
- f) trestné činy podplácania podľa § 332 až 335 Trestného zákona,
- g) trestný čin nepriamej korupcie podľa § 336 Trestného zákona,
- h) trestný čin volebnej korupcie podľa § 336a Trestného zákona,
- i) trestný čin športovej korupcie podľa § 336b Trestného zákona,
- j) trestný čin založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny a obzvlášť závažné zločiny spáchané zločineckou skupinou,
- k) trestné činy terorizmu,
- l) trestné činy proti majetku podľa štvrtej hlavy osobitnej časti Trestného zákona alebo trestné činy hospodárske podľa piatej hlavy osobitnej časti Trestného zákona, ak takým trestným činom bola spôsobená škoda alebo získaný prospech dosahujúci najmenej dvadsaťpäťtisíc násobok malej škody podľa Trestného zákona, alebo ak taký čin bol spáchaný v rozsahu dosahujúcom výšku najmenej dvadsaťpäťtisíc násobku malej škody podľa Trestného zákona,
- m) trestný čin poškodzovania finančných záujmov Európskych spoločenstiev,
- n) trestné činy súvisiace s trestnými činmi uvedenými v písmenách a) až l) alebo m), ak sú splnené podmienky na spoločné konanie,
- o) trestné činy extrémizmu podľa § 140a Trestného zákona.⁶

Záver

V závere svojho príspevku chcem uviesť niekoľko poznámok o prevencii proti trestnej činnosti verejných činiteľov. Hlavným problémom, ktorý treba vyriešiť, je vytvorenie určitého rámca pre vedenie účinného boja proti korupcii a ostatnej trestnej činnosti verejných činiteľov bez toho, aby sme zločincovi dovoľovali skrývať sa za slobody, ktoré štát a teda aj zákon poskytuje svojim občanom. Tiež je potrebné zachovať v ňom prísne rešpektovanie základnej a nevyhnutnej podstaty základných ľudských práv.

Existujú dva piliere, o ktoré sa musí opierať boj proti kriminalite verejných činiteľov. Na jednej strane je to zodpovednosť príslušných orgánov, na druhej strane tlak verejnej mienky na politických predstaviteľov a taktiež na delikventov.

Štatisticky prevažná časť páchatel'ov trestných činov bola stíhaná za zneužívanie právomoci verejného činiteľa podľa ustanovenia § 326. Z hľadiska subjektu páchatel'mi tohto trestného činu boli najčastejšie príslušníci Policajného zboru, starostovia a príslušníci mestskej (obecnej) polície.

Môžeme konštatovať, že úspešnosť trestného postihu osôb v postavení verejného činiteľa reprezentovaná právoplatným odsúdením alebo podmieneným zastavením trestného

⁶ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok § 14.

stíhania, je v porovnaní s celkovým stavom nižšia, ale na druhej strane je zreteľný vysoký podiel vecí, v ktorých bolo trestné stíhanie zastavené. Tento stav ovplyvňovali viaceré faktory a okolnosti.

Subjekty v postavení verejného činiteľa vzhľadom na ich vzdelanie a skúsenosti z praxe v oblasti aplikácie práva dokážu veľmi efektívne uplatňovať právo na obhajobu všetkými zákonom dovolenými prostriedkami, preto je dokazovanie viny častokrát veľmi náročné a zdĺhavé. Podstatným faktorom ovplyvňujúcim nižšiu úspešnosť trestného stíhania sú nedostatky v činnosti vyšetrovateľov a dozorných prokurátorov, najmä pokiaľ ide o predčasné a neodôvodnené začatie trestného stíhania a vznesenia obvinenia. V rámci preverovania nie sú vždy dôkladne zabezpečené podklady v rozsahu potrebnom na kvalifikované posúdenie skutku, prípadne sa vychádza z nedostatočných podkladov získaných policajnými orgánmi, alebo preverovanie nebolo vôbec vykonané a hneď na základe nedostatočných informácií sa pristúpi k začatiu trestného stíhania. Tieto nedostatky vážne ovplyvňujú proces zisťovania a usvedčovania páchateľov.

Najfrekventovanejším subjektom trestného činu zneužívania právomoci verejného činiteľa sú príslušníci Policajného zboru, ktorí najčastejšie prichádzajú pri výkone služby do priameho kontaktu s občanmi. Išlo hlavne o neprimerané použitie sily a korupčné konanie na úseku dopravných priestupkov, v prípade starostov išlo hlavne o protiprávne úmyselné konanie, ktoré spôsobilo značné škody na majetku obce. Prvenstvo majú starostovia a primátori, ktorým bolo dokázaných množstvo úkonov protiprávneho charakteru, za ktoré boli a sú trestnoprávne zodpovední a tým pádom stíhaní. Kým v policajnom zbore sa štatisticky zo sto príslušníkov dopustil trestnej činnosti jeden príslušník, v prípade starostov to boli dvaja starostovia. Vzhľadom na problematiku týkajúcu sa trestnej činnosti starostov je potrebné priblížiť situáciu. Častý protiprávny výkon funkcie starostu je zrejmý hlavne v malých obciach. V týchto obciach poslancové zbory a starostovia nemajú jeden zo základných odborných predpokladov na výkon svojej funkcie, ktorou je aspoň elementárna znalosť práva a súčasne nemajú materiálne podmienky, ktoré by im umožňovali v riadnom pracovnom pomere alebo externe zamestnať právnik. Funkcia kontrolóra obce sa často vykonáva formálne, alebo vôbec nie je obsadená a tým pádom vykonávaná. Spomínané nedostatky potom prispievajú k svojvoľnému nakladaniu so zverenými prostriedkami, aj keď nie vždy ide o trestný čin. Zistený počet stíhaných starostov naznačuje, že funkcia starostu je z viacerých dôvodov zraniteľnejšia v porovnaní s verejnými činiteľmi v iných funkciách. Ide o varovný signál vyvolávajúci obavy. Pokiaľ sa nezabezpečia primerané kontrolné mechanizmy, možno očakávať stúpajúci trend trestnej činnosti starostov obcí.

Značné možnosti obmedzovania priestoru na protiprávne a korupčné konanie verejných činiteľov predstavuje legislatívna oblasť určením jasných a presných pravidiel pre výkon funkčných povinností jednotlivých štátnych orgánov a nadväzujúcich kontrolných mechanizmov.

Literatúra

Co je to korupce [online]. Copyright © Transparency International – Česká republika, o. p. s. [cit. 31. 5. 2017]. Dostupné na: <https://www.transparency.cz/korupce/>

Dohovor o ochrane finančných záujmov Európskych spoločností [online]. Copyright© European Union, 1998 – 2017 [cit. 24. 5. 2017]. Dostupné na: [http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31995F1127\(03\)&from=CS](http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31995F1127(03)&from=CS)

GALOVCOVÁ, I. *Trestnoprávne aspekty korupcie*. Dostupné na: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/157692/>

- JELÍNEK, J., 2009. Pojem trestného činu a kategorizace trestných činů. In *Bulletin advokacie*. Č. 10, s. 36 – 40. ISSN 1210-6348.
- NAVRÁTILOVÁ, J., 2006. *Korupce z mezinárodněprávní perspektivy*. Právní fórum. Roč. III, č. 1, s. 22 – 24. ISSN 1214-7966.
- NICHOLSON, T. *Korupcia: situácia na Slovensku a v Kanade* [online]. Copyright© 2003 – 2017. EurActiv.sk [cit. 25. 5. 2017]. Dostupné na: <https://euractiv.sk/analyzy/csr-spolocenska-zodpovednost/korupciasituacia-na-slovensku-a-v-kanade-019128/>
- PROTIKORUPČNÝ MANUÁL, TRANSPARENCY INTERNATIONAL SLOVENSKO. Dostupné na: <http://transparency.sk/wcontent/uploads/2010/01/pkmanual.pdf>
- SCHRAMHAUSER, J., 2012. Spolupracujúci obviněný v boji s organizovaným zločinom, úvaha nad platnou právnou úpravou. In *Trestněprávní revue*, č. 11, s. 11 – 17. ISSN 1213-5313.
- Strategický plán boja proti korupcii v Slovenskej republike (návrh). Dostupné na: http://www.ucps.sk/subory/Prilohy_rychle_aktuality/strategicky_plan_boja_proti_korupcii.pdf
- ŽILINKA, M., 2007. Spolupracujúca osoba a procesné postupy podľa Trestného poriadku. In *Justičná revue*. Roč. 59, č. 5. ISSN 1335-6461.

Dohovor OSN proti korupcii.

Európsky dohovor o ľudských právach a základných slobodách.

Občianskoprávny dohovor o korupcii, zverejnený pod č. 3/2004 Sb. m. s.

Trestnoprávny dohovor o korupcii, zverejnený pod č. 43/2009 Sb. m. s.

Viedenský dohovor o zmluvnom práve, vyhl. č. 15/1988 Zb.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Keywords: public official, crimes of public officials, corruption, bribery crimes, corruption criminality

Summary

The present paper presents a comprehensive legislative picture of the crimes of public officials under the Criminal Code of the Slovak Republic. The picture is based on the definitions of public officials (regular, extraordinary and foreign public officials) and points to their dependence on the positions of the competent institutions. It lists the law-defined crimes of public officials – abuse of power, defeat action of public officials and corruption, which the article deals with in detail. It describes the offenses of corruption – accepting of bribes (passive bribery), (active) bribery, indirect corruption, and corruption in international trade. The article also mentions the influence of the media on the investigation of corruption, especially frequent damage to the good name of persons who have never been convicted.

The article also discusses the agent's role closely related to the detection of cases of corruption. The basic principle of the agent's task is the principle of provocation, in other words the offering of a bribe. The article says that lawyers absolutely disagree with this institute.

In order to fight the crimes of public officials, the Office of the Special Prosecutor and the Specialized Criminal Court was established in Slovakia, making Slovakia the first post-communist country to become a pioneer in the fight against serious forms of crime. The reason for the creation of these two institutions was to make the fight against organized crime more effective in the performance of the functions of public officials.

At the end of the paper, there are several remarks on the prevention of criminality by public officials. The paper points to the main problem that needs to be resolved, namely creating

a framework for effective action to combat corruption and other crimes of public officials without hiding of the criminals behind the freedoms which the state and, therefore, the law grants to its citizens. Undoubtedly, strict respect for fundamental human rights must be maintained.

It deals especially with the factors of committing crimes during the performance of the function of mayors as well as with the questions of the complexity of the investigation of such cases.

*JUDr. Eva Kresl
Okresný súd Bratislava I
812 44 Bratislava
t. č.: 0915 286 603
e-mail: evakresl@gmail.com*

Recenzenti:

Dr. h. c. doc. JUDr. Štefan Kočan, PhD.; JUDr. Ladislav Balún

Štatistika trestnej činnosti páchanej na území Slovenskej republiky nezamestnanými osobami v období rokov 2011 – 2015

Anotácia: Cieľom príspevku je, prostredníctvom štatistických údajov za vybrané obdobie rokov 2011 až 2015, priniesť odpoveď na otázku, aká trestná činnosť je na území Slovenskej republiky páchaná nezamestnanými osobami.

Kľúčové slová: nezamestnanosť, páchatel', kriminalita, štatistika.

Úvod do problematiky

Stav nezamestnanosti je na našom území pomerne novým fenoménom. Do roku 1990 totiž nezamestnanosť ako spoločenský jav neexistovala vzhľadom na znenie čl. 19 ods. 2 Ústavy Československej socialistickej republiky z roku 1960, v zmysle ktorého: *"V spoločnosti pracujúcich môže jednotlivec dospieť k plnému rozvinutiu svojich schopností a k uplatneniu svojich oprávnených záujmov len aktívnou účasťou na rozvoji celej spoločnosti, predovšetkým patričným podielom na spoločenskej práci. Preto práca v prospech celku je prvoradou povinnosťou a právo na prácu prvoradým právom každého občana."*¹ Stav zamestnanosti tak bol nielen právom, ale aj povinnosťou každého občana. Nedodržiavanie tejto občianskej povinnosti bolo sankcionované prostriedkami trestného práva, a síce prostredníctvom skutkovej podstaty trestného činu príživníctva v zmysle ust. § 188a zákona č. 86/1950 Zb. Trestný zákon, v znení od 1. januára roku 1957, resp. ust. § 203 zákona č. 140/1961 Zb. Trestný zákon, v znení účinnom do 1. júla roku 1990. Po prechode na demokratickú formu vlády a princípy trhovej ekonomiky bola povinnosť práce zo znenia Ústavy Československej socialistickej republiky z roku 1960 vypustená a občanovi bolo ústavne priznané výlučne právo na prácu. Primerane týmto zmenám bol rovnako trestný čin príživníctva zo zákona č. 140/1961 Zb. Trestný zákon vypustený. Uvádzanými zmenami sa tak vytvorila právna platforma pre existenciu stavu nezamestnanosti. Stav nezamestnanosti negatívne ovplyvňuje jednotlivca, a to hneď v niekoľkých oblastiach. Nezamestnaná osoba je predovšetkým vystavená finančným ťažkostiam. Má problémy s uspokojovaním základných životných potrieb. V dôsledku nedostatku finančných prostriedkov dochádza často k spoločenskej izolácii jednotlivca končiacej až sociálnou exklúziou. Sprievodným javom uvedených dôsledkov stavu nezamestnanosti sú nezriedka psychické problémy, ktoré sú následkom pretrvávajúcich pocitov frustrácie, sklamaní, zníženého sebavedomia a sebahodnotenia, a pod. Je zrejmé, že načrtnutá životná situácia má potenciál ovplyvňovať správanie jednotlivca spôsobom vyúsťujúcim až do páchania trestnej činnosti. V uvedených súvislostiach bude snahou príspevku priniesť náhľad na štatistické údaje týkajúce sa kriminality nezamestnaných osôb, ktoré ukážu, aká trestná činnosť je nezamestnanými páchatel'mi páchaná najčastejšie a aký je podiel nezamestnaných páchatel'ov na celkovej kriminalite páchanej na našom území v skúmanom období rokov 2011 – 2015.

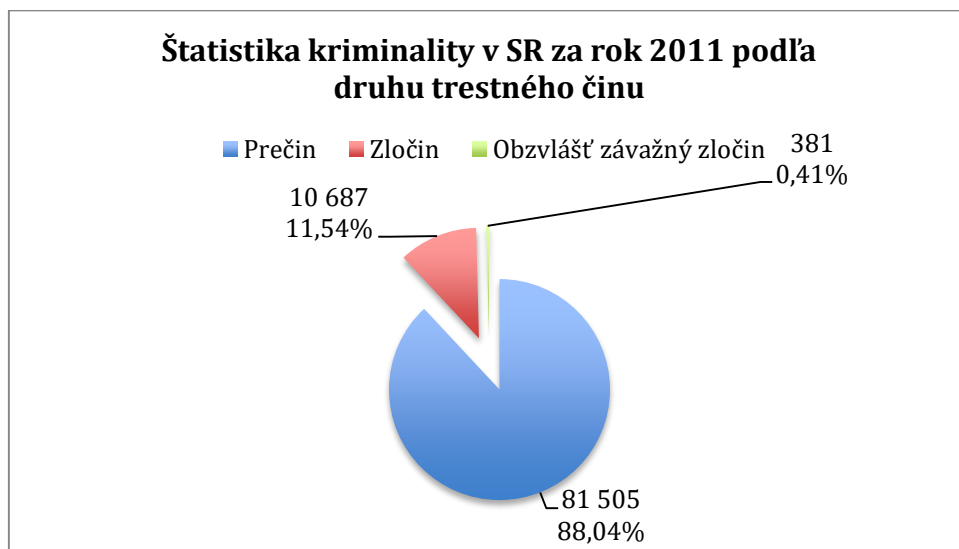
1. Štatistika kriminality v Slovenskej republike za obdobie rokov 2011 – 2015

Pred samotným priblížením štatistík, týkajúcich sa páchania trestnej činnosti nezamestnanými osobami na našom území v období rokov 2011 – 2015, je dôležité poznať

¹ Ústavný zákon č. 100/1960 Zb. Ústava Československej socialistickej republiky. Dostupné na: <http://www.nobilitas.sk/> [cit: 13. 11. 2017].

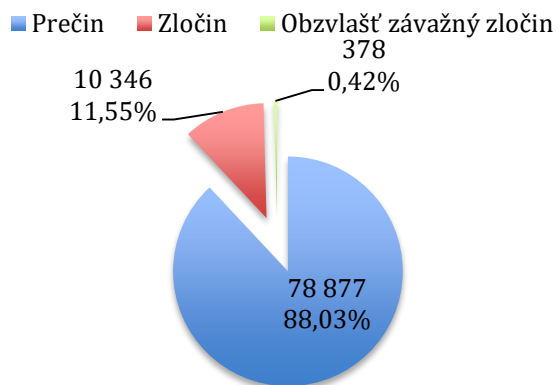
štatistické údaje o celkovej kriminalite za predmetné sledované obdobie. Len na ich základe bude následne možné vyvodiť relevantné závery týkajúce sa pomeru účasti nezamestnaných páchatel'ov na celkovej kriminalite v SR za sledované obdobie. Práca preto v nasledujúcich častiach uvedie nielen štatistické údaje o kriminalite nezamestnaných osôb, ale rovnako tak štatistické údaje týkajúce sa celkovej kriminality na našom území za celé sledované obdobie.

1.1. Štatistika kriminality v SR podľa druhu trestného činu za obdobie rokov 2011 – 2015²

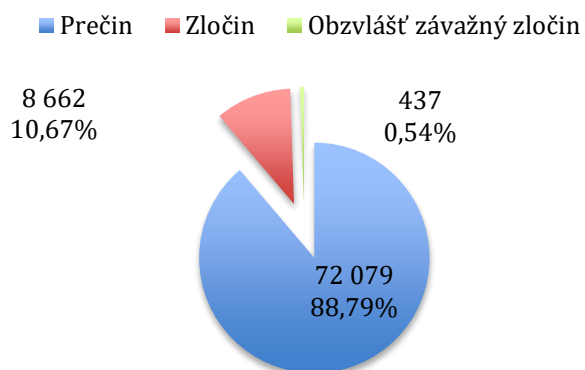

² Pozn.: Informácie o stave kriminality z hľadiska druhu páchaného trestného činu poskytlo Prezídium PZ. Štatistické údaje boli vypracované na základe žiadosti autorky, preto majú výlučne informatívny a nezáväzný charakter.

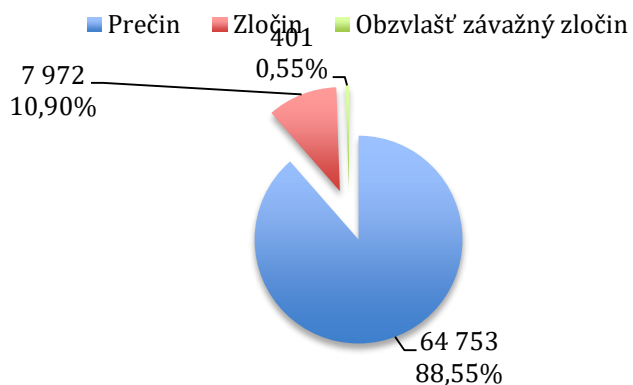
Štatistika kriminality v SR za rok 2013 podľa druhu trestného činu

Štatistika kriminality v SR za rok 2014 podľa druhu trestného činu

Štatistika kriminality v SR za rok 2015 podľa druhu trestného činu

Z vyššie uvádzaných štatistík vyplýva, že na území SR bolo **v roku 2011** spáchaných celkovo 81 505 prečinov, čo tvorí 88% podiel na celkovej kriminalite, 10 687 zločinov, čo tvorí necelý 12 % podiel na celkovej páchanej kriminalite a 381 obzvlášť závažných zločinov, ktoré nepredstavujú ani percento z celkového počtu spáchaných trestných činov za rok 2011.

Štatistika celkovej trestnej činnosti **za rok 2012** ukazuje, že v predmetnom roku bolo spáchaných 79 727 prečinov, čo tvorí 88% z celkového počtu spáchaných trestných činov, 10 094 zločinov, čo predstavuje niečo viac ako 11 % z celkovej kriminality a 381 obzvlášť závažných zločinov, ktorých počet predstavuje pol percenta z celkovej kriminality.

V roku 2013 bolo na našom území spáchaných celkovo 78 887 prečinov, ktorých počet tvorí rovnako ako v predchádzajúcich rokoch až 88 % z celkového počtu spáchaných trestných činov, ďalej 10 346 zločinov, čo predstavuje 11,5 % podiel na celkovej kriminalite a napokon 378 obzvlášť závažných zločinov, ktoré, tak ako v predchádzajúcich rokoch, nepredstavujú ani 1% z celkovej páchanej kriminality.

Aj napriek skutočnosti, že percentuálny pomer jednotlivých druhov trestných činov ostáva aj **v roku 2014** takmer nezmenený je zrejmé, že v tomto roku výraznejšie klesol počet spáchaných prečinov a zločinov v porovnaní z predchádzajúcimi rokmi, keď bolo spáchaných celkovo 72 079 prečinov a 8 662 zločinov. Naopak mierny nárast v porovnaní z predchádzajúcimi obdobiami bol zaznamenaný pri obzvlášť závažných zločinoch, ktorých bolo v roku 2014 spáchaných celkovo 437.

Rovnako ako v predchádzajúcich sledovaných obdobiach aj **v roku 2015** je pomer trestných činov čo do druhu v zásade rovnaký, avšak počty trestných činov z hľadiska ich druhu sa výraznejšie líšia najmä v prípade prečinov, ktorých páchanie v roku 2015 kleslo na počet 64 753. Pokles bol zaznamenaný aj v prípade páchania zločinov, ktorých bolo celkovo v roku 2014 spáchaných 7 972. Napokon aj v prípade obzvlášť závažných zločinov môžeme konštatovať mierny pokles ich páchania, avšak iba v porovnaní s rokom 2014, keďže ich bolo spáchaných celkom 401. Z celkového pohľadu možno konštatovať, že v sledovanom období páchali páchatelia najviac prečinov, výrazne menej zločinov a v najmenšej miere dochádzalo k páchaniu obzvlášť závažných zločinov.

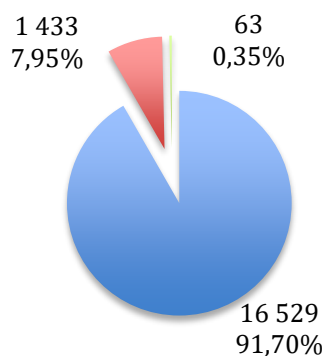
1.2. Štatistika kriminality nezamestnaných osôb v SR podľa druhu trestného činu za obdobie rokov 2011 – 2015³

³ Pozn.: Informácie o stave kriminality nezamestnaných osôb poskytlo Prezídium PZ. Štatistické údaje boli vypracované na základe žiadosti autorky, preto majú výlučne informatívny a nezáväzný charakter.

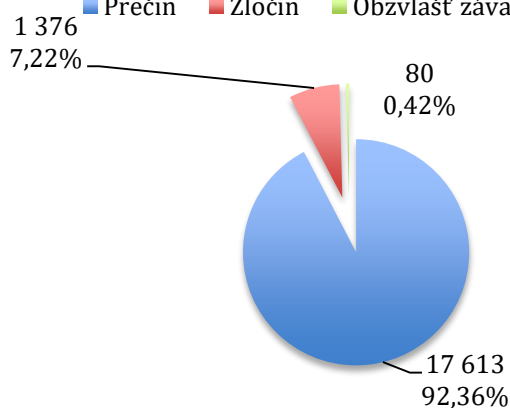
Štatistika kriminality nezamestnaných osôb v SR za rok 2012 podľa druhu trestného činu

■ Prečin ■ Zločin ■ Obzvlášť závažný zločin

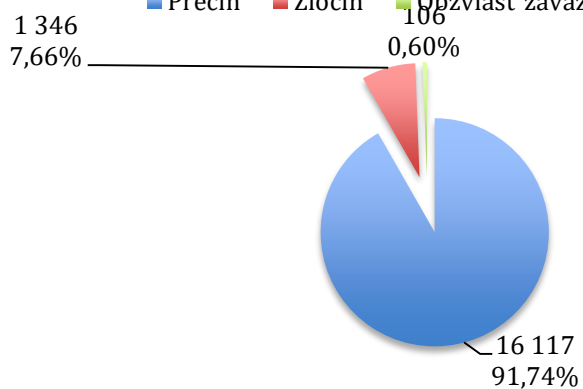
Štatistika kriminality nezamestnaných osôb v SR za rok 2013 podľa druhu trestného činu

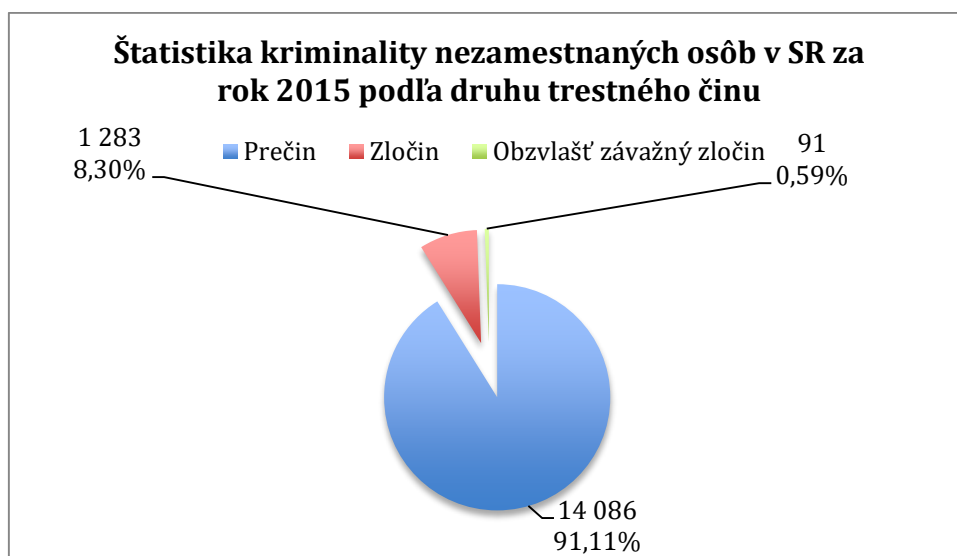
■ Prečin ■ Zločin ■ Obzvlášť závažný zločin

Štatistika kriminality nezamestnaných osôb v SR za rok 2014 podľa druhu trestného činu

■ Prečin ■ Zločin ■ Obzvlášť závažný zločin

Zo štatistík kriminality nezamestnaných osôb z hľadiska druhu trestného činu vyplýva, že percentuálny pomer páchaných trestných činov vo vzťahu celkovej kriminalite nezamestnaných osôb je v sledovaných obdobiach nemenný. V každom zo sledovaných období bolo páchanie **prečinov v 91 %, resp. 92 % podiele**, páchanie **zločinov v približne 8 % podiele** a páchanie **obzvlášť závažných zločinov v približne 0,5 % podiele k celkovému počtu spáchaných trestných činov nezamestnanými osobami na našom území**. Z hľadiska porovnania skutočných počtov spáchaných trestných činov čo do druhu však je možné badať určité rozdiely vo vývoji kriminality v sledovaných obdobiach.

Počet spáchaných **prečinov** osciloval v rokoch 2011 až 2014 okolo hranice 16 000 až 17 600 (rok 2011 – 17 332 prečinov, rok 2012 – 16 529 prečinov, rok 2013 – 17 613 prečinov a rok 2014 – 16 117 prečinov), v roku 2015 však počet spáchaných prečinov nezamestnanými osobami výraznejšie klesol a to na počet 14 086 spáchaných prečinov.

Páchanie **zločinov** nezamestnanými osobami malo v sledovanom období rokov klesavú tendenciu, keď z počtu 1 616 spáchaných zločinov v roku 2011 klesol počet spáchaných zločinov nezamestnanými osobami na počet 1 283.

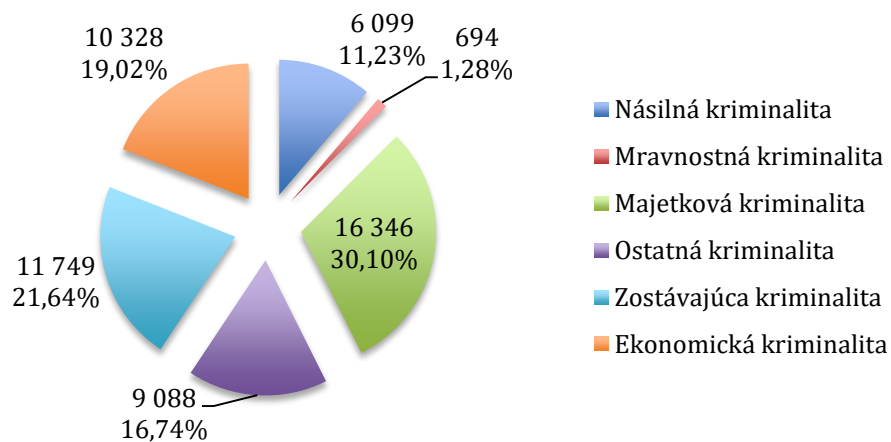
Napokon, páchanie **obzvlášť závažných zločinov** nezamestnanými osobami malo v sledovaných rokoch striedavo klesavo-stúpavú tendenciu: rok 2011 – 80 spáchaných obzvlášť závažných zločinov, rok 2012 – 63 spáchaných obzvlášť závažných zločinov, rok 2013 – 80 spáchaných obzvlášť závažných zločinov, rok 2014 – 106 spáchaných obzvlášť závažných zločinov, rok 2015 – 91 spáchaných obzvlášť závažných zločinov.

1.3. Štatistika kriminality v SR podľa druhu kriminality za obdobie rokov 2011 – 2015⁴

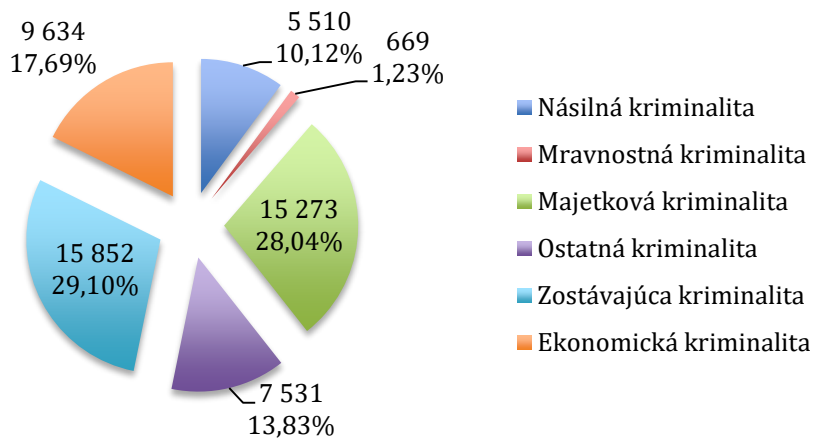
Štatistika kriminality uvádzaná v nasledujúcich štatistických prehľadoch obsahuje údaje o počtoch osôb, ktoré za vybrané obdobia rokov 2011 až 2015 páchali na území SR trestnú činnosť, pričom táto trestná činnosť je rozdelená do 6 podskupín podľa druhu kriminality. Týmito skupinami sú: násilná kriminalita, mravnostná kriminalita, majetková kriminalita, ostatná kriminalita, zostávajúca kriminalita a ekonomická kriminalita.

⁴Informácie o stave kriminality boli použité z portálu Ministerstva vnútra Slovenskej republiky: <http://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml> [cit. 15. 11. 2017]

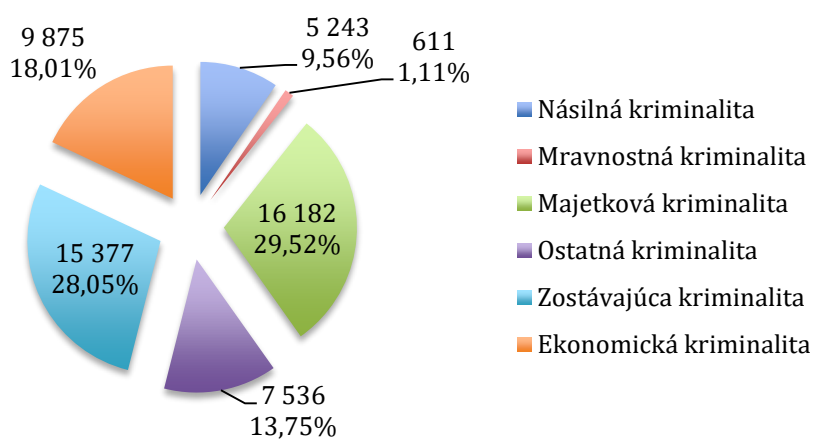
Štatistika kriminality v SR za rok 2011 podľa druhu kriminality

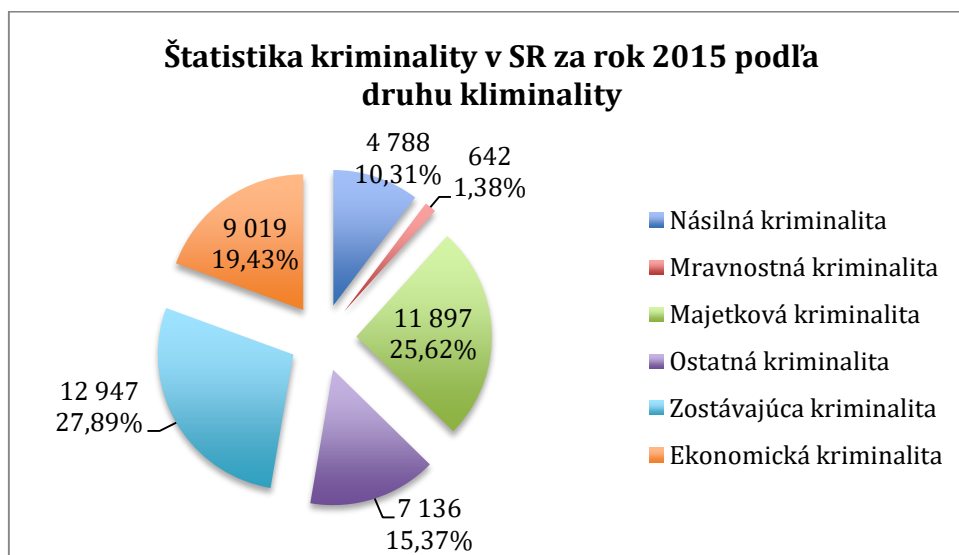
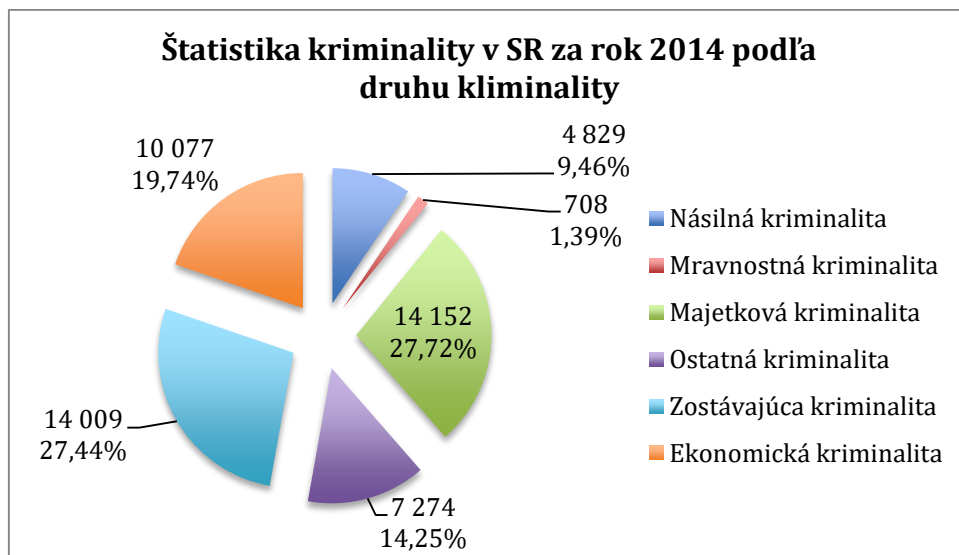

Štatistika kriminality v SR za rok 2012 podľa druhu kriminality

Štatistika kriminality v SR za rok 2013 podľa druhu kriminality

Na základe vyššie uvedených štatistických prehľadov o počte osôb páchajúcich na našom území trestnú činnosť možno konštatovať nasledovné: Počet páchatel'ov **násilnej kriminality** mal v sledovanom období klesavú tendenciu, keď z počtu 6 099 v roku 2011 klesol v roku 2015 na počet 4 788 páchatel'ov. Pomer páchatel'ov násilnej kriminality voči páchatel'om ostatných druhov kriminality však ostal takmer nezmenený, **približne 10%**.

Počet páchatel'ov **mravnostnej kriminality** sa v priebehu sledovaného obdobia pohyboval vždy okolo hranice 600 až 700 páchatel'ov ročne, pričom pomer páchatel'ov mravnostnej kriminality voči ostatným páchatel'om ostatných druhov kriminality sa udržiaval na hranici **okolo 1%**.

Počet páchatel'ov **majetkovej kriminality** mal v zásade klesavú tendenciu, keď z počtu 16 346 páchatel'ov v roku 2011 klesol na počet 11 897 páchatel'ov v roku 2015. Pomer páchatel'ov majetkovej kriminality voči páchatel'om ostatných druhov kriminality sa v sledovanom období pohyboval v rozmedzí **od 25% do 30%**.

Počet páchatel'ov **ostatnej kriminality**⁵ mal výraznejší pokles v roku 2012, keď z počtu 9 088 páchatel'ov klesol ich počet na 7 531 páchatel'ov. V ďalších sledovaných obdobiach sa počet páchatel'ov ostatnej kriminality udržiaval v rozmedzí od 7 100 do 7 500 páchatel'ov ročne. Pomer páchatel'ov ostatnej kriminality voči páchatel'om ostatných druhov kriminality sa v sledovanom období pohyboval **v rozmedzí od takmer 14 % do približne 17%**.

Vývoj **zostávajúcej kriminality**⁶, čo do počtu páchatel'ov, mal v sledovanom období stúpajúco-klesavú tendenciu. V roku 2011 spáchalo trestnú činnosť spadajúcu pod zostávajúcu kriminalitu 11 749 osôb. V roku 2012 bol zaznamenaný značný nárast počtu páchatel'ov uvedenej kriminality, a to až o vyše 4 000 páchatel'ov (v roku 2012 spáchalo trestné činy spadajúce pod zostávajúcu kriminalitu celkom 15 852 osôb). Uvedená hranica počtu páchatel'ov zostávajúcej kriminality sa udržala aj v roku 2013. V nasledujúcich dvoch rokoch sa počet páchatel'ov zostávajúcej kriminality znižoval až na hranicu 12 947 páchatel'ov. Značné kolísanie počtu páchatel'ov trestnej činnosti spadajúcej pod zostávajúcu kriminalitu sa prejavilo aj v percentuálnom pomere páchatel'ov tejto kriminality voči páchatel'om ostatných druhov kriminality – tento pomer sa pohyboval **striedavo od 21% do 29%**.

Počet páchatel'ov **ekonomickej kriminality** bol v sledovanom období relatívne nemenný – približne 9 000 až 10 000 páchatel'ov ročne. Pomer páchatel'ov ekonomickej kriminality voči páchatel'om ostatných druhov kriminality sa pohyboval od takmer 18% do približne 20%.

Z vyššie uvedenej analýzy vyplýva, že najväčší počet páchatel'ov páchal v sledovanom období zostávajúcu kriminalitu a majetkovú kriminalitu. Menší počet páchatel'ov páchal ekonomickú kriminalitu, ostatnú kriminalitu a násilnú kriminalitu, a napokon štatisticky najmenší počet páchatel'ov páchal mravnostnú kriminalitu.

1.4. Štatistika kriminality nezamestnaných osôb v SR podľa druhu kriminality za obdobie rokov 2011 – 2015⁷

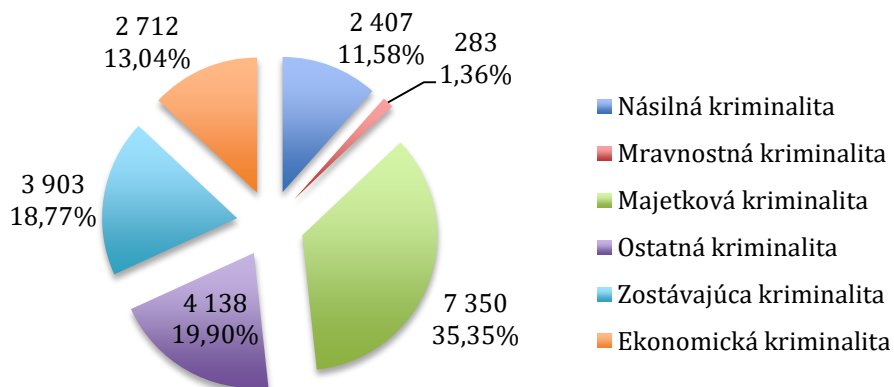
V nasledujúcej podkapitole bude poskytnutý prehľad štatistických údajov o počte nezamestnaných osôb, ktoré v sledovaných obdobiach spáchali na území SR trestnú činnosť, pričom táto trestná činnosť bude rozdelená podľa jednotlivých druhov kriminality rovnako, ako v predchádzajúcej kapitole.

⁵ Pozn.: Ministerstvo vnútra SR pri spracovávaní štatistík o stave kriminality zahŕňa pod ostatnú kriminalitu nasledovnú trestnú činnosť: výtržníctvo, požiare a výbuchy, drogovú trestnú činnosť a nedovolené ozbrojovanie. Uvedená špecifikácia ostatnej kriminality je platná pre všetky ďalšie štatistiky uvádzané v tejto práci.

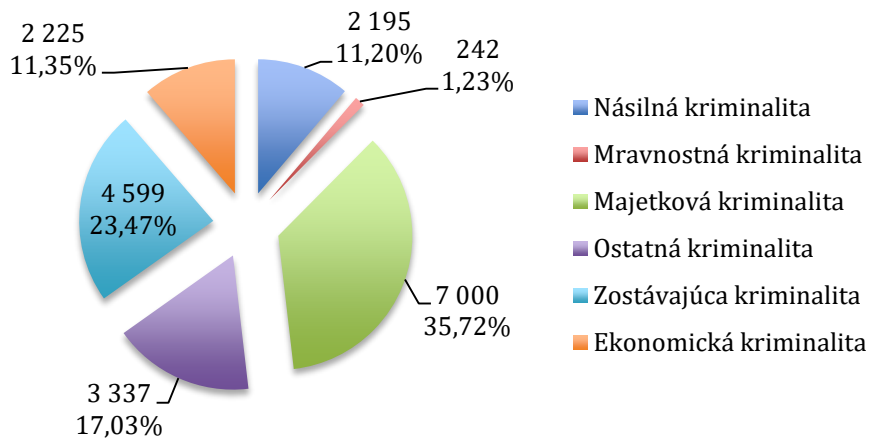
⁶ Pozn.: Ministerstvo vnútra SR pri spracovávaní štatistík o stave kriminality zahŕňa pod zostávajúcu kriminalitu nasledovnú trestnú činnosť: dopravné nehody cestné, ohrozenie pod vplyvom návykových látok, trestné činy vojenské a proti republike. Uvedená špecifikácia zostávajúcej kriminality je platná pre všetky ďalšie štatistiky uvádzané v tejto práci.

⁷ Pozn.: Informácie o stave kriminality nezamestnaných osôb poskytlo Prezídium PZ. Štatistické údaje boli vypracované na základe žiadosti autorky, preto majú výlučne informatívny a nezáväzný charakter.

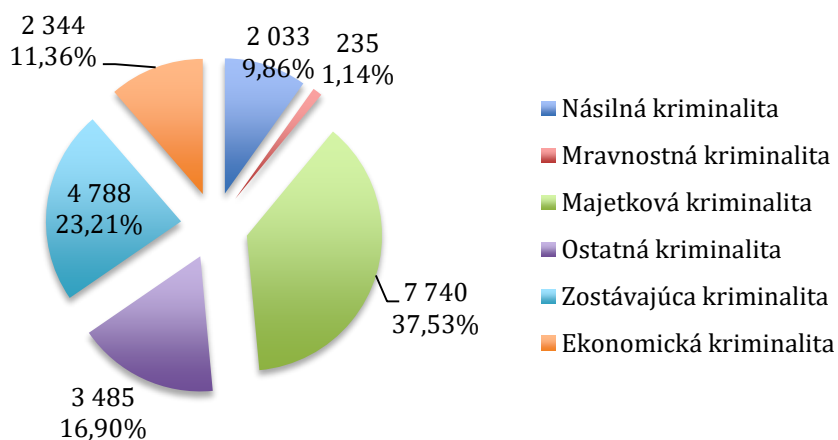
Štatistika kriminality nezamestnaných osôb v SR za rok 2011 podľa druhu kriminality

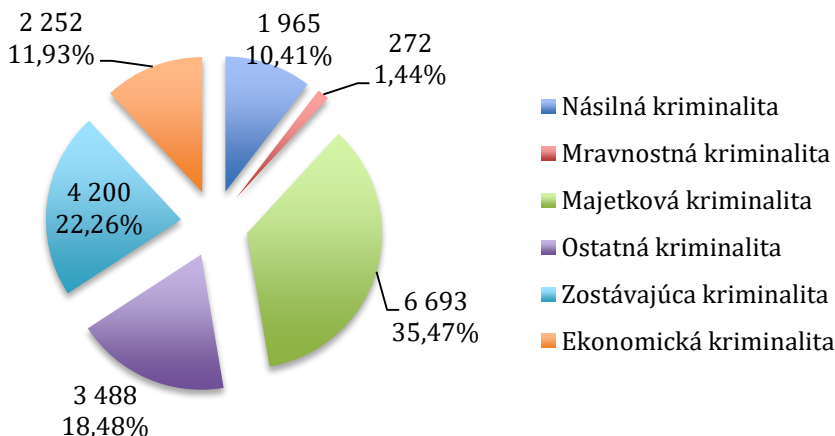
Štatistika kriminality nezamestnaných osôb v SR za rok 2012 podľa druhu kriminality

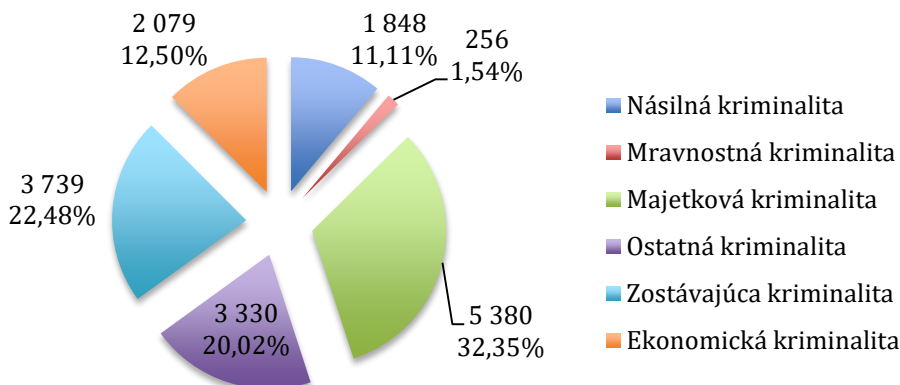
Štatistika kriminality nezamestnaných osôb v SR za rok 2013 podľa druhu kriminality

Štatistika kriminality nezamestnaných osôb v SR za rok 2014 podľa druhu kriminality

Štatistika kriminality nezamestnaných osôb v SR za rok 2015 podľa druhu kriminality

Vyššie uvedené štatistiky trestnej činnosti nezamestnaných osôb možno zhrnúť nasledovne: Počet nezamestnaných páchatel'ov **násilnej kriminality** v priebehu sledovaného obdobia klesol z počtu 2 407 páchatel'ov v roku 2011 na 1 848 páchatel'ov v roku 2015. Percentuálny pomer počtu nezamestnaných páchatel'ov k počtu nezamestnaných páchatel'ov páchajúcich ostatné druhy kriminality sa za celé sledované obdobie pohyboval medzi **10% až 11%**.

Počet nezamestnaných páchatel'ov **mravnostnej kriminality** bol za celé sledované obdobie relatívne stály, keďže sa pohyboval v rozmedzí od 235 do 283 páchatel'ov ročne. Podiel páchania mravnostnej kriminality nezamestnanými páchatel'mi na celkovej kriminalite sa pohyboval **od 1% do 1,5%**.

Počet nezamestnaných páchatel'ov páchajúcich **majetkovú kriminalitu** je v porovnaní s násilnou a mravnostnou kriminalitou značne vyšší. V rokoch 2011 až 2013 sa pohyboval v rozmedzí od 7 000 do 7 740 nezamestnaných páchatel'ov ročne. Výrazný pokles počtu nezamestnaných páchatel'ov páchajúcich majetkovú kriminalitu bol zaznamenaný medzi rokmi 2013 – 2014 – 2015 zo 7 740 páchatel'ov na 6 693 a následne na 5 380 páchatel'ov. Pomer nezamestnaných páchatel'ov majetkovej kriminality voči nezamestnaným páchatel'om páchajúcim ostatné druhy kriminality sa pohyboval **od 32 % do 37 %**.

Počet nezamestnaných páchatel'ov páchajúcich **ostatnú kriminalitu** bol v sledovaných obdobiach takmer nemenný. Jediný výraznejší rozdiel možno badať medzi rokmi 2011 a 2012, kedy počet nezamestnaných páchatel'ov páchajúcich uvedenú kriminalitu, klesol z počtu 4 138 páchatel'ov na počet 3 337 páchatel'ov. V ďalších sledovaných rokoch však tento počet osciloval okolo hranice 3 300 až 3 500 nezamestnaných páchatel'ov ročne. V percentuálnom vyjadrení mal počet nezamestnaných páchatel'ov páchajúcich ostatnú kriminalitu v porovnaní s počtom páchatel'ov páchajúcich ostatné sledované druhy kriminality **17% až 20%** zastúpenie.

Počet nezamestnaných páchatel'ov páchajúcich **zostávajúcu kriminalitu** mal stúpajúco-klesavú tendenciu – 3 903 páchatel'ov v roku 2011, nárast v roku 2012 na 4 599 páchatel'ov, ďalší nárast v roku 2013 na 4 788 páchatel'ov, pokles v roku 2014 na 4 200 páchatel'ov a následný opätovný pokles v roku 2015 na počet 3 739 páchatel'ov. Pomer páchatel'ov zostávajúcej kriminality voči páchatel'om ostatných druhov kriminality v sledovanom období kolísal od takmer **19% po 23 %**.

Počet páchatel'ov páchajúcich **ekonomickú kriminalitu** nezaznamenal v sledovaných rokoch výraznejšie zmeny. Pohyboval sa v rozmedzí od 2 079 do 2 712 páchatel'ov ročne. Pomer nezamestnaných páchatel'ov páchajúcich ekonomickú kriminalitu vo vzťahu k nezamestnaným páchatel'om páchajúcim ostatné druhy kriminality sa pohyboval medzi **11% až 13%**.

Na základe doposiaľ uvedeného možno konštatovať, že nezamestnaní páchatelia páchajú najčastejšie majetkovú a zostávajúcu kriminalitu, v o niečo menšej miere ostatnú kriminalitu. Počet nezamestnaných páchatel'ov páchajúcich násilnú a ekonomickú kriminalitu je takmer rovnaký avšak v porovnaní s predchádzajúcimi menovanými druhmi kriminality nižší. V najmenšej miere bola nezamestnanými páchatel'mi páchaná mravnostná kriminalita.

2. Porovnanie štatistík kriminality v SR za obdobie rokov 2011 – 2015

2.1. Porovnanie štatistík kriminality v SR podľa druhu trestného činu za obdobie rokov 2011 – 2015

Predmetom tejto podkapitoly je porovnanie štatistických údajov o celkovej kriminalite so štatistickými údajmi o kriminalite nezamestnaných osôb za sledované obdobie, a to z hľadiska druhu páchaného trestného činu.

Rok	prečin celkom	prečin nezamestnaní	%	zločin celkom	zločin nezamestnaní	%	obz.záv.zl. celkovo	obz.záv.zl. nezamestnaní	%
2011	81 505	17 332	21,3	10 687	1 616	15,1	381	80	21
2012	79 727	16 529	20,7	10 094	1 433	14,2	381	63	16,5
2013	78 877	17 613	22,3	10 346	1 376	11,7	378	80	21,2
2014	72 079	16 117	22,4	8 662	1 346	13,3	437	106	24,3
2015	64 753	14 086	21,8	7 972	1 283	16,1	401	91	22,7

Na základe vyššie uvedeného porovnania celkového počtu spáchaných prečinov, zločinov a obzvlášť závažných zločinov za sledované obdobie s počtom prečinov, zločinov a obzvlášť závažných zločinov páchaných nezamestnanými páchatel'mi, možno konštatovať nasledovné: **Podiel prečinov, spáchaných nezamestnanými osobami**, sa v celom sledovanom období udržiava v **priemere** okolo hranice **21,6 %**. **Podiel zločinov, spáchaných nezamestnanými páchatel'mi**, osciluje v **priemere** okolo **14,1 %** a **podiel obzvlášť závažných zločinov, spáchaných nezamestnanými páchatel'mi**, sa v **priemere** pohybuje okolo hranice **21,1 %**.

2.2. Porovnanie štatistík kriminality v SR podľa druhu kriminality za obdobie rokov 2011 – 2015

Táto podkapitola sa bude venovať porovnaniu štatistických údajov týkajúcich sa celkového počtu páchatel'ov páchajúcich jednotlivé druhy kriminality so štatistickými údajmi o nezamestnaných páchatel'och páchajúcich jednotlivé druhy kriminality.

Kriminalita	Násilná celkom	Násilná nezam.	%	Mravno. celkom	Mravno. nezam.	%	Majet. celkom	Majet. nezam.	%
Rok									
2011	6 099	2 407	39,5	694	283	40,8	16 346	7 350	45
2012	5 510	2 195	39,8	669	242	36,2	15 273	7 000	45,8
2013	5 243	2 033	38,7	611	235	38,5	16 182	7 740	47,8
2014	4 829	1 965	40,2	708	272	38,4	14 152	6 693	47,3
2015	4 788	1 848	38,6	642	256	39,9	11 897	5 380	45,2

Kriminalita	Ostatná celkom	Ostatná nezam.	%	Zostáv. celkom	Zostáv. nezam.	%	Ekon. celkom	Ekon. nezam.	%
Rok									
2011	9 088	4 138	45,5	11 749	3 903	33,2	10 328	2 712	26,3
2012	7 531	3 337	44,3	15 852	4 599	29	9 634	2 225	23,1
2013	7 536	3 485	46,2	15 377	4 788	31,1	9 875	2 344	23,7
2014	7 274	3 488	48	14 009	4 200	30	10 077	2 252	22,3
2015	7 136	3 330	46,7	12 947	3 739	28,9	9 019	2 079	23,1

Z porovnania štatistík celkového počtu páchatel'ov páchajúcich násilnú, mravnostnú, majetkovú, ostatnú, zostávajúcu a ekonomickú kriminalitu, s počtom nezamestnaných páchatel'ov páchajúcich uvedené druhy kriminality, vyplývajú nasledovné skutočnosti:

Podiel nezamestnaných páchatel'ov, páchajúcich násilnú kriminalitu na celkovom počte páchatel'ov násilnej kriminality, predstavuje za sledované obdobie v priemere 39,4 %.

Podiel nezamestnaných páchatel'ov, páchajúcich mravnostnú kriminalitu na celkovom počte páchatel'ov mravnostnej kriminality, predstavuje za sledované obdobie v priemere 38,8 %.

Podiel nezamestnaných páchatel'ov, páchajúcich majetkovú kriminalitu na celkovom počte páchatel'ov majetkovej kriminality, predstavuje za sledované obdobie v priemere 46,2 %.

Podiel nezamestnaných páchatel'ov, páchajúcich ostatnú kriminalitu na celkovom počte páchatel'ov ostatnej kriminality, predstavuje za sledované obdobie v priemere 46,2 %.

Podiel nezamestnaných páchatel'ov, páchajúcich zostávajúcu kriminalitu na celkovom počte páchatel'ov zostávajúcej kriminality, predstavuje za sledované obdobie v priemere 30,4 %.

Napokon, **podiel nezamestnaných páchatel'ov, páchajúcich ekonomickú kriminalitu na celkovom počte páchatel'ov ekonomickej kriminality, predstavuje za sledované obdobie v priemere 23,7 %.**

Z vykonaného porovnania vyššie uvedených štatistík vyplýva, že nezamestnaní páchatelia páchajú v najväčšej miere majetkovú a ostatnú kriminalitu, v o niečo menšej miere násilnú a mravnostnú kriminalitu. Výrazne menej páchajú kriminalitu zostávajúcu a ekonomickú.

2.3. Štatistika celkového počtu nezamestnaných páchatel'ov trestnej činnosti v porovnaní s celkovým počtom páchatel'ov trestnej činnosti v období rokov 2011 – 2015

Nasledujúce štatistiky majú za cieľ zrekapitulovať predchádzajúce čiastkové štatistiky a exaktne ukázať, aký je podiel nezamestnaných páchatel'ov v sledovanom období na celkovom počte páchatel'ov trestnej činnosti.

Rok	páchatelia celkom	nezamestnaní páchatelia	%
2011	54 304	20 793	38,3
2012	54 469	19 598	36
2013	54 824	20 629	37,6
2014	51 049	18 870	37
2015	46 429	16 633	35,8

Z vyššie uvedeného štatistického prehľadu vyplýva, že podiel nezamestnaných páchatel'ov na celkovom počte páchatel'ov trestnej činnosti v sledovanom období je **36,9 %**.

2.4. Štatistika celkového počtu nezamestnaných páchatel'ov trestnej činnosti v porovnaní s celkovou štatistikou počtu nezamestnaných osôb v období rokov 2011 – 2015

Prostredníctvom porovnania štatistických údajov o celkovom počte nezamestnaných osôb za sledované obdobie so štatistickými údajmi o celkovom počte nezamestnaných páchatel'ov trestnej činnosti bude možné špecifikovať, aký podiel z celkového počtu nezamestnaných osôb tvoria nezamestnaní páchatelia.

Rok	nezamestnaní celkom ⁸	nezamestnaní páchatelia	%
2011	351 709	20 793	6
2012	367 126	19 598	5,3
2013	380 739	20 629	5,4
2014	345 504	18 870	5,5
2015	310 220	16 633	5,4

Z uvedeného porovnania údajov o celkovom počte nezamestnaných osôb s údajmi o celkovom počte nezamestnaných páchatel'ov vyplýva, že za sledované obdobie je **v priemere 5,5 % nezamestnaných osôb páchatel'om trestnej činnosti**.

⁸ Do celkového počtu nezamestnaných osôb bol zaradený výlučne disponibilný počet uchádzačov o zamestnanie, t. j. neprihliadalo sa na osoby, ktoré boli zaradené do programu vzdelávania a prípravy pre trh práce, na osoby dočasne práceneschopné alebo ošetrujúce člena rodiny, osoby vykonávajúce aktívnu činnosť formou menších obecných služieb a osoby v dobrovoľníckej službe. Údaje o počte nezamestnaných osôb predstavujú ročný priemer vypočítaný na základe údajov každomesačne zverejňovaných na portáli Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny http://www.upsvar.sk/statistiky/nezamestnanost-mesacne-statistiky.html?page_id=1254 [cit. 18. 11. 2017].

Záver

Na základe doposiaľ uvedených štatistických údajov a ich vzájomného porovnania možno konštatovať, že trestnú činnosť v sledovanom období páchalo v priemere 5,5 % nezamestnaných osôb. Vzhľadom na uvádzané celkové počty nezamestnaných osôb v rokoch 2011 až 2015 nie je počet nezamestnaných páchatel'ov vysoký. Avšak zo štatistik týkajúcich sa celkového stavu kriminality na území SR v sledovanom období jednoznačne vyplýva, že nezamestnaní páchatelia netvorili zanedbateľné percento páchatel'ov trestnej činnosti. Celkový podiel nezamestnaných páchatel'ov na celkovom počte páchatel'ov trestnej činnosti za sledované obdobie je v priemere 36,9 %. Nezamestnaní páchatelia spáchali v priemere 21,6 % z celkového počtu prečinov, 14,1 % z celkového počtu zločinov a 21,1 % z celkového počtu obzvlášť závažných zločinov. Pomer účasti nezamestnaných páchatel'ov na páchaní jednotlivých druhov kriminality je rovnako pomerne vysoký. Účasť nezamestnaných páchatel'ov na páchaní majetkovej a ostatnej kriminality dosiahla v sledovanom období hranicu až 42,2 %. Nezamestnané osoby boli páchatel'mi násilnej a mravnostnej kriminality v sledovanom období až v takmer 40 % prípadov. Nezanedbateľná bola tiež účasť nezamestnaných osôb na páchaní zostávajúcej kriminality – 30,4 %, ako aj na páchaní ekonomickej kriminality – 23,7 %. Summa summarum možno konštatovať, že nezamestnané osoby páchajú trestnú činnosť v nezanedbateľnej miere, pričom táto trestná činnosť nie je jednoznačne orientovaná na jeden konkrétny druh kriminality. Práve naopak. Nezamestnané osoby páchajú v značnej miere trestnú činnosť spadajúcu pod všetky druhy kriminality.

Literatúra

Informácie o stave kriminality boli použité z portálu Ministerstva vnútra Slovenskej republiky. Dostupné na: <http://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml> [cit. 15. 11. 2017].

Údaje o počte nezamestnaných osôb predstavujú ročný priemer vypočítaný na základe údajov každomesačne zverejňovaných na portáli Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny. Dostupné na: http://www.upsvar.sk/statistiky/nezamestnanost-mesacne-statistiky.html?page_id=1254 [cit. 18. 11. 2017].

Ústavný zákon č. 100/1960 Zb. Ústava Československej socialistickej republiky. Dostupné na: <http://www.nobilitas.sk/> [cit. 13. 11. 2017].

Key words: unemployment, offender, crime, statistics

Summary

The article summarizes the statistical data on crime of unemployed persons in the selected time period, which is the period of years 2011 – 2015.

In order to give a complex view of the above mentioned problems, the article gives an overview of overall crime statistics by the type of crime as well as an overview of the overall crime statistics by the type of delinquency for the selected period. In the next part, the article presents an overview of crime statistics of unemployed persons. These statistics are divided according to the same criteria as in the previous part – crime statistics by the type of crime and crime statistics by the type of delinquency.

Afterwards, the article compares the overall crime statistics by the type of crime and overall crime statistics by the type of delinquency with crime statistics by the type of crime and

crime statistics by the type of delinquency committed by unemployed persons in the selected time period 2011 – 2015.

The article also examines the share of unemployed offenders in the total number of offenders and the share of unemployed offenders in the total number of unemployed persons in the selected time period.

As a result, the finding of this article is that unemployed offenders represent a minority among the total number of unemployed persons in the Slovak Republic in the selected period of years 2011 – 2015, but the share of unemployed offenders in the total crime committed in our territory during the selected time period is relatively high.

JUDr. Petra Krivosudská, LL.M.

externý doktorand

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

e-mail: petra.krivosudska@gmail.com

Recenzenti:

Dr. h. c. doc. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.; JUDr. Vladimír Baláž

Rozsah zákonného splnomocnenia externej parlamentnej kontroly spravodajských služieb

Anotácia: Cieľom odborného článku je priblížiť zákonnú úpravu jednotlivých typov kontrol nad činnosťou spravodajských služieb Slovenskej republiky vykonávaných orgánom externého parlamentného dohľadu – Národnou radou Slovenskej republiky, ako aj ich predmetu, s komparatívnym náčrtom možností rozšírenia kontrolných nástrojov. Článok sa nezameriava iba na právnu reguláciu kontroly nad činnosťou spravodajskej služby vo všeobecnosti, ale poukazuje aj na osobitosti právnej úpravy kontroly používania informačno-technických prostriedkov, ktoré sú považované za najinvasívnejší nástroj zasahovania do základných ľudských práv a slobôd určený na tajný zber informácií zo strany spravodajskej služby. Autor článku tiež poukazuje na aktuálne a rozporuplné aktivity Európskeho parlamentu, ktorých podstatou je vlastne kontrola činnosti spravodajských služieb v oblasti boja proti terorizmu.

Kľúčové slová: spravodajská služba, Slovenská informačná služba, Vojenské spravodajstvo, kontrola, parlament.

Úvod do problematiky

Niekoľkomesačná nekontrolovaná nelegálna migrácia, aktívna bojová účasť štátnych občanov členských krajín Európskej únie v konfliktných oblastiach a ich návrat predovšetkým zo zón džihádu, ako aj spáchanie teroristických útokov majúci nábožensko-extrémistický podtext v Európe a vysoké riziko ich bezprostredného spáchania v schengenskom priestore. To všetko sú fenomény, ktoré za uplynulých pár mesiacov signifikantným spôsobom poznačili bezpečnostnú situáciu na európskom kontinente a spôsobili prehodnocovanie národných bezpečnostných politík, vrátane posudzovania aktuálnosti strategických dokumentov a bezpečnostných hrozieb. Vzhľadom na skutočnosť, že práve spravodajské služby zohrávajú dôležitú a často nenahraditeľnú úlohu pri napĺňaní základnej funkcie štátu, ktorou je zabezpečovanie bezpečnosti štátu a jeho občanov, súčasná bezpečnostná situácia v Európe ako aj vo svete, ktorá žiaľ má tendenciu sa stále zhoršovať, priniesla so sebou aj nutnosť zmeny právnych úprav zákonných úloh spravodajských služieb. Rozšírenie ich rozsahu zároveň so sebou prinieslo aj rozšírenie právomocí spravodajských služieb tak, aby tieto mali dostatočné penzum spôsobilostí na efektívne plnenie úloh v oblasti boja proti novým bezpečnostným hrozbám, ktoré im zákonodarca uložil prostredníctvom príslušných zákonov.¹

Keďže výkonom spravodajskej činnosti dochádza spravidla takmer vždy k zásahu do súkromia jednotlivca, je pre riadne fungovanie spravodajských služieb, ako aj pre garanciu dostatočnej úrovne ochrany práv a právom chránených záujmov osôb, ktoré sú objektom spravodajskej činnosti, dôležitá práve kontrola nad takouto činnosťou. Kontrola spravodajských služieb je bezpochyby imanentnou súčasťou ich fungovania v demokratickom a právnom štáte. Spravodajské služby totižto disponujú takými právomocami a nástrojmi, ktorými môžu v prípade ich disproporčného využívania alebo dokonca zneužitia, zasahovať nielen do práv a právom chránených záujmov občanov, ale aj diskreditovať či zastrášať politickú opozíciu. Efektívny výkon kontroly preto na jednej strane predstavuje prevenciu pred možnosťou zneužitia spravodajskej služby, na druhej strane predstavuje jeden z nástrojov zachovania legitimacy a legality vykonávanej spravodajskej činnosti, čo je nevyhnutný predpoklad na ďalšie zákonom aprobované použitie takouto činnosťou získaných informácií – spravodajských informácií – osobitne na účely vyvodzovania trestnoprávnej zodpovednosti osôb, voči ktorým spravodajská činnosť smerovala. V neposlednom rade práve efektívnosť

¹ KULIK, J., 2016. Úvodné poznámky k novej zákonnej úprave úloh spravodajských služieb. In *Policijná teória a prax*, č. 2.

externej kontroly, či už parlamentnej alebo súdnej, je významným faktorom ovplyvňujúcim dôveru spoločnosti v spravodajské služby. Keďže v nedemokratických politických systémoch sú spravodajské služby dôležitým nástrojom represie a zastrasovania, obzvlášť citlivo je rozširovanie právomocí spravodajských služieb vnímané v postkomunistických a posttotalitných krajinách, ako aj v krajinách, kde došlo k zneužitiu spravodajských služieb na politické účely, alebo takéto podozrenie existuje.

Právny status spravodajských služieb

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že v európskom kontinentálnom systéme majú spravodajské služby spravidla právny status štátneho orgánu. Práve toto právne postavenie je v demokratických a právnych štátoch limitujúcim faktorom výkonu štátnej moci. Preto aj vo vzťahu k činnosti spravodajských služieb platí, že na rozdiel od fyzických osôb a právnických osôb môžu štátne orgány vrátane spravodajských služieb robiť len to, čo im ukladá zákon. Rovnaký filozofický prístup je implementovaný aj v základnom právnom predpise Slovenskej republiky – v Ústave Slovenskej republiky. Zásada zákonnosti, známa tiež ako zásada legality, je vyjadrená v čl. 2 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého *„Štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon.“*

Základným zákonom, ustanovujúcim vecnú pôsobnosť a úlohy spravodajských služieb Slovenskej republiky, je vo vzťahu k civilnej spravodajskej službe zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe v znení neskorších predpisov, vo vzťahu k vojenskej spravodajskej službe zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 198/1994 Z. z. o Vojenskom spravodajstve v znení neskorších predpisov. Slovenská informačná služba je všeobecná bezpečnostná a spravodajská služba Slovenskej republiky, ktorá je štátnym orgánom plniacim úlohy vo veciach ochrany ústavného zriadenia, vnútorného poriadku, bezpečnosti štátu a ochrany zahraničnopolitických a hospodárskych záujmov štátu. Na rozdiel od nej, Vojenské spravodajstvo je spravodajskou službou, ktorá plní úlohy spravodajského zabezpečenia obrany, obranyschopnosti a bezpečnosti Slovenskej republiky v pôsobnosti Ministerstva obrany Slovenskej republiky. Oba tieto pramene práva ukladajú spravodajským službám vykonávať v rozsahu im zverenej pôsobnosti spravodajskú činnosť zameranú na taxatívny spôsobom vyjadrený predmet spravodajského záujmu s cieľom vykonávať spravodajskú podporu rozhodovacích procesov najvyšších ústavných činiteľov, vyvodzovania trestnoprávnej zodpovednosti orgánmi činnými v trestnom konaní, ako aj zabráneniu či zamedzeniu protiústavnej a inej protiprávnej činnosti inými vecne príslušnými orgánmi štátnej moci. V rámci výkonu spravodajskej činnosti sú spravodajské služby oprávnené utajovaným spôsobom zasahovať do základných ľudských práv a slobôd používaním osobitných prostriedkov. Medzi najinvasívnejší z nich možno z pohľadu zásahu do týchto práv a slobôd považovať použitie prostriedkov rôzneho druhu slúžiacich na tajný zber informácií – informačno-technických prostriedkov.

Vnútroštátna právna úprava externého parlamentného dohľadu nad činnosťou spravodajskej služby a jeho rozsah

Na posúdenie skutočnosti, či spravodajské služby nevybočili z ústavných a zákonných limitov a neprekročili tak svoj mandát, právny poriadok Slovenskej republiky vytvoril niekoľko kontrolných mechanizmov. Odhliadnuc od interných kontrolných mechanizmov, tieto kontrolné mechanizmy odzrkadľujú akceptáciu trojdelenia štátnej moci ako jedného zo základných právnych princípov Slovenskej republiky ako demokratického a právneho štátu, v ktorom všetka moc pochádza od občanov. Okrem súdnej moci a niektorých subjektov patriacich do štruktúry výkonnej moci, významné postavenie v systéme brzd a rovnováh

zohráva práve zákonodarná moc, v podmienkach Slovenskej republiky reprezentovaná parlamentom – Národnou radou Slovenskej republiky.

V kontexte výkonu dohľadu nad činnosťou spravodajskej služby je najvýznamnejšou ústavnou právomocou Národnej rady Slovenskej republiky vykonávanie kontrolnej činnosti zameranej na dodržiavanie ústavy, ústavných zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov so silou zákona, ktorá je ustanovená v čl. 86 písm. a) Ústavy Slovenskej republiky. Prostredníctvom volených členov parlamentu tak samotní občania ako nositelia všetkej moci vykonávajú kontrolu nad činnosťou spravodajských služieb.

Výkon kontrolnej činnosti je zo strany Národnej rady Slovenskej republiky realizovaný prostredníctvom Osobitného kontrolného výboru Národnej rady Slovenskej republiky na kontrolu činnosti Slovenskej informačnej služby, resp. Vojenského spravodajstva, kreovaného v súlade so zákonom Národnej rady Slovenskej republiky č. 350/1996 Z. z. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov v spojitosti s vyššie cit. zákonom o Slovenskej informačnej službe a zákonom o Vojenskom spravodajstve. Externá kontrola spravodajskej služby parlamentom patrí do politického modelu kontroly vychádzajúceho z princípu posterióznej kontroly (typ kontroly *ex post*).

Na účely výkonu kontroly týmto kontrolným orgánom však zákon, osobitne v komparácii s obdobnými zahraničnými právnymi úpravami, zveruje pomerne strohé kontrolné nástroje, pričom na účel výkonu kontroly zákon zveruje členom osobitných kontrolných výborov oprávnenie vstupovať v sprievode príslušníka spravodajskej služby do jej objektov.

Typy a predmet kontroly

Na základe posúdenia druhov dokumentov, ku ktorým má kontrolný orgán na účely výkonu svojej funkcie prístup podľa súčasnej právnej úpravy, možno rozlišovať niekoľko typov kontroly:

1. kontrola legality,
2. kontrola hospodárnosti,
3. kontrola efektívnosti,
4. administratívna kontrola.

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že spoločným znakom týchto typov kontrol je úloha *ex post facto*:

- a) zistiť skutočný stav veci,
- b) porovnať skutočný stav veci s plánovaným alebo požadovaným stavom a
- c) zistiť prípadné odchýlky a ich príčiny, vyvodiť závery a predložiť nápravné opatrenia.

Obsahovo sa, samozrejme, jednotlivé typy kontroly líšia. Obsahom kontroly legality je preskúvanie zákonnosti činnosti spravodajskej služby. Táto kontrola je realizovaná formou prerokúvania správy o činnosti spravodajskej služby a jej výsledkoch na rokovaní príslušného osobitného kontrolného výboru a prerokúvaním každoročnej správy o plnení úloh spravodajskej služby v pléne Národnej rady Slovenskej republiky. Predmetom tejto kontroly je teda zistenie skutočnosti, či spravodajská služba v hodnotenom, resp. v kontrolovanom období vykonávala také úlohy, ktoré jej vyplývajú zo všeobecne záväzných právnych predpisov upravujúcich jej činnosť.

Obsahom kontroly hospodárnosti je preskúvanie čerpania rozpočtových prostriedkov vyčlenených pre potreby spravodajskej služby Národnou radou Slovenskej republiky v zákone o štátnom rozpočte na príslušný kalendárny rok.² Predmetom tejto kontroly je zistiť dodržiavanie finančnej disciplíny spravodajskou službou.

² Slovenská informačná služba je samostatnou rozpočtovou kapitolou. Vojenské spravodajstvo ako súčasť Ministerstva obrany Slovenskej republiky je financované z rozpočtu tohto ministerstva.

S kontrolou legality a kontrolou hospodárnosti je úzko spojená aj kontrola efektívnosti, ktorej podstata spočíva v zistení a posúdení pomeru množstva vynaložených zdrojov, predovšetkým tých finančných, na vykonanú činnosť a najmä na dosiahnuté výsledky. Avšak v súvislosti s týmto typom kontroly musíme konštatovať, že posúdenie miery efektívnosti vykonanej spravodajskej činnosti na dosiahnutie určitého vopred naplánovaného výsledku je často viac než problematické, v niektorých prípadoch vykonanej spravodajskej činnosti v podstate nemožné, čo pochopiteľne ovplyvňuje celkovú relevanciu kontrolných zistení. Tento názor vychádza z faktu, že na rozdiel od vynaložených zdrojov (resp. nákladov) nie všetky výsledky spravodajskej činnosti sú merateľné v peniazoch, resp. ujmu, ktorá hrozila zákonom chránenému záujmu a ktorou sa vykonanou spravodajskou činnosťou podarilo predísť alebo sa podarilo zabrániť v jej zväčšovaní, nemožno vyjadriť v peniazoch. Na ilustráciu možno ako príklad uviesť výkon spravodajskej činnosti zameranej na ochranu hospodárskych záujmov štátu (napr. získavanie informácií o nadmerných odpočtoch DPH) a výkon spravodajskej činnosti na úseku ochrany ústavného zriadenia. V prvom prípade je výšku ujmy na ekonomických záujmoch štátu, ktorá hrozila alebo ktorá nastala, možné pomerne exaktne kvantifikovať (napr. výškou finančných prostriedkov, ktorých vyplateniu ako odpočtu DPH sa podarilo zabrániť), avšak v tom druhom prípade sa výška ujmy kvantifikovať ani jednoznačne nedá.

Administratívna kontrola v sebe implikuje kontrolu základných koncepčných dokumentov a interných normatívnych inštrukcií. Spravodajská služba je povinná predložiť osobitnému kontrolnému výboru jej štatút schválený vládou Slovenskej republiky a vymedzený okruh interných normatívnych inštrukcií upravujúce zameranie a organizačnú štruktúru jednotlivých základných útvarov spravodajskej služby, podmienky na používanie osobitných prostriedkov (t. j. sledovanie osôb a vecí, legalizačné dokumenty, legenda, využívanie osôb konajúcich v prospech spravodajskej služby, zámena vecí, predstieraný prevod vecí, informačno-technické prostriedky).

V niektorých iných demokratických štátoch sa pritom orgány externej parlamentnej kontroly podieľajú aj na procese výberu kandidáta na riaditeľa spravodajskej služby (tzv. *hearing*, napr. v Maďarsku), majú oprávnenie vyžiadať si od riaditeľa spravodajskej služby stanovisko k výkonu konkrétnej spravodajskej činnosti, či za prísne vymedzených podmienok aj nahliadať do tzv. „živých“ spisov (napr. v Maďarsku, Holandsku). Na druhej strane má riaditeľ spravodajskej služby možnosť požiadať orgán externej parlamentnej kontroly o zaujatie stanoviska alebo odporúčania v konkrétnej veci (napr. v Belgicku, Luxembursku).

Osobitosti externej parlamentnej kontroly používania informačno-technických prostriedkov

Vo vzťahu ku kontrole použitia informačno-technických prostriedkov je nutné uviesť, že používanie takýchto prostriedkov je pochopiteľne právne regulované pomerne prísnejšie než použitie iných osobitných prostriedkov menej invazívneho charakteru. Ich použitie je podrobené nielen kontrole *ex ante* zo strany súdnej moci vykonávanej formou udelenia predchádzajúceho písomného súhlasu zákonného súdu na ich použitie, ale aj kontrole *ex post* vykonávanej zo strany zákonodarnej moci.

Na účely výkonu kontroly používania informačno-technických prostriedkov si Národná rada Slovenskej republiky zriaďuje komisiu, ktorá sa skladá z predsedu komisie a ďalších siedmich členov komisie. Funkcia člena komisie je čestnou a neplatenou funkciou. Členovia komisie sú pri výkone svojej funkcie nezávislí. Komisia je kreovaná zo šiestich členov komisie volených Národnou radou Slovenskej republiky spomedzi členov Osobitného kontrolného výboru Národnej rady Slovenskej republiky na kontrolu činnosti Slovenskej informačnej služby, členov Osobitného kontrolného výboru Národnej rady Slovenskej republiky na kontrolu činnosti Vojenského spravodajstva a členov výboru Národnej rady Slovenskej republiky pre

obranu a bezpečnosť, a to dvoch členov z každého z uvedených výborov, a to tak, aby zo zvolených členov komisie traja boli zástupcami navrhnutými politickými stranami alebo politickými hnutiami, ktoré majú zastúpenie vo vláde Slovenskej republiky, a traja zástupcami navrhnutými politickými stranami alebo politickými hnutiami, ktoré nemajú zastúpenie vo vláde Slovenskej republiky, a súčasne, aby predseda komisie bol zástupcom navrhnutým politickými stranami alebo politickými hnutiami, ktoré nemajú zastúpenie vo vláde Slovenskej republiky.

Ďalších dvoch členov komisie volí Národná rada Slovenskej republiky spomedzi kandidátov na členov komisie, ktorých predkladá Národnej rade Slovenskej republiky predseda výboru Národnej rady Slovenskej republiky pre obranu a bezpečnosť, po predchádzajúcej dohode s predsedom Osobitného kontrolného výboru Národnej rady Slovenskej republiky na kontrolu činnosti Slovenskej informačnej služby a predsedom Osobitného kontrolného výboru Národnej rady Slovenskej republiky na kontrolu činnosti Vojenského spravodajstva. Za takéhoto člena komisie môže byť zvolený len občan Slovenskej republiky, ktorý je držiteľom platného osvedčenia Národného bezpečnostného úradu na oboznamovanie sa s utajovanými skutočnosťami stupňa utajenia „Prísne tajné“, dosiahol vek 40 rokov, vykonával funkciu sudcu, prokurátora, príslušníka spravodajskej služby alebo Policajného zboru, alebo inú funkciu, povolanie alebo zamestnanie v oblasti právnej a bezpečnostnej teórie a praxe, alebo medzinárodných vzťahov a diplomacie najmenej 10 rokov a má vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa.

V tomto prípade možno hovoriť o vytvorení nového modelu kontroly činnosti spravodajských služieb v podmienkach Slovenskej republiky, historicky po prvýkrát. Na rozdiel od generálneho kontrolného modelu, ktorý je čisto politický, nový model kontroly činnosti spravodajských služieb, ktorá priamo súvisí s používaním informačno-technických prostriedkov, je modelom občiansko-politickým. Pri kreovaní tohto zmiešaného modelu kontroly sa vychádzalo z nemeckej právnej úpravy kontroly činnosti nemeckých spravodajských služieb. V podmienkach nemeckého právneho poriadku kontrolu používania takých technických prostriedkov, ako sa nimi v slovenskom právnom poriadku rozumejú informačno-technické prostriedky, vykonáva špeciálny kontrolný orgán, tzv. Komisia G10.

Kontrolu používania informačno-technických prostriedkov vykoná komisia raz ročne, kedykoľvek z vlastného podnetu alebo z podnetu výboru, z ktorého členov komisia pozostáva, alebo na základe podnetu občana Slovenskej republiky, ak sa domnieva, že sa informačno-technické prostriedky používajú voči nemu.

Za účelom efektívneho výkonu kontroly používaných informačno-technických prostriedkov zákonná úprava priznáva členom komisie penzum kontrolných nástrojov³ a spravodajskej službe ukladá povinnosť viesť na tento účel osobitnú evidenciu,⁴

³ Členovia komisie sú pri výkone kontroly oprávnení:

- a) požadovať prístup do osobitnej evidencie informačno-technických prostriedkov za určené obdobie, ktorú je na tento účel spravodajská služba povinná viesť v listinnej podobe,
- b) požadovať od spravodajskej služby na nahliadnutie zápisnicu o zničení záznamu,
- c) vstupovať spoločne v sprievode príslušníka spravodajskej služby do určeného chráneného priestoru spravodajskej služby, v ktorom sa nachádza osobitná evidencia podľa písmena a) a zápisnica podľa písmena b),
- d) vyžadovať súčinnosť spravodajskej služby potrebnú na vykonanie kontroly,
- e) robiť si poznámky, výpisy a odpisy vrátane výpisov a odpisov z osobitnej evidencie podľa písmena a) a zo zápisnice o zničení záznamu do poznámkového zošita na vyhotovovanie výpisov na prácu s utajovanými písomnosťami pre označený stupeň utajenia v chránených priestoroch spravodajskej služby, a tento zošit uchovávať v osobitnom bezpečnostnom úschovnom objekte v týchto priestoroch,
- f) použiť informácie a údaje výlučne na vyhotovenie protokolu o výsledku tej kontroly, počas ktorej ich získali.

⁴ Osobitnú evidenciu tvorí:

- a) žiadosť,
- b) súhlas a ďalší súhlas,

v ktorej spravodajská služba vedie údaje o druhu informačno-technického prostriedku, čase trvania použitia informačno-technického prostriedku a o totožnosti občana Slovenskej republiky, voči ktorému sa informačno-technický prostriedok použil na území Slovenskej republiky, vyhodnotenie použitia informačno-technického prostriedku a dôvody na jeho použitie.⁵

Vzhľadom na senzitivnosť predmetu kontroly sú členovia komisie pri výkone kontroly povinní:

- a) vopred oznámiť spravodajskej službe predmet, účel a čas trvania kontroly, preukázať sa poverením na vykonanie kontroly spolu s dokumentom preukazujúcim ich totožnosť,⁶
- b) dodržiavať opatrenia na úseku ochrany utajovaných skutočností vzťahujúce sa na chránené priestory a režimové opatrenia chránených priestorov vydané spravodajskou službou,
- c) prerokovať s riaditeľom spravodajskej služby protokol o výsledku kontroly a o tomto prerokovaní vyhotoviť zápisnicu.

Obsahovou súčasťou externej parlamentnej kontroly je tiež povinnosť Národnej rady Slovenskej republiky dva razy ročne prerokovať v pléne správy príslušných výborov o stave použitia informačno-technických prostriedkov, pričom súčasťou správ predkladaných plénu musí byť každý zistený prípad nezákonného použitia informačno-technických prostriedkov vrátane informácie o zodpovednosti osôb za protiprávne použitie informačno-technického prostriedku.

Využitelnosť výsledkov kontroly

Vzhľadom na skutočnosť, že účelom kontrolnej činnosti *in generalis* je tiež navrhovať nápravné opatrenia zamerané na odstránenie nežiadúceho stavu, ako aj určenie zodpovednosti za zistený nežiadúci stav, s kontrolnými zisteniami musí byť následne naložené takým spôsobom, aby sa dosiahol účel kontroly.

Porušenie zákona, ktoré osobitný kontrolný výbor zistí pri výkone svojej právomoci, je povinný oznámiť Národnej rade Slovenskej republiky – vyvodenie politickej zodpovednosti a mimoriadna schôdza parlamentu, a generálnemu prokurátorovi – vyvodenie trestnoprávnej zodpovednosti. Podľa povahy porušenia informuje tiež vládu SR – vyvodenie osobnej zodpovednosti voči riaditeľovi civilnej spravodajskej služby.

Ak ide o výsledok kontroly používania informačno-technického prostriedku poukazujúci na skutočnosti, ktoré odôvodňujú podozrenie z porušenia tohto zákona pri použití informačno-technického prostriedku, príslušný výbor po prerokovaní protokolu komisie o výsledku kontroly informuje o takomto podozrení predsedu Národnej rady Slovenskej republiky – vyvodenie politickej zodpovednosti, mimoriadna schôdza parlamentu; tento protokol zároveň predloží generálnemu prokurátorovi Slovenskej republiky – vyvodenie trestnoprávnej zodpovednosti.

-
- c) informácia o priebehu použitia informačno-technického prostriedku,
 - d) informácia o ukončení používania informačno-technického prostriedku vrátane predčasného ukončenia používania informačno-technického prostriedku,
 - e) zápisnica o zničení záznamu.

⁵ Výnimka z tejto povinnosti sa vzťahuje len na prípady použitia informačno-technického prostriedku v rámci medzinárodnej spravodajskej alebo policajnej spolupráce.

⁶ Ak by oznámenie pred začatím kontroly mohlo viesť k zmareniu účelu kontroly, sú členovia komisie povinní urobiť tak najneskôr pri začatí kontroly.

Europeizácia parlamentnej kontroly

Rozhodnutím Európskeho parlamentu zo 6. 7. 2017 bol zriadený osobitný výbor pre terorizmus so zameraním na hodnotenie bezpečnostnej situácie v Európe, a to vo vzťahu k miere teroristickej hrozby na európskom území a k predchádzaniu trestným činom súvisiacim s terorizmom. Výbor má v súlade s prístupom založeným na dôkazoch identifikovať a analyzovať potenciálne chyby a zlyhania, ktoré umožnili nedávne teroristické útoky v rôznych členských štátoch.

Rozhodnutie parlamentu vymedzuje mandát výboru, ktorý sa týka napr.:

1. zberu a analyzovania informácií, ktorými disponujú spravodajské služby alebo orgány presadzovania práva a justičné orgány,
2. hodnotenia opatrení a nástrojov v oblasti riadenia vonkajších hraníc,
3. hodnotenia databáz Európskej únie,
4. posúdenia účinnosti zdrojov pridelených príslušným orgánom zapojeným do boja proti terorizmu (cit. polícia, armáda, súdnictvo, spravodajstvo).

Pokiaľ ide teda o slovenské spravodajské služby, výbor má najmä tieto úlohy súvisiace s ich činnosťou:

1. nestranne a v súlade s prístupom založeným na dôkazoch identifikovať a analyzovať potenciálne chyby a zlyhania, najmä prostredníctvom zberu, zostavovania a analýzy všetkých informácií o páchatel'och, ktoré majú k dispozícii spravodajské služby,
2. odhaliť nedostatky pri výmene informácií z oblasti spravodajských služieb medzi členskými štátmi,
3. vyhodnotiť existujúcu neformálnu spoluprácu medzi spravodajskými službami členských štátov a posúdením miery účinnosti z hľadiska výmeny informácií a praktickej spolupráce,
4. uskutočňovať návštevy a organizovať vypočutia s inštitúciami a príslušnými agentúrami Európskej únie a s medzinárodnými a vnútroštátnymi inštitúciami, vnútroštátnymi parlamentmi a vládami členských štátov a tretích krajín a s funkcionármi zapojenými do každodenného boja proti terorizmu, ako sú napr. aj spravodajské služby.

K zriadeniu tohto výboru však možno mať výhrady, keďže si týmto spôsobom Európsky parlament vo svojej podstate vlastne zriadil vyšetrovací výbor, a to navyše v oblasti národnej bezpečnosti, ktorá je vyňatá spod pôsobnosti Európskej únie. Opodstatnenosť výhrad k tomuto výboru je založená aj na možnom rozpore jeho zriadenia so základnou ideou existencie Európskeho parlamentu. Európsky parlament, ako súčasť inštitucionálneho rámca Európskej únie, má podporovať hodnoty a sledovať ciele Európskej únie, slúžiť jej záujmom, záujmom jej občanov a členských štátov, ako aj zabezpečovať konzistentnosť, efektívnosť a kontinuitu jej politik a činnosti.

Za súčasného stavu poznania možno vnímať tento akt Európskeho parlamentu ako narušenie exkluzívnej právomoci členských štátov zabezpečovať, v súlade s ideou rešpektovania národnej identity, svoju vnútornú bezpečnosť (čl. 4 ods. 2 Zmluvy o Európskej únii (ďalej len „ZFEÚ“)). Podľa čl. 73 ZFEÚ ustanovujúceho vlastnú zodpovednosť a vlastné uváženie členských štátov pokiaľ ide o spoluprácu a koordináciu medzi príslušnými útvarmi zodpovednými za ochranu národnej bezpečnosti. Napriek tomu, že podľa čl. 346 ods. 1 ZFEÚ žiaden členský štát nie je povinný poskytovať informácie, ktorých sprístupnenie odporuje podľa jeho názoru základným záujmom bezpečnosti, nepriamo uložil povinnosť členským štátom sprístupňovať mu aj utajované informácie, vrátane tých, ktorých sprístupnenie odporuje základným záujmom bezpečnosti členského štátu.

Vychádzajúc z uvedeného, zriadenie tohto výboru a priznanie mu takýchto kompetencií preto pravdepodobne koliduje s vyššie uvedenými ustanoveniami ZFEÚ a z týchto dôvodov možno mať opodstatnené pochybnosti o jeho legalite.

Z perspektívy vnútroštátnej parlamentnej kontroly činnosti spravodajských služieb je v tomto kontexte dôležité uviesť, že Európsky parlament má v súčasnosti paradoxne väčšie právomoci, než majú vnútroštátnou legislatívou priznané mnohé národné kontrolné orgány, vrátane tých slovenských.

Záver

Je prirodzené, že rozširovanie právomocí spravodajským a bezpečnostným službám, ku ktorému došlo po niekoľkých rokoch dlhodobej ustálenosti právnych noriem, a to nielen v doposiaľ štandardných oblastiach a operačných priestoroch výkonu spravodajskej činnosti, ale aj v tých nových, súvisiacich s digitalizáciou a vytvorením kybernetického priestoru, môže vyvolávať viac či menej opodstatnené obavy o riziku zneužitia nových inštitútov vládnuou politickou elitou voči politickej opozícii, alebo dokonca samotnými spravodajskými a bezpečnostnými službami. Súbežné rozširovanie rozsahu, úrovne a kompetencií externých orgánov kontroly je preto nevyhnutným nástrojom na vyvrátenie obáv či pochybností týkajúcich sa legálnosti postupu spravodajských služieb pri odvracaní nebezpečenstiev pre bezpečnostné záujmy štátu a o ich možnom zneužívaní voči politickým oponentom, alebo dokonca voči vlastným občanom.

Keďže spravodajské služby, ako jedna z bezpečnostných zložiek štátu, vykonávajú svoje zákonom ustanovené úlohy v rámci ich legislatívne limitovanej vecnej pôsobnosti predovšetkým utajovaným spôsobom, vrátane utajovaného zasahovania do základných ľudských práv a slobôd prostriedkami tajného zberu informácií, je nevyhnutné, aby podliehali externej forme kontroly, ktorá zabezpečí ochranu nielen občanov, ale aj samotných spravodajských služieb, pred ich zneužitím. Iba dostatočná úroveň a rozsah takejto kontroly poskytuje v podmienkach demokratického a právneho štátu dostatočné záruky na zabezpečenie potrebného stupňa ich akceptovania ako jedného zo základných pilierov existencie štátu nielen zo strany politickej elity, ale aj širokej odbornej i laickej verejnosti. V prípadoch, kde kontrola činnosti spravodajských služieb nefunguje efektívne alebo dokonca absentuje, nemožno nielenže odôvodnene očakávať vybudovanie dôvery spoločnosti v spravodajskú službu, ale spoločnosť a politický systém sa navyše vystavujú oveľa väčšiemu riziku zneužitia spravodajských služieb.

Doposiaľ neexistuje jednotný, univerzálny model kontroly činnosti spravodajskej služby, a to ani v európskom priestore. Práve v oblasti kontroly sú najväčšie rozdiely medzi jednotlivými právnymi úpravami a jednotlivé kontrolné mechanizmy sú tak rôznorodé, pričom žiaden z nich nemožno generálne považovať za najspôľahlivejší či najefektívnejší. Možno však konštatovať, že v štáte založenom na právnom pilieri trojdelenia štátnej moci je pre vyváženú a účinnú kontrolu vždy dôležité zapojenie všetkých troch mocenských zložiek v štáte – exekutívnej, zákonodarnej aj súdnej, prípadne ich doplnenie o iné nezávislé orgány.

Literatúra

- BORN, H. a I. LEIGH, 2005. *Making Intelligence Accountable: Legal Standards and Best Practice for Oversight of Intelligence Agencies*. Oslo: Publishing House of the Parliament of Norway. 143 s. ISBN 9292220179.
- BORN, H.; JOHNSON, L. K.; LEIGH, I., 2005. *Who's Watching the Spies Establishing Intelligence Service Accountability*. Dulles: Potomac Books, Inc.
- BORN, H. a M. CAPARINI, 2007. *Democratic Control of Intelligence Services: Containing Rogue Elephants*. Hampshire: Ashgate Publishing Limited.

KULIK, J., 2016. Úvodné poznámky k novej zákonnej úprave úloh spravodajských služieb. In *Policajná teória a prax*, č. 2. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave.

MICHÁLEK, L., POKORNÝ, L., STIERANKA, J., MARKO, M., 2013. *Zpravodajství a zpravodajské služby*. Plzeň: Aleš Čeněk. 304 s. ISBN 978-80-7380-428-2.

POKORNÝ, L., 2012. *Zpravodajské služby*. Praha: Auditorium. 150 s. ISBN 978-80-87284-21-6.

STIERANKA, J., 2008. *ZÁKLADY SPRAVODAJSKÉJ ČINNOSTI*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. 167 s. ISBN 978-80-8054-443-0.

STIERANKA, J. a kol., 2013. *Spravodajská činnosť*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. 316 s. ISBN 978-80-8054-549-9.

Rozhodnutie Európskeho parlamentu zo 6. júla 2017 o zriadení, úlohách, počte členov a dobe trvania osobitného výboru pre terorizmus.

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.

Zákon NR SR č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o ochrane pred odpočúvaním) v znení neskorších predpisov.

Zákon NR SR č. 198/1994 Z. z. o Vojenskom spravodajstve v znení neskorších predpisov.

Zmluva o Európskej únii a Zmluva o fungovaní Európskej únie, ÚV 2012/C 326/01, konsolidované znenie.

Keywords: intelligence service, Slovak Information Service, military intelligence, oversight, parliament

Summary

The powers of the security and intelligence services, after several years during which legal norms remained unchanged, are being extended not just in the existing common areas and operational environments of the intelligence activity, but also in the new ones relating to digitalisation and creation of the cyberspace. In our opinion, the simultaneous broadening of the scope, level and authority of external bodies of control can be the tool to dispel doubts about the legality of the steps of the intelligence service in thwarting threats to security interests of the state and about the possible misuse of the services against political opponents and citizens.

As the intelligence services (which are one of the security components of the state) perform their statutory roles in a secret way in the domain defined by the law and also interfere in the fundamental human rights and freedoms in a secret way using secret means of gathering information, they must be subject to external control to ensure protection of the citizens and the services themselves against their misuse. In our opinion, only a sufficient level and scope of control in a democratic state and the rule of law will allow the required level of their acceptance as a linchpin of the state not just by the political elite, but also by expert and lay members of the broader public. Therefore, if the control of intelligence services' activity is ineffective or absent, we cannot reasonably expect the society to have trust in the intelligence services; moreover, the society and the political system would then face a much greater risk of the service being misused.

So far, there is no unified or universal system of controlling of the intelligence services, not even in the European territory. It is in the field of control that the individual ways of legal regulation are so dissimilar and the individual control mechanisms differ so much that none of

them can be considered the most reliable or effective. Yet, we can observe that for the control to be balanced and effective, it is always important for the state which is based on the triple division of legal power to involve all three of its components: the executive, the legislative and the judicial one, and possibly supplement them with other independent bodies.

*JUDr. Juraj Kulik
externý doktorand
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
e-mail: juraj.kulik99@gmail.com*

Recenzenti:

prof. Ing. Miroslav Lisoň, PhD.; JUDr. Monika Hullová, PhD.

Bezpečnosť a ochrana informácií v bankových inováciách na jednotnom digitálnom trhu

Anotácia: Výskum a inovácie v oblasti digitálnych technológií vo finančnom odvetví sú hnacou silou budúcej prosperity a kvality života v Európe. Odborný článok sa orientuje na bankové inovácie na jednotnom digitálnom trhu, analyzuje povinnosť zavedenia platobnej smernice PSD2 do praxe a popisuje FinTech spoločnosti inovujúce finančný trh v EÚ.

Kľúčové slová: jednotný digitálny trh, FinTech, dátové úniky, ochrana informácií, osobné údaje, bankové inovácie, platobné služby, API, PSD2.

1. Úvod do problematiky

Bankovníctvo v EÚ slúži domácnostiam a podnikom vo viac ako 32 krajinách. Počet bánk v EÚ dosahuje číslo 6500 a v bankovníctve je zamestnaných 2,8 milióna pracovníkov. Európske banky s počtom pobočiek 189 000 a počtom bankomatov 448 000 sú globálnym lídrom v platbách. Počet platieb v EÚ platobnou kartou dosahuje denne viac ako 150 miliónov a počet hotovostných platieb za jeden deň presahuje 305 miliónov. Vklady na jedného obyvateľa dosahujú 43 181 eur a úvery na jedného obyvateľa dosahujú 46 112 eur. Ekonomika EÚ je financovaná z 80 percent bankami a z 20 percent trhom.¹

Obchodné banky sú v trhovej ekonomike EÚ jedným z najvýznamnejších finančných sprostredkovateľov. V bankovej praxi vstupujú FinTech spoločnosti už aj do korporátneho a retailového bankovníctva a vytvárajú tlak na inováciu bankových služieb a segmentáciu klientov. Na zabezpečenie sieťových a informačných systémov v EÚ je nevyhnutné si udržať nielen online fungovanie hospodárstva, ale aj zabezpečiť jeho rast a prosperitu obyvateľov. V EÚ 71% všetkých jednotlivcov používalo internet každý deň, alebo takmer každý deň.² V EÚ sa modernizujú pravidlá o jednotnom digitálnom trhu tak, aby sa zjednodušili platby platobnými kartami, zrýchlili sa platby online a zlepšila sa ochrana proti kybernetickým útokom. Z údajov, ktoré Európska komisia uverejnila vyplýva, že hoci sa viac ľudí pripája na internet, takmer polovica obyvateľov nemá dostatočné digitálne zručnosti pre dnešné pracovné prostredie³, čo vplýva na zníženú dôveru v nakupovanie online.

2. Jednotný digitálny trh a digitálna agenda pre Európu

Jednotný digitálny trh je jednou z najsľubnejších a najkomplexnejších oblastí pokroku a vytvára v hospodárstve EÚ možné zisky v hodnote 415 miliárd eur ročne. Európska komisia stanovila jednotný digitálny trh ako prioritu vo svojej stratégii „Digitálna agenda pre Európu“ ako jednu zo siedmich hlavných iniciatív. Digitálna agenda pre Európu uznala kľúčovú úlohu využívania informačných a komunikačných technológií (IKT), aby uspela vo svojom úsilí do roku 2020. Tento pokrok si vyžaduje regulačný rámec, ktorý napomáha rozvoju cloud computingu, bezhraničného mobilného dátového pripojenia a zjednodušeného prístupu k informáciám a obsahu, no zároveň chráni súkromie, osobné údaje, kybernetickú bezpečnosť a neutralitu sietí. Digitálna agenda pre Európu pomôže obyvateľom Európy a jej podnikom v

¹ <http://www.ebf.eu/>

² Podiel denných používateľov internetu bol najvyšší v Luxembursku (93%), nasledovali Dánsko (89%), Spojené kráľovstvo (88%), Holandsko (86%), Švédsko a Fínsko (85%). Nižší podiel denných používateľov internetu sa vyskytol v Grécku a v Poľsku (každý z nich 57%), v Bulharsku (49%) a v Rumunsku (42%).

³ Digitálna agenda pre Európu. Dostupné na: <https://europa.eu/european-union/file/1527/>

plnej miere využívať prínosy digitálnych technológií a využívanie internetu, ktorý sa doteraz osvedčil ako mimoriadne bezpečný, odolný a stabilný.⁴ Služby v oblasti trhu a verejnej správy sa v rámci jednotného digitálneho trhu vyvíjajú, takže z pevných platforiem sa stávajú mobilné platformy, ktoré sú čoraz rozšírenejšie. Najnovšie digitálne technológie už ponúkajú prístup k informáciám a obsahu kedykoľvek, kdekoľvek a na každom zariadení.

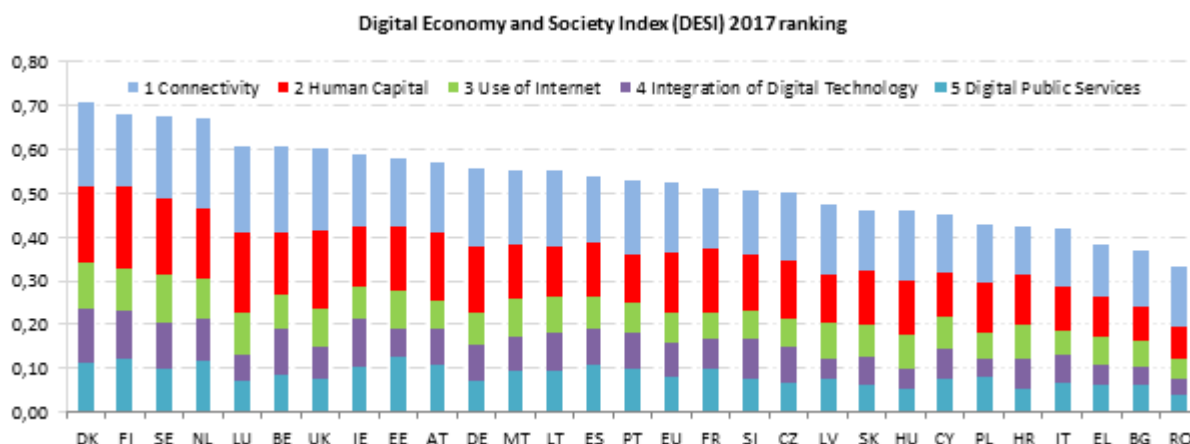
2.1 Digitálna konkurencieschopnosť – index DESI

DESI je zložený index, ktorý zahŕňa relevantné ukazovatele o digitálnej výkonnosti v Európe a sleduje vývoj členských štátov EÚ v oblasti digitálnej konkurencieschopnosti. Index DESI má trojvrstvovú štruktúru, ktorá je zložená z 5 hlavných dimenzií – konektivita, ľudský kapitál, používanie internetu, integrácia digitálnych technológií a digitálne verejné služby. Každá z týchto 5 hlavných dimenzií je rozdelená do súboru subdimenzií a tieto sa zase delia na jednotlivé relevantné indikátory.

Obr. 1 Štruktúra indexu DESI

Dánsko, Fínsko, Švédsko a Holandsko majú najrozvinutejšie digitálne ekonomiky v EÚ, po ktorých nasleduje Luxembursko, Belgicko, Spojené kráľovstvo a Írsko. Rumunsko, Bulharsko, Grécko a Taliansko majú najnižšie skóre v indexe DESI. Podľa výsledkov indexu DESI sa Slovensko umiestnilo spomedzi 28 členských štátov EÚ na 21. mieste. Vo viacerých oblastiach sa umiestnilo okolo priemeru. Podľa metodiky indexu DESI sa v roku 2016 všetky členské štáty zlepšili.⁵ Slovensko a Slovinsko postupovali najviac (viac ako 0,04 na rozdiel od priemeru EÚ 0,028). Na druhej strane sa v Portugalsku, Lotyšsku a Nemecku zaznamenal len malý nárast (pod 0,02).⁶

Obr. 2 Index DESI 2017⁷

⁴ http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Internet_access_and_use_statistics_-_households_and_individuals

⁵ http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=8846

⁶ <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>

⁷ <https://ec.europa.eu/digital-single-market/sites/digital-agenda/files/untitled.png>

2.2 Prenositel'nosť údajov, ochrana a bezpečnosť osobných údajov

Technológia a regulácia zvyšujú objem údajov vytváraných jednotlivcami, kladú zvýšené nároky na zjednodušený prenos týchto údajov a požiadavky na ochranu a bezpečnosť týchto údajov. Všeobecne platné nariadenie o ochrane údajov (GDPR) najmä transformuje povinnosti bánk v EÚ tým, že udeľuje jednotlivcom právo na prenos alebo vymazanie všetkých svojich údajov. Banky by mali dôkladne preskúmať svoju dátovú stratégiu a IT architektúru, aby splnili tieto nové očakávania. V dokumente „Budúce dôkazy ochrany osobných údajov“⁸ sú načrtnuté štyri komponenty trvalo udržateľných riešení, ktoré poskytujú súkromie a prenositeľnosť údajov:

1. Nástroje na zisťovanie alebo mapovanie údajov, ktoré vykonávajú automatickú kontrolu systémov na identifikáciu osobne identifikovateľných informácií (PII).
2. Jediný register pre metadáta, ktorý slúži ako reťazec starostlivosti pre každý prvok.
3. Zdieľanie registra vo všetkých produktoch alebo dokonca externých poskytovateľoch.
4. Portál na prístup, prostredníctvom ktorého je možné poskytovať, meniť a odvolávať súhlas.

Európska únia pracuje na mnohých frontoch na podporu kybernetickej odolnosti vo všetkých krajinách EÚ. Vzhľadom na dynamicky sa vyvíjajúcu oblasť hrozieb a na základe revízie stratégie EÚ v oblasti kybernetickej bezpečnosti bolo spoločné riešenie problémov súvisiacich s kybernetickou bezpečnosťou jednou z troch výziev, ktoré boli identifikované v strednodobom preskúmaní digitálneho jednotného trhu.

Európska komisia prijala dňa 13. septembra 2017 balík opatrení v oblasti kybernetickej bezpečnosti. Balík vychádza z existujúcich nástrojov a predkladá nové iniciatívy na ďalšie zlepšenie kybernetickej odolnosti a reakcie EÚ.⁹ Nedávne kybernetické útoky v priebehu posledných rokov¹⁰ zvýšili zameranie bánk hlavne na súkromie údajov a kybernetickú bezpečnosť a pripomenuli, ako sa banky snažia vyrovnávať s požiadavkami trhu a vytvoriť také obchodné modely, ktoré môžu profitovať z nového modelu prenositeľnosti údajov. Najväčšie banky používajú nové predpisy v tejto oblasti ako príležitosť uskutočniť zásadnú revíziu svojej dátovej stratégie a v snahe vybudovať dlhodobú hodnotu prostredníctvom informačných technológií. Vzhľadom na rastúcu sofistikovanosť počítačových útokov by takéto riešenia mali zahŕňať silné riadenie a postupy v oblasti kybernetickej bezpečnosti. V dokumente „Rozmiestnenie stratégie kybernetického rizika“¹¹ je stanovených päť požiadaviek:

1. Kvantifikácia kybernetického rizika z hľadiska kapitálu a príjmov z rizika.
2. Ukotvenie riadenia všetkých rizík v oblasti kybernetických rizík prostredníctvom ochoty riskovať.
3. Nezávislý dohľad nad kybernetickým rizikom s využitím špecializovaných zručností.
4. Komplexné mapovanie a testovanie kontrol, najmä pre interakcie tretích strán.
5. Vývoj a testovanie hlavných príručiek manažmentu incidentov.

Banky, ktoré úspešne implementujú nové stratégie v oblasti údajov a infraštruktúry, majú benefit nad hranicami dodržiavania predpisov a riadenia rizík. Po prvé, vytvoria dôveru a lojalitu zákazníkov tým, že im vrátia späť kontrolu údajov. Po druhé, môžu znížiť náklady na IT tým, že minimalizujú množstvo zhromaždených a uložených údajov. Po tretie, pomôžu

⁸ <http://www.oliverwyman.com/our-expertise/insights/2017/apr/future-proofing-privacy.html>

⁹ <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/policies/cybersecurity>

¹⁰ <http://breachlevelindex.com/assets/Breach-Level-Index-Infographic-H1-2017-Gemalto-1500.jpg>

¹¹ <http://www.oliverwyman.com/our-expertise/insights/2017/jun/deploying-a-cyber-risk-strategy.html>

vytvoriť otvorenejší, modulárny model podnikania, ktorý sa môže rozvíjať v novej digitálnej ekonomike v tzv. jednotnom digitálnom trhu.^{12, 13}

3. Smernica o platobných službách – PSD2

Pôvodná smernica o platobných službách (Payment Service Directive – **PSD1**)¹⁴ vytvorila základný právny rámec, ktorý definoval rovnaké pravidlá pre spracovanie platobných príkazov v rámci Európy. Ďalší vývoj v oblasti platieb však priniesol nové služby, ktoré touto smernicou regulované neboli. Smernica PSD2 bola prijatá v súlade so stratégiou Európa 2020 a digitálnou agendou s cieľom prispieť k vytvoreniu harmonizovaného trhu elektronických platieb v rámci celej Európskej únie. Vďaka tomu používatelia platobných služieb, najmä spotrebiteľia a maloobchodníci, ako aj ďalší účastníci trhu budú môcť v plnej miere využívať ďalšie prínosy vnútorného trhu. Nová implementovaná smernica EÚ o platobných službách (PSD2) s účinnosťou od 13. januára 2018 plne nahrádza predchádzajúcu smernicu o platobných službách. Podnetom na vytvorenie PSD2 bolo jednak zabezpečenie silnejšej ochrany spotrebiteľov, najmä posilnenie konkurenčného prostredia a uľahčenie zavádzania inovácií v odvetví finančných služieb. Nová smernica PSD2 má uľahčiť vstup nových poskytovateľov platobných služieb na európsky trh a zároveň priniesť pravidlá, podľa ktorých budú môcť tieto subjekty poskytovať platobné služby koncovým používateľom.

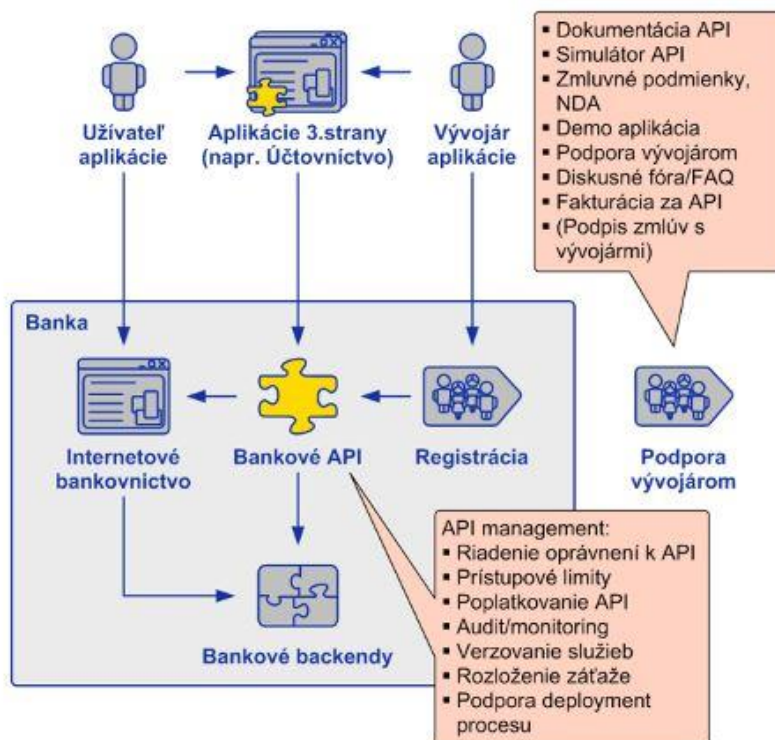
3.1 Multibankové služby rozhrania API

Banky vytvárajú podľa konceptu Open Banking tzv. bankové API (Application Programming Interface) – sadu systémových služieb. Pomocou nich je možné automatizovať komunikáciu medzi bankou a okolitým svetom. Vďaka rozhraniu API môžu napr. účtovné systémy, internetové obchody, finanční poradcovia či šikovné televízne prijímače vykonávať bankové operácie (pasívne či aktívne), a to zabezpečeným a autorizovaným spôsobom. PSD2 povinne ukladá bankám, aby tretím stranám **sprístupnili údaje svojich klientov prostredníctvom rozhrania API.**

¹² <http://www.oliverwyman.com/our-expertise/insights/2017/jun/EMEA-Banking-Edition-2.html>

¹³ <https://ec.europa.eu/digital-single-market/>

¹⁴ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32007L0064&from=en>

Obr. 3 Oblasti riešenia API rozhrania v banke¹⁵

Táto povinnosť znamená pre banky, ktoré sa rozhodnú byť len v základnom súlade s požiadavkami PSD2, že sa stávajú len pasívnym sprostredkovateľom pri poskytovaní týchto nových služieb. Naopak banky, ktoré rozhodnú o nových právnych úpravách, aktívne využijú a zväžia možnosť poskytnúť svojim klientom jedno alebo obidve z vyššie uvedených platobných služieb, budú môcť ponúkať klientom nové multibankové služby s pridanou hodnotou a upevniť alebo posilniť svoju trhovú pozíciu.¹⁶

¹⁵ Zdroj obrázku: <http://archive.unicornsistemas.eu/sk/novinky-sk/clanok/rozvoj-bankovnictva-prostrednictvom-open-banking.html>

¹⁶ <https://www2.deloitte.com/sk/sk/pages/finance/articles/prilezitost-s-nazvom-psd-2.html>

Obr. 4 Cielená rola banky v rámci PSD2 Ekosystému¹⁷

Vzťah PSD2 a GDPR

Od mája 2018 bude platiť GDPR, ktoré reguluje používanie a prístup ku klientskym „dátam“. V prípade, že v rámci rozhrania API bude banka vystavovať služby, ktoré pracujú s klientskymi údajmi, napr. bude možné zadať platobný príkaz alebo získať informácie o platobnom účte, potom musí dať klient súhlas s ich použitím treťou stranou. Banka by mala uložiť na svojej strane súhlasy pre údaje, ktoré poskytuje banka. Tretia strana by si mala uložiť súhlas s činnosťami, ktoré sú uložené mimo banky. Klient môže povoliť akékoľvek odvolanie súhlasu so spracovávaním osobných údajov a odvolanie súhlasu by malo byť zdieľané medzi spolupracujúcimi subjektmi.

Rozhranie API umožňuje bezpečné automatizované spracovanie výpisov a pohybov na účtoch vedených v banke. API bankovníctvo je vhodné najmä pre e-shopy a ďalšie spoločnosti, ktoré potrebujú sťahovať výpisy priamo do svojich účtovných programov. So službou API bankovníctvo získajú klienti okamžitý prehľad o daniach na svojich účtoch bez toho, aby sa museli prihlasovať do svojho internetového bankovníctva. Na základe informácií o pohyboch na účte budú môcť okamžite zareagovať napríklad automatickým odoslaním tovaru alebo poskytnutím služby svojim zákazníkom. Dáta o pohyboch na účtoch možno získať v mnohých rôznych formátoch, medzi ktoré patria: XML, MT940, OFX, GPC, CSV, JSON, HTML a PDF. Prostredníctvom API bankovníctva je možné zadávať hromadné platby – môžu byť importované do bankového systému vo formáte ABO alebo XML, v internetbankingu sú potom pripravené k podpísaniu v jednej dávke. Vo formáte XML je možné zadávať nielen domáce, ale aj akékoľvek zahraničné platby.¹⁸

¹⁷ Zdroj obrázku: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/sk/Documents/Random/Grestiakova,Husek-Praktick%C3%BDPohledNaImplementaciPSD2.pdf>

¹⁸ <https://www.fio.sk/bankove-sluzby/api-bankovnictvo>

3.2 Platobné služby PSD2 v praxi

Podrobné technické parametre PSD2, najmä zásady spoľahlivého overovania klienta (SCA) a bezpečná komunikácia medzi tretími stranami a bankou prostredníctvom rozhrania API, sú upravené v rámci regulačných technických noriem (RTS) vypracovaných Európskym orgánom pre bankovníctvo (EBA). Tieto RTS normy budú účinné 18 mesiacov po ich prijatí Európskou komisiou. (Najbližší predpokladaný dátum ich účinnosti je november 2018).¹⁹ API zásadným spôsobom ovplyvňuje rozvoj nebankových služieb.

PSD2 definuje nových poskytovateľov platobných služieb – Third Party Payment Service Providers (TPP) tzv. tretie strany. V praxi sa budeme môcť stretnúť s dvoma typmi poskytovateľov platobných služieb.

- 1. Služba nepriameho platenia platby** – (Payment Initiation Service) – tretia strana (PISP) umožní klientom iniciovať on-line platbu z ich bankového účtu bez priameho prístupu k ich priamemu bankovému kanálu, typicky internetovému bankovníctvu. Čiže na základe súhlasu klienta spracováva základné informácie o účte a transakciách na účte v banke. Napríklad, ak má klient vedené účty vo viacerých bankách, cez aplikáciu tretej strany môže vidieť zostatky na všetkých týchto účtoch naraz.
- 2. Služba informovania o platobnom účte** – (Account Information Service) – tretia strana (AISP) poskytuje klientom konsolidovaný prehľad svojich bankových účtov vedených vo viacerých bankách. Na základe žiadosti klienta umožňuje vytvoriť platobný príkaz z účtu vedeného v banke. Napríklad, pri nákupe v e-shope bude mať klient možnosť zvoliť si platbu cez tretiu stranu. Platobný príkaz zadá prostredníctvom aplikácie tretej strany, pričom tento bude následne zrealizovaný z jeho účtu vedeného v banke.

Pre zahraničné platby sa mení deň pripísania prostriedkov na účet a poplatková inštrukcia. Poplatková inštrukcia SHA (tzv. „shared“, zdieľaná) sa uplatňuje pre všetky platby realizované v rámci EHP (Európskeho hospodárskeho priestoru). To znamená, že **spracovateľský poplatok banky platiteľa znáša platiteľ a ostatné poplatky súvisiace s prevodom znáša príjemca platby.** PSD2 prináša aj skrátenie lehoty spracovania zahraničných platieb v menách členských štátov EHP.²⁰

4. Bankové inovácie a FinTech

Hoci sú bankovníctvo, kapitálové a investičné trhy dlhé roky tradičným segmentom, do finančného sektora eurozóny pribúdajú nové spoločnosti – „startupy“, ktorých obchodné modely sú stavané na inovatívnych technológiách, všeobecne označovaných ako finančné technológie – FinTech. Nový pojem FinTech je v podstate neologizmus. Čiže skrátenie a spojenie dvoch pojmov financie a technológia. Termín FinTech zahŕňa spoločnosti, ktoré využívajú technológie na zlepšenie konkurenčnej výhody oproti tradičným bankám a finančným inštitúciám, ktoré poskytujú finančné služby a funkcionality, ktoré výrazne menia správanie sa spotrebiteľov a spoločností pôsobiacich na trhu finančných služieb. Jedná sa o fúziu správy financií s technologickým sektorom, ktorý zahŕňa celú škálu služieb internetových gigantov, mobilné platobné aplikácie, pôžičkové schémy a sociálne technológie, brookerské služby, cloud computing a mnoho ďalších. Čiže de facto všetko, čo inovuje súčasný finančný ekosystém.

¹⁹ <https://www2.deloitte.com/cz/cs/pages/legal/articles/psd2.html>

²⁰ <https://www.tatrabanka.sk/sk/personal/ucet-platby/elektronicke-bankovnictvo/apibankingtb.html>

Regulačné úrady však stále len hľadajú spôsob, ako regulovať činnosť FinTech spoločností, ktoré pracujú s peniazmi klientov a mali by preto poskytovať minimálnu úroveň ochrany. Európska centrálna banka (ECB) v období od 21. 9. 2017 do 2. 11. 2017 otvorila konzultáciu o všeobecných zásadách, ktoré vysvetľujú proces podávania žiadostí, podmienky udeľovania licencií finančno-technologickým úverovým inštitúciám a špecifické podmienky pre subjekty s finančno-technologickým obchodným modelom.

Verejná konzultácia o dvoch navrhovaných súboroch všeobecných zásad je súčasťou snahy ECB o zabezpečenie jednotného postupu dohľadu vo všetkých krajinách eurozóny presadzovaním jednotného výkladu licenčných podmienok, ktoré záujemcom o založenie banky objasňujú spôsob získania bankovej licencie. Cieľom navrhovaných dvoch súborov všeobecných zásad je zvýšiť transparentnosť procesu podávania pre žiadateľov a zároveň budú predstavovať praktickú pomôcku, ktorá ich má lepšie oboznámiť s platnými podmienkami a zároveň zabezpečiť plynulý a efektívny priebeh licenčného konania.

Návrh všeobecných zásad hodnotenia žiadostí o udelenie licencie finančno-technologickým úverovým inštitúciám je odpoveďou ECB²¹ na nárast FinTech spoločností, ktoré rušivými inováciami pretvárajú spôsob, akými sú finančné služby štruktúrované, poskytované a spotrebúvané.²²

4.1 Trendy v oblasti FinTech

Medzi najnovšie trendy v oblasti FinTech patrí najmä:

- účtovníctvo (alternatívne účtovnícke riešenia, prepájanie databáz, riadenie finančných položiek, vrátane daňovej oblasti),
- alternatívne pôžičky (trhoviská pre pôžičky bez sprostredkovateľov peer-to-peer, crowdfundingové pôžičky),
- bitcoin/blockchain (digitálne kryptomeny s rýchlymi transparentnými službami bez sprostredkovateľov),
- poistenie (peer-to-peer poisťovanie zdravia, automobilov či dokonca dronov),
- platby (nové kreditné modely na báze alternatívnych dát, služieb, POS produktov, vrátane čítačiek kariet a digitálnych obchodov),
- osobné financie a zdravie (služby na sledovanie osobných financií a analytika),
- investovanie do nehnuteľností.

Východiskovým bodom pre tradičné banky a finančné inštitúcie doteraz bol obchodný model založený na lineárnom chápaní služieb. Znamená to potrebu mať kontrolu nad celým hodnotovým reťazcom finančného odvetvia a poskytovanie širokej škály služieb pod jednou strechou. Tento obchodný model a nerozvíjajúca sa IT infraštruktúra však viedli tradičných poskytovateľov finančných služieb v procese digitalizácie ku kríze identity a výkonnosti.

Naopak takzvané FinTech spoločnosti, a rovnako aj veľké spoločnosti z príbuzných trhov, napríklad PayPal²³, Apple²⁴, Amazon²⁵, Facebook, Google²⁶ a Aliexpress využili slabé miesta finančného systému a úspešne vstúpili na nový trh. Za obdobie 2010 – 2015 sa do odvetvia investovalo takmer 50 miliárd dolárov. Tretina z týchto prostriedkov sa investovala do platobných systémov, z ktorých 10 percentný podiel tvorili platby založené na technológii blockchain a bitcoin spoločnosti. Štvrtina sa investovala do crowdfundingu a sociálnych

²¹ <https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/pr/date/2017/html/ssm.pr170921.sk.html>

²² <https://www2.deloitte.com/global/en/pages/financial-services/articles/the-future-of-financial-services.html>

²³ <https://www.paypal.com/sk/webapps/mpp/personal>

²⁴ <https://www.apple.com/apple-pay/>

²⁵ <https://pay.amazon.com>

²⁶ <https://www.android.com/pay/>

úverových podnikov. Ďalej pätina financií pripadá na kapitálové trhy a zvyšok prostriedkov pripadá na rôzne oblasti – od analytických údajov až po osobný finančný manažment. Geograficky najviac preinvestovaných finančných prostriedkov 2010 – 2015 z celkovej sumy 49,7 mld. USD pripadá na USA (31,6), konkrétne Silicon Valley (17,3). Druhé miesto obsadila Veľká Británia – Londýn, mesto FinTechu (5,4) a tretia je Európa ako celok (4,4). Do skupiny investícií v miliardách dolárov sem patria ďalej Čína a India.²⁷ Odvetvie finančných služieb prechádza od roku 2016 významnými zmenami, ktoré sú akcelerované najmä novými finančno-technologickými spoločnosťami. V treťom kvartáli roku 2017 dosiahli investície do FinTech spoločností v Európe hodnotu 1,66 miliardy USD cez 73 zrealizovaných obchodov.

Konzultačná spoločnosť KPMG vydala tradičný rebríček najperspektívnejších spoločností vo Fintech sektore. Celý zoznam najperspektívnejších FinTech spoločností za rok 2017 zahŕňa 41 spoločností z UK a EMEA²⁸ (Európa, Stredný východ a Afrika), 29 spoločností z Ameriky (Severná a južná Amerika) a 30 spoločností z Ázie (vrátane Austrálie a Nového Zélandu).²⁹ Spoločnosť Ant Financial, ktorá je celosvetovo najväčší prevádzkovateľ platobnej platformy tzv. tretej strany TPP, sa koncom roka 2017 umiestnila na prvom mieste v rebríčku Top 10 FinTech spoločností. FinTech technologický sektor má významný dopad na smerovanie, spôsob a stimuláciu ekonomického rozvoja fakticky všetkých subjektov odvetvia finančných služieb. So svojimi obrovskými investíciami ovplyvňuje fungovanie firiem a celej spoločnosti. FinTech spoločnosti úspešne položili základy pre budúcu revolúciu.

Tradičné finančné inštitúcie (FI) uznávajú, že digitálna transformácia je rozhodujúca. Budovanie alebo nákup je vždy dôležitým faktorom. FI začali strategicky veľmi intenzívne investovať do Fintech spoločností, ktoré im poskytnú priamy prístup k novým technológiám, ktoré potrebujú pre svoj ďalší úspešný ekonomický rozvoj.

Španielska BBVA a holandská ABN AMRO sú dve prvé banky, ktoré umožňujú používať WhatsApp ako ich oficiálny komunikačný kanál. Vyplýva to z vydania Dashboard digitálneho bankovníctva – štvrťročná štúdia, ktorá porovnáva individuálne bankové služby s viac ako 200 bankami v rôznych krajinách sveta. Zákazníci BBVA majú možnosť hovoriť s reprezentantom banky od pondelka do piatka od 8.00 – 20.00 cez WhatsApp. Môžu získať informácie o službách a produktoch, ale cez tento kanál nesmú byť oznámené žiadne rady a odporúčania, ani osobné údaje klientov. ABN AMRO ponúka túto službu dokonca 24/7, a to počas skúšobných 6 mesiacov. WhatsApp ako nový kanál ponúka klientom okamžitú a osobnú metódu komunikácie s bankovým poradcom. Množstvo komunikačných kanálov bolo pri veľkých tradičných bankách vždy relatívne obmedzené. Cieľom zaradenia spoločnosti WhatsApp je predovšetkým priblížiť sa ku klientom a snaha ukázať im „ľudskú tvár“ banky. Spoločnosť WhatsApp v súčasnosti využíva celosvetovo viac ako 900 miliónov používateľov.

Mediálna spoločnosť **Royal Media Group** na svojej internetovej stránke <https://bankinnovation.net/> zverejnila zoznam 10 najlepších aplikácií z oblasti FinTech:

WeChat – prvá mobilná sociálna sieť, ktorá obsahuje možnosť platieb,

Uber – „neviditeľné“ platby sú jednou z vecí, ktoré ho robia tak skvelým,

Yelp – aplikácia na hodnotenie reštaurácií v sebe zahŕňa ponuku kupónov a zľavy,

SnapChat – za zapojenie služby SnapCash, pomocou ktorého si môžu užívatelia vzájomne posilať peniaze po pripojení Snapchatu s platobnou kartou,

1Password – aplikácia na ukladanie hesiel; má významné prínosy pre využitie v oblasti finančnej bezpečnosti,

OpenTable – umožňuje platiť v reštauráciách cez aplikáciu pôvodne slúžiacu na rezerváciu stola,

²⁷ <http://uk.businessinsider.com/william-garrity-associates-global-fintech-heat-map-2015-9>

²⁸ <http://istizada.com/list-of-emea-countries/>

²⁹ <https://h2.vc/reports/fintechinnovators/2017>

Redlaser – aplikácia porovnávania cien tovarov od rôznych predajcov; umožňuje aj vykonávať transakcie,
Mint – „Mincovňa“ – priekopník v oblasti riadenia osobných financií,
Venmo – ďalší priekopník v oblasti peer-to-peer mobilných platieb,
EventBrite – aplikácia agregujúca udalosti v okolí používateľov a nákup vstupeniek.

5. Budúcnosť odvetvia finančných služieb

Štvrtá záverečná správa zo série Budúcnosť odvetvia finančných služieb (Future of Financial Services) Svetového ekonomického fóra (WEF) a spoločnosti Deloitte sa zaoberá transformačnou úlohou FinTech spoločností a ďalších inovačných a prelomových trendov v odvetví finančných služieb.³⁰ Správa popisuje osem revolučných síl, ktoré majú podľa nás potenciál zmeniť konkurenčné prostredie vo finančnom ekosystéme, a aký dopad majú tieto sily na sektor finančných služieb, vrátane detailnej analýzy siedmich kľúčových segmentov: platby, digitálne bankovníctvo, úverová oblasť, oblasť poistenia, trhová infraštruktúra, správa investícií a oblasť crowdfundingu.

1. **Komoditizácia nákladov** – finančné inštitúcie implementujú nové technológie s cieľom urýchliť komoditizáciu svojej nákladovej bázy.
2. **Prerozdelenie zisku** – s nástupom nových technológií dochádza k presunom oblastí generovania ziskov v rámci tradičných reťazcov tvorby hodnôt i medzi nimi.
3. **Vlastníctvo klientskeho zážitku** – distribútori získajú ako vlastníci zákazníckeho rozhrania silnejšie postavenie; u poskytovateľov produktov sa očakáva, že budú podstatne navýšiť svoju produkčnú kapacitu a/alebo zúžia svoj produktový záber.
4. **Nástup distribučných platforiem** – finančné inštitúcie budú využívať platformy zdieľané viacerými poskytovateľmi, ktoré tak prevezmú rolu budúceho dominantného distribučného a obchodného kanálu pre široké spektrum trhov.
5. **Monetizácia dát** – finančné inštitúcie začínajú využívať kombináciu stratégií využívania dát, a nasledujú tak príklady technologických firiem, ktoré už úspešne dáta monetizujú.
6. **Bionická pracovná sila** – nové technológie, ako je umelá inteligencia, prinesú zásadné zmeny vo využití pracovnej sily vo finančnom sektore.
7. **Systémovo významní technologickí poskytovatelia** – finančné inštitúcie všetkých veľkostí sa stále viac spoliehajú na služby veľkých technologických firiem.
8. **Finančná regionalizácia** – rozdiely v nastavení regulačných priorít a potrebách klientov vytvárajú priestor pre vznik regionálnych modelov finančných služieb.

Záver

Rastúca úroveň dostupnosti údajov a transparentnosti vyvíja tlak na ziskovosť bánk. Banky túto zmenu môžu použiť na kontrolu nákladov a nájdenie nových zdrojov príjmov. V roku 2018 sa očakáva, že digitalizácia tzv. oddelení middle office a back office bude predstavovať najdôležitejšiu nákladovú páku bankových domov v EÚ.³¹ Vďaka FinTech firmám je možné už dnes nakupovať akcie, komodity, opcie, CFD alebo FOREX bez toho, aby ste potrebovali akéhokoľvek sprostredkovateľa. Rozhranie API zásadným spôsobom ovplyvní rozvoj nebankových služieb. Banky dávajú priestor FinTech spoločnostiam a „inkubátorom“ vymyslieť nové produkty a služby týkajúce sa bankovníctva, a z týchto nových nápadov potom

³⁰ <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Financial-Services/gx-fsi-cleared-for-takeoff.pdf>

³¹ <http://www.oliverwyman.com/our-expertise/insights/2017/jun/EMEA-Banking-Edition-2.html>

začnú profitovať. Napríklad na benzínovej pumpe možno nebudete musieť platiť ani cez terminál, ani ísť k okienku, ale zaplatíte naskenovaním kódu priamo na stojane, lebo pumpa bude mať aplikáciu a vďaka PSD2 sa napojí priamo na váš účet a vezme si peniaze. Banky budú ponúkať svojim klientom inteligentné dátové úložiská s garantovaným SLA, kde si klienti budú môcť ukladať dôležité dokumenty. Prostredníctvom bankového rozhrania API bude možné autorizovanými osobami nahrávať a používať dokumenty zabezpečeným spôsobom.³²

V článku sa nespomínajú virtuálne kryptomeny, ktoré doposiaľ nemali vo viacerých krajinách právnu reguláciu a niektoré centrálné banky už začali analyzovať možnosť vydávania digitálnej meny ako prostriedku na vytvorenie rýchlejších platobných systémov, ako aj na zníženie objemu hotovosti v ekonomike. Ak sa novovznikajúca digitálna spoločnosť odkloní od používania platieb v hotovosti, tak vtedy to môže byť čas na vytvorenie digitálnej meny centrálnej banky.³³ Kanadskí ekonómovia vo svojej výskumnej správe Bank of Canada o. i. predpovedali, že blockchain technológia by mohla byť jedného dňa používaná vo svetovej ekonomike a digitálne meny budú zavádzané centrálnymi bankami.³⁴

Prudký nárast používania populárneho Bitcoinu používateľmi celosvetovej siete internet a používanie iných takzvaných virtuálnych kryptomien Litecoin, Ripple, Monero, Ethereum, má významný vplyv na vývoj v oblasti inovatívneho bankovníctva. Môžeme to prirovnať ku zrodeniu digitálneho audio formátu mp3 a digitálneho formátu DivX, ktoré urobili revolúciu v zaužívanom spôsobe vydávania a distribúcie hudobných a filmových diel. Táto digitálna revolúcia a využívanie streamovania hudby a filmov na internete pozitívne ovplyvnili celosvetový hudobný a filmový priemysel, ktorý ignoroval tieto digitálne technológie. Neskôr ich musel akceptovať a adaptovať sa vznikajúcemu digitálnemu trhu, ktorý využíva Internet – celosvetovú globálnu počítačovú sieť. Fin Tech inovácie majú značný veľký vplyv na vytváranie jednotného modelu blockchainových transakcií, výsledkom ktorých budú kladené zvýšené nároky na nasledujúce faktory, ako sú: anonymita platieb, stabilita transakčných poplatkov, rýchlosť a bezpečnosť transakcií **pri súčasnom narastajúcom objeme transakcií**. Vývojári, podniky a jednotlivci budú mať oveľa väčšiu kontrolu nad svojimi transakciami a FinTech inovácie im umožnia automatizovať toky svojich finančných operácií bez toho, aby im hrozili bezpečnostné riziká.

Literatúra

API Banking^{TB}. In <https://www.tatrabanka.sk> [online]. June 25, 2017 [cit. 2017-10-25].

Dostupné na: <https://www.tatrabanka.sk/sk/personal/ucet-platby/elektronicke-bankovnictvo/apibankingtb.html>

API Bankovníctvo. Fio Banka. In <https://www.fio.sk> [online]. October 25, 2017 [cit. 2017-10-25]. Dostupné na: <https://www.fio.sk/bankove-sluzby/api-bankovnictvo>

Barnett, R. Akamai. API and Security Trends for 2018. In <https://www.bankinfosecurity.com> [online]. November 30, 2017 [cit. 2017-12-29]. Dostupné na audiopodcast: <https://player.fm/series/government-information-security-podcast/api-and-security-trends-for-2018>

<https://player.fm/series/government-information-security-podcast/api-and-security-trends-for-2018>

³² <http://archive.unicornsyste.ms.eu/sk/novinky-sk/clanok/rozvoj-bankovnictva-prostrednictvom-open-banking.html>

³³ <https://www.reuters.com/article/us-israel-cenbank-currency/israel-central-bank-mulls-issuing-digital-currency-for-faster-payments-idUSKBN1EI0D5>

³⁴ https://www.thestar.com/business/tech_news/2017/11/30/bank-of-canada-releases-white-paper-on-merits-of-creating-digital-currency.html

- BICKIS, I. Bank of Canada releases white paper on merits of creating digital currency. In <https://www.thestar.com> [online]. November 30, 2017 [cit. 2017-12-29]. Dostupné na: https://www.thestar.com/business/tech_news/2017/11/30/bank-of-canada-releases-white-paper-on-merits-of-creating-digital-currency.html
- Cleared for takeoff Five megatrends that will change financial services In <https://www2.deloitte.com> [online]. October 25, 2017 [cit. 2017-10-25]. Dostupné na: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Financial-Services/gx-fsi-cleared-for-takeoff.pdf>
- Data Breach Statistics. In <http://breachlevelindex.com/> [online]. October 25, 2017 [cit. 2017-10-25]. Dostupné na: [breachlevelindex.com /assets/Breach-Level-Index-Infographic-H1-2017-Gemalto-1500.jpg](http://breachlevelindex.com/assets/Breach-Level-Index-Infographic-H1-2017-Gemalto-1500.jpg)
- Deploying A Cyber Risk Strategy: Five key moves beyond regulatory compliance. In <http://www.oliverwyman.com> [online]. June 5, 2017 [cit. 2017-10-25]. Dostupné na: http://www.oliverwyman.com/content/dam/oliver-wyman/v2/publications/2017/jun/Deploying_A_Cyber_Risk_Strategy.pdf
- DESI 2016 - Digital Economy and Society Index. Methodological note. In <http://ec.europa.eu> [online]. October 25, 2017 [cit. 2017-10-25]. Dostupné na: http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=8846
- Digital Single Market Policies. The Digital Economy and Society Index (DESI). In <http://ec.europa.eu> [online]. October 25, 2017 [cit. 2017-10-25]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>
- Digitálna agenda pre Európu. In <https://europa.eu> [online]. October 25, 2017 [cit. 2017-10-25]. Dostupné na: https://europa.eu/european-union/file//download_en?token=oWIWVsbx
- DRAHOTSKÝ, P., 2017. Banka budúcnosti by mala pripomínať stavebnicu Lego. In <https://finweb.hnonline.sk> [online]. September 6, 2017 [cit. 2017-10-25]. Dostupné na: <https://finweb.hnonline.sk/komentare-a-analyzy/1021492-banka-buducnosti-by-mala-pripominat-stavebnicu-lego>
- ECB vydáva na verejnú konzultáciu návrh všeobecných zásad udeľovania licencií bankám a finančno-technologickým bankám. In <https://www.bankingsupervision.europa.eu> [online]. September 21, 2017 [cit. 2017-10-25]. Dostupné na: <https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/pr/date/2017/html/ssm.pr170921.sk.html>
- EMEA Banking Spotlight, Edition 2. In <http://www.oliverwyman.com> [online]. June 7, 2017 [cit. 2017-10-25]. Dostupné na: www.oliverwyman.com/our-expertise/insights/2017/jun/EMEA-Banking-Edition-2.html
- Európa 2020 – inteligentná, udržateľná a inkluzívna Európa. In *Európa 2020 – inteligentná, udržateľná a inkluzívna Európa*. Luxemburg: Úrad na vydávanie publikácií Európskej únie. ISBN 978-92-79-21748-7. doi: 10.2775/2239 [online]. November 2011 [cit. 2017-10-25]. Dostupné na: <http://www.refernet.sk/images/news/files/europa-2020-inteligentna-udrzatelna-a-inkluzivna-europa.pdf>
- FILUS, I., 2017. FinTech alebo finančné technológie. In <https://innonews.blog> [online]. 20/4/2017 [cit. 2017-10-25]. Dostupné na: <https://innonews.blog/2017/04/20/fintech-alebo-financne-technologie/>
- FINTECH 100 – Leading Global Fintech Innovators 2017. In <https://h2.vc> [online]. June 25, 2017 [cit. 2017-10-25]. Dostupné na: <https://h2.vc/reports/fintechinnovators/2017/pdf>
- Fintech startupy, ktoré podporí Elevator lab. In <https://www.podnikajte.sk/> [online]. October 10, 2017 [cit. 2017-10-25]. Dostupné na: www.podnikajte.sk/inspiracia/c/3376/category/podpora-podnikania/article/fintech-elevator-lab.xhtml
- Internet access and use statistics - households and individuals. In <http://ec.europa.eu> [online]. December 15, 2017 at 14:45. [cit. 2017-12-27]. Dostupné na: <http://ec.europa.eu>

/eurostat/statisticsexplained/index.php/Internet_access_and_use_statistics_-_households_and_individuals

KMOCH A., 2016. Rozvoj bankovníctva prostredníctvom Open Banking. In <http://archive.unicornsyste.ms.eu> [online]. May 02, 2016. [cit. 2017-10-25]. Dostupné na: <http://archive.unicornsyste.ms.eu/sk/novinky-sk/clanok/rozvoj-bankovnictva-prostrednictvom-open-banking.html>

Kódex EÚ práv v online prostredí. In www.flaw.uniba.sk [online]. [cit. 2017-10-25]. Dostupné na: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Sluzby/kniznica/EDC/Kodex_EU_prav_v_online_prostredi.pdf

ONDREJKOVÁ, A., 2016. Hodnotenie digitálnej pripravenosti krajín EÚ a postavenie Slovenska. In <http://spu.fem.uniag.sk> [online]. 2016 [cit. 2017-10-25]. Dostupné na: <http://spu.fem.uniag.sk/mvd2016/proceedings/sk/articles/ondrejko.va.pdf>

SCHEER, S Israel central bank mulls issuing digital currency for faster payments. In <https://www.reuters.com> [online]. December 24, 2017/3:02 PM [cit. 2017-12-29]. Dostupné na: <https://www.reuters.com/article/us-israel-cenbank-currency/israel-central-bank-mulls-issuing-digital-currency-for-faster-payments-idUSKBN1EI0D5>

TEREM GREŠTIÁKOVÁ, M. a Š. HÚSEK. Praktický pohľad na implementaci PSD 2. In <https://www2.deloitte.com> [online]. [cit. 2017-10-25]. Dostupné na: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/sk/Documents/Random/Grestiakova,Husek-PraktickýPohledNaImplementaciPSD2.pdf>

The Future of Financial Services: How disruptive innovations are reshaping the way financial services are structured, provisioned and consumed – A report from the World Economic Forum in collaboration with Deloitte. In <https://www2.deloitte.com> [online]. [cit. 2017-10-25]. Dostupné na: http://www3.weforum.org/docs/WEF_The_future_of_financial_services.pdf

The Pulse of Fintech Q3 2017 - Global analysis of investment in fintech. In <https://home.kpmg.com> [online]. November 7, 2017 [cit. 2017-12-27]. Dostupné na: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/xx/pdf/2017/11/pulse-of-fintech-q3-17.pdf>

WILLIAMS-GRUT, O., 2015. This map shows just how much Britain is dominating European fintech. In <http://uk.businessinsider.com> [online]. Sep. 9, 2015, 1:27 PM [cit. 2017-10-27]. Dostupné na: <http://uk.businessinsider.com/william-garrity-associates-global-fintech-heat-map-2015-9>

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/680.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2007/64/ES z 13. novembra 2007 o platobných službách na vnútornom trhu, ktorou sa menia a dopĺňajú smernice 97/7/ES, 2002/65/ES, 2005/60/ES a 2006/48/ES a ktorou sa zrušuje smernica 97/5/ES.

Transpozícia smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/2366 z 25. novembra 2015 o platobných službách na vnútornom trhu, ktorou sa menia smernice 2002/65/ES, 2009/110/ES a 2013/36/EÚ a nariadenie (EÚ) č. 1093/2010 a ktorou sa zrušuje smernica 2007/64/ES (ďalej len „smernica PSD 2“).

Key words: digital single market, FinTech, data breaches, Information privacy, personal identification information, banking innovations, payment services, API, PSD2

Summary

Research and innovation in the area of digital technologies in the financial sector is the driving force of the future prosperity and quality of life in Europe. In the article, the author focuses mainly on banking innovations in the digital single market. The article describes the obligation to implement the PSD2 payment directive and analyses FinTech companies that are innovating the financial market in the EU.

*mjr. Mgr. Martin Mišota
Oddelenie informačných technológií
Akadémie Policajného zboru v Bratislave
e-mail: martin.misota@minv.sk*

Recenzenti:

doc. JUDr. Mojmír Mamojka, PhD.; doc. RNDr. Ľudmila Gregušová, CSc.

Trestná zodpovednosť právnických osôb v súvislosti s trestnými činmi korupcie

Anotácia: Trestnoprávna teória dlhodobo rieši ambivalentnú problematiku trestnej zodpovednosti právnických osôb, ktorou sa sčasti obmedzuje zásada individuálnej trestnej zodpovednosti ako jedna z dominantných základných zásad trestného práva. Tento koncept sa vyvinul z idey, že určité spoločenstvá ako zoskupenia ľudí alebo viacerých inštitúcií, nesúce rovnaký cieľ, majú spôsobilosť rozhodovať a páchať trestne relevantné delikty prostredníctvom svojich zástupcov. Pomerne nová právna úprava trestnej zodpovednosti právnických osôb je v podmienkach Slovenskej republiky riešená formou samostatného zákona. Tento taxatívnym výpočtom stanovuje trestné činy, ktoré je možné pričítať právnickej osobe, medzi inými aj niektoré z trestných činov korupcie podľa Trestného zákona. Relácia medzi zákonom o trestnej zodpovednosti právnických osôb a trestnými činmi korupcie je predmetom tohto príspevku.

Kľúčové slová: korupcia, právnická osoba, trestná zodpovednosť právnických osôb, vnútorné pojmové znaky právnických osôb, trestné činy korupcie, športová korupcia, volebná korupcia, športová súťaž, volebné právo.

1. Úvod do problematiky

Trestná zodpovednosť právnických osôb je fundamentálnou témou v prostredí slovenského trestného práva, predstavujúcou zásadné novum prelamujúce historickú zásadu individuálnej trestnej zodpovednosti fyzickej osoby za protiprávne konanie s trestnou relevanciou, ako aj zásadu personalitý trestov, tvoriacu zásah do základných princípov kontinentálnej európskej právnej kultúry, ktorá desaťročia počítala s páchatelom ako fyzickou osobou, subjektom mysliacim a najmä majúcim vôľu, kým právnická osoba je právnou fikciou. Inkorporovanie trestnej zodpovednosti právnických osôb do nášho právneho poriadku sa prejavuje vplyvom na koncept základných zásad trestného práva hmotného, keďže zásada individuálnej trestnej zodpovednosti fyzickej osoby sa obmedzuje vo vzťahu k trestným činom, ktoré nie je možné pričítať právnickej osobe. Zároveň sa kreovala zásada súbežnej trestnej zodpovednosti fyzickej osoby a právnickej osoby a zásada prechodu trestnej zodpovednosti na právneho nástupcu právnickej osoby.¹ Takmer až revolučný zásah do princípov, na ktorých bola doposiaľ trestná zodpovednosť konštruovaná, je preto podstatným odklonom od zásady rímskej právnej kultúry *societas delinquere non potest*, ktorej významom je nemožnosť pričítať právnickej osobe zodpovednosť za trestný čin.

Trestná zodpovednosť právnických osôb a jej zakotvenie v podobe takzvanej „pravej“ trestnej zodpovednosti je výrazom plnenia medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky a rovnako aj reakciou na odporúčania Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj – Organisation for Economic Cooperation and Development (ďalej len „OECD“), v konkrétnostiach odporúčania akceptované Pracovnou skupinou OECD pre úplatkárstvo v medzinárodných obchodných transakciách – Working Group on Bribery (ďalej len „WGB“) pre Slovenskú republiku. Pre účely konkretizácie je nutné uviesť, že v čase od 7. februára 2012 do 9. februára 2012 Slovenská republika absolvovala hodnotiacu návštevu OECD v rámci Fázy 3 hodnotení, systematicky orientovanú na praktické vykonávanie Dohovoru OECD o boji s podplácaním zahraničných verejných činiteľov v medzinárodných obchodných transakciách. Hodnotiacu správu Slovenskej republiky označená pracovná skupina OECD prijala 15. júna 2012 na plenárnom zasadnutí. Táto ako kardinálny problém akcentovala absenciu efektívnej zodpovednosti právnických osôb v právnom poriadku Slovenskej republiky. Na tomto mieste považujem za náležité precizovať, že odporúčania OECD sú svojim charakterom záväzné a štáty, ktoré sú súčasťou tohto spoločenstva, majúce príznak pozitívnej

¹ Pozri bližšie: JELÍNEK, J., HERCZEG, J., 2013. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob, Komentář s judikaturou*, s. 13.

výkonnosti ekonomiky z dôvodu vysokej úrovne hrubého domáceho produktu, sú povinné v určených časových dispozíciách predmet odporúčaní plniť pod hrozbou uplatnenia sankčného mechanizmu. V týchto súvislostiach je nutné pre korektnosť uviesť do pozornosti, že požiadavka na zavedenie trestnej zodpovednosti právnických osôb nebola podmienená výlučne aktivitou OECD, ale v generálnej rovine plynula z požiadavky legislatívnej harmonizácie a aproximácie slovenského práva k právu Európskej únie, alebo zo záväzkov, ktoré Slovenskej republike plynuli z členstva v iných medzinárodných organizáciách (napr. OSN).² Rovnako aj Rada Európy, ako zoskupenie európskych štátov činné na medzivládnom princípe diferentne od európskych zjednocujúcich štruktúr,³ už v roku 1988 vyzvala členské štáty Európskej únie, aby zvažovali zavedenie trestnoprávnej zodpovednosti právnických osôb do svojich právnych poriadkov.

Dôvodmi vedúcimi k úvahám a tiež k realizácii implementácie trestnej zodpovednosti právnických osôb do právnych poriadkov štátov medzinárodného spoločenstva sú rôzne, najmä však politické, ktorých uskutočnenie v podmienkach Slovenskej republiky nastalo až pod vplyvom a explicitne vyjadrené – tlakom medzinárodných záväzkov, rastúcej kriminality s prvkami kvalifikovanosti a erudície, rovnako však s prvkami brutality a bezohľadnosti, gradácii mocenského vplyvu niektorých právnických osôb prenikajúcich do mocenských, ekonomických a politických štruktúr, neúmerň rast korupčného prostredia príznačného prvkom latentnosti, nevyhnutnosť reagovať právnymi prostriedkami na nové podmienky kriminality, ohrozenie hospodárskej stability, ľudských práv a životného prostredia.

V generálnej rovine preto možno konštatovať, že dôvodom svedčiacim v prospech problematiky je garancia progresie v prostriedkoch smerujúcich k náležitému potrestaniu páchatel'ov, a teda nutnosť zefektívniť presadzovanie práva nielen v oblasti represie, ale aj v oblasti prevencie, ktorá pod tlakom medzinárodných záväzkov zažíva „obdobie renesancie“ najmä na úseku boja s korupciou. Na dôvažok je dôležité vo vzťahu k pozitívnym prvkom svedčiacim v prospech zavedenia pertraktovanej trestnej zodpovednosti identifikovať, že osobnosť páchatel'a všeobecne prešla postupným radom zmien od obyčajnej k zložitejšej a dokonalejšej forme. Uplatňujúc historický prístup, trestnej činnosti sa dopúšťali osoby s deficitom v sociálnej, psychickej alebo biologickej sfére. Aktuálne je osoba páchatel'a spravidla zžitá s ostatnou spoločnosťou, v ktorej nie je zjavný exces z konformného spôsobu správania.

V medziach prerokovávanej problematiky je dôležitým momentom, že páchatelia – fyzické osoby aktuálne páchajú trestnú činnosť v prospech právnických osôb a v harmónii s jej zámermi.⁴

Na dotvorenie ucelenej konštrukcie je potrebné dodať, že právny poriadok Slovenskej republiky pozná právnu zodpovednosť právnických osôb podľa mimotrestných právnych predpisov, čiže právnické osoby sú nositeľmi administratívno-právnej zodpovednosti za spáchanie niektorých druhov správnych deliktov. Tento druh zodpovednosti je však upravený značne segregovane, čiže v rôznych právnych predpisoch zákonnej právnej sily, pričom nastavený sankčný mechanizmus nie je vnímaný v intenciách prevencie a nepožíva dostatočný odstrašujúci účinok, na rozdiel od právnych noriem trestného práva. Úvaha v medziach, že tento druh právnej zodpovednosti je v aktuálnych spoločenských, politických a ekonomických podmienkach dostatočný, je prostredníctvom „spoločenskej evolúcie“

² Napríklad Dohovor Organizácie spojených národov proti korupcii, New York, 31. október 2003: oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 434/2006 Z. z. o prijatí Dohovoru Organizácie spojených národov proti korupcii, Dohovor Organizácie spojených národov proti nadnárodnému organizovanému zločinu, New York, 15. november 2000: oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 621/2003 Z. z. o prijatí Dohovoru Organizácie spojených národov proti nadnárodnému organizovanému zločinu.

³ Dostupné na: http://www.europskaunia.sk/rada_europy

⁴ Pozri bližšie: JELÍNEK, J., HERCZEG, J. 2013. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou*, s. 13.

prekonaná. Právnické osoby svoju závažnú protiprávnu aktivitu smerujú na verejné financie, ataky na daňovú sústavu a transparentnosť verejných obstarávaní, samozrejme, s použitím sprievodného prvku – nebezpečnej korupcie v rôznych formách. Otázka zavedenia trestnej zodpovednosti právnických osôb, napriek kontinentálnemu právnemu systému vlastnému konceptu individuálnej trestnej zodpovednosti, sa zasadila do podoby nevyhnutnosti.

Kontroverznosť problematiky je okrem právnych dôvodov determinovaná aj faktom, že trestná zodpovednosť právnických osôb je časťou odbornej verejnosti vnímaná ako cudzí diskrepantný prvok vo vzťahu k slovenskému trestnému právu a v praktickej aplikácii k nej pristupuje myslením sardonickým, v intenciách ktorého ak je právnická osoba „neživým telesom“, umelá je aj jej trestnoprávna zodpovednosť.

Napriek určitej miere skeptického a „kontra“ prístupu, je trestná zodpovednosť právnických osôb zavedená v prevažnej väčšine členských štátov Európskej únie, a rovnako aj v krajinách mimo tohto spoločenstva, napríklad vo Švajčiarskej konfederácii, Nórskom kráľovstve, Islande či Bosne a Hercegovine.

2. Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb v Slovenskej republike, pojem trestnej zodpovednosti právnických osôb a komparácia s právnym stavom v Českej republike

Trestná zodpovednosť právnických osôb bola v Slovenskej republike zavedená samostatným zákonom, schváleným Národnou radou Slovenskej republiky 13. novembra 2015 na základe uplatnenia zákonodarnej iniciatívy vládou Slovenskej republiky. Tento druh zodpovednosti v simplicitnom vyjadrení znamená možnosť pričítania trestnoprávnych konzekvencií právnickej osobe za trestný čin spáchaný fyzickou osobou konajúcou v jej mene. Samozrejme, zákon ustanovuje presné formy konania fyzickej osoby za právnickú osobu, v záujme predchádzania právne nenáležitej aplikačnej praxi v relácii na možnosť pričítania konania fyzickej osoby s trestnou relevanciou konkrétnej právnickej osobe. Konštrukcia novej právnej úpravy prirodzene, vzhľadom na príbuzný charakter právnych poriadkov, vychádzala z právnej úpravy Českej republiky, na území ktorej *zákon číslo 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim* nadobudol účinnosť 1. januára 2012.

Zákon číslo 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb“), ktorý je prameňom slovenského trestného práva a v záujme zákazu retroaktivity sa týka konania právnických osôb až nadobudnutím účinnosti tohto zákona, v sebe inkorporuje hmotnoprávne, ako aj procesnoprávne ustanovenia. V rámci procesnej stránky vecí zákon zakotvuje ustanovenia o začatí trestného stíhania, ktoré de iure znamená úkon vznesenia obvinenia právnickej osobe, spoločnom konaní, zastupovaní právnickej osoby, jej výsluchu, obhajobe právnickej osoby, výsluchu a záverečnej reči na hlavnom pojednávaní a verejnom zasadnutí a ustanovenia o výkone trestov. Hmotnoprávne ustanovenia, ktoré vo svojej podstate kopírujú systematiku všeobecnej časti Trestného zákona, sa týkajú ustanovení o subjekte páchatel'a, spolupáchatel'a, účastníka na trestnom čine, zásady súbežnej trestnej zodpovednosti právnickej osoby a fyzickej osoby, zásady trestnej zodpovednosti právneho nástupcu právnickej osoby, zásad ukladania trestov, systému trestov, zániku trestnosti z dôvodu účinnej ľútosti. Posudzovanie zániku trestnosti z dôvodu premlčania a z dôvodu zmeny zákona sa ponecháva ustanoveniam Trestného zákona.

Tento fakt smeruje k explanácii, ktorá je výrazom normatívneho textu zákona, že pokiaľ tento niektoré otázky neupravuje, aplikujú sa subsidiárne ustanovenia Trestného zákona a Trestného poriadku za predpokladu, že to zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb alebo povaha veci nevyklučuje. K podmienke „ak to povaha veci nevyklučuje“ možno príkladom

uviesť, že vo vzťahu k právnickej osobe inštitúty týkajúce zaistenia osôb podľa § 71 a nasl. Trestného poriadku, sú z aplikácie z prirodzeného dôvodu vylúčené.

K princípom trestnej zodpovednosti právnických osôb je potrebné odkázať na konkrétne ustanovenie zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb, § 4 ods. 4, podľa ktorého táto zodpovednosť nie je podmienená vyvedením trestnej zodpovednosti voči fyzickej osobe a nie je podmienená zistením, že konkrétna fyzická osoba konala za právnickú osobu spôsobom, ktorý zákon predvída. Toto ustanovenie je vo svojej podstate výrazom nadnárodného trendu kumulovať trestnú zodpovednosť právnickej osoby s trestnou zodpovednosťou fyzickej osoby tak, aby bola účinná regulatívna funkcia trestného práva.

Zákon nedefinuje pojem „právnická osoba“. K tomuto prístupu nebol daný relevantný dôvod, podstata definície bola ponechaná na tradíciu mimotrestných kódexov, keďže pojem „právnickej osoby“ v sebe obsahujú Občiansky zákonník ako základný právny predpis v oblasti občianskeho hmotného práva a Obchodný zákonník ako základný predpis upravujúci obchodnoprávne vzťahy. V neprospech tohto prístupu svedčí fakt, že pre účely trestnoprávnej úpravy nie sú tieto pojmy kategorické. Občiansky zákonník v § 18 ods. 1, ods. 2 všeobecne vymedzuje subjekty, ktoré požívajú status právnickej osoby, ktorá disponuje spôsobilosťou mať práva a povinnosti (združenia fyzických alebo právnických osôb, účelové združenia majetku, jednotky územnej samosprávy, iné subjekty, o ktorých to ustanovuje zákon). Ďalšie ustanovenia obsahujú už len nepriame vymedzenia právnickej osoby prostredníctvom jej korporlačných znakov, akými sú sídlo, názov a štatutárny orgán.⁵ Obchodný zákonník zase upravuje v súlade so svojim účelom a predmetom úpravy pojem právnickej osoby v kauzalite s termínom „podnikanie“, ktorého legálnu definíciu vymedzuje v § 2 ods. 1, kým v druhom odseku tohto ustanovenia definuje subjekt „podnikateľa“.

Vzhľadom na spoločnú historickú, kultúrnu, štátnu a územnú spätosť Slovenskej republiky a Českej republiky, na účely komparácie poukazujem na právne konštruktívnu definíciu právnickej osoby vymedzenú v § 20 ods. 1 zákona číslo 89/2012 Sb. Občianský zákonník v platnom znení, ktorý s účinnosťou od 1. januára 2014 zrušil zákon číslo 40/1964 Sb. Občianský zákonník. Tento „právnickú osobu“ legálne definuje ako „Organizovaný útvar, o ktorom zákon ustanoví, že má právnu osobnosť, alebo jeho právnu osobnosť zákon uzná. Právnická osoba môže bez ohľadu na predmet svojej činnosti mať práva a povinnosti, ktoré sa zlučujú s jej právnou povahou.“

V zhode s touto koncepciou zákonník iba berie na vedomie, že človek je subjektom prirodzených práv, ktoré zákon môže len rešpektovať a uznať a prípadne, v záujme celku a racionálneho usporiadania a fungovania demokratickej spoločnosti, obmedziť (regulovať), kým právnickú osobu, aby sa subjektom práva stala, musí zákon za takú prehlásiť a konštituovať. Osnova teda odmieta antropologizáciu právnických osôb a za svoje hľadisko považuje, že právnické osoby sú umelé ľudské útvary, ktoré sú vytvorené preto, aby slúžili záujmom človeka, v žiadnom prípade nie preto, aby mu boli vo všetkom postavené narovne; rovnosť fyzických a právnických osôb prichádza do úvahy len v majetkových otázkach, a to nie vo všetkých.⁶

Z uvedeného plynie, že pojem právnických osôb vychádza z pôvodného konceptu už zrušeného zákona číslo 40/1964 Sb. Občianský zákonník, čiže z totožného konceptu, ktorý v slovenských podmienkach predpokladá zákon číslo 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov. Podľa tejto idey sú právnickými osobami tie, o ktorých tak ustanoví zákon. Nový český Občiansky zákonník zmiernuje koncept kódexu súkromného práva z roku

⁵ ZÁHORA, J., KERT, R., 2009. *Trestná zodpovednosť právnických osôb: Zborník príspevkov*, s. 147.

⁶ Dôvodová správa k zákonu číslo 89/2012 Sb. Občianský zákonník, účinný od 1. 1. 2014, dostupná na: file:///C:/Users/admin/AppData/Local/Microsoft/Windows/INetCache/IE/OGM5GDOB/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf

1964 tak, že zákon nemusí o určitom umelom subjekte explicitne ustanoviť, že je právnickou osobou, ale postačí, že zo zákona bude „právna osobnosť“ bez pochybností identifikovateľná.

Prostredníctvom týchto východísk je možné určiť interné pojmové znaky právnickej osoby, ktorými sú právna subjektivita, majetková samostatnosť a zodpovednosť, vnútorná organizačná štruktúra a predmet činnosti, pre ktorý vznikla (účel). Občianskoprávna a správna zodpovednosť právnickej osoby determinujú bazálny bod pre konštrukciu trestnej zodpovednosti právnických osôb. Vnútorná štruktúra orgánov právnickej osoby je obligatórne ustanovená zákonom, na základe ktorého bola právnická osoba založená a vznikla. Vnútorná štruktúra právnickej osoby a jej formálne usporiadanie dôležitým spôsobom determinuje tvorbu vôle právnickej osoby a môže byť významným faktorom pri rozhodovaní, či prejavená vôľa je príchiteľná samotnej právnickej osobe, alebo ide len o vôľu konkrétnych fyzických osôb, ktoré konali nie ako orgány právnickej osoby, ale ako samostatné subjekty.⁷

Dôležitým momentom pre posudzovanie trestnoprávnej zodpovednosti právnických osôb sú rozdielne inštitúty založenia a vzniku právnickej osoby, derivovateľné od právnej úpravy Občianskeho zákonníka. Z tohto plynie, že na založenie právnickej osoby sa vyžaduje zmluva alebo zakladacia listina, pokiaľ osobitný zákon neustanovuje inak. Pri právnických osobách, ktoré sa zapisujú do zákonom určených registrov, je okolnosť „vzniku právnickej osoby“ viazaná na legalizačný moment zápisu, ktorý má konštitutívny účinok. V takom prípade možno odvodiť, že trestnoprávna zodpovednosť právnickej osoby je viazaná na okolnosť jej vzniku. Tento výsledok je nepriamo implikovaný v osobitnej časti dôvodovej správy k zákonu o trestnej zodpovednosti právnických osôb, keď táto ako autentická interpretácia zákona stanovuje, že „*prvým predpokladom trestnej zodpovednosti právnickej osoby je, že došlo k spáchaniu trestného činu. Druhým predpokladom, kedy sa trestný čin považuje za spáchaný právnickou osobou, je existencia príčinnej súvislosti na jednej strane medzi záujmom právnickej osoby, činnosťou právnickej osoby (bez ohľadu na okolnosť, či ide o činnosť, ktorú má povolenú, resp. zapísanú v príslušnom registri ako predmet činnosti, resp. podnikania) alebo tou okolnosťou, že právnická osoba vystupuje len ako prostriedok na páchanie trestnej činnosti...*“⁸ Samozrejme, k týmto okolnostiam sa nevyhnutne viaže konanie takej fyzickej osoby, ktorej predispozície sú precizované v § 4 zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb.

Pre úplnosť je dôležité uviesť, že zánik právnickej osoby s právnym nástupcom nie je dôvodom pre zánik jej trestnej zodpovednosti. Tu sa preto prejavuje rozdiel so zánikom trestnej zodpovednosti fyzických osôb, keďže táto je konštruovaná na zásade personalitý a zodpovednosti za vlastné zavinené konanie.⁹

V závere tejto čiastočne komparatívnej časti považujem za dôležité uviesť do pozornosti, že tak slovenský zákon, ako aj český zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb, upravujú svoju osobnú pôsobnosť. Kým česká právna úprava vylučuje trestnoprávnu zodpovednosť iba v dvoch prípadoch právnických osôb, a to vo vzťahu k Českej republike a územným samosprávnym celkom pri výkone verejnej moci, slovenská úprava podrobila širšej exempcii Slovenskú republiku a jej orgány, iné štáty a ich orgány, medzinárodné organizácie zriadené na základe medzinárodného práva verejného a ich orgány, obce a vyššie územné celky, právnické osoby, ktoré sú v čase spáchania trestného činu zriadené zákonom, iné právnické osoby, ktorých majetkové pomery ako dlžníka nemožno usporiadať podľa osobitného predpisu upravujúceho konkurzné konanie.¹⁰

⁷ ZÁHORA, J., KERT, R. 2009. *Trestná zodpovednosť právnických osôb. Zborník príspevkov*, s. 148.

⁸ Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=5662>

⁹ Pozri bližšie: ZÁHORA, J., KERT, R., 2009. *Trestná zodpovednosť právnických osôb: Zborník príspevkov*, s. 149.

¹⁰ § 5 ods. 1 zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Vysoko aktuálne v nadväznosti na predchádzajúci text uvádzame, že v dňoch 17. októbra 2017 až 20. októbra 2017 sa v Paríži uskutočnilo pravidelné štvrťročné zasadnutie Pracovnej skupiny OECD pre úplatkárstvo v medzinárodných obchodných transakciách. Pre Slovenskú republiku bol primárnym bod programu *hodnotenie Slovenskej republiky vo Fáze Ibis*, cielené na legislatívu trestnej zodpovednosti právnických osôb z hľadiska štandardov OECD. WGB vyjadrila znepokojenie, že zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb nie je v súlade s článkom 2 Dohovoru OECD o boji s podplácaním zahraničných verejných činiteľov v medzinárodných obchodných transakciách,¹¹ ktorý stanovuje, že „každá strana prijme v súlade so svojimi právnymi princípmi také opatrenia, ktoré sú potrebné na stanovenie právnej zodpovednosti právnických osôb za podplácanie zahraničného verejného činiteľa.“¹² Tento text predstavuje záväzok dotknutých štátov postihovať všetky právnické osoby bez ohľadu na to, či ide o súkromné alebo verejné právnické osoby. Počas zasadnutia bola diskutovaná otázka právnických osôb, na ktoré sa vzťahuje exempcia podľa § 5 zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Kým v prípade právnických osôb typu štát, orgány štátu a medzinárodné organizácie bol konštatovaný súlad s medzinárodnými štandardmi, v prípade právnických osôb, ktoré sú v čase spáchania trestného činu zriadené zákonom, bola vyjadrená pochybnosť o konformnosti tejto vnútroštátnej úpravy s citovaným článkom 2 označeného dohovoru.

WGB akceptovala záver, že predmetnú otázku bude dôkladne posudzovať vo Fáze 4 hodnotenia v rokoch 2020 – 2021.¹³

Na doplnenie kompozície týkajúcej sa právnických osôb vyňatých spod pôsobnosti zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb, čiže zriadených zákonom je možné príkladom uviesť Rozhlas a televíziu Slovenska (zákon č. 532/2010 v znení neskorších predpisov), Slovenský pozemkový fond (zákon Slovenskej národnej rady č. 330/1991 Zb. v znení neskorších predpisov), Maticu slovenskú (zákon č. 68/1997 Z. z. v znení neskorších predpisov), Národnú banku Slovenska (zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 566/1992 Zb. v znení neskorších predpisov), Železnice Slovenskej republiky (zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 258/1993 Z. z. v znení neskorších predpisov), Exportno-importnú banku Slovenskej republiky (zákon č. 80/1997 Z. z. v znení neskorších predpisov), či Sociálnu poisťovňu (zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 274/1994 Z. z.).

Použijúc komparáciu s podmienkami ustálenými v Českej republike, v pôsobnosti českého zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb sú právnické osoby súkromného práva, ako aj práva verejného. Zoznam možných páchatel'ov je široký, subsumujúci školy, obchodné spoločnosti podľa Obchodného zákonníka, profesné komory, cirkvi a náboženské spoločnosti, politické strany a hnutia, nadácie, no aj právnické osoby zriadené zákonom, príkladmo uvádzajúc Českú dráhu, Českú televíziu, Český rozhlas, Českú národnú banku a podobne.¹⁴ Obdobné ustanovizne sú v podmienkach Slovenskej republiky, z hľadiska trestnej zodpovednosti, nepostihnuteľné. V domácich podmienkach možno dôvodne očakávať, že trestná zodpovednosť právnických osôb bude majoritne uplatňovaná vo vzťahu k obchodným spoločnostiam a družstvám podľa Obchodného zákonníka, nadáciám, prípadne politickým stranám a politickým hnutiam, cirkvi nevynímajúc. Tento druh právnej zodpovednosti bude vždy závislý od identifikácie, ktorá konkrétna osoba konala v mene právnickej osoby, a či konanie tejto osoby možno pričítať právnickej osobe.

¹¹ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky číslo 318/1999 Z. z.

¹² Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1999/318/>

¹³ Zdroj: člen slovenskej delegácie Pracovnej skupiny OECD pre úplatkárstvo v medzinárodných obchodných transakciách, ktorý sa zúčastnil rokovania pracovnej skupiny, pôsobí v organizačnej zložke národnej kriminálnej agentúry Prezídia Policajného zboru, rovnako ako autorka.

¹⁴ Bližšie v JELÍNEK, J., HERCZEG, J., 2013. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob, Komentář s judikaturou*, s. 49 – 58.

Vyjadrujem však záver, že v závislosti od budúceho spoločensko-politického vývoja, kultúry právnických osôb a ich excesov z pravidiel ustanovených slovenským právnym poriadkom, nemenej však v závislosti od záväzkov plynúcich z členstva v medzinárodných organizáciách, je možné očakávať modifikácie aj v relácii na osobnú pôsobnosť zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb smerom k tým, ktoré aktuálne požívajú z hľadiska korporátnej zodpovednosti „beztrestnosť“.

3. Trestná zodpovednosť právnických osôb a trestné činy korupcie

Korupcia je globálnym problémom, interferujúcim do všetkých oblastí spoločenského života. Korupciu v tomto smere možno vnímať ako fenomén. Predstavu o jej absolútnej eliminácii možno vylúčiť, keďže toto presvedčenie javí znaky utópie. S prihliadnutím na spoločenské pomery všeobecne, dosiahnutie tohto ideálneho stavu spoločnosti, ktorý je skôr filozofickým postulátom, nemožno očakávať. Do úvahy, ktorá je oprávnenou, však prichádza jej reálna minimalizácia, na ktorej sa významnou mierou podieľajú normatívy akceptované jednotlivými štátmi medzinárodného spoločenstva. Medzinárodné organizácie a inštitúcie stupňujú úsilie týkajúce sa akceptácie nástrojov umožňujúcich koordinovaný postup pri eliminácii trestných činov korupcie a jej negatívnych prejavov v spoločenstve. Boj s korupciou preto patrí aj medzi strategické ciele vlády Slovenskej republiky, deklarované v Programovom vyhlásení vlády Slovenskej republiky na roky 2016–2020, ktoré neopomenulo ani prevenciu protikorupčnej politiky. Za účelom dosiahnutia degresie korupcie je potrebné, aby legislatívne nástroje, formy a metódy práce pri boji proti korupcii v Slovenskej republike boli zosúladené s antikorupčnými politikami ostatných krajín, najmä však štátov Európskej únie. Len tak je možné dosiahnuť vytýčené úlohy a ciele, ktoré sa Slovenská republika zaviazala plniť v rámci uzatvorených medzinárodných zmlúv a dokumentov, týkajúcich sa boja s korupciou.

Jednou z alternatív účinného postihu páchatel'ov korupcie v trestnoprávných intenciách je zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Z podstaty veci je zrejmé, že status trestných kódexov bude vždy primárny, nepotláčaný korporátnym trestným právom, ktoré však v rámci svojho vývoja závislého od praxe orgánov aplikácie práva, môže byť dôležitý inštrumentom na postih kvalifikovaných foriem trestnej činnosti, vrátane sféry úplatkárstva.

Vzhľadom na implementovanie trestnej zodpovednosti právnických osôb do slovenského právneho poriadku s účinnosťou od 1. júla 2016, aplikačná prax nie je poznačená takou empiriou, ktorá by poskytovala dôsledný prierez problematik spätých s trestným stíhaním právnických osôb. Riešenie otázok náležitej aplikácie zákona možno očakávať najmä v závislosti od postupov a rozhodnutí orgánov aplikácie práva, nimi identifikovaných problémov, ale aj od doktrinálneho výkladu prostredníctvom popredných predstaviteľov právnej vedy, ktorých konzekvenciou budú nutne novelizácie zákona.

Právnické osoby môžu spáchať každý z troch kategórií súdne trestných deliktov, t. j. prečin, zločin, ako aj obzvlášť závažný zločin. Táto kategorizácia trestných činov sa uplatňuje aj v prípadoch trestných činov korupcie a jeho najzávažnejšia forma je obsiahnutá v prípade pasívneho výrazu korupcie, v kvalifikovanej skutkovej podstate trestného činu prijímania úplatku podľa § 329 ods. 3 Trestného zákona a v kvalifikovanej skutkovej podstate trestného činu prijímania úplatku zahraničným verejným činiteľom podľa § 330 ods. 2 Trestného zákona.

Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb v podmienkach Slovenskej republiky zvolil prístup taxatívneho výpočtu trestných činov, za ktorý je možné postihnúť právnickú osobu, na rozdiel od Rakúskej republiky, Rumunska, Holandska, Luxemburského vojvodstva alebo Maďarska, ktorých právne poriadky sú založené na postuláte, že právnické osoby sú zodpovedné za všetky trestné činy okrem tých, ktorých sa môže kvôli ich povahe dopustiť len

fyzická osoba.¹⁵ Pertraktovaný zákon radí medzi trestné činy, za ktoré je možné postihnúť právnickú osobu, trestné činy prijímania úplatku podľa § 328 až § 330, trestné činy podplácania podľa § 332 až § 334 a trestné činy nepriamej korupcie podľa § 336 Trestného zákona.¹⁶ Trestné činy volebnej korupcie podľa § 336a Trestného zákona a trestné činy športovej korupcie podľa § 336b Trestného zákona, ako osobitné skutkové podstaty korupčných trestných činov, nie sú subsumované do katalógu protiprávnych deliktov pričítateľných právnickej osobe. Oba trestné činy konštrukciou svojich skutkových podstát postihujú obidve formy úplatkárstva v súvislosti s voľbami alebo v súvislosti s priebehom a výsledkami športových súťaží, čiže prijímanie úplatku a podplácanie.

*Zákonodarca bez žiadneho vysvetlenia do rozsahu zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb nezaradil ďalšie dva trestné činy, a to trestný čin volebnej korupcie podľa § 336a Trestného zákona a športovej korupcie podľa § 336b Trestného zákona. Podľa nášho názoru aj tieto trestné činy spadajú do pôsobnosti medzinárodných záväzkov, zaväzujúcich postihovať korupciu – či už vo verejnom alebo v súkromnom sektore. Ich charakter z povahy nevyklučuje sankcionovanie právnických osôb za takéto konanie. Možno si reálne predstaviť politickú stranu, ktorá poskytne, ponúkne alebo sľúbi úplatok tomu, kto má právo voliť, aby volil alebo hlasoval určitým spôsobom, resp. športový klub alebo stávkovú kanceláriu, ktorá sľúbi, ponúkne alebo poskytne úplatok inému, aby konal alebo sa zdržal konania tak, že ovplyvní priebeh súťaže, alebo výsledok súťaže...*¹⁷

Do konštruktu trestných činov korupcie je pre úplnosť potrebné dodať, že elementárnym termínom pre nich je pojem „úplatok“, ktorého legálna definícia je vymedzená v Trestnom zákone.¹⁸

3.1. K športovej korupcii

Systematika osobitnej časti Trestného zákona upravuje v treťom diele ôsmej hlavy pomerne novú skutkovú podstatu trestného činu športovej korupcie podľa § 336 b, ktorá bola do prostredia trestného práva implementovaná zákonom číslo 440/2015 Z. z. o športe a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o športe“). Podkladom k tejto legislatívnej úprave bol, okrem iných, aj Dohovor Rady Európy o manipulácii športových súťaží (Maggingen/Macolin, Švajčiarsko, 18. september 2014), ktorý vstúpil do platnosti 1. januára 2015.¹⁹ Vzhľadom na medzinárodnú dimenziu ovplyvňovania výsledkov zápasov, k podpisu dohovoru môžu pristúpiť aj štáty, ktoré nie sú súčasťou európskeho priestoru, čo deklaruje aj jeho preambula v znení „*Členské štáty Rady Európy a ostatní signatári tohto dohovoru..., ...vedomujúc si, že manipulácia športových súťaží sa eventuálne môže dotknúť každej krajiny a každého druhu športu na svete, a zdôrazňujúc, že tento jav, ktorý predstavuje globálne ohrozenie čestnosti v športe, si vyžaduje globálnu odozvu, ktorú musia podporiť aj štáty, ktoré nie sú členmi Rady Európy..., ...sa dohodli takto...*“ Účelom tohto dohovoru

¹⁵ Najmä v: ZÁHORA, J., ŠIMOVČEK, I., 2016. *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár*, s. 67 – 68; Jelínek, J., Herczeg, J., 2013. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentár s judikaturou*, s. 62.

¹⁶ Taxatívny výpočet trestných činov, za ktoré je možné postihnúť právnickú osobu je vymedzený v § 3 zákona číslo 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹⁷ ZÁHORA, J., ŠIMOVČEK, I., 2016. *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár*, s. 74.

¹⁸ Podľa § 131 ods. 3 Trestného poriadku úplatkom sa rozumie vec alebo iné plnenie majetkovej či nemajetkovej povahy, na ktoré nie je právny nárok.

¹⁹ Bližšie v dôvodovej správe k zákonu č. 440/2015 Z. z. o športe a o zmene a doplnení niektorých zákonov dostupnej na: <http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/cpt&CisObdobia=6&ID=1723>

je bojovať proti manipulácii športových súťaží s cieľom chrániť česťnosť a etiku v športe v súlade so zásadou nezávislosti športu.²⁰

Dôležitým momentom pre meritum problematiky je, že Dohovor Rady Európy o manipulácii športových súťaží obsahuje ustanovenie o zodpovednosti právnických osôb (článok 18) a záväzok štátov, ktoré k nemu pristúpili, na prijatie takých legislatívnych a iných opatrení, ktoré budú garantovať, že *právnické osoby budú zodpovedné za trestné činy, ktoré dohovor vymedzuje, medzi inými aj trestné činy korupcie, ktoré v ich prospech spáchala akákoľvek fyzická osoba, ktorá konala buď samostatne alebo ako člen orgánu právnickej osoby a ktorá má vedúce postavenie v rámci právnickej osoby, a to na základe právomoci zastupovať právnickú osobu, oprávnenia prijímať rozhodnutia v mene právnickej osoby, alebo oprávnenia vykonávať kontrolu v rámci právnickej osoby.* Dohovor ponecháva na jednotlivé štáty formu uplatnenia právnej zodpovednosti právnických osôb, ktorá môže byť trestnoprávna, občianskoprávna alebo správna.²¹ Zoznam signatárov a dátumy ratifikácií dohovoru jednotlivými štátmi sú dostupné na portáli Rady Európy.²²

Konanie subjektu naplňajúce skutkovú podstatu trestného činu športovej korupcie bolo do 1. januára 2016 postihované podľa všeobecných ustanovení trestného činu prijímania úplatku podľa § 329 Trestného zákona a trestného činu podplácania podľa § 333 Trestného zákona, s ustálením praxe okolitých štátov, že v športových podujatiach ide spravidla o „vec všeobecného záujmu“. Taký výsledok v relácii na futbal akceptovala predovšetkým Česká republika, čo však nemusí byť dogmou vo vzťahu k iným druhom športu.²³ Dôvodom je, že nie každý šport je vecou, ktorá presahuje individuálny záujem jednotlivca tak, aby ho bolo možné právne vnímať ako vec generálne prospešnú pre spoločnosť alebo určité úseky spoločenského života. V konečnom dôsledku, zákon o športe sám upravuje v § 2 pojem *verejný záujem v športe, ktorým rozumie podporu a rozvoj športu mládeže, zabezpečenie prípravy a účasti športovej reprezentácie Slovenskej republiky na významnej súťaži, ochranu integrity športu a podporu zdravého spôsobu života obyvateľstva.* Interpretáciu pojmov aplikovaných v definícii „verejného záujmu v športe“, čiže terminologické spojenia „integrita športu“, „významná súťaž“ a pojem „šport“, sú materiálным komponentom zákona o športe (§ 3).

Dôležitým momentom pre predmet nášho záujmu je, že skutková podstata trestného činu športovej korupcie nie je súčasťou enumerácie trestných činov, za ktoré je možné postihnúť právnickú osobu. Na tomto mieste poukazujeme na kvalitatívne atribúty zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb a zákona o športe v intenciách ich platnosti a účinnosti a, samozrejme, v medziach tomu predchádzajúceho legislatívneho procesu. Zákon o športe, ktorý novelizoval Trestný zákon implementáciou ustanovenia o športovej korupcii, nadobudol platnosť 29. decembra 2015 a účinnosť 1. januára 2016. Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb vstúpil do platnosti 25. februára 2016 a účinnosť nadobudol 1. júla 2017 (okrem čl. VIII). Táto „kolízia“ legislatívneho procesu prijímania zákonov v podstate zrejme reálne neumožňovala kompozične začleniť do katalógu trestných činov, s možnosťou postihu právnickej osoby, trestný čin športovej korupcie. Avšak tento stav bolo možné konvalidovať v rámci novelizácie zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb, ktorá bola finalizovaná prijatím zákona číslo 316/2016 Z. z. o uznávaní a výkone majetkového rozhodnutia vydaného v trestnom konaní v Európskej únii a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý článkom VIII dopĺňa § 3 zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb o ďalší výpočet trestných činov, ktoré je možné pričítať právnickej osobe (zákon nadobudol účinnosť 1. januára 2017). Novela zákona však s trestným činom športovej korupcie podľa

²⁰ Dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:52015PC0086>

²¹ Dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:52015PC0086>

²² https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/215/signatures?p_auth=5E6JsQ4W

²³ Dostupné na: <https://www.pravnenoviny.sk/trestne-pravo/trestny-cin-sportovej-korupcie>

§ 336b Trestného zákona nepočítala. Tento stav preto nemožno považovať za naplnenie ambície zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb, postihovať kvalifikované formy trestnej činnosti, vrátane tej korupčnej. Je všeobecne známe, že práve šport a športové podujatia a na nich viazaný finančný kapitál, rovnako konanie funkcionárov športových ustanovizní, ktorých legálne definície ustanovuje zákon športe, sú vysoko kriminogénnymi faktormi aj z pohľadu pričítania zodpovednosti za trestne relevantné konanie jednotlivca právnickej osobe. Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb však na tieto okolnosti neprihliadal.

Vysvetľujúc uvedené, § 4 ods. 1, ods. 2 zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb, považuje za trestný čin spáchaný právnickou osobou, ak je spáchaný *v jej prospech, v jej mene, v rámci jej činnosti alebo jej prostredníctvom*, ak konal štatutárny orgán alebo člen štatutárneho orgánu, ten, kto vykonáva kontrolnú činnosť alebo dohľad v rámci právnickej osoby, alebo iná osoba, ktorá je oprávnená zastupovať právnickú osobu alebo za ňu rozhodovať. Trestný čin je tiež spáchaný právnickou osobou, ak osoba podľa predchádzajúcej vety nedostatočným dohľadom alebo kontrolou, ktoré boli jej povinnosťou, hoci z nedbanlivosti, umožnila spáchať trestný čin osobou, ktorá konala v rámci oprávnení zverenými právnickou osobou.

Skutková podstata trestného činu športovej korupcie podľa § 336b Trestného zákona predpokladá ovplyvnenie priebehu súťaže alebo výsledok súťaže. Demonstratívne možno urobiť poukaz na definíciu „manipulácie športovej súťaže“ ako imanentnú súčasť Dohovoru Rady Európy o manipulácii športových súťaží, ktorý túto vymedzuje ako *úmyselnú dohodu, konanie alebo opomenutie, ktorých účelom je nezákonne zmeniť výsledok alebo priebeh športových súťaží s cieľom úplne alebo sčasti odstrániť nepredvídateľnú povahu uvedenej športovej súťaže a získať tak neoprávnenú výhodu pre seba alebo pre iných*.²⁴

V Slovenskej republike pôsobiaci zákon o športe diferencuje pojmy súťaž a významná súťaž. Za súťaž považuje *organizované vykonávanie športu podľa pravidiel určených športovou organizáciou, ktorého cieľom je dosiahnutie športového výsledku alebo porovnanie športového výkonu* (§ 3 písm. g) a za významnú súťaž *medzinárodnú súťaž v pôsobnosti Medzinárodného olympijského výboru a Medzinárodného paralympijského výboru, medzinárodnú súťaž v pôsobnosti Medzinárodného výboru športu nepočujúcich, Medzinárodného hnutia špeciálnych olympiád, Medzinárodnej federácie univerzitného športu a Medzinárodnej federácie školského športu, majstrovstvá sveta, majstrovstvá Európy, svetový pohár a inú svetovú súťaž v športe uznanom Medzinárodným olympijským výborom alebo medzinárodnou športovou organizáciou SportAccord, alebo Medzinárodným paralympijským výborom* (§ 3 písm. f, písm. g).

Dôležitým momentom je fakt, že športové organizácie, národné športové zväzy, športové kluby a pod., sú právnické osoby. Z tohto dôvodu, fyzická osoba, ktorá je štatutárnym zástupcom, alebo zamestnancom právnickej osoby, alebo inou osobou v obdobnom postavení na základe občianskoprávneho alebo obchodnoprávneho vzťahu k právnickej osobe, oprávnenou za ňu rozhodovať alebo konať spôsobom predvídaným v ustanovení § 4 zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb, sa môže dopustiť trestného činu. Za predpokladu zistenia, že takáto konkrétna osoba konala v mene právnickej osoby, môže byť takéto konanie pričítateľné samotnej právnickej osobe v zmysle zásad trestnej zodpovednosti.

²⁴ Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:52015PC0086>

Z tohto dôvodu, ako aj z medzinárodne prezentovaných dôvodov, je absolútne akceptovateľné, absolútne dôvodné a maximálne žiaduce, trestný čin športovej korupcie podľa § 336b Trestného zákona zaradiť zákonom o trestnej zodpovednosti právnických osôb do enumerácie trestných činov, ktoré je možné pričítať právnickej osobe. Na dôvažok je k tejto prezentovanej tendencii nutné dodať, že nelegislatívny všeobecný materiál *Návrh na podpis Dohovoru Rady Európy o manipulácii športových súťaží s výhradou ratifikácie*, predložený Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, bol aktuálne, v čase od 30. novembra 2017 do 13. decembra 2017, predmetom medzirezortného pripomienkového konania (legislatívny proces LP/2017/880).

3.1.1. K volebnej korupcii

Trestný čin volebnej korupcie podľa § 336a Trestného zákona sa stal súčasťou trestného práva z dôvodu prijatia zákona číslo 262/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon číslo 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Objektom tohto trestného činu je záujem na riadnom výkone volebného práva občanov, ako aj záujem na nerušenej príprave volieb do zákonodarného zboru, orgánov územnej samosprávy, prezidenta Slovenskej republiky, záujem na nerušenej príprave ľudového hlasovania o odvolaní prezidenta Slovenskej republiky a zákonnom priebehu referenda. Subjektom trestného činu volebnej korupcie môže byť osoba, ktorá disponuje volebným právom alebo všeobecný subjekt, ktorý je konštrukciou skutkovej podstaty volebnej korupcie vymedzený ako „iná osoba“.

Podmienky výkonu volebného práva a organizáciu jednotlivých druhov volieb, ľudového hlasovania o odvolaní prezidenta a referenda sú s účinnosťou od 1. júla 2014 riešené komplexne zákonom číslo 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o volebnom práve“), ktorý unifikoval dovtedy segregovanú úpravu volebného práva obsiahnutú vo viacerých právnych predpisoch.

Považujem za adekvátne na tomto mieste citovať zákon najvyššej právnej sily. Podľa článku 2 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky, *štátna moc pochádza od občanov, ktorí ju vykonávajú prostredníctvom svojich volených zástupcov alebo priamo*. Podľa článku 30 ods. 1, ods. 3 slovenskej ústavy, *občania majú právo zúčastňovať sa na správe verejných vecí priamo alebo slobodnou voľbou svojich zástupcov; volebné právo je všeobecné, rovné a priame a vykonáva sa tajným hlasovaním*.

Z tohto plynie, že právo voliť je subjektívne, viazané na fyzickú osobu za podmienok ustanovených zákonom o volebnom práve. Voľby sú systémovou politickou súťažou, ktorej príznakom sú rivalita a konkurencia, na ktorej sa zúčastňujú individuality v pozícii nezávislých alebo kandidátov politických strán a politických hnutí; výsledky volieb právne aj fakticky znamenajú delegovanie moci od zdroja moci, ktorým je ľud, na politické vedenie, ktoré zdroj moci zastupuje.

Ak zákon vyžaduje pre vyvodenie trestnej zodpovednosti právnickej osoby konanie fyzickej osoby *v prospech, v mene, v rámci činnosti alebo prostredníctvom právnickej osoby a touto fyzickou osobou je obligatórne štatutárny orgán alebo člen štatutárneho orgánu, alebo ten, kto vykonáva kontrolnú činnosť alebo dohľad v rámci právnickej osoby, alebo iná osoba, ktorá je oprávnená zastupovať právnickú osobu alebo za ňu rozhodovať, alebo osoba podľa predchádzajúceho textu, ktorá i nedbanlivosťou a v rozpore so svojimi povinnosťami umožnila spáchať trestný čin v súvislosti s nedostatočným dohľadom alebo kontrolou*, považujem spáchanie trestného činu volebnej korupcie podľa Trestného zákona právnickou osobou za

splnenia podmienok materiálnej zložky jeho skutkovej podstaty za možné, dokonca nie ojedinelé, keďže aj realizácia volieb je jedným z kriminogénnych faktorov.

Podľa § 336a ods. 1 Trestného zákona „*kto priamo alebo cez sprostredkovateľa poskytne, ponúkne alebo sľúbi úplatok tomu, kto má právo voliť, zúčastniť sa na referende alebo na ľudovom hlasovaní o odvolaní prezidenta Slovenskej republiky, aby volil alebo hlasoval určitým spôsobom, nevolil alebo nehlasoval určitým spôsobom, nevolil alebo nehlasoval vôbec, alebo sa nezúčastnil volieb, referenda alebo ľudového hlasovania o odvolaní prezidenta Slovenskej republiky, alebo z tohto dôvodu priamo alebo cez sprostredkovateľa poskytne, ponúkne alebo sľúbi úplatok inej osobe, potrestá sa*“.

Vychádzajúc z tohto konštruktu, v pomyselnej praxi tak môže nastať situácia, kedy by štatutárny orgán politickej strany alebo iná osoba predvídaná ustanovením § 4 zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb, poskytla, ponúkla alebo sľúbila úplatok fyzickej osobe/fyzickým osobám uplatňujúcim subjektívne volebné právo, napríklad vo voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky, a to v prospech samotnej politickej strany, ako aj v prospech jej kandidátov. Takéto a obdobné konanie by preto mohlo viesť k pričítaniu trestnej zodpovednosti za konanie fyzickej osoby, právnickej osobe.

Pasívna forma volebnej korupcie (prijímanie úplatku) je upravená v § 336b ods. 2 Trestného zákona, podľa ktorého „*kto v súvislosti s výkonom práva voliť, zúčastniť sa na referende alebo na ľudovom hlasovaní o odvolaní prezidenta Slovenskej republiky priamo alebo cez sprostredkovateľa pre seba alebo inú osobu prijme, žiada alebo si dá sľúbiť úplatok, aby volil alebo hlasoval určitým spôsobom, nevolil alebo nehlasoval určitým spôsobom, nevolil alebo nehlasoval vôbec, alebo sa nezúčastnil volieb, referenda alebo ľudového hlasovania o odvolaní prezidenta Slovenskej republiky, potrestá sa*“.

Prijat', žiadať alebo dať si sľúbiť úplatok (priamo alebo cez sprostredkovateľa) môže iba fyzická osoba, ktorá disponuje volebným právom alebo iná fyzická osoba, ktorej je úplatok odovzdaný. V praxi je možné, že v určitej sociálnej skupine prijme úplatok fyzická osoba za to, aby volila určitým spôsobom, pričom úplatok prevezme aj v prospech inej osoby v sociálnej skupine, rovnako za to, aby volila určitým a určeným spôsobom.

Z dôvodu charakteru volebného práva, ktoré je subjektívne, viazané na fyzickú osobu, považujem konštrukciu, podľa ktorej by sa pasívnej volebnej korupcie dopustila právnická osoba, za vylúčenú, vedenú ad absurdum.

Záver

Z materiálnej zložky príspevku vyplýva, že problematika trestnej zodpovednosti právnických osôb v slovenských podmienkach je svojím charakterom otvorenou. Osobitný zákon, ktorý korporátnu trestnú zodpovednosť upravuje, bol iba jedným z prvotných, avšak významných, úctyhodných a trestnú politiku určujúcich úkonov, ktorý bude ďalej kreovaný najmä orgánmi aplikácie práva. Možno vysloviť oprávnenú domnienku, že práve tie budú primárnymi a prirodzenými nositeľmi signalizácie potrieb novelizačných legislatívnych aktivít, ktoré budú podporené doktrinálnymi interpretáciami. Dôvodom bude potreba riešenia tzv. „locus lapidosus“, ktoré budú poznateľné iba v procese aplikácie tejto revolučnej právnej úpravy, a ktoré nebolo možné legitímne predvídať v procese prípravy osobitného zákona. Jednou z týchto oblastí bude pro futuro nepochybne rozsah právnických osôb vyňatých z pôsobnosti zákona, úprava enumeratívneho výpočtu trestných činov, ktoré bude možné pričítať právnickej osobe, ako aj úprava zaistenia vecí vo vlastníctve alebo držbe právnickej osoby.

Literatúra

- BAKEŠOVÁ, A. a kol., 2009. *Filosofický slovník*. Praha: Nakladatelství Euromedia Group. ISBN 978-80-242-2582-1.
- ČENTĚŠ, J. a kol., 2016. *Trestný zákon. Velký komentár*. Bratislava: Eurokodex. ISBN 978-80-8155-066-9.
- FENYK, J. a L. SMEJKAL, 2012. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář*. Příloha: Modelová interní opatření k předcházení trestní činnosti právnické osoby. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7357-720-9.
- HULLOVÁ, M., 2012. *Indikátory odhaľovania a objasňovania korupcie*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. ISBN 978-80-8054-551-2.
- JELÍNEK, J. a J. HERCZEG, 2013. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob, Komentář s judikaturou*. Praha: Nakladatelství Leges. ISBN 978-80-87576-43-4.
- KURILOVSKÁ, L., 2013. *Základné zásady trestného konania. Účel a základná limitácia*. Šamorín: Heuréka vydavateľstvo. ISBN 978-80-89122-91-2.
- MEDELSKÝ, J., 2016. *Trestná zodpovednosť právnických osôb*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-608-8.
- TURAYOVÁ, Y., TOBIÁŠOVÁ, L., ČENTĚŠ, J. a kol., 2016. *Trestné zodpovednosť právnických osôb. Vybrané aspekty trestnej zodpovednosti právnických osôb v SR*. Bratislava: Wolters Kluwer v spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Komenského v Bratislave. ISBN 978-80-8168-328-2 (Wolters Kluwer), ISBN 978-80-7160-407-5 (Právnická fakulta UK).
- ZÁHORA, J. a R. KERT, 2009. In *Trestná zodpovednosť právnických osôb: Die strafrechtliche Verantwortlichkeit von juristischen Personen: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 12. 11. 2009*. Bratislava: EUROKÓDEX. ISBN 978-80-89447-15-2.
- ZÁHORA, J. a I. ŠIMOVČEK, 2016. *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-8168-413-5.

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.

Zákon číslo 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon číslo 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon číslo 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon číslo 89/2012 Sb. Občiansky zákoník.

Zákon číslo 40/1964 Sb. Občiansky zákoník.

Zákon číslo 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

Zákon číslo 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov.

Zákon číslo 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:52015PC0086>

<https://www.pravnenoviny.sk/trestne-pravo/trestny-cin-sportovej-korupcie>

<https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/cpt&CisObdobia=6&ID=1723>

<https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=5662>

Key words: corruption, legal person, criminal liability of legal entities, internal conceptual features of legal entities, corruption offenses, sport corruption, electoral corruption, sport competition, electoral law

Summary

The content of the contribution shows that the issue of criminal liability of legal entities in the Slovak Republic is not resolved, yet. A special law which governs corporate criminal responsibility is just one of the first but significant and determining acts, which will be further developed by law enforcement agencies. It can be concluded that there is a legitimate expectation that they will be the primary and natural indicator of the needs for amending the legislative activities, which will also be supported by doctrinal interpretations. The reason will be the need for a solution of the so-called “*locus lapidosus*”, which can only be recognized in the process of application of the new special law, and cannot be foreseen in the process of drafting of the mentioned special law. One of these areas will be the “*pro future*” adjustment of a number of criminal offenses attributed to a legal person, as well as the adjustment of the forfeiture of assets owned or held by a legal person.

*pplk. JUDr. Iveta Molnárová
zástupca riaditeľa
odboru podpory riadenia
národnej kriminálnej agentúry
Prezídia Policajného zboru
e-mail: iveta.molnarova@minv.sk
tel.: 0961 0 52 120*

Recenzenti:

Dr. h. c. doc. JUDr. Štefan Kočan, PhD., JUDr. Ladislav Balún

Základné princípy podvodnej techniky phishing

Anotácia: Príspevok sa zaoberá pojmom phishing a jeho teoretickým vymedzením z užšieho a širšieho pohľadu. Popisuje jeho počiatky a rozdeľuje phishingové útoky podľa cieľovej skupiny, komunikačného kanála a metódy útoku. Cieľom príspevku je poukázať na najčastejšie phishingové techniky, ktoré smerujú k oklamaniu a podvedeniu používateľa. Predmetná problematika je spracovaná v súvislosti s témou autorovej dizertačnej práce s názvom „Obrana pred pokročilými kybernetickými útokmi“, ktorá je súčasťou riešenia medzinárodnej vedecko-výskumnej úlohy „Metódy spracovania policajne relevantných informácií – Výsk. 161“ na Katedre informatiky a manažmentu Akadémie Policajného zboru v Bratislave.

Kľúčové slová: informačné a komunikačné technológie, podvodný e-mail, phishing, spear phishing.

Úvod do problematiky

Informačné a komunikačné technológie sa v dnešnej spoločnosti stali neoddeliteľnou súčasťou života. S nárastom využívania počítačov a internetu pri aktivitách každodenného života sa zvyšuje aj hrozba ich zneužitia. Je preto nevyhnutné uvedomiť si význam počítačovej bezpečnosti a ochrany dát proti rôznym útokom, ktoré sú čoraz viac sofistikovanejšie. Útoky na počítačovú bezpečnosť možno rozdeliť na fyzické, syntaktické a sémantické. Cieľom fyzických útokov je, ako je už z ich názvu zrejmé, zneužitie niektorej zo zraniteľností fyzickej infraštruktúry, teda počítačov, prvkov sprostredkovávajúcich komunikáciu medzi nimi či ďalších zariadení, ktoré systémom umožňujú fungovať (napríklad tých, ktoré zaisťujú ich správne napájanie). Syntaktické útoky cielia aj na uvedené zariadenia, nie však z pohľadu fyzického, ale útočia na ich softvérové vybavenie. Útoky tretieho typu, teda sémantické, sa na zariadenia nezameriavajú, ale využívajú zraniteľnosti používateľa. Používateľ je vo všeobecnosti považovaný za najslabší článok akéhokoľvek systému. Niektoré útoky môžu spadať do viacerých kategórií zároveň, pričom najrozšírenejší z nich je práve phishing, ktorý prepája prístup sémantický s prístupom fyzickým alebo syntaktickým. Veľmi skoro po prvých phishingových pokusoch, ktoré spadajú do polovice deväťdesiatych rokov, si útočníci začali uvedomovať obrovský potenciál, ktorý sa v útokoch na ľudský faktor skrýva, a preto nie je prekvapujúce, že do dnešných čias počet týchto útokov strmo rastie a ohrozuje stále viac používateľov informačných a komunikačných technológií. Útočníci sú tiež čím ďalej schopnejší z tejto činnosti profitovať a finančné straty spôsobené uvedenými útokmi sú nepredstaviteľne obrovské.

Vymedzenie pojmu

Podvodná technika phishing sa neustále vyvíja a zdokonaľuje. Z uvedeného dôvodu existuje značné množstvo definícií pojmu phishing, ktoré sa líšia vo výpočte rôznych charakteristík, či v použitej terminológii. Prakticky v každej odbornej publikácii, výskumnej správe alebo článku je pojem phishing popisovaný odlišným spôsobom a je tak možné stretnúť sa napríklad s nižšie uvedenými definíciami:

1. *Phishing je prax nasmerovania používateľov na podvodné webové stránky.*¹
2. *Phishing je forma sociálneho inžinierstva, kedy sa útočník, tiež označovaný ako phisher, snaží podvodným spôsobom od legitímnych používateľov automatizovaným spôsobom získať dôverné alebo citlivé prihlasovacie údaje napodobením bežnej elektronickej komunikácie od dôveryhodnej či verejnej organizácie.*²
3. *Phishing je falošná činnosť vykonávaná prostredníctvom elektronickej komunikácie, ktorej cieľom je získanie osobných informácií pre nekalé aktivity. Medzi tieto informácie môžu patriť autentizačné údaje bánk či iných finančných inštitúcií, čísla sociálneho zabezpečenia, detaily o kreditných kartách alebo informácie o účtoch slúžiacich na nakupovanie cez internet.*³
4. *Phishing je forma internetového podvodu, kedy sa útočníci snažia oklamať používateľa, aby vyzradil citlivé osobné informácie. Používané techniky obvykle zahŕňajú podvodné e-maily a webové stránky, ktoré imitujú tie legitímne.*⁴
5. *Phishing je podvodná metóda, usilujúca sa o odcudzenie digitálnej identity používateľa, jeho prihlasovacích mien, hesiel, čísel bankových kariet, účtu a pod., za účelom ich následného zneužitia (výber hotovosti z účtu, neoprávnený prístup k dátam atď.). Je to vytvorenie podvodnej správy, širenej väčšinou elektronickou poštou, ktorou sa snažia spomenuté údaje od používateľa vylákať. Správy môžu byť maskované tak, aby čo najviac imitovali dôveryhodného odosielateľa. Môže ísť napríklad o falošnú žiadosť banky, ktorej služby používateľ využíva, o zaslanie čísla účtu a PIN pre kontrolu (použitie dialógového okna, predstierajúceho, že je oknom banky – tzv. spoofing). Týmto spôsobom sa snaží prístupujúce osoby presvedčiť, že sú na známej adrese, ktorej zabezpečeniu dôverujú (stránky elektronických obchodov atď.). Uvedeným spôsobom bývajú tiež veľmi často odcudzené napríklad čísla kreditných kariet a ich PIN.*⁵
6. *Phishingové útoky sú útoky, pri ktorých je obeť typicky podvedená, aby vydala svoje tajné informácie, ako sú heslá, či ďalšie informácie umožňujúce prístup k daným zdrojom.*⁶
7. *Phishing je kriminálny mechanizmus využívajúci sociálne inžinierstvo a technické triky na odcudzenie osobných dát používateľov a údajov k finančným účtom. Pomocou sociálneho inžinierstva útočník vytvára falošné e-maily vyvolávajúce dojem, že pochádzajú z legitímneho zdroja. Sú navrhnuté tak, aby naviedli používateľa na podvrhnutú stránku, a tým ho zmanipulovali, aby prezradil svoje platobné údaje, ako používateľské meno a heslo. Podvodné technické metódy využívajú nelegálny softvér, pomocou ktorého je možné odcudziť údaje priamo za pomoci systémov, ktoré zachytávajú mená a heslá k účtom používateľov, a ktoré poškodzujú miestnu navigačnú infraštruktúru, aby presmerovali používateľa na podvodné stránky (alebo autentické*

¹ DHAMIJA, R., TYGAR, J. D., HEARST, M., 2006. *Why Phishing Works*. Conference on Human Factors in Computing Systems [online]. [cit. 9. 10. 2017]. Dostupné na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.127.7445&rep=rep1&type=pdf>

² JAKOBSSON, M., 2007. *Phishing and Countermeasures: Understanding the Increasing Problem of Electronic Identity Theft*, p. 1.

³ CHAUDHARY, S., 2012. *Recognition of phishing attacks utilizing anomalies in phishing websites*. University of Tampere [online]. [cit. 9. 10. 2017]. Dostupné na: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/84169/gradu06373.pdf>

⁴ TALLY, G., THOMAS, R., VAN VLECK, T., 2004. *Anti-Phishing: Best Practices for Institutions and Consumers*. McAfee [online]. [cit. 9. 10. 2017]. Dostupné na: https://docs.apwg.org/sponsors_technical_papers/AntiPhishing_Best_Practices_for_Institutions_Consumer0904.pdf

⁵ JIRÁSEK, P., NOVÁK, L., POŽÁR, J., 2013. *Výkladový slovník kybernetické bezpečnosti*, s. 70.

⁶ JAKOBSSON, M., 2005. *Modeling and Preventing Phishing Attacks*. Phishing Panel of Financial Cryptography [online]. [cit. 9. 10. 2017]. Dostupné na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.64.1926&rep=rep1&type=pdf>

*stránky prostredníctvom proxy kontrolovaných podvodníkom, používaných na monitorovanie a zachytávanie úderov na klávesnici).*⁷

Väčšina uvedených a mnoho ďalších definícií sa pomerne dobre zhoduje v tom, že ide o činnosť nekalú a podvodnú, a že jej cieľom je dostať sa nejakým spôsobom, prostredníctvom informačných a komunikačných technológií, k osobným, tajným, resp. inak citlivým dátam iného používateľa alebo iných používateľov uvedených technológií, a to na účel neskoršieho zneužitia odcudzených dát. V čom sa však už príliš nezhodujú je to, či týmto pojmom označovať všetky typy útokov, ktoré možno na tento účel využiť (širší pohľad), alebo iba tie, ktoré neútočia na informačné a komunikačné technológie ako také, ale skôr na používateľov, a ich neoddeliteľnou súčasťou sú teda aj metódy tzv. sociálneho inžinierstva (užší pohľad).

V prípade užšieho pohľadu možno proces podvodného phishingového snaženia zovšeobecniť na tri fázy. Najprv sa útočník snaží používateľa zaujať, vzbudiť v ňom pocit dôvery a potrebu komunikácie s poskytovateľom niektorej zo služieb, ktorú využíva. Typicky s bankou, administrátorom informačného systému, telefónnym operátorom a podobne. Druhou fázou je presvedčiť ho, aby tak urobil prostredníctvom určitého (útočníkom zvoleného) komunikačného kanálu. Posledná, z pohľadu útočníkov najdôležitejšia fáza, je prinútiť používateľa pod rôznymi zámienkami aj k vyplneniu a zaslaní vybraných údajov. Zvolený komunikačný kanál má, samozrejme, útočník pod kontrolou, a to aj napriek tomu, že môže byť na prvý pohľad nerozoznateľný od toho oficiálneho (napr. oficiálne webové stránky, e-mail zaslaný z dôveryhodne vyzerajúcej adresy). Je teda schopný informácie jednoducho odchytiť a zaznamenať. Samotné slovo *phishing* je analógiou anglického slova *fishing* (v preklade rybárčenie). Prvýkrát ho použil J. Shannon z AST Computers už v roku 1995. Pri zámene „ph“ a „f“ sa s najväčšou pravdepodobnosťou nechal inšpirovať vtedajšou hackerskou komunitou, ktorá to často využívala vo svojom dialekte. Podobným spôsobom vzniklo slovo *phisher*, ktorým býva označovaný útočník. Je tu teda zrejmá snaha o poukázanie na analógiu medzi phishingom a tradičným rybárčením, kde lovec takisto nastraží návnadu, aby svoju korisť nalákal a presvedčil k určitej činnosti smerujúcej k dosiahnutiu jeho cieľa.⁸

História phishingu

Technika phishingu bola prvýkrát detailne popísaná v roku 1987 v práci odovzdanej spoločnosťou International HP Users Group, INTEREX. Masívnejšie rozšírenie však na seba nechalo ešte pár rokov čakať. Na začiatku deväťdesiatych rokov sa mnohým hackerom darilo zakladať si falošné účty u America Online (AOL)⁹, aby mohli anonymne a bezplatne pristupovať k službám tejto spoločnosti. Na vine bola nedostatočná kontrola údajov, ktoré používateľ predkladal pri registrácii. Jediným kontrolovaným údajom bolo číslo kreditnej karty, ktoré navyše prechádzalo iba jednoduchým a dobre známym testom validity, ktorý však nezohľadňoval ani vlastníka, ani skutočnú existenciu karty s týmto číslom. Takto vytvorený účet bol potom funkčný až do doby, kedy sa spoločnosť snažila uvedenou kartou zaplatiť za poskytnuté služby.

Opatrenia, ktoré mali podobným situáciám zabrániť, boli prijaté až v polovici deväťdesiatych rokov dvadsiateho storočia. Začalo sa kontrolovať, či bola karta s týmto číslom vydaná, a ak áno, tak či na meno, ktoré je uvedené v registračnom formulári. To prinútilo útočníkov zmeniť taktiku a namiesto vytvárania falošných identít zamerať svoju pozornosť na identity existujúce. Tu siahajú korene phishingu, ako ho poznáme dnes. Približne do tej doby

⁷ ANTI-PHISHING WORKING GROUP, 2017. *APWG Phishing Attack Trends Reports* [online]. [cit. 9. 10. 2017]. Dostupné na: http://docs.apwg.org/reports/apwg_trends_report_h1_2017.pdf

⁸ JAMES, L., 2007. *Phishing bez záhad*, s. 27.

⁹ Americká spoločnosť, ktorá pôsobí v oblasti poskytovania online služieb.

možno datovať aj vznik dodnes používaného označenia. Jedno z najstarších použití termínu phishing je možné nájsť v Usenetovej skupine alt.2600 z 28. januára roku 1996 práve v reakcii na zmeny v politike registrácie u AOL.

Priebeh prvých útokov bol podobný tým dnešným. Útočníci sa začali vydávať za administrátorov AOL. Prostredníctvom e-mailovej správy alebo služby Instant Messaging (IM) kontaktovali legitímneho používateľa a pod rôznymi zámienkami, ako napríklad pre potreby verifikácie z bezpečnostných dôvodov, sa od neho snažili získať prístupové heslo. Aby presvedčili aj menej dôverčivých používateľov, že komunikácia skutočne pochádza od zamestnancov AOL, používali už vtedy dôveryhodne vyzerajúce e-mailové adresy a štruktúry textu v e-mailových aj IM správach. Snahy útočníkov však bývajú označované ako úspešné, čo dokladá aj fakt, že spoločnosť AOL sa v reakcii na danú situáciu, okrem zavedenia mnohých protiopatrení, rozhodla pridávať varovanie do vtedajších emailových a IM klientov, že nikto zo zamestnancov AOL nepožaduje od používateľov heslo alebo platobné údaje.

Motiváciou vtedajších útočníkov bol hlavne bezplatný prístup k plateným službám, prístup k službám neverejným, či možnosť vykonávať činnosť na sieti pod cudzou identitou. To im umožnilo zbaviť sa do určitej miery zodpovednosti za svoje činy, na úkor legitímneho používateľa, čo zneužívali napríklad na rozosielanie spamu. Uvedené benefity však s klesajúcou úspešnosťou útokov, spôsobenou zavedenými protiopatreniami, strácali na atraktivite a preto sa pozornosť útočníkov začala obracať inými smermi. Sú to predovšetkým špionáž a najmä finančné záujmy. Oba uvedené smery priniesli útočníkom okrem potenciálu zaujímavých finančných odmien za úspešný útok ešte jednu zásadnú výhodu. Mnohonásobne vzrástol počet potenciálnych obetí, lebo sa už nebolo nutné obmedzovať iba na používateľov siete AOL. Tento posun zásadne zmenil tvár problematiky, lebo vidina pomerne jednoduchého získania neverejných dát a hlavne nemalých finančných prostriedkov nevyhnutne pritiahla pozornosť organizovaného zločinu. Namiesto jednotlivcov či malých skupín sa teda phishingu začali venovať čoraz väčšie a lepšie organizované skupiny odborníkov, v mnohých prípadoch dokonca úzko špecializovaných, aby bolo možné útoky čo najlepšie optimalizovať.

Z počiatku sa organizované skupiny venovali náhodnému zhromažďovaniu čísel uvedených na platobných kartách, dlho však na seba nenechali čakať ani útoky cielené na konkrétne spoločnosti. Prvý verejne známy priamy útok sa uskutočnil v júni roku 2001. Obetou sa vtedy stal e-gold, elektronický platobný systém krytý zlatom. V roku 2003 boli prvýkrát využité aplikácie zaznamenávajúce stav obrazovky (tzv. Screengrabbery), alebo falošné reklamné bannery, ktoré odkazujú inam než inzerujú. V závere roku 2003 boli tiež pozorované prvé väčšie vlny registrácie domén s menom podozrivo podobným menu oficiálnej domény známej spoločnosti. V tomto prípade to boli konkrétne PayPal a eBay. Predmetné falošné domény boli vzápätí využité pri útokoch na zákazníkov uvedených spoločností, ktorí boli oslovení so žiadosťou o aktualizáciu čísel uvedených na platobnej karte a identifikačných informácií. Myšlienka vytvorenia falošnej stránky, ktorá sa vzhľadom podobá na tú originálnu, sa ukázala byť veľmi úspešná. Rok 2004 priniesol tiež rozvoj pharmingu, teda phishingu pomocou útoku na DNS, a nový pojem spear phishing. V roku 2005 sa začalo experimentovať s falšovaním bezpečnostných prvkov tretích strán v stránke a phishingom cez VoIP (Voice over Internet Protocol¹⁰). Ďalší vývoj phishingu už nie je príliš dramatický. Do oblasti záujmu útočníkov síce vstúpili ešte sociálne siete a online hry, ich hlavným cieľom však zostal finančný sektor.¹¹

¹⁰ VoIP (Voice over Internet Protocol) je prenos hlasovej prevádzky prostredníctvom prenosu paketov pomocou protokolu IP.

¹¹ JAKOBSSON, M., 2007. *Phishing and Countermeasures: Understanding the Increasing Problem of Electronic Identity Theft*, p. 3.

Klasifikácia phishingových útokov

Phishingové útoky je možné klasifikovať podľa:

- a) cieľovej skupiny,
- b) komunikačného kanála,
- c) metódy útoku.

a) phishingové útoky podľa cieľovej skupiny

Podľa cieľovej skupiny, na ktorú je útok vykonávaný, možno phishing rozdeliť na tradičný **phishing** a **spear phishing**. Hoci hranica medzi nimi nie je exaktne definovateľná, ich rozlišovanie má svoj význam najmä pri nastavovaní ochranných mechanizmov spravovaných informačných systémov. Rozdiel medzi nimi je prostý. Ako už naznačuje názov druhého spomínaného (slovo Spear označuje v angličtine kopiju alebo oštep), je spear phishing zacielený na oveľa menšiu, často úzko špecifikovanú, skupinu používateľov alebo jednotlivca. Sú to napríklad zamestnanci jednej organizácie, študenti vybranej školy, či klienti jednej banky a pod. Kým prax klasických phisherov spočíva v rozosielaní unifikovaných správ pokiaľ možno čo najväčšiemu množstvu používateľov, u spear phisherov je to presne naopak. Napríklad, ak chce phisher prostredníctvom e-mailovej komunikácie získať prihlasovacie údaje správcu konkrétneho oddelenia, môže namiesto zasielania správ všetkým zamestnancom firmy, osloviť iba konkrétne osoby zamestnané na danej pozícii. Ak využije v e-mailoch navyše aspoň čiastočnú personifikáciu, bude pre automatizované bezpečnostné systémy možnosť detekcie takejto správy značne sťažená. Útočník môže napodobniť správu od kolegu alebo nadriadeného, aby adresát otvoril infikovaný dokument z prílohy, alebo aby oznámil svoje prihlasovacie údaje k sieti. Pretože snaha o získanie autentizačných údajov by mohla byť skúsenejším používateľom podozrivá, spear phishingová správa obvykle obsahuje malvér, ktorý po spustení nainštaluje v systéme zadné vrátka (tzv. backdoor), a umožní útočníkovi vzdialený prístup do zariadenia, prípadne do celej siete.

b) phishingové útoky podľa komunikačného kanála

Vynaliezavosť phisherov v súčasnosti pokročila natoľko, že hrozbu phishingu možno v prostredí informačných a komunikačných technológií očakávať prakticky prostredníctvom akéhokoľvek komunikačného kanála. Z aplikačného pohľadu možno tieto kanály rozdeliť nasledovne:

1. E-mailová komunikácia – e-mailový kanál je pre phishingové útoky veľmi rozšírený. Ak sú brané do úvahy aj útoky e-mailovou správou iniciované, možno uvedený kanál označiť dokonca za najpoužívanejší. Dôvod takejto obľúbenosti medzi útočníkmi je zrejмый. Vďaka e-mailovej komunikácii možno pri minimálnej investícii, v porovnaní s ostatnými kanálmi, prakticky naraz osloviť obrovské množstvo používateľov. Využitelná na tento účel je aj známa medzera v SMTP protokole používanom pre komunikáciu medzi poštovými servermi, vďaka ktorej možno zasielať e-maily s podvrhnutou zdrojovou adresou. Z pohľadu útočníkov je to využiteľné nielen na maskovanie pravej zdrojovej adresy, ale aj na cielený spear phishing, aby mala obeť pocit, že e-mail prišiel z adresy, ktorú dobre pozná. Typický phishingový e-mail potom obvykle využíva nižšie uvedené techniky:

- **oficiálne pôsobiaci vzhľad a dôveryhodne znejúci text** – sú to často priamo kópie oficiálnych e-mailov; v mnohých prípadoch je tiež využité oficiálne logo konkrétnej spoločnosti, či štruktúra a formulácie textu použité skôr v oficiálnej komunikácii,
- **naliehavý obsah textu** – snaha vzbudiť v používateľovi pocit, že pokiaľ nebude bezodkladne reagovať, príde o niektorú z vlastných hodnôt; typicky o finančné prostriedky, či prístup k danej službe,

- **prítomnosť príloh so spustiteľným súborom, na ktorý je z textu odkazované** – ten zvyčajne vykonáva škodlivú činnosť, napríklad zaznamenáva stlačené klávesy (tzv. keylogger),
- **ďalšie phishingové techniky** – patria tu najmä maskovanie odkazov, maskovanie textu, presmerovanie a pod.¹²

2. Hlasová komunikácia – inak označovaná tiež ako Vishing (Voice Phishing). Primárne je využívaná pri protokole VoIP, výnimkou však nie je ani phishing prostredníctvom bežnej telekomunikačnej siete. Pre zvýšenie vierohodnosti je hlasová komunikácia často používaná v kombinácii s e-mailom, ktorý spravidla obsahuje naliehavý text varujúci napríklad pred zablokovaním používateľského účtu a telefónne číslo slúžiace na rýchle „vyriešenie“ problematickej situácie. Požadované informácie sú následne od používateľa vylákané v priebehu telefonického hovoru. Na uvedené účely sa často využíva automatizovaný hlasový systém. Oveľa úspešnejší však býva reálny volajúci, ktorý dokáže v priebehu hovoru efektívne využiť techniky sociálneho inžinierstva. Ide o jednu z najúspešnejších metód.

3. SMS komunikácia – známa tiež ako SMiShing (SMS phishing). Najčastejšie je používaná ako podporný kanál pre ďalšie phishingové kanály. SMS správa tak spravidla obsahuje URL adresu, alebo telefónne číslo. Aj tu je využívaný efekt naliehavosti správy. V mnohých prípadoch chodia uvedené správy z netradičných čísel. Dôvodom je ich odoslanie z internetovej SMS brány, aby sa minimalizovali finančné náklady a aby sa zároveň zamedzilo jednoduchému zisteniu odosielateľa.

4. IRC a IM komunikácia – ani komunikácia prostredníctvom siete Internet Relay Chat (IRC)¹³ či rýchlych správ (Instant Messaging – IM¹⁴) nie je ušetrená od útokov phisherov. Prostredníctvom rýchlych správ boli dokonca realizované prvé phishingové útoky vôbec. K väčšiemu zneužitia však došlo až o niekoľko rokov neskôr s rozmachom inteligentnejších IRC a IM klientov, ktoré umožňovali zaslať okrem obyčajného textu tiež aj dynamický obsah (napr. grafiku, URL adresu alebo multimédia). IRC a IM komunikácia je využívaná tiež aj ako podporný kanál. Pre hromadné zasielanie správ sú s obľubou využívané aj tzv. boty, čo sú automatizované aplikácie, ktoré vstupujú a prispievajú do skupinových diskusií. Pokročilosť automatizovaných botov je v súčasnosti na takej úrovni, že dokážu generovať aj pomerne relevantné príspevky. V dôsledku rozvoja sociálnych sietí však počet používateľov predmetných komunikačných aplikácií klesá a s nimi aj množstvo phishingových útokov využívajúcich tento kanál. Klesajúci trend možno očakávať aj v budúcnosti.

5. Komunikácia prostredníctvom webovej stránky – po e-mailovej komunikácii druhý najčastejšie zneužívaný komunikačný kanál k phishingovým útokom. Jeho obľúbenosť medzi phisherami pritom naďalej pomerne rýchlo rastie. Útočníci vytvárajú falošné stránky, ktoré najčastejšie cielia na používateľov konkrétnej služby, čomu býva prispôbený ich vzhľad a správanie. Odcudzenie informácií prebieha najčastejšie prostredníctvom formulárov. Existuje tiež rad techník, ktoré umožňujú vykonať phishingový útok aj prehliadaním pravých stránok. Nie je pritom dokonca potrebné ani zneužívať bezpečnostné diery v prehliadači, webovej aplikácii či aplikácii na serveri. V uvedených prípadoch sa útočníci zameriavajú na načítanie obsahu tretích strán, či zneužitie princípov Webu 2.0, ktorý už od roku 2004 umožňuje používateľom aktívne prispievať do obsahu niektorých stránok.¹⁵

¹² CHAUDHARY, S., 2012. *Recognition of phishing attacks utilizing anomalies in phishing websites* [online]. [cit. 9. 10. 2017]. Dostupné na: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/84169/gradu06373.pdf>

¹³ Internet Relay Chat (IRC) je spôsob internetovej komunikácie v reálnom čase. Ide o predchodcu dnešného chatovania.

¹⁴ Instant Messaging (IM) je systém alebo spôsob na komunikáciu prostredníctvom textových správ, ktoré sa posielajú prostredníctvom počítačovej siete v reálnom čase.

¹⁵ WILEY, J., 2015. *Phishing Dark Waters: The Offensive and Defensive Sides of Malicious e-mails*, p. 20.

c) phishingové útoky podľa metódy útoku

Vyššie bol phishing definovaný z dvoch uhlov pohľadu, a to z užšieho a širšieho. Hoci je problematika phishingu zvyčajne chápaná v užšom slova zmysle, kedy je pre vykonanie útoku vyžadovaný priamy kontakt s používateľom, v niektorých odborných materiáloch sú pod pojmom phishing zahrnuté aj ďalšie metódy. Phishingové útoky podľa metódy útoku možno zo širšieho uhla pohľadu rozdeliť do nasledujúcich kategórií:

1. Deceptive phishing (klamlivý phishing) – najstaršia forma phishingu. Ide o klasické lákanie informácií od konkrétneho používateľa alebo používateľov. K tomuto bol najprv využívaný najmä IM kanál, až neskôr sa viac rozmohol kanál e-mailový. Možné je však využiť prakticky všetky skôr spomínané komunikačné kanály. Cieľom je pod rôznymi zámienkami prinútiť používateľa k dobrovoľnému zaslaniu vybraných informácií a to výhradne prostredníctvom phisherom zvoleného kanálu. Obsahom týchto správ býva najčastejšie oznámenie o potrebe poskytnutia daných informácií na účely overenia účtu, z dôvodu chyby v systéme a následnej potreby opätovného zadania týchto údajov. V niektorých prípadoch je napríklad inzerovaná nová, často fiktívna služba, ktorá bude pre určité množstvo najrýchlejších reagujúcich používateľov zdarma. Spravidla sú využívané techniky sociálneho inžinierstva.

2. Search Engine phishing (phishing založený na falošných službách) – takto bývajú označované metódy, kedy si phisher vytvorí webovú stránku, typicky v štýle e-shopu, na ktorej sú až príliš atraktívne ceny ponúkaných tovarov. Používatelia sa na ňu potom dostanú cez katalógy a vyhľadávače najlepších cenových ponúk, kde je z uvedeného dôvodu phisherom vytvorená stránka zobrazená na popredných pozíciách. Pri registrácii potom používatelia zadajú phisherom nielen svoje osobné údaje, ale aj kombináciu používateľského mena a hesla, ktorú nezriedka používajú univerzálne.

3. Útoky zneužitím logiky aplikácií – techniky využívajúce bezpečnostné medzery v logike niektorej z aplikácií sprostredkujúcej danú komunikáciu. Útočiť možno na všetky tri úrovne, teda na aplikácie využívané klientskou stanicou (operačný systém, webový prehliadač a jeho pluginy), inteligentné prvky v sieti (firmware) i aplikácie na serveri (operačný systém, HTTP server, databázový server, systém manažerstva obsahu, webová aplikácia). Uvedený typ útokov je u phisherov značne obľúbený a úspešný najmä z nasledujúcich dôvodov:

- vysoká frekvencia, s akou bývajú spomínané aplikácie pozmeňované (napríklad pri pridávaní novej funkcionality),
- neochota niektorých správcov používať a dobre nakonfigurovať bezpečnostný softvér (firewall, antivírusový program), či aspoň pravidelne inštalovať bezpečnostné aktualizácie,
- množstvo programátorov, ktorí stále ignorujú zásady bezpečného programovania, vďaka čomu tak možno aj v súčasnosti nájsť (a to aj v nových aplikáciách) aj tie najbežnejšie, niekoľko rokov známe a veľmi dobre zdokumentované zraniteľnosti, ako napríklad neošetrené vstupy a pod.

Najfrekvencovanejšie sú útoky smerované na webovú aplikáciu. Typickým príkladom je napríklad Cross Site Scripting (XSS), kedy sú zneužívané bezpečnostné medzery na vloženie vlastného kódu. Ďalším príkladom je Cross Site Request Forgery, kedy je útočníkovi s pomocou legitímneho používateľa a sociálneho inžinierstva umožnené vo webovej aplikácii vykonať zvolenú operáciu iba prostredníctvom preddefinovanej URL adresy. Často sa využívajú aj Content-Injection útoky zneužívajúce princípy dynamického webu. Dynamický web používateľom umožňuje aktívne sa podieľať na jeho obsahu. Posledným príkladom je SQL Injection útok, ktorý využíva neošetrený vstup vo webovej aplikácii, aby pozmenil SQL požiadavku na databázový systém.¹⁶

¹⁶ JAMES, L., 2007. *Phishing bez záhad*, s. 201 – 212.

4. Útoky presmerovaním komunikácie a podvrhnutím cieľa – jedným zo spôsobov, ako z používateľa vymámiť citlivé informácie bez toho, aby bol útočník nútený hľadať zraniteľnosti používaných aplikácií, je podvrhnúť cieľ používateľovho záujmu. Zámerom je vzbudiť v používateľovi pocit, že účastník komunikácie je legitímny, nechať ho vykonávať štandardnú komunikáciu, napríklad autentizáciu a pritom zadané informácie odpočúvať. Môže ísť o server, webovú stránku alebo iného používateľa. Využíva sa na to prevažne presmerovanie a maskovanie. Presmerovať používateľa na podvrhnutý cieľ možno sociálnym inžinierstvom a technickými prostriedkami. Medzi technické spôsoby k presmerovaniu komunikácie patria najmä útoky zmenou konfigurácie aktívnych prvkov na sieti, útoky na Address Resolution Protocol (ARP), ktorý sa používa pre prevod MAC adresy a IP adresy, alebo útoky na Domain Name System (DNS), ktoré slúžia na prevod medzi IP adresami a doménovými menami. Tu sa najčastejšie využíva na úrovni klientskej stanice pozmenenie Hosts súboru slúžiaceho na lokálne nastavenie DNS záznamov (útok Host File Poisoning). Na úrovni siete potom útoky na DNS servery (DNS spoofing), respektíve na ich cache (DNS Cache Poisoning). Útoky na DNS systém bývajú označované tiež pojmom Pharming. Samostatne je potrebné spomenúť presmerovanie prostredníctvom webovej aplikácie. Uvedený typ útokov je veľmi úspešný, čo možno pripísať využívaniu sofistikovaných metód, ktoré bežný používateľ prakticky nemá možnosť odhaliť. Typickými príkladmi sú útoky využitím vnoreného plávajúceho rámu (iframe), ktorý umožní pri zachovaní adresy zobrazit' inú stránku, alebo útoky označované ako TabNabbing. TabNabbing útok zneužíva používateľskú nepozornosť k detailu, čo sa týka kariet prehliadača, a schopnosť moderných webových stránok prepísať svoj obsah dlho potom, čo bola stránka načítaná. TabNabbing funguje opačným spôsobom ako väčšina phishingových útokov v tom, že neponúka používateľovi možnosť kliknutia na podvodný odkaz, ale namiesto toho načíta podvodnú stránku do jednej z otvorených kariet v prehliadači. Maskovanie sa využíva na upevnenie pocitu legitímnosti účastníka komunikácie. Na tento účel je potrebné prispôbiť vzhľad a správanie podvrhnutého cieľa legitímnemu cieľu. Z uvedeného dôvodu falošný operátor používa rovnaké frázy ako ten pravý. Phishingové e-maily si musia zachovať štruktúru predtým používaných e-mailov organizácie, za ktorú sa chce phisher vydávať. Tiež aj URL adresa podvrhutej webovej stránky sa musí čo najviac podobáť tej pôvodnej, za ktorú sa maskuje.¹⁷

5. Útoky odpočúvaním komunikácie – možno rozdeliť na dve kategórie. Prvou sú útoky označované ako man-in-the-middle (MITM), kedy útočník vstupuje do legitímnej komunikácie ako prostredník. Do komunikácie samotnej síce nijako nezasahuje, len ju preposiela, zároveň si ale odchyťava informácie, ktoré ho zaujímajú. Na to sa môžu využívať napríklad transparentné proxy. Druhou skupinou sú situácie, kedy má útočník možnosť komunikáciu odpočúvať bez toho, aby do nej priamo vstupoval. To je možné napríklad prostredníctvom nezabezpečeného bezdrôtového prenosu alebo broadcast prenosu. Pre obe je detekcia spomínanej kategórie phishingu veľmi ťažká.

6. Útoky špecializovaným malvérom – jednou z možností, ako sa dostať k citlivým údajom, môže byť pre útočníka aj spustenie špecializovaného škodlivého softvéru priamo na klientskej stanici či serveri. Následne potom škodlivý softvér zaznamenáva stlačené klávesy (tzv. keylogger), činnosť na monitore (tzv. screengrabber), alebo vyhľadáva súbory s citlivými dátami (napr. cookies). Zaznamenané informácie sa potom k útočníkovi môžu dostať rôznymi spôsobmi. Jednou z možností je, že škodlivá aplikácia (trójsky kôň) vytvorí v operačnom systéme zadné vrátka (tzv. backdoor), ktorými sa útočník do systému pripojí a dáta si stiahne. Škodlivá aplikácia vytvorí spojenie s útočníkovou stanicou (napríklad prostredníctvom FTP)¹⁸

¹⁷ CONHEADY, S., 2014. *Social Engineering in IT Security: Tools, Tactics, and Techniques*, p. 47.

¹⁸ File transport protocol – protokol pre prenos súborov na diskový priestor servera u poskytovateľa hostingových služieb.

alebo HTTP¹⁹) a dáta mu pošle. Škodlivá aplikácia môže tiež do prehliadača nainštalovať pomocný plugin (napríklad Browser Helper Object pre Internet Explorer) a pomocou neho bude požadovať prístup na konkrétnu URL adresu smerujúcu na útočníkov server.

7. Útoky prehliadaním dát klienta – možno využiť poskytovateľom služieb. Napríklad, ak má klient dáta uložené externe. Prístup k dátam býva síce chránený bezpečnostnými prostriedkami (napr. heslom), vždy však existuje najmenej jeden tzv. supersprávca, ktorý má práva operovať so všetkými dátami v systéme. Ak vezmeme do úvahy trend posledných rokov, ktorý možno očakávať aj v rokoch nasledujúcich, kedy je pre ukladanie dát čoraz častejšie využívaný tzv. cloud computing, možno predpokladať, že sa budú útočníci možnosťou odcudzenia dát týmto spôsobom zaoberať čoraz častejšie²⁰. Iným príkladom je odpočúvanie poskytovateľom webovej služby.²¹

Phishingový útok na službu Gmail

Ako príklad moderného sofistikovaného phishingového útoku možno uviesť phishingovú kampaň z prvej polovice roku 2017, počas ktorej bolo oklamaných viac než milión používateľov služieb Google, ktorí poskytli podvodníkom prístup na svoj účet, kontakty a e-mail v službe Gmail.

Dňa 3. 5. 2017 vo večerných hodinách boli na sociálnych sieťach po celom svete zverejnené správy o uvedenom sofistikovanom phishingovom útoku na službu Gmail. Samotný útok sa prezentoval ako pozvánka do služby Google Docs, pričom presmeroval používateľa na prihlasovaciu stránku účtu Google, kde požiadal o udelenie povolenia na prístup do účtu. Po udelení povolenia útočník získal prístup k účtu obeť, kontaktom, heslám a e-mailom v službe Gmail. Phishingový e-mail sa následne automaticky odoslal všetkým dostupným kontaktom. Priebeh útoku bol rýchly a úspešný preto, lebo obišiel bezpečnostné protokoly a filtre, ktoré vytvorili e-mailové bezpečnostné služby na zastavenie phishingu a iných škodlivých e-mailov.²²

Phishingové e-maily majú zvyčajne identifikátory, ktoré môžu bezpečnostné spoločnosti použiť na ich detekciu skôr, než sa dostanú do doručenej pošty používateľa. Medzi uvedené identifikátory patria podozrivé frázy alebo prílohy, ktoré sú vo formátoch, ktoré zvyčajne obsahujú škodlivý kód a pod. Predmetný útok nevykazoval nebezpečné identifikátory, pretože bol odoslaný z legitímnej e-mailovej adresy (infikovaný kontakt), neobsahoval žiadne podozrivé frázy alebo prílohy a obsahoval iba autentické odkazy. Ako už bolo uvedené, väčšina útokov typu phishing obsahuje škodlivý softvér na infikovanie počítača používateľa, alebo nasmeruje používateľa na phishingovú webovú stránku s cieľom získať informácie. V tomto prípade však útočníci zneužili integráciu služby Google s aplikáciami tretích strán. To znamená, že stránky, na ktoré boli používatelia presmerovaní, boli autentické stránky spoločnosti Google vrátane prihlasovacej obrazovky do účtu. Vyvinutá aplikácia tretej strany bola pomenovaná Google Docs, čo spôsobilo, že používatelia predpokladali, že udeľujú povolenia autentickému službe Google. Používatelia boli oklamaní aj tým, že škodlivý e-mail sa tváril ako pozvánka na úpravu dokumentu Google od známeho kontaktu, ktorý bol infikovaný už predtým. Keď dal používateľ aplikácii svoje povolenia, mohol útočník rýchlo preniknúť do účtu obeť a vďaka tomu získať prístup k schránke a adresám napadnutého. Premyslený útok využil nedostatky v

¹⁹ Hypertextový prenosový protokol – protokol na prenos html dokumentov medzi serverom a prehliadačom.

²⁰ VESELÝ, P., GREGUŠ, M., BEŇOVÁ, E., 2017. *Current Approaches to Increased Protection against Trojan Horses in Cloud Server Solutions*, p. 1095.

²¹ WILEY, J., 2015. *Phishing Dark Waters: The Offensive and Defensive Sides of Malicious e-mails*, p. 31.

²² LIFARS, 2017. *Google Docs Users Hit with Massive Phishing Attack* [online]. [cit. 30. 5. 2018]. Dostupné na: <https://lifars.com/2017/05/google-docs-users-hit-massive-phishing-attack/>

návrhu služieb Google, kedy je možné pomenovať používateľa či aplikáciu akokoľvek, vrátane výrazov tvoriacich oficiálne názvy služieb. Každý napadnutý používateľ služieb Google sa po potvrdení prístupu sám stal odosielateľom podvodnej správy svojim kontaktom. Hrozba sa tak veľmi rýchlo rozšírila, čo potvrdzovali správy používateľov z celého sveta.²³

Útočníci zneužili protokol OAuth. OAuth je otvorený protokol, ktorého cieľom je poskytnúť bezpečnú autentifikáciu a autorizáciu oproti API²⁴ rôznych služieb, a to jednotne pre desktopové, mobilné aj webové aplikácie. Prevádzkovateľom služby, ktorá OAuth identity poskytuje, dáva OAuth možnosť zdieľať používateľské dáta a identity bez toho, aby používatelia museli prezrádzať svoje heslo komukoľvek ďalšiemu. Uvedeným spôsobom sa internetové účty Googlu, Twitteru, Facebooku a ďalších služieb prepájajú s aplikáciami tretích strán. Protokol OAuth neprenáša žiadne informácie o heslách, ale namiesto toho využíva špeciálne prístupové tokeny, ktoré dokážu zabezpečiť prístup k účtu. Útočníci tak vytvorili skutočnú aplikáciu tretej strany, využívajúcu procesy Googlu pre získanie prístupu k účtu. Zneužitie OAuth protokolu pre prístup k účtu je spôsob, ako je možné obísť potrebu ukradnúť konkrétne prihlasovacie údaje alebo dokonca dvojfaktorové overovanie spoločnosti Google.

Spoločnosť Google celý incident prešetrla a nebezpečnú aplikáciu zablokovala približne do troch hodín od začiatku šírenia sa nebezpečných e-mailov. Podľa oficiálnych vyjadrení spoločnosti Google bolo oklamaných menej ako 0,01% používateľov ich služieb. Vzhľadom na skutočnosť, že službu Gmail využíva približne miliarda používateľov, je to stále obrovský počet zneužitých účtov.

Záver

Dôsledky phishingového útoku môžu byť závažné a môžu viesť k citeľným finančným škodám alebo k odcudzeniu identity obete. Z pohľadu správy siete je kľúčovým prvkom pre minimalizáciu spôsobených škôd pri phishingovom incidente včasná reakcia. Jej primárnym cieľom je čo najviac znížiť počet potenciálnych obetí. V praxi sa to dá dosiahnuť napríklad informovaním všetkých používateľov, ktorým bol nebezpečný e-mail doručený. U obetí, ktoré útoku podľahli, je potrebné vykonať nápravné opatrenia. V ďalšej fáze reakcie na incident možno pridať pravidlá do poštových filtrov, ktoré môžu eliminovať podobné pokusy o útok v budúcnosti. Reakcia na phishingový incident je závislá na jeho detekcii. Čím neskôr sa útok podarí odhaliť, tým viac škôd môže spôsobiť. Podvodné techniky phishingu sú na vzostupe aj vďaka tomu, že je to technika založená predovšetkým na ľudskej zraniteľnosti, na vlastnostiach človeka, ktoré nemôže žiadny systém dokonale ošetriť. Na mieste je preto otázka do budúcnosti, ako čo najefektívnejšie zvyšovať bezpečnostné povedomie používateľov a oboznamovať ich s nebezpečenstvom phishingu a s jeho novými formami, a tým tak priaznivo vplyvať na zníženie úspešnosti uvedených útokov.

Literatúra

ANTI-PHISHING WORKING GROUP, 2017. *APWG Phishing Attack Trends Reports* [online]. [cit. 21. 11. 2017]. Dostupné na: http://docs.apwg.org/reports/apwg_trends_report_h1_2017.pdf

CONHEADY, S., 2014. *Social Engineering in IT Security: Tools, Tactics, and Techniques*. 1st. edition. New York: McGraw – Hill Education. 272 p. ISBN 978-0-07-181846-9.

²³ THE EMAIL LAUNDRY, 2017. *The latest phishing scam going around has tricked over a million google users into giving the scammers permission to their Gmail account, contacts, passwords, and emails* [online]. [cit. 28. 5. 2018]. Dostupné na: <https://www.theemailaundry.com/google-docs-phishing-scam/>

²⁴ Application programming interface – rozhranie pre programovanie aplikácií.

- DHAMIJA, R., TYGAR, J. D., HEARST, M., 2006. *Why Phishing Works*. Conference on Human Factors in Computing Systems [online]. [cit. 9. 10. 2017]. Dostupné na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.127.7445&rep=rep1&type=pdf>
- CHAUDHARY, S., 2012. *Recognition of phishing attacks utilizing anomalies in phishing websites*. University of Tampere [online]. [cit. 9. 10. 2017]. Dostupné na: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/84169/gradu06373.pdf>
- JAKOBSSON, M., 2005. *Modeling and Preventing Phishing Attacks*. *Phishing Panel of Financial Cryptography* [online]. [cit. 9. 10. 2017]. Dostupné na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.64.1926&rep=rep1&type=pdf>
- JAKOBSSON, M., 2007. *Phishing and Countermeasures: Understanding the Increasing Problem of Electronic Identity Theft*. Wiley. 700 p. ISBN 978-0-471-78245-2.
- JAMES, L., 2007. *Phishing bez záhad*. Praha: Grada. 279 str. ISBN 978-80-260-9543-9.
- JIRÁSEK, P., NOVÁK, L., POŽÁR, J., 2013. *Výkladový slovník kybernetické bezpečnosti*. Praha: PA ČR. 200 s. ISBN 978-80-7251-397-0.
- LIFARS, 2017. *Google Docs Users Hit with Massive Phishing Attack* [online]. [cit. 30. 5. 2018]. Dostupné na: <https://lifars.com/2017/05/google-docs-users-hit-massive-phishing-attack/>
- TALLY, G., THOMAS, R., VAN VLECK, T., 2004. *Anti-Phishing: Best Practices for Institutions and Consumers*. McAfee [online]. [cit. 9. 10. 2017]. Dostupné na: https://docs.apwg.org/sponsors_technical_papers/Antiphishing_Best_Practices_for_Institutions_Consumer0904.pdf
- THE EMAIL LAUNDRY, 2017. *The latest phishing scam going around has tricked over a million google users into giving the scammers permission to their Gmail account, contacts, passwords, and emails* [online]. [cit. 28. 5. 2018]. Dostupné na: <https://www.theemailaundry.com/google-docs-phishing-scam/>
- VESELÝ, P., GREGUŠ, M., BEŇOVÁ, E., 2017. *Current Approaches to Increased Protection against Trojan Horses in Cloud Server Solutions*. In CBU International Conference Proceedings, vol. 5, Prague: Central Bohemia University, pp. 1092 – 1095. ISSN 1805-997X.
- WILEY, J., 2015. *Phishing Dark Waters: The Offensive and Defensive Sides of Malicious e-mails*. Indianapolis: John Wiley & Sons, Inc. 240 p. ISBN 978-1-118-95847-6.

Keywords: information and communication technology, fraudulent e-mail, phishing, spear phishing

Summary

The aim of the article is to describe phishing and to point out the most common phishing techniques that lead to fraud and deception of the user. The author deals with the theoretical definition of phishing in the strict sense of the word as well as in the broad sense of the word. The paper describes its dynamic development and divides phishing attacks by the target group, the communication channel and attack methods. The author also highlights the fact that the most vulnerable element of the system is the human factor, so it is essential to increase user security awareness and awareness of the risk of phishing and its new forms.

*ppor. JUDr. Marek Petrik
Katedra informatiky a manažmentu – externý doktorand
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
e-mail: marek.petrik4@minv.sk
tel.: 0961 843 788*

Recenzenti:

doc. RNDr. Ľudmila Gregušová, CSc.; doc. Ing. Ľubica Baričičová, PhD.

Status marginalizovanej rómskej komunity v obci¹

Anotácia: Cieľom predloženého príspevku je poukázať na postavenie marginalizovanej rómskej komunity v obci, ktorá je najviac ohrozená čiastočným alebo úplným sociálnym vylúčením. Dosiahnuť zmenu v kvalite života ľudí žijúcich na okraji spoločnosti je proces dlhodobý a náročný. Vyžaduje vytváranie vhodných ekonomických nástrojov, určovanie jasných vízií, ktoré musia vychádzať z dôkladného poznania problematiky. Autor v príspevku upriami pozornosť na jeden konkrétny projekt, a to projekt miestnych občianskych poriadkových služieb, ktorý by mal napomôcť tejto skupine rómskeho obyvateľstva zmenšiť rozdiely medzi touto komunitou a majoritou, a tým i zlepšiť spolunažívanie majority s minoritou, ktorá sa v kontexte celospoločenskej situácie javí ako problematická.

Kľúčové slová: obec, polícia, marginalizované rómske komunity, Rómovia, Rómska občianska hliadka, miestna občianska poriadková služba.

Úvod do problematiky

Najchudobnejšie komunity takmer v každom regióne sa často stávajú komunitami menších a zároveň terčom dlhotrvajúcej diskriminácie a vylúčenia. To platí nielen pre najmenej rozvinuté krajiny, ale aj tie najvyspelejšie. Menšiny v regiónoch na celom svete sa stále stretávajú s vážnymi hrozbami, diskrimináciou a rasizmom, pričom sú často vylúčené z plnej účasti na ekonomickom, politickom a spoločenskom živote vo svojich krajinách. Komunity menších v súčasnosti čelia novým výzvam, ako napríklad dopadu právnych úprav, politík a opatrení, ktoré môžu nespravodlivo zasiahnuť do ich práv, alebo ich dokonca porušiť. Integrácia Rómov do spoločnosti je témou, ktorá sa týka celej Európy. Predovšetkým problematike postavenia, identity, práv a ochrany národnostných menších a etnických skupín sa venuje v súčasnosti v európskom priestore veľká pozornosť. Samotná integrácia si vyžaduje v prvom rade angažovanosť samotných Rómov, mimovládnych, cirkevných a charitatívnych organizácií, lokálnych aj národných politikov, ale i pomoc Európskej únie. Pravdou je, že Rómovia sú občania a akákoľvek rómska politika musí byť súčasťou inkluzívnych všeobecných politík, ktorých cieľom je zabezpečiť užívanie plných práv vrátane primeraného prístupu k verejným službám a aktívneho zapojenia sa do spoločnosti. V skutočnosti, a to najmä v niektorých krajinách, žije veľké množstvo Rómov v extrémnej chudobe a sociálnom vylúčení.

Všeobecne možno povedať, že Rómovia sú jednou z najviac marginalizovaných sociálnych skupín v EÚ, čelia vážnym sociálnym problémom spojeným s nízkou úrovňou vzdelania, vysokou nezamestnanosťou, nevhodnými podmienkami bývania a širokou diskrimináciou, pričom všetky tieto problémy navzájom súvisia. Aj Slovenská republika patrí medzi tie krajiny, kde je pomerne silné zastúpenie príslušníkov rómskej národnostnej menšiny.

Výsledky *Atlasu rómskych komunit na Slovensku* (ďalej len „Atlas“) z roku 2013 hovoria o približne 402 840 Rómoch. Z nich 187 305 býva v rozptyle medzi majoritou, čo predstavuje 46,5 % z celkového odhadovaného počtu Rómov v obciach, ktoré boli zaradené do zisťovania. Druhou najpočetnejšou skupinou sú obyvatelia rómskych osídlení na okraji obce, ktorých je podľa odhadov 95 020 (23,6 % z celkového odhadovaného počtu Rómov v obciach zaradených do Atlasu). Počet obyvateľov segregovaných osídlení predstavoval 73 920, čo tvorí 18,4 % všetkých odhadovaných Rómov. Najnižší počet býva v rómskych osídleniach vo vnútri obce, podľa odhadov 46 496 Rómov, čo tvorí 11,5 % všetkých odhadovaných Rómov v obciach, ktoré boli zaradené do Atlasu. V rámci Atlasu sa primárne zisťovali údaje o infraštruktúre obcí a rómskych osídlení, dostupnosti sociálnych a zdravotných služieb,

¹ Príspevok je spracovaný aj v kontexte riešenej VVÚ č. 204/2014 na Akadémii Policajného zboru v Bratislave.

politickej a občianskej participácii rómskych obyvateľov, o ekonomických a kultúrnych aktivitách či školskej infraštruktúre.²

Rómovia na Slovensku sa podľa výskumov a strategických dokumentov pravidelne objavujú medzi skupinami najviac ohrozenými chudobou, sociálnym vylúčením a diskrimináciou.³ Pri tejto skupine obyvateľstva sa kombinujú viaceré znevýhodnenia: vyskytuje sa u nich chudoba vytváraná nezamestnanosťou, chudoba zapríčinená nedostatkom vzdelania či previazaná s demografickými podmienkami a diskrimináciou. Za najhoršiu sa označuje situácia tej časti rómskej populácie, ktorá žije v segregovaných osadách.⁴

Stratégie začleňovania Rómov do spoločnosti

Na dosiahnutie výrazného pokroku v integrácii obyvateľov rómskych komunít bolo potrebné zabezpečiť, aby politiky a systémové opatrenia na národnej, regionálnej a lokálnej úrovni boli efektívne a cielené na konkrétne a reálne potreby príslušníkov rómskych komunít.

Slovenská republika sa zapojila do programu pod názvom *Dekáda začleňovania rómskej populácie 2005 – 2015*⁵ a následne hlavné priority tohto programu zapracovala do *Národného akčného plánu Dekády* (ďalej len „Dekáda“), ktorého aktualizovaná verzia bola schválená vládou SR v roku 2011. Hlavným cieľom Dekády bolo rozšíriť a urýchliť sociálnu inklúziu Rómov vrátane pozdvihnutia ich ekonomického statusu, a to:

- stanovením limitovaného množstva kvantitatívnych zámerov pre zlepšenie súčasného stavu v prioritných oblastiach a vytvorením nevyhnutnej informačnej databázy na meranie pokroku v dosahovaní vytýčených zámerov;
- rozvinutím a realizáciou národných akčných plánov na dosiahnutie stanovených zámerov;
- pravidelným skúmaním napĺňania zámerov a v prípade potreby modifikáciou akčných plánov počas Dekády.

Program Dekády sa zameriava na štyri prioritné oblasti: vzdelávanie, zamestnanosť, zdravie a bývanie a tri vzájomne súvisiace témy: *chudoba, diskriminácia a rodová rovnosť*. V nadväznosti na Dekádu bola Uznesením vlády Slovenskej republiky č. 1/2012 z 11. januára 2012 schválená *Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020*, ktorá určila *Revidovaný národný akčný plán Dekády začleňovania rómskej populácie na roky 2005 – 2015*, aktualizovaný na roky 2011 – 2015 ako akčný plán *Stratégie* pre oblasti: vzdelávania, zamestnanosti, zdravia a bývania. *Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020* (ďalej len „*Stratégia*“) reaguje na potrebu riešiť výzvy spojené so sociálnym a spoločenským začleňovaním rómskych komunít a jej hlavným zámerom je zastavenie segregácie rómskych komunít, dosiahnutie výrazného pozitívneho obratu pri sociálnom a ekonomickom začleňovaní rómskych komunít, nediskriminácie a zmeny postoja väčšinového obyvateľstva voči rómskej menšine prostredníctvom opatrení, inkluzívnych politík a právnych noriem na všetkých úrovniach štátnej a verejnej správy v Slovenskej republike v období rokov 2012 – 2020.⁶ *Stratégia* reaguje takisto na politiku Európskej únie v oblasti boja proti chudobe,

² Bližšie pozri: Atlas rómskych komunít na Slovensku z roku 2013.

³ *Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020*, s. 14.

⁴ MUŠINKA, A., ŠKOBLA, D., HURRLE, J., MATLOVIČOVÁ, K., KLING, J., 2014. *Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013*, s. 8.

⁵ Dekáda začleňovania rómskej populácie 2005 – 2015 je iniciatíva medzinárodných inštitúcií Open Society Fundation a Svetovej banky, ktorú s partnermi z viacerých európskych krajín predniesli v roku 2003 na konferencii o Rómoch v Budapešti. Zakladajúcimi štátmi projektu „Dekáda“, ktorý prebiehal v rokoch 2005 – 2015, boli Bulharsko, Chorvátsko, Česká republika, Maďarsko, Macedónsko, Rumunsko, Srbsko, Čierna Hora a Slovensko.

⁶ Bližšie pozri: *Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020*.

na základe ktorej bola v rámci EÚ prijatá *Stratégia Európa 2020*⁷ a následne v roku 2011 *Rámec EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov do roku 2020*, v ktorom bolo po prvýkrát riešené začleňovanie Rómov na úrovni EÚ. Stratégia Európa 2020 je zameraná na päť ambiciózných cieľov v oblasti zamestnanosti, inovácií, vzdelávania, znižovania chudoby a klímy/energetiky. Prostredníctvom Rámca bol stanovený komplexný prístup, v rámci ktorého sú boj proti diskriminácii Rómov a podpora ich sociálneho a ekonomického začleňovania úzko prepojené. V súlade s Rámcom EÚ členské štáty vypracovali a prijali národné stratégie integrácie Rómov. V septembri 2013 prijala EÚ historicky prvý právny nástroj na integráciu Rómov a to *Odporúčanie Rady z 9. decembra 2013 o účinných opatreniach na integráciu Rómov v členských štátoch (2013/C 378/01)*, kde sa všetky členské štáty zaviazali k realizácii súboru odporúčaní, konkrétnych usmernení na zlepšenie a vykonávanie integračných opatrení, na lepšiu hospodársku a sociálnu integráciu Rómov, ktoré navrhla Európska komisia. Aj keď za integráciu Rómov sú v prvom rade zodpovedné jednotlivé štáty EÚ, v rámci dialógu Európa 2020 Európska komisia zdôrazňuje, že je potrebné ďalšie úsilie na dosiahnutie integrácie Rómov. V súlade s tým je zintenzívnená podpora pre túto politiku a na jej priority sú vyčlenené finančné prostriedky. Európska komisia vyzvala členské štáty, aby využívali finančné prostriedky EÚ na riešenie rómskej otázky prostredníctvom konkrétnych opatrení a aby zahrnuli otázku začleňovania Rómov do všetkých súvisiacich oblastí, ako sú napr. vzdelávanie, zamestnanosť, zdravotná starostlivosť, bývanie alebo sociálne začlenenie.⁸

Stratégia prijatá v Slovenskej republike je zameraná na tieto cieľové skupiny:

- *Rómov ako národnostnú menšinu,*
- *rómske komunity,*
- *marginalizované rómske komunity.*

Väčšina opatrení a sociálnych intervencií je zameraná práve na marginalizované rómske komunity, ktoré sa vo väčšine prípadoch nachádzajú na okraji obcí a predovšetkým je založená na potrebe prechodu od pasívnej starostlivosti štátnych a samosprávnych orgánov smerom k aktivizujúcej pomoci. Podľa tohto dokumentu tento prechod má byť zameraný na prekonanie širokospektrálneho vylúčovania, ktorému sú vystavení príslušníci marginalizovaných rómskych komunít, rómskych komunít a v niektorých dimenziách Rómovia všeobecne. Hlavnou úlohou Stratégie je snaha minimalizovať vplyv jednotlivých typov vylúčenia vo vzťahu k rómskym komunitám a rozvinúť politiku integrácie. Zo strany Rómov a rómskych komunít je stratégia založená na princípe vytvárania reálnych možností na aktivizáciu sa jednotlivca alebo komunity, výsledkom ktorej by malo byť zmenšenie rozdielov medzi rómskou populáciou a väčšinovou spoločnosťou.⁹

Marginalizované rómske komunity

V priebehu posledných dvoch desaťročí sa v súvislosti s rómskym etnikom otvorila otázka tzv. rómskeho problému, ktorý vznikol v dôsledku markantného historického, demografického, urbanistického, sociálno-ekonomického aj kultúrneho rozdielu rómskeho etnika a majoritnou skupinou obyvateľstva. Rómsky problém má mnoho aspektov, pričom jeho riešenie je dlhodobé a rozhodne nie jednoduché. Situáciu komplikujú najmä dve skutočnosti, a to veľký počet Rómov žijúcich na území Slovenska a zlá východisková situácia, zdedená z minulosti. Osobitnú skupinu rómskeho etnika tvorí skupina, ktorá žije v marginalizovaných rómskych komunitách, (ďalej len „MRK“), ktoré sú ohrozené úplným alebo čiastočným sociálnym vylúčením v dôsledku pôsobenia viacerých faktorov – nízky stupeň vzdelania,

⁷ Stratégia Európa 2020 bola prijatá v roku 2010 na návrh Európskej komisie.

⁸ Východiská pre integráciu marginalizovaných rómskych komunít v KSK na roky 2016 – 2020, s. 8. Dostupné na: https://web.vucke.sk/files/socialne_veci/2016/vychodiska-integraciu-mrk-ksk.pdf [cit. 11. 10. 2017].

⁹ Stratégia Slovenskej Republiky pre integráciu Rómov do roku 2020, s. 9.

dlhodobá nezamestnanosť, nízky štandard bývania, nízka úroveň zdravotného uvedomenia a osobnej zodpovednosti, celkový životný štýl ovplyvňovaný rôznymi formami závislostí.

Príslušníci tejto komunity patria medzi najohrozenejšie skupiny obyvateľstva, trpiace vysokou mierou deprivácie a sociálnej exklúzie (ekonomické vylúčenie, priestorové vylúčenie, kultúrne vylúčenie, symbolické vylúčenie, politické vylúčenie) ako aj silnou sociálnou závislosťou na štáte, tradíciou života a inými špecifickými faktormi tohto etnika.

Marginalizované skupiny obyvateľstva sú sociálnou kategóriou občanov, ktoré nie sú schopné bez pomoci spoločnosti zabezpečiť si základné životné podmienky. Tieto skupiny obyvateľstva sú ohrozené úplným sociálnym vylúčením v dôsledku napr. straty bývania, dlhodobej nezamestnanosti, príslušnosti k určitej etnickej skupine v regiónoch s vysokou nezamestnanosťou a marginálnej pozície celého osídlenia. Z Rómov trvalo žijúcich na Slovensku približne polovica žije integrovane v rozptyle medzi majoritnou populáciou a zvyšná polovica žije v sociálne vylúčených komunitách v typoch osídlení ako:

- mestské a obecné koncentrácie,
- osídlenia lokalizované na okraji mesta alebo obce,
- osídlenia, ktoré sú od mesta alebo obce priestorovo vzdialené, alebo oddelené prírodnou alebo umelou bariérou.

V porovnaní s Rómami z ostatných krajín žijú slovenskí Rómovia častejšie v osadách a na okrajoch dedín a miest. Približne štvrtina Rómov žije v osadách, z ktorých mnohé ležia v marginalizovaných regiónoch južného a východného Slovenska. Najväčšie problémy vplývajúce na bytovú situáciu Rómov na Slovensku predstavuje v prvom rade nevyhovujúca sociálno-ekonomická situácia a nesolventnosť Rómov, nezáujem časti rómskych rodín riešiť svoju bytovú otázku, devastácia bytov zo strany Rómov, narastajúce nedoplatky v platení nájomného a služieb spojených s užívaním bytu. No jednoznačne najväčším problémom zostávajú priestorovo izolované a segregované rómske osady s chatrčami, so zdevastovaným prostredím, bez základnej infraštruktúry, postavené často bez povolenia a nezákonne na pôde iného vlastníka.¹⁰

Haraslinová v súvislosti s umiestnením rómskeho obydľia vzhľadom na obec delí rómske obydľia na:

Úplne segregované rómske osady – ide o samostatný urbanistický celok, ktorý je fyzicky oddelený od obce a dalo by sa povedať, že tvorí samostatný útvar a často býva od obce vzdialený niekoľko kilometrov.

Segregované osady – ide o osídlenia, ktoré sú fyzicky oddelené od obce, ale reálne sa nachádzajú v jej blízkosti.

Samostatné sídelné útvary v rámci obce – predstavujú najčastejšie samostatné ulice alebo štvrte, ktoré sú urbanisticky integrálnou súčasťou obce, ale sociálno-kultúrne tvoria jeden celok.

Rozptýlené komunity – v tomto prípade Rómovia bývajú rozptýlene medzi majoritným obyvateľstvom a ich domy sa v ničom neodlišujú od nerómskych. Pritom rozptýlenosť rómskej komunity nemusí znamenať jej integráciu do majoritnej spoločnosti.

Osobitnou kategóriou sú obce s absolútnym alebo dominantným postavením Rómov.¹¹ Pretrvávajúce problémy, v ktorých sa nachádzajú príslušníci MRK, treba hľadať v postoji jednotlivých vládnych politik k príslušníkom tejto komunity. Vysoký podiel jednoznačne neintegrovaných Rómov nemá korene len v dobrovoľnej izolácii Rómov od väčšinového obyvateľstva, ale napríklad i v zákaze zakladať rómske osídlenia bližšie, než vo vzdialenosti

¹⁰ HARASLINOVÁ, M. *Bývanie pre marginalizované skupiny obyvateľstva*. Dostupné na: www.stuba.sk/new/docs//stu/ustavy/ustav_manazmentu/NAB2008.../clanok_2.pdf [cit. 10. 10. 2017].

¹¹ HARASLINOVÁ, M. *Bývanie pre marginalizované skupiny obyvateľstva*. Dostupné na: www.stuba.sk/new/docs//stu/ustavy/ustav_manazmentu/NAB2008.../clanok_2.pdf [cit. 10. 10. 2017].

dvoch kilometrov od verejných ciest za vojnového slovenského štátu, cez asimilačnú politiku komunistického Československa spojenú s násilným presídľovaním Rómov, až po ľahostajnú politiku transformácie pozemkového vlastníctva začiatkom 90. rokov 20. storočia.¹² Po roku 1989 nastala v dôsledku ekonomickej transformácie výrazná vnútorná migrácia Rómov z mesta na vidiek, ktorá má väčšinou sociálny charakter. Táto migrácia je podmienená vyššími životnými nákladmi v mestách. Vznikajú nové osady, rozrastajú sa staré a v niektorých obciach táto migrácia predstavuje značný regres pre celú rómsku komunitu. Ako už bolo uvedené vyššie, samotný program Dekády i Stratégie sa zameriava na štyri hlavné oblasti, a to vzdelávanie, zamestnanosť, zdravie a bývanie. Riešenie problémov s uvedenými okruhmi potrieb bolo v rámci vládnej politiky nazvané ako *horizontálna priorita pre marginalizované rómske komunity*,¹³ pod ktorou rozumieme realizáciu programov zamestnanosti a zamestnateľnosti, vzdelávania a vzdelania, rovnosti bývania a rovnosti šancí v spoločnosti. Cieľom horizontálnej priority MRK je zvýšenie zamestnanosti a vzdelanostnej úrovne príslušníkov MRK a zlepšenie ich životných podmienok. Ako uvádza Smetanka, „*bez tejto horizontálnej línie by sa, samozrejme, nikdy nepodarilo ani o malý kúsok zlepšiť život a postavenie cieľových skupín.*“¹⁴

Stručný popis stavu MRK v obci

Bývanie

Otázka bývania pre marginalizované skupiny obyvateľstva, konkrétne pre rómske obyvateľstvo, predstavuje jeden zo závažných celospoločenských problémov súčasnej doby. Problémy spojené s bývaním má veľká časť rómskej populácie. Forma a stav bývania odráža sociálno-kultúrnu úroveň jednotlivých rómskych komunít. Medzi hlavné problémy v oblasti bývania patrí jeho finančná nedostupnosť pre veľkú časť obyvateľov MRK. Medzi ďalšie identifikovateľné problémy v tejto komunite radíme i chýbajúce pozemky na výstavbu bytov, ako aj nevysporiadanosť pozemkov a s ňou súvisiaca problematika čiernych stavieb.¹⁵ Dôsledkom nevysporiadanosti pozemkov je, že domy nie je možné pripojiť na inžinierske siete (vodovod, kanalizácia, elektrina či plyn). Pre tieto lokality je veľakrát charakteristická i absencia prístupových ciest. Takýto stav má za následok nízky štandard kvality a hygieny bývania, čo sa odráža na celkovej kvalite života v obci.

Vzdelávanie

Oblasť výchovy a vzdelávania rómskych detí a žiakov v kontexte celoživotného vzdelávania je považovaná za jednu z prioritných oblastí a javí sa ako kľúč k riešeniam rôznorodých problémov súvisiacich so životnou situáciou rómskej populácie. Segregácia vo vzdelávaní je spolu so segregáciou v bývaní jedným z najväčších problémov, s ktorými sa ako spoločnosť dlhodobo nevieme vysporiadať. Súčasný stav dosiahnutého vzdelania medzi rómskymi deťmi a majoritným obyvateľstvom predstavuje závažný problém na Slovensku, na ktorý poukazujú rôzne svetové i európske inštitúcie. Podľa nášho názoru za určitý podiel zodpovednosti za zlé ukazovatele dosiahnutého vzdelania samotných Rómov sú zodpovední samotní Rómovia. Predovšetkým zanedbávanie povinnej školskej dochádzky je jedným z

¹² BAJÚSZOVÁ, Z., RUŽIČKOVÁ, J. VILÁGI, A. MALOVÁ, D., ŠKOBLA, D. *Úspešné životné stratégie MRK: Integrácia marginalizovaných rómskych komunít v SR*. Dostupné na:

https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/veda/centra_ex_akad_siete/cesiuk/politicka_dimenzia/CESIUKstudie_MRK_Uspesne_zivotne_strategie.pdf [cit. 11. 12. 2017].

¹³ Horizontálna priorita pre marginalizované rómske komunity bola prijatá v roku 2004.

¹⁴ SMETANKA, M. *Udržateľný rozvoj marginalizovaných rómskych komunít – čo s ním?* Dostupné na: www.clovekaspolocnost.sk/.../udrzatelny-rozvoj-marginalizovanych-romskych-komunit [cit. 10. 12. 2017].

¹⁵ 150 obcí, ktoré majú na svojom území rómske obydlia, sa môžu od apríla 2017 uchádzať o finančné prostriedky z národného projektu „*Podpora vysporiadania pozemkov v marginalizovaných rómskych komunitách*“.

hlavných fenoménov, týkajúcich sa marginalizovanej rómskej komunity. Predčasne ukončenie školskej dochádzky je základným faktorom, ktorý neskôr v živote prispieva k sociálnemu vylúčeniu.¹⁶ Problematike vzdelávania príslušníkov marginalizovaných rómskych komunít sa venuje v súčasnosti viacero vládnych projektov,¹⁷ ktoré si kladú za cieľ zlepšiť školské výsledky, eliminovať predčasné ukončenie základnej školskej dochádzky a zaistiť prístup ku kvalitnému vzdelaniu pre všetky rómske deti.

Zdravotníctvo

Zdravie má pre Rómov vysokú hodnotu.¹⁸ Zdravie znamená pre Rómov fyzickú odolnosť, sociálne zaistenie i toleranciu majoritou. Zdravotný stav rómskej populácie, špecificky príslušníkov MRK, je dlhodobo horší v porovnaní s celkovou populáciou. Za hlavné determinujúce faktory ovplyvňujúce nižšiu kvalitu zdravotného stavu rómskej populácie sú považované najmä: nižšia vzdelanostná úroveň, nízky štandard osobnej hygieny, nízky štandard komunálnej hygieny, nízky štandard bývania a tiež ekologická rizikovosť znečisteného a zdevastovaného životného prostredia. Dostupnosť služieb v oblasti zdravotníctva je veľmi dôležitá vzhľadom na horší zdravotný stav Rómov oproti majoritnej populácii, rozloženiu rómskych osídlení a finančným možnostiam¹⁹.

Zamestnanosť

Otázka zamestnávania a zamestnateľnosti Rómov na Slovensku rezonuje medzi odbornou i laickou verejnosťou už desiatky rokov. Nezamestnanosť je považovaná za jednu zo základných príčin chudoby a sociálneho vylúčenia, ktorá ohrozuje najmä rizikové skupiny nezamestnaných, medzi ktorých sa radia dlhodobo nezamestnaní. Prax potvrdzuje, že výrazne vysoký podiel ťažko umiestniteľnej pracovnej sily na trhu práce predstavujú Rómovia v produktívnom veku. Potenciál nezamestnaných zo sociálne vylúčených lokalít je pritom značný. Mnohí z nich sú zaradovaní do rôznych programov v rámci jestvujúcich nástrojov aktívnej politiky trhu práce, prostredníctvom ktorých si osvojujú a rozširujú svoje pracovné návyky.²⁰ Splnomocnenec vlády SR pre podporu najmenej rozvinutých okresov p. Marcinčin k tejto problematike uviedol, že: „Rómovia sú poslednou veľkou skupinou ľudí, z ktorej veľká časť ešte nie je zaradená na pracovnom trhu. Je ochotná pracovať na relatívne nízkych pracovných pozíciách a za pomerne nízky plat. V roku 2035 nám bude chýbať na pracovnom trhu približne 500 000 ľudí. Budú nám chýbať zamestnanci aj prispievatelia do sociálneho systému. Práve Rómovia sú šancou prežiť pre mnohé regióny Slovenska.“²¹ Prax ukazuje, že pri riešení jednotlivých projektov zameraných na pomoc MRK je nevyhnutná koordinácia nielen na miestnej, regionálnej, ale aj na národnej úrovni. Jedným z projektov, ktorý si kladie za cieľ zvýšiť zamestnanosť príslušníkov marginalizovaných rómskych komunít v obci a zároveň prispieť k ochrane verejného poriadku v obci, je projekt *miestnych občianskych poriadkových služieb*.

¹⁶ KOREŇOVÁ, S., 2017. *Návrh koncepčného riešenia stredného odborného vzdelávania študentov z marginalizovaných komunít*, s. 9.

¹⁷ K projektom bližšie pozri www.minv.sk.

¹⁸ MORICOVÁ, Š., BARTOŠOVIČ, I., HEGYI, L., 2013. *Znevýhodnené skupiny vo verejnom zdravotníctve*, s. 26.

¹⁹ K dostupnosti ku zdravotnej starostlivosti Rómov pozri bližšie Atlas rómskych komunít z roku 2013.

²⁰ Mesto Brezno, 2016. *Komplexná stratégia riešenia rómskej problematiky na roky 2016 – 2022*, s. 37.

²¹ Business Leaders Forum. Téma: *Zamestnávania marginalizovaných Rómov*. Dostupné na: www.blf.sk [cit. 18. 12. 2017].

Miestna občianska poriadková služba v obci s MRK

Ministerstvo vnútra SR ako sprostredkovateľský orgán pre operačný program Ľudské zdroje vyhlásilo 24. mája 2017 novú výzvu *pre miestne občianske poriadkové služby* (ďalej len „MOPS“). Na výzvu, ktorej prípravu inicioval Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, reagoval neočakávaný počet obcí, a to aj napriek veľmi krátkemu termínu na predloženie žiadostí.²² V rámci tohto projektu, ktorý bol financovaný z Európskeho sociálneho fondu a prostriedkov štátneho rozpočtu, sa o nenávratný finančný príspevok mohli uchádzať obce s prítomnosťou MRK. Špecifickým cieľom projektu je zvýšiť finančnú gramotnosť, zamestnanosť a zamestnanosť marginalizovaných komunít, predovšetkým Rómov.

Oprávnenými obcami, ktoré mohli požiadať o nenávratný finančný príspevok, boli obce s prítomnosťou MRK a sú uvedené v Atlase rómskych komunít na Slovensku z roku 2013.²³

Najväčší záujem bol v tých oblastiach, kde je najvyššia miera nezamestnanosti a najväčšie sociálne problémy. Takmer tri štvrtiny žiadostí o nenávratný finančný príspevok prišli z Prešovského (42,11 %) a Košického samosprávneho kraja (32,16 %). Viac ako polovica žiadateľov pochádza z najmenej rozvinutých okresov. Najväčší záujem prejavila Rimavská Sobota a Vranov nad Topľou.²⁴ Okrem splnenia tejto podmienky nesmel byť oprávnený žiadateľ, teda obec, dlžníkom na daniach, zdravotnom poistení a sociálnom poistení. Rovnako obec nemohla byť v nútenej správe a jej štatutárny orgán (starosta, primátor), a ani osoba splnomocnená zastupovaním týchto orgánov ohľadne podania žiadostí o nenávratné finančné prostriedky, neboli právoplatne odsúdené za trestný čin korupcie, za trestný čin poškodzovania finančných záujmov Európskych spoločenstiev, za trestný čin legalizácie príjmu z trestnej činnosti, za trestný čin zosnovania a podporovania zločineckej skupiny, alebo trestný čin machinácie pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe. Výzva bola určená, teda realizácia projektu sa vzťahovala, na celé územie Slovenskej republiky okrem Bratislavského samosprávneho kraja, vzťahovala sa na príslušníkov MRK a aj na zamestnancov a zamestnankyne štátnej správy a samosprávy, ktoré pracujú s MRK. Z pohľadu poskytnutia finančného príspevku mohli obce v prípade úspešnosti ich projektu čerpať finančný príspevok v rozsahu od 50 000 euro do maximálnej výšky finančnej pomoci 202 000 euro. Dĺžka projektu MOPS bola pre obce stanovená na 36 mesiacov.²⁵ Jedným z cieľov projektu MOPS je smerovanie k sociálnemu a ekonomickému začleňovaniu rómskych komunít, sústreďovanie sa na predchádzanie a na znižovanie sociálnej a priestorovej izolácie rómskeho obyvateľstva. Segregácii sú v rôznych podobách vystavené viaceré rómske komunity a v jej dôsledku sa stávajú marginalizovanými. Obce sa vo svojich žiadostiach museli venovať i otázkam ktoré sú v súlade s princípmi udržateľného rozvoja, rovnosti mužov a žien a nediskriminácii, ktoré sú definované v Partnerskej dohode na roky 2014 – 2020²⁶ a v nariadení Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1303/2013 zo 17. decembra 2013.²⁷ Uvedené princípy budú obce povinné rešpektovať pri výbere zamestnancov do hliadok MOPS a taktiež v rámci vzdelávania

²² Podľa výzvy bolo uzavretie prvého hodnotiaceho kola stanovené na 14. 6. 2017 a uzavretie druhého hodnotiaceho kola bolo stanovené na 1. 10. 2017.

²³ Oprávnenými žiadateľmi o projekt MOPS bude 1 043 miest a obcí zo siedmich slovenských krajov identifikovaných na základe indexu podrozvinutosti z Atlasu rómskych komunít na Slovensku v roku 2013.

²⁴ Dostupné na www.minv.sk [cit. 2. 10. 2017].

²⁵ Dĺžka realizácie projektu je stanovená fixne na 36 mesiacov, preto si nemôže obec stanoviť dlhšiu ani kratšiu dĺžku. Všetky schválené projekty budú mať preto jednotnú dĺžku realizácie aktivít 36 mesiacov.

²⁶ Dňa 20. 6. 2014 uzavrela Slovenská republika s Európskou komisiou Partnerskú dohodu (PD) o využívaní európskych štrukturálnych a investičných fondov v rokoch 2014 – 2020. **Je to záväzná dohoda medzi Slovenskom a Európskou komisiou, v ktorej sa Slovensko zaväzuje naplniť konkrétne ciele pre svoje investičné priority.**

²⁷ Bližšie pozri: čl. 7 a 8 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1303/2013 zo 17. decembra 2013.

zamestnancov za účelom ich rozvoja a zvyšovania ich odborných zručností. O projekt MOPS prejavili oprávnené obce (žiadatelia) veľký záujem. Po uzatvorení výzvy 28. septembra 2017 Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky ako sprostredkovateľský orgán pre časť operačného programu Ľudské zdroje po splnení podmienok výzvy vydalo 148 obciam rozhodnutia o schválení žiadosti o nenávratný finančný príspevok.²⁸ V praxi to znamená, že 148 obcí je oprávnených zriadiť MOPS.

Obce s prítomnosťou MRK si môžu zriadiť MOPS v prípade, že počet príslušníkov MRK v obci je minimálne 80 osôb. Zriaďovanie hliadky a počet členov týchto hliadok sa riadi podľa prílohy č. 10 výzvy. Podľa uvedenej prílohy sa počet členov hliadky odvíja od počtu obyvateľov MRK, a to nasledovne:

- **jednu hliadku musia tvoriť** najmenej *dvaja členovia*,
 - **na počet obyvateľov MRK 80 – 599** – maximálne *štyria členovia* hliadky zamestnaní na plný pracovný úväzok (v prípade využitia polovičného pracovného úväzku môže vzrásť počet členov hliadky maximálne dvojnásobne)
 - **na počet obyvateľov MRK 600 a viac** – *maximálne ôsmi* členovia hliadky zamestnaní na plný pracovný úväzok (v prípade využitia polovičného pracovného úväzku môže vzrásť počet členov hliadky maximálne dvojnásobne)
- Obec pri samotnom výbere uchádzačov musí zohľadniť tieto skutočnosti:
- zamestnanec má ukončenú povinnú školskú dochádzku v zmysle zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní („školský zákon“),
 - zamestnanec má minimálne 18 rokov,
 - zamestnanec nesmie byť právoplatne odsúdený za trestný čin podľa „1. hlavy Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. a akýkoľvek zločin v zmysle Trestného zákona č. 300/2005 Z. z.

Z uvedeného možno vyvodiť záver, kto môže byť členom MOPS. Výzva nestanovuje, či členom hliadky musí byť príslušník MRK a ani to, že sa musí jednať o osobu nezamestnanú alebo poberajúcu sociálne dávky. Je na obci, koho v rámci výberového konania, za splnenia podmienok uvedených vo výzve, zamestná na vykonávanie MOPS. Prioritou musí byť zamestnanie osoby, ktorá bude mať všetky osobnostné a iné predpoklady na vykonávanie tejto zodpovednej aktivity v miestnej rómskej lokalite. Po posúdení prijímateľa môže MOPS vykonávať aj dôchodca, z hľadiska veku je stanovená iba dolná veková hranica 18 rokov.

Medzi hlavné úlohy MOPS bude predovšetkým patriť:

- zvyšovanie úrovne ochrany verejného poriadku a bezpečnosti v obci,
- skvalitňovanie sociálneho dialógu medzi rómskym a nerómskym obyvateľstvom obce,
- zlepšenie komunikácie a spolupráce medzi Policajným zborom SR, obecnou políciou, samosprávou, štátnou správou, miestnym zdravotným strediskom, pomáhajúcimi profesiami, ako sú komunitní pracovníci, terénni sociálni pracovníci, asistenti učiteľ'a, komunitní pracovníci v oblasti zdravotnej výchovy a obyvateľmi MRK,
- posilnenie primárnej a sekundárnej prevencie v oblasti páchania protispoločenskej a protiprávnej (nielen trestnej) činnosti,
- sprevádzanie detí do školy, spolupráca s rodičmi žiakov a zamestnancov školy pri riešení konkrétnych prípadov porušovania disciplíny v škole,
- poskytnutie asistencie rôznym inštitúciám v danej lokalite pri výkone ich činnosti priamo v komunite, ako napr. plynárenské, elektrárenské a vodárenské spoločnosti, Slovenská pošta, Policajný zbor SR, Záchranná zdravotná služba, Hasičský a záchranný zbor SR, pracovníci samosprávy a štátnej správy a pod.

²⁸ Dostupné na www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=spustame-miestne-obcianske-poriadkove-sluzby zo dňa 9. 10. 2017.

Záver

Príslušníci MRK, ktorí prevažne obývajú územie mimo obce, sú najchudobnejší a ich situácia sa stáva najčastejším predmetom kritiky, a to nielen od domácich, ale i zahraničných inštitúcií. Táto skupina obyvateľstva má najhoršie bývanie, ktoré veľmi často nezodpovedá najnižším štandardom, kde absentuje prístup k pitnej vode prípadne elektrine. Nezamestnanosť je v týchto osadách veľmi vysoká. Ako uvádza Hajko, „pre zaostalosť, nízku hygienu, príživníctvo a krádeže majú najhoršiu povest' v celej spoločnosti. Zostávajú aj naďalej predmetom mediálneho záujmu a mnohí príslušníci majority si podľa nich robia obraz o celej rómskej populácii.“²⁹ Pre zlepšenie životných podmienok Rómov a napredovanie v ich začlenení je nevyhnutné aktívne zapájanie a účasť samotných Rómov. K uvedenému by mal napomôcť i predstavený projekt MOPS, aj keď podľa nášho názoru k vyriešeniu situácie ohľadne zamestnanosti Rómov z dlhodobého hľadiska pomôže len krátkodobo, nakoľko je tento projekt nastavený na konkrétnu dobu. Myslíme si, že najmä dlhodobá podpora zamestnanosti príslušníkov MRK je kľúčom sociálnej inklúzie a bez trvalého zabezpečenia pracovných miest a príjmov bude ťažké dosiahnuť trvalé zlepšenie príslušníkov MRK i v rade ďalších ukazovateľov, ako sú vzdelávanie, bývanie a zdravotníctvo.

Literatúra

- BAJÚSZOVÁ, Z., RUŽIČKOVÁ, J. VILÁGI, A. MALOVÁ, D., ŠKOBLA, D. *Úspešné životné stratégie MRK: Integrácia marginalizovaných rómskych komunít v SR. Evaluácia efektivity a dopadov projektov zameraných na riešenie problematiky marginalizovanej rómskej komunity v SR (hlavý výstup výskumnej úlohy A1)*. Dostupné na: https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/veda/centra_ex_akad_siete/cesiuk/politicka_dimenzia/CESIUKstudie_MRK_Uspesne_zivotne_strategie.pdf
- HARASLINOVÁ, M. *Bývanie pre marginalizované skupiny obyvateľstva*. Dostupné na: www.stuba.sk/new/docs//stu/ustavy/ustav_manazmentu/NAB2008.../clanok_2.pdf
- HAJKO, J., 2015. *Hod' do mňa kameňom. Spolužitie s Rómami na Slovensku*. Bratislava: Slovart. s. 424. ISBN 978-80-556-1437-3.
- KOREŇOVÁ, S., 2017. *Návrh koncepčného riešenia stredného odborného vzdelávania študentov z marginalizovaných komunít*, Bratislava: Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. s. 15.
- MORICOVÁ, Š., BARTOŠOVIČ, I., HEGYI, L., 2013. *Znevýhodnené skupiny vo verejnom zdravotníctve*. Bratislava: Veda. 144 s. ISBN 978-80-224-1278-0.
- MUŠINKA A., ŠKOBLA D., HURRLE J., MATLOVIČOVÁ K., KLING J., 2014. *Atlas rómskych komunít na Slovensku..* Bratislava: UNDP. s. 122. ISBN 978-80-89263-18-9.
- Mesto Brezno. 2016. *Komplexná stratégia riešenia rómskej problematiky na roky 2016 – 2022*. Brezno. 2016, s. 60.
- Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1303/2013 zo 17. decembra 2013.
- Rámec EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov do roku 2020.
- Rómske občianske hliadky v marginalizovaných rómskych komunitách. 2013. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR. Úrad splnomocnenca pre rómske komunity. s. 10.
- Stratégia Slovenskej Republiky pre integráciu Rómov do roku 2020.
- UNDP (2005). *Employing the Roma. Insides from Business*. Bratislava: UNDP.
- Východiská pre integráciu marginalizovaných rómskych komunít v KSK na roky 2016 – 2020. s. 47. Dostupné na: https://web.vucke.sk/files/socialne_veci/2016/vychodiska-integraciu-mrk-ksk.pdf
- Výzva na predkladanie žiadostí o nenávratný finančný príspevok – OPLZ-PO5-2017-1.

²⁹ HAJKO, J., 2015. *Hod' do mňa kameňom. Spolužitie s Rómami na Slovensku*, s. 238.

www.blf.sk
www.minv.sk

Keywords: municipality, police, marginalized Roma communities, the Roma, Roma civic patrol, Local Civic Order Service (MOPS)

Summary

At present, the Roma population is the largest ethnic minority in the EU, and in most cases it is marginalized. The fight against poverty and social exclusion is one of the long-term priorities of the government of the Slovak Republic and the European Union as well. Achieving a real improvement in the life of the Roma population and providing equal opportunities for their children requires, in particular, the involvement of the state, the self-government and the Roma population itself. In particular, the state must ensure that the Roma population is not discriminated against and is treated like other citizens with equal access to all fundamental rights enshrined in the national law and international documents binding for the Slovak Republic. In addition, it is necessary to break the vicious cycle of poverty that is transmitted from one generation to the next one. State, municipal and European Union funds are provided through the European Regional Development Fund and the European Social Fund in order to reduce the social disparities between the marginalized Roma community and the majority population, to enhance social inclusion in general and adopt measures to promote Roma inclusion. One of the projects trying to create new jobs for Roma citizens of the marginalized Roma communities is the MOPS project which aims to protect public order in the community with the presence of the marginalized Roma community. In conclusion, successful integration of the Roma will mean that the Roma community will not only be able to exercise their rights as citizens but will also be able to contribute to the social and economic development of the society.

*Mgr. Marián Piváček
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Katedra verejnoprávnych vied
e-mail: marian.pivacek@minv.sk*

Recenzenti:

pplk. doc. JUDr. Klaudia Marczyová, PhD.; doc. JUDr. Antonín Nesvadba, PhD.

Komparácia právneho postavenia hlavného kontrolóra vyššieho územného celku – Bratislavského samosprávneho kraja – s právnym postavením riaditeľky krajiného dvora audítorov Dolného Rakúska.

Anotácia: Cieľom odborného článku je poukázať na spoločné a rozdielne znaky voľby, postavenia, výkonu funkcie, ako aj samotnú kontrolnú činnosť hlavného kontrolóra vyššieho územného celku – Bratislavského samosprávneho kraja – s právnym postavením riaditeľky krajiného dvora audítorov Dolného Rakúska. Zámerom autorky je tiež poukázať na súčasné legislatívne riešenie otázky finančnej a personálnej nezávislosti audítorov a kontrolórov v spolkových krajinách Rakúska na rozdiel od útvarov hlavných kontrolórov vyšších územných celkov Slovenskej republiky.

Kľúčové slová: hlavný kontrolór vyššieho územného celku – Bratislavského samosprávneho kraja, riaditeľka krajiného dvora audítorov Dolného Rakúska, objektívna, nezávislá a nestranná kontrolná činnosť.

Úvod do problematiky

Príspevok sa zaoberá porovnaním právneho postavenia hlavného kontrolóra vyššieho územného celku, t. j. Bratislavského samosprávneho kraja (ďalej „BSK“) s právnym postavením riaditeľky krajiného dvora audítorov Dolného Rakúska. Poukazuje na spoločné a rozdielne znaky voľby, postavenia, výkonu funkcie, ako aj samotnú ich kontrolnú činnosť. Taktiež poukazuje na súčasné legislatívne riešenie otázky finančnej a personálnej nezávislosti audítorov, kontrolórov a účtovníkov v spolkových krajinách Rakúska na rozdiel od útvarov hlavných kontrolórov vyšších územných celkov Slovenskej republiky.

Orgány samosprávneho kraja upravuje čl. 69 ods. 4 zákona č. 460/1992 Zb. Ústavy Slovenskej republiky a zákon č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajinách) v znení neskorších predpisov (ďalej „zákon o samosprávnych krajinách“). **Hlavného kontrolóra vyššieho územného celku** (ďalej „HK VÚC“ alebo „hlavný kontrolór“) volí a odvoláva zastupiteľstvo na funkčné obdobie šesť rokov.¹ Kvalifikačným predpokladom na túto funkciu je ukončené vysokoškolské vzdelanie prvého stupňa ekonomického, právnického alebo technického smeru. **Na jeho zvolenie je potrebný súhlas nadpolovičnej väčšiny všetkých poslancov zastupiteľstva.** Pri rovnosti hlasov v druhom kole sa rozhoduje žrebovom. HK VÚC nesmie podnikáť alebo vykonávať inú zárobkovú činnosť a byť členom riadiacich, kontrolných alebo dozorných orgánov právnických osôb, ktoré vykonávajú podnikateľskú činnosť. Toto obmedzenie sa nevzťahuje na vedeckú, pedagogickú, lektorskú, prednášateľskú, prekladateľskú, publicistickú, literárnu alebo umeleckú činnosť. Kontrolnú činnosť vykonáva nezávisle a nestranne a neprihliada na príkazy, ktoré sú v rozpore so základnými pravidlami kontrolnej činnosti v zmysle zákona č. 357/2015 Z. z. o finančnej kontrole a audite a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej „zákon o finančnej kontrole“). **Počas výkonu funkcie nemôže byť členom politickej strany alebo hnutia.** Funkcia HK VÚC je nezlučiteľná s funkciou poslanca zastupiteľstva, predsedu, zamestnanca VÚC, člena orgánu právnickej osoby, ktorej zriaďovateľom je VÚC.

Kompetencie krajiného dvora audítorov Dolného Rakúska vyplývajú z čl. 51 ods. 2, 3a ad 3b Ústavy spolkovej krajiny Dolné Rakúsko z roku 1979 (ďalej „ústava“)². Krajinový

¹ HAŠANOVÁ, J., 2011. *Správne právo. Všeobecná a osobitná časť*, s. 35.

² Ústava spolkovej krajiny Dolné Rakúsko

<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=LrNO&Gesetzesnummer=20000038> [on-line]. [cit. 20. 10. 2017].

dvor audítorov spolkovej krajiny Dolného Rakúska (ďalej „dvor“ alebo „krajinský dvor audítorov“) je orgánom krajinského parlamentu a iba tomuto sa zodpovedá. Na špičke krajinského dvora audítorov stojí **riaditeľka krajinského dvora audítorov Dolného Rakúska** (ďalej „riaditeľka“) volená obdobne ako HK VÚC krajinským parlamentom. Riaditeľka zastupuje tento orgán navonok. Výberové konanie na funkciu riaditeľky je verejné a samotné vypočutie sa koná pred výborom dvora audítorov krajinského parlamentu. **Do funkcie je menovaná za prítomnosti minimálne polovice členov krajinského parlamentu a dvojtretinovou väčšinou odovzdaných hlasov.** Ústava presne nevymedzuje stupeň vzdelania, ako je to v prípade hlavného kontrolóra, iba uvádza, že pre podmienky na vymenovanie sú najmä znalosť práva a potrebné vedomosti a schopnosti. Na druhej strane tak, ako uvádza zákon o samosprávnych krajoch pri voľbe HK VÚC, aj riaditeľka nesmie patriť k žiadnemu všeobecnému zastupiteľskému orgánu (okrem obce). Taktiež **nesmie byť členom spolkovej alebo krajinskej vlády, ani štátnym sekretárom, ako ani vykonávať vedúcu funkciu v spoločnostiach alebo zariadeniach, ktoré podliehajú kontrole krajinského dvora audítorov.** Zodpovedá výhradne voči krajinskému parlamentu Dolného Rakúska. Je postavená na roveň členom krajinskej vlády a nesmie vykonávať zárobkovú činnosť. Jej funkčné obdobie trvá šesť rokov, tak ako je to v prípade hlavného kontrolóra, pričom je prípustné jednorazové opätovné vymenovanie na ďalších šesť rokov. Pred nástupom do úradu musí zložiť slávnostný sľub pred predsedom parlamentu o zachovávaní prísnej nestrannosti a svedomitom plnení povinností spojených s úradom.

Po zvolení vzniká HK VÚC nárok na uzavretie pracovnej zmluvy so samosprávnym krajom. Výkon funkcie mu zaniká napríklad **vzdaním sa funkcie, odvolaním z funkcie alebo uplynutím jeho funkčného obdobia.** Zároveň je dôležité poznamenať, že zastupiteľstvo samosprávneho kraja môže odvolať hlavného kontrolóra z funkcie, ak poruší povinnosti zamestnanca alebo hrubo a opakovane zanedbáva povinnosti vyplývajúce z jeho funkcie a bol na to aspoň raz písomne upozornený zastupiteľstvom.³ Na jeho odvolanie z funkcie je potrebný súhlas nadpolovičnej väčšiny všetkých poslancov. Dňom zániku výkonu funkcie zaniká aj jeho pracovný pomer. Funkčné obdobie riaditeľky končí **uplynutím poverenia, vzdaním sa funkcie, prevzatím určitých funkcií, ktoré pri vymenovaní nie sú možné.** Funkčné obdobie môže končiť aj jej **odvolaním na základe uznesenia krajinského parlamentu a rozsudkom Ústavného súdu o odvolaní z funkcie.**

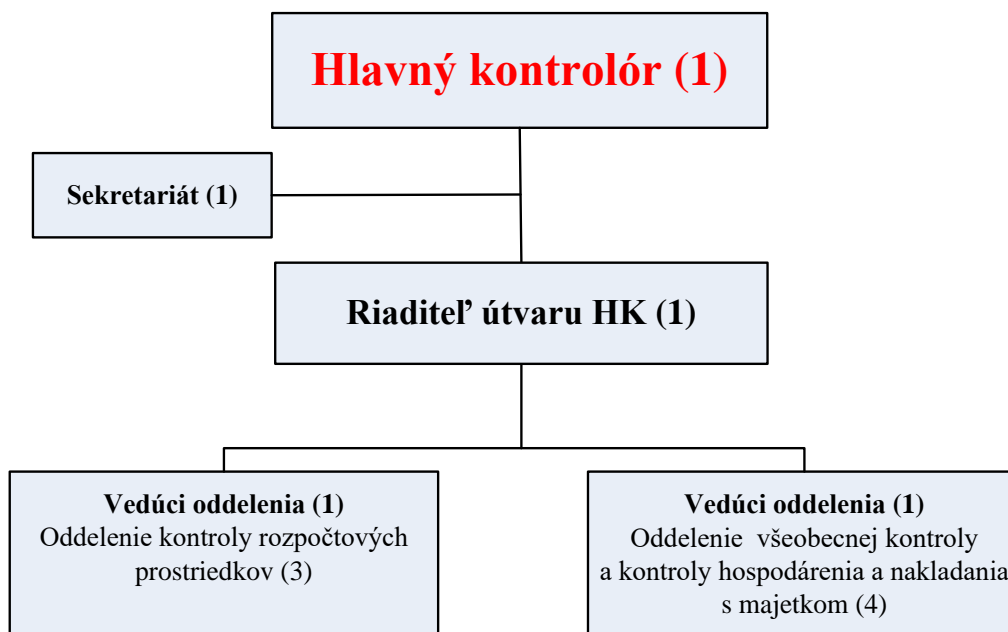
Samosprávny kraj si zriaďuje Útvar hlavného kontrolóra (ďalej „ÚHK“ alebo „útvar“), za jeho činnosť zodpovedá hlavný kontrolór. Útvar zabezpečuje odborné, administratívne a organizačné veci súvisiace s plnením úloh hlavného kontrolóra. Organizáciu útvaru ustanovuje zastupiteľstvo v organizačnom poriadku.⁴ Súčasťou ÚHK BSK je sekretariát hlavného kontrolóra, ktorý zabezpečuje administratívnu agendu útvaru; vedie evidenciu došlej, odoslanej pošty a internej korešpondencie, eviduje vydané interné predpisy, smernice a pokyny, vybavuje ďalšie úlohy podľa pokynov hlavného kontrolóra. Riaditeľ útvaru riadi dve oddelenia a zastupuje hlavného kontrolóra **iba v administratívnych záležitostiach** v rozsahu zverenej právomoci v čase jeho neprítomnosti, pretože podľa zákona o samosprávnych krajoch je **funkcia hlavného kontrolóra nezastupiteľná.**

Zamestnanci ÚHK BSK sú začlenení do dvoch oddelení podľa zamerania kontrolnej činnosti, a to oddelenie kontroly rozpočtových prostriedkov a oddelenie všeobecnej kontroly a kontroly hospodárenia a nakladania s majetkom (pozri obrázok).

³ ŠKULTÉTY, P. a kol., 2009. *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*, s. 92.

⁴ HAŠANOVÁ, J., 2011. *Správne právo. Všeobecná a osobitná časť*, s. 31 – 35.

Obr.: Organizačná štruktúra útvaru hlavného kontrolóra Bratislavského samosprávneho kraja⁵

Na rozdiel od hlavného kontrolóra riaditeľke **výhradne prislúchajú personálne rozhodnutia a rozhodnutia zamestnávateľa týkajúce sa pracovníkov krajského dvora audítorov**. Na základe jej návrhu poskytne krajská vláda potrebný počet kvalifikovaných pracovníkov. Predsedovi krajského parlamentu každoročne oznamuje personálne a materiálne požiadavky. Mzdové a služobno-právne náležitosti môže preniesť na Úrad krajskej vlády, čo ale nie je obligatórna záležitosť. Riaditeľka krajského dvora má právo sa zúčastňovať na zasadnutiach výboru pre dvor audítorov. Taktiež má právo používať štátny znak v písomnom styku. V prípade jej **predvídateľnej prekážky v práci ju zastupuje ňou vymenovaný zástupca z okruhu zamestnancov**. Ak však príde k prekážke v dôsledku **nepredvídateľnej udalosti, zastupuje ju zamestnanec krajského dvora audítorov v najvyššej pracovnej pozícii** (pozri tabuľku).

⁵ Organizačná štruktúra útvaru hlavného kontrolóra Bratislavského samosprávneho kraja (vlastné spracovanie).

Tab. Porovnanie rozdielnych a spoločných znakov postavenia HK VÚC a riaditeľky krajského dvora audítorov Dolného Rakúska, výkonu ich funkcie a jej skončenia⁶

Ustanovenie	Riaditeľka Krajského dvora audítorov Dolného Rakúska	Hlavný kontrolór vyššieho územného celku BSK
Postavenie	nesmie vykonávať vedúcu funkciu v spoločnostiach alebo zariadeniach, ktoré podliehajú kontrole krajského dvora audítorov. Nesmie vykonávať zárobkovú činnosť	§ 19 ods. 1 hlavný kontrolór nesmie podnikat'...
Postavenie	nesmie byť členom spolkovej alebo krajskej vlády ani štátnym sekretárom	§ 19 ods. 1 počas výkonu funkcie nemôže byť členom politickej strany alebo hnutia
Predpoklady na výkon funkcie, voľba a skončenie výkonu funkcie	znalosť práva a potrebné vedomosti a schopnosti	§ 19a ods. 1 kvalifikačným predpokladom na funkciu je ukončené vysokoškolské vzdelanie prvého stupňa. ekonomického, právnického alebo technického smeru
Predpoklady na výkon funkcie, voľba a skončenie výkonu funkcie	funkčné obdobie je na šesť rokov, jednorázové opätovné vymenovanie na ďalších šesť rokov je prípustné	funkčné obdobie je na šesť rokov, po zvoľení má nárok na uzavretie pracovnej zmluvy so samosprávnym krajom
Predpoklady na výkon funkcie, voľba a skončenie výkonu funkcie	v prípade predvídateľnej prekážky v práci ju zastupuje ňou vymenovaný zástupca z okruhu zamestnancov, v prípade prekážky v dôsledku nepredvídateľnej udalosti ju zastupuje zamestnanec krajského dvora audítorov v najvyššej pracovnej pozícii	funkcia hlavného kontrolóra VÚC je nezastupiteľná, riaditeľ útvaru hlavného kontrolóra zastupuje hlavného kontrolóra iba v administratívnych záležitostiach v rozsahu zverenej právomoci v čase jeho neprítomnosti
Predpoklady na výkon funkcie, voľba a skončenie výkonu funkcie	odvolanie na základe uznesenia krajského parlamentu, rozsudkom Ústavného súdu o odvolaní z funkcie	§ 19a ods. 9, písm. a) zastupiteľstvo môže odvolať HK z funkcie, ak poruší povinnosti zamestnanca alebo vedúceho zamestnanca

Doposiaľ neexistuje v našom právnom poriadku **samostatný zákon o výkone kontroly v podmienkach územnej samosprávy**, preto je HK VÚC povinný pri výkone kontroly postupovať podľa procesnoprávných predpisov, regulujúcich výkon kontroly pre oblasť štátnej správy. Hlavný kontrolór v zmysle § 19d zákona o samosprávnych krajoch pri výkone kontrolnej činnosti postupuje podľa pravidiel, ktoré ustanovuje zákon o finančnej kontrole. Ďalšie podrobnosti o pravidlách kontrolnej činnosti ustanovuje BSK vo Všeobecnom záväznom nariadení Bratislavského samosprávneho kraja č. 1/2016 zo dňa 22. 4. 2016 o kontrole v Bratislavskom samosprávnom kraji.

Kontrolnou činnosťou sa rozumie kontrola zákonnosti, účinnosti, hospodárnosti a efektívnosti pri hospodárení a nakladaní s majetkom a majetkovými právami samosprávneho kraja, ako aj s majetkom, ktorý samosprávny kraj užíva podľa osobitných predpisov, ďalej kontrola príjmov, výdavkov samosprávneho kraja, kontrola vybavovania sťažností a petícií, kontrola dodržiavania všeobecne záväzných právnych predpisov vrátane nariadení samosprávneho kraja, kontrola plnenia uznesení zastupiteľstva, kontrola dodržiavania interných predpisov samosprávneho kraja a kontrola plnenia ďalších úloh podľa osobitných predpisov.

Kontrolnú činnosť v rámci samosprávneho kraja vykonávajú okrem hlavného kontrolóra aj zamestnanci útvaru. Zamestnanci ÚHK BSK vykonávajú kontrolu hospodárenia s verejnými prostriedkami a nakladania s majetkom samosprávneho kraja, ďalej kontrolu plnenia opatrení prijatých na nápravu nedostatkov a na odstránenie príčin ich vzniku, tematickú kontrolu.

Kontrolnej činnosti podlieha **úrad BSK, rozpočtové, príspevkové a neziskové organizácie** zriadené samosprávnym krajom. Taktiež **právnické osoby**, v ktorých má samosprávny kraj majetkovú účasť, a iné osoby, ktoré nakladajú s majetkom samosprávneho kraja alebo ktorým bol majetok samosprávneho kraja prenechaný na užívanie, a to v rozsahu

⁶ Porovnanie rozdielnych znakov postavenia HK VÚC a riaditeľky krajského dvora audítorov Dolného Rakúska, výkonu ich funkcie a jej skončenia (vlastné spracovanie).

dotýkajúcom sa tohto majetku. Kontrolnej činnosti podliehajú aj osoby, ktorým boli poskytnuté z rozpočtu samosprávneho kraja účelové dotácie alebo návratné finančné výpomoci podľa osobitného predpisu. Hlavný kontrolór BSK predkladá do zastupiteľstva BSK návrh plánu kontrol dvakrát ročne. Návrh plánu je anonymný a obsahuje iba počty a druhy kontrolovaných subjektov. Medzi osobitné úlohy HK BSK je predkladanie priebežnej informácie o kontrolnej činnosti do finančnej komisie pred každým zasadanim zastupiteľstva s výnimkou tých zastupiteľstiev, do ktorých sa predkladá polročná správa.

Ročne vykoná útvar **cca 32 až 35 kontrol**. Do každej organizácie v zriaďovateľskej pôsobnosti BSK sa ÚHK dostane približne raz za 5 rokov. V spolupráci s odborom dopravy sa zúčastňuje aj na kontrole u **zmluvného prepravcu Slovak Lines, a. s. jedenkrát ročne**. Kontroly použitia **dotácií** v neziskových organizáciách sa vykonajú **2 až 4 kontroly ročne**. Kontroly **nad rámec plánu**, ktoré uloží zastupiteľstvo BSK hlavnému kontrolórovi, je **cca 1 až 3 kontroly ročne**.

V zmysle čl. 51 ods. 2 ústavy krajský dvor audítorov vykonáva priebežnú kontrolu krajskej správy v nasledujúcich záležitostiach:

- a) **účtovníctvo krajiny;**
- b) **účtovníctvo nadácií, ústavov a fondov**, ktoré sú spravované orgánmi spolkovej krajiny;
- c) **účtovníctvo spoločností**, na ktorých sa krajina podieľa sama alebo spoločne s inými pod právomoc dvora audítorov spadajúcimi subjektmi s minimálne 50 % podielom na kmeňovom, základnom alebo vlastnom kapitáli. Ďalej tých spoločností, podiel na ktorých je v zmysle predchádzajúcej vety nižší ako 50 % a ktoré krajina sama alebo spoločne s inými pod právomoc dvora audítorov spadajúcimi subjektmi skutočne ovláda finančnými alebo inými hospodárskymi alebo organizačnými opatreniami;
- d) **účtovníctvo spoločností a zariadení s dôvernickou správou majetku** spolkovej krajiny alebo ručenie za neplnenie záväzkov krajiny;
- e) **účtovníctvo verejno-právnych spoločností** s výnimkou obcí, pokiaľ sa používajú podporné prostriedky spolkovej krajiny;
- f) preverenie použitia v súlade s určením finančnej podpory a subvencií poskytnutých spolkovou krajinou.

V rámci procesu komunitného dohľadu, ako uvádza ods. 3a ústavy, prislúcha krajskému dvoru audítorov na žiadosť vlády spolkovej krajiny **vypracovanie posudkov o hospodárení obcí a združení obcí**. Dvor audítorov spolkovej krajiny je pri vyhotovovaní posudkov nezávislý a nie je viazaný žiadnymi príkazmi. Článok 3b ďalej uvádza, že Dvoru audítorov spolkovej krajiny treba predložiť **návrh účtovnej uzávierky za účelom vyjadrenia stanoviska pre kontrolu podľa čl. 2**.

Povinnosť kontroly dvora audítorov nie je len rozsiahla, ale aj rozmanitá. Zahŕňa vedľa:

- **krajskej správy** (s napr. 54 oddeleniami Úradu krajskej vlády Dolného Rakúska, 21 – 20 od roku 2017 – okresných správ, 52 správ ciest, poľnohospodárskych okresných úradov, územných stavebných úradov, patientskych ombudsmanov atď.), okrem iného
- **19 krajských kliník** Dolného Rakúska v 27 miestach,
- **49 krajských domov opatrovateľskej služby,**
- **46 škôl** (regionálne odborné školy, poľnohospodárske odborné školy) a
- **9 domovov detí a mládeže** spolkovej krajiny Dolné Rakúsko.

Ročne sa vykoná priemerne 10 až 15 kontrol, pričom ich výber sa orientuje rizikom. Intervaly kontroly sa stanovujú individuálne, pričom sa aj tu zohľadňujú kritériá na základe rizika. Inštitucionalizované následné kontroly sa vykonávajú spravidla po 2 rokoch.

Hlavní kontrolóri všetkých ôsmich vyšších územných celkov v SR založili „Združenie hlavných kontrolórov samosprávnych krajov – HK8“.⁷ Registrácia na MV SR bola vykonaná 1. 3. 2012. Keďže má Slovensko osem krajov, združenie má osem riadnych členov, ktorými sú len zvolení hlavní kontrolóri. Čestným členom HK8 môže byť hlavný kontrolór VÚC po uplynutí jeho funkčného obdobia. Nové združenie sa svojou činnosťou orientuje najmä na zvyšovanie odbornosti a efektívnosti výkonu kontrolnej činnosti v oblastiach územnej samosprávy SR, pričom jeho poslaním je podpora nezávislého, objektívneho a kvalifikovaného výkonu kontrolnej činnosti, ale aj prezentácia jej výsledkov vrátane zverejňovania aktuálnych problémov a takisto podpora zodpovedajúceho verejného, odborného, pracovného a sociálneho postavenia hlavných kontrolórov VÚC. **Združenie využíva podnety, pripomienky, námety a sťažnosti občanov zamerané do oblasti pôsobenia a na činnosť HK8, ako aj vlastné poznatky na efektívny výkon a účinné pôsobenie kontroly. HK8 má ambície predkladať návrhy a vyjadrovať sa k návrhom právnych predpisov týkajúcich sa kontroly v samospráve a spolupracovať so združením županov – SK8, ale aj s odbornými inštitúciami v SR i v krajinách EÚ.**⁸

Záver

Cieľom príspevku bolo poukázať na rozdielne znaky a porovnať voľbu, postavenie, výkon funkcie ako aj kontrolnú činnosť hlavného kontrolóra vyššieho územného celku Bratislavského samosprávneho kraja a riaditeľky krajinárskeho dvora audítorov Dolného Rakúska. Zámerom príspevku bolo aj poukázať na súčasné legislatívne riešenie otázky nezávislosti audítorov, kontrolórov a účtovníkov v spolkových krajinách Rakúska na rozdiel od útvarov hlavných kontrolórov vyšších územných celkov v Slovenskej republike.

Verejná kontrola je jedným z charakteristických znakov verejného sektora. Cieľom verejnej kontroly je prispievať k dynamickej rovnováhe kontrolovaného systému, t. j. verejnej správy alebo jeho subsystémov (štátna správa, samospráva, verejno-právne korporácie). Zmyslom kontroly nie je postih kontrolovaného subjektu, ale zmyslom je likvidácia, odstránenie nedostatkov, ktoré ovplyvňujú výsledky, a tým prispieť k rozvoju systému verejnej správy. Kontrola nie je samoúčelná, ale je neodmysliteľným prvkom rozhodovacieho systému, ktorý má včas signalizovať odchýlky od noriem, porušenie zákonov alebo nesplnené požiadavky hospodárnosti.

Hlavný kontrolór vyššieho územného celku musí vykonávať kontrolnú činnosť objektívne, nezávisle, nestranne a so znalosťou všeobecne záväzných právnych predpisov, vnútorných predpisov samosprávneho kraja a ostatných právnych noriem vyššieho územného celku. K tomu, aby bola takto zaručená objektívna, nezávislá a nestranná kontrola, mal by byť hlavný kontrolór personálne a finančne nezávislý od samotného úradu samosprávneho kraja. Úloha hlavného kontrolóra vyššieho územného celku v kontrole fungovania samosprávy by mala stále rásť, najmä ak zväžeme, že dominantná časť prostriedkov financovania verejného sektora je financovaná z prostriedkov daňových poplatníkov. Nutnosť dôrazu na transparentnosť je zrejmá, ak si uvedomíme, že existujúce údaje naznačujú, že úroveň korupcie v SR je na všetkých úrovniach verejnej správy veľmi vysoká a tento stav sa vôbec nezlepšuje aj napriek mnohým protikorupčným programom a opatreniam.

⁷ Čl. 1 ods. 1 a 2 Stanov Združenia hlavných kontrolórov miest a obcí Slovenskej republiky.

⁸ Zápisnica z rokovania predsedníctva ZHK SR konaného 26. 7. 2012 v Košiciach.

Literatúra

- HAŠANOVÁ, J., 2011. *Správne právo. Všeobecná a osobitná časť*. Bratislava: VEDA. ISBN 978-80-224-1176-9.
- HAŠANOVÁ, J. a L. DUDOR, 2013. *Základy správneho práva*. Praha: Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-455-8.
- HRAŠKOVÁ, D., 2012. *Hlavný kontrolór obce – jeho kompetencie*. Verejná správa. Roč. 2, s. 7. ISSN 1337-0448.
- KAŠIAR, J., 2011. *Hlavný kontrolór obce – jeho postavenie*. Verejná správa. Roč. 4, s. 68 – 69. ISSN 1337-0448.
- KUBÁNOVÁ, M. a R. CARR, 2002. *Informácie o kontrole/Audite výkonnosti*. Slovak Governance Institute. Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť. s. 6 – 7. Bratislava: Najvyšší kontrolný úrad. s. 6 – 7.
- LIMSKÁ DEKLARÁCIA SMERNÍC O ZÁSADÁCH NEZÁVISLEJ KONTROLY. Všeobecné ustanovenia. § 1 Účel kontroly, s. 2.
- Najvyšší kontrolný úrad Slovenskej republiky. *Európske vykonávacie smernice pre Kontrolné štandardy INTOSAI*. 2002.
- Najvyšší kontrolný úrad Slovenskej republiky. *Príručka pre kontrolu výkonnosti*. 2006.
- Najvyšší kontrolný úrad Slovenskej republiky. *Základné metódy a techniky kontrolnej práce*. Pracovná príručka. 2001.
- Správa o činnosti krajinického Dvora audítorov, strana 3 a nasl. Dostupné na: <http://www.lrh-noe.at/index.php/berichte/taetigkeitsberichte/405-8-2015-taetigkeitsbericht-2015> [on-line].[cit. 20. 10. 2017].
- ŠIMOVÁ, H. *Uplatňovanie kontroly v územnej samospráve*. The 13th International Scientific Conference Trends and Innovative Approaches in Business Processes „2010“.
- ŠKULTÉTY, P. a kol. *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. Heuréka. Šamorín: ISBN 978-80-89122-60-8.
- VARGOVÁ, M., 2009. *Bachelores say. The separated problems of management the local self-government*. Košice: TUKE, EkF. s. 8.
- Ústava spolkovej krajiny Dolné Rakúsko. Dostupné na: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=LrNO&Gesetzesnummer=20000038> [on-line].[cit. 20. 10. 2017].
- Zákon č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch) v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 357/2015 Z. z. o finančnej kontrole a audite a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.
- Zduženie hlavných kontrolórov samosprávnych krajov. Čl. III – Poslanie a ciele HK8. Stanovy Združenia hlavných kontrolórov samosprávnych krajov.

Keywords: chief controller of the Bratislava higher territorial unit, director of the Court of Auditors of Lower Austria, fair, independent and impartial controlling

Summary

Comparing the legal status of the Chief Controller of the Bratislava higher territorial unit with the Director of the Court of Auditors of Lower Austria and considering the common and the different features of their election, status and performance of the function as well as controlling we can state that only financial and personal impartiality can lead to a fair, independent and impartial controlling.

*Mgr. Ing. Viera Potanková
Úrad Bratislavského samosprávneho kraja
Odbor investičných činností, správy majetku a
verejného obstarávania
Oddelenie nákupu a kontroly
Sabinovská 16,
P. O. Box 106
820 05 Bratislava 25*

Recenzenti:

plk. doc. JUDr. Miroslav Felcan, PhD. LL.M.; mjr. JUDr. Ladislav Dudor, PhD.

Porovnanie slovenskej a zahraničnej legislatívy upravujúcej vybrané práva a slobody dieťaťa na základe súdnych rozhodnutí

Anotácia: Príspevok približuje vybrané práva dieťaťa, a to právo na rešpektovanie rodinného života garantované Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Vybrané právo je premietnuté aj do vnútroštátnych právnych úprav krajín, ktoré sú uvedeným dohovorom viazané. Cieľom príspevku je poukázať na dodržiavanie tohto práva v podmienkach európskych krajín na základe súdnych rozhodnutí, ktorých obsahom je porušenie tohto práva a dokazujú tak odlišné uplatňovanie predmetného práva jednotlivými krajinami.

Kľúčové slová: dieťa, právne postavenie dieťaťa, najlepší záujem dieťaťa, rodina, právo dieťaťa na rešpektovanie rodinného života, náhradná starostlivosť.

Úvod do problematiky

Ochrana základných práv a slobôd je dôležitá pre každého človeka. V spoločnosti existujú skupiny, ktoré si tieto práva a slobody nedokážu uplatniť samostatne a potrebujú ochranu a podporu pri ich uplatňovaní.¹ Takouto skupinou sú aj deti. Téma základných práv a slobôd dieťaťa a ich ochrana je v súčasnosti aktuálna a prioritná tak na národnej, ako aj medzinárodnej úrovni.

Deti potrebujú osobitnú ochranu pri realizácii svojich práv, čo je východiskom Dohovoru o právach dieťaťa, ktorý zaviedol pojem „najlepší záujem dieťaťa“, čím vyzdvihol hľadisko, ktoré by malo byť uprednostňované pri každej činnosti týkajúcej sa detí, realizovanej správnymi alebo zákonodarnými orgánmi, súdmi, ako aj verejnými alebo súkromnými zariadeniami sociálnej starostlivosti.² Dohovor o právach dieťaťa z 20. novembra 1989, ktorý je rozsiahlym katalógom zakotvujúcim práva dieťaťa v rôznych oblastiach spoločenského života, sa opiera o princíp uplatňovania všetkých práv detí na všetky deti bez výnimky. Štát je povinný ich chrániť pred akoukoľvek formou diskriminácie. V zmysle Dohovoru o právach dieťaťa nesmie byť žiadne dieťa vystavené svojvoľnému zasahovaniu do svojho súkromného života, rodiny, domova, korešpondencie... Rodičia majú prvoradú povinnosť zabezpečiť dieťaťu primeranú životnú úroveň. Povinnosťou štátu je zabezpečiť, aby sa táto povinnosť plnila a mohla plniť.³

Právne postavenie dieťaťa je predmetom širokej medzinárodnej aj vnútroštátnej právnej úpravy, otázna je miera realizácie práv dieťaťa. Cieľom príspevku je preto poukázať na uplatňovanie vybraných práv detí v podmienkach Slovenskej republiky a iných krajín v praxi s ohľadom na činnosť štátnych a neštátnych orgánov garantujúcich ochranu základných práv a slobôd dieťaťa. Európsky súd pre ľudské práva vo svojich rozhodnutiach častokrát konštatuje porušenie vybraných práv a slobôd dieťaťa. Tie sú dôkazom odlišností vo výklade právnej úpravy vybraných práv a slobôd detí, miere ich uplatňovania v praxi, čím sa stali východiskom pre porovnanie právneho postavenia detí v podmienkach Slovenskej republiky a iných európskych krajín.

Legislatívne východiská právneho postavenia dieťaťa

Pre vymedzenie základných práv a slobôd dieťaťa je potrebné si ozrejmiť existujúcu legislatívu na medzinárodnej, európskej a aj vnútroštátnej úrovni. V podmienkach Slovenskej republiky sú základné práva a slobody dieťaťa garantované Ústavou Slovenskej republiky č.

¹ Analýza zvýšenia účinnosti ochrany práv detí [online]. [cit. 15. októbra 2017]. Dostupné na: www.rokovania.sk/File.aspx/Index/Mater-Dokum-11493

² KANDRÁČ, P., 2004. Úvaha o ochrane práv dieťaťa. In *Práva dieťaťa a ich ochrana: Zborník príspevkov*, s. 5. [online]. [cit. 15. októbra 2017]. Dostupné na: <http://www.vop.gov.sk/files/File/Zborniky/pravadietata2004.pdf>

³ MARCZYOVÁ, K., 2010. Práva dieťaťa a systém ich ochrany v Slovenskej republike. In *Policijná teória a prax*, č. 4, s. 6.

460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov (ďalej len „ústava“), v zmysle ktorej sú manželstvo, rodičovstvo a rodina pod ochranou zákona. Ústava rovnako zaručuje aj osobitnú ochranu detí a mladistvých.⁴

Právne postavenie dieťaťa je predmetom úpravy aj množstva právnych dokumentov medzinárodnej povahy. Svoje prioritné postavenie medzi nimi majú Deklarácia práv dieťaťa a Dohovor o právach dieťaťa. Právne postavenie dieťaťa je obsahom aj Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorý je najdôležitejšou medzinárodnou ľudskoprávnou zmluvou na európskom kontinente.

V zmysle článku 2 Dohovoru o právach dieťaťa sa štáty, ktoré sú jeho zmluvnou stranou, zaviazali rešpektovať a zabezpečiť práva ním ustanovené každému dieťaťu nachádzajúcemu sa pod jeho jurisdikciou, bez akejkoľvek diskriminácie podľa rasy, farby pleti, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného zmýšľania, národnostného, etnického alebo sociálneho pôvodu, majetku, telesnej alebo duševnej nespôsobilosti, rodu a iného postavenia dieťaťa, alebo jeho rodičov alebo zákonných zástupcov.

Legislatívne premietnutie základných práv a slobôd nestačí. Práve preto sú zákony doplnené o takzvaný inštitucionálny systém ústavných garancií. V našom štáte pôsobia rôzne inštitúcie garantujúce práva a slobody detí. Jedným z nich je aj inštitút komisára pre deti. Komisár pre deti sa na rozdiel od iných orgánov zaoberá výlučne právami dieťaťa, vykonáva činnosť s cieľom zabezpečenia ochrany práv detí, a to najmä prostredníctvom presadzovania práv detí priznaných Dohovorom o právach dieťaťa, ako aj inými medzinárodnými zmluvami, ktorými je Slovenská republika viazaná.⁵ Komisár pre deti vykonáva svoju činnosť na základe zákona č. 176/2015 Z. z. o komisárovi pre deti a komisárovi pre osoby so zdravotným postihnutím a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý vymedzuje oblasti a situácie, v ktorých môže byť komisár pre deti deťom nápomocný.

V rámci uplatňovania práva dieťaťa Európska únia neustále zdôrazňuje záväzok zakotvený v medzinárodných nástrojoch. S ohľadom na uvedené Európska únia zdôrazňuje, že práva dieťaťa sú neoddeliteľnou súčasťou všeobecných ľudských práv a sú rovnocenné. Nakoľko aj dnes čelia deti vážnym každodenným hrozbám ohrozujúcim ich prežitie, je zrejmé, že realita ostáva v rozpore s uvedenými záväzkami a cieľmi. Častokrát im chýba kvalitné vzdelanie, riadna sociálna a zdravotná starostlivosť. Deti nachádzajúce sa v obzvlášť zložitých podmienkach bojujú s diskrimináciou a sú vytláčané na okraj spoločnosti.

Právo na rešpektovanie rodinného života

Vybraným právom, ktorému bude venovaná bližšia pozornosť príspevku, ktorého dodržiavanie je predmetom vybraných súdnych rozhodnutí, je právo na rešpektovanie rodinného života.⁶ Toto právo zahŕňa niekoľko zložených práv, ako je: právo dieťaťa na starostlivosť zo strany svojich rodičov, právo udržiavať styk s oboma rodičmi, právo nebyť oddelený od rodičov s výnimkou, ak je to v najlepšom záujme dieťaťa a právo na zlúčenie rodiny.

Článok 8 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd garantuje právo na rešpektovanie rodinného života. V práve Európskej únie sa zohľadňuje dôležitosť rodinných vzťahov pre dieťa a k tomu patrí právo dieťaťa nebyť zbavené styku so svojimi rodičmi s výnimkou, keď je to v rozpore s najlepšimi záujmami dieťaťa. Dosiahnutie rovnováhy medzi zaistením toho, aby dieťa zostalo so svojou rodinou – v súlade s rešpektovaním rodinného života – a zaistením, aby bolo dieťa chránené pred ujmom, nie je ľahké. Ak je dieťa

⁴ Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov, čl. 41.

⁵ Zákon NRSR č. 176/2015 Z. z. o komisárovi pre deti a komisárovi pre osoby so zdravotným postihnutím a o zmene a doplnení niektorých zákonov, § 2 ods. 1.

⁶ Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, čl. 8.

odlúčené od svojej rodiny, môže byť umiestnené do pestúnskej starostlivosti alebo opatrovateľskej starostlivosti. Rodinný život sa týmto odlúčením nekončí a vyžaduje sa, aby styk pokračoval na podporu zlúčenia rodiny, ak je to v najlepšom záujme dieťaťa. Za určitých okolností sa uskutoční trvalé odlúčenie prostredníctvom osvojenia.

Najlepší záujem dieťaťa nie je dostatočne uchopený a môže byť vnímaný odlišne. Je to princíp, ktorý je ťažké legislatívne zadefinovať tak, aby skutočne plnil svoju funkciu. Každé dieťa je iné a žije v odlišnom socio-kultúrnom prostredí a je inak vnímané rôznymi aktérmi verejného priestoru.⁷ Za sociálne znevýhodnené prostredie sa považuje také prostredie, kde absentujú základné pedagogické, psychologické, materiálne, kultúrne i demografické faktory, ktoré prispievajú k integrite osobnosti. Sociálne znevýhodnené prostredie má tieto znaky: nízka životná úroveň, nízky stupeň vzdelania, negramotnosť, chudoba, nezamestnanosť, alkoholizmus, zdravotné postihnutie, spolužitie viacerých generácií v malom priestore, násilie, nezáujem o deti, nízka miera starostlivosti o deti. S ohľadom na najlepší záujem dieťaťa bývajú práve voči rodinám s deťmi zo sociálne znevýhodneného prostredia zo strany štátu realizované opatrenia zasahujúce do práva na rešpektovanie rodinného života. Deti zo sociálne znevýhodneného prostredia majú značne obmedzený prístup k realizácii práv stanovených Dohovorom o právach dieťaťa, ako napr. právo na odpočinok a voľný čas, právo venovať sa hre a oddychovým aktivitám, primeraným jeho veku, a slobodne sa zúčastňovať na kultúrnom živote i v umeleckej činnosti.⁸

Európsky súd pre ľudské práva však zdôrazňuje, že článok 8 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd zavádza predovšetkým povinnosť štátu nezasahovať do rodinného života. Štáty majú ale povinnosť prijímať opatrenia na podporu rodičov, rodín a na ochranu detí pred možným zneužívaním. Deti by mali byť od rodičov odlúčené iba za výnimočných okolností, pričom je nutné urobiť všetko pre zachovanie vzťahov a obnovu rodiny.

Súdne rozhodnutia dokazujúce porušovanie práva na rešpektovanie rodinného života zo strany štátu

Integrácia Slovenskej republiky, ako aj iných členských krajín, do Európskej únie so sebou nesie snahu o kompatibilitu s európskym právnym systémom. Vznikla rovnako potreba riešiť vzťah vnútroštátneho práva jednotlivých krajín a medzinárodných zmlúv, čo predpokladajú aj usmernenia Európskej únie v rôznych oblastiach, ktorými sú Slovenská republika a iné krajiny viazané. Vnútroštátny legislatívny rámec úpravy vybraných práv dieťaťa, v tomto ohľade právo na rešpektovanie rodinného života, je v jednotlivých štátoch obdobný s ohľadom na medzinárodnú právnu úpravu, ktorou sú členské štáty viazané.

Rad súdnych rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorých obsahom býva porušenie práva na rešpektovanie rodinného života, je dôkazom spornej praxe. Otázna preto ostáva miera realizácie medzinárodne upravených práv dieťaťa. Až samotná aplikačná prax je tak dôkazom odlišností v dodržiavaní medzinárodne upravenej legislatívy zo strany štátov v oblasti právneho postavenia dieťaťa. Na ilustráciu uvedieme štyri rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorých predmetom sú už vybrané práva detí, a síce právo na rešpektovanie rodinného života, ktoré v sebe subsumuje právo dieťaťa na starostlivosť zo strany svojich rodičov, právo udržiavať styk s oboma rodičmi, právo nebyť oddelený od rodičov s výnimkou, ak je to v najlepšom záujme dieťaťa.

Vo veci **R. M. S. proti Španielsku** sťažovateľka tvrdila, že jej bol od momentu, keď mala jej dcéra tri roky a desať mesiacov, z dôvodu jej sociálno-ekonomickej situácie trvalo

⁷ KRIGLEROVÁ, E. G., CHUDŽÍKOVÁ, A., MEDĽOVÁ, K., 2015. *Štátne deti na jednej lodi?*, s. 25.

⁸ Dohovor o právach dieťaťa, čl. 31.

znemožnený akýkoľvek kontakt s dcérou. Pri konštatovaní porušenia článku 8 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Európsky súd pre ľudské práva zdôraznil, že španielske správne orgány mali zväziť iné, menej radikálne opatrenia než umiestnenie dieťaťa do náhradnej starostlivosti. Rovnako uviedol, že úlohou orgánov sociálnej starostlivosti je pomáhať osobám, ktoré sa dostali do problémov, poskytovať im rady a odporúčania v oblastiach, akými sú rôzne druhy dostupných dávok, možnosť získať sociálne bývanie a ďalšie možnosti, ako problémy vyriešiť. V súlade s tým Európsky súd pre ľudské práva rozhodol, že španielske orgány nevyvinuli adekvátne a dostatočné úsilie, aby bolo rešpektované právo sťažovateľky žiť so svojím dieťaťom.⁹

Vo veci **Olsson proti Švédsku** sa žiadatelia sťažovali na rozhodnutie o umiestnení ich troch detí do starostlivosti štátu. Európsky súd pre ľudské práva zistil, že rozhodnutie o starostlivosti patrí do rámca voľnej úvahy štátu a zameral sa na spôsob vykonávania nariadenia o starostlivosti. Podľa Európskeho súdu pre ľudské práva malo byť rozhodnutie o starostlivosti vnímané ako dočasné opatrenie, ktoré sa malo skončiť ihneď, keď to dovoľia okolnosti, vzhľadom na to, že o osvojení sa neuvažovalo. Prijaté opatrenia preto boli v súlade s konečným cieľom zlúčenia biologickej rodiny. V tejto súvislosti Európsky súd pre ľudské práva uviedol, že vnútroštátne orgány umiestnili deti do samostatných pestúnskych domovov v značnej vzájomnej vzdialenosti a vzdialenosti od rodičov. Aj keď orgány konali v dobrej viere vo vykonávaní nariadenia o starostlivosti, Európsky súd pre ľudské práva konštatoval, že je neprijateľné, aby sa na základe administratívnych ťažkostí, ako sú chýbajúce primerané pestúnske rodiny alebo miesta, určovalo, kde budú deti umiestnené. Európsky súd pre ľudské práva v tejto veci zistil porušenie článku 8 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a uviedol, že prijaté opatrenia, neboli podložené dostatočnými dôvodmi, aby boli považované za primerané na presadzovanie oprávneného cieľa podľa predmetného článku.¹⁰

Vo veci **Wallová a Walla proti Českej republike** sa žiadatelia sťažovali na umiestnenie svojich piatich detí do dvoch samostatných detských domovov z dôvodu ich zlej situácie v oblasti bývania. Poručníctvo detí bolo dané detským domovom v roku 2002 na základe ekonomickej nestability rodičov a nariadenia o starostlivosti boli neskôr zrušené, keď sa zlepšila ich ekonomická a bytová situácia. Pri posúdení veci Európsky súd pre ľudské práva zistil, že základným dôvodom rozhodnutia o umiestnení detí do starostlivosti bolo samotné chýbajúce vhodné bývanie, a preto sa na riešenie ich situácie mohlo použiť menej obmedzujúce opatrenie. Podľa českého práva existovala možnosť sledovať životné a hygienické podmienky rodiny a poradiť im, ako zlepšiť svoju situáciu, ale táto možnosť sa nevyužila. Aj keď dôvody na umiestnenie detí do starostlivosti boli relevantné, neboli dostatočné a orgány nevyvinuli postačujúce úsilie, aby pomohli žiadateľom prekonať ťažkosti pomocou alternatívnych opatrení. Európsky súd pre ľudské práva preto dospel k záveru, že došlo k porušeniu článku 8 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.¹¹

Vo veci **B. B. a F. B. proti Nemecku** boli na základe tvrdení 12-ročnej dcéry žiadateľov, že ju a jej osemročného brata otec opakovane bil, delegované rodičovské práva voči týmto dvom deťom na súd pre mladistvých a deti boli následne umiestnené do detského domova. Okresný súd vydal úplné nariadenie o delegácii rodičovskej právomoci od žiadateľov na úrad pre mladistvých a dospel k svojmu rozhodnutiu na základe priamych dôkazov od detí. Približne o rok neskôr, na prvom stretnutí so svojimi rodičmi dcéra pripustila, že klamala o tom, že bola bitá a deti sa nakoniec vrátili k rodičom. Pri posudzovaní sťažnosti žiadateľov, že orgány náležite nepreskúmali relevantné skutočnosti, Európsky súd pre ľudské práva zdôraznil, že

⁹ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci R. M. S. proti Španielsku z 18. júna 2013, č. 28775/12.

¹⁰ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Olsson proti Švédsku z 24. marca 1988, č. 10465/83.

¹¹ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Wallová a Walla proti Českej republike z 26. októbra 2006, č. 23848/04.

chybné posúdenia odborníkov nevyhnutne neznamenajú, že opatrenia by boli v rozpore s článkom 8 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Rozhodnutie o umiestnení mohlo byť posúdené len v súvislosti so situáciou, ktorá bola prezentovaná domácim orgánom v danom čase. V posúdení Európskeho súdu pre ľudské práva bolo významné to, že okresný súd sa opieral len o vyhlásenia detí, zatiaľ čo žiadatelia predložili potvrdenia od zdravotných odborníkov, ktorí nezaznamenali žiadne známky nesprávneho zaobchádzania, v spojení so skutočnosťou, že odvolací súd opätovne neskúmal deti. Keďže deti boli v čase úplného vypočutia umiestnené v bezpečí, nebolo potrebné náhle konanie a súdy mohli stanoviť vyšetrovanie skutočností z vlastného podnetu, čo neurobili. Nemecké súdy neposkytli dostatočné dôvody pre svoje rozhodnutie o zrušení rodičovskej právomoci žiadateľov, ktoré bolo podľa rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva v rozpore s článkom 8 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.¹²

Zákonné prostriedky štátu obmedzujúce výkon práva na rešpektovanie rodinného života

Už začiatkom 20. storočia v Spojených štátoch amerických vo verejnom diskurze začala prevažovať predstava, že deti by mali vyrastať v rodinnom prostredí a z rodín by mali byť odoberané len v prípade, že je to nevyhnutné. Aj v tom prípade by mali byť umiestňované skôr do náhradných rodín. Ďalšou podmienkou bolo, že deti nesmú byť rodičom odoberané len kvôli chudobe. Na týchto princípoch sa zhodli účastníci Konferencie o deťoch, ktorá sa konala v roku 1909 pod záštitou prezidenta Roosevelta. Tieto princípy sa do slovenskej legislatívy dostali až v roku 2005, prakticky o 100 rokov neskôr, kedy bola v podmienkach Slovenskej republiky v roku 2011 schválená Koncepcia deinštitucionalizácie náhradnej starostlivosti.¹³

Táto koncepcia stojí na prorodinnom princípe, vychádza zo zásad prirodzenosti rodinného prostredia a umiestňovania detí čo najbližšie k biologickej rodine. V podmienkach Slovenskej republiky, ak niektorému z rodičov bráni vo výkone jeho rodičovských práv a povinností závažná prekážka a je to v záujme maloletého dieťaťa, môže súd pozastaviť výkon rodičovských práv a povinností. Ak je to v záujme maloletého dieťaťa, súd obmedzí rodičom výkon ich rodičovských práv v prípade, že žijú trvalo neusporiadaným spôsobom života, nevykonávajú vôbec svoje povinnosti vyplývajúce z rodičovských práv a povinností, alebo nezabezpečujú výchovu maloletého dieťaťa.¹⁴ V zmysle zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov má náhradná osobná starostlivosť a pestúnska starostlivosť prednosť pred ústavnou starostlivosťou. „*Náhradná osobná starostlivosť a pestúnska starostlivosť majú prednosť pred ústavnou starostlivosťou. Pred nariadením ústavnej starostlivosti je súd povinný vždy skúmať, či maloleté dieťa nemožno zveriť do náhradnej osobnej starostlivosti, a ak to nie je možné, do pestúnskej starostlivosti.*“¹⁵

Rovnako aj iné štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru o právach dieťaťa, zabezpečia, aby dieťa nemohlo byť oddelené od svojich rodičov proti ich vôli, okrem prípadov, keď príslušné úrady na základe súdneho rozhodnutia, v súlade s platným právom a v príslušnom jednaní určia, že takéto oddelenie je potrebné v najlepšom záujme dieťaťa, podobne ako je to v podmienkach Slovenskej republiky. Takéto určenie môže byť nevyhnutné v konkrétnom prípade, napr. ak ide o zneužívanie alebo zanedbávanie dieťaťa rodičmi, alebo ak žijú rodičia oddelene a je potrebné rozhodnúť o mieste pobytu dieťaťa.¹⁶

¹² Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci B. B. a F. B. proti Nemecku zo 14. marca 2013, č. 18734/09 a č. 9424/11.

¹³ Koncepcia zabezpečovania výkonu súdnych rozhodnutí v detských domovoch na roky 2012 – 2015 s výhľadom do roku 2020.

¹⁴ § 38 Zákona NR SR č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁵ § 54 Zákona NR SR č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁶ Čl. 9 Dohovoru o právach dieťaťa.

V medzinárodnom práve sú na prvom mieste v prípadoch osvojenia zohľadnené záujmy dieťaťa. Okrem zásady najlepších záujmov sú uplatňované aj iné všeobecné zásady v súvislosti s osvojením: nediskriminácia, právo na život, prežitie a vývin a rešpektovanie názorov detí. Jedným z cieľov Haagskeho dohovoru o ochrane detí a o spolupráci pri medzištátnych osvojeniach je „vytvoriť záruky, aby sa medzištátne osvojenia uskutočňovali iba v najlepšom záujme dieťaťa a pri rešpektovaní jeho základných práv priznaných medzinárodným právom.“¹⁷

Európsky súd pre ľudské práva vyžaduje podľa článku 8 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, aby boli pri rozhodovaní o rešpektovaní rodinného života dodržané procesné ochranné opatrenia. Rozhodovací proces, spočívajúci v správnom a súdnom konaní vedúci k opatreniam zasahujúcim do rodinného života, musí byť spravodlivý a poskytnúť náležitý rešpekt záujmom chráneným uvedeným článkom. Predmetom úvahy tohto článku je, či boli rodičia zapojení do rozhodovacieho procesu v dostatočnej miere, aby sa im poskytla potrebná ochrana ich záujmov. Patrí sem aj ich informovanie o vývoji a zabezpečenie ich účasti na rozhodnutiach o nich a za určitých okolností vypočutie dotknutých detí.

Aj napriek tomu, že Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd neukladá svojim obsahom štátom osobitnú povinnosť zabezpečiť deťom starostlivosť a ochranu, článok 17 Európskej sociálnej charty zakladá povinnosť štátov „prijať všetky potrebné a vhodné opatrenia na zabezpečenie ochrany a osobitnej štátnej pomoci deťom alebo mladistvým, ktorí sú dočasne alebo trvalo ukrátení o rodinné zázemie“.¹⁸

Záver

Ľudské práva, ich garancia a ochrana sú prioritou fungovania každej spoločnosti. Základné práva a základné slobody určujú postavenie človeka v spoločnosti, sprevádzajú ho od narodenia, dotýkajú sa jeho súkromného života. Bez zabezpečenia určitých minimálnych práv a slobôd môže človek fyzicky existovať, ale nemôže žiť skutočným dôstojným životom. V zmysle uvedeného má byť práve dieťaťu daná zvláštna (právna) ochrana zabezpečujúca jeho správny telesný, duševný, mravný, ako aj sociálny vývin.

S ohľadom na skutočnosť, že dieťa má postavenie špeciálneho subjektu a slabšej strany, vyžaduje si zabezpečenie zvýšenej ochrany na zabezpečenie svojich práv a takáto ochrana má s ohľadom na postavenie dieťaťa nezastupiteľný význam. Aj Dohovor o právach dieťaťa reflektuje potreby dieťaťa pre zabezpečenie plnohodnotného vývinu a rozvoja jeho osobnosti.

Právo na rešpektovanie rodinného života je jedným z práv garantovaných Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Aj napriek povinnosti zmluvných strán zabezpečiť výkon a realizovať dohľad nad ochranou tohto práva existuje rad súdnych rozhodnutí, ktoré sú dôkazom odlišnej aplikačnej praxe a porušovania tohto práva zo strany štátov. Na druhej strane legislatíva medzinárodnej aj vnútroštátnej povahy jednotlivých štátov upravuje okolnosti zákonného zásahu do práva na rešpektovanie rodinného života.

Európsky súd pre ľudské práva potvrdzuje, že rodina je prirodzeným prostredím pre rast a blaho detí. V prípade, že rodina nevie poskytnúť dieťaťu potrebnú starostlivosť a ochranu, môže byť potrebné premiestnenie do prostredia náhradnej starostlivosti. Toto premiestnenie predstavuje zásah do rešpektovania rodinného života. Podľa Európskeho súdu pre ľudské práva má byť, ak to povaha veci dovoľuje, umiestnenie dieťaťa do náhradnej starostlivosti dočasným opatrením.

„Všetky činnosti týkajúce sa dieťaťa musia brať plne do úvahy jeho najlepšie záujmy. Štát musí poskytovať dieťaťu primeranú starostlivosť v prípade, keď ju nemôžu poskytnúť rodičia alebo iné zodpovedné osoby.“¹⁹

¹⁷ Haagsky dohovor o ochrane detí a o spolupráci pri medzištátnych osvojeniach, čl. 1 písm. a).

¹⁸ Európska sociálna charta (revidovaná), čl. 17 ods. 1 písm. c).

¹⁹ Čl. 3 Dohovoru o právach dieťaťa.

Literatúra

- KANDRÁČ, P., 2004. Úvaha o ochrane práv dieťaťa. In *Práva dieťaťa a ich ochrana: Zborník z medzinárodnej konferencie konanej 10. novembra 2004 v Bratislave*. s. 4 – 8. [online]. [cit. 15. októbra 2017]. Dostupné na: <http://www.vop.gov.sk/files/File/Zborniky/pravadietata2004.pdf>
- KRIGLEROVÁ, E. G., CHUDŽÍKOVÁ, A., MEDĽOVÁ, K., 2015. *Štátne deti na jednej lodi?* Bratislava: Centrum pre výskum etnicity a kultúry. 165 s. ISBN 978-80-970711-8-9.
- MARCZYOVÁ, K., 2010. Práva dieťaťa a systém ich ochrany v Slovenskej republike. In *Policajná teória a prax*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. Roč. 18, č. 4, s. 5 – 27. ISSN 1335-1370.
- Analýza zvýšenia účinnosti ochrany práv detí [online]. [cit. 15. októbra 2017]. Dostupné na: www.rokovania.sk/File.aspx/Index/Mater-Dokum-11493
- Deklarácia práv dieťaťa.
- Dohovor o právach dieťaťa.
- Európska sociálna charta (revidovaná).
- Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd.
- Haagsky dohovor o ochrane detí a o spolupráci pri medzištátnych osvojeniach.
- Koncepcia zabezpečovania výkonu súdnych rozhodnutí v detských domovoch na roky 2012 – 2015 s výhľadom do roku 2020.
- Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci B. B. a F. B. proti Nemecku zo 14. marca 2013, č. 18734/09 a č. 9424/11.
- Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Olsson proti Švédsku z 24. marca 1988, č. 10465/83.
- Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci R. M. S. proti Španielsku z 18. júna 2013, č. 28775/12.
- Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Wallová a Walla proti Českej republike z 26. októbra 2006, č. 23848/04.
- Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.
- Zákon NR SR č. 176/2015 Z. z o komisárovi pre deti a komisárovi pre osoby so zdravotným postihnutím a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- Zákon NR SR č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Keywords: child, legal status of the child, family, best interests of the child, child's right to respect for family life, substitute care

Summary

Children need special protection in the exercise of their rights, which is the basis of the Convention on the Rights of the Child. Together with the Declaration on the Rights of the Child and the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, these are the essential international documents governing the legal status of the child. In the conditions of the Slovak Republic, the rights of the child are guaranteed by the Constitution, according to which marriage, parenthood and family are protected by the law.

This paper elucidates the selected rights of the child, namely the right to respect for family life, which incorporates the rights of the child to be cared for by his/her parents, the right to be in contact with both parents, the right not to be separated from the parents except in the best interests of the child and the right to family reunification. The right to respect for family life guaranteed by the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms is

also reflected in the national legislation of the countries which are signatories to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. However, the enforcement of the mentioned right remains disputable.

The aim of the paper is therefore to point out the respect for this right in the conditions of the Slovak Republic as well as in other European countries. In order to achieve the stated goal we apply the comparative method to compare selected court decisions on the violation of the right to respect for family life by the state.

The European Court of Human Rights has found violations of this right in a number of its decisions. Our paper explains some of those which are evidence of a different application of the right to respect for family life. These decisions have become the basis for our comparison of the selected rights of the child in the Slovak Republic and other European countries. The paper also points out the legal procedures by which the state interferes with the right to respect for family life, respecting the best interest of the child.

*nstržm. Mgr. Ivana Rubisová
oddelenie cudzineckej polície PZ
Trnava
e-mail: ivana.rubisova@minv.sk*

Recenzenti:

pplk. doc. JUDr. Klaudia Marczyová, PhD.; doc. JUDr. Antonín Nesvadba, PhD.

Trest povinnej práce

Anotácia: Cieľom článku je poukázať na opodstatnenosť ukladania trestu povinnej práce. Uloženie trestu povinnej práce je prínosné nielen pre samotného odsúdeného, ale aj pre ďalšie subjekty, ktoré budú v predmetnom článku uvedené. Dovolím si tvrdiť, že tento trest je oproti iným alternatívnym trestom, ako je podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody alebo peňažný trest, výchovnejší a zároveň predikuje väčšiu možnosť resocializácie odsúdeného.

Kľúčové slová: alternatívne tresty, trest povinnej práce, probačný a mediačný úradník, poskytovateľ práce, odsúdený.

Úvod do problematiky

Na úvod problematiky trestu povinnej práce považujem za potrebné uviesť marginálne aj problematiku alternatívnych trestov, nakoľko trest povinnej práce kategorizujeme primárne do tejto kategórie. Hľadanie nových foriem spravodlivosti je typické pre druhú polovicu 20. storočia. Dôvod hľadania nových foriem spravodlivosti bol prostý, a to náhrada alebo doplnenie niektorých tradičných inštitútov, ktoré už nie sú veľmi efektívne. Podstatou bolo posilniť zásadu *ultima ratio*. Alternatívne tresty majú byť uprednostňované najmä z dôvodu absencie nevýhod, ktorými disponuje nepodmienečný výkon trestu odňatia slobody. Okrem vyšších finančných nákladov je to tiež prekážka resocializácie páchatel'a.¹ V uvedenom prípade je to výber alternatívy medzi udelením alternatívneho trestu alebo trestu odňatia slobody. Pod alternatívnymi trestami by sme však automaticky nemali rozumieť všetky iné druhy trestov, než je nepodmienečný trest odňatia slobody. Do kategórie alternatívnych trestov je potrebné zaradiť len tie, ktoré majú schopnosť nahrádzať nepodmienečný trest odňatia slobody, znižovať väzenskú populáciu a vytvárať finančné podmienky na zabezpečenie lepšieho väzenského prostredia pre tých, ktorí musia byť od spoločnosti izolovaní.²

Trest povinnej práce

Trest povinnej práce môžeme subsumovať nielen do kategórie alternatívnych trestov, ale aj do kategórie fakultatívnych trestov, čo znamená, že súd tento trest môže uložiť obvinenému. Nie je to obligatórna povinnosť súdu. Vyplývajú z dikcie zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len Trestný zákon) v zmysle § 54 je trest povinnej práce možné uložiť páchatel'ovi prečinu len so súhlasom páchatel'a vo výmere 40 až 300 hodín, ak sa odsudzuje za prečin, za ktorý zákon umožňuje uložiť trest odňatia slobody, ktorého horná hranica trestnej sadzby trestu odňatia slobody nepresahuje päť rokov. Z uvedeného vyplýva, že ak sú splnené podmienky ex lege, je na uvážení sudcu, či udelí trest povinnej práce alebo radšej zvolí *ultima ratio*, teda trest odňatia slobody. Trest povinnej práce je možné uložiť len fyzickej osobe.

Zákonné ustanovenie trestu povinnej práce vyžaduje, aby páchatel' udelil s uložením trestu povinnej práce súhlas. Ide o zákonný determinant, bez ktorého trest povinnej práce nie je možné udeliť sudcom. Už samotný súhlas s udelením trestu povinnej práce predikuje záujem odsúdeného o jeho resocializáciu. K motivujúcemu prvku odsúdeného zaradiť zákonné ohraničenie času, teda dokedy je potrebné trest povinnej práce vykonať. Odsúdený je povinný vykonať tento trest najneskôr do jedného roka od nariadenia výkonu tohto trestu. Motivujúce

¹ KORGO, D. a kol., 2016. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*, s. 154 – 155.

² FICO, R., 2000. Perspektívy trestu neplatenej práce v Slovenskej republike. In *Justičná revue*, č. 12, str. 1287.

je to v tom zmysle, že odsúdený má uvedený exaktný časový horizont, v ktorom je povinný uskutočniť trest povinnej práce. Nedochádza k zbytočným obštrukciám zo strany odsúdeného nad zákonom určenú dobu, že nevykonáva trest povinnej práce zbytočne dlho a cielene si nepredlžuje dobu na uskutočnenie samotného trestu. Keď má mať trest výchovný účel, v záujme odsúdeného má byť snaha čo najskôr tento trest uskutočniť.

Primerané obmedzenia a povinnosti

Právna úprava trestu povinnej práce je v zmysle zákona upravená tak, že sudca má zákonné možnosti obmedzovať odsúdeného v inej činnosti (napríklad súd môže odsúdenému uložiť primerané obmedzenia alebo povinnosti smerujúce k tomu, aby viedol riadny život, aby podľa svojich síl a schopností nahradil škodu, ktorú trestným činom spôsobil) a v prípade ľahostajného postoja odsúdeného k trestu povinnej práce, jeho nezáujmu k vykonaniu tohto trestu, je možnosť *ex lege* tento trest premeniť na trest odňatia slobody. Súd má teda fakultatívnu možnosť uloženia odsúdenému na dobu výkonu trestu povinnej práce primerané obmedzenia a povinnosti. Čo môžeme rozumieť pod primeranými obmedzeniami a povinnosťami definuje § 51 ods. 3 a 4 Trestného zákona. Ide o deklaratórny výpočet obmedzení a povinností, ako napríklad zákaz účasti na verejných podujatiach alebo v povinnosti nepriblížiť sa k určenej osobe na vzdialenosť menšiu ako päť metrov a nezdržiavať sa v blízkosti obydlija určenej osoby alebo v určenom mieste, kde sa takáto osoba zdržuje alebo ktoré navštevuje. Celkovo majú tieto povinnosti a obmedzenia smerovať k tomu, aby odsúdený viedol riadny život, nahradil škodu, ktorú trestným činom spôsobil, ako som už uviedla vyššie. V Trestnom zákone je v súvislosti s premenou trestu na trest odňatia slobody uvedené, že *súd premení*. Z uvedeného vyplýva, že nejde o možnosť, ale o povinnosť premeniť trest povinnej práce na trest odňatia slobody. Podľa môjho názoru predstavuje táto premena na trest odňatia slobody ďalšiu motiváciu odsúdeného, aby trest povinnej práce riadne vykonal, nakoľko zákon exaktne uvádza, že dve hodiny nevykonanej práce sú jeden deň nepodmienečného trestu odňatia slobody, čo predpokladá dostatočný výchovný účel na odsúdeného. Zároveň sa rozhodne o spôsobe výkonu tohto trestu.

Nakoľko v živote odsúdeného môžu nastať rôzne objektívne skutočnosti, ktoré nevie on sám ovplyvniť, teda „akási“ *vis major*, súd má fakultatívnu možnosť upustiť od výkonu trestu povinnej práce, ak sa odsúdený v čase výkonu trestu nie z vlastnej viny stal trvalo práceneschopným alebo invalidným, alebo z iných závažných dôvodov. Táto zákonná úprava je veľmi dôležitá, nakoľko zákon predvída aj takéto možnosti, ktoré nie sú spôsobené vinou odsúdeného a nezapríčinil si ich odsúdený úmyselne sám. Vďaka uvedenej zákonnej úprave sa vie, ako sa má postupovať v osobitných situáciách a následne odsúdený nie je sankcionovaný v prípade, ak si „svoju pracovnú neschopnosť“ nespôsobil sám, z vlastnej viny.

Trest povinnej práce a mladistvý

Marginálne by sme uviedli problematiku trestu povinnej práce v kontexte s mladistvými. Pod mladistvou osobou rozumieme osobu, ktorá v čase spáchania trestného činu dovŕšila štrnásť rok a neprekročila osemnásť rok svojho veku. Mladistvému páchatel'ovi je možné uložiť trest povinnej práce. Zahľadanie odsúdenia sa vzťahuje aj na mladistvého páchatel'a. Pri ukladaní trestu povinnej práce pre odsúdeného je potrebné brať ohľad na druh práce. Trest povinnej práce nesmie vzhľadom na svoju povahu alebo okolnosti, za ktorých sa vykonáva, ohrozovať zdravie, bezpečnosť alebo mravný vývoj mladistvých. Takto to definuje Trestný zákon.

Výhody udeľovania trestu povinnej práce

Zákon č. 460/1992 Z. z. Ústavy Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (ďalej len „ústava“) v čl. 18 ods. 1 definuje, že: *Nikoho nemožno poslať na nútené práce alebo nútené služby*. Zároveň v čl. 18 ods. 2 sú uvedené výnimky. Ustanovenie odseku 1 sa nevzťahuje na práce ukladané podľa zákona osobám vo výkone trestu odňatia slobody alebo *osobám vykonávajúcim iný trest, nahradzujúci trest odňatia slobody*. Trest povinnej práce je alternatívny trest, ktorý spočíva vo výkone určitej, súdom určenej pracovnej povinnosti, ktorú musí odsúdený vykonať osobne, vo svojom voľnom čase a bez nároku na odmenu.³

K primárnym výhodám udeľovania trestu povinnej práce zaraďujeme, ako sme už definovali, že trest povinnej práce môže byť udelený len so súhlasom obvineného. Toto pokladáme za veľké pozitívum tohto trestu z dôvodu, že ak by bol odsúdený nútený vykonať trest povinnej práce, neprejavoval by pozitívny záujem o vykonanie predmetného trestu, zbytočne by sa predlžoval čas na „nástup“ do ústavu na výkon trestu odňatia slobody. Rada by som tu poznamenala, že odsúdený si primárne musí uvedomiť, že vykonal protiprávne konanie, ktoré kategorizujeme do trestných činov a udelenie trestu je sankcia za jeho protiprávne konanie. Preto by sa mal odsúdený k udeleniu trestu postaviť zodpovedne a niešť všetky následky s tým spojené. Ak sa odsúdený trestu povinnej práce vyhýba, nemá záujem o vykonanie tohto alternatívneho trestu, je veľký predpoklad, že nepríde k už spomínanej resocializácii páchatel'a a tento trest nebude na páchatel'a pôsobiť výchovne. Ďalšie výhody udeľovania trestu povinnej práce sú, že nedochádza k „narušeniu“ kontaktu odsúdeného s rodinou, blízkymi osobami, priateľmi. Odsúdený môže naďalej chodiť do práce, byť ekonomicky činný nielen pred seba, ale v mnohých prípadoch ide o živiteľov rodiny, kedy jednotliví členovia domácnosti sú „závislí“ od príjmu odsúdeného. Sociálne prostredie a návyky ostávajú zachované, nedochádza k získaniu negatívnych návykov – návykov získaných z prostredia, kde sa uskutočňuje výkon trestu odňatia slobody, kde dochádza ku kumulácii a stretu osôb, ktorí spáchali trestnú činnosť. Negatívny dopad tohto prostredia môže byť hlavne na prvopáchatel'ov, kedy dochádza k ich stretu s recidivistami. K ďalšej výhode, ktorá môže byť dôvodom motivácie so súhlasom trestu povinnej práce je zahľadenie odsúdenia.

Po vykonaní trestu odňatia slobody majú odsúdení problém s nájdením zamestnania, nakoľko nemajú „čistý register trestov“. Naopak k zahľadeniu odsúdenia pri treste povinnej práce dochádza samotným vykonaním trestu.

Naďalej by som ešte zostala pri výhodách udeľovania tohto trestu. Trest povinnej práce je prospešný nielen pre samotného odsúdeného, ako bolo deklarované vyššie, ale aj pre štát, dokonca aj pre samotnú spoločnosť. Odsúdený predstavuje veľmi dobrý zdroj „pracovníkov verejno-prospešnej potreby“. Zákon č. 528/2005 o výkone trestu povinnej práce a o doplnení zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej „zákon o výkone trestu povinnej práce“) v § 2 ods. 1 stanovuje, pre koho môže odsúdený vykonať prácu v rámci trestu povinnej práce. Výpočet je uvedený taxatívne. *V rámci trestu povinnej práce je odsúdený povinný v rozsahu určenom súdom vykonať prácu v prospech štátu, vyššieho územného celku, obce alebo inej právnickej osoby, ktorá sa zaoberá vzdelávaním, kultúrou, školstvom, ochranou ľudských práv, rozvojom vedy, rozvojom telesnej kultúry, ochranou pred požiarmi, ochranou zvierat, sociálnou pomocou, sociálnymi službami, zdravotnou starostlivosťou, ekologickou činnosťou, náboženskou činnosťou, humanitárnou činnosťou, charitatívnou činnosťou alebo inou verejnoprospešnou činnosťou, ktorá sa nevykonáva na účely dosiahnutia zisku*. Zdôraznila by som, že trest povinnej práce sa nevykonáva na účely dosiahnutia zisku, nakoľko vykonávanie práce je významným výchovným prvkom a ako vyplýva z dôvodovej správy zákona o výkone

³ IVOR, J., 2010. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*, str. 383.

trestu povinnej práce, *má prispieť k sociálnej a pracovnej adaptácii páchatel'a*. Dôležité je poznamenať, že činnosť odsúdeného počas výkonu trestu povinnej práce je prospešná a žiadaná. V určitom ponímaní odsúdený predstavuje zdroj pracovnej sily, kde „pomáhame“ odsúdenému začleniť sa do každodenného života, je ponechaný vo svojom „domacom“ prostredí, nie je „vytrhnutý“ zo svojho „každodenného života“ a v dôsledku toho nedochádza k narušeniu vzťahov medzi ním a rodinou. Odsúdenému je umožnené zamyslieť sa nad následkami svojho konania, v optimálnom prípade zažiť pocit užitočnosti, zmysluplnosti.⁴

Napríklad, v prípade, ak odsúdený pomôže obci s nejakými manuálnymi prácami, je to prospešné aj pre obyvateľov danej obce, nakoľko môže obec ušetriť určité finančné prostriedky, ktoré môže následne použiť na niečo iné.

V zmysle rozsudku Okresného súdu Bratislava IV⁵ vyplýva, že účelom trestu povinnej práce je predovšetkým vytvoriť vhodnú alternatívu k nepodmienečnému trestu odňatia slobody v prípade menej závažných trestných činov, ktorých sa dopustili menej narušení páchatelia.

Činnosť probačného a mediačného úradníka v kontexte na udeľovanie trestu povinnej práce

Pri udelení trestu povinnej práce je veľmi dôležitá súčinnosť probačného a mediačného úradníka, ktorý má pri uložení tohto trestu nezastupiteľné miesto. Vychádzajúc z dikcie zákona č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o probačných a mediačných úradníkoch“) v § 3 ods. 1: *Probačný a mediačný úradník napomáha tomu, aby trestná vec mohla byť vo vhodných prípadoch prejednaná v niektorom z osobitných spôsobov trestného konania alebo aby mohol byť uložený a riadne vykonaný trest nespojený s odňatím slobody, alebo aby mohla byť väzba nahradená iným vhodným opatrením*. Probačný a mediačný úradník vykonáva činnosti spojené s výkonom trestu povinnej práce. Trest povinnej práce je možné nariadiť rozsudkom alebo trestným rozkazom. Samosudca môže bez prejednávania veci na hlavnom pojednávaní vydať trestný rozkaz. Samozrejme, až po splnení ďalších podmienok vyplývajúcich ex lege, ak bol skutkový stav spoľahlivo preukázaný vykonanými dôkazmi, taktiež, ak s tým obvinený súhlasí, ako sme už viackrát uviedli. Trestným rozkazom trest povinnej práce je možné udeliť len po predchádzajúcom vyžiadaní si správy od probačného a mediačného úradníka o možnostiach uloženia a riadneho výkonu tohto trestu a o vyžiadaní si správy o zdravotnej spôsobilosti obvineného. V minulosti sa žiaľ stávalo, že trestným rozkazom bol udelený trest povinnej práce obvinenému, aj keď bol napríklad invalidný (trestným rozkazom sa uložil trest povinnej práce bez vyžiadania si správy od probačného a mediačného úradníka), a následne z uvedeného zdravotného dôvodu nebolo možné odsúdeným tento trest vykonať. Aby sa predchádzalo uvedeným situáciám, je nevyhnutná súčinnosť probačného a mediačného úradníka, ktorý všetky potrebné činnosti s tým spojené vykoná.

Samotná činnosť probačného a mediačného úradníka s odsúdenými nie je vždy jednoduchá, nakoľko je s odsúdenými v dennodennej interakcii. Probační a mediační úradníci sa stretávajú s rôznymi situáciami, kedy sa odsúdení „prejavia“ a následne musia odsúdenému vysvetľovať podstatu trestu. Vyplývajú zo skúsenosti probačnej a mediačnej úradníčky, ktorá sa stretla so situáciou, kedy odsúdený mal predstavu o vykonaní trestu povinnej práce v súčinnosti s celou rodinou. Pravdepodobne si odsúdený myslel, že svoj trest povinnej práce deleguje na celú svoju rodinu, a v dôsledku toho bude on sám musieť menej hodín odpracovať. Ďalším príkladom z praxe bolo, keď odsúdený si vykonával svoj trest povinnej práce v zmysle rozhodnutia súdu, zostávalo mu „odpracovať“ len „pár“ hodín. Dovtedy si

⁴ LÁŠTICOVÁ, L. VAJZEROVÁ J., 2007. *Alternatívne tresty a ich podstata* [online]. [cit. 2017-11-11]. Dostupné na: http://www.edukos.sk/userfiles/file/alternativne_tresty.pdf

⁵ Rozsudok Okresného súdu Bratislava IV spis. zn. 0T/16/2014.

odsúdený plnil povinnosti riadne, tak ako mu vyplývali z rozhodnutia. Uvedený odsúdený sa rozhodol, že on už nechce naďalej uskutočňovať prácu pre poskytovateľa práce a plniť povinnosti v zmysle rozhodnutia a mal záujem o premenu zvyšku trestu povinnej práce na trest odňatia slobody. Z výpovede tejto probačnej a mediačnej úradníčky vyplynulo, že cieľom tohto odsúdeného bolo „skúsiť“, aké to je v „base“. Podľa môjho názoru prichádza k ďalšej situácii, ktorá odporuje racionálnemu zmýšľaniu jednotlivca, ale aj samotnej podstate trestu, keď uloženie trestu má pre jednotlivcov pôsobiť odstrašujúco. Trest má na jednotlivcov pôsobiť výchovne a má predchádzať recidíve odsúdeného, čo pri uvedenom odsúdenom zjavne „neplatí“, keď má záujem o premenu zvyšku trestu na trest odňatia slobody.

Probačný a mediačný úradník vykonáva ďalej „šetrenie“ najmä v zmysle zistenia, či odsúdený pracuje, alebo naopak je nezamestnaný, aký je jeho pracovný čas. Na základe týchto informácií je jednoduchšie nariadiť vhodný druh a miesto výkonu práce pre odsúdeného. V odsudzujúcom rozsudku je uvedená len výmera trestu a to v rozsahu hodín, ktoré je odsúdený povinný odpracovať. Ako sme už uviedli, sudca v rozhodnutí môže pre odsúdeného určiť obmedzenia a povinnosti, ktoré sa tiež zohľadňujú. Naopak, v rozhodnutí nie je uvedený čas a miesto, a to z dôvodu, že súd ktorý rozhodoval, nemá potrebné informácie o potrebe týchto prác v mieste výkonu trestu. Ustanovuje sa, že miestom výkonu práce by mal byť predovšetkým obvod okresného súdu, v ktorom má odsúdený bydlisko, keďže tento trest bude odsúdený vykonávať na slobode vo svojom voľnom čase. Pripúšťa sa však, aby so súhlasom odsúdeného bol tento trest vykonaný i mimo obvodu okresného súdu, kde má odsúdený bydlisko, napr. ak nie je možné odsúdenému okamžite poskytnúť konkrétnu prácu a mimo obvodu súdu je zvýšená ponuka týchto prác.⁶

V prípade, ak odsúdený bol pri udeľovaní trestu povinnej práce motivovaný, chcel ho vykonať riadne a včas, ale nakoniec príde k situácii, že odsúdený si neplní povinnosti, obmedzenia alebo dokonca nastane reálna situácia (nezáujem o vykonanie trestu povinnej práce v stanovenom rozsahu), ako bolo deklarované vyššie, môže súd premeniť trest povinnej práce alebo jeho zvyšok na trest odňatia slobody. Udeľovanie trestu povinnej práce má zmysel, nakoľko existujú tieto zákonné záruky. V prípade, ak si odsúdený neuvedomuje podstatu trestu, výhodu udelenia alternatívneho trestu, ktorý mu bol poskytnutý, je potrebné a nevyhnutné „pristúpiť“ k už viac krát spomínanému *ultima ratio*.

Predseda senátu zašle rovnopis (vykonateľného rozhodnutia, podľa ktorého sa má vykonať trest povinnej práce) okresnému súdu, v obvode ktorého má odsúdený trest povinnej práce vykonať. K nariadeniu jeho výkonu je vždy príslušný okresný súd, v ktorého obvode má odsúdený trest vykonať. Následne predseda senátu súdu, ktorý vydal odsudzujúci rozsudok, zašle príslušnému okresnému súdu odpis rozhodnutia, a to bezodkladne, ako sa stane rozhodnutie vykonateľným. *Predseda senátu súdu, v obvode ktorého má odsúdený trest vykonať, vyzve odsúdeného, aby sa dostavil v lehote siedmich dní od doručenia výzvy k probačnému a mediačnému úradníkovi na prejednanie podmienok výkonu trestu povinnej práce.*⁷ O výsledku prejednávania bezodkladne písomne notifikuje predsedu senátu. Po prejednaní podmienok bezodkladne rozhodne predseda senátu okresného súdu, v obvode ktorého má odsúdený trest vykonať, o druhu a mieste výkonu trestu povinnej práce a nariadi jej výkon.

⁶ Dôvodová správa zákona č. 528/2005 zákon o výkone trestu povinnej práce a o doplnení zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len zákon o výkone trestu povinnej práce).

⁷ § 3 ods. 2 zákona o výkone trestu odňatia slobody.

V zmysle zákona je možný odklad a prerušenie výkonu trestu, ak ide o:

- odsúdenému jeho zdravotný stav podľa zaslanej lekárskej správy o jeho zdravotnom stave nie staršej ako 30 dní dočasne bráni vo výkone uloženého trestu (v odôvodnenom prípade je možné preradiť na iný druh práce),
- tehotná žena, matka novonarodeného dieťaťa na jeden rok po pôrode,
- odsúdený, ktorý je vo väzbe alebo vo výkone trestu odňatia slobody v inej veci, na nevyhnutnú dobu,
- oprávnený pobyt v cudzine alebo z iného závažného dôvodu,
- nevyhnutná doba, ak je odsúdený povolaný na výkon povinnej vojenskej služby alebo inej služby namiesto povinnej vojenskej služby.

Identifikácia možných problémov častého neudeľovania trestu povinnej práce

Praktickým problémom pri udeľovaní trestu povinnej práce môže byť nájdenie vhodného poskytovateľa práce pre odsúdeného, u ktorého bude môcť odsúdený uskutočniť trest povinnej práce. Niektorí poskytovatelia práce majú negatívny postoj k zamestnávaniu odsúdených. Vychádzajúc zo skúseností probačných a mediačných úradníkov, niektorí probační a mediační úradníci majú problém s „vyhľadávaním“ vhodných poskytovateľov práce, ktorí by boli ochotní zamestnať odsúdeného. Odsúdený je povinný odpracovať najmenej dvadsať hodín za kalendárny mesiac. *Probačný a mediačný úradník okresného súdu vedie evidenciu prác vhodných na výkon trestu povinnej práce a sprostredkúva prácu odsúdenému u právnickej osoby uvedenej v § 2 ods. 1 (ďalej len „poskytovateľ práce“). Ak poskytovateľ práce má záujem o vykonanie práce odsúdeným, oznámi písomne túto skutočnosť okresnému súdu, v obvode ktorého sa má práca vykonávať, s uvedením druhu, rozsahu a miesta vykonávania práce.*⁸ S poskytovateľom práce okresný súd uzatvorí písomnú dohodu o zabezpečení povinnej práce, kde sa upravujú podrobnosti ohľadom vykonávanej práce.

*Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny najmenej jedenkrát za kalendárny mesiac písomne informuje na účely výkonu trestu povinnej práce okresný súd, v obvode ktorého má sídlo, o ponuke voľných pracovných miest u realizátorov aktivačnej činnosti podľa osobitného predpisu, ktoré nie je možné obsadiť uchádzačmi o zamestnanie.*⁹ V praxi sa stáva, že úrad práce, sociálnych vecí a rodiny si túto notifikačnú povinnosť neplní.

Poskytovateľ práce a okresný súd uzatvorí písomnú dohodu o zabezpečení povinnej práce. *Vykonávaním práce odsúdeným podľa zákona o výkone trestu povinnej práce nevzniká pracovný pomer ani iný obdobný pracovný vzťah. Vo veciach bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci sa majú primerane použiť ustanovenia o povinnostiach zamestnávateľa, právach a povinnostiach zamestnancov a inšpekcii práce podľa pracovnoprávných predpisov. Vykonávanie práce odsúdeným podľa tohto zákona sa z hľadiska zodpovednosti za škodu nepovažuje za plnenie pracovných úloh, a ak došlo k poškodeniu zdravia alebo smrti úrazom, nejde o pracovný úraz – v takom prípade sa zodpovednosť za spôsobenú škodu posudzuje podľa občianskoprávných predpisov.*¹⁰

Vytýčenie určitých praktických skúseností v kontexte na trest povinnej práce

Veľkou výhodou zamestnania odsúdeného pre poskytovateľa práce je, že vykonaná práca odsúdeným je bez odmeny, čo je pre poskytovateľa práce výhodné, nakoľko je vykonaná potrebná práca a zároveň sú ušetrené značné finančné prostriedky. Ide nám predovšetkým o to,

⁸ § 4 ods. 1 zákona o výkone trestu povinnej práce.

⁹ § 4 ods. 3 zákona o výkone trestu povinnej práce.

¹⁰ PRO BONO, 11/2005. *Rekodifikácia trestného práva* (3. časť) [online]. [cit. 2017-11-12]. Dostupné na: www.ulclegal.com/sk/bulletin-pro-bono/2005/11/549-rekodifikacia-trestneho-prava-3.-cast

aby sme poskytovateľovi práce poskytli odsúdeného, ktorý bude prínosom a nie, aby odsúdený bol trestom pre poskytovateľa práce. Toto sme zažili v úvodnej fáze u poskytovateľa, ktorým bol MÚ v Žiline, kde abstinenčné príznaky narkomana boli v niektorých fázach už na hranici únosnosti.¹¹ Najčastejšie rizikové faktory s výkonom trestu povinnej práce sú odsúdení, ktorí používajú návykové a omamné látky, liečia sa, alebo sú napríklad v abstinenčnej fáze. S uvedenými odsúdenými je komplikovanejšie vykonať trest povinnej práce, majú problém s dodržiavaním povinností a obmedzení, ktoré im boli uložené v rozhodnutí súdu alebo zavinene nevykonávajú prácu v určenom rozsahu. Prax vykazuje nielen poskytovateľov práce, ktorí nemajú dobrú skúsenosť so zamestnávaním odsúdených, ale aj naopak, existujú poskytovatelia práce, ktorí majú dobrú skúsenosť so zamestnávaním odsúdených. Poskytovatelia práce by určite nemali odmietajú odsúdených v prípade, ak mali raz zlú skúsenosť s odsúdeným pri výkone trestu povinnej práce. Samozrejme, ide o „prirodzenú vlastnosť“, kedy poskytovatelia práce po negatívnej skúsenosti odmietajú zamestnať odsúdených, ale jedna zlá skúsenosť nemôže predikovať ďalšie zlé skúsenosti s odsúdenými. Niekedy majú poskytovatelia práce „bariéru“ v poskytnutí zamestnania takémuto odsúdenému z dôvodu, že je to „zločinec“. Akási „nálepka“, ktorá znevýhodňuje odsúdených, ktorí majú záujem o nápravu. Malo by sa apelovať na zvyšovanie právneho povedomia v predmetnej oblasti, aby sa eliminovali takéto situácie.

V praxi sú aj prípady, kedy si trest povinnej práce odsúdený vykonal riadne, zodpovedne a poskytovateľ práce bol spokojný s výkonom jeho práce. Ako príklad by som rada uviedla¹² pozitívnu skúsenosť s vykonaním trestu povinnej práce v Domove dôchodcov a domove sociálnych služieb: Môj názor na TPP je, že sú prospešné pre spoločnosť i samotného odsúdeného. Pre naše zariadenie je prínosom to, že sme ušetrili isté finančné prostriedky. Tým, že vykonával spomenuté práce, odbremenil našich pracovníkov, a tí sa mohli viac venovať práci s obyvateľmi. Pre odsúdeného podanie pomocnej ruky, možnosť zostať v prirodzenom prostredí a dať šancu zaradiť sa do spoločenského života. O nevýhodách by som nechcela hovoriť, nakoľko som sa s negatívami nestretla ani zo strany zamestnancov, ani obyvateľov. Z môjho pohľadu a skúseností by som odporučila aj ostatným, aby dali šancu odsúdeným a podali im pomocnú ruku pri výkone TPP. Úplne na záver chcem dodať, že sme mali možno to šťastie, že odsúdený to zobral vážne, chcel využiť šancu, ktorá mu bola daná a chcel sa naspäť zaradiť do civilného života.

Záver

V predmetnom príspevku som riešila problematiku trestu povinnej práce a poukázala som na výhody, ktoré sú s trestom povinnej práce spojené. Tento trest prináša mnohé pozitíva nielen pre odsúdeného, kedy sa eliminujú všetky negatíva, ktoré sú spojené s trestom odňatia slobody, ale zároveň aj pre štát, kedy sa eliminujú náklady na odsúdeného. V neposlednom rade pre poskytovateľa práce je výhodné, keď má možnosť „na určitý čas“ odsúdeného zamestnávať. Určite nechcem idealizovať, nakoľko práca s odsúdenými nie je jednoduchá. Aby „spolupráca“ medzi poskytovateľom práce a odsúdeným fungovala, musia si stanoviť jasné pravidlá, odsúdený musí byť motivovaný a musí chcieť „svoju činnosť“ vykonávať riadne. Treba uviesť, že aj samotná „spoločnosť“ participuje na výhodách uloženia trestu povinnej práce pre odsúdeného, nakoľko vykonanie verejnoprospešných prác odsúdeným pre obec je prospešné aj pre jednotlivca. V článku som primárne nechcela poukázať na výhody udeľovania

¹¹ CEHLÁR, V., 2007. *Uplatňovanie trestu povinnej práce na Okresnom súde v Žiline* [online]. [cit. 2017-11-15]. Dostupné na: http://www.edukos.sk/userfiles/file/alternativne_tresty.pdf

¹² HAJNÁ, Ž., 2007. *Skúsenosti s alternatívnymi trestami v Domove dôchodcov a domove sociálnych služieb Terchová* [online]. [cit. 2017-11-15]. Dostupné na: http://www.edukos.sk/userfiles/file/alternativne_tresty.pdf

uvedeného trestu, aj keď, ako už bolo viackrát spomenuté, všetko nie je jednoduché a ideálne. Treba sa na to pozrieť z dvoch uhlov pohľadu, kde si dovoľím tvrdiť, že pri udeľovaní trestu povinnej práce prevyšujú skôr pozitíva ako negatíva. Každá negatívna skúsenosť, ktorá je spojená s týmto trestom, poukazuje na nedostatky, ktoré je možné do budúcnosti eliminovať.

Dôležitá je existencia záruky, ktorá má oporu v zákone, a to premena trestu povinnej práce na trest odňatia slobody, kedy v prípade neúčelnosti trestu povinnej práce „príde“ k jeho premene. Aj toto je dôvod, prečo sa netreba „obávať“ udeľovania trestu povinnej práce. Dovolila by som si v spojitosti s udeľovaním trestu povinnej práce tvrdiť, že uloženie trestu povinnej práce by sa malo „preferovať“ sudcami pred udelením podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody. V prípade, ak je na zvážení sudcu, aký trest má udeliť obvinenému a rozhoduje sa napríklad medzi podmieneným odkladom výkonu trestu odňatia slobody a trestom povinnej práce, dovoľím si tvrdiť, že by malo byť preferované udeľovanie trestu povinnej práce, ak sú, samozrejme, splnené podmienky ex lege. Nakoľko má trest pôsobiť výchovne a má byť účelný voči odsúdenému, určite vykonanie trestu povinnej práce bude po vykonaní tohto trestu pre odsúdeného „výchovnejšie“, ako osvedčenie sa v podmienke odsúdeného. Odsúdený sa pri uložení trestu povinnej práce môže skôr zamyslieť nad spáchaním svojho skutku, keď vykonáva prácu v stanovenom rozsahu určenom súdom. Môže byť užitočný pre spoločnosť a to tak, že trest „odpracuje“, vykoná verejnoprospešné služby. Odsúdený vykonáva tento trest vo svojom voľnom čase, ktorý si musí zorganizovať tak, aby vykonal stanovený rozsah hodín, na základe čoho odsúdený nie je obmedzovaný vo výkone svojho zamestnania v ponímaní, že je naďalej ekonomicky činný. Odsúdený pokiaľ nevykoná trest povinnej práce, je stále obmedzovaný skutočnosťou, že trest „musí“ vykonať, ináč mu bude premenený na trest odňatia slobody. Naopak, udelenie podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody, kedy je odsúdený ponechaný na slobode a nie je povinný pracovať u poskytovateľa práce, ako je to v rámci trestu povinnej práce, nie je podľa môjho názoru dostatočne motivujúce a odradzujúce pred spáchaním ďalšieho skutku do budúcnosti, nedochádza v uvedenom prípade k „predchádzaniu vzniku recidívy“ v dostatočnej miere, ako pri udelení trestu povinnej práce. Pri treste povinnej práce je odsúdený motivovaný vykonať tento trest a plniť podmienky stanovené súdom uvedené v rozhodnutí, naopak, nedovoľím si tvrdiť, že pri podmienenom odklade výkonu trestu odňatia slobody nie je odsúdený motivovaný v rámci skúšobnej doby viesť riadny život, ale nie je to podľa môjho názoru tak výchovné a účelné, ako v prípade trestu povinnej práce, keď odsúdený je povinný svoj voľný čas tráviť vykonaním práce, prispôsobovať mu tento čas a zároveň „prinesie ošoh“ aj pre spoločnosť, čo pri uložení podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody absentuje.

Literatúra

Knižné zdroje:

- ČENTĚŠ, J. a kol., 2006. *Trestný zákon s komentárom*. Žilina: Eurokodex. Poradca podnikateľa. ISBN 80-88931-47-9.
- IVOR, J. a kol., 2010. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava: IURA EDITION. ISBN 978-808-078-308-2.
- KORGO, D. a kol., 2016. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. 2. aktualizované a doplnené vydanie*. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-621-7.
- SČERBA, F., 2011. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges. ISBN 978-808-721-268-4.
- STRÉMY, T., KURILOVSKÁ L., VRÁBLOVÁ M., 2015. *Restoratívna justícia*. Praha: Leges. ISBN 978-80-7502-075-8.

Právne predpisy:

Dôvodová správa k Trestnému zákonu, Trestnému poriadku.

Rozsudok Okresného súdu Bratislava IV, spisová značka: OT/16/2014.

Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 528/2005 Z. z. o výkone trestu povinnej práce a o doplnení zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (zákon o výkone trestu povinnej práce).

Webové stránky:

Alternatívne tresty v praxi, 2007. Zborník zo seminára [online]. [cit. 10. novembra 2017].

Dostupné na: http://www.edukos.sk/userfiles/file/alternativne_tresty.pdf

Cesta do života. Príručný manuál k sociálnemu výcviku a výchovného programu pre odsúdených [online]. [cit. 13. novembra 2017].

Dostupné na: http://archiv.vlada.gov.sk/eeagrants/data/att/25977_subor.pdf

Elektronický systém monitorovania osôb ESMO. Brožúra [online]. [cit. 11. novembra 2017].

Dostupné na: <https://esmo.gov.sk/documents/10454/0/Bro%C5%BE%C3%BAra+ESMO/57be21f4-24d4-4599-a591-4e4728d103f9>

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. Štatistické ročenky [online]. [cit. 12. novembra 2017]. Dostupné na: <http://www.justice.gov.sk/stat/statr.htm>

Probácia, mediácia a elektronický monitoring. [cit. 10. novembra 2017]. Ministerstvo vnútra.

Dostupné na: <https://esmo.gov.sk>

Keywords: alternative punishments, community service, probation and mediation officer, job provider, convicted person

Summary

Community service is an alternative punishment which may be imposed in place of the custodial sentence. Anyone can get into a situation where cooperation and guidance is needed; it is equally important to approach the convicted persons in that way in certain cases. Community service represents a more humane punishment and eliminates the negatives associated with it. Moreover, imposing the alternative punishment is more beneficial for the victims. A person sentenced to community service has a greater chance of compensating the victims for the damage caused; compensation is possible sooner than in cases when custodial sentence is imposed.

*Mgr. Lucia Siváčková
externá doktorandka
Katedra trestného práva
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
e-mail: lucia.sivackova@minv.sk*

Recenzenti:

Dr. h. c. doc. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.; JUDr. Ladislav Balún

Test proporcionality a jeho využiteľnosť v Policajnom zbore

Anotácia: Príspevok sa zaoberá testom proporcionality ako právneho nástroja, ktorým sa posudzuje zásah do ľudských práv. Na príklade judikátov definuje test proporcionality a popisuje jeho použitie súdmi. Súčasne uvádza jednotlivé subtesty testu proporcionality a ich použitie. Napokon načrtáva použitie testu proporcionality v Policajnom zbore.

Kľúčové slová: test proporcionality, ľudské práva, princíp proporcionality, služobná činnosť, služobný zákrok.

Úvod do problematiky

Ľudské práva sú v súčasnej dobe veľmi pertraktovanou témou. Záujem o uvedení problematiku je nielen v právnickej obci, ale aj v širokej verejnosti. Praktická aplikácia ľudských práv so sebou prináša otázky zásahu do ľudských práv a obmedzenia ľudských práv. Jedným zo subjektov dennodenne zasahujúcich do ľudských práv je Policajný zbor. V našom článku sa pokúsime vymedziť zásah Policajného zboru do ľudských práv a uplatnenie testu proporcionality pri predmetnom zásahu.

Ľudské práva

Koncepcia ľudských práv vznikla už v staroveku. Počiatok moderného chápania ľudských práv je v období revolúcií v 18. storočí. Po 2. svetovej vojne, vzhľadom na hromadné porušovanie ľudských práv, boli prijaté medzinárodné dokumenty moderným spôsobom upravujúce problematiku ľudských práv. Ide najmä o Všeobecnú deklaráciu ľudských práv, ktorú prijalo valné zhromaždenie OSN v roku 1948; ďalšími dokumentami sú Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach a Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach. Ďalšími dôležitými dokumentami upravujúce ľudské práva sú Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Charta základných práv Európskej únie.

Ľudské práva môžeme definovať ako univerzálne práva,¹ ktoré patria každému bez ohľadu na pôvod, farbu pleti, sociálne postavenie, vieru a podobne. Podobným pojmom ako ľudské práva sú **občianske práva**. Ide o práva priznané štátnym príslušníkom konkrétneho štátu. Pojem občianske práva zahŕňa jednak občianske práva, ako aj politické práva.² Ľudské práva spolu s občianskymi právami možno zahrnúť pod pojem **základné práva**. Ľudské práva je možné rozdeliť z viacerých hľadísk. Najrozšírenejšie je delenie podľa ich historického vývoja, a to na tri generácie ľudských práv.³

Prvá generácia ľudských práv vznikla v období buržoázných revolúcií, najmä v boji o nezávislosť USA a počas Veľkej francúzskej revolúcie. Ide o tie najdôležitejšie práva, viažuce sa na osobu. Zahŕňame sem právo na život, osobnú slobodu, nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia, právo vlastníť majetok, dobrú povesť, nedotknuteľnosť obydlia, listové tajomstvo a iné.

Druhá generácia ľudských práv sú práva spojené s pracovným, sociálnym a kultúrnym životom človeka. Ide o práva hospodárske, sociálne a kultúrne, právo na prácu, na primeranú odmenu za prácu, na zdravotnú starostlivosť a podobne.

Ďalšou generáciou ľudských práv sú **práva tretej generácie**. Uvedené práva už nie sú spojené len s jednotlivcom, ale ide o práva spoločenské. Patrí sme napríklad právo na priaznivé životné prostredie, právo na prírodné zdroje, právo na mier, právo národov na sebaurčenie

¹ SVÁK, J. a kol., 2008. *Ústavné právo SR*, s. 171.

² SVÁK, J. a kol., 2008. *Ústavné právo SR*, s. 171.

³ SVÁK, J. a kol., 2008. *Ústavné právo SR*, s. 173.

a podobne. Ako je vidno z výpočtu uvedených práv, ide o práva, týkajúce sa určitého národa, národnosti alebo celého ľudstva.

Vzhľadom na vývoj spoločnosti sa začínajú objavovať aj **práva štvrtej generácie**, ktoré však v súčasnosti nie sú súčasťou ochrany.⁴ Ide o práva ako právo na eutanáziu, právo na samovraždu a podobne. Vývoj uvedených práv a ich uznanie právom ako ľudské práva je závislé od vývoja spoločnosti. Budúcnosť ukáže, či uvedené práva budú súčasťou ochrany.

Ochrana základných práv je zabezpečená na rôznych úrovniach. Ide o úroveň ústavnú, medzinárodnú a európsku. Európsku úroveň je možné zaradiť aj do úrovne medzinárodnej, avšak na špecifiká európskej ochrany ľudských práv ju uvádzame samostatne.

Ústavná ochrana základných práv je zakotvená v druhej hlave Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „Ústava SR“). Čl. 12 Ústavy SR zakotvuje princípy, na ktorých je postavená ochrana základných práv, a to:

- neodňateľnosť,
- nescudziteľnosť,
- nepremlčateľnosť,
- nezrušiteľnosť a
- univerzálnosť.

Ústava SR v druhej hlave zakotvuje základné ľudské práva a slobody, politické práva, práva národnostných menšín a etnických skupín, hospodárske, sociálne, kultúrne práva, právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva a právo na súdnu a inú právnu ochranu. Z uvedeného výpočtu je zrejmé, že ide o ľudské práva prvej, druhej aj tretej generácie. Medze základných práv a slobôd je možno upraviť za podmienok ustanovených ústavou len zákonom.⁵ Pri úprave medzi základných práv a slobôd je možné obmedziť základné práva a slobody len vzhľadom na ustanovený cieľ obmedzení. Pritom sa musí dbať na podstatu a zmysel základných práv a slobôd.⁶

Na ochranu práva všeobecne, ako aj na ochranu základných práv a slobôd, Ústava SR a zákony upravujú kontrolné orgány ochrany práva.⁷ Úlohou kontrolných orgánov ochrany práva je kontrolovať, či nedochádza k porušovaniu práva. Medzi osobitné orgány ochrany práva patria:

- Policajný zbor Slovenskej republiky,
- prokuratúra,
- Najvyšší kontrolný úrad a
- verejný ochranca práv.⁸

Okrem ústavnoprávnej úpravy sú základné práva a slobody chránené aj **medzinárodnoprávnou ochranou**. Dokumentov, resp. medzinárodných zmlúv ochrany ľudských práv, je niekoľko. Najdôležitejšie sme uviedli pri úvode do histórie ľudských práv. Ochrana ľudských práv ustanovených medzinárodnými zmluvami je zabezpečená jednotlivými organizáciami, ako aj súdnymi orgánmi určenými na súdnu kontrolu dodržiavania základných práv. Ide napr. o Medzinárodný súdny dvor v Haagu alebo Medzinárodný trestný súd v Haagu.

Ďalšou úrovňou ochrany ľudských práv je **európska právna ochrana**. Najdôležitejšou a najviac aplikovanou ochranou je ochrana Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorý bol prijatý Radou Európy dňa 4. 11. 1950 v Ríme. Uvedený súd bol založený za účelom prejednávania porušení Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. V súčasnej dobe ide o najúčinnjší systém ochrany ľudských práv.

⁴ SVÁK, J. a kol., 2008. *Ústavné právo SR*, s. 174.

⁵ Čl. 13 ods. 2 Ústavy SR.

⁶ Čl. 13 ods. 3 Ústavy SR.

⁷ Napr. čl. 60 až 63, čl. 149 až 151 Ústavy SR alebo zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore.

⁸ SVÁK, J. a kol., 2008. *Ústavné právo SR*, str. 307.

Test proporcionality

Právne princípy sú určité pravidlá tvoriace základ zákona, právnej normy alebo aj celého právneho poriadku. Z ich povahy vyplýva, že majú **vysoký stupeň všeobecnosti**. Ich typickým znakom je, že sú viac-menej spoločné právu rôznych zemí a období.⁹ Jedným z právnych princíпов je **princíp proporcionality**. Ide o princíp riešiaci konflikty medzi základnými právami navzájom a základnými právami a verejnými záujmami spoločnosti.¹⁰ Princíp proporcionality v dnešnej podobe vznikol po druhej svetovej vojne v Spolkovej republike Nemecko a rozšíril sa v Európe. Uvedený princíp je však rozšírený aj v mimoeurópskych štátoch ako je Kanada, Nový Zéland, v strednej a južnej Amerike, ako aj v praxi medzinárodných organizácií.¹¹

Princíp proporcionality sa preskúmava prostredníctvom testu proporcionality. Ide o test aplikovaný ústavnými súdmi, ako aj medzinárodnými organizáciami a súdnymi orgánmi. Ústavný súd Slovenskej republiky popisuje **test proporcionality** vo svojom náleze sp. zn. II. ÚS 152/08 zo dňa 15. decembra 2009, v ktorom sa uvádza, že: „*Uvedený KTO, O KOM, ČO, KDE, KEDY a AKO test je kľúčový pre posúdenie proporcionality medzi slobodou prejavu a ochranou osobnosti. Primeranosť zásahu skúma ústavný súd, podobne ako mnohé európske ústavné súdy, na základe trojstupňového testu proporcionality. Test proporcionality je klasicky založený na nasledujúcich troch krokoch. Prvým krokom (A) je test dostatočne dôležitého cieľa (test of legitimate aim/effect), teda test vhodnosti (Geeignetheit) – či zásah smeruje k cieľu, ktorý je dostatočne dôležitý na ospravedlnenie zásahu; test racionálnej väzby medzi zásahom a cieľom zásahu – či daným prostriedkom (obmedzením slobody prejavu) je možné dosiahnuť akceptovateľný cieľ (ochranu cti). Druhým krokom (B) je test nevyhnutnosti (test potrebnosti použitia daného prostriedku – zásahu (Erforderlichkeit, test of necessity, test of subsidiarity) – teda či nebolo možné použiť šetrnejší zásah. Napokon tretím krokom (C) je test proporcionality v užšom slova zmysle (Angemessenheit, test of proportionality in the strict sense, proportionate effect), ktorý zahŕňa jednak (C1) praktickú konkordanciu (praktickú súladnosť), t. j. test zachovania maxima z oboch základných práv, a jednak (C2) tzv. Alexyho vážiacu formulu, vážiaci vzorec (porov. Alexy, R.: *Balancing, constitutional review, and representation*, I.CON, Volume 3, Number 4, 2005. s 572 a nasl., zvlášť s. 575; Kosař, D.: *Kolize základních práv v judikatuře Ústavního soudu ČR, Jurisprudence 1/2008, s. 3 a nasl.*). Príkladom praktickej súladnosti môže byť situácia, keď obec namiesto toho, aby zakázala zhromaždenie z dôvodu, že na danom mieste sa v tom istom čase koná iné zhromaždenie, umožní napr. za asistencie polície konanie oboch.“. Uvedený judikát popisuje štruktúru testu proporcionality ako trojkrokovú.*

Test proporcionality je v Českej republike upravený podobne ako v Slovenskej republike. Ústavný súd Českej republiky vo svojom náleze sp. zn. IV.ÚS 1554/08 zo dňa 15. 1. 2009 definuje kroky testu proporcionality nasledovne: „*Test proporcionality se odvíjí ve třech krocích. Prvním krokem je hodnocení zásahu hlediskem vhodnosti, jehož obsahem je zvažování zásahu z pohledu možného naplnění sledovaného účelu. Není-li daný zásah způsobilý sledovaného účelu dosáhnout, jde o projev svévole, jenž se považuje za rozporný s principem právního státu. Druhým krokem testu je posouzení zásahu kritériem potřebnosti, jež sleduje analýzu plurality možných prostředků ve vztahu k zamýšlenému účelu a jejich subsidiaritu z hlediska omezení ústavou chráněné hodnoty – základního práva nebo veřejného statku. Lze-li sledovaného účelu dosáhnout alternativními prostředky, je pak ústavně konformní ten, jenž danou ústavně chráněnou hodnotu omezuje v míře nejmenší. Sleduje-li prověřovaný zásah ochranu určité z ústavně chráněných hodnot, současně však jinou omezuje, pak třetí hledisko*

⁹ BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A., 2004. *Teorie práva*, s. 287.

¹⁰ ONDŘEJEK, P., 2012. *Princíp proporcionality a jeho role při interpretaci základních práv a svobod*, s. 13.

¹¹ ONDŘEJEK, P., 2012. *Princíp proporcionality a jeho role při interpretaci základních práv a svobod*, s. 14.

principu proporcionality, jímž je poměrování, představuje metodologii vážení těchto v kolizi stojících ústavních hodnot.“

Na uvedených príkladoch je popisovaná štruktúra testu proporcionality, ktorá zahŕňa tri kroky. Uvedený trojstupňový test sa nazýva aj **prísny test proporcionality**. Pri posudzovaní určitých základných práv je možné aplikovať aj **menej prísny test proporcionality**, ktorý zahŕňa len posúdenie vhodnosti a racionálneho prepojenia.

Metodický list upravujúci aplikovanie testu proporcionality

Aplikovanie testu proporcionality nie je na úrovni všeobecných súdov zjednotené. Z uvedeného dôvodu spracovala predsedníčka Ústavného súdu Slovenskej republiky JUDr. Iveta Macejková, PhD. **Metodický list**, ktorý upravuje podmienky a postup pri aplikácii testu proporcionality. Metodický list bol spracovaný na základe rešerše platných doktrínálnych právnych názorov a stabilizovanej judikatúry. Je určený najmä pre mladšiu generáciu sudcov.¹² Predmetný metodický list prednostne popisuje aplikáciu testu proporcionality pri posudzovaní kolízie práva na slobodu prejavu a práva na ochranu osobnosti, avšak popisuje aj všeobecné kritériá aplikovania testu proporcionality. Z uvedeného dôvodu je možné uvedený metodický list použiť aj pri aplikácii testu proporcionality pri posudzovaní iných základných práv. Predmetný metodický list upravuje okrem východísk a všeobecného popisu princípu proporcionality aj teoretický popis testu proporcionality a metodický postup pri aplikácii testu proporcionality.

Všeobecný popis testu proporcionality v predmetnom metodickom liste¹³ uvádza, že princíp proporcionality je uvádzaný do praxe testom proporcionality. Test proporcionality stanovuje prostredníctvom logickej šablóny otázok, ktoré by mali byť zodpovedané, či nedošlo k protiústavnému zásahu do základných práv. Jadrom testu proporcionality je pomernosť cieľa a prostriedku, ktorým by mal alebo má byť cieľ dosiahnutý. Vedľa zásady pomernosti sa uplatňuje aj zásada zákazu nadmerného zásahu, prípadne zásada zákazu zneužitia práva na úkor iného. Metodický list uvádza nasledovné testové hľadiská:

- spravodlivosť cieľa zásahu,
- nevyhnutnosť dosiahnutia cieľa,
- spôsobilosť zásahu dosiahnuť cieľ,
- vhodnosť spôsobu zásahu (spravodlivosť prostriedku) a
- primeranosť zásahu zamýšľanému cieľu (primeranosť v užšom slova zmysle).

Pri aplikovaní testu proporcionality by mal súd v rámci primeranosti zásahu k cieľu zhodnotiť:

- dôkaz empirický,
- rozsah, následky a iná skutková závažnosť zásahu,
- dôkaz systémový – zhodnotenie zaradenia dotknutého práva alebo zásahu v právnej sústave,
- dôkaz kontextový – eventuálne negatívne dopady pri uprednostňovaní jednej hodnoty oproti druhej a
- dôkaz hodnotový – zváženie pozitív v kolízii stojacich základných práv v hierarchii hodnôt.

¹² Príloha k článku Macejková, I. Sloboda prejavu a súdna moc [online]. [cit. 2016-10-21] Dostupné na: <https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/992164/PCS-6.pdf%20/e8fea4cd-6775-4c85-9103-35ba89d89a8d>

¹³ Príloha k článku Macejková, I. Sloboda prejavu a súdna moc [online]. [cit. 2017-10-21]. str. 22 a 23. Dostupné na: <https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/992164/PCS-6.pdf%20/e8fea4cd-6775-4c85-910335ba89d89a8d>

Pri aplikácii testu proporcionality je potrebné uplatniť tzv. Alexyho vážiaci vzorec, ktorý určuje pomer medzi vzniknutou ujmom jedného princípu a výhodou druhého princípu. Z pohľadu intenzity zásahu je možné zásah porovnať slovným a číselným vyjadrením. Ide o nasledovnú stupnicu úrovne zásahu:

- nízka (číslo 1),
- stredná (číslo 2),
- podstatná (číslo 4).

Metodický list ďalej na konkrétnom prípade popisuje uplatnenie testu proporcionality pri posudzovaní kolízie práva na slobodu prejavu a práva na ochranu osobnosti. Test proporcionality sa skladá z nasledovných zložiek:

- subtest vhodnosti,
- subtest nevyhnutnosti,
- subtest primeranosti (proporcionality v užšom zmysle slova).

Subtest primeranosti zahŕňa:

- praktickú súladnosť (zachovanie maxima z oboch základných práv) a
- tzv. Alexyho vážiaci vzorec (intenzita zásahu do jedného základného práva sa pomeruje s mierou uspokojiteľnosti druhého práva v kolízii).

Pri praktickej aplikácii testu proporcionality sa postupuje tak, že najprv sa aplikuje **subtest vhodnosti**. Ide o posúdenie, či je zásah do určitého základného práva vhodný, teda či je spôsobilý dosiahnuť cieľ; cieľ pritom musí byť dostatočne dôležitý.

Ďalším subtestom je **subtest nevyhnutnosti**. Aplikáciou uvedeného subtestu je potrebné posúdiť, či zásah je potrebný na dosiahnutie cieľa, či boli použité vhodné a čo najšetrnejšie prostriedky.

Posledným testom je **subtest primeranosti**, teda test proporcionality v užšom zmysle slova. Posudzuje sa ním **praktická súladnosť**, teda zachovania maxima z obidvoch práv. Ide predovšetkým o posúdenie, či je možné súčasne zachovať obidve práva. Ak to nie je možné, podmienka primeranosti bola splnená. Ďalším aspektom subtestu primeranosti je aplikovanie tzv. **Alexyho vážiaceho vzorca**, ktorým sa posudzuje intenzita zásahu do jedného základného práva s mierou uspokojiteľnosti druhého práva. V prvom rade je potrebné určiť, čo budeme posudzovať. Napríklad pri zásahu do práva na slobodu prejavu sa sleduje kto, o kom, čo, kde, kedy a ako hovoril alebo uverejnil. V iných prípadoch sa budú skúmať iné skutočnosti, napr. zásah, ktorý bol vykonaný do základného práva a uspokojiteľnosť druhého práva. Pritom sa môže sledovať aj viacero aspektov jednotlivých práv. Intenzita ochrany zásahu jednotlivých práv sa ohodnotia trojstupňovou stupnicou (nízka, stredná, podstatná). Následne sa jednotlivým slovným vyjadreniam priradí číselné ohodnotenie (nízka číslo 1, stredná číslo 2, podstatná číslo 4). Právo, ktoré dosiahne vyššie číselnú hodnotu je silnejším právom a jeho ochrana prevažuje nad ochranou druhého práva. Výsledky posúdenia konfliktu práv testom proporcionality následne slúži na zaujatie právneho názoru a slúži tiež ako podklad pre vydanie rozhodnutia.

Zásah do základných práv a slobôd

Policajný zbor je ozbrojeným zborom, ktorý pri svojej činnosti zasahuje do základných práv a slobôd. Povinnosti policajta súvisiace so zásahom do základných práv a slobôd sú upravené zákonom č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore (ďalej len „zákon o PZ“). Policajt je podľa zákona o PZ povinný dbať na česť, vážnosť a dôstojnosť osoby, i svoju vlastnú, a nepripustiť, aby v súvislosti s touto jeho činnosťou vznikla osobe bezdôvodná ujma a aby prípadný zásah do jej práv a slobôd **prekročil mieru nevyhnutnú na dosiahnutie účelu** sledovaného jeho služobnou činnosťou.¹⁴ Policajt je tiež povinný pri vykonávaní služobnej

¹⁴ § 8 ods. 1 zákona o PZ.

činnosti spojenej so zásahom do práv alebo slobôd osoby túto osobu hneď, ako je to možné, **poučiť o jej právach**, ktoré sú ustanovené v tomto zákone o PZ alebo v inom všeobecne záväznom právnom predpise.¹⁵ **Služobnou činnosťou** sa rozumie činnosť policajta spojená s plnením úloh podľa tohto zákona alebo iných všeobecne záväzných právnych predpisov.¹⁶ Policajt v službe je povinný v medziach zákona o PZ vykonať služobný zákrok, ak je páchaný trestný čin alebo priestupok, alebo je dôvodné podozrenie z ich páchania; policajt je aj v čase mimo služby povinný v medziach zákona o PZ vykonať služobný zákrok, ak je páchaný trestný čin alebo priestupok, ktorým je bezprostredne ohrozený život, zdravie alebo majetok. **Služobný zákrok** je zákonom ustanovená a v jeho medziach vykonávaná činnosť policajta, pri ktorom sa **bezprostredne zasahuje do základných práv a slobôd osoby**.¹⁷

Z uvedených ustanovení zákona o PZ je zrejmé, že Policajtný zbor zasahuje do základných práv a slobôd. Prípustné bude len také konanie policajta, ktoré je ustanovené zákonom, vykonávané v jeho medziach a spojené s plnením úloh Policajtného zboru. Ide napríklad o zásah do práva na osobnú slobodu, slobodu pohybu a podobne.

Policajtný zbor zasahuje do základných práv dvoma spôsobmi:

- služobnou činnosťou,
- služobným zákrokom.

Z hľadiska bezprostredného zásahu policajta do základných práv je rozdiel medzi služobnou činnosťou a služobným zákrokom. **Služobnou činnosťou** policajt môže zasahovať do základných práv, avšak tento zásah nie je bezprostredný. Pri služobnej činnosti má policajt čas posúdiť, či zásah do základných práv bude primeraný. Pri **služobných zárokoch** je takáto možnosť len v prípade služobných zárokov s prípravou. Ak má policajt dostatok času na prípravu služobného zároku, môže tiež posúdiť primeranosť zásahu do základných práv. V prípade služobných zárokov bez prípravy je takáto možnosť vylúčená. Policajt musí bezprostredne reagovať na vzniknutú situáciu a nemá čas na posúdenie primeranosti zásahu z pohľadu hlbšieho právneho posúdenia. To však neznamená, že policajt neposudzuje primeranosť zásahu, avšak ide o posúdenie bezprostredné, vykonané na základe praxe a nie využitím testu proporcionality.

Využitelnosť testu proporcionality v Policajtnom zbore

Test proporcionality je právnym nástrojom, ktorý sa využíva v činnosti všeobecných súdov, Ústavného súdu Slovenskej republiky, medzinárodných a európskych súdov. Uvedené súdy majú na aplikáciu testu proporcionality primeraný čas, pričom môžu posudzovať ako skutkový stav, tak aj právny stav konkrétnych prípadov. V policajnej praxi prichádza k prípadom, kedy je zásah Policajtného zboru do základných práv osôb posudzovaný súdmi. Policajtný zbor je v týchto prípadoch v nevýhodnejšom postavení oproti protistrane, nakoľko protistrana má právneho zástupcu, ktorý je zbehlý v práve a vie lepšie posúdiť právnu povahu prejednávanej veci.

Pokúsme sa posúdiť **postavenie Policajtného zboru a osoby**, do ktorej základných práv Policajtný zbor zasahoval, a to postavenie uvedených osôb v súdnom konaní, v ktorom sa prejednáva zásah do základných práv. Postavenie uvedených osôb by sme posúdili nasledovne:

1. Zasahujúci policajt **zväčša nemá právnické vzdelanie** a neuplatňuje žiadne právne nástroje, ako je napr. test proporcionality pri zásahu do základných práv.
2. Osoba, do ktorej základných práv sa zasahuje, má právneho zástupcu, ktorý je znalý práva a je pravdepodobné, že žalobu odôvodní nedostatočným posúdením do základného práva.
3. Súd pri posúdení prípadu **pravdepodobne aplikuje test proporcionality**.

¹⁵ § 8 ods. 2 zákona o PZ.

¹⁶ § 8 ods. 3 zákona o PZ.

¹⁷ § 9 zákona o PZ.

Z uvedeného je zrejme, že v súdnom konaní má Policajný zbor nevýhodnejšie postavenie, a to z dôvodu neuplatnenie testu proporcionality, a teda nezistenia, či a v akej miere je možno do základného práva zasiahnuť. Nie je však vylúčené, že zasahujúci policajt **aj bez znalosti testu proporcionality** môže situáciu posúdiť správne a vykonať primeraný zásah do základných práv. Avšak v súdnom konaní môže prísť k zohľadneniu aj takých skutočností, ktoré je možné zistiť len testom proporcionality. Preto zasahujúci policajt aj pri vysokých odborných znalostiach a skúsenostiach môže zanedbať zistenie a posúdenie určitých skutočností, čo sa potom môže „vypomstíť“ pri súdnom prieskume.

Aplikácia testu proporcionality Policajným zborom má výhody, ako aj nevýhody.

Za **výhody** môžeme považovať:

1. Zvýšenie právneho vedomia policajtov.
2. Pravdepodobnosť zásahu do základných práv v súlade s právom.
3. Posilnenie postavenia Policajného zboru a jeho argumentačná sila pri súdnom prieskume zásahu do ľudských práv.
4. Ušetrenie výdavkov štátu v súvislosti so súdnym prieskumom.

Nevýhody aplikácie testu proporcionality sú:

1. Potreba znalosti právnej teórie pre aplikovanie testu proporcionality.
2. Možnosť aplikovania len pri služobných zárokoch s prípravou a pri služobnej činnosti.

Zníženie, resp. eliminovanie nevýhod aplikácie testu proporcionality vidíme najmä v nájdení postupu, ktorý by umožňoval policajtom aplikovať test proporcionality aj bez vysokého časového zaťaženia a vyžadovania právnického vzdelania.

Postup policajtov je zväčša upravený formou metodík. Metodiky sú časťami alebo prílohami interných aktov, pričom metodika má zväčša rozsah niekoľko desiatok strán. Pre využitie testu proporcionality je však podľa nášho názoru takáto forma neaplikovateľná, a to najmä z dôvodu, že aplikovanie testu proporcionality má byť len časťou určitého procesu (napr. služobného zároku). Metodika, ktorá by podrobne upravovala postup aplikácie testu proporcionality, by podľa nášho názoru nebola aplikovateľná v praxi, nakoľko policajt je povinný pri služobnej činnosti a služobnom zároku dodržiavať aj ďalšie postupy upravené metodikami a ďalšia metodika by policajtovi sťažila výkon činnosti.

Ako sme už uviedli vidíme použitie testu proporcionality najmä v prípadoch služobnej činnosti a služobných zárokoch s prípravou. Nevylučujeme však ani použitie testu proporcionality **ex post** po vykonaní služobného zároku na overenie primeranosti zásahu. Ako sme uviedli, nevidíme využiteľnosť úpravy postupu policajtov formou metodiky. Jednou z možností, ako upraviť takýto postup, je vytvorenie pomôcky, ktorá by pomohla policajtom aplikovať test proporcionality. Takáto **pomôcka** by však mala akceptovať nasledovné skutočnosti:

1. Policajti zväčša nemajú právnické vzdelanie.
2. Aplikovanie testu proporcionality je len časťou služobného zároku alebo služobnej činnosti.

Pri akceptovaní uvedených skutočností by pomôcka mohla byť spracovaná napr. formou tabuľky v procesore Microsoft Excel. Prílohou tabuľky by mohlo byť vysvetlenie k používaniu tabuľky a vysvetlenie právnych základov testu proporcionality spolu na cca 1 – 2 strany, a to bez vyžadovania právnického vzdelania.

Pri spracovávaní uvedenej pomôcky je však potrebné vziať do úvahy tiež skutočnosť, že konkrétna pomôcka by bola aplikovateľná len pri zásahu do konkrétnych základných práv. Z uvedeného dôvodu by bolo potrebné spracovať **niekoľko druhov pomôcok**, z ktorých každá by bola použiteľná len pri určitých druhoch zásahov. Viac pomôcok je potrebné spracovať z dôvodu, aby pomôcka a vysvetlenia k nej odrážali prax a okrem pomôcky nebola potrebná ďalšia metodika. Každá pomôcka by bola spracovaná len pre špecifickú oblasť a pre špecifické

zásahy. Išlo by napríklad o pomôcku pre policajtov služby poriadkovej polície pri zásahu do práva na súkromie (napr. nатаčanie na kameru) alebo pomôcka pri zásahu policajtov služby hraničnej a cudzineckej polície pri zásahu do práva na súkromný a rodinný život (napr. pomôcka pri vydávaní rozhodnutia o administratívnom vyhostení).

Záver

Zásah do ľudských práv je témou, ktorá sa v dnešnej dobe spomína vo viacerých súvislostiach. Policajný zbor ako bezpečnostný zbor je povinný vykonávať zásahy do ľudských práv v súlade s právom, predovšetkým s Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Zásahy do ľudských práv je potrebné vedieť obhájiť. Policajný zbor zasahuje do ľudských práv v mnohých prípadoch, obhájenie zásahov vyžaduje znalosť problematiky a zväčša aj právnické vzdelanie. Jedným z nástrojov, ktorým súdy posudzujú zásah do ľudských práv, je test proporcionality. Využitie predmetného nástroja vidíme ako riešenie zabezpečenia vykonávania zásahov do ľudských práv v súlade s Dohovorom o ľudských práv a základných slobôd. Na tento účel je potrebné vypracovať pomôcku, ktorá by bola použiteľná v praxi, avšak by nevyžadovala právnické vzdelanie.

Literatúra

BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A., 2004. *Teorie práva*. Praha: ASPI Publishing. ISBN 80-7357-030-0.

ONDŘEJEK, P., 2012. *Princip proporcionality a jeho role při interpretaci základních práv a svobod*. Praha: Leges. ISBN 978-80-87576-31.

SVÁK, J. a kol., 2008. *Ústavné právo SR*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. ISBN 978-80-8054-455-3.

Internetové zdroje:

Príloha k článku Macejková, I. Sloboda prejavu a súdna moc [online]. [cit. 2016. 10. 21.] Dostupné na: <https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/992164/PCS-6.pdf/e8fea4cd-6775-c85-9103-35ba89d89a8d>

Zákony:

Ústava Slovenskej republiky

Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore

Key words: test of proportionality, human rights, principle of proportionality, service activity, servis action

Summary

The article describes the fundamental rights and freedoms and the ways of their protection. It lists the national legislation protecting fundamental rights and freedoms as well as the European legislation by the European Court of Human Rights. It defines the legal instruments for detecting the proportionality of interference with human rights, namely the test of proportionality. The test of proportionality is a test used by national courts, constitutional courts, as well as international courts and the European Court of Human Rights. In police practice, however, the test of proportionality is not used. It describes the legislation of the test of proportionality in the case law of the Constitutional Court of the Slovak Republic and the Constitutional Court of the Czech Republic. It analyses the elements of the test of proportionality and its individual subtests. The article describes the methodology of the head of

the Constitutional Court of the Slovak Republic, which regulates the use of the proportionality test. The purpose of this analysis is to introduce the test of proportionality to the reader. In the article, the author tries to find arguments for and against the use of the test of proportionality in police practice and suggest what conditions should be met for a successful application of the test of proportionality and its use in the police practice.

*Mgr. Tomáš Škrinár
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Katedra policajných vied
Telefón: 09610 57458
e-mail: tomas.skrinar2@minv.sk*

Recenzenti:

doc. Ing. Pavol Augustín, PhD.; pplk. JUDr. Boris Löffler, PhD.

Nelegálna migrácia ako zdroj organizovaného zločinu a terorizmu

Anotácia: Cieľom odborného článku je poukázať na globálne hrozby prinášané hromadnou imigráciou, ktoré majú negatívny vplyv na obyvateľov členských štátov Európskej únie v podobe obáv v oblasti bezpečnostnej, sociálnej, kultúrnej a ekonomickej. Autor klasifikuje migráciu podľa základných charakteristík. V príspevku je riešená úloha jednotlivých členských štátov Európskej únie pri ochrane vonkajšej hranice schengenského priestoru, ako aj koordinačnej úlohe Európskej agentúry pre riadenie operačnej spolupráce na vonkajších hraniciach – Frontex. Článok sa taktiež v obmedzenom rozsahu zaoberá reakciou členských štátov Európskej únie vo forme opatrení spočívajúcich v riadení migračného toku. Zvláštnu pozornosť autor venuje spôsobom prevedenia teroristických útokov v Európskej únii od začiatku vypuknutia migračnej krízy a analyzuje reakciu spravodajských a bezpečnostných zložiek z hľadiska atribútov pripravenosti, dostatočného preverovania a vzájomnej výmeny informácií medzi jednotlivými bezpečnostnými a spravodajskými zložkami. Príspevok rieši legislatívnu oporu v aplikovateľnosti opatrení, predovšetkým z dohľadu dodržania zásady proporcionality. Posledná časť príspevku je venovaná inštitúciám a metódam monitorovania platieb zneužitelných na financovanie organizovaného zločinu, ako aj monitorovaniu aktivít a geolokácie prevádzáčov.

Kľúčové slová: migrácia, nelegálna migrácia, terorizmus, organizovaný zločin.

Premiestovanie sa človeka alebo cestovanie, a v súvislosti s tým uplatňované spoločenské a ekonomické vplyvy, sú dlhodobým javiskom pre prezentáciu verejnej mienky alebo vedeckého myslenia. Latinský pôvod pojmu migrácia evokuje, že činnosti skrývajúce sa za pojmom boli prítomnými faktormi už v antickom svete, ktorými sa nezaoberali len panovníci, generáli alebo filozofi, ale aj obyčajný ľud. Geograficky vyjadrený pohyb človeka bol teda už v tom období každodennou, spoločenskou, hospodárskou, právnou a vedeckou kategóriou¹. Putovanie človeka možno klasifikovať z rôznych uhlov pohľadu. Najdôležitejšími faktormi pri rozlišovaní druhov migrácie sú: štátna hranica, motív a cieľ, oprávnenie cestovania a dĺžka pobytu.

Vnútorňá alebo vonkajšia (vnútroštátna alebo medzinárodná) migrácia je jednou z najvýznamnejších členení migrácie. Odlíšujeme ich podľa splnenia podmienky prekročenia štátnej hranice. Súčasťou štátnej hranice je aj letový priestor nad pozemnou hranicou, ako aj podzemná, človekom dosiahnuteľná hĺbka. Základným kritériom pre definovanie zmeny polohy človeka je určenie smeru jeho pohybu. Z tohto hľadiska rozlišuje migráciu smerom von (emigráciu), alebo migráciu smerom dnu (imigráciu).²

Druh migrácie je možné určiť aj podľa počtu účastníkov, resp. podľa jeho rozšírenia na migráciu jednotlivca alebo skupinovú migráciu, resp. migráciu davu. Pri migrácii davu môžeme pozorovať vzťah medzi cieľmi jednotlivcov. V tomto prípade nejde iba o v priestore a čase vzniknuté ad hoc stretnutie, ale aj o skupinovú realizáciu takého cieľa, kde je migrácia vykonávaná od jej úplného začiatku so vzájomnou pozornosťou na ciele skupiny. Za pohybom skupiny môžu byť rodinné alebo priateľské vzťahy, ktoré môžu zohrať významnú úlohu pri začiatku migrácie, príchode do cieľa alebo počas integrácie.³ V prípade objavenia sa migrácie vo veľkých počtoch sa objavujú odlišné charakteristiky, ako u migrácií jednotlivcov alebo skupín. Hromadná medzinárodná migrácia môže súvisieť s prírodnými katastrofami, vnútornými politikami jednotlivých štátov (násilie v rámci štátu) alebo so zahraničnou politikou štátov (vojna, agresia, medzinárodná hrozba atď.).

¹ HALÁSZ, I., 2011. *Medzinárodná migrácia a verejná správa* (maď. A nemzetközi migráció és a közigazgatás).

² CSERESNYÉS, F., 2005. *Migrácia na prelome tisícročí* (maď. Migráció az ezredfordulón), s. 24.

³ MASSEY, Douglas S., GOLDRING, L., DURAND, J., *Procesy v medzinárodnej migrácii: analýza devätnástich mexických komunit*.

Hoci je migrácia hlavne pojmom priestorovým, má aj charakteristiku časovú. Migráciu môžeme rozlišovať aj podľa dĺžky obdobia putovania na migráciu dočasnú alebo trvalú. V tomto kontexte môžeme hovoriť o dočasnom vycestovaní alebo o trvalej migrácii.

Sloboda pohybu a s ňou súvisiaca možnosť zmeny pobytu sama o sebe ešte neznamená, že nositelia tohto práva môžu kdekoľvek slobodne žiť. Úprava medzinárodných ľudských práv vo vzťahu k právu na vstup a osídlenie uznáva široký rozsah vplyvu.⁴ V medzinárodnej migrácii poznáme v spojitosti so vstupom a zdržiavaním sa z hľadiska legality alebo kontrolovateľnosti rôzne z dvojice pojmov. Verejnosťou, ako aj odbornou literatúrou, sú najčastejšie používané pojmy legality – illegality. Je to iba vyjadrenie práva vstupu do, alebo zdržiavania sa v štáte, a nie to, že samotná migrácia by bola povoleným alebo zakázaným javom. Migrácia je legálna, ak je vykonaná výstupnou a vstupnou krajinou uznaným spôsobom s platným cestovným povolením vystaveným na meno migranta. Medzinárodná migrácia je ilegálna, ak príde k prekročeniu štátnej hranice bez vlastníctva takýchto dokladov, a v tomto prípade je irelevantné, či počas pokusu o prekročenie štátnej hranice došlo k vyhnutiu sa suchozemskému alebo vodnému hraničnému prechodu, alebo na hraničnom prechode, ale s použitím falošných alebo na iné meno vystavených dokladov, alebo ukrytím sa v motorovom vozidle. S nelegálnou migráciou sú spravidla spojené záujmy siete prevádzачov, prípadne lokálne ekonomické záujmy, ktoré môžu nepomáhať nepovolenému vstupu, nepovolenému pobytu alebo nepovolenému zamestnávaniu.⁵

Nelegálna migrácia v schengenskom priestore

Od vzniku schengenského priestoru priniesol vznik Frontexu, ako poverenej agentúry na hraničnú kontrolu Európskej únie, významné zmeny do kontroly vonkajších hraníc. Samotná existencia agentúry symbolizuje fakt, že kontrola vonkajších hraníc je vecou Európy a v tejto snahe nemôžu zostať členské štáty odkázané samy na seba. Nejde ani o vznik európskej pohraničnej stráže, ako to načrtli podaktorí hlboko uvažujúci Európania, respektíve Štokholmský program⁶. Kontrola hraníc zostáva aj naďalej v kompetencii členských štátov a ukazuje sa, že ide o otázku veľmi silno vnímanej suverenity, kde sa neočakáva v blízkej dobe progres. Hoci na nátlak Európskeho parlamentu sú skupiny host'ujúcich dôstojníkov nazývané od roku 2011 európskymi skupinami pohraničnej stráže, to ešte neznamená Európsku pohraničnú stráž, hoci je to jedným z prvých krokov týmto smerom.

Existencia a fungovanie Frontexu napomáha v prípade mnohých závažných otázok tomu, aby sa požiadavky Schengenu rovnomerne uplatňovali na vonkajších hraniciach a na základe filozofie rozloženia síl napomáhal členským štátom nachádzajúcim sa na vonkajších úsekoch s väčším migračným tlakom. V znení týchto požiadaviek vypracoval Frontex spoločnú edukačnú tematiku; v rámci svojej práce analyzuje a vyhodnocuje, tiež koordinuje spoluprácu na vonkajších hraniciach. V tomto zmysle napomáhajú práci "domácich" policajných a pohraničných zložiek aj policajti a pohraničná stráž iných členských štátov, ktorí ku výkonu dostali vymedzené právomoci. Aj napriek tomu, že agentúra nie vždy nájde zhodné riešenie vyhovujúce všetkým stranám uprostred mnohých požiadaviek členských štátov, a ako obdobné európske inštitúcie je tak trochu ťažkopádna a byrokratická, bezpochyby vniesla nové dimenzie do fungovania schengenského priestoru a napomáha lepšie sledovať riziká a nejasné body – faktory vynárajúce sa na vonkajších hraniciach, a významne sa podieľa aj na ich ošetrovaní.⁷

⁴ WELLER, M., 2000. *Ľudské práva a európska integrácia* (maď. Emberi jogok és európai integráció), s. 108.

⁵ HAUTZINGER, Z., HEGEDŰS, J, KLENNER, Z., 2014. *Teória migrácie* (maď. A migráció elmélete), s. 17.

⁶ Štokholmský Program – Otvorená a bezpečná Európa, ktorá slúži občanom a chráni ich (2010/C 115/01).

⁷ VASS, G., 2012. *Miesto a úlohy služby hraničnej polície v schengenskom priestore* (maď. A határrendészeti helye, szerepe a schengeni térségben).

Bezpečnostné výzvy

Zrušenie hraničných kontrol na vnútorných hraniciach štátov schengenského priestoru predstavuje pre bezpečnostné zložky obrovskú výzvu. Absencia kontrol môže spôsobovať taký bezpečnostný deficit, na ktorý je nutné nájsť adekvátne odpovede. Otvorenosť vnútorných hraníc totiž okrem toho, že poskytuje „viac Európy“, slobodu pohybu, regionálnu spoluprácu, udržanie kontaktu medzi príslušníkmi národností žijúcich v rôznych štátoch, intenzívne vystavuje zraniteľnosti vnútornú bezpečnosť jednotlivých členských štátov.

Od bezpečnostných zložiek je vyžadovaný taký efektívny výkon filtračnej činnosti, ktorý garantuje slobodu cestovania pre dobromyseľných ľudí a zároveň pomáha predchádzať spáchaniu a odhaľovať trestné skutky tak, aby cestujúci, ktorých je našťastie väčšina, boli vystavení podľa možnosti minimálnemu množstvu prekážok.

Myšlienka integrovanej hraničnej kontroly bola prijatá Radou Európy⁸ v roku 2006. Na základe týchto záverov sa stalo jednoznačným, že ochrana schengenského priestoru je úloha vyžadujúca spoluprácu viacerých bezpečnostných zložiek, resp. viacerých služieb aj v rámci policajných zborov. Integrovaná hraničná kontrola musí zodpovedne zaobchádzať s nepravideľnou alebo ilegálnou migráciou do schengenského priestoru, ale zároveň musí odfiltrovať ostatné druhy protiprávneho konania a musí garantovať bezpečnosť celého schengenského priestoru. Na dosiahnutie vyššie uvedeného už nie je postačujúce začať previerky a hraničné kontroly iba na vonkajších hraniciach. Migrační a operatívni styční dôstojníci, ako aj odborníci na analýzu cestovných dokladov pôsobiaci v štátoch pôvodu a v tranzitných štátoch, musia vytvoriť takú spoluprácu s úradmi dotknutých štátov, resp. musia vyhotoviť situačnú analýzu, ktorá umožní redukciu počtu tých osôb, ktoré sa objavia so zdanlivo legítimnými titulmi na vonkajších hraniciach a ktorých úmysel je jednoznačne protiprávny. Informácie získané z krajín pôvodu a tranzitných krajín musia pomôcť výkonu úkonov na vonkajších hraniciach. Štáty schengenského priestoru dokážu prijať efektívne opatrenia iba v úzkej spolupráci s týmito krajinami.⁹

Európska pohraničná a pobrežná stráž spolu s inými príslušnými agentúrami EÚ zohrávajú významnú úlohu v ďalšom rozmere reakcie na výzvy, ktorým čelia niektoré členské štáty, a to pri vytváraní tzv. hotspotov a vysielaní tzv. podporných tímov pre riadenie migrácie. Tieto tímy spájajú Európsky podporný úrad pre azyl¹⁰, Europol a Frontex – v spolupráci s vnútroštátnymi orgánmi a inými agentúrami – s cieľom identifikovať, preverovať a registrovať migrantov pri vstupe do EÚ a organizovať návrat tých, ktorí nemajú právo na pobyt. Námorné operácie, ako aj priama podpora členských štátov v hotspotoch, sú konkrétnou európskou odpoveďou na situáciu, ktorá predstavuje humanitárnu krízu aj problém v oblasti riadenia hraníc.¹¹

Prevádzachtvo ako druh organizovaného zločinu

Na základe analýz Európskej pohraničnej a pobrežnej stráže využíva výrazná väčšina imigrantov služby sietí prevádzáčov za účelom ilegálneho vstupu do EÚ. Vďaka hraničným kontrolám a monitorovacím opatreniam sa zaznamenal výrazný pokles počtu ilegálnych

⁸ Závery Rady zo 4. a 5. decembra 2006 o integrovanom riadení hraníc (prijaté Radou spravodlivosti a vnútorných vecí v Bruseli).

⁹ VASS, G., 2012. *Miesto a úlohy služby hraničnej polície v schengenskom priestore* (maď. A határrendészet helye, szerepe a schengeni térségben).

¹⁰ EASO – European Asylum Support Office. Dostupné online: <https://www.easo.europa.eu/>

¹¹ Informačné listy o Európskej únii, 2018, s. 3. Dostupné online: http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/sk/FTU_4.2.4.pdf

prekročení schengenskej hranice z 1 822 177 v roku 2015 na 511 371 v roku 2016. Najviac nelegálnych imigrantov do Európy prichádzalo po tzv. „východo-stredozemnej trase“ v počte 182 277 a „centrálnej stredozemnej trase“ v počte 181 459. Prehľad počtu ilegálnych prechodov do Európy v roku 2016 s krajinou pôvodu uvádzame na obrázku 1.

Dlhodobo najpočetnejšou štátnou príslušnosťou, ktorá sa podieľa na nelegálnej migrácii na území SR, sú príslušníci ukrajinskej národnosti. V prvom polroku 2016 bolo na Slovensku evidovaných 469 osôb, čo je nárast o 125 osôb oproti 1. polroku 2015. V prípade Ukrajincov však mnohokrát ide o tzv. overstayerov, t. j. cudzincov, ktorí vstúpili legálne na územie Schengenu, avšak ich pobyt sa stal nelegálnym z dôvodu porušenia pobytových podmienok – najčastejšie nedodržaním lehoty uvedenej vo vízach, v povoleniach na pobyt, v bezvízových dohodách a pod.

Obrázok 1 Štatistika ilegálnych prekročení hraníc

Routes	2012	2013	2014	2015	2016	Share of 2016 total	% change on previous year
Eastern Mediterranean route	37 224	24 799	50 834	885 386	182 277	36	-79
Sea	4 370	11 831	44 057	873 179	174 605	96	-80
Syria	906	5 361	27 025	489 011	81 570	47	-83
Afghanistan	1 593	4 080	11 582	212 286	41 775	24	-80
Iraq	47	57	382	90 130	26 573	15	-71
Other	1 824	2 333	5 068	81 752	24 687	14.1	-70
Land	32 854	12 968	6 777	12 207	7 672	4.2	-37
Syria	6 216	7 366	4 648	7 329	3 015	39	-59
Iraq	987	372	483	2 591	1 405	18	-46
Afghanistan	7 973	2 049	893	1 349	1 345	18	0
Other	17 678	3 181	753	938	1 907	24.9	103
Central Mediterranean route	15 151	45 298	170 664	153 946	181 459	35	18
Nigeria	449	2 824	8 233	21 914	37 554	21	71
Eritrea	1 889	10 398	33 559	38 791	20 721	11	-47
Guinea	28	331	1 360	2 716	13 550	7.5	399
Other	12 785	31 745	127 512	90 525	109 634	60.4	21
Western Balkan route	6 391	19 951	43 357	764 038	130 261	25.5	-83.0
Not specified	39	38	153	556 258	102 430	79	-82
Afghanistan	1 665	2 174	8 342	53 237	10 620	8	-80
Pakistan	861	3 072	368	17 057	5 583	4.3	-67
Other	3 826	14 667	34 494	137 486	11 628	9	-92
Western Mediterranean route	6 397	6 838	7 243	7 004	10 231	2.0	46
Guinea	261	142	715	1 946	2 184	21	12
Algeria	2 015	1 436	752	1 193	1 760	17	48
Côte d'Ivoire	101	46	338	609	1 646	16.1	170
Other	4 020	5 214	5 438	3 256	4 641	45.4	43
Circular route from Albania to Greece	5 502	8 728	8 841	8 932	5 121	1.0	-43
Albania	5 398	8 592	8 757	8 874	4 996	98	-44
Afghanistan	0	20	0	0	45	1	n.a.
Syria	0	0	0	0	25	0	n.a.
Other	104	116	84	58	55	1	-5
Eastern borders route	1 597	1 316	1 275	1 927	1 349	0.3	-30
Vietnam	158	149	257	461	399	30	-13
Afghanistan	200	149	209	491	161	12	-67
Ukraine	92	130	126	102	138	10.2	35
Other	1 147	888	683	873	651	48	-25
Western African route	174	283	276	874	671	0	-23
Côte d'Ivoire	0	5	16	136	194	29	43
Guinea	2	12	50	365	174	26	-52
Morocco	104	104	52	42	94	14	124
Other	68	162	158	331	209	31	-37
Black Sea route	1	148	433	68	1	0	-99
Belarus	0	0	0	0	1	n.a.	n.a.
Afghanistan	0	62	261	5	0	0	n.a.
Syria	0	80	14	42	0	0	n.a.
Other	1	6	158	21	0	0.0	n.a.
Other	0	4	10	2	1	0	-50
Russian Federation	0	0	4	2	1	100	-50.0
Serbia	0	0	1	0	0	0	n.a.
Egypt	0	2	0	0	0	0	n.a.
Other	0	2	5	0	0	0	n.a.
Total	72 437	107 365	282 933	1 822 177	511 371	100	-72

zdroj: FRONTEX – Analýza rizík pre rok 2017

Agentúra Frontex vykonáva hliadkové akcie na vonkajšej schengenskej hranici pod názvom Európska sieť hliadok (European Patrols Network – EPN). Medzi najznámejšie doposiaľ vykonané akcie patria: Poseidon, Triton, Hera, Indalao a Minerva.

K úsiliu EÚ zastaviť nezákonné obchodovanie a ilegálnu migráciu efektívne prispieva aj NATO prostredníctvom prostriedkov vojenského spravodajstva, dohľadu a prieskumu v Egejskom mori. Námorné sily NATO sa nasadzujú v Egejskom mori za účelom prispenia kľúčovými informáciami v reálnom čase na boj proti pašovaniu migrantov a prelomenie obchodného modelu organizovaných pašeráckych skupín. Misie zahŕňajú činnosti včasného varovania, dozoru a zdieľania operatívnych informácií jednak s agentúrou Frontex, ako aj s gréckymi a tureckými pobrežnými strážami.¹²

Počas operácií Frontexu bolo zadržaných 1265 osôb podozrivých z prevádzachstva. Prevádzachstvo prebehlo vo výnosnosti obchodovanie so zbraňami a drogami a stalo sa najvýnosnejším druhom organizovaného zločinu.

Nadnárodný organizovaný zločin

Nadnárodný organizovaný zločin je definovaný v článku 3 odseku 2 Dohovoru OSN proti nadnárodnému organizovanému zločinu (UNTOC):

Pre účely odseku 1 tohto článku trestný čin má nadnárodnú povahu, ak:

- a) je spáchaný vo viac ako jednom štáte,
- b) je spáchaný v jednom štáte, ale podstatná časť prípravy, plánovania, koordinácie alebo riadenia sa vykonáva v inom štáte,
- c) je spáchaný v jednom štáte, ale je doň zapojená organizovaná zločinecká skupina, ktorá pácha trestnú činnosť vo viac než jednom štáte, alebo
- d) je spáchaný v jednom štáte, ale má výrazné dopady v inom štáte.¹³

Pojem „nadnárodný organizovaný zločin“ je pritom nezameniteľný so zločinom medzinárodným, kde medzinárodný zločin sa vzťahuje len na protizákonnú činnosť stíhanú podľa medzinárodného trestného práva, pričom nadnárodný organizovaný zločin sa vzťahuje na bežnú trestnú činnosť stíhanú podľa národného práva a páchanú vo viac než jednom štáte, alebo ktorá napĺňa jeden zo znakov uvedených v článku 3 ods. 2 Dohovoru UNTOC.

Súčasná masová migračná vlna nie je jediným negatívnym fenoménom, ktorý v tejto súvislosti predstavuje problém a bezpečnostnú hrozbu pre Európsku úniu. Anonymita poskytovaná množstvom migrantov prichádzajúcich do Európy poskytuje priestor pre teroristické a iné zločinecké skupiny, a motivuje ich k páchaniu ďalších druhov závažnej trestnej činnosti.

Organizovaný zločin a terorizmus sa vyznačujú podobnými znakmi, napríklad obidva javy majú čoraz viac formu nadnárodného organizovaného zločinu a využívajú sieť vytvorenú medzi zločineckými skupinami v rôznych krajinách. Zvyšuje sa aj prepojenie medzi organizovanými zločineckými skupinami a teroristickými skupinami, a to napríklad pri pašovaní migrantov do Európskej únie, alebo pri dodávkach zbraní organizovanými zločineckými skupinami teroristickým skupinám.

¹² Monitoring, reconnaissance and surveillance – Frontex cooperation with NATO in the Aegean. Dostupné online: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/securing-eu-borders/fact-sheets/docs/20161006/eu_operations_in_the_mediterranean_sea_de.pdf

¹³ United Nations Convention against Transnational Organized Crime. Dostupné online: https://www.unodc.org/documents/middleeastandnorthafrica/organisedcrime/UNITED_NATIONS_CONVENTION_AGAINST_TRANSNATIONAL_ORGANIZED_CRIME_AND_THE_PROTOCOLS_THEREO.pdf

Teroristické útoky spáchané v poslednom období

Najväčšie znepokojenie medzi občanmi Európskej únie vyvoláva zvýšený počet teroristických útokov spáchaných v období posledných troch rokov. Tieto útoky vyvolávajú v občanoch EÚ pocit strachu, ktorý doposiaľ nezažívali. Páchané sú jednak strelnými zbraňami, ako aj nástražnými výbušnými systémami a v poslednom období aj motorovými vozidlami. Väčšina z nich bola vykonaná jednotlivcami, alebo plánovaná a realizovaná menšími teroristickými skupinami, tzv. „spiacimi bunkami“. Základné údaje k najzávažnejším útokom spáchaným v sledovanom období sú uvedené tabuľke 1.

TABUĽKA 1: PREHĽAD NAJZÁVAŽNEJŠÍCH TERORISTICKÝCH ÚTOKOV V OBDOBÍ ROKOV 2015 – 2017

Dátum	Udalosť
7. 1. 2015	Bratia Chérif a Saïd Kouachi (francúzski občania vo veku 32 a 34 rokov) zastrelili 11 ľudí v Parížskych kanceláriách francúzskeho satirického časopisu Charlie Hebdo. Počas úteku z miesta činu zavraždili aj dvanásť osobu, 42-ročného policajta.
8. 1. 2015	Mestský policajt bol zabitý v prestrelke v Montrouge, južne od Paríža.
9. 1. 2015	Strelec z Montrouge, Amedy Coulibaly, bol identifikovaný ako známy Chérifa Kouachiho. Bratia Kouachiovci boli zastrelení počas pokusu o útek z tlačiarne v Dammartin-en-Goële (mesto ležiace 40 km severo-západne od Paríža), kde sa skrývali. V tom istom čase vykonali bezpečnostné zložky raziu v židovskom supermarkete vo Vincennes. Amédi Coulibaly, 32-ročný občan Francúzska, zadržoval niekoľkých rukojemníkov v supermarkete a bol počas policajnej akcie zastrelený. Zavraždil štyroch rukojemníkov.
11. 1. 2015	Viac ako 4 milióny ľudí sa zúčastnilo demonštrácií v celom Francúzsku na počesť obetí Charlie Hebdo, avšak pochody solidarity boli organizované aj v iných mestách po celom svete.
14. 1. 2015	Jemenská vetva al-Qaeda sa prihlásila k útokom na Charlie Hebdo.
26. 1. 2015	Yassin Salhi, neskôr identifikovaný ako zástupca ultra-konzervatívneho salafistického hnutia radikálnej vetvy sunitského islamu, popraval a odťal hlavu svojmu šéfovi Hervé Cornarovi v priemyselnej oblasti v Saint-Quentin-Fallavier, neďaleko Lyonu.
13. 11. 2015	Časovo synchronizovaná strelba a samovražedné bombové útoky v Paríži. Tri samovražedné bombové útoky v bezprostrednom okolí národného športového štadióna Stade de France počas medzinárodného futbalového zápasu zabili troch útočníkov a jedného okoloidúceho. Následná strelba sa udiala v baroch a diskotéke Bataclan v centre Paríža. Celkovo bolo zabitých 129 ľudí a 352 bolo zranených.
14. 11. 2015	Islamský štát sa prihlásil k zodpovednosti za zorganizovanie a spáchanie parížskych útokov počas predchádzajúcej noci.
18. 11. 2015	Belgický džihádista Abdelhamid Abaaoud, podozrivý z organizovania útoku z 13. novembra, bol zabitý počas policajného zásahu v byte v oblasti Saint-Denis severne od Paríža, kde sa skrýval.
22. 12. 2015	Yassin Salhi spáchal samovraždu vo svojej väzenskej cele v Fleury-Mérogis.
15. 3. 2016	Policajná operácia v južnom Bruselskom okrese Forest skončila zastrelením Mohameda Belkaida, do tej doby neznámej osoby pre

	protiteroristické agentúry, a útekom dvoch mužov, vrátane Salaha Abdeslama.
18. 3. 2016	Salah Abdeslam bol zatknutý v Bruselskej štvrti Molenbeek. Najhľadanejší muž v Európe sa skrýval v budove vo vzdialenosti iba niekoľko stoviek metrov od domu svojich rodičov.
22. 3. 2016	Na Bruselskom letisku Zevendeem a bruselskej stanici metra Maalbeek boli spáchané dva koordinované smrteľné útoky.
17. 5. 2017	22 ľudí bolo usmrtených a 59 zranených počas samovražedného bombového útoku na koncerte Ariany Grande v anglickom Manchestri.
3. 6. 2017	Počas útoku dodávkou na moste London Bridge a následnom útoku chladnou zbraňou usmrtili traja útočníci 8 osôb a 48 zranili, vrátane štyroch neozbrojených policajných dôstojníkov, ktorí sa pokúšali útočníkov zastaviť. Útočníci, ktorí mali oblečené vesty s falošnou výbušninou, boli políciou neskôr zastrelení.
14. 7. 2016	Teroristický útok bol spáchaný na anglickej promenáde na pobreží francúzskej riviéry v Nice, kde cca 30 000 ľudí oslavovalo výročie dobytia Bastily. Radikalizovaný tuniský francúz Mohamed Lahouaiej-Bouhlel 19 tonovým kamiónom usmrtil 86 ľudí, z toho 10 detí a 434 ľudí zranil. Policajtom sa podarilo útočníka zastreliť až po 5 minútach od začiatku útoku.
17. 8. 2017	Vodič vanu Moussa Oukabir (18 rokov) nasmerovaním dodávky do davu ľudí v Las Ramblas rampage v Barcelone usmrtil počas teroristického útoku 14 a zranil 130 ľudí. Útok spáchala španielsko-marocká teroristická bunka, kde okrem vodiča bol do útoku zapojený aj jeho brat Driss Oukabir.

Belgické tajné služby – Generálna spravodajská a bezpečnostná služba SGR (Général du Renseignement et de la Sécurité) a Belgická štátna bezpečnostná služba boli mnohými bezpečnostnými expertmi kritizované za nedostatočné vyhodnotenie spravodajských informácií, ktoré mali tieto agentúry k dispozícii. Nedostatočné zdieľanie informácií medzi spravodajskými službami členských štátov EÚ vyústilo do útoku na Brusel 22. marca 2016.

Turecký prezident Recep Tayyip Erdogan uviedol, že turecké bezpečnostné zložky varovali svoje belgické protistrany, že jeden z podozrivých útočníkov Ibrahim el Bakraoui je nebezpečný terorista. Francúzske spravodajské služby DGSI (Direction générale de la Sécurité intérieure) a DGSE (Direction Générale de la Sécurité Extérieure) majú spoločnú dlhodobú históriu absencie spolupráce. Vysoký predstaviteľ jednej zo spravodajských služieb poskytol informáciu, že sa situácia zlepšila, hoci pripustil ešte existujúce problémy na politickej úrovni.¹⁴

Ako príklad je možné uviesť problematickú spoluprácu belgických agentúr pre vynútenie práva v prípade Salaha Abdeslama, jediného teroristu, ktorý prežil koordinovaný teroristický útok 13. novembra 2015 v Paríži. Polícia v Malines neoznámila vecne príslušným zložkám miesto jeho pobytu napriek tomu, že ho poznala. Podľa policajnej správy poznal dôstojník v Malines adresu 79 rue des Quatre Vents v Molenbeeku a mal ju oznámiť protiteroristickej jednotke federálnej justičnej polícii v Bruseli, čo nespravil. Informácia zostala zaseknutá tri mesiace na policajnej stanici v Malines.¹⁵

¹⁴ REUTERS, The world's spies agree Belgian intelligence is broken. [online]. [cit. 24. 3. 2016]. Dostupné na: <http://blogs.reuters.com/great-debate/2016/03/24/how-the-worlds-intelligence-services-rate-each-other/>

¹⁵ LA DERNIERE HEURE (DH), Un policier avait l'adresse de Salah Abdeslam à Molenbeek depuis le 7 décembre [online]. [cit. 25. 3. 2016]. Dostupné na: <http://www.dhnet.be/actu/belgique/un-policier-avait-l-adresse-de-salah-abdeslam-a-molenbeek-depuis-le-7-decembre-56f4542e35702a22d5b3124c>,

Je potrebné si uvedomiť, že v súvislosti s týmto novým typom útokov je únia vystavená novým výzvam. Pri monitorovaní buniek je potrebné nájsť odpoveď na otázku, či bol útok plánovaný a pripravovaný mimo územia EÚ alebo v EÚ. Základným atribútom pre možnosť vykonania teroristického útoku je získanie finančných prostriedkov. Z uvedeného dôvodu je potrebné zintenzívniť spoluprácu medzi bankami, finančným a colným riaditeľstvom a Europolom v zahraničí. Kľúčovú úlohu zohráva jednotka Europolu zaoberajúca sa vyšetrovaním legalizácie príjmu z trestnej činnosti – AP Sustrans („Suspicious Money transfers“), a to predovšetkým vykonávaním finančných kriminálnych analýz. Zaistenie príjmu pochádzajúceho z trestnej činnosti je vykonávané Úradom kriminálnych aktív – Europol Criminal Assets Bureau („Asset Recovery“). Centrálnym európskym uzlom pre zber, analýzu a zdieľanie informácií charakteru finančného spravodajstva je FIU.net – Finančná spravodajská jednotka, ktorá koordinuje činnosti Finančných spravodajských jednotiek jednotlivých členských štátov Európskej únie.

Vzhľadom na skutočnosť, že organizované a zločinecké skupiny využívajú čoraz sofistikovanejšie metódy legalizácie príjmu z trestnej činnosti, sa organizáciám na vymáhanie práva v Európskej únii v období medzi rokmi 2010 a 2014 podarilo zaistiť iba 2,2 % zisku pochádzajúceho z trestnej činnosti. Z tohto dôvodu čelí Európska únia výzve zvýšenia úspešnosti konfiškácie majetku pochádzajúceho z trestnej činnosti.

Zvýšenie výskytu vážnych teroristických hrozieb a spáchaných útokov s množstvom obetí na životoch prispelo k vytvoreniu Programu sledovania financovania terorizmu – TFTP („Terrorist Finance Tracking Program“). Úlohou tejto dohody uzavretej medzi Európskou úniou a Spojenými štátmi americkými je vytvoriť právny rámec na zabezpečenie vzájomnej výmeny finančných informácií za účelom poskytnutia efektívneho nástroja európskym a americkým orgánom činným v trestnom konaní v boji proti terorizmu.¹⁶ TFTP zahŕňa požiadavky týkajúce sa údajov určitých platieb, ktoré sú uchovávané Svetovou medzibankovou finančnou telekomunikačnou spoločnosťou – SWIFT („Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication“). TFTP umožňuje vyšetrovanie na limitovanom množstve záznamov poskytnutým SWIFT za účelom identifikácie, sledovania a stíhania teroristov a ich sietí. Transakcie poskytované SWIFT avšak nezahŕňajú nasledovné údaje:

- údaje o kreditných kartách,
- údaje o debetných kartách,
- Western Union a iné spoločnosti poskytujúce peňažné služby,
- platby online,
- prevody bez SWIFTu,
- prevody SEPA

Napriek vyššie uvedeným obmedzeniam predstavuje počet SWIFT správ denne hodnotu 22,5 milióna. Členské štáty EÚ sú oprávnené zasielať požiadavky na Europol v zmysle článku 10 TFTP prostredníctvom informačného systému SIENA. V prípade požiadavky týkajúcej sa trestného činu terorizmu je túto informáciu nevyhnutné uviesť v kolónke „Crime area“. Žiadateľ je povinný uviesť aj jeden zo štyroch manipulačných kódov, ktorými sa určuje, akým spôsobom je dovolené s informáciami uvedenými v žiadosti nakladať.¹⁷

¹⁶Terrorist Finance Tracking Program, dostupne online, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/crisis-and-terrorism/tftp_en

¹⁷ The EU-US – TFTP Agreement, Europol. Dostupné online: <https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/tftpqa.pdf>

Monitorovanie príchodov utečencov a migrantov do Európy

Na migračných trasách predstavujú sociálne médiá, komunikačné aplikácie a pripájacie body na Internet online infraštruktúru rovnakého významu, ako napr. cesty a železnice umožňujúce presun imigrantov. Predpokladá sa, že organizácia Islamský štát presunula viac ako 4 000 svojich členov v utajení, využívajúc imigračnú vlnu.¹⁸

Na zaistenie bezpečnostnej situácie v Európskej únii je nevyhnutná koordinovaná a sofistikovaná činnosť organizácií na vymáhanie práva. Je potrebné držať krok s radikalizovanými islamistami pri ich komunikácii a monitorovať ich komunikáciu na internete jednak prostredníctvom voľne dostupných systémov, ako aj profesionálnych systémov, ktoré sú vyvíjané medzinárodnými spoločnosťami, ktoré sa špecializujú na bezpečnosť a spravodajsko-monitorovaciu činnosť na internete.

Počas svojej cesty sa väčšina migrantov riadi nasledovnými postupmi:

1. Nájdenie prevádzča prostredníctvom:
 - a. sociálnych médií,
 - b. priateľov,
 - c. telefónnych hovorov/sms správ.
2. Príprava na imigráciu/prevoz:
 - a. platba prevádzčovi,
 - b. doprava k pláži,
 - c. nalodenie sa na čln/lod'.
3. Prekonanie tranzitných krajín:
 - a. nájdenie ďalšieho prevádzča,
 - b. pokračovanie v ceste.
4. Udomácnenie sa v cieľovej krajine:
 - a. usídlenie sa v kempoch alebo v susedstve iných migrantov.

Členovia organizovaných a zločineckých skupín nevystupujú počas svojho pôsobenia na sociálnych sieťach pod svojimi pravými identitami, ale si vytvárajú a spravujú falošné, pomocou ktorých sa snažia predchádzať odhaleniu svojich aktivít. Odhaľovanie podvodných identít v sociálnych sieťach je dlhodobý proces. Monitorovanie pohybu a komunikácie migrantov sa v princípe realizuje na troch hlavných úrovniach:

- a) Mechanizmus identifikácie podvodných identít v sieti – sledovanie správania sa.
- b) Bunkové (2G – 4G) a satelitné monitorovanie suchozemských a námorných hraníc.
- c) Identifikácia a vyhľadanie pašerákov.

Identifikácia a sledovanie prevádzčov a legislatívne normy chrániace dotknuté osoby pred nezákonným prístupom k získaným údajom

Vysoká organizovanosť a technické vybavenie skupín prevádzčov, ktorou sa snažia zakryť páchanie trestnej činnosti a zamedziť odhalenie ich komunikácie a geolokácie, predstavuje výzvu pre agentúry presadzujúce právo. Dôležitou metódou získavania operatívnych informácií o prevádzčoch je ich preventívne sledovanie. Táto metóda je bezpečnostnými a spravodajskými agentúrami používaná v medzinárodnom meradle.

V súvislosti s opatreniami agentúr na presadzovanie práva zameranými na získavanie údajov o elektronickej komunikácii podozrivých osôb boli do právnych poriadkov niektorých

¹⁸ Express UK, November 18, 2015. Dostupné online: <http://www.express.co.uk/news/world/555434/Islamic-State-ISIS-Smuggler-THOUSANDS-Extremists-into-Europe-Refugees>

štátov doplnené ustanovenia, ktoré ukladajú povinnosť telekomunikačným operátorom uchovávať prevádzkové údaje o skutočnej telekomunikačnej činnosti (tzv. data retention).

Náležitú pozornosť pri vykonávaní sledovania a následných procesných úkonoch je potrebné venovať ľudským právam sledovaných a zadržaných osôb. Počas súdneho procesu môžu podozriví namietat' porušenie ich práv.¹⁹

V rámci Európskej únie bola táto povinnosť telekomunikačným operátorom uložená Smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2006/24/ES o uchovávaní údajov vytvorených alebo spracovaných v súvislosti s poskytovaním verejne dostupných elektronických komunikačných služieb alebo verejných komunikačných sietí.²⁰

Rozhodnutím Súdneho dvora Európskej únie zo dňa 8. 4. 2014 bola táto smernica vyhlásená za neplatnú. Súdny dvor v prvom rade konštatuje, že: „uchovávané údaje umožňujú najmä zistiť, s kým a akým spôsobom účastník alebo registrovaný užívateľ komunikoval, určiť čas komunikácie, ako aj miesto jej uskutočnenia a poznať frekvenciu komunikácií účastníka alebo registrovaného užívateľa s určitými osobami počas daného obdobia. Tieto údaje ako celok tak môžu poskytovať veľmi presné informácie o súkromnom živote osôb, ktorých údaje sa uchovávajú, ako napríklad o ich každodenných zvykoch, mieste trvalého alebo prechodného pobytu, každodenných alebo iných presunoch, vykonávaných činnostiach, sociálnych vzťahoch a sociálnom prostredí, v ktorom sa pohybujú.“²¹ Súdny dvor sa domnieva, že uložením povinnosti uchovávať tieto údaje a umožnením prístupu príslušným vnútroštátnym orgánom k nim, smernica mimoriadne závažným spôsobom zasahuje do základných práv na rešpektovanie súkromného života a ochranu osobných údajov. Navyše skutočnosť, že uchovávanie a následné použitie týchto údajov sa uskutočňuje bez informovania účastníka alebo registrovaného užívateľa, môže v mysli dotknutých osôb viesť k presvedčeniu, že ich súkromný život je predmetom nepretržitého sledovania. Súdny dvor konštatuje, že uchovávanie údajov stanovené smernicou nemôže viesť k ohrozeniu podstaty základných práv na rešpektovanie súkromného života a ochranu osobných údajov. Smernica totiž neumožňuje oboznámiť sa s obsahom elektronickej komunikácie ako takej a upravuje, že poskytovatelia služieb alebo sietí musia dodržiavať určité zásady ochrany a bezpečnosti údajov. Navyše uchovávanie údajov s ohľadom na ich prípadné postúpenie príslušným vnútroštátnym orgánom skutočne zodpovedá cieľu všeobecného záujmu, t. j. boju proti závažnej trestnej činnosti, a v konečnom dôsledku zabezpečeniu verejnej bezpečnosti. Súdny dvor sa však domnieva, že prijatím smernice o uchovávaní údajov normotvorca Únie prekročil medze, ktoré vyžaduje dodržiavanie zásady proporcionality. Výhrady Súdneho dvora sa týkali hlavne absencie akéhokoľvek rozlíšenia, obmedzenia alebo výnimky v závislosti od cieľa boja proti závažným trestným činom. Ďalej Súdny dvor upozornil na to, že smernica neupravuje žiadne objektívne kritérium, ktoré by umožňovalo zabezpečiť prístup príslušných vnútroštátnych orgánov k údajom a použitie týchto údajov len na účely predchádzania, odhaľovania a trestného stíhania porušení, ktoré možno vzhľadom na rozsah a závažnosť zásahu do predmetných základných práv považovať za dostatočne závažné na odôvodnenie takéhoto zásahu. Po tretie smernica ukladala povinnosť uchovávať údaje najmenej šesť mesiacov bez akéhokoľvek rozlíšenia medzi jednotlivými kategóriami údajov v závislosti od dotknutých osôb, alebo ich prípadnej užitočnosti vo vzťahu k sledovanému cieľu. Súdny dvor navyše konštatoval, že smernica

¹⁹ STONE, R., 2006. *Police Powers and Human Rights in the context of Terrorism. In Managerial Law. Vol. 48, No. 4, p. 388.*

²⁰ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2006/24/ES z 15. 3. 2006 o uchovávaní údajov vytvorených alebo spracovaných v súvislosti s poskytovaním verejne dostupných elektronických komunikačných služieb alebo verejných komunikačných sietí a o zmene a doplnení smernice 2002/58/ES, s. 54 – 63.

²¹ Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie v spojených veciach C-293/12 a C-594/12 Digital Rights Ireland a Seitlinger a i., Tlačové komuniké č. 54/14, Luxemburg, 8. apríla 2014, <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2014-04/cp140054sk.pdf>

neupravuje dostatočné záruky, ktoré by umožňovali zabezpečiť efektívnu ochranu údajov proti nebezpečenstvu ich zneužitia, ako aj proti akémukoľvek nezákonnému prístupu k týmto údajom a ich neoprávnenému použitiu. Súdny dvor napokon kritizoval skutočnosť, že smernica neukladala povinnosť uchovávať údaje na území Únie.²²

Uplatňovanie práv cudzincov realizujú kompetentné štátne orgány na základe medzinárodných a európskych princípov. Vo svojej podstate určujú využitie prostriedkov, metód a informačných systémov. Medzi päť základných princípov zaradíme princíp legality, záruku ľudských práv, vzájomné uznávanie, pacta sunt servanda a princíp proporcionality. Vedecké rozpoznanie, diskusia a uplatniteľnosť systému cudzineckého práva je nepostrádateľná bez medzinárodnej spolupráce v oblasti výskumu.²³

Používanie odpočúvania sa dostáva do stretu s právami zaručenými ústavou nielen v článku 7 a článku 13 Listiny základných práv a slobôd, ale aj napríklad s článkom 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach, ktoré priznáva pod názvom *Právo* na rešpektovanie súkromného a rodinného života. Na jednej strane sa tu stretáva ochrana súkromia jednotlivca, na druhej strane záujem štátu na odhaľovaní závažných foriem trestnej činnosti. Preto je dôležitá *zásada proporcionality*, ktorá je základným regulátorom zásahov štátu do práv na súkromie.²⁴

Spracúvanie osobných údajov v rámci činností, ktoré sú mimo pôsobnosti práva Spoločenstva, ako sú napríklad činnosti v oblasti justičnej spolupráce v trestných veciach a v oblasti policajnej spolupráce, upravuje Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/680 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov príslušnými orgánmi na účely predchádzania trestným činom, ich vyšetovania, odhaľovania alebo stíhania alebo na účely výkonu trestných sankcií.²⁵ Smernica bola do právneho poriadku Slovenskej republiky implementovaná v podobe Zákona č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov.²⁶

Zákon zo Smernice preberá základné zásady vykonávania spracovateľských činností. Zásada obmedzenia účelu²⁷ stanovuje príslušnému orgánu v súvislosti s plnením úloh na účely trestného konania spracúvať osobné údaje na archiváciu, na vedecký účel, na účel historického výskumu alebo na štatistický účel, ak prijme primerané záruky ochrany práv dotknutej osoby²⁸. Pri dodržaní zásady minimalizácie uchovávaní²⁹ môžu byť tieto osobné údaje uchovávané vo forme, ktorá umožňuje identifikáciu dotknutej osoby najneskôr dovtedy, kým je to potrebné na účel, na ktorý sa osobné údaje spracúvajú.

Za účelom plnenia úloh na účely trestného konania vykonávajú agentúry na presadzovanie práva počas identifikácie a sledovania prevádzачov nasledovné úkony:

- *Identifikácia a monitorovanie sociálnych sietí, ktoré prevádzачi využívajú na získanie pozornosti migrantov:*
 - identifikácia a vystopovanie web stránok pašerákov,

²² Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie v spojených veciach C-293/12 a C-594/12 Digital Rights Ireland a Seitlinger a i., Tlačové komuniké č. 54/14, Luxemburg, 8. apríla 2014, <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2014-04/cp140054sk.pdf>

²³ BALGA, J. *Idegenjog és idegenek rendszete*, Magyar Hadtudományi társaság, XV. Kötet.

²⁴ HERCZEG, J., 2010. Ústavněprávní limity monitoringu telekomunikačního provozu: konflikt mezi bezpečností a svobodou. In *Bulletin advokacie*, č. 5.

²⁵ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/680 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov príslušnými orgánmi na účely predchádzania trestným činom, ich vyšetovania, odhaľovania alebo stíhania alebo na účely výkonu trestných sankcií, o voľnom pohybe takýchto údajov a o zrušení rámcového rozhodnutia Rady 2008/977/SVV.

²⁶ Zákon č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

²⁷ Zásada obmedzenia účelu, §7 Zákona č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

²⁸ §53 Zákona č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

²⁹ §10 Zákona č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

- extrahovanie identifikátorov komunikácie,
 - lokalizácia prevádzачov,
 - odpočúvanie ich lokálnych a medzinárodných hovorov,
 - odhalenie služieb, lokality pohybu a výskytu a používaných telefónnych čísel.
- *Identifikácia mobilných a satelitných telefónov využívaných prevádzачmi počas prekročenia hraničnej čiary a ich následné vyhľadávanie v našej alebo susedných krajinách:*
 - satelitné monitorovanie komunikačných zariadení obyčajne využívané pašerákmi na mori aj na súši,
 - odpočúvanie satelitných mobilných komunikačných zariadení,
 - letecké hliadkovanie nad morom alebo podozrivými ostrovmi.
- *Identifikácia medzinárodných prevádzачských sietí:*
 - bunkové monitorovanie suchozemských hraníc,
 - použitie aktívnych spravodajských systémov,
 - zmapovanie identifikátorov všetkých mobilných zariadení, 2G – 4G, uchovanie CRI („Call Related Information“), informácie zariadení a SIM pre neskoršiu analýzu a koreláciu s podozrivými číslami,
 - zber bunkových a satelitných spravodajských informácií vo vnútrozemí.
- *Online aktivity na profile prevádzачov a iných podozrivých identít (použitie MSISDN cieľa pri odhalení osobných, profesionálnych a kontaktných informácií):*
 - meno,
 - obrázky,
 - telefónne číslo,
 - e-mailová adresa,
 - osobné údaje (titul, adresa, iné identifikačné údaje),
 - aktivity na sociálnych sieťach.
- *Korelácia identifikátorov na odhalenie podvodných identít:*
 - identifikátory bunky (SIM + HARDWARE),
 - online identity,
 - vizuálne obrázky,
 - identifikačné doklady a cestovné doklady (použitím dokladov poskytnutých zákazníkom prevádzачov).

Pre vytvorenie komplexného obrazu o aktivitách a pohybe skupín prevádzачov je potrebné analyzovať a nájsť súvislosti medzi rozličnými formami dostupných informácií. Medzi kľúčové informácie patria najmä správy vydané relevantnými inštitúciami, fotografie, záznamy o prekročení štátnych hraníc, záznamy audio a video, záznamy trestných registrov, záznamy z odpočúvania hovorov, výpisy z finančných transakcií, záznamy z relevantných databáz, relevantné informácie z WEB-u, e-maily a biometrické údaje. Cieľom analýzy uvedených údajov je vytvorenie koherentného obrazu o identitách prevádzачov vrátane ich profilov na sociálnych sieťach a dokladoch, ktoré používajú, ich aktivitách, miestach ich pohybu, realizovaných finančných transakciách, o zbraniach v ich vlastníctve, spoločnostiach, ktoré poskytujú krytie na vykonávanie ich aktivít.

Súčasná imigračná vlna predstavuje bezpečnostnú hrozbu pre obyvateľov Európskej únie v rôznych formách. Na tieto hrozby je nevyhnutné reagovať prijatím adekvátnych opatrení za účelom eliminácie páchania trestnej činnosti zločineckými skupinami. Opatrenia zahŕňajú kontroly prechodu hraníc schengenského priestoru, filtrovanie podozrivých osôb a následné monitorovanie ich pohybu a aktivít, vrátane realizovaných finančných transakcií. Medzi opatrenia je taktiež vhodné zaradiť dohľad nad aktivitami niektorých mimovládnych organizácií preberajúcich migrantov a zamerať spravodajskú činnosť na odhaľovanie a zdokumentovanie financovania ich aktivít. Z hľadiska modusu operandi páchania teroristických útokov sme v spojitosti s príchodom migračnej vlny svedkami zmeny motivácie z útokov lokálneho charakteru so separatistickým úmyslom za nábožensky a ideologicky motivované skupiny, ktorých decentralizovaná štruktúra pozostáva z relatívne samostatných buniek, páchajúcich teroristické útoky na nadnárodnej úrovni.

Je možné konštatovať, že v Európskej únii bolo zrealizovaných množstvo krokov, vrátane zriadenia inštitúcií a vykonávania bezpečnostných akcií, avšak stále existuje priestor na zlepšenie preventívnych opatrení, zameraných proti zosnovaniu organizovaných skupín a páchaniu trestnej činnosti týmito skupinami. Prípadná znížená úroveň pripravenosti kompetentných bezpečnostných a spravodajských zložiek dáva priestor rozšíreniu rôznych druhov závažnej trestnej činnosti vo veľkom rozsahu. K slabej efektívnosti prijímaných preventívnych a represívnych opatrení zo strany EÚ prispieva veľké množstvo nariadení a málo efektívnych opatrení aplikovaných v teréne. Novinkou podľa zákona je skutočnosť, že na realizáciu medzinárodného prenosu osobných údajov budú môcť byť využívané aj schválené certifikačné mechanizmy, ako sú napr. pečate a značky ochrany osobných údajov vydané certifikovaným subjektom. Ďalšou novinkou je aj to, že podľa zákona už schvaľovanie cezhraničného prenosu pred jeho vykonaním zo strany úradu nebude potrebné. Po vstupe Slovenskej republiky do Schengenského priestoru boli sily a prostriedky pôvodne určené na ochranu zelenej hranice presystematizované do iných organizačných zložiek polície. Súčasná masová nelegálna migrácia z tohto dôvodu predstavuje výzvu pre bezpečnostné zložky štátu z hľadiska prípravy na zachytávanie cudzincov na štátnej hranici, ako aj vnútroštátnych kontrol zameraných na jedincov predstavujúcich bezpečnostnú hrozbu.

Literatúra

- BALGA, J., 2014. *Idegenjog és idegenek rendészete. Zborník príspevkov z konferencie "Biztonsági kockázatok, Rendészeti válaszok"* – Magyar Hadtudományi társaság, XV. Kötet. ISSN 1589-1674.
- CSERESNYÉS, F., 2005. *Migrácia na prelome tisícročí* (maď. Migráció az ezredfordulón). Vydavateľstvo Dialóg Campus, Budapest – Pécs. ISBN 9789639123397.
- HALÁSZ, I., 2011. *Medzinárodná migrácia a verejná správa* (maď. A nemzetközi migráció és a közigazgatás), Univerzita Corvinus, Budapešť. 260 s. ISBN 9789635034796.
- HAUTZINGER, Z., HEGEDŰS, J. KLENNER, Z., 2014. *Teória migrácie* (maď. A migráció elmélete), Nemzeti közszolgálati egyetem. ISBN 978-615-5305-54-2.
- HERCZEG J. Ústavně-právní limity monitoringu telekomunikačního provozu: konflikt mezi bezpečností a svobodou. In *Bulletin advokacie*. 5/2010. ISSN 1210-6348.
- MASSEY, Douglas S. GOLDRING, L., DURAND, J. *Procesy v medzinárodnej migrácii: analýza devätnástich mexických komunit. Priestorové analýzy a verejné politiky vo vybraných prípadových štúdiách* (angl. Spatial Analysis and Public Policies in Selected Case Studies) – zborník. ISBN 978-607-433-124-0.
- STONE, R., 2006. Police Powers and Human Rights in the context of Terrorism. In *Managerial Law*. Vol. 48, No. 4, s. 388. ISSN 0309-0558.
- VASS, G., 2012. *Miesto a úlohy služby hraničnej polície v schengenskom priestore*, (maď. A határrendészet helye, szerepe a schengeni térségben), Maďarská spoločnosť

bezpečnostných vied (maď. Magyar rendészettudományi társaság), Migrácia a spoločnosť (maď. Migráció és társadalom).

WELLER, M., 2000. *Ľudské práva a európska integrácia* (maď. Emberi jogok és európai integráció). Nadácia maďarského centra ľudských práv (maď. Emberi jogok magyar központja közalapítvány), Budapest. 351 s. ISBN 963-00-5645-3.

Annual Risk Analysis – Frontex – 2017. Dostupné online: http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2017.pdf

Express UK, November 18, 2015. Dostupné online: <http://www.express.co.uk/news/world/555434/Islamic-State-ISIS-Smuggler-THOUSANDS-Extremists-into-Europe-Refugees>

LA DERNIEURE HEURE (DH), Un policier avait l'adresse de Salah Abdeslam à Molenbeek depuis le 7 décembre (A police officer had the address of Salah Abdeslam in Molenbeek since *December 7* – english translation). Dostupné online: <http://www.dhnet.be/actu/belgique/un-policier-avait-l-adresse-de-salah-abdeslam-a-molenbeek-depuis-le-7-decembre-56f4542e35702a22d5b3124c>

Monitoring, reconnaissance and surveillance – FRONTEX cooperation with NATO in the Aegean. Dostupné online: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/securing-eu-borders/factsheets/docs/20161006/eu_operations_in_the_mediterranean_sea_de.pdf

REUTERS, The world's spies agree Belgian intelligence is broken. Dostupné online: <http://blogs.reuters.com/great-debate/2016/03/24/how-the-worlds-intelligence-services-rate-each-other/>

Terrorist Finance Tracking Program. Dostupné online: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/crisis-and-terrorism/tftp_en

The EU-US – TFTP Agreement, EUROPOL. Dostupné online: <https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/tftpqa.pdf>

United Nations Convention Against Transnational Organized Crime. Dostupné online: https://www.unodc.org/documents/middleeastandnorthafrica/organised-crime/UNITED_NATIONS_CONVENTION_AGAINST_TRANSNATIONAL_ORGANIZED_CRIME_AND_THE_PROTOCOLS_THEREO.pdf

Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie v spojených veciach C-293/12 a C-594/12 Digital Rights Ireland a Seitlinger a i., Tlačové komuniké č. 54/14, Luxemburg, 8. apríla 2014.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2006/24/ES z 15. 3. 2006 o uchovávaní údajov vytvorených alebo spracovaných v súvislosti s poskytovaním verejne dostupných elektronických komunikačných služieb alebo verejných komunikačných sietí a o zmene a doplnení smernice 2002/58/ES.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/680 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov príslušnými orgánmi na účely predchádzania trestným činom, ich vyšetrovania, odhaľovania alebo stíhania, alebo na účely výkonu trestných sankcií a o voľnom pohybe takýchto údajov a o zrušení rámcového rozhodnutia Rady 2008/977/SVV.

Zákon č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Keywords: migration, illegal migration, terrorism, organized crime

Summary

The current immigration flow represents a security threat for the citizens of the European Union in various forms. These threats need to be addressed by adopting adequate measures to eliminate the criminal activities committed by criminal groups. The measures include border crossing checks on the Schengen border, checks on suspicious persons and the subsequent monitoring of their movements and activities, including the financial transactions conducted by them. There is also a need to take measures to monitor the activities of some non-governmental organizations transporting migrants and to focus the intelligence on the detection and documentation of funding of their activities. Regarding the terrorist attacks, we are witnessing a change of motivation from local attacks with a separatist intention to the religious and ideologically motivated groups whose decentralized structure consists of relatively independent cells committing terrorist attacks on a transnational level.

It is a fact that a number of positive actions have been taken in the European Union, including setting up of institutions and implementation of security actions, but there is still room for improvement of the preventive measures aimed at targeting of the organized groups and criminal activities committed by these groups. Any reduced level of preparedness of the competent security and intelligence agencies enables spreading of various types of serious crime. The weak effectiveness and efficiency of preventive and punitive measures implemented by the EU results from a large number of regulations that are not effectively applied in the field. Following the entry of the Slovak Republic into the Schengen area, the forces and resources originally intended to protect the green border were transferred into other organizational components of the police. The current massive illegal migration therefore poses a challenge to the state security forces in terms of preparation for the interception of illegal aliens at the national border, as well as to the national checks on individuals posing a security threat. A major surge in the number of applicants at border and alien police departments results in less detailed analysis of the documents of the aliens prior to the asylum procedure and for the purpose of issuing of a residence permit.

pplk. RNDr. Kristián Ujváry
Ministerstvo vnútra SR
e-mail: kristian.ujvary@minv.sk

Recenzenti:

doc. Ing. Stanislav Filip, PhD.; prof. Dr. Jozef Balga, PhD.

Názov: Vedecká konferencia doktorandov na Akadémii
Policajného zboru v Bratislave, 1. ročník

Vydavateľ: Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Zostavovateľ: Mgr. Lucia Siváčková, Oddelenie vedy a vedeckých
projektov, Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Jazyková korektúra: Mgr. Mária Humenská, PhD. (slovenský jazyk)
mjr. Mgr. Mária Ferenčíková (anglický jazyk)

Vydanie: prvé, rok 2018

Rozsah: 322 strán, 1 010 602 znakov vrátane medzier

ISBN 978-80-8054-781-3

EAN 9788080547813